

SANDRA KALNIETE

**es lauzu
tu lauzi
mēs lauzām
viņi lūza**

**es lauzu
tu lauzi
mēs lauzām
viņi lūza**

AUTORE PATEICAS PAR SADARBĪBU

Gintai Zalcmanei

Dzintrai Padedzei

Drosmai Blagoveščenskai

Rūtai Muižniecei

Latvijas Okupācijas muzejam

Latvijas Nacionālajam vēstures muzejam

Žanim Bezmeram

Ansim Reinhardam

Intam Kalniņam

E-grāmatas izdevējs *Sandra Kalniete*, 2015

Mākslinieks *Ilmārs Blumbergs*

Vāka noformējumam izmantota *Gvido Kajona* fotogrāfija

Datni sagatavoja [Publicētava](#)

© S. Kalniete, teksts, 2000

© I. Blumbergs, mākslinieciskais noformējums, 2000

ISBN 978-9934-8426-5-8

Grāmata pirmoreiz publicēta iespiestā formātā 2000. gadā,

Izdevniecība *Jumava*, Rīga

ISBN 9984053105, 9789984053103

Grāmatas izdevums angļu valodā e-grāmatas formātā iznācis 2013. gadā

Izdevējs *Sandra Kalniete*, Rīga

ISBN 978-9934-8426-2-7, 978-9934-8426-3-4

Saturs

[Priekšvārds - Toms Grēviņš](#)

[Priekšvārds - Māra Zālīte](#)

[Ievads](#)

[Sākums](#)

[Pirmās uzvaras](#)

[31. maija Aicinājums](#)

[Baltijas ceļš](#)

[Fronte un kompartija](#)

[Otrais kongress](#)

[Vēlēšanas](#)

[Nobeigums](#)

[Attēli](#)

[Dokumenti](#)

[Latvijas Tautas frontes dokumenti. 1988. g. 8. oktobris – 1990. g. 4. maijs](#)

[Latvijas Tautas frontes preses izdevumi. 1988. g. oktobris – 1990. g. maijs](#)

[Oficiālajā presē npublicētais iniciatīvas grupas aicinājums apvienoties Tautas frontē](#)

[Latvijas KP CK biroja 1988. gada 5. jūlija sēdē izskatītais dokuments «Par patriotisku kustību partijas pārbūves līnijas atbalstam».](#)

[Dažādu sabiedrisko grupu un tautību pārstāvju 1988. gada 19. jūlija aicinājums apvienoties Tautas frontē](#)

[Radošo savienību kultūras padomes un LTF dibināšanas kongresa rīcības komitejas 1988. gada 2. oktobra atklātā vēstule LKP CK plēnumam un PSKP CK ģenerālsekretāram M. Gorbačovam](#)

[Latvijas tautas frontes dibināšanas kongresa 1. rezolūcija par Latvijas Tautas frontes nodibināšanu. 1988. gada 9. oktobris](#)

[Latvijas Tautas frontes Domes valdes 1988. gada 31. maija Aicinājums](#)

[Latvijas Tautas frontes Domes 1988. gada 10. jūnija lēmums «Par LTF Domes valdes 31. maija Aicinājumu»](#)

[PSKP CK 1989. gada 26. augusta paziņojums «Par stāvokli Baltijas padomju republikās»](#)

[PSRS Tautas deputātu kongresa 1989. gada 24. decembra lēmums «Par PSRS un Vācijas 1939. gada neuzbrukšanas līguma politisko un tiesisko novērtējumu»](#)

[LTF vēlēšanu centra informatīvais paziņojums: Augstākās padomes vēlēšanu sagatavošanas un sarīkošanas galvenie pasākumi](#)

[LTF atbalstīto kandidātu saraksts 18. marta LPSR Augstākās padomes tautas deputātu vēlēšanās](#)

[Latvijas visu līmeņu padomju deputātu sapulces aicinājums Latvijas PSR Augstākajai padomei un Latvijas tautai. 1990. gada 21. aprīlis](#)

[Latvijas PSR Augstākās Padomes DEKLARĀCIJA «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu»](#)

Cilvēki

[Fotogrāfijas](#)

[LTF dibināšanas kongresa rīcības komiteja](#)

[LTF dibināšanas kongresa rīcības komitejas ieteiktie kandidāti Domes sastāvam](#)

[LTF pirmā sasaukuma Dome](#)

[LTF pirmā sasaukuma Domes valde](#)

[LTF revīzijas komisija](#)

[LTF komiteju priekšsēdētāji](#)

[LTF otrā sasaukuma Dome](#)

[LTF otrā sasaukuma Domes valde](#)

[LTF revīzijas komisija](#)

[LTF komiteju priekšsēdētāji](#)

[LTF nodaļu apvienību un nodaļu aktīvs](#)

[LTF sekretariāta un informatīvā biļetena «Atmoda» darbinieki līdz 1990. gada 4. maijam](#)

[LTF vēlēšanu koordinatori Latvijas PSR vietējo un LPSR Augstākās padomes vēlēšanās](#)

[Latvijas Republikas Augstākās padomes LTF frakcijas deputāti](#)

[Notikumu hronika](#)

[Bibliogrāfija](#)

[Lietotie saīsinājumi](#)

[Personu rādītājs](#)

[Piezīmes](#)

Toms Grēviņš

Šīs grāmatas ievadā Sandra Kalniete uzsver, ka vēsturnieki cilvēku atmiņas neuzskata par uzticamāko avotu. Taču, atmiņu stāsti vienmēr ir daudz interesantāki par plikiem faktiem un cipariem — jā, mēdz šis tas sajukt, šis tas tiek romantizēts un idealizēts, taču, tieši atgriežoties šādās atmiņās, mums ir iespēja citiem uzburt sajūtas, kas konkrētajā brīdī ir piedzīvotas, un skaidrot cilvēku rīcības principus katrā konkrētajā situācijā. Kalnietes kundze saistoši stāsta par visbūtiskāko notikumu mūsdienu Latvijas vēsturē un politikā — 1990. gada neatkarības atjaunošanu, kas manai paaudzei ir ļāvusi izaugt un attīstīties ar brīviem uzskatiem un plašu informāciju, daudzpusīgā kultūras telpā un lielo iespēju pasaulē. Par to, kas Latvijā notika šajā grāmatā aprakstītajā laika periodā, mums katram ir daudz stāstījuši un skaidrojuši vecāki, bet šī ir lieliska iespēja «perestroiku» iepazīt no otras puses. Mēs neesam vēsturnieki, mēs taču vienkārši gribam zināt, kā tur īsti toreiz viss notika...

80. gadu beigas un līdz ar to daļa bērnības man palikusi atmiņā ar ļoti labiem laika apstākļiem. Ieraksti YouTube «4. maijs 1990» un pārlicinies, ka cilvēki patiešām tad bija tērpušies daudz plānākās drēbēs, nekā esam pieraduši ap šo laiku ģērbties mūsdienās. 1990. gada 4. maiju atceros pārsteidzoši labi — tā bija brīnišķīga, saulaina un silta diena, man bija lielisks garastāvoklis, un es pavadīju visu dienu, dauzoties pa māju. Man bija astoņi gadi.

Kad mūsdienās notiek kaut kas svarīgs, arī es savā rīta radio pārraidē šādu ziņu izmantoju atkārtoti, pārlicinoties, ka pēc iespējas lielāks klausītāju skaits ir informēts par «lielo notikumu» — tieši tāpat rīkojas visas pasaules mediji. Latvijas Radio pirms 25 gadiem gan tā nemēdza darīt, taču 1990. gada 4. maija Augstākās padomes balsojuma par Latvijas neatkarību rezultātu ieraksts tika atkārtots vēl un vēl — tas dārdēja pa visu manu vecāku dzīvokli Rīgas klusajā centrā, un dienas beigās garastāvoklis mums visiem bija manāmi uzlabojies.

Nākamajā dienā būtiskas izmaiņas manā vai kāda cita dzīvē īpaši nebija manāmas. Kino un saldējums maksāja tikpat cik iepriekš, obligāts skolas apmeklējums zilajās formas žaketēs, šķiet, tāpat bija atcelts un, ņemot vērā «pārmaiņu vēju», kas šalkoja jau krietni pirms 4. maija, nebiju arī pieņemts «oktobrēnos». Lēnām izzuda piena, maizes vai gaļas

specializētie veikali un sulu kafejnīcas — to vietā uz katra stūra drīz atvērās valūtas veikali ar importa precēm, videospēļu zāles un Pingvīna saldējuma kafejnīcas. Kopā ar finansiālajām problēmām, kas jaunajā brīvvalstī pirmajos tās gados, šķiet, skāra ikvienu cilvēku, kuru mana ģimene pazina, lēnām beidzās arī bērnība. 1993. gadā, vismaz 25 gadus vēlāk nekā Rietumeiropā, Latvijā darbu sāka pirmā radiostacija, kas 24 stundas diennaktī atskaņoja ārzemju populāro mūziku. No mirkļa, kad to izdzirdēju, mana dzīve pārvērtās uz visiem laikiem.

Man un manai paaudzei paveicās — līdz ar politiskās iekārtas maiņu radās pavisam jaunas profesijas, kurās, pateicoties apstākļu sakrībai, varēja strādāt pārsteidzoši jaunā vecumā. Tie, kuri to izmantoja, tagad var stāstīt neticamus stāstus saviem ārzemju draugiem. Man pašam 19 gadu vecumā tika dota iespēja kļūt par mūzikas redaktoru vadošajā jauniešu žurnālā — mūsdienu Latvijā nekas tamlīdzīgs nebūtu vairs iespējams. Reiz vienā no saviem muzikālajiem ceļojumiem — 2004. gada Roskildes festivāla preses kempingā satiku kādu dāņu žurnālistu, kurš atcerējās, ka 1990. gada festivālā viņš ar bariņu amata brāļu bija sekojis līdzī tās vasaras notikumiem Baltijā. Viņam likās gandrīz vai neticami redzēt mani un citus Latvijas kolēģus 14 gadus vēlāk, jau pilnībā adaptējušos Rietumu kultūrā un strādājot ar to profesionāli.

25 gadus pēc neatkarības atgūšanas ik pa laikam savstarpējās sarunās pārcilājam, ko šajā laikā esam piedzīvojuši, ko mācījušies un kā kļūdijušies. Un, lai ko arī teiktu skeptiķi, es ticu, ka ar katru gadu dzīve neatkarīgajā Latvijā kļūst labāka, un neredzu iemesla, kāpēc lai šī tendence neturpinātos bezmaz vai mūžīgi. Reiz grupiņa aktīvu inteliģentu visi kopā salauza politisko sistēmu, lai es varētu brīvi paust šādu un citus apgalvojumus, kad vien man ienāk prātā — bet, kā tieši tas notika, izlasīsi turpinājumā!

*Toms Grēviņš,
dīdžejs un mūzikas žurnālists
17.04.2015.*

Māra Zālīte

Sandras Kalnietes grāmatas virsraksts vien ir analīzes vērts. Tajā ir spriegums un attīstība — tā tad dramaturģija.

Es lauzu — tā ir ekspozīcija.

Tu lauzi — tas ir kāpinājums.

Mēs lauzām — tā ir kulminācija.

Viņi lūza — tas ir atrisinājums.

Virsrakstā izmantoti četri vietniekvārdi un viens darbības vārds četros locījumos. Tomēr šī nav nedz latviešu gramatikas ābece, nedz luga pēc klasiskās Freitāga shēmas. Pat virsrakstā iezīmētā «laimīgo beigu» noskaņa var būt mērķīga. Notikumi it kā izkāpj no grāmatas vākiem un turpinās ārpus tās robežām līdz pat šim brīdim. Grāmatas darbojošās personas turpina darboties un pat ir klāt šīs grāmatas atvēršanas svētkos.

Kolīzijas, ko atklāj šis darbs, to nozīmība, dziļums un komplicētība, — būtu piemērotas daudziem un dažādiem žanriem — gan romantiskai poēzijai, gan skarbai drāmai, gan vēsturiskam romānam, gan farsam, gan cildenai traģēdijai. Tomēr šī grāmata nav ne viens, ne otrs, ne trešais. Šī grāmata ir godīgs un atbildīgs liecinājums par nozīmīgāko notikumu mūsu dzīves laikā — Latvijas valsts atjaunošanu. Tā ir «ziņas no kompetentiem avotiem». Tā ir reportāža no notikumu epicentra. Tās lielākā vērtība ir spēcīgais autentisms, pat dokumentālisms apvienojumā ar autores spēju būt cilvēciski atvērtai. Pār sevi izcīnītās garīgās uzvaras Sandra Kalniete spēj pārvērst arī par lasītāja uzvarām. Liels lasītāja ieguvums ir arī tas, ka autore valda pār sarežģīto materiālu ne vien faktoloģiski, bet arī intelektuāli un emocionāli. Šī grāmata mums atgādina par laiku, kurā esam dzīvojuši neticami blīvi, enerģētiski piesātināti, nesavtīgi, gudri un iedvesmoti. Par laiku, kad neviena ticība vēl nav aizlauzta, kad neviena cerība vēl nav pievilta un kad neviena mīlestība vēl nav nodota.

Uguns, kas kuras cilvēkos, vēl domāta vienīgi gaismai un siltumam. Neviens, kas kalpojis par iekuru šai ugunij, vēl nav izjutis savu pelnu sūrumu. Uguns no simttūkstoš

svecītēm vēl nav pārvērsta par uguni zem trekniem gaļas podiem, un neviens no mums vēl nesniedzas pēc karotes, lai apēstu pats savus sapņus.

Es lauzu — tā ir ekspozīcija.

Tu lauzi — tas ir kāpinājums.

Mēs lauzām — tā ir kulminācija.

Kulminēja gaviļainais, pacilājošais «mēs». Kulminēja vienotība. Mēs lauzām. S. Kalnietes grāmata spilgti attēlo, cik grūti tas bija. Un vienlaikus — cik viegli! Ir viegli, ja cilvēkus vada taisnīgums un tīra sirdsapziņa. Ir viegli, ja opozīcija «mēs» un «viņi» ir skaidri definējama. «Mēs» ir skaists un arī bīstams vārds. Vienskaitļa pirmajai personai «es» daudzskaitļa pirmajā personā «mēs» ir iespējams gan atklāties savās labākajās jūtās, gan noslēpt savu gļēvulību un savtību.

«Mēs» ir milzīgs latents spēks, kurš nekur nav pazudis. Neraudāsim pēc «mēs», tas nav miris. Tas tikai gaida savu dramaturģiski paredzēto laiku.

«Mēs» bija aktuāls līdz brīdim, kad AP deputāti balsoja par Latvijas Neatkarības deklarāciju. Tajā brīdī jēdzienam «mēs» bija jāatgriežas savā pamatagregātstāvoklī, proti, — «es». Par Latvijas Neatkarību balsoja reāli, konkrēti cilvēki. Vietniekvārdi tika atcelti. Darbojās nevis personas vietniekvārdi, bet konkrētas personas ar konkrētiem vārdiem. Iestājās katra indivīda atbildība. Un tāda tā ir spēkā līdz šim brīdim.

«Mēs» — tā ir kulminācija. Taču diendienā, ik brīdi nav iespējams dzīvot ar vietniekvārdu. Dzīves dramaturģija neapstājas kulminācijā. Šo nozīmīgo, izcilo grāmatu nav uzrakstījis «mēs». To uzrakstījusi Sandra Kalniete.

Laiks katru saukt vārdā.

*Māra Zālīte
2000. g. 25. aprīlī*

*Maniem vecākiem
Ligitai un Aivaram Kalniešiem*

Es neatvainoju nevienam par iespējamiem izkropļojumiem, kurus laiks radījis manā atmiņā. Katra atmiņa ir selektīva un unikāla. Nevēlos nevienu aizvainot, bet nevēlos arī diplomātiskā bezpersoniskumā aprakstīt cilvēkus, kuri man ir bijuši dārgi vai, gluži otrādi, kuru rīcība man ir darījusi sāpes vai izraisījusi nepatiku. Katrs pats ir atbildīgs par savu rīcību un tās radīto nospiedumu cita atmiņā. Tāpat kā es esmu atbildīga par katru vārdu, ko šeit rakstu.

Vēsturnieki apgalvo, ka esot pārāk īss laiks pagājis, lai sāktu pētīt Atmodu. Īstā vēsture prasot divdesmit trīsdesmit gadu ilgu laika distanci, tikai tad esot iespējams neitrāli izvērtēt notikumus, darbojošās personas un kopsakarības. Pēc kā vērtēs Atmodu? Vai pēc tām druskām, kuras būs saskribināmas presē, dažādos oficiālos paziņojumos, deklarācijās vai programmās un kuru gludenā valoda ir visai apšaubāms «vēstures avots» cenzūras apstākļos? Īstu vēstures avotu nebūs, jo PSRS – mirstošajā valstī – viss – partijas komitejas lēmumi, statistika, protokoli – bija viltots. Kā nākotnes vēsturnieki, brīvā valstī auguši brīvi cilvēki, kuriem nebūs nekāda priekšstata par totalitāra režīma rasktītā vārda izkropļojumiem, spēs pārvarēt šo pretrunu starp īstenību un apzinātu maldināšanu? Tikai pēc rakstītajiem dokumentiem spriežot par Atmodu, var rasties nepareizs priekšstats par demokratizācijas procesu un to virzošajiem spēkiem, jo daudzas lietas netika teiktas skaļi, taču visiem bija pašsaprotamas. Tas palielina atmiņu nozīmi un padara tās par svarīgu, pat neatvietojamu vēstures avotu. Tikai salīdzinot daudzo aculiecinieku stāstus ar notikumu sadrumstaloto atspoguļojumu tā laika presē un papildinot tos ar neformālo organizāciju un kompartijas oficiālo dokumentu analīzi, ir iespējams tuvoties patiesīgumam. Turklāt atmiņu burvība slēpjas notikumu dziļi personīgā skatījumā, jo Atmoda nebija tikai notikumu un faktu virknējums. Atmoda bija dvēseles svētki, kad viss likās iespējams, sasniedzams un tīrs. Ilgus gadus nomāktā, konjunktūrtas pinekļos savaņgotā tautas garīgā enerģija nu izlauzās ar neparastu, attīrošu spēku. Atmoda mūs padarīja labākus, jo palīdzēja pacelties pāri katra sīkajam egoismam un īsu brīdi elpot kopuma vārdā. Tas bija Raiņa cienīgs jaunais laiks. Jo lielāka bija ticība šai utopijai, ka beidzot piepildīsies nepiepildāmais un ideāls saplūdīs ar īstenību, jo rūgtāka pēc šiem dvēseles svētkiem bija atjēgšanās muļķīgu ķildu un sīkumaina pašlabuma plosītajā ikdienā. Tieši šī atjēgšanās ir katra lielākais pārbaudījums. Svētkos būt ir viegli. Tas neprasa piepūli. Ikdienā gan, jo tās pelēcībā atkal un atkal ir jārod spēks nepazaudēt gaismas staru, kas ved uz templi.

Mani pamudināja rakstīt grāmata «Latvijas valsts atjaunošana. 1986 – 1993». Kad lasīju nodaļas par Latvijas Tautas fronti, vispirms jutos apmulsusi un tad jau dziļi saniknota – tik virspusīgi un nepilnīgi šie nesenās pagātnes notikumi bija apviļāti. It kā nebūtu bijis šīs 230 000 biedru un vēl divtik līdzjutēju lielās organizācijas, bet tās vietā darbojies kaut kāds partijas kontrolēts kolaborantu veidojums, kas to vien darījis, kā vilcinājies un kļūdījies, līdz tā pavisam nejauši nonācis līdz 4. maija deklarācijai un Latvijas Valsts atjaunošanai. Autori pat nebija pielikuši pūles, lai papētītu LTF Domes un Domes valdes protokolus vai vismaz to norises pārstāstu laikrakstā «Atmoda». Man bija tāda sajūta, kā lasot PSKP vēstures grāmata. Tā pati kokainā birokrātiskā valoda, tikai agrāko partijisko žargonu nomainījis patriotiskais. Sastapos arī ar patiesības rediģēšanu

un faktu sagrozīšanu. Tad sapratu, ka, gadiem ritot, Atmodas darbinieku kļūst un kļūs arvien vairāk, jo arvien mazāk būs to, kas var sniegt liecību par šo laiku un personām, kas tajā darbojušās. Tāpēc es nolēmu rakstīt savas atmiņas par to periodu no 1988. gada 1. jūnija līdz 1990. gada 4. maijam, kad pati aktīvi biju iesaistījies Atmodā un tai strādāju kā vēstures melnstrādniece. Frontes dokumentu analīzi atstāšu malā. Mana bagātība ir būt notikumu līdzdalībnieci.

Cik ir to, kas pacēla savu balsi pirms 1988. gada? Es nē. Man nebija drosmes. Es klusējot jutu līdzī. Tāpat kā vairums. Un tad nāca 1988. gads. Tikai viens gads, bet tik nozīmīgs mums visiem! Ne mēnesis, bet dienas izšķir katra pārtapšanu un iesaistīšanos – jūnijs vai jūlija beigas, rudens vai ziemas sākums, jo ir liela atšķirība – darboties starp simt vai divsimt tik labi pārskatāmiem cilvēkiem vai arī būt vienam no divsimt tūkstošiem dalībnieku. Tas, kas liekas liela pārdrošība rudenī, jau ziemā ir pati par sevi saprotama lieta, bet pavasarī jau nesaprotama vilcināšanās. Tik strauji attīstījās notikumi, un līdz ar tiem auga cilvēku uzdrošināšanās. Man ir sāpīgi apzināties, ka laiks ir izdzēsis daudzus vārdus no manas atmiņas. Es gribētu atdot godu tiem daudzajiem jo daudzajiem, kas, pārvarot padomju režīma iedzītās bailes, agrāk vai vēlāk sev teica – «Arī es!», nāca un pievienojās, kas ziedoja savu darbu un laiku, lai šī visplašākā tautas kustība – Latvijas Tautas fronte – rastos, pastāvētu un darbotos.

Vēsturnieki atmiņas uzskata par trešās kategorijas dokumentālo avotu. Trešajai Atmodai tāds aizspriedums neder. Tās rūpīgi savācamas, lai paglābtu no nebūtības to trauslo, gaistošu vielu, kas spēj no nebūtības izcelt notikumus, cilvēkus un tautas dvēseles stāvokli. Es vērsos pie katra Latvijas Tautas frontes biedra un līdzjutēja ar aicinājumu rakstīt, lai aizmirstībā nenogrimtu tie cilvēki, kuriem pirmajiem bija drosmē savā rajonā, pilsētā, ciematā, darba kolektīvā SĀKT. Varbūt reizēm kļūdaini un nepareizi, bet SĀKT. Rakstiet ne tikai par lielo, bet arī par it kā šķietami nenozīmīgiem notikumiem un mazām uzvarām, kas, saplūstot kopā, radīja mūsu visu lielo uzvaru. Atdeva mūsu Latviju. Rakstiet, nedomājot par izteiksmes neveiklību! Tāpat kā to darīja tie tūkstošu tūkstoši zemnieku, kas atsaucās pirmās Atmodas aicinājumam un uzdevumam vākt tautas izklīdētās garamantas. K. Barona Dainu skapis ir satriecoša liecība par mūsu tautas līdzatbildību un pūlēm saglabāt savu vēsturisko atmiņu. Šīs ar neveiklu roku rakstītās lapiņas ir paglābušas no iznīcības vērtības, kas ir mūsdienu latviešu nācijas pamats. Tas pamats, uz kura ētiskajām normām balstoties, mēs astoņdesmito gadu beigās apvienojāmies dziesmotajā revolūcijā. Rakstiet, lai vēsturei saglabātu patiesību par latviešu tautas trešo ATMODU.

Sākums

1988. gada 1. jūnijs

Savu apzinātu iesaistīšanos Atmodā sāku skaitīt ar 1988. gada 1. un 2. jūniju, kad notika Radošo savienību plēnums. Lai arī strādāju par Mākslinieku savienības valdes atbildīgo sekretāri, plēnuma sagatavošanas posms man pagāja secen, jo tajā laikā biju paņēmusi bezalgas atvaļinājumu, lai pabeigtu rakstīt grāmatu «Latvju tekstilmāksla». Pēc Džemmas Skulmes ierosinājuma valde bija mani iekļāvusi plēnuma redakcijas komisijā kā MS pārstāvi. Tolaik jau biju daudz publicējusies un arī palīdzējusi Džemmai strādāt pie svarīgiem ziņojumiem, arī runām, kuras viņa gatavoja Mākslinieku savienības valdes sēdēm Maskavā un PSRS Augstākajai Padomei. Biju apliecinājusi savu sauso analītismu un koncentrēto izteikšanās spēju. Biju apbalvota ar Mākslinieku Savienības medaļu par labāko gada sniegumu aktuālajā mākslas kritikā. Ar šo profesionālo apbalvojumu vēl šodien ļoti lepojos. Radošo savienību plēnuma rezolūcijas projektu pirmo reizi redzēju Politiskās izglītības namā jau plēnuma laikā. Redakcijas komisijā iepazinos ar Jāni Škaparu, Vladlenu Dozorcevu, Arnoldu Klotiņu, ģeriku Hānbergu, kas bija komisijas vadītājs. Slaveno Mavrika Vulfsona runu, kurā viņš skaļi, partijas bosiem klātesot, pateica «okupācija», nedzirdēju, tajā laikā nebiju zālē, jo turpināju rezolūcijas teksta slīpēšanu. Tikai no satrauktajiem pārstāstiem sapratu, ka noticis kaut kas ārkārtējs. Tomēr notikušā īsteno nozīmi tajā brīdī novērtēt vēl nevarēju.

Otrās dienas vakarā, kad sākās rezolūcijas pieņemšana, Hānbergs, būdams lēnīgs pēc dabas, īsti netika galā ar elektrizēto zāli, kurā mijās mēreni pragmatiski, uzmanīgi iztapīgi labojumi ar radikālākiem ieteikumiem. Protams, pēc tā laika mērauklas. Radikālā spārna vadonis bija Viktors Avotiņš. Kaut kāda impulsa vadīta, devos pie Hānberga uz triebīni, lai palīdzētu viņam tikt galā ar daudzajiem priekšlikumiem un labojumiem tekstā. Pamazām es kļuvu par īsteno pieņemšanas vadītāju. Manā rezolūcijas eksemplārā arī tika izdarīti visi papildinājumi un labojumi. Var būt, ka bez šī darba pie rezolūcijas pieņemšanas daudz lēnāk būtu notikusi mana iesaistīšanās frontes organizēšanā, jo ārpus Mākslinieku savienības biju maz pazīstama. Tagad mani iepazīna arī citu radošo savienību pārstāvji.

Kopš Brežņeva nāves ar dīvainu cerību un neticības sajaukumu sekoju pārmaiņu vēstnešiem. Līdz ar Gorbačova nākšanu pie varas sāku politizēties. Biju pilnībā pārņemta ar notiekošo: katra jaunizdota aizliegta romāna lasīšanu, Maskavas televīzijas «ķecerībām», no rokas rokā klejojošā žurnāla «Ogoņok» kārtējā numura ātru «aprišanu», lai žurnālu nodotu tālāk. To visu dedzīgi pārrunāju ar vīru un tuvākajiem draugiem. Maskavā notika pārmaiņas. Visur atdzīvojās pagātne. Vien Latvija bija kā konservatīvisma sala šajā dzimstošajā vētrā. Pirmo reizi ieņēmu aktīvu pozīciju, kad sākās Daiņa Īvāna un Artūra Snipa rakstu sērija pret Daugavpils HES celšanu. Devos pie izdevniecības «Liesma» galvenā redaktora vietnieces Silvijas Ūdres ar priekšlikumu izdevniecības darbinieku vārdā rakstīt protesta vēstuli par HES celšanu. Tas arī tika izdarīts. Liels pārdzīvojums bija Jura Podnieka filma «Vai viegli būt jaunam», kas ar tādu ironiju atmaskoja blefu, kurā dzīvoja «laimīgā» padomju jaunatne. Žurnāls «Avots», «Skolotāju Avīze» un «Literatūra un Māksla» mēģināja kaut cik sapurināt miegainā piesardzībā guļošo Latviju. Pirmais nemiera vēstnesis bija televīzijas raidījums «Labvakar», kas pirmo reizi ēterā iznāca 1988. gada 31. janvārī. Lai arī raidījums bija radīts pēc LKP CK pirmā sekretāra Borisa Pugo rīkojuma, kā jau daudzi partijas «pārbūves bērni», tas drīz ieguva savus spārnus un ķērās pie aizliegtajām tēmām. Cilvēki jokoja, ka «Labvakar» laikā droši var iet ciemos, jo visi būšot mājās. Tas nebija tālu no patiesības, jo skatītāji ar milzīgu interesi sekoja, kā labvakarieši tik veikli un izmanīgi runāja par līdz tam aizliegtām tēmām. Ar «Labvakar» strapniecību mūsu dzīvē ienāca noklusētas un tāpēc piemirstas Latvijas vēstures lappuses un mēs pirmo reizi vaigu vaigā skatījām Bruno Kalniņu un citus ievērojamus trimdas darbiniekus. Talantīgi un asprātīgi veidoti sižeti aplūkoja neproporcionālo migrāciju, sasāpējušos dzīvokļu sadales jautājumus, nomenklatūras un padomju militārpersonu privilēģijas. Tomēr pat ar visu veiklību «Labvakar» savas pastāvēšanas pirmajā gadā bieži vien balansēja uz naža asmens, laiku pa laikam pamatīgi sakaitinot čekistus un čekistus. Pēc kāda veikli veidota sižeta par migrāciju raidījumu gandrīz slēdza. Tas sākās ar iebraucēju pūļa rādīšanu Rīgas dzelzceļa stacijā. Tad sekoja kādas Jaroslavļas neformālās organizācijas pārstāves aicinājums tautiešiem atgriezties Krievijā, bet sižets noslēdzās ar ilgu jo ilgu zosu lidojumu uz mājām. Lai kompromitētu raidījuma autorus, CK ķērās pie padomijā pārbaudīta līdzekļa – «sašutušo darbaļaužu» vēstulēm un asas kritikas partijas presē. J.Glancs laikrakstā «Sovetskaja Latvija» apsūdzēja žurnālistus sadarbībā ar ASV centrālās izlūkošanas pārvaldi.^[1] Turpmāk atkal un atkal paklīda baumas, ka teju teju raidījums tiks aizliegts. Tā veidotāji Ojārs Rubenis, Edvīns Inkēns un Jānis Šipkēvics īsā laikā ieguva tādu tautas uzticību, ka konservatīvie partijnieki mēdza sašutuši klaigāt – viņiem rodoties iespaids, ka Latvija vada Rubenis un Inkēns! Partijnieki kļūdījās, jo «Labvakar» tikai atspoguļoja un analizēja sabiedrībā notiekošos procesus, taču to cēloņi

bija pavisam citi, un par tiem žurnālistu trio runāja atklāti un talantīgi. Neapšaubāmi «Labvakar» bija spožākais no Atmodas laika žurnālistikas sasniegumiem, un raidījuma ieguldījums Atmodas procesa veicināšanā ir ievērojams.

1987. gada 14. jūnijs

1987. gada 14. jūnijs. Tas bija mans dziļais satricinājums. Vēl šodien sev nevaru piedot to, ka man nebija drosmes nolikt ziedus pie Brīvības pieminekļa. Stāvēju pūlī otrpus ielai un skatījos, kā to dara citi. Pati sev riebos, bet tāda nu es biju. Izsūtīto ģimenē dzimusi, izsūtīto ģimenes neredzamo baiļu piesūkusies. Mani vecāki nekad, pat ar pusvārdu neļāva nojaust savas patiesās jūtas pret režīmu. Neskaidri atceros laiku, kad atkal bija sapakoti mantu maisi un vecāki gaidīja nakts zvanu pie durvīm. Tas bija vēl pirms skolas. Tātad 1959. gadā. Kad sāku iet skolā, lai bērnam nebūtu jāmelo, vecāki pārtrauca mājās svinēt Ziemassvētkus un Lieldienas, jo tajā laikā atkal ritēja aktīva cīņa pret buržuāziskā nacionālisma izpausmēm. Mani vecāki nekad vairs nevēlējās atgriezties tur, kur tika samalta viņu jaunība. Vairāk par visu viņi vēlējās, lai tur nenokļūtu viņu vienīgais bērns.

Dienām cilvēki gāja likt ziedus pie Brīvības pieminekļa. Un katru dienu vairākas reizes es stāvēju pūlī un skatījos. Šī skatīšanās beidzot pārrāva to aizmirstības mūri, ko laiks un es pati biju uzcēlusi. Līdzīgi kā pirms kādiem gadiem garāmejojot izteiktā mammas piezīme bija drausmīgā kailumā izgaismojusi manu vecāku pārdzīvoto. Lai gan esmu dzimusi Sibīrijā, tomēr, kā jau katram bērnam, tolaik pasaule man aprobežojās ar manu vecāku mīlestību. Dažus gadus pēc atgriešanās Latvijā mūsu ģimenē vēl runāja par izsūtījumu, bet tad šī tēma pamazām izgaisa. Kļuva manā apziņā par plakanu faktu. Ierakstu manā dzimšanas apliecībā. Trešajā kursā, kad gatavojos krievu mākslas vēstures eksāmenam Mākslas akadēmijā, mammai iekrita acīs I.Repina gleznas «Volgas strūdzinieki» reprodukcija. Viņa domīgi noteica : «Man arī Sibīrijā bija jāvelk strūgu laivas. Visgrūtāk bija šķērsot pietekas, jo tad ūdens sniedzās līdz kaklam.» Mamma to pateica tik vienkārši, tā, it kā runātu par iepirkšanos veikalā vai braukšanu ar autobusu. Tieši šī vienkāršība mani satricināja. Tas bija spožs zibsnis, kurā ieraudzīju viņu, piecpadsmitgadīgu meiteni, līdz kaklam aukstajā ūdenī, un sevi, trīsdesmitgadīgu sievieti. Starp maniem piecpadsmit un trīsdesmit bija noticis tik daudz kas labs. Tas viss man piederēja. Mamma atgriezās no izsūtījuma jau trīsdesmitgadīga sieviete. Nekā starp piecpadsmit un trīsdesmit. Tikai Sibīrija.

Pēc tā 14. jūnija man viss ir bijis jūtīgāk, skaidrāk. Arī savā tiešajā darbā izdevniecībā kļuva apņēmīgāka. Zigurds Konstants rakstīja grāmatu par leģendāro gleznotāju Jāni

Paulūku. Tajā viņš citēja daudzos Mākslinieku savienības valdes protokolus, kuros piecdesmito gadu «pareizie» mākslinieki Paulūku rāja un pamācīja, nosodīja. Slēdza ārā no Mākslinieku savienības. Nepieņēma viņa gleznas izstādēs. Pēc manuskripta izlasīšanas galvenais redaktors Uldis Norietis mani izsauca un uzstājīgi lika saprast, ka tādu grāmatu nevar publicēt, ka autoram jāatsakās no daudziem citātiem un man kā nodaļas vadītājam jāmek autoram to paskaidrot. Es ietiepos, un mēs ar galveno redaktoru kaulējāmies par katru citātu. Z. Konstants gan bija spiests no kaut kā atteikties, bet tas nemazināja šīs monogrāfijas principiālo nozīmi. Tā ir pirmā grāmata, kurā tik skaidri parādīts, kā režīms kropļoja mākslinieka dzīvi. Tajā laikā pati strādāju pie grāmatas par latviešu tekstilmākslu. Biju apņēmusies nepieļaut, ka uz grāmatas vāka parādās obligātais vārds «padomju». Man tā bija «Latvju tekstilmāksla», un vārds «latvju» cēla tiltu pāri uz J. Madernieka un A. Dzērvīša laiku. Norietis gan stīvējās un aizstāvēja nepieciešamību rakstīt «Latviešu padomju tekstilmāksla», bet jau bez īstas pārlicības. Bija 1988.gada pavasaris. Manuskripts atnāca atpakaļ, cenzūras nelabots! Vēl šodien esmu lepna, ka manas grāmatas vāks nav izķēmts ar laikmeta obligātajām piedevām.

1988. gada 3. jūnijs

Atgriezīšos pie Radošo savienību plēnuma. Nākamajā dienā pēc tā abas ar Rūtu Muižnieci jau agri no rīta bijām Mākslinieku savienībā. Lielā steigā bija jāsaved kārtībā rezolūcija. Sprotami jāpārraksta labojumi, lai varētu to nodot «Literatūrai un Mākslai» publicēšanai. Kopā ar Rūtu rūpīgi visus labojumus pārrakstījām vēl vienā kopijā, jo baidījāmies, ka vienīgais eksemplārs nepazūd. Šī otrā kopija vēl arvien glabājas pie manis. Ap desmitiem no Rakstnieku savienības piezvanīja Jānis Peters un lūdza no teksta izņemt tur iebalsoto papildinājumu par nacionālo bruņoto formējumu veidošanu, jo tas esot izraisījis vētrainu reakciju Centrālkomitejā. Es to izdarīju. Tolaik man tāds ar Petera muti izteikts mistisko «viņu» rīkojums likās neapspriežams. Tikai vēlāk sapratu, ka man nebija nekādu tiesību to darīt, tāpat kā Peteram man to prasīt. Vēlāk, pēc gadiem, Aleksandrs Kiršteins Forum Lugano laikā man apvaicājās, kur esot palicis šis labojums. Man nebija drosmes atzīties savā nodarījumā.

1988. gada jūnijs

Tūlīt pēc rezolūcijas pieņemšanas sākās mītiņi, kuros «sašutušie darbaļaudis» – tā kopš Staļina laikiem partijas žargonā dēvēja cīnītājus par īsteno proletariāta ideoloģiju – asi kritizēja rezolūciju un plēnumā notikušo. Pēc kādām dienām Igo Fomins koncerta laikā vērsās pie saviem klausītājiem un TV skatītājiem ar aicinājumu sākt parakstu vākšanu rezolūcijas atbalstam. Tas man atvēra acis. Otrā dienā devos lējā uz Rakstnieku savienību pie Gunta Valujeva, kurš cīnījās ar lektoru organizēšanu uz rūpnīcām un uzņēmumiem, lai

tie tur aizstāvētu un skaidrotu rezolūciju kā dokumentu, kas atbalsta PSKP CK pārbūves politiku. Šai maģiskajai formulai vajadzēja palīdzēt vērsties pret LKP CK «uz leju» noraidīto pavēli: «Nosodīt!» Arī es devos uz pāris uzņēmumiem. Viens no tiem bija «Straume». Tās bija manas pirmās uguns kristības, kur vaigu vaigā tikos ar satracinātiem krievu strādniekiem, kas dzīvoja un domāja Brežņeva, ja vēl ne Staļina laika kategorijās. Mani pārsteidza viņu agresivitāte, jo kopš trīspadsmit gadiem katru vasaru biju strādājis VEF un divus gadus šūšanas fabrikā «Baltijas modes», kur man bija labas un sirsnīgas attiecības ar pārējiem neatkarīgi no viņu tautības. Tolaik nedomāju, ka mūs šķir tāds bezdibenis. Protams, ka «Straumē» visa skaidrošana notika krieviski. Ja vērtēju rezolūciju šodienas acīm, tas liekas tāds kompromiss starp to, ko mēs vēlējāmies pateikt, un iekšējo cenzoru, kas katrā darbojās jo spēcīgi. Neskatoties uz šīm nepilnībām, rezolūcija ir pirmais tāda vēriena Atmodas dokuments, kas bija plaši pieejams sabiedrībā. Kādu vētru tas izraisīja! Kādus slēptus mūsu apziņas slāņus tas iekustināja!

1988. gada 14. jūnijs

Tad nāca 1988. gada 14. jūnijs. Pierunāju tēvu kopā ar mani nākt uz Vides aizsardzības kluba rīkoto mītiņu pie Politizglītības nama. Tēvs vilcinājās, jo īsti neticēja, ka īsajam atļautības zibsnim nesekos kārtējās represijas. Tā bija viņa rūgtā mūža pieredze un vecās bailes, kas lika piesargāties un sargāt mani. Tomēr tēvs padevās pierunāšanai. Atceros sajūtas, redzot, kā cilvēki ar ziediem plūda no visām pusēm uz mītiņa vietu. Mēs stāvējām gandrīz pie pašas Valdemāra (toreiz Gorkija) ielas, jo tuvāk netikām. Tēvam viegli raustījās seja. Man krūtīs bija kamols. Spilgta saule mijās ar straujām lietus gāzēm. Tomēr neviens negāja projām. Pēc mītiņa un gājiena abi bijām pacilāti un priecīgi par piedzīvoto. Biju pateicīga tēvam par drosmi pārvarēt bailes un būt kopā ar mani tik nozīmīgā brīdī. Pēc VDK datiem, mītiņā esot piedalījušies ap 20 000 cilvēku^[2].

Tai pašā laikā notika 19. partijas konferences delegātu izvirzīšana. Protams, arī Augusts Voss, bijušais LKP CK sekretārs, bija izvirzīto vidū. Mēs, radošie, par to bijām ļoti sašutuši. Tika nolemts sūtīt uz Maskavu Gorbačovam protesta telegrammas. Es rakstīju Mākslinieku savienības telegrammas teksta projektu. Lai arī no Latvijas tika sūtītas daudzas telegrammas, tas neko nemainīja un Voss bija un palika delegāts.

1988. gada 18. jūnijs

Biju ceļā uz vecāku vasarnīcu Skultē, kad avīzē izlasīju LKP CK 18. jūnija plēnuma lēmumu, kurā gluži brežņeviskā stilā un valodā tika nosodītas buržuāziskā nacionālisma izpausmes. Kaut kas neiedomājams – kamēr Maskavā notika gatavošanās 19. partijas konferencei, tikmēr Rīgā CK pakalpalicēji sasauca plēnumu. Tas bija domāts, lai dotu

novērtējumu Radošo savienību plēnumam, bet atkal bija nokavēts – tā šausmām nu bija vēl pievienojies 14. jūnija mītiņš un demonstrācija, kā arī sašutušo cilvēku vēstules par nedemokrātisko partijas 19. konferences delegātu izvirzīšanu. Šodien, lasot stenogrammu, tā liekas kā absurda teātris, jo partijas profesionālā žargona nosodījuma formas ir kā tāda nosacīta rotaļu valoda, kad spēles dalībnieki vienojas, ko kurš vārds nozīmēs, un tam nav sakara ar īstenību. Baigākais, ka šī vārdu spēle nebija tikai spēle. Vēl tik pirms dažiem gadiem šīs «rotaļas» varēja atraut vaļā veselu varmācības mehānismu un sodīt katru, kas uzdrošinājās nespēlēt līdz. Runātāji izrādījās viens otra priekšā, kurš ir īstenāks ļeņinisma ideālu sargātājs. VDK priekšsēdētājs Zukulis 1940. gada revolūciju bija redzējis pats savām acīm! Pugo uztraucās: lai gan VAK rūpējoties par zaļajiem pilsētas apstādījumiem, tomēr nav pamanījis, kādu kaitējumu nodarījis «tam visdārgākajam mūsu kokam – mūsu republikas tautu draudzības kokam»!^[3] ZA viceprezidents A. Drīzulis gluži kā viduslaiku sholasts pierādīja, ka ir bijis tas, kas nav bijis (1940. gada revolūcija), un nav bijis tas, kas nevarēja būt (okupācija). Tad pie vārda tika tie, kam poēzija un kaut kādu argumentu «pievešana» likās lieka ķēpāšanās. Viņu teiktais izklausījās pēc Višinska apsūdzības runām. Vulfsons ir politiska prostitūta! Ir jāpieņem mēri! Jāatšķaida reakcionārās masas ar veselīgiem spēkiem, citādi rīt zem svešiem karogiem ies vairāk nekā zem mūsējiem! Tika piesaukta tanku ievešana, padomju varas ienaidnieki, politiskais ekstrēmisms utt. Šis jampadracis tomēr nepalika CK sienās. Daži tādi atkritēji kā Dainis Īvāns un Māris Čaklais to darīja zināmu atklātībā. Drīz magnetofona ierakstu raidīja «Brīvā Eiropa», bet pieticīgiem līdzekļiem pavairotā plēnuma stenogramma klejoja no rokas rokā. Šis plēnums nebūtu pieminēšanas vērts, ja tā agresīvais tonis un tam sekojošā cilvēku rīdīšana nebūtu devuši pēdējo grūdienu, lai sāktos frontes konsolidācija.

Līgo priekšvakarā, 22. jūnijā, devos uz Preses namu ar kārtējo rakstu «Literatūrai un Mākslai». Visi, kurus vien tur satiku, bija kā elektrizēti. Gatavojās žurnālistu sanāksme, kuras mērķis bija nepieļaut represijas pret presi. Arī es ieslīdēju zālē. Sākās debates. Zālē bija Anatolijs Gorbunovs, tolaik CK ideoloģiskais sekretārs, kurš 18. jūnija plēnumā tika īpaši kritizēts par savu piedalīšanos 14. jūnija mītiņā. Sanāksme izvērtās par viņa atbalstīšanas pasākumu, jo bija bažas, ka viņu var nomainīt ar kādu no konservatoriem, ar kuriem nekāda sastrādāšanās nebūtu iespējama. Spilgti atmiņā palikušas divas uzstāšanās. Kad runāja Dainis Īvāns, stāstot par raganu medībām plēnumā, kāds no zālē sēdošajiem CK pārstāvjiem, varbūt tas bija «Padomju Latvijas Komunisti» galvenais redaktors Brokāns, iebļāvās: «Kas jums, Daini Īvān, atļāvis izpaust partijas slēgtā plēnuma norisi!» – Lielu iespaidu uz mani atstāja Elitas Veidemanes uzstāšanās. Viņa iznāca uz tribīnes : neliela auguma meitene, tik trausla, lielām acīm. Viņa runāja tieši, bez jebkādas

izlocīšanās. Asi un nesamierināmi. Šajā sanāksmē Viktors Avotiņš nolasīja arī frontes iniciatīvas grupas aicinājumu,^[4] kuru bez viņa bija parakstījuši Vladimirs Bogdānovs, Dzintra Krievāne, Ilmārs Latkovskis, Aleksandrs Maļcevs, Modris Plāte, Juris Rubenis, Jānis Rukšāns, Valdis Turins, Juris Vidiņš, Ivars Žukovskis, Dainis Īvāns.^[5] Kā man stāstīja J. Rubenis, tad pirmā saruna par frontes veidošanu notikusi V. Avotiņam, M. Plātem un Jurim tiekoties 1988. gada maijā, neilgi pirms gaidāmās R. Reigana vizītes Maskavā. Viņi esot saņēmuši ielūgumu uz prezidenta rīkoto pieņemšanu ASV vēstniecībā un šajā sakarā uzmeklējuši Avotiņu, lai pārrunātu to būtiskāko, kas būtu ASV prezidentam sakāms. Tad arī pirmoreiz ticis izteikts vārds «fronte», jo līdzīgas tautas kustības darbojušās sociālisma valstīs. Tolaik sasniegt tādu brīvības pakāpi licies kā sapnis. Radošo savienību plēnuma rezolūcijas projekta apspriešanas laikā Avotiņš vairākkārt mēģināja iekļaut tekstā formulējumus par Tautas frontes veidošanu, tomēr plēnuma dalībnieki to nepieņēma. Nebija gatavi to pieņemt. Laikam arī Viktors neprata pārliecināt. Vakarā pēc sapulces, kad, vaigiem kaistot, savās piezīmēs skatoties, sīki un detalizēti visu pārstāstīju vecākiem, tēvs manam vīram teica: «Tu viņu ieslēdz!» Viņam atkal bija bail par mani.

1988. gada 8. jūlijs

8. jūlijā Partijas vēstures institūts Ļubas Zīles vadībā kopā ar Zinātņu Akadēmijas Vēstures institūtu rīkoja diskusiju, kurā bija jāpierāda, ka latviešu tauta brīvprātīgi izdarījusi savu izvēli un pievienojusies Padomju Savienībai, ka ir bijusi sociālistiskā revolūcija. Otrs šī pasākuma mērķis bija publiska izrēķināšanās ar Mavriku Vulfsonu. Pie manis uz Mākslinieku savienību atnāca nobažījies Helēna Heinrihsone. Vulfsona meita Irēne bija viņai stāstījusi, kas tiek gatavots pret tēvu. Vienīgais veids, kā šo pasākumu izgāzt, bija to padarīt no slēgta par atklātu, iepludinot pēc iespējas vairāk cilvēku. Zvanīju visu radošo savienību atbildīgajiem sekretāriem, mudināju viņus zvanīt Ļ. Zīlei un «ielūgties» uz diskusiju. Protams, ka arī pati prasīju ielūgumus MS valdes sekretariāta locekļiem. Nabaga Zīle bija galīgi apjukusi. Bija pat zvanījusi Džemmai un brīnījusies, kāpēc tik liela interese par šo profesionāļu diskusiju. Tā tas auga. No iecerētās slēgtās tiesas prāvas nekas neiznāca. Sanāksme tika pārcelta uz Politiskās izglītības nama mazo zāli un tad jau piepildīja kā mazo, tā lielo. Vairums vēsturnieku ar akadēmiķi A. Drīzuli priekšgalā vairāk vai mazāk tieši atbalstīja sociālistiskās revolūcijas faktu un brīvprātīgo Latvijas iekļaušanos PSRS, uzsverot, ka «šajā jautājumā galvenais ir tas, ka Staļins gan izkropļoja sociālisma idejas, taču viņš nespēja grozīt jaunās iekārtas sociālos un ekonomiskos institūtus». Daudz pūļu tika pielikts, lai pierādītu, ka Latvijā 1940. gadā izveidojās revolucionāra situācija, tas taču bija obligāts padomju šķiru cīņas un revolucionārās teorijas postulāts. Jaunākās paaudzes vēsturnieki M. Virsis un A. Stranga

piesardzīgi mēģināja diskusiju deideoloģizēt, runājot par vēstures konkrētajām problēmām un faktiem, kas izrietēja no starptautiskā stāvokļa un autoritārā režīma.

Interesanti bija lasīt Ļ. Zīles pārstāstu par šo diskusiju grāmatā «Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana»^[6]. Autore noklusē diskusijas īstenos mērķus un mēģina to interpretēt kā vēsturnieku drosmīgu soli, lai profesionāli izvērtētu 1940.gada notikumus Latvijā. Šajā saietā M.Vulfsons parādīja 1939. gadā Sarkanajai armijai dienesta lietošanai nodrukātās kartes, kas bija izdotas PSRS vēl pirms Latvijas «brīvprātīgās iestāšanās Savienībā» un kurās Latvija, Igaunija un Lietuva bija iekļautas PSRS. Lai pārliecinātu auditoriju par karšu par to autentiskumu, M. Vulfsons tās palaida pa zāli, un mēs tās cits citam nodevām no rokas rokā. Tādus pierādījumus bija grūti apgāzt, un tā šis saiets izvērtās par vēl vienu Vulfsona uzvaru. Tika minēti arī daudzi citi fakti un aculiecinieku atmiņas: Latvijas AP vēlēšanu rezultātu priekšlaicīga parādīšanās laikrakstā «Times», 2. augustā izskanējusi Molotova frāze par PSRS robežu pārceļšanu līdz Baltijas jūrai. Dokumentālajām liecībām vēl pievienojās tā laika komunistu E. Berklava un J. Gustsona atmiņu stāstījums, kas atklāja, cik maz ietekmes 1940. gada notikumos bija Latvijas kompartijai. Konference ilga desmit stundas un izvērtās par nozīmīgu soli ceļā uz patiesības noskaidrošanu. Par to plaši rakstīja Latvijas avīzes, un tai visu nākamo raidījumu veltīja «Labvakar». Konferencē dzirdētais mani reibināja. Mūs visus. Saiets bija nozīmīgs arī citā ziņā. Tas parādīja, kāds apjukums valda LKP CK pēc 19. partijas konferences. Lai gan viņu rīcībā bija visi līdzekļi, kā apturēt šīs diskusijas publiskošanu, tas tomēr netika darīts. Aiz bailēm, ka lēmuma pieņēmējs var dabūt pa galvu no Maskavas.

Pēc asiņainajiem notikumiem jūnija sākumā Stepanokertā, Kalnu Karabahas galvaspilsētā, Maskava bija apjukusi. Tos neizdevās tā noslēpt kā iepriekšējā gada rudens slaktiņu Almati. Šoreiz par Kalnu Karabahu rakstīja prese un Padomju Savienības republiku intelektuāļi atklāti izteica savu sašutumu un prasīja saukt pie atbildības vainīgos. Kad jūlija sākumā sākās nemieri Armēnijā, tie kļuva par kārtējo brīdinājumu PSKP vadībai, ka sabiedrības dzīlēs rit procesi, kas kādu dienu var kļūt nekontrolējami. Tālredzīgāk bija ļaut neapmierinātībai izpausties organizētākās un atklātākās formās, lai savlaicīgi novērstu galējības un procesu atstātu partijas kontrolē. Pozitīvu piemēru sniedza Igaunija, kur aprīlī pēc Edgara Savisāra aicinājuma sāka veidot demokrātisku kustību pārbūves atbalstam – Tautas fronti. No partijas 19. konferences tribīnes to kā atdarināšanas vērtu piemēru uzslavēja Gorbačovs. Pēc Radošo savienību plēnuma un vispārējā atbalsta, ko tauta apliecināja tā rezolūcijai, pēc 14. jūnija milzīgā sēru saviļņojuma arī Latvijas kompartijas vadībai bija skaidrs, ka jāmeklē veids, kā šo procesu virzīt un vājināt neformāļu arvien pieaugošo ietekmi.

Tieši tādos apstākļos 11. jūlijā Latvijas televīzijā tiešā ēterā notika TV politisko diskusiju klubs, ko vadīja O. Rubenis un E. Inkēns. Mācītājs J. Rubenis atceras, ka vēl pirms raidījuma sākuma Edvīns brīdinājis, ka televīzija patur tiesības pārtraukt tiešo pārraidi, ja diskusijas aizies nevēlamā virzienā. Raidījumā piedalījās apmēram divdesmit cilvēku, no kuriem man spilgtāk atmiņā ir palikuši J. Bojārs un V. Dozorcevs. Diskusija bija iecerēta par tautas kustības nepieciešamību, tās uzdevumiem un mērķiem. Dalībnieki līdz sarunai par būtisko tā arī netika, jo iestīga jautājumā par nosaukumu. Nosaukuma pretinieki iebilda – kāpēc fronte? Ja fronte, tad pret ko tā cīnīsies, kas ir mūsējie utt. Vai ir pamatoti to dēvēt par tautas kustību, jo, lūk, kustību nevarot veidot no augšas, tā sākoties pati – tautā –, bet pagaidām frontes veidošanai lielu atbalstu nejutot. Tie, kas izteicās par fronti kā plašu tautas kustību, atkārtoti atgādināja vēstures cildenos piemērus, kā tautas fronte apturēja fašisma izplatīšanos Francijā, kā tādas kustības konsolidējas tautas esībai izšķirīgos brīžos un pašlaik esot tāds brīdis. Turklāt tautas frontes vismaz nosaukuma pēc pastāvēja «brālīgajās» sociālisma valstīs. Viedokļi atšķīrās arī par partijas vadošo lomu. Vieni to atbalstīja, citi iebilda, vairums par šo jautājumu neizteicās. Līdzīgā stilā noritēja arī nākamais TV politisko diskusiju klubs. Apburtais loks, pa kuru riņķoja runātāji, kaitināja. Likās, ka kāds meistarīgi neļauj sāk sarunu par būtisko, baidoties, ka runātāji aizrausies un pateiks vairāk, nekā spēs sagremot visu redzošā un dzirdošā TV kamera. Jautājums par organizācijas nosaukumu tā īsti izšķīrās tikai dibināšanas kongresā, kad pēc debatēm tika apstiprināts Latvijas Tautas frontes nosaukums un statūtos tā tika raksturota kā plaša tautas kustība.

Kad pēc neveiksmīgās diskusijas Mākslinieku savienības sekretariātā ar kolēģiem apspriedu tās norisi, pavērās durvis un pa tām pabāza galvu Ojārs Rubenis un Edvīns Inkēns. Abi prasīja pēc Džemmas Skulmes, kas tajā laikā bija ārzemēs. Kožeti ievaicājos, vai ar mani nepietiktu. Tā mēs iegājām manā kabinetā un sākām spriest, kā tikt ārā no strupceļa. Bijām vienisprātis, ka būtu nepieciešama telpa, neliels koordinācijas punkts, kur cilvēki varētu saņemt informāciju. Ne ar vienu neapspriežoties, tūlīt piedāvāju Mākslinieku savienības konferenču telpu un vienu tālrūni. Biju pārliecināta, ka Džemma manu subordinācijas pārkāpumu sapratīs un atbalstīs, tā arī notika. Pati apņēmos pirmajā laikā koordinācijas centru pieskatīt : es jau tepat esmu, varu arī kādu reizi ieiet zālē. Tobrīd es nevarēju zināt, ka tajā rītā man sākas jauna, cita dzīve, no kuras vairs nekad nebūs atgriešanās pie mākslas. Es, tāpat kā vairums frontes pirmā viļņa cilvēku, biju pārliecināta, ka darbošos tikai līdz pirmajam kongresam un tajā nāks tie īstie, kas pārņems un turpinās. Pat vēl pēc kongresa neuzrakstīju atlūgumu Mākslinieku savienībai, bet lūdzu

līdz LTF otrajam kongresam man iedot bezalgas atvaļinājumu. Tobrīd vēl cerēju, ka atgriezīšos pie mākslas.

No manas puses Mākslinieku savienības zāles nodošana koordinācijas centra vajadzībām bija impulsīvs, ne ar vienu nesaskaņots lēmums. Tikai tagad, pēc gadiem, saprotu, ka tas nāca negaidīts ne man vienai. Ar savu iniciatīvu es pārsteidzu arī tos, kas spēlēja lielo atļaušanas- neatļaušanas spēli partijas Centrālajā komitejā. Vēl tur ritēja stīvēšanās starp «gaišajiem spēkiem» un konservatīvo daļu, kas cerēja, ka Gorbačeva trakās idejas par pārbūvi būs tikai tāds dekoratīvs propagandas žests. Viņi vēl nebija izšķīrušies, kādos rāmjos ielikt tautas atbalstu pārbūvei. Turklāt, partijas karjeristiem ilgā rutīna bija iemācījusi nekad nepārsteigties. Tādējādi katrs augšā dotais rīkojums slīdēja lejup tādā palēninātā gaitā, aizkavējoties un apstājoties pie katra nākamā birokrāta galda, jo izkoptā piesardzība ierēdnim lika atkal un atkal pārbaudīt, vai rīkojums ir pareizi saprasts. To, cik gausi un bez entuziasma rīkojumi tika pildīti, vedina domāt kaut vai tāda detaļa. Inkēns un Rubenis bija bijuši arī Rakstnieku savienībā pie atbildīgā sekretāra Gunta Valujeva, bet tur viņiem tika atteikts. Valujevs – izbijis Latvijas komjaunatnes Centrālās komitejas pirmais sekretārs – labi pazina partijas birokrātijas aizkulises. Acīmredzot iekšējā vai kāda cita balss viņam ieteica nogaidīt, kamēr skaidrāk izkārtosies spēku samērs Centrālkomitejā. Arī manis uzrakstītos pirmos koordinācijas centra paziņojumus presē neizdevās publicēt vai nu tāpēc, ka es nebiju tā persona, kurai bija plānots šo darbu uzticēt, vai arī tāpēc, ka rīkojums rīkoties vēl nebija pienācis.

1988. gada 5. jūlijs

Tagad, pēc gadiem, kad atklātībā parādās arvien vairāk un vairāk dokumentālu liecību par tajā periodā partijas aizkulisēs notiekošo, man šķiet, ka esmu bijusi kā tāda lauku meitene, kas nonākusi izsmalcinātas savedējas rokās un, pašai to nezinot, pamazām tiek stūrēta vēlamajā virzienā. Izrādās, augstie CK biedri jau paši bija ķērušies pie «patriotiskas kustības partijas pārbūves atbalstam veidošanas». Pēc lielā izbīļa, ko viņi pārdzīvoja Radošo savienību plēnumā un 14. jūnija vakarā, redzot tautu ar ziediem kā nebijušus aizslaukām gadu desmitiem stāstītos izdomājumus, biedri saprata, ka ir jārikojas. Tumšākie savu sašutumu izkļiedza 18. jūnija LKP CK plēnumā. Gaišākie no biedriem pieķērās pāri robežai Igaunijā un Lietuvā redzamajam un tāpat kā tur mēģināja no augšas sākt veidot līdzīgu sabiedrisko kustību. 27. jūnijā pēc Rīgas darba kolektīvu padomes un Latvijas PSR Jaunatnes komitejas iniciatīvas notika zinātnieku, žurnālistu, reliģisko organizāciju pārstāvju tikšanās, kurā runāja par sabiedrības iesaistīšanu pārbūvē konkrētā formā. Pēc dažām dienām Augstākās padomes Prezidijā atkārtoti tiek sapulcināti «inciātivās» grupu pārstāvji un izveidota konferences rīcības komiteja akadēmiķa Jāņa

Stradiņa vadībā, tajā iekļaujot Rīgas darba kolektīvu padomes priekšsēdētāju Iļju Gerčikovu, Latvijas PSR Jaunatnes organizāciju savienības priekšsēdētāju Māri Baidekalnu un «Padomju Jaunatnes» redaktoru Andreju Cīruli.^[7] Vēl atlika neitralizēt Centrālkomitejas biroja «konservatīvo» spārnu, tāpēc tika sagatavots izsmeļošs ziņojums par to, kā līdzīgas kustības darbojas brālīgajās sociālisma zemēs un tepat Igaunijā un Lietuvā. LKP CK birojs sanāca 1988 gada 5. jūlijā un ilgi diskutēja par riskanto soli, kas jāšper. Ieteikums par kustības veidošanu nāca no pirmā sekretāra B. Pugo – zīme, ka arī Maskava to vēlas un atbalsta. Tomēr, neskatoties uz nepārprotamo hierarhisko mājienu, biroja locekļi šo lēmumu nepieņēma tradicionālajā vienprātībā, jo gandrīz katrs klātesošais instinktīvi jūta, ka lēmuma sekas skars viņu personīgi. VDK priekšsēdētājs S. Zukulis runāja par briesmām, ka tāda fronte varētu izvirzīt pati savus kandidātus un atstumt partiju malā nākamajā gadā paredzētajās PSRS Augstākās Ppdomes vēlēšanās. A. Gorbunovs un A. Rubiks paredzēja, ka fronte vērsīsies pati pret savu radītāju un to iznīcinās. Es, tāpat kā daudzi citi, biju paradusi dvēseles dziļumos «viņus tur augšā» uzskatīt par muļķiem, tādēļ, pēc gadiem lasot fragmentus no šīs apspriedes protokola, esmu pārsteigta, cik skaidri tiek prognozēta situācija, bet, neskatoties uz apokaliptiskajām vīzijām, cekisti izšķiras par kustības veidošanu. Gorbačova vizītes laikā Latvijā B. Pugo sevi bija rekomendējis kā pārbūves cilvēku un domās jau sevi skatīja Maskavā, varas Olimpā. Viņam bija svarīgi, lai tiktu pieņemts dokuments «Par patriotisko kustību partijas pārbūves līnijas atbalstam»,^[8] jo tas nostiprināja cerības pacelties pa karjeras kāpnēm. Lēmumā LKP CK birojs uzdod biedriem Gorbunovam un Šustovam stāties pie plašas tautas masu organizācijas pārbūves atbalstam izveidošanas.^[9] No LKP CK puses tas bija bezizejas diktēts solis, jo ar vai bez atļaujas tautas organizēšanās sākās. Tā faktiski jau bija sākusies ar Helsinki-86, VAK, LNNK un V. Avotiņa iniciatīvas grupas aicinājumu. LKP neatlika nekas cits kā iesaistīties spēlē, mēģinot pārņemt savā kontrolē stihiskos procesus.

Kā tad bija iecerēta patriotiskās kustības veidošana un darbošanās? Par to vērts detalizēti pastāstīt, lai tad, kad vēsturnieki sāks pētīt rīcības komitejas protokolus un publikācijas presē priekškongresa periodā, varētu skaidri sazīmēt, kurš darbojies stihiski, bet kurš pildījis noteiktas instrukcijas. Pat 11. jūlija televīzijas diskusija pēc šī LKP CK dokumenta iepazīšanas atklājas pavisam citādi. CK paredzēja, ka kustībai nevajadzētu būt politiskai un tā varētu sevī iekļaut citas sabiedriskas organizācijas – komjaunatni, arodiedrības, darba kolektīvu padomes u.c un kustībā iesaistījušies komunisti būtu vadībā. Cik vienkārši! Pašai nāk smiekli, atceroties, kā es ļaunojos uz kārtējo nacionālu vai radikālu mājienu, ka fronti radījusi kompartija. Aklā esmu bijusi es. CK birojs bija paredzējis septembrī organizēt šīs kustības konferenci, kas izstrādātu programmu, bet

1988. gada beigās dibināšanas konferenci, kurā ievēlētu vadošos orgānus. Deleģātus konferencei izvirzītu no dažādām sabiedriskām organizācijām. Kustībai būtu sava organizatoriskā struktūra – republikas koordinācijas centrs un rajonu un pilsētu nodaļas, kas darbotos pēc republikas administratīvā sadalījuma principa. Un pašā augšā atkal būtu «viņi» – Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā komiteja! No šī scenārija izpildīšanas mūs paglāba entuziasms. Mēs darbojāmies tik ātri un intensīvi, ka «biedriem ar īpašo uzdevumu» nepietika laika un pacietības izvilņoties līdz rīcības un redakcijas komisijas ilgajām sanāksmēm un melnajam spriešanas darbam. Viņiem negaidīta bija arī milzīgā tautas aktivitāte, ar kādu cilvēki pieķēras šim vēl trauslajām cerībām aiztaustīties kopā līdz gaismai.

Tā kā es tajā laikā dzīvoju laimīgā neziņā pa Centrālkomitejas aizkulisēs notiekošo, tad, negaidot nekādus rīkojumus, otrā rītā pēc sarunas ar Edvīnu un Ojāru tikos ar Viktoru Avotiņu, lai pārliecinātos, vai viņš neiebilst, ka es aktīvi iesaistos frontes veidošanā un ka Mākslinieku savienībā sāk darboties koordinācijas centrs. Avotiņš neiebilda. Tā kā ne Andrejs Cīrulis «Padomju Jaunatnē», ne «Literatūra un Māksla» npublicēja paziņojumu par pirmo koordinācijas centra sanākumi, tad to vajadzēja izziņot no mutes mutē. Piezvanīju pirmā frontes aicinājuma parakstītājiem un lūdzu viņus informēt tālāk sev pazīstamus un uzticamus cilvēkus. Pati uzaicināju arī tos māksliniekus, kuros varēja jaust slāpes kaut ko būtiski mainīt.

Atradu savā arhīvā šo paziņojuma, kuru bez izmaiņām publicēja 8. augustā. Šo datumu notikumu hronikas parasti min kā koordinācijas centra darbības sākumu. Patiesībā centrs sāka darboties ātrāk, un pirmā sanāksme notika 29.jūlijā, ja ne vēl nedēļu ātrāk. Ar paziņojuma saturu nav ko lepoties, tik bāls un birokrātiski kokains šodien man liekas tā teksts. Kā kārtējais partijas saukļu virknējums, ko tā laida klajā pirms Oktobra revolūcijas gadadienas un 1. Maija svētkiem: Latvijas lauku iedzīvotāji, atsaucieties! Darbīgāk iekļaujieties Tautas frontes kustībā! Tā stils tik maz atspoguļoja to satraukumu un entuziasmu, kas arvien vairāk sāka izpausties cilvēkos. Tomēr savu lomu paziņojums nospēlēja un informācija par TF koordinācijas centra darbību kļuva plaši piejama. Tā kalpoja kā signāls tiem, kuri paši mokoši bija meklējuši domubiedrus. Tie atsaucās tūlīt un kļuva par aktīviem procesa virzītājiem un citu piesaistītājiem. Tā bija tāda vispārēja gatavība startam, un Latvijas Tautas fronte kļuva par to vienojošo lozungu, kas šo kolosālo tautas enerģiju mērķtiecīgi pārvērta darbībā. Tas bija atgriezenisks process: veidojot tautas kustību tā pārveidoja mūs katru.

Ar nepacietību gaidīju tikšanās dienu. Mākslinieku savienības nelielā zālīte pienāca pilna. Tur bija pirmās un tā saucamās otrās iniciatīvas grupas pārstāvji, VAK dalībnieki, preses cilvēki, radošo pārstāvji, vienkārši līdzjutēji. No atnākušajiem atceros Jāni Freimani, Armandu Melnalksni, brāļus Titavus, Arnoldu Klotiņu, Jāni Dineviču, Ilmāru Latkovski. Bija arī Vladimirs Bogdānovs un Sergejs Jegorjonoks no Sociāli aktīvo cilvēku kluba. Tur pirmoreiz satiku mācītāju Juri Rubeni un Einaru Repši. Bija apmēram trīsdesmit vai četrdesmit cilvēku. Raibu raibā sabiedrība. VAK prezidents Valdis Turins jau bija uzrakstījis frontes programmu un gribēja, lai to apspriežam un gandrīz uz karstām pēdām pieņemam. Juris Putriņš savukārt tulkoja Igaunijas frontes programmu, kas jau bija publicēta Tartu. Viņš aizstāvēja viedokli, ka nav ko divreiz izdomāt velosipēdu, vārda Igaunija vietā tikai jāliek Latvija – un programma gatava. Citi tomēr nepieņēma ne Turina, ne Putriņa priekšlikumus, un ātri tika izveidota darba grupa programmas un statūtu rakstīšanai. Tās uzdevums bija līdz nākamajai trešdienai visu sagatavot. Tāds nieks vien! Tik lielā naivuma un entuziasma sajaukumā mēs toreiz dzīvojām. Šodien šī steidzināšana man vairs neliekas tik nevainīga, jo, kā parādīja vēlākā frontes darbība, tās gandrīz vienmēr bija tās pašas personas, kas kaut ko saputroja, steidzināja, zīmēja «melnos» scenārijus, izplatīja dezinformāciju. Viņi arī veikli mācēja izmantot pārējo muļķīšu naivumu un entuziasmu, lai ar viņu rokām un muti mēģinātu īstenot «vajadzīgo». Protams, nākamajā trešdienā statūtu un programmas projekts nebija gatavs. Tikpat ciņaini gāja ar dežūrām koordinācijas centrā. Cilvēki pierakstījās, taču aizmirsa atnākt. Regulāri dežurēja aktrise Dina Kuple, profesors Jānis Freimanis, bet es bieži biju sprukās, nezinot, kā lai aizpilda tukšo vietu pie telefona aparāta, kurš gan vēl neskanēja nepārtraukti, tomēr pietiekami bieži. Pamazām arvien vairāk un vairāk uzturējos koordinācijas centrā, atstājot novārtā manu darbu Mākslinieku savienībā. Kolēģi to uztvēra ar sapratni un daudzas lietas padarīja manā vietā. Nākamajā dienā pēc pirmās centra sākšanas Mākslinieku savienības vestibulā mani uzrunāja jauns zēns. Tas bija Lauksaimniecības akadēmijas students – Artis Ērglis, kurš teica, ka grib kaut ko palīdzēt. Šerpi noprasīju, vai viņš māc rakstīt ar rakstāmmašīnu. Saņēmusi apstiprinošu atbildi, atdevu pārrakstīt sākšanas protokolu. Kopš tā laika viņš kļuva par manu labo roku un mūsu visu mīluli. Viņu tā aizrāva notiekošais, ka viņš nekad neatgriezās pie studijām Lauksaimniecības akadēmijā. Vairums no LTF valdes protokoliem ir ar viņa roku rakstīti. Artis palika kopā ar fronti līdz tās ceturtajam kongresam un uzskatīja par savu misiju sargāt frontes dokumentus no «tīrīšanas» un izvazāšanas. Šodien Artis ir izveidojis pazīstamu grafiskā dizaina uzņēmumu «McĀbols», kas specializējas izsmalcinātos mazo tirāžu iespaiddarbos kā ielūgumi, oficiālu apsveikumu kartītes, konferenču un simpoziju dokumentu vienotais stils u. c. Viņa klienti ir gan valsts administrācijas struktūras, gan ārvalstu vēstniecības un

privātuzņēmumi.

Rakstnieku savienība, «Labvakar» un «Padomju Jaunatne» man nodeva vēstuli kaudzes, kuras tur bija saņemtas pēc Radošo savienību plēnuma rezolūcijas pieņemšanas un diskusijas sākuma par frontes veidošanu. Tajās bija cilvēku atmiņu izmisums, cerības, ierosinājumi, pārdomas, ko darīt tālāk. Kopā ar pārējiem MS darbiniekiem tās lasījām un mēģinājām grupēt tematiski. Vairākums rakstītāju bija par nosaukumu «fronte» – Latvijas tautas fronte, Latviešu tautas nacionālā fronte, Tēvzemes fronte. Cilvēki vairs nebaidījās. Viņi rakstīja to, ko domāja par partiju un padomju režīmu: «19. partijas konference nav attaisnojusi cerības. Neatliekot ne minūti, tautai ir jāpauž sava attieksme pret visu ļauno, negatīvo, represīvo, kaut arī tas skar valsts varu, varu, kas iegūta ar varu!»^[10], vai arī: «Partijai neticu. Nekad neesmu cienījusi. Uz pārkārtošanos skatos ar lielu neuzticību, jo pati partija ir kā ļoti smags slimnieks.» Biedējoši bija just, cik lielas cerības cilvēki saista ar topošo fronti, tā bija «nepieciešama kā maize un gaiss». Ar saviem kolēģiem izvēlējamies pārdomātākās vēstules, un es rakstīju to autoriem, aicinot viņus uz tikšanos Mākslinieku savienībā. Šodien brīnos, kā man pietika uzņēmības tikties ar šiem gudrajiem vīriem Ilmāru Bišeru, Aleksandru Maļcevu, Ilmāru Vītolu, Ēvaldu Ikaunieku, Edgaru Melķisi un citiem. Viss notika it kā pats no sevis. Cilvēki nāca paši vai pēc kāda cita ieteikuma. Tā veidojās intelektuālais kodols, kas programmas projektam varēja piešķirt dziļumu. Katrs bija gatavs dot savas zināšanas un darbu, tomēr kādam bija jāuzņemas šī radīšanas procesa vadīšana. Tieši tas bija vājākais posms, jo, mērķtiecīgi nevirzītas, daudzas diskusijas izplūda un apsīka bez rezultāta. Es to uzņemties nevarēju, jo man trūka zināšanu un pieredzes. Augusta sākumā jau bija jūtams, ka darbs nevirzās uz priekšu.

1988. gada augusta sākums

Kādu rītu pie manis uz trešo stāvu bija uzkāpis Jānis Škapars, kurš, kopš bija atlaists no «Literatūras un Mākslas», strādāja Rakstnieku savienībā par konsultantu un rakstīja grāmatu par Ojāru Vācieti. Viņš interesējās, kā rit uz priekšu frontes veidošana. Vēl šodien spēju atmiņā vizualizēt šo sarunu. Abi sēdējām viens otram pretim. Viņš nemaz neizskatījās pēc intelektuāļa. Drīzāk pēc zvejnieka, jo viņam mugurā bija raupjš, brūns džemperis. Šo līdzību vēl pastiprināja vēja un saules appūstā seja. Saruna ritēja spriegi. Stāstīju par mīņāšanos uz vietas, rakstot programmas un statūtu projektu, to, ka ir daudz gudru runātāju, bet plāpāšana pa apli vien griežas. Viņa patiesā ieinteresētība mani iedrošināja tiktāl, ka ievaicājos, vai viņš negribētu uzņemties projekta izstrādes vadību. Viņš piekrita. Tā Jānis uz palikšanu ienāca frontē. Ir pagājuši vairāk nekā desmit gadi kopš tā augusta rīta, kas mūs padarīja par domubiedriem un tuviem draugiem. Jānis nav mainījies. Viņš ne tikai ir saglabājis savu nu jau novecojuša «zvejnieka dēla» veidolu, bet

arī savu godīgumu un taisnprātību. Varas spožums un rūsa viņu neskar. Viņš vēl arvien naivi tic, ka politikā ir iespējams godīgums.

Šis brīdis, uzskatu, bija viens no izšķirīgajiem frontes vaidošanās posmā. Jānim aiz muguras bija bagāta pieredze. Viņam piemita apskaužams vadītāja talants, prasme nemanāmi virzīt diskusiju uz rezultātu. Literatūras kritika un saskarsme ar tādām bezkompromisa personībām kā Vācietis un Ziedonis jaunības dienu naivo, pārliecināto komunistu bija pārveidojusi par dziļu demokrātu un humānistu. Ilgus gadus vadot «Literatūru un Mākslu», viņš to bija pārvērtis par brīvdomīgu laikrakstu, kurā regulāri notika diskusijas par ķecerīgām tēmām, kas tālu pārsniedza mākslas un kultūras loku. Regulāri saņemot brāzienus CK, Jānis bija izkopus iekšēju mehānismu, kas ļāva apzināties, cik tālu uz priekšu ir pavelkama tā robeža, kuru izdosies aizstāvēt nākamajā «galvas mazgāšanā» Elizabetes ielas augstceltnē. Tas ir paradokss, bet viņš bija spiests aiziet no «Literatūras un Mākslas» jau pēc Gorbačova nākšanas pie varas. Kad Maskavā jau pilnā sparā ritēja pārbūve. Kad lēmumu vajadzēja pieņemt CK ideoloģiskajam sekretāram A. Gorbunovam. Pirms tam Gorbunovs gan uz CK bija uzaicinājis radošo savienību vadītājus, lai uzklausītu viņu viedokli. Visi, izņemot Teātra savienības priekšsēdētāju, bija par Škapara palikšanu amatā. Tomēr viņš tika atlaists.

Jānis ātri saņēma rokās redakcijas komisijas darbu. Viņš brīvprātīgos intelektuāļus sadalīja darba grupās un katrai uzticēja strādāt pie savas tēmas. Manā personīgajā arhīvā ir saglabājies dokuments ar sadaļas rakstošo autoru vārdiem, taču atceros, ka ne visi vienlīdz aktīvi strādāja, tāpat arī bija daudzi citi, kas aktīvi iesaistījās diskusijās par programmu. Pēc šī dokumenta iznāk, ka preambula un vispārīgie principi bija I. Bišera, E. Meļkiša, J. Bojāra un I. Latkovska ziņā. Pie nākamās – ētikas – sadaļas strādāja J. Škapars un J. Rubenis. Pie kultūras sadaļas – A. Klotiņš, E. Blūms, H. Dubins. Sadaļu par sociālo taisnīgumu un sociālās vides veidošanu rakstīja V. Šteins, J. Bojārs un P. Laķis. Smagākā sadaļa bija ekonomija un ekoloģija, un tās autori J. Freimanis, P. Cimdiņš, A. Melluma, V. Šteins un A. Maļcevs vairāk zināja par ekoloģiju nekā tautsaimniecību. Politiski eksplozīvāko sadaļu par nacionālo jautājumu Škapars rakstīja kopā ar M. Kostņecku un Daini Īvānu, kuru gan neatceros redakcijas komisijas darba sēdēs redzējusi. Jānis Peters šim jautājumam ieteica piesaistīt pareizticīgo mācītāju Leonīdu Abaševu.

1988. gada 19. jūlijs

Kā jau minēju, Radošo savienību plēnuma kuluāros cirkulēja V. Avotiņa un viņa domubiedru parakstītais aicinājums dibināt Tautas fronti, tomēr delegāti nebija gatavi to pieņemt. Tā kā starp parakstītājiem bija režīmam nepieņemami uzvārdi, aicinājumu

Centrālkomiteja neatļāva to publicēt. V. Avotiņš to publiskoja 22. jūnijā, nolasīdams satraukto žurnālistu sanāksmē Preses namā. Pēc ilgas saskaņošanas beidzot «Padomju Jaunatnē» 19. jūlijā tika nopublicēts tā saucamais otrais Tautas frontes iniciatīvas grupas aicinājums, ko bija parakstījuši E. Blūms, V. Bogdānovs, J. Dimiters, J. Freimanis, A. Klotiņš, D. uple, M. Kosteņecka, J. Rukšāns. Šie cilvēki CK virsotnei likās pieņemamāki nekā pirmā aicinājuma autori. Arī pēc šī aicinājuma publicēšanas īsta aktivitāte tomēr nesākās. Bija tāda sajūta kā pirms ledus iešanas. Apakšā ūdens jau mutuļo un meklē ceļu, kā izlauzties, bet ledus vēl turas.

1988. gada 8.-11. augusts

1959. gada partijas apvērsumam sekojošo nacionālkomunistu represiju un partijas pārkrievošanas rezultātā A. Pelšes un A. Vosa vadītā Latvijas kompartija bija izveidojusies par reakcionārāko visā PSRS. Pat trešajā pārbūves gadā Latvijā visi partijas saieti noritēja pēc tā paša nemainīgā scenārija kā Brežņeva ziedu laikos. Lai gan vēl jūlija sākumā bija pieņemts LKP CK biroja lēmums sākt Tautas frontes veidošanu, tas tomēr netika pildīts. Lai sapurinātu LKP CK biroja fosilijas un paskaidrotu, kas darāms, «lai tautai dotu iespēju aktīvāk atbalstīt partijas gaišos spēkus», Gorbačovs augusta sākumā sūtīja uz Rīgu vienu no Brežņeva laika kompartijas disidentiem, nesen iecelto partijas ideoloģisko sekretāru Aleksandru Jakovļevu, kurš Latvijā uzturējās no 8. līdz 11. augustam. Pēc šīs vizītes jutām, ka daudzas lietas padodas vieglāk. Prese un citi masu informācijas līdzekļi vairs nebija tik nepieejami. LKP CK biedriem bija paskaidrots, kas ir pārbūve un kāda tajā daļa tautai. Tie, kuri pēc CK 5.jūlija biroja vēl cerēja, ka izdosies apturēt trako ideju veidot «patriotisku kustību pārbūves atbalstam», pierāvās. Gorbačova vizītes laikā Latvijā B. Pugo bija izdevies radīt iespaidu, ka viņš ir patiess reformu kursa atbalstītājs, un, cerot uz paaugstinājumu, Pugo bija ieinteresēts, lai Jakovļevs uz Maskavu aizved pareizo vēsti. Un tā diskusijas par frontes bīstamību tika pārtrauktas, sekoja enerģisks rīkojums «uz leju» vietējām partijas komitejām, un, lai arī daudzviet sakostiem zobiem, partijas bosi tautai atļāva atbalstīt «gaišos spēkus».

Man bija iespēja divreiz klausīties Jakovļevu. Mazākā lokā viņš tikās ar radošo savienību pārstāvjiem E. Smiļģa muzejā, bet politizglītības namā uzrunāja tā dēvēto aktīvu. Tas ir jēdziens, kas šodien aizmirsis. Paplašināto aktīvu saskaņā ar partijas direktīvām veidoja LKP CK locekļi, to kandidāti, rajonu un pilsētu partijas komiteju sekretāri, lielo uzņēmumu vadītāji, augstskolu rektori un sabiedrisko organizāciju: arodbiedrības, radošo savienību, u.c. priekšsēdētāji. Arī centrālo laikrakstu galvenie redaktori. Pēc Jakovļeva lūguma šoreiz tradicionālais izredzēto loks bija paplašināts. Tur bija ielūgti daudzi, kas agrāk pat tuvumā tādām valstiskām pasākumiem netiktu laisti. Tāda

runa no augsta partijas funkcionāra mutes vēl nebija skanējusi. Inteligences un slīpējuma ziņā tā pārspēja paša Gorbačova teikto. Varu tikai iztēloties, ko domāja LKP CK biroja veči, to klausoties. Arī Pugo. Tiem, kuriem vēl bija saglabājusies kaut neliela iztēle, varēja likties, ka skan kapu zvani. Bet varbūt visu pieredzējušie klausījās vīzdegunīgi, irgājoties par kārtējo plānā galdiņa urbēju, kas iecerējis manīt Staļina tētiņa iedibinātās netveramās un neiznīcināmās tradīcijas. Pēc referāta Jakovļevs apmēram stundu atbildēja uz jautājumiem. Kāds no Baltijas kara apgabala ģenerāļiem pavaicāja, kāda ir PSKP CK sekretāra attieksme pret Igaunijā, Ļeņingradā un citās vietās izveidoto tautas fronti. Vai to nevajadzētu aizliegt? Jakovļevs savā klusinātajā manierē atbildēja : «Kāpēc aizliegt? Lai zinātu, ko aizliedz, vispirms jāļauj tam izveidoties.» Avīzes atreferējumā latviskajā un krieviskajā variantā atšķiras kā jautājums, tā atbilde. Krieviski Jakovļevs pieminēja teicienu «Pošol von!», kas plaši pazīstams no klasikās krievu literatūras un apliecina neiecietību pret katru jaunumu vai nepazīstamo.

Starpbrīdī kopā ar Džemmu stāvējām rindā pēc kafijas. Turpat satikām Peteru. Runājām par fronti, kas veidojas nepietiekami ātri. Par to, ka šai kustībai priekšgalā nepieciešams kāds, kas bauda tautas uzticību, kam cilvēki būtu gatavi sekot. Mēģinājām Peteru pārliecināt, ka viņš ir īstā persona, kas varētu un kam vajadzētu simboliski uzņemties frontes organizēšanas vadību. Viņš negribēja, jo uzskatīja, ka tas būtu jādara Viktoram Avotiņam kā iniciatīvas grupas vadītājam. Viktors jau vairākkārt bija atteicies. Atteikšanās ir viņam tik raksturīga iezīme. Viktors ir ideālists, kura aicinājums un misija ir radīt ideju. Tālāko atbildību par savas idejas īstenošanu viņš atstāj novārtā, kritizēdams un urdīdams citus, kas mēģina tikt ar viņa garabērnu galā. Viktors ir mūžīgais opozicionārs, kas neļauj sabiedrībai un šīs pasaules varenajiem iegrimt pašapmierinātībā. Kādreiz agrāk jutu pret viņu stindzinošu cieņu, tomēr ieilgusī kritizēšanas stadija ir pamazām tā pārvērtusi Viktoru Avotiņu, ka viņa žultainie raksti mani vedina domāt par sarūgtinātu vecmeitu, kas pa labi un pa kreisi dāvā padomus, kā pareizi audzināmi bērni, lai gan pašai nekādas pieredzes šajā jautājumā nav, jo liktenis klēpim liedzis auglību.

Mums izdevās pierunāt Peteru Mākslinieku savienībā satīties ar dažiem Tautas frontes aicinājuma autoriem. Šajā mazzināmajā, bet tik nozīmīgajā sanāksmē bez Džemmas, Petera un manis vēl piedalījās ķīmiķis Jānis Freimanis un muzikologs Arnolds Klotiņš. Atmosfēra bija tāda kā «uzvilkta». Peters kaut ko pārprata no Freimaņa teiktā un apvainojās. Sākās atturīga vārdu apmaiņa par to, kas vairāk – radošie vai zinātnieki ir darījuši, lai tautā uzturētu garīgumu un nacionālo identitāti. Izmisumā rakstīju Džemmai mazu zīmīti, kurā lūdzu iejaukties un neļaut sarunai ieiet strupceļā. Pateicoties viņas diplomātijai, pēc stundu ilgas sarunas Jānis Peters piekrita uzņemties frontes

konsolidācijas simbola lomu. Jau iepriekš ar Džemmu bijām vienojušies – ja viņš mūsu lūgumu noraidīs, tad Džemma nesīs šo nastu. Jā, tieši nastu, jo nevienam nebija ilūziju par šīs misijas grūtumu. Padomju likums par sabiedrisko organizāciju dibināšanu prasīja, lai kāda jau pilntiesīga sabiedriska organizācija uzņemtos atbildību par jaunveidojamas organizācijas dibināšanas kongresa sasaukšanu. Petera vadītā Radošo savienību padome bija piemērota, lai kļūtu par formālo LTF dibināšanas ierosinātāju.

1997. gada augustā piedalījos *Forum Lugano* Šveicē. Pie vakariņu galda Māra Zālīte, Aleksandrs Kiršteins, Guntis Valujevs un Ansis Reinhardts un es kavējāmieš atmiņās par Atmosas vienreizējo laiku. Tad ar pārsteigumu uzzināju, ka tas ir Guntis, kas toreiz pierunājis Peteru uzņemties LTF simbola lomu. Tā vismaz viņš pats apgalvoja. Kā tas saskan ar atteikumu ierādīt telpu Rakstnieku savienībā kustības koordinācijai? Laikam jau būs bijuši daudzi pierunātāji, jo uzmanīgais Peters pārsteidzīgu lēmumu nepieņēmu. Neatbildams ir arī jautājums, cik liela loma bija ietekmētājiem no Centrālkomitejas, kuras loceklis viņš bija. Lai nu kā, bet tas, ka Peters iesaistījās frontes veidošanā, iedvesa cilvēkos uzticību. Vēstures pārbaudījumos šaustītā caurmēra latvieša portrets nav nekas glaimojošs. Uzmanīgs. Neriskē. Ar oficiālo varu, lai kāda tā būtu, sadzīvo, vismaz ārēji. Tautā mīlētais Peters bija ideāla kandidatūra. Būdam vienlaicīgi CK loceklis un patriotisks dzejnieks, viņš sevī apvienoja gan oficiālo, tātad – atļauto, gan neatļauto – patriotisko, latvisko. Šodien nākas sastapties ar tendenci noniecināt Petera lomu. Tas nav godīgi. Tajā laikā – 1988. gada augustā – cilvēki vēl masveidīgi nelauzās uz fronti. Par to vēl bija jāpārlicina.

1988. gada augusta vidus

Nedēļas nogalē Jāni Peteru uz viņa Vitrupes vasarnīcas klēts sliedēs intervēja labvakarieši Ojārs Rubenis un Edvīns Inkēns. Peters uzrunāja Latviju, mudinādams atsaukties 19. jūlijā publicētajam Tautas frontes iniciatīvas grupas aicinājumam apvienoties tautas kustībā. Viņš nosauca arī koordinācijas centra tālrunus, starp tiem kļūdaini minēdams arī manu privāto. Zvanīju uz «Labvakaru» un lūdzu kļūdu izlabot, kas tūlīt arī tika izdarīts. Pēc Petera uzrunas interese par fronti pieauga, tomēr īstā kustība sākās tikai pēc programmas un statūtu projekta publicēšanas septembra sākumā.

Ap radošo savienību namu K. Barona ielā 12 sākās milzīga rosība. Cilvēki nāca un gāja. Otrpus ielai vienmēr stāvēja pa kādai melnai volgai, un mums likās, ka automašīna tur atrodas ar nolūku noklausīties un noskatīties, kas notiek. Droši vien tās bija pārspīlētas iedomas, jo «viņi» no VDK strādāja daudz profesionālāk. Viņiem bija citi līdzekļi, lai visu pārraudzītu. Spriegums sabiedrībā kāpa. «Sovetskaja Latvija» turpinājās asa kampaņa pret

nepatīkamajām vēstures patiesībām, par kurām latvieši bija sākuši runāt. Tai vēl pievienojās apsūdzības nacionālismā, un topošā fronte jau tika nokrustīta par «nacionālistu perēkli». Šajā mutulī bija arī savas anekdotes. Kādu reizi Peters man vaicā, kāpēc uz tuvējās A. Kalniņa ielas stūra katru rītu pulcējoties cilvēki un parakstoties kaut kādās papīra lapās. Jā, arī man tas liekas aizdomīgi – vai tik netiek gatavots kāds protests pret Benjamiņu namā notiekošo? Nākamajā rītā ap pulksten desmitiem eju skatīties. Jā, stāv bariņš sieviešu un satraukti žestikulē. Pēkšņi visu saprotu. Padomju preču deficīta nomocītās pircējas kārtējo reizi pārreģistrējas savā cerību sarakstā tikt pie pasūtījuma apavu darbnīcā «Elegants»!

Atceros Radošo savienību padomes sēdes, kuru bija paredzēts sasaukt 30. augustā, drudžaino sagatavošanu. Tās darba kārtībā bija paredzēti vairāki punkti : izveidot frontes dibināšanas kongresa rīcības komiteju, apstiprināt tās priekšsēdētāju, apstiprināt koordinācijas centra vadītāju un apspriest statūtu un programmas projektus. Pirms sēdes ilgi spriedām, ko lūgt uz padomes sēdi. Kāds būs izvēles kritērijs. Neapšaubāmi, ka pati padome pilnā sastāvā. Tad abas iniciatīvas grupas, kā npublicētā, tā publicētā aicinājuma parakstītāji. Zinātnieki, garīdzniecība, komjaunatne, arodbiedrības, lauksaimnieki un strādnieki. Arī Balvos un Jelgavā nodibināto pirmo LTF atbalsta grupu pārstāvji. Pilns komplekts. Kā pēc partijas receptes. Savā aizrautībā turpināju domāt, ka darbojamies ļoti patstāvīgi, ka partija mūsu lietās nejaucas. Kurš normāls cilvēks gan kaut ko tādu būtu varējis pieņemt kā īstenību! Protams, viņi par visu bija informēti un visur aktīvi, bet diskrēti piedalījās. Tik man, tādām mazām gariņām, varēja būt ilūzijas. Tās saglabājās pat vēl pēc tam, kad pēc kāda kopīga abu brauciena pa Latvijas laukiem, Peters man darīja zināmu, ka Gorbunovs vēloties ar mani tikties pirms Radošo savienību kultūras padomes sēdes. Peteram, lūk, pašam esot jābrauc projām (neatceros, kurp) un tādēļ viņš esot ieteicis mani kā īsto sanāksmes rīkotāju.

Šis apgalvojums nebija pārspilēts, jo es nodarbojos ar daudzajiem praktiskajiem sīkumiem, lai padomes sēde varētu notikt. Protams, man bija zināma ietekme uz lēmumu pieņemšanu, tomēr ne tik liela, lai es būtu tā persona, kas būtu uzklausāma Centrālkomitejā. Es nestrādāju pie būtiskākā – statūtiem un programmas. Neformāli izveidojusies rīcības grupa uz padomi ielūdzamo personu loku apstiprināja kopā. Atskatoties brīnos, kā varēja notikt, ka šajā posmā baudīju tik lielu uzticību no pārējiem rīcības grupas cilvēkiem. Izņemot radošo savienību vadību, biju mazpazīstama. Ārpus šīs vides nekādi nebiju pierādījusi savas organizatoriskās spējas. Vēl lielāks nezināmais bija jautājums par manu uzticamību. No kurienes esmu ienākusi kustībā? Vai tiešām pārstāvu tikai sevi? Nešaubos, ka šos jautājumus sev uzdeva tie, kuriem ar oficiālo varu jau gadiem

ilgi bija saspriestas attiecības. Atceros, ka nākamajā dienā pēc pirmās sanāksmes koordinācijas centrā pie manis atnāca akadēmiķis Jānis Freimainis. Viņš mani izklausināja krustu šķērsu. Šķiroties konstatēja, ka es «esot viena prātīga sieviete». Citreiz mājās pie manis negaidīti ieradās Einārs Repše ar kundzi. Arī viņš gribēja mani izprast. Tolaik pati par šiem jautājumiem nedomāju. Biju darba aizrauta.

Trīcošām kājām gāju uz Centrālkomitejas augstceltni. Reiz tur jau biju bijusi. Kādā no zemākajiem stāviem sakarā ar kaut kāda vissavienības semināra par dizainu un pilsētvidi sagatavošanu. Otrreiz ar augstajiem biedriem biju saskārusies 1987. gada Mākslas dienās, kad man nez kāpēc tika parādīts gods iepazīstināt B. Pugo un svītu ar Mākslas dienu izstādēm. Vēl kaut kur ir saglabājušās nodzeltējušas avīzes lapas ar oficiālo «Latinform» ziņojumu un foto, kur esmu redzama kopā ar nākamo pučistu un pašnāvnieku. Protams, ka par latviešu mākslu stāstīju krieviski. Tur arī pirmo reizi redzēju Maskavas vietvaldi, CK otro sekretāru Vitāliju Soboļevu. Vēlāk man ar viņu nācās tikties vairākkārt. Arī divatā.

Ejot uz Elizabetes ielas namu, man nebija īsta priekšstata, par ko Gorbunovs gribēs ar mani runāt. Sekretāre mani pieteica. Sapurinājos un braši devos iekšā, sakot : «Mani sauc Sandra Kalniete. Jūs mani nepazīstat.» Saņēmu atbildi : «Pazīstu gan!» Pašai par sevi jāsmejas. Ko gan citu uz tik muļķīgu teicienu lai atbildētu? Kā gan CK ideoloģiskais sekretārs varētu pieņemt kādu bez sagatavotas biogrāfiskas uzziņas? No mūsu sarunas neko daudz neatceros. Gorbunovs neatlaidīgi uzsvēra, ka gaidāmajā sanāksmē jābūt pārstāvētiem pēc iespējas dažādu sociālo grupu un tautību cilvēkiem. Lai neviens nevarētu pārmest norobežošanos vai inkriminēt vēlēšanos sašķelt sabiedrību. Gorbunovs atstāja patīkamu, iedrošinošu iespaidu. Drīz atguvu savu pašpārliecību un tikai malu savu: mēs esam iecerējuši, mūsu programma, mūsu statūti. Daudz es dotu, lai šodien ieskatītos šīs sarunas pierakstā.

Vienmēr esmu apbrīnojusi Gorbunova perfekto tēlu. Statisks siluets, kura aprises neizjauc pat asāks matu vilnis. Mierīgas kustības. Pieticīga, vienkārša runas maniere. Nekas viņā neizaicina, neērcina. Tik piemērots latviešu vēlētāja mentalitātei. Gorbunovam piemīt izcils politiķa instinkts. Īstajā brīdī pāriet malā, izvairoties ieņemt skaidru pozīciju. Nepieņemt riskantus lēmumus. Nāk prātā banāla cirka anekdote: un tad nāku es, viss baltā (pēc tam, kad lielais mēslu maiss jau ir pārsprādzis un visi nošķiedušies). Kad 1991. gada vasarā strādāju Stokholmā, tur pāris nedēļas uzturējās Gorbunova dēls Edgars. Pie sevis brīnījos, kā šajā aprobežotajā nomenklatūras vidē varējis izaugt tik vienkāršs, nesamaitāts jauneklis. Pateicoties Edgaram, īpašu cieņu jutu pret Gorbunova kundzi, kuras personība izpaudās tādās vienkāršās lietās kā dēlam noadīts džemperis vai mīlestība uz

mājdzīvniekiem. Es vēlējos redzēt sievieti, kas izaudzinājusi tādu dēlu. Viņa nevarēja būt līdzīga citām uzpūtīgajām nomenklatūras biedru sievām. Vēlāk, kad man bija izdevība vērot Gorbunova kundzi bez entuziasma pildām valsts pirmās dāmas lomu, vienmēr jutu viņai līdzī. Kuplināt pasaulīgu ārišķīgumu nebija viņas aicinājums.

Tiekoties ar mani, Gorbunovam nevarēja ienākt prātā, ka pirms viņa biju bijusi sinagogā Peitavas ielā un runājusi ar galveno rabīnu Mendeli Nīdelu. Kad jau biju ārā no Centrālkomitejas un attapusies audiences, uzjautrinājos par šo sakritību. No viena priesterā pie otra! Mans uzdevums bija pārliecināt galveno rabīnu atsūtīt sinagogas pārstāvi uz Radošo savienību padomes sanākumi. Tā kā man nebija priekšstata par ebreju reliģisko etiķeti, iepriekš biju zvanījusi savam profesoram Herbertam Dubinam un lūgusi, vai viņš nevarētu mani pavadīt. Tā nu agri no rīta mēs satikāmies pie sinagogas. Profesors uzlika galvā bereti, es apsēju lakatu, un devāmies iekšā. Kopš tā laika sadarbība ar baznīcu kļuva par manu pienākumu. Personīgi pazinu visu konfesiju vadītājus. Reizēm jutos kā viduslaiku intrigante, kad kārtējo reizi klauvēju pie viņu durvīm, lai lūgtu atbalstu fronteī.

1988. gada 30. augusts

Radošo savienību padomes sēde notika Rakstnieku savienības zālē. Jau pirms sanāksmes brieda konflikts. Bija ieradušies daudzi, kas uz sēdi nebija aicināti. Īpaši skaļi protestēja Neformālās tautas frontes pārstāvji ar Jāni Čakstiņu priekšgalā. Arī Atis Silaroze piepalīdzēja. Vajadzēja izšķirties, vai ielaist visus zālē un riskēt, ka kopā ar īstenajiem neformāļiem tur ieplūst provokatori, vai arī strikti turēties pie saraksta. Es baidījos no provokācijām, kas varētu sakompromitēt topošo kustību. Biju pret atkāpšanos no ielūgto saraksta. Lēmumu pieņēma Jānis Peters. Viņš teica skaisti, bībeliski: «Lai katram, kas klauvē, tiktu atvērts!» Peters pareizi novērtēja situāciju un uzņēma risku, jo slēgta sēde būtu kompromitējusi notiekošo īsteno neformāļu acīs, un tas būtu kustības tālākajai attīstībai vēl lielāks ļaunums nekā provokācijas. Skatoties no šodienas viedokļa, apšaubu, vai provokācijas varētu būtiski apturēt iesākto, varbūt vienīgi saceltu propagandas troksni oficiālajā presē un tā nedaudz aizkavētu notikumu attīstību.

Sanāksmes gaitu sīkumos neatceros, taču ir saglabājis tās protokols. Svarīgāko izdarījām. Statūti un programma tika pirmo reizi apspriesti un nolemts tos publicēt. Sēde ilga piecas stundas, jo tās darbu kavēja dažādi tehniski sīkumi. Piemēram, nebija iespējams pietiekamā skaitā pavairot dokumentu projektus, jo brīvu pavairojamās tehnikas izplatīšanos drošības iestādes nepieļāva. Tas tām šķita pārāk bīstami. Vienīgais pavairošanas veids bija pārrakstīšana ar rakstāmmašīnu. Kopiju nepietika, tādēļ dokumenti tika skaļi lasīti priekšā. Tas bija laikietilpīgs process, jo visi aktīvi piedalījās

teksta apspriešanā, labošanā un papildināšanā, tādējādi daudzviet rakstītais bija jālasa vairākkārt. Tika pieņemts lēmums nodibināt kongresa rīcības komiteju, par kuras priekšsēdētāju ievēlēja Peteru.^[11] Mani de iure apstiprināja par rīcības komitejas sekretāri un koordinācijas centra vadītāju. Pie pirmās sēdes protokola vēl ir saglabāties ar manu roku rakstīts rīcības komitejas locekļu saraksts ar viņu darba un mājas tālrunu numuriem. Šajā sanāsmē nolēma 8. un 9. oktobrī sasaukt frontes dibināšanas kongresu.

1988. gada 20. septembris

Ir kāds pieminēšanas vērts notikums. 14. jūnija mītiņā pie Politiskās izglītības nama VEF strādnieks M. Lujāns rokās bija turējis plakātu, kurā līdzās frāzei «Lāsts tautu slepkavām» bija foto, kurā redzami Staļins un Molotovs Ribentropa-Molotova pakta parakstīšanas brīdī. Atsevišķi atradās frāze «Nē kangariem», tad A. Vosa foto ar 19. partijas konferences delegātu uzskaitījumu : J. Rubenis, S. Zukulis, A. Voss, V. Pavlovs, V. Soboļevs, J. Vagris, B. Pugo, A. Klaučēns. CK nolēma organizēt politisku paraugprocesu. 12. jūlijā M. Lujāns tika apsūdzēts ļaunprātīgā huligānismā un 27. jūlijā pēc Rīgas pilsētas prokurora O. Dzirlanka rīkojuma apcietināts, kas izraisīja sabiedrībā milzīgu sašutuma vilni. Process neveicās tik viegli, kā bija iecerēts, jo izveidojās aktīva aizstāvības kustība, kuras iespaidā pat komjaunatnes centrālkomiteja nostājās M. Lujāna pusē. Tika apšaubīta prokuratūras izvirzītās apsūdzības pamatotība un nodarījuma sabiedriskās bīstamības pakāpe. Vienprātības nebija arī prokuratūrā. 28. jūlijā notika prokuratūras kolēģijas sēde, kuras gaitā tika apspiestas ārpus prokuratūras kompetences esošas lietas: kontrole pār masu informācijas līdzekļiem, A. Gorbunova atbilstība CK ideoloģiskā sekretāra amatam. Lai arī apsūdzība bija kriminālnodarījumā, tomēr nevienam nebija šaubu, ka tas ir politisks process, un tā Lujāna lieta pamazām ieguva simbolisku nozīmi. Tā kļuva par sabiedrības prāvu pret «viņiem». Sabiedrības spiediena rezultātā apcietinātāji M. Lujānu 5. septembrī no Centrālcietuma atbrīvoja.

M. Lujānam bija sabiedriskie aizstāvji M. Svīre un B. Pētersone, kas to darīja pēc savas pārliecības. Daudz lielāku apbrīnu jūtu pret advokātu B. Libertu, kuram pietika drosmes uzņemties aizstāvību, lai gan PSRS vēl neviens politiskais process nebija beidzies ar apsūdzētā attaisnošanu. Kādu pēcpusdienu septembra sākumā pie manis atnāca Lujāna advokāts un lūdza, lai Mākslinieku savienība sagatavo slēdzienu par viņa aizstāvamā turēto plakātu. Valdes sekretariāts to uzticēja plakātistu sekcijai, bet Laimonis Šēnbergs atzinās, ka viņi nezina, ko rakstīt, un tā slēdziena radīšana palika manā ziņā. Apkrāvos ar grāmatām – vārdnīcām, enciklopēdijām, jo man padomju tiesai bija jāatrod padomju definīcijas, kas ļautu pierādīt, ka plakātā netiek ievērotas interpunkcijas normas, bet doma tiek atdalīta, akcentēta ar grafiskās izteiksmes līdzekļiem: šriftu, krāsu, vārdu kompozīciju

rindās, telpiskām pauzēm utt. Tas deva iespēju pierādīt, ka Lujāna plakāta teksts nav viens teikums, bet sastāv no atsevišķām skaidri nodalītām domām, tātad tā saturs nav personības godu un cieņu aizskarošs. Mākslinieku savienības vadība slēdzienu apstiprināja un pilnvaroja mani liecināt tiesas procesā, kas notika 20. septembrī. Pašu liecību sīkumos neatceros. Atteicos liecību sniegt krieviski, ko arī neviens neuzspieda. Protokols tomēr tika rakstīts krieviski, un pēc tam es to rūpīgi precizēju. To darīju demonstratīvi, lai uzsvērtu, ka lieliski pārvaldu krievu valodu un liecības sniegšana latviski nav nezināšanas, bet principa jautājums. Pēc Lujāna attaisnošanas pie manis atnāca advokāts ar skaistām rozēm. Viņš uzskatīja, ka manai ekspertīzei esot bijusi liela nozīme pozitīva sprieduma pieņemšanā. Tas bija pirmais politiskais process kopš padomju varas uzspiešanas Latvijai, kurā tika nolasīts attaisnojošs spriedums. Sajūsminātie līdzjutēji Modri Lujānu uz rokām iznesa no tiesas zāles. Tā bija pirmā Centrālkomitejas sakāve Latvijā.

1988. gada 3. septembris

3. septembrī Vides aizsardzības klubs Latvijā visus aicināja doties pie Baltijas jūras un pulksten 18.00 sadoties rokās, un klusi aizlūgt par mūsu jūru. Kā vēlāk uzzinājām, arī Lietuvā un Igaunijā cilvēki pulcējās jūras krastā. Mūs atbalstīja zaļo kustības pārstāvji Somijā un Zviedrijā. Kopā ar Mākslinieku savienības darbiniekiem autobusā devos uz Kurzemes jūrmalu, kur Ķesterciemā mūsu sekretārei Veronikai Jurciņai bija tēva mājas. Kad tuvojās noliktā stunda, tad no mājām kāpās pa nelielām grupiņām jūras krastā sāka pulcēties cilvēki. Kāda vecāka sieviete nāca ar sarkanbaltsarkano karogu. Tur, Kurzemes krastā, es pirmo reizi stāvēju līdzās karogam. To biju redzējusi folkloras festivāla Baltica-88 atklāšanā Daiņa Stalta rokās, taču pa lielu gabalu, un tas man vairāk atgādināja vīziju. Nu es karogu varēju aptaustīt, saskatīt tā iedzeltējušajā un patīnas satumsušajā vilnas audumā laika un rūpīgās slēpšanas zīmes. Kurp vien acis sniedzās, šis bija vienīgais karogs, kas plandījās jūras krastā. Turot roku pie tā kāta, pirmo reizi dziedāju «Dievs, svētī Latviju». Es nezināju vārdus, jo neviens nekad man tos nebija teicis. Man bija tāds kauns, bet es neturēju ļaunu prātu uz maniem vecākiem. Pēc pārdzīvotā Sibīrijā, viņi mani bija sargājuši, kā nu pratuši. Es nebiju vienīgā nezinātāja. Arī citi manas paaudzes cilvēki dziedāja bez vārdiem. Vien tie, kuru bērnība bija sākusies Latvijas brīvvalstī un pēckara pirmās paaudzes bērni dziedāja pilnskanīgi, laimīgi. Tādi nu mēs bijām, ar amputētu atmiņu, taču visu atcerēties griboši.

1988. gada septembra pirmā puse

Vēl ziemā Mākslinieku savienības valde bija mani ieteikusi iekārtot latviešu tekstilmākslas izstādi Deli. Tolaik tik ļoti priecājos par šo balvu. Nebiju bijusi aiz dzelzs

priekšvara. Studējot mākslas vēsturi, tūkstoškārt biju vēlējusies, kaut mazu daļiņu no tām vienreizējām lietām, kas mani uzrunāja no miglainām reprodukcijām, varētu redzēt īstenībā. Apglāstīt acīm, pieskarties ar rokām. Pasmaržot. Man nebija «pieejas» ārzemju braucieniem. To uzzināju, kad pirms dažiem gadiem Mākslinieku savienība mani ieteica kādai scenogrāfijas konferenci Itālijā. Džemma un Ramona Umblija tika izsauktas uz Centrālkomiteju, kur tika pieprasīts mani tūlīt atlaist, jo es esot dzimtenes nodevēja meita. Abas dāmas nepiekrita un vēlējās noteiktākus pierādījumus. Laimīgā kārtā izrādījās, ka nevaru būt dzimtenes nodevēja meita, jo padomju vara manus vecākus no tāda kārdinājuma bija paglābusi, tos savlaicīgi deportējot uz Sibīriju. Biju tikai tautas ienaidnieka meita. Tas astoņdesmito gadu sākumā vairs nebija pietiekams iemesls, lai mani atlaistu. Esmu dziļi pateicīga Džemmai un Ramonai par manu aizstāvēšanu. Cik daudz citādāk gan būtu veidojusies mana dzīve, ja norādījums bez ierunām tiktu izpildīts. Kā vēlāk noskaidrojās, tad kāds bija pievērsis «attiecīgo orgānu» uzmanību manai personai ar anonīmas vēstules palīdzību.

Pēc vētrainajiem vasaras notikumiem man vairs negribējās doties uz ārzemēm, tomēr pārējie mani pārliecināja braukt. Divas nedēļas neesot ilgs laiks. Es būšot atpakaļ tieši uz nākamo Radošo savienību kultūras padomes sēdi. Jānis Škapars manā prombūtnē uzņēmas vadīt koordinācijas centru. Tā caur Maskavu devos uz Indiju. Tur, Deli, es pirmo reizi saskāros ar to slēgto, ļoti reglamentēto vidi, kas bija PSRS vēstniecība. To īpaši laisko atmosfēru, kādā tur notika visas lietas. Kā jau sievietei, man vairāk iznāca sastapties ar diplomātu sievām. Vēstnieka sieva runāja tikai ar otrās personas sievu. Pārējās atradās zemākā hierarhijas pakāpē. Vēstnieka kundzi neapmierināja mans paskaidrojums, ka latviešiem tāpat kā angļiem vai frančiem nav pieņemts lietot tēva vārdus, tādēļ lūdzu mani uzrunāt vārdā vai uzvārdā. Kundze turpmāk mani neuzrunāja nekā. Lai gan padomju likumi aizliedza turēt mājkalpotājus, māja bija pilna ar indiešiem, pret kuriem Maskavas komunālo dzīvokļu auklējumi izturējās ar smieklīgu kundziskumu, kā pret otrās šķiras cilvēkiem. Kalpotāji bija tā izdresēti, ka, sastopot mani ceļā, tūlīt pagriezās ar seju pret sienu un gaidīja, līdz paiešu garām. To visu vērojot, sev teicu, ka nekad nevarētu tādā vidē dzīvot. Ne sapņot nevarēju, ka reiz būšu Latvijas diplomāte. Toreiz manā apziņā vēl nebija neatkarīgās Latvijas.

Kādi tajā laikā bija mani politiskie uzskati un vai tādi vispār bija? Kaut kas jūsmīgs un nenoteikts. Gribēju, lai dzīve kļūst labāka, patiesāka. Tika es to visu uztvēru tādās sadzīviskās kategorijās. Taisnīguma un godīguma principus uzskatīju par pašsaprotamiem. Mani vecāki bija godīgi cilvēki. Viņu draugi tādi paši. Man nebija nācies ciest no nelietības. Bez vilcināšanās es lietoju to ideoloģisko kodu, kas bija nepieciešams, lai aiz

pirmajām – vajadzīgajām – rindkopām sāktu runāt par būtisko. Biju pārliecināta, ka citi dara tāpat, jo man bija gadījies sastapt tikai kādus pāris muļķus, kas partijas žargonu ņēma par pilnu. Kad Gorbačovs pasludināja pārbūvi, tvēru katru pozitīvu signālu. Tikai pēcāk, kad tik daudz bija pateikts, atmaskots, uzzināts, šo zināšanu melnā masa mani spieda domāt par lielajām vēstures likumsakarībām. Kāpēc tas viss ar mums bija noticis? Dziļi un līdz riebumam sapratu totalitārā režīma nenovēršamo un nepārvēršamo būtību. Ka nav labu un ļaunu diktatoru, bet tos rada sistēma. Vienīgais līdzeklis, kā novērst totalitārismu, ir paplašināt, tautiskot varas un kontroles mehānismus, tā lai vara ilgstoši nekonzcentrētos šauras grupas rokās. Tā ir demokrātija, kas vairumam ļauj paust savu gribu un traucēt pie varas esošajai elitei īstenot savu dabisko tieksmi monopolizēt varu. Nāk vēlēšanas, un notiek varas pārdale. Pat ja šī sistēma nav perfekta, tā ir vienīgā, kas kaut kādā mērā kontrolē pār pie varas esošo politisko un ekonomisko eliti. Ja vēl frontes veidošanās posmā ticēju, ka Gorbačovs mūs izvedīs no tā truluma, kurā grima padomija, tad pēc jaunā PSRS konstitūcijas projekta publicēšanas 1988. gada rudenī sapratu, ka vienpartijas diktatūras apstākļos nekāda demokrātija nav iespējama. Skaistie vārdi par demokratizāciju ir kārtējais triks, kā atņemt varu konservatīvajai kompartijas daļai un to monopolizēt jaunkomunistu rokās, kas ne ar vienu nedomā dalīt šo varu. Tieši tajā posmā sāka nobriest mani politiskie uzskati. Vispirms iestājos pret centrālismu un par lielāku Latvijas autonomiju. Tad par jaunu federācijas līgumu. 1989. gada pavasarī jau biju pārliecināta, ka tikai valstiska neatkarība ir vienīgā tautas izdzīvošanas un uzplaukuma iespēja. Valstiska neatkarība, kuras forma ir demokrātiska republika.

Pirmajos neatkarības gados biju dziļi apjukusi, jo aiz netīrajām putām vairs neredzēju valsts pamatu – cilvēkus. Labos. Godīgos. Strādīgos. Likās, ka visus pārņēmis samaitājošs visatļautības drudzis. Ka pilnībā ir nojukusi robeža starp labo un ļauno. Ka vairs neeksistē atšķirība starp bezprincipialitāti un nepieciešamu kompromisu. Grūti atguvos no pēcneatkarības laika šoka. Izjutu lielu nepieciešamību pēc kritēriju skaidrības. Vēl 1989. gadā savā deputātu kandidāta priekšvēlēšanu programmā rakstīju, ka man visu vērtību mērs ir cilvēks. Ar šo humānisma principu toreiz un arī tagad samēroju savu un citu rīcību kā viena cilvēka, tā valsts mērogā. Manā vērtību skalā nav tādas politikas, kuras mērķis attaisno līdzekļus. Tādēļ esmu pret labējā un kreisā ekstrēmisma izpausmēm, jo tās apdraud stabilitāti. Esmu pret lētu populismu, jo uzskatu to par necienīgu cilvēku muļķošanu. Nekad es nebalsošu par kreisajiem, lai arī kā viņi sevi sauktu. Esmu par centrisku politiku un liberālu ekonomisko politiku, jo tā veicina valsts un sabiedrības stabilitāti. Ja vēlreiz notiks Latvijas «integrācija» bijušajā impērijā, tāda lēna uzsūkšana caur naftas un gāzes vadiem, ārzonu firmām, tad es labāk izvēlēšos bezcerīgu trimdu nekā

atgriešanas «lielā brāļa» smacējošajās skavās. Latvijas konsekventu iesaistīšanos lielākajās Eiropas un transatlantiskajās struktūrās uzskatu par vienīgo tautas izdzīvošanas ceļu, jo tā mūs attālina no bijušajiem «saimniekiem». Pat ja līdz ar integrēšanos var zust kaut kas no latviskās savdabības.

Lai arī esmu mēreni noskaņota, man nav pieņemams politiskais relatīvisms, kas jo kupli zeļ Latvijā. Sak, mēs visi līdzvainīgi vai arī – mēs visi esam režīma upuri. Neuzskatu sevi ne par līdzvainīgu, ne par upuri. Esmu pret to, ka man mēģina iepotēt atbildības relatīvismu. Čekas piecīšu lietas, citu aģentu lietas, kas kā uz burvja mājienu parādās atklātībā saskaņā ar vēlēšanu kalendāru, faktiski ir degradējušas uzticību šai no PSRS mantotajai kartotēkai. Šī drudžainā rosība ir panākusi to, ka vairs tikai retais ņem nopietni jautājumu par sadarbošanos ar VDK. Tad īstajā brīdī nāk «Dienas Biznesa» galvenais redaktors J. Paiders un apgalvo, ka tie īstenie varoņi un režīma grāvēji esot klusie partijas funkcionāri, kas pacietīgi pretojušies sistēmas iekšienē, kamēr «Helsinki-86» tādi nemākulīgi klaigātāji vien bijuši. Pēc tam tikai viens solis, un izrādās, ka arī VDK dzīlēs kadru virsnieki Trubiņš un Jumītis, Gunāra Astras aizstāvības runas iespaidoti, pārauguši un kļuvuši par piekto kolonu, bet tie ziņu pienesēji un nodevēji, tie jau nākuši no ārpuses, jo īpaši no intelektuāļu vides, kas, labi padzīvot gribēdami, bijuši gatavi pat savus vecākus nodot. Un vispār, VDK esot tāds pats dienests kā citi. Ko tad brīnīties, ja kaksīši ieņem daudzus svarīgus amatus, tajā skaitā pat ministru prezidenta biedra posteni, bet, apspriežot nākamā prezidenta iespējamus pretendētus, jau atskan balsis, ka aģenta kartīte nav pietiekams iemesls, lai noraidītu visādi citādi piemērotu kandidātu. 1995. gadā Valsts prezidentam Guntim Ulmanim rakstīju vēstuli, kurā aizstāvēju viedokli, ka čekas kartotēkas var neitralizēt tikai tad, ja tās publicē. Pretējā gadījumā tās vienmēr būs politiskas šantāžas ierocis. Es vēlos, lai pagātne reiz tiktu izrunāta un novērtēta nacionālā līmenī. Lai mēs visi vienotos, kas ir tās lietas, par kurām ir jāatbild, – un tad svītru apakšā. Vispirms tas nepieciešams mums pašiem. Tikai iegūstot šo skaidrību, mēs no tautas, kurai tik nepelnīti 20. gadsimtā darīts pāri un kura visu laiku skatās pagātnē un apmīļo savas brūces, kļūsim par tautu ar nākotni. Tad mēs beigsim viens otru turēt aizdomās vai ik uz soļa un varēsīm sākt cilvēkus vērtēt pēc tā, ko viņi dara tagad, kad VDK šausminošā ēna vairs negulstas pār mūsu tautu.

1988. gada septembra otrā puse

Atgriezos no Indijas un tūlīt iejūdzos darbā. Manā prombūtnē Jānim Škaparam, kā viņš pats stāsta, bija grūti klājies, jo viņš ne tikai vadīja dokumentu izstrādi, bet sekoja arī organizatoriskajam darbam. No brīvprātīgo vidus jau bija izvirzījušies vairāki cilvēki, kas viņam būtiski palīdzēja tikt galā ar papīru kalniem un aktīvistu telefona numuru

sarakstiem. Tajās dienās frontē uz palikšanu ienāca vēl neesošā sekretariāta nākamā vadītāja Ruta Barauska un Dzintra Pededze, kas vēlāk no manis pārņēma koordinācijas centru. Bez šaubīšanās viņas atstāja savu drošo pamatdarbu, lai dzīvotu frontes vētraino ikdienu. Ruta Barauska bija ilggadēja Satiksmes ministrijas darbiniece, kuras sakari padomju administrācijā ne reizi vien fronteī noderēja, kad vajadzēja pa aizmugures durvīm nokārtot jautājumu, kas kāda priekšnieka nepiekāpības vai neizlēmības dēļ nebija atrisināms, ejot pa parādes ieeju. Dzīvespriecīga, asprātīga un ļoti darbīga, Ruta kļuva par mūsu darba un saviesīgās dzīves dvēseli. Frontes jauniešiem viņa bija kā mamma, kurai tika izkratītas sirdis un gūts padoms. Līdzās sirsnībai un dāsnumam Ruta varēja būt ļoti cieta – ja kāds viņas acīs krita nežēlastībā, tad tas tika ledainā nepielūdzamībā atstumts un ielikts frontes ienaidnieku kategorijā. Pati to esmu piedzīvojusi un zinu, cik grūti bija atpelnīt žēlastību. Zinot Rutas lielo ietekmi kolektīvā, daži no otrā viņa vadītājiem viņu veikli manipulēja savā labā.

Pēc statūtu un programmas projekta publicēšanas 8. septembrī^[12] bija sākusies lavīnveidīga aktivitāte. Visā Latvijā veidojās frontes atbalsta grupas. Lielākoties tās radās darbavietās, bet bija arī īpaši gadījumi. Vilimu dzimtas galva Bronislavs pieteica trīsdesmit astoņu savas ģimenes pārstāvju atbalsta grupu. Pieteikumi nebija tikai vārdu, uzvārdu, adresu saraksts. Bieži vien tie bija plaši apcerējumi, kas stāstīja, kāpēc cilvēki izšķirušies piedalīties kustībā. Pēc ilgajiem gadiem, kad ikviena vietā visu izlēma mistiskie «viņi», drosme iesaistīties un teikt patiesību bija sākums personīgās atbildības atdzimšanai. Arī rūgtajai atziņai, ka katram jāuzņemas daļa atbildības par notikušo. Lakoniskākais pieteikums skanēja: «Esmu jūsu rīcībā.» Paraksts. Lielās aploksnēs krājās atbalsta grupu dalībnieku saraksti. Vārds, uzvārds, adrese un paraksts. Aploksnēs tika sanumurētas un sakārtotas nez kur atrastā neēvelēta koka kastē. Cik skabargu gan neierāvu rokās, kārtojot alfabētiski aploksnēs! Dalībnieku skaits rūpīgi reģistrēts. Kā liecina skaitļi, bija izveidojušās 2300 atbalsta grupas ar kopējo dalībnieku skaitu 80 tūkstoši cilvēku. Visaktīvākie bija rīdnieki – 46 tūkstoši, bet pārējie rajoni kopā bija devuši 34 tūkstošus^[13] dalībnieku. Katru dienu strādājām līdz vēlai naktij. K. Barona ielas 12. nama pārvaldnieks čīkstēja par virsstundām. Viņu neskāra brīvprātības bacilis, un tāda fronte likās tik gaisa jaucēja. Tikai pēc tam, kad rīcības komiteja atrada veidu, kā ar viņu noslēgt līgumu par papildu darba stundām, vecais vīrs kļuva pielaidīgāks. Tajā laikā jau bija izveidojies koordinācijas centra aktīvistu kodols. Pārsvarā sievietes, kas brīvprātīgi un regulāri nāca palīdzēt tikt galā ar arvien augošo cilvēku plūsmu.

Katrs, kas atnāca un teica – gribu kaut ko darīt, tika iesaistīts. Cilvēki zvanīja un brīvprātīgi pieteicās par tulkkiem, mašīnrakstītājiem, kurjeriem, šoferiem. Katru uzvārdu,

adresi un telefona numuru pierakstījām uz kartona kartītēm. Domāju, ka tās sen pazudušas, un liels bija mans aizkustinājums, frontes arhīvā uzduroties tai mapītei, kurā glabājas ar manu roku rakstītie frontes pirmsākuma aktivistu vārdi. Brīvprātīgie. Es šķirstīju šīs kartītes, un no uzvārdu gūzmas mani uzrunāja cilvēki, kuru dzīvi šis pirmais telefona zvans bija pilnīgi pārvērtis. Daudzi no viņiem kļuva par frontes koordinācijas centra brīvprātīgajiem dežurantiem, kas visu pirmo gadu uzklusēja katru atnācēju un palīdzēja atrast atbildi. Citi sāka strādāt frontes sekretariātā un vēlāk sekoja ievēlētajiem deputātiem uz Augstāko padomi vai aizgāja strādāt uz ministrijām un citām valsts iestādēm. Vēsture atceras tikai lielos vārdus, bet daudzus ikdienišķo un neaizstājamo lietu darītājus parasti mēdz apzīmēt ar neko neizsakošo vārdu «citi». Es vēlos atdot godu šīm vēstures melnstrādniecēm Džildai Poļakai, Brigitai Lūkinai, Brigitai Rutkēvičai, Ilgai Jansonei, Zaigai Klintājai, Lindai Gureckai-Lejassiskai, Regīnai Zariņai, Inesei Žverello, Dzintrai Kusiņai, Dagnijai Dambrauskai un daudzām citām sievietēm, bez kuru laipnības un pacietības, rūpēm par daudzajiem sīkumiem koordinācijas centrs nespētu darboties un kongress nosmaktu darbaroku trūkumā.

Šis brīvprātīgums bija koordinācijas centra spēks. Arī vājums, jo nebija nekāda kontroles mehānisma un starp daudzajiem godīgajiem brīvprātīgajiem it viegli līdzdarbojās cilvēki, kas pēc VDK rīkojuma ne tikai novēroja notiekošo, bet arī mēģināja procesu aktīvi ietekmēt. To pieņēmām kā neizbēgamu ļaunumu un centāmies ignorēt. Reiz mākslas zinātniece Ruta Čaupova man izstāstīja kādu savu novērojumu – visi čekisti pusmūžā kļūstot sirmi. Tas notiekot tādēļ, ka viņi vienmēr esot konfliktā ar savu sirdsapziņu. Tā bija sirdsšķīsta interpretācija Rutas stilā, bet viņas teiktais man ienāca prātā, vērojot manu «brīvprātīgo» – kādu vīrieti, kas bija pieteicies mani vadāt ar savu personīgo auto, lai es varētu operatīvi kārtot visus jautājumus. Viņš bija liela auguma, skaists pusmūža vīrietis ar sirmiemi matiem. Runājām mēs maz, taču viņš vienmēr uzturējās manā tuvumā. Pēc kongresa, tikpat pēkšņi kā parādījies, viņš pazuda. Laikam savu uzdevumu bija izpildījis.

Tautas frontes dibināšanas kongresa organizēšanai bija vajadzīga nauda, bet, tā kā sabiedriska organizācija saskaņā ar PSRS likumu ieguva juridiskas personas statusu tikai pēc programmas un statūtu reģistrēšanas, kontu rīcības komiteja atvērt nevarēja. Latvijā bija tikai viena organizācija, kurā varēja ieskaitīt naudu īpašai programmai. Tas bija Kultūras fonds. Devos tikties ar fonda priekšsēdētāju Imantu Ziedoni un viņa vietnieci Ramonu Umbliju, lai lūgtu viņu atbalstu. Tā Kultūras fonds atvēra rēķinu Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongresam un tūlīt tajā ieskaitīja 8000 rubļu. Rīcības komitejai gan nebija tiesību pašiem rīkoties ar līdzekļiem, jo formālās paraksta tiesības saglabāja fonda

grāmatvede Esfira Rapiņa. Pēc Radošo savienību padomes sēdes rēķina rekvizīti tika plaši darīti zināmi sabiedrībā. Tūlīt sāka plūst pārskaitījumi no juridiskām personām. Privātpersonas deva priekšroku savu ziedojumu iemaksāt tieši koordinācijas centrā, kam nebijām gatavi. Sāku naivi – ar piezīmju kladi, kurā ierakstīju katru ziedojumu un lūdzu parakstīties. Tas derēja sākumā, kamēr nebija sākusies cilvēku plūsma. No raizēm par naudas pareizu uzskaiti mani atbrīvoja Ilga Jansone – profesionāla kasiere, kas pati pieteicās savaldīt šīs naudas masas, jo bija pārliecināta, ka «visur, kur vien pieejama nauda, tūlīt sākas blēdības». Viņa koordinācijas centra brīvprātīgajām izdalīja ieņēmumu-izdevumu kvītis, kuras tad uzcītīgi tika aizpildītas. Katru dienu vakarā viņa dienas ražu saskaitīja un nodeva glabāšanā Mākslinieku savienības grāmatvedim J. Birzulim, kurš naudu pieņēma pret parakstu un ieslēdza grāmatvedības seifā. Tad nākamajā rītā to iemaksāja bankā.

Pa Benjamiņu nama kāpnēm, kas pavasarī bija atjaunotas, daudzo kāju iemīts gaišs celiņš veda augšup uz Mākslinieku savienību. Pa to plūda cilvēki gan aprunāties un izkratīt sirdi, gan arī ziedot naudu frontes kongresa rīkošanai. Vecas tantiņas, kuras no savas jau tā mazās pensijas atrāva dažus rubļus. Bija tādi, kas fronteī atdeva tūkstošus, simtus, dārglietas un citas ilgi glabātas ģimenes relikvijas. Kāds katoļu mācītājs, kurš vēlējās palikt anonīms, ziedoja ar emaljām un briljantiem rotātu Šveices zelta pulksteni. Līdz 20. septembrim privātpersonas vien bija iemaksājušas vairāk nekā 46 tūkstošus rubļu, neskaitot pārskaitījumus no iestādēm un organizācijām, kā arī dārglietas. Līdz kongresam vēl divtik pienāca klāt. Šo nesavtīgo atdošanas kustību nevar pārrēķināt tiešā naudas izteiksmē, jo nesavtīgums nav materiāla kategorija. Tāpat kā relatīva ir ziedojuma konkrētā vērtība. Pensionāres saknapinātais trijnieks tā absalūtajā vērtībā bieži vien bija pielīdzināms cita ziedotajam tūkstotim. Tas ir unikāls tautas materiālās atmiņas depozīts, un tauta pilnvaroja fronti glabāt. Nedalāms depozīts. Esmu dziļi pārliecināta, ka pēc neatkarības atgūšanas tas līdz ar ziedotāju sarakstiem bija nododams glabāšanā Valsts bankā vai Vēstures muzejā. Kad 1990. gadā no frontes sekretariāta pārgāju uz Ārlietu ministriju, šīs dārglietas palika kooptētās valdes pārziņā. Vairākkārt bez panākumiem esmu mēģinājusi presē rosināt diskusiju par šī fonda nodošanu valsts glabāšanā. Šodien daļa dārglietu esot pārdotas. Pat ja formāli LTF valdei bija tiesības tādu lēmumu pieņemt, tad morāli šī rīcība nekādi nav attaisnojama. Rūpīgi glabātas, briesmu brīžos slēptas, pat raktas zemē, šīs vērtības pārdzīvoja frontes pirmo gadu drūmos brīžus. Tāpat kā pirmā atjaunotās valsts neatkarības gada asiņainos notikumus. Tās tika pārdotas, kad bijām saimnieki paši savā zemē. Pārdotas, lai risinātu savu mērķi izpildījušas organizācijas sadzīves grūtības. Otrā dienā pēc frontes dibināšanas kongresa mani kāpnēs uzrunāja

kāds vīrs. Viņš man sniedza no vienlatnieka izgatavotu kafijas karotīti, teikdams: «Šo karotīti glabāju kā dāvanu savam mazdēlam, kad viņam iznāks pirmie zobīni. Tagad to dāvinu Latvijai, jo beidzot Latvijai ir iznākuši zobi...» Labāk tā karotīte būtu tikusi puisēlim, nevis pārvērtusies par komunālo maksājumu kvīti.

Ar lielu saviļņojumu Tautas frontes arhīvā pētīju kongresa sagatavošanas perioda dokumentus. Biju aizmirsusi, ka toreiz vēstules rakstījām uz Rakstnieku savienības vai Mākslinieku savienības veidlapām, jo rīcības komitejai nekādas juridiskas identitātes nebija. Padomju laikā visas veidlapas bija jāiesniedz reģistrācijai «attiecīgajos orgānos» un tikai pēc tam tās varēja uzskatīt par iestādes vai organizācijas pilntiesīgu dokumentu. Vienīgā rīcības komitejas atšķirības zīme bija uz veidlapas vēl papildus uzrakstītie vārdi «LATVIJAS TAUTAS FRONTE». Pat kongresa delegātu izvirzīšanas pilnvara bija rakstīta uz Mākslinieku savienības papīra un apzīmogota ar tās zīmogu, kam šķērsām pāri tika uzšņāpts mans paraksts. Rīcības komiteja neko no kongresam vajadzīgajām lietām nevarēja pasūtīt, jo mums nebija sava norēķinu konta. Tāpēc es vai Škapars rakstījām Kultūras fondam par katru nepieciešamo maksājumu, lūdzot pasūtīt, piemēram, «iespiest CK laikrakstu un žurnālu izdevniecībā LTF programmas un satūtu projektu 1400 eksemplārus latviski un 600 eksemplārus krieviski» vai arī «noslēgt līgumu ar Svetlanu Suvorovu par LTF programmas un statūtu tulkošanu krievu valodā»^[14], un šie lūgumi pirmskongresa nedēļās pārpludināja Kultūras fonda vadības un grāmatvedības galdus. Nākošajiem vēsturniekiem, kas pētīs frontes pirmsākumus, iesaku ieskatīties arī Kultūras fonda arhīvā, jo tur noteikti ir atrodami interesanti dokumenti par kongresa organizēšanas detaļām.

Līdz kongresam bija atlicis mēnesis. Bija jāpieņem lēmums, ar kuru datumu beigt atbalsta grupu reģistrāciju uz pārstāvniecību kongresā. Par tādu rīcības komiteja pēc ilgām diskusijām noteica 20. septembri. Tad līdz kongresa atklāšanai vēl atliktu 17 dienas delegātu izvirzīšanai un pagaidu mandātu izrakstīšanai. Nākamais būtiskais jautājums bija par pārstāvniecības normu kongresā. Bez analīzes, ko sagatavoja Latvijas Universitātes Matemātikas fakultātes studenti, kas visus datus bija ievadijuši skaitļotājos, koordinācijas centram nebūtu pa spēkam tikt galā ar to apkopošanu. Profesors Ikaunieks par datu apstrādi LVU skaitļošanas centram esot maksājis no militāriem pētījumiem paredzētajiem speciālajiem līzdekļiem. To iedalītāji diez vai varēja iedomāties, kādam nolūkam šī «slepenā» nauda aiziet! No šīs «skaitļotāju» grupas frontes aprītē ienāca Vilnis Vikmanis, kurš vēlāk kļuva par frontes galveno datorspeciālistu un vēlēšanu centra darbinieku. Pēc 4. maija V. Vikmanis pārgāja strādāt uz Augstāko padomi un tās atpalikušajā tehniskajā nodrošinājumā iesaistīja pirmos datorus. Studentu dati skaidri parādīja, ka pārstāvniecības

normu uz kongresu nedrīkst apstiprināt proporcionāli dalībnieku skaitam, jo bija svarīgi, lai kongresā būtu pārstāvētas mazās lauku atbalsta grupas. Lauku rajonos tām bija daudz grūtāk konsolidēties nekā pilsētas darba vietās, kur bija lielāks cilvēku skaits. Piedevām vēl laucinieki bija ļoti aizņemti, jo kongresa gatavošana notika ražas novākšanas laikā. Sava ietekme bija konkrētajam noskaņojumam katrā rajonā. Latgalē bija vietas, kur vietējā vara aktīvi vērsās pret kustības iniciatoriem un atbalstītājiem.

Sarežģītas veidojās attiecības ar Neformālo tautas fronti, kas uzstāja, ka tā uzskatāma par atbalsta grupu un visiem tās dalībniekiem – vairāk nekā 5000 biedru (apgalvojums bez dokumentāla apstiprinājuma) – pieprasīja delegātu mandātus. Lai arī pašu Turinu ar Centrālkomitejas svētību drošības iestādes bija piespiedušas izbraukt uz Rietumiem, Jānis Čakstiņš un Jānis Gulbis rīcības komitejas sēdēs turpināja sprieguma uzturēšanu. Kad 10. septembrī neformāļi apvienojās, bija reģistrētas 184 grupas ar 1552 cilvēkiem.^[15] Viņi gan uzsvēra, ka sadarbosies ar Tautas fronti, tomēr vēlējās paturēt savu eksteritoriālo statusu. Šodien labāk nekā tad saprotu, kāpēc neformāļi gribēja sevi saglabāt kā vienotu spēku. Viņi baidījās pa vienam izšķīst vai tikt izšķīdināti Tautas frontē, kuras mērķi un uzdevumi vēl bija neskaidri, tāpat kā tās attiecības ar oficiālo varu. Viņiem, kas ilgu laiku atradās konfliktā ar varu, neviesa uzticību tas, ka vairs frontes veidotāju bija aktīvi strādājuši šīs sitēmas ietvaros. Tolaik mani kaitināja viņu neuzticība un nebeidzamā sīkumainā ķildošānās, jo tā traucēja strādāt. Es biju sava laika produkts – neiecietīga un pārlicināta, ka tā, kā daru es un tie, kuri ir kopā ar mani, ir pareizi. Manī vēl nebija tās tolerances, kas šodien. Man arī bija nepieņemami netīrie mājienu, kas skanēja rīcības komitejas spilgtāko uzvārdu virzienā. Jāsaka, ka savā neiecietībā neformāļi bija tikpat «šķiriski» kā komunisti. Viņi cilvēkus nevērtēja kā individualitātes, bet gan pēc grupas piederības.

Daudz saskanīgāk veidojās sadarbība ar Latvijas Nacionālās neatkarības kustību. Eduards Berklavs bija rīcības komitejas loceklis, vienmēr korekts, savaldīgs. Varēju nojaust, ka garajos neželastības gados viņš ir iemācījies sevi labi kontrolēt. Tā kā tolaik vēl nebija izveidojusies LNNK organizatoriskā struktūra, viņi LTF veidošanās posmā nebija dzirdami tik skaļi kā neformāļi. Tiesa, daļa no LNNK bija arī Neformālās frontes biedri. No pēdējos gados publicētajām intervijām var saprast, ka LNNK par savu uzdevumu uzskatīja integrēšanos LTF, lai caur to iegūtu darbošanās iespējas, tāpēc sev neprasiya īpašu statusu. 10. jūlijā notika pirmā atklātā LNNK sapulce Arkādijas parkā. Arī es biju aizgājusi, bet man nepatika tur valdošā eksaltētā atmosfēra, jo neesmu mītiņu cilvēks. Šaubas manī izraisīja ne tik daudz teiktais, cik veids, kā tas tika pateikts. Ilgu laiku strādājot Mākslinieku savienībā un izdevniecībā «Liesma» un esot kontaktā ar Latvijas spilgtākajiem intelektuāļiem, es biju izkopusi sevī kritisku attieksmi pret vārdiem. Es tiem neuzticējos,

un tieši tāpat, kā es laidu pār galvu obligātos padomju žargona slavinājumus, mani nepārlicināja aicinājumi pēc neatkarīgās Latvijas. Notiekošais drīzāk izklausījās pēc provokācijas vai lētticīgas cilvēku vazāšanas aiz deguna, jo tolaik tas skanēja tik neiespējami, tik neticami. Ar skepsi noraudzījies, kā lielā pacilātībā cilvēki pierakstās LNNK. Es vēl biju ļoti tālu no tās sievietes, kura pēc gada ar lielu pārliecību balsoja par LTF 31. maija Aicinājumu.

Bija arī gaisa jaucēji. Šodien skandalozi pazīstamais atturībnieks Atis Silaroze 28. jūlijā bija nodibinājis «plašu tautas masu atbalstītu» organizāciju «Latvijas Neatkarības aizstāvēšanas savienība», šis vārdu salikums ļoti atgādināja «Latvijas Nacionālās neatkarības kustības» nosaukumu. Kā izteicās E. Berklavs, tas esot pārbaudīts čekas paņēmiens – izmantot tādu līdzību, lai jauktu cilvēkiem galvu. No «plašajām masām» gan iepazīnām tikai Silarozes pastāvīgo pavadoni, kādu paresnu, izblīdušu vīru. Pārītis bija glums. Silaroze apgrozījās arī rīcības komitejā. Man viņa veidols un izturēšanās maniere atgādināja Pietuka Krustiņa un brāļa Teodora krustojumu – tas pats svētulīgais acu mirdzums un samāksloti pieticīgā valoda. Savā starpā spriedām par «īpašajiem uzdevumiem», taču tas pārīti netraucēja uzstājīgi pieprasīt pārstāvniecību uz kongresu. Pēc stingra noraidījuma pārītis zaudēja interesi un pazuda. Kongresa atklāšanas dienā redzēju Silarozi pie Politizglītības nama tirgojamies ar nacionālo un frontes simboliku. Pēc tam nekad viņu frontes tuvumā neesmu manījusi. Liels bija mans pārsteigums, kad uzzināju, ka Ata Silarozes vadītajai pretalkohola biedrībai «Ziemeļblāzma» ASV Baltijas fonds piešķīris 10 tūkstošus dolāru. Sertifikātu Silarozem pasniedza pats ASV vēstnieks Lerijs Nepers. Nodomāju, ka ASV dienesti kaut kur bija nošāvuši šķībi, izvēloties no Latvijas nevalstisko organizāciju vidus tik šaubīgu personāžu.

Kā šodien redzams no LKP CK arhīva materiāliem, tad frontē nebija paredzēta skaidra organizatoriska struktūra, bet tikai katrā rajonā pastāvīgi darbojošās pārstāvju sanāksmes, kurās bija jānodrošina partijas biedru vadība un kuras būtu veidotas no jau esošo organizāciju pārstāvjiem.^[16] Pārstāvji no rajonu sanāksmēm veidotu republikas sanāksmi. Turpat noteikts, ka fronte nevar būt nekādas pirmorganizācijas. Jau veidošanās posmā partija zaudēja kontroli pār procesu, jo frontes atbalsta grupas veidojās no apakšas, cilvēki tajās iestājās individuāli. Strādājot pie statūtu projekta, jautājums par kolektīvo dalību frontē atkal un atkal atgriezās diskusiju centrā. Vairums rīcības komitejas locekļu bija pret kolektīvo dalību, jo tad nebūtu iespējams novērst tādu eksteritoriālu vienību kā arodbiedrība, komjaunatne, partija iekļaušanos. Tagad, zinot, kādas bija LKP CK instrukcijas šajā jautājumā, vairs nešaubos, ka tie, kuri aicināja šādu normu paredzēt, to darīja mērķtiecīgi. Septembra sākumā partijai jau vajadzēja saprast, ka frontes veidošanās

process slīd laukā no rokām. Tajā pašā laikā Neformālā fronte neatlaidīgi prasīja sevi iekļaut kā eksteritoriālu vienību. Tā bija grūta izšķiršanās, jo rīcības komiteja baidījās radīt precedentu, kas ļautu arī citiem prasīt to pašu. Lai izvairītos no kongresa atšķaidīšanas, lēmums tika pieņemts 21. septembrī, jau pēc reģistrācijas termiņa beigšanās. Lēmumu piešķirt Neformālajai fronte nodaļas statusu kongress apstiprināja. Pēc būtības fronte pārņēma partijas organizatorisko struktūru – individuāli biedri, kas apvienoti grupās, bet grupas savukārt – nodaļas. Esmu šo lēmumu vienmēr uzskatījusi par vienu no izšķirīgākajiem faktoriem frontes rīcībspējas nodrošināšanā. Tas atļāva operatīvi novadīt informāciju līdz katram biedram, tos plaši iesaistīt un tad ātri un disciplinēti rīkoties. Igaunijas Tautas frontē nebija individuālo biedru uzskaites, kas apliecina, ka Igaunijas kompartijai bija izdevies «Rahvarinne» īstenot sākotnēji arī Latvijā iecerēto un viegli kontrolējamo frontes bezstruktūras variantu.

Dažas dienas pirms 20. septembra notika kaut kas dīvains. Sāka masveidīgi ieplūst nelielas atbalsta grupas no Baltijas jūras kara flotes un zvejas flotes kuģiem, Civilās aviācijas institūta grupām, pat armijas. Pat dažās komjaunatnes un kompartijas rajonu komitejās pēkšņi tika nodibinātas frontes atbalsta grupas. Redzot milzīgās cilvēku masas, kas sāka koncentrēties ap frontes rīcības komiteju, LKP CK bija pamodusies un devusi rīkojumu atbalstīt kustību, lai iegūtu kongresā savu pārstāvniecību un varētu ietekmēt tā gaitu. Rīcības komiteja ievēroja principu, ka flote vai institūts ir viena liela atbalsta grupa, tādējādi tikai dažiem pārstāvjiem izdevās iegūt mandātus. Nepieņemot kongresā notiekošo, viņi zāli demonstratīvi atstāja drīz pēc tā sākuma. Interessants sākums, bet kādu gadu vēlāk šo gadījumu nez kāpēc dienasgaismā Domes sēdē izvilka radikālis Mārtiņš Grigulis, saukts balkona Mārtiņš, pārmezdams man un Škaparam, ka mēs esot atstūmuši krievu tautības darbaļaudis no frontes.

Bijām tā aizņemti ar Latvijā notiekošo, ka tikai fragmentāri sekojām, kā process attīstās pie kaimiņiem. Aprīlī un līdz pat PSKP 19. konferencei tie bija igauņi, kuru rokās bija «atbalsta kustības pārbūvei» veidošanas lāpa. Kamēr pēc 18. jūnija LKP plēnuma Latvijā sabiedrībā arvien atklātāk un spriegāk runāja par vēstures aizliegtajām lappusēm un iezīmējās šķelšanās pēc nacionālā principa, nacionālā komforta apstākļos Lietuvā valdīja relatīvs miers. 3. jūnijā gan sapulcējās intelektuāļi un ievēlēja 35 cilvēku komiteju, taču tā sāka gausi un sākotnēji vairījās no politiskiem mērķiem. Tāpat kā Latvijā, Lietuvā tautas atbalsts kustībai pieauga pēc PSKP CK sekretāra A. Jakovļeva vizītes augusta sākumā. «Sajūdis» politizējās un tuvinājās ar Kauņas neformālu dibināto Lietuvas brīvības līgu. Lietuvas kompartija, kuras vadībā bija konservatīvie, nervozēja, jo augustā un septembrī cilvēku manifestācijas Viļņā kļuva arvien daudzskaitlīgākas. Un tad

Centrālkomiteja pieļāva sev liktenīgu kļūdu – septembra beigās ievēda no Baltkrievijas iekšlietu karaspēku, kas brutāli mēģināja izdzenāt «Sajūdis» un Lietuvas brīvības līgas pirmo kopīgi organizēto demonstrāciju Viļņā. Šī vardarbība 20. oktobrī noveda pie CK pirmā sekretāra Songaila nomaiņas ar Aļģirdu Brazausku, bet otrā sekretāra vietā Maskavas ielikteni aizstāja vietējais reformkomunists Vladimirs Berjozovs. Šī ziņa mani sasniedza Rakstnieku savienības vestibilā. Valdis Šteins, dārdoši smejojot, rezumēja notikušo: «Nu Lietuva aizies!» Lietuvas «Sajūdis» dibināšanas kongress notika 22. un 23. oktobrī. Igaunijas Tautas frontes kongress bija sanācis septembrī. Mēs ar savējo bijām pa vidu.

1988. gada 21. septembris

21. septembrī, kad tika apkopoti visi dati, bija reģistrētas 2300 atbalsta grupas, kurās bija 85000 biedru. Politizglītības namā bija 1200 sēdvietu. Pēc ilgām diskusijām rīcības komiteja noteica pārstāvniecības normas, kas tika aprēķinātas, paredzot kongresā 1000 delegātu mandātus. Rīcības komitejas lēmumā bija rakstīts : «Lai nodrošinātu iespējami vienmērīgāku visu sociālo slāņu, lauku apvidu un pilsētu pārstāvību kongresā un dotu iespēju arī mazākām atbalsta grupām izvirzīt savus delegātus, tiek noteiktas šādas pārstāvniecības normas :

Rīgas grupas ar 60 līdz 119 dalībniekiem un pārējās grupas no 50 līdz 119 dalībniekiem katra izvirza 1 delegātu. Grupas ar 120 līdz 239 dalībniekiem izvirza pa 2 delegātiem, grupas ar 240 līdz 479 dalībniekiem – pa 3 delegātiem un grupas ar vairāk nekā 480 dalībniekiem – pa 4 delegātiem.

Mazās grupas saskaņā ar mandātu komisijas ieteikumiem apvienojās tā, lai Rīgas grupās būtu vismaz 80 dalībnieku, bet pārējās grupās – vismaz 50 dalībnieku. Katra šāda apvienota grupa ievēlēja vienu delegātu.»^[17]

Pēdējā nedēļa pagāja kā murgs. Izrādījās, ka sarakstos ir neprecizitātes un noteiktā pārstāvniecības norma nav pareizi aprēķināta. Tā pārsniedza Politiskās izglītības namā esošo vietu skaitu. Turklāt grupu pārstāvji ar sīkstu neatlaidību cīnījās par katru vietu. Rīcības komiteja ieteica mazajām grupām apvienoties un izvirzīt vienu delegātu. Apvienojoties biedru skaits pārsniedza noteikto pārstāvniecības minimumu, tādēļ daudzi uzskatīja, ka var pretendēt uz diviem mandātiem. Savukārt lielākās grupas sūkstījās par nodarīto netaisnību un draudēja sadalīties. Šis haoss bija pilnīgi atstāts manā ziņā. Kad pārējiem koordinācijas centra darbiniekiem neizdevās pārliecināt satrauktos grupas pārstāvjus, tad nāca mana kārtā. Kad argumentu krājums no manas puses kārtējo reizi bija izsmelts, tad bija vai nu jāpadodas prasībām, vai arī tās jānoraida, sarūgtinot cilvēkus. Man sāpēja atteikšana. Tāpat kā man nepelnīti izteiktie pārmetumi. Vēl nebiju

norūdījusies tiktāl, lai tos neuztvertu personīgi. Ar izmisumu skaitīju parakstītos mandātus. To jau bija vairāk nekā Politiskās izglītības nama lielajā zālē un balkonā. Rīcības komiteja bija paredzējusi 180 vietas viesiem un presei un atstājusi 100 vietas kā neskaramo rezervi, taču, pat atdodot tās, Kongresu pils bija pārpildīta. Ko darīt? Rīcības komiteja nolēma daļu delegātu sēdināt mazajā zālē, to aprīkojot ar TV translāciju. Kongresa atklāšanas dienā mazajā zālē sēdošie sāka protestēt. Viņi jutās atstumti. Es viņus sapratu. Sapratu vēlēšanos būt tiešiem notikuma aculieciniekiem, nevis, turot rokā delegāta apliecību, kongresā piedalīties ar TV starpniecību. Tāpēc jau kongresa sākumā, tūlīt pēc Ēvalda Valtera uzrunas, aicināju visus uz lielo zāli, pat ja nācās sēdēt uz grīdas ejās starp sēdvietu rindām un uz skatuves aiz prezidija.

1988. gada 2. oktobris

Septembra beigās B. Pugo pārcēla darbā uz Maskavu. Visi satraukti gaidīja, kas kļūs par jauno CK pirmo sekretāru. Vai atkal «nolaidīs» kādu no augšas vai arī ļaus pašiem izvēlēties. Paklīda baumas, ka aizejot B. Pugo ieteicis iecelt savā vietā Rīgas partijas komitejas sekretāru Arnoldu Klaucēnu. Tādām runām bija viegli noticēt, jo kopš 14. jūnija LKP CK bija ass noskaņojums pret Gorbunovu. Baidījāmies, ka viņa vietā neieceļ citu, «pareizāku» ideoloģisko sekretāru. Klīda visneiedomājamākās baumas. Dažas dienas pēc Pugo pārcelšanas, svētdienas rītā, mani pamodināja Herberta Dubina telefona zvans. Vai es zinot, ka A. Gorbunovu gatavojoties iecelt par PSRS sūtni Dānijā? Tas tā laika kontekstā nozīmēja trimdu. PSKP CK ideoloģiskais sekretārs Aleksandrs Jakovļevs ilgus gadus bija PSRS vēstnieks Kanādā. Arī par progresīvu uzskatītais Vaino Veljass, lai ieņemtu pirmā sekretāra vietu, Igaunijā atgriezās no diplomātiskā darba ārzemēs. Tūlīt zvanīju Džemmai Skulmei. Ko darīt? Kā to novērst? Nolēmām, ka Radošu savienību kultūras padomes un LTF rīcības komitejas pārstāvjiem pēcpusdien jāsapulcējas pie Džemmas Mežparkā. Man izdevās sazvanīt daudzus. Nevienš neuzdeva liekus jautājumus. Visi tūlīt bija gatavs atstāt vasarnīcas vai lauku mājas un ierasties. Vilis Krūmiņš, kā jau pieredzējis pagrīdnieks, savu kundzi atstāja sēžam automašīnā pie Džemmas vārtiem – lai novēro citus novērotājus! Man ir saglabājušās piezīmes, kurās atspoguļojas mūsu satrauktās sarunas un priekšlikumi. Nolēmām, ka jāraksta CK plēnumam vēstule, kuru parakstītu katrs RSP un rīcības komitejas loceklis. Es tālredzīgi jau biju paķērusi līdzī savu portatīvo rakstāmmašīnu. Džemma noziedoja divas skaistas Verger papīra lapas. Vēstulē uzsvērām, ka «visai tautai ir svarīgi, kas kļūs par nākamo Latvijas KP CK sekretāru. Pārāk rūgts ir A. Pelšes un A. Vosa darbības laiks un tā augļi,» tāpēc «šajā atbildīgajā brīdī nepieciešams, lai par republikas partijas organizācijas vadītāju un iespējamo LPSR Augstākās padomes priekšsēdētāju kļūtu cilvēks, kas bauda ne tikai LKP CK, bet arī visplašāko tautas masu

uzticību». ^[18] Lai neuzsvērtu, ka mums ir tikai viens kandidāts – Gorbunovs, CK pirmā sekretāra postenim ieteicām arī Alfrēdu Čepāni. Teksts katram gadījumam tika uzrakstīts divos eksemplāros un tā arī parakstīts. To nogādāt Centrālkomitejā un tieši iedot rokā attiecīgajai personai varēja tikai kāds ar speciālu statusu. Izvēle krita Džemmai – PSRS Augstākās padomes deputātei. To arī viņa paguva izdarīt pirmdien, 3. oktobrī no rīta, kad bija paredzēts plēnumš. Teksta otro eksemplāru nodevu LTF arhīvā, bet trešo kopiju paglabāju pati. Jau agrāk «Rīgas Viļņos» bija izziņots, ka 3. oktobrī televīzijā tiešajā ēterā būs saruna ar kongresa rīcības komitejas pārstāvjiem. To atcēl Centrālkomiteja tomēr neuzdrošinājās, un tā bija lieliska iespēja uzrunāt Latviju par tik būtisko pirmā sekretāra kandidatūru. Vēl pirms raidījuma tā vadītājs Meškūns ieteica neatļauties neko, kas izprovocētu raidījuma pārtraukšanu, tomēr piekrita, ka par pirmā sekretāra jautājumu ir jārunā. Savā starpā bijām vienojušies, ka Peters vai es, atkarībā no sarunas konteksta, to darīsim. To piesardzīgi, taču katram saprotamā veidā pateica Peters.

Mēs nebijām vienīgie, kas mēģināja ietekmēt LKP CK plēnumu. Pirmo reizi atklāti parādījās nepakļaušanās pašā partijā: Saldus un Kirova rajona partijas plēnumi bija sanākuši paši pēc savas iniciatīvas un izvirzījuši A.Gorbunovu. Šodien šī epizode vairs nešķiet tik nozīmīga, bet tā parāda, kādas milzīgas pārvērtības bija notikušas sabiedrībā. Cik ļoti bija augusi sabiedrības uzdrīkstēšanās pakāpe, ja pat partijas biedri, kas bija radināti bez ierunām izpildīt katru CK rīkojumu, uzdrošinājās izrādīt iniciatīvu un paust savu, no CK atšķirīgu viedokli publiski. Pēc 1959. gada apvērsuma LKP un tam sekojošajām represijām tas bija drosmīgākais solis, ko nacionālkomunisti atkal spēra. Negaidītās aktivitātes pārsteigti, partijas bosi pat bija spiesti pārceļt plēnumu uz nākamo dienu, lai nolemtu, ko darīt. Gorbunovs tika atkal saukts uz sarunām ar Gorbačovu. Beidzot 4. oktobrī tika ievēlēts Jānis Vagris – pelēks vīrs, kura sejas vaibsti bija tik neizteiksmīgi, ka tos pat grūti atsaukt atmiņā. Viņa pelēkais bezpersoniskums konservatīvos CK locekļus netrācināja, bet progresīvāk noskaņotajiem – netraucēja. Tas bija netiešs pakalpojums fronteī, jo palīdzēja ātrāk un skaidrāk saprast, ka sadarbība ar kompartiju, tās progresīvums ir mīts. Ja par pirmo sekretāru tiktu apstiprināts kāds no «gaišajiem spēkiem» – tāds gudrs ideologs kā Ivars Ņezbers vai arī Anatolijs Gorbunovs, tad sabiedrības vairākums un frontes mērenais spārns daudz lēnāk attaptos no ilūzijas par kopīgi ejamo ceļu ar partijas «gaišo spārnu». Turklāt tāda tipa vadītājs liktu konservatīvajiem konsolidēties aktīvākai pretestībai, kas savukārt neļautu kustībai tik ātri iegūt ietekmi Latvijā. Par Vagri jāsaaka – cilvēks savā vietā!

Divas dienas vēlāk Gorbunovs kļuva par LPSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāju, kas līdz viņam bija formāls bezvaras postenis. Varas pārņemšana uz Augstāko padomi atbilda Gorbačova kursam «Vairāk varas padomēm», un Gorbunovs bija īsti piemērota kandidatūra jaunā kursa īstenošanai. J. Peters tūlīt sāka runāt par Gorbunovu kā par valsts galvu un publiski saukt par prezidentu. Tas bija Petera veids uasvērt, kas ir īstenais vadītājs. Šo titulu ar sajūsmu pārtvēra tautā. 7. oktobra Mežparka manifestācija tūkstošiem balsu skandēja: «Prezidentu! Prezidentu!», aicinot Gorbunovu uz skatuves runāt.

1988. gada 7. oktobris

Manas prombūtnes laikā Indijā rīcības komiteja 14. septembra sēdē nolēma Mežparkā sasaukt tautas sapulci «Par tiesisku valsti Latvijā». Ierosme nāca no tautas milzīgās pulcēšanās, kas 13. septembrī pēc Igaunijas Tautas frontes iniciatīvas bija notikusi Tallinā. Manifestācijas rīkošanu uzticēja Dabas muzeja direktoram Vilim Krūmiņam un muzikologam Arnoldam Klotiņam.

Vilis Krūmiņš, tāpat kā Eduards Berklavs, bija viens no 1959. gadā represētajiem nacionāļkomunistiem, kurš apvērsuma rezultātā tika atstādināts no LKP CK 2. sekretāra amata. Abi, kā Berklavs, tā Krūmiņš, viens otram pārmet liktenīgas kļūdas, kas būtu varējušas novērst 1959. gada notikumus un pasargāt Latviju no smagas rusifikācijas. Man, kas pazina notikumus pēc nostāstiem, jo tolaik vēl LKP CK plēnuma stenogrammas nebija publicētas, viņi abi bija vīri no leģendas. Tam, ka abi jaunībā bija aizrāvušies ar komunisma idejām, manās acīs nebija nekādas nozīmes. Arī šodien tas neietekmē cieņu, ko jūtu pret abiem sirmajiem vīriem. Katrs citādāk ar darbiem ir apliecinājis savu Latvijas mīlestību. Vilis Krūmiņš bija viens no neatlaidīgākajiem, kas prasīja pārvērtēt 1959. gada notikumus – vienu no LKP vēstures aizliegtajām tēmām. Tikai 1989. gada 5. janvārī LKP CK birojs pieņēma lēmumu publicēt stenogrammas. Tās varēja izlasīt LKP oficiālā žurnāla «Padomju Latvijas Komunisti» februāra numurā. Man bija rūgti, uzzinot, ka Eduards Berklavs vēlreiz ir piedzīvojis vilšanos politikā un 1999. gada septembrī izstājies no pašā radītās LNNK.

Manifestācijas sagatavošanai atlika maz laika. Lielā steigā tika iespiestas dziesmu lapiņas. Pēc kongresa liels bija valdes pārsteigums, kad Jānis Danoss, kurš brīvprātīgi apņēmas nokārtot dziesmu lapiņu iespiešanu, LTF valdei iesniedza kooperatīva «Efekto» rēķinu par desmit tūkstošiem rubļu!^[19] Tikai par lapiņu sakniedēšanu, jo Preses namā tās iespieda pa brīvu. Tā jau pašā kustības sākuma posmā daži tā kļuva par iedzīvošanās avotu. Dziesmu lapiņās bija apkopotas populāras tautā dziedātas dziesmas – gan ziņģes,

gan tautasdziesmas. Repertuāra izvēle notika nedaudz haotiski. Arnolds Klotiņš koru apzināšanā iesaistīja E. Melngaiļa Tautas mākslas namu, kas korus sagatavoja gaidāmajam notikumam, pirms vēl tika publicēts Arnolda Klotiņa parakstītais aicinājums Latvijas koriei ierasties uz sadziedāšanos. Aicinājuma uzdevums drīzāk bija informēt tautu, kas gaidāms Dziesmu svētku laukā. Bažīdamies par manifestācijas māksliniecisko saturu, J. Škapars aicināja režisoru Pēteri Pēteronu vadīt tās norisi. P. Pēterons bija neapmierināts par dziesmu izvēli, tās uzskatīdams par seklām. Rīcības komitejas sēdēs ar sev raksturīgo artistiskumu un maksimālismu viņš daudz runāja, bet nedomāju, ka viņa vai kāda cita varā bija šo grandiozo pasākumu režisēt. Tajā darbojās kādas citas likumības, kas to padarīja par visas tautas dvēseles šķīstītavu, kad liela, koncentrēta garīgā enerģija ļauj notikt brīnumam.

Manifestācijas rītā aktīvi rīkojāties pa politnamu. Jau bija sākusies delegātu reģistrācija. Bažīgi skatījos lietainajās debesīs. Tās rādījās drūmas un bezcerīgas. V. Krūmiņš gan bieži konsultējās ar sinoptiķi Rasmu Kleinbergu, kura solīja, ka pēc pusdienas lietus mitēsies, tomēr vēl pa ceļam uz Mežaparka lielo estrādi lija. Tad, kā atbildot mūsu lūgšanām, lietus piestāja, un visu manifestācijas laiku debesis bija skaidras. Ar automašīnu tuvojos Dziesmu svētku laukam no Sarkandaugavas puses. Jau pirms kino sākās cilvēku plūsma. Viņi gāja pa vienam un grupiņās, nesot zīdaiņus un lielākus bērnus vedot pie rokas. Nodrošinājušies ar polietilēna plēvē un lietussargiem. Jo tuvāk estrādei, jo grūtāk bija braukt. Cilvēku masa lēni šķīrās, dodot ceļu mašīnai. Jutos tik līksma, tik pacilāta. Kas tā bija par līdzdalības un triumfa sajūtu! Tas bija labāk nekā Dziesmu svētkos.

Kad gāju uz estrādi, turpat ieraudzīju Gorbunovu. Lai gan nebiju viņu redzējusi kopš tikšanās CK, tomēr pēdējās nedēļās piedzīvotās viņa iecelšanas, atcelšanas, iecelšanas peripetijas bija viņu cilvēciskojušas manās acīs. Uz brīdi aizmirsu, ka viņš ir augsta amatpersona, metos viņam klāt, paķēru zem rokas un sirsnīgi apsveicu. Tad viņa samulsušais skatiens mani atžilbināja. Atrāvu roku. Iztaisnojos un atguvu goddevīgu sejas izteiksmi. Turpat nāca Džemma, un mēs aicinājām Gorbunovu sēdēt kopā ar mums. Man ir vairākas fotogrāfijas no šīs manifestācijas. Visiem tik gaišas, starojošas sejas. Es izskatos tik laimīga. Tāda es arī biju. Tikai es kautrējos šo foto kādam rādīt, jo dažas rindas aiz manis vīd nākamā VDK šefa Johansona sasprindzinātā seja. Foto ir dziļi simbolisks, absurds. Laime VDK uzraudzībā.

Vislielāko iespaidu uz mani atstāja Daiņa Īvāna «Lūgšana mātei Latvijai». Bija tāds klusums: «Latvija, mīļotā māte! Tava tauta Tevi lūdz no viņas nenovērst savu labvēlības

vaigu. Tavi bērni Tev lūdz piedošanu par savu bijušo nespēku, par to, ka viņi bijuši spiesti apmelot Tavu vēsturi vai klusēt par to. Bet viņi nav atteikušies nedz no Tevis, nedz no Tavas pagātnes. Viņi ir saņēmušies, lai runātu patiesību.» Nav cita atmodas laika brīža, kad tautas garīgā enerģija tik ļoti būtu bijusi koncentrēta vienai domai. Mēs lūdzām piedošanu par savu gļēvumu un maziskumu, par pagātņi. Tā bija katra dziļi personīga lūgšana, un reizē tā bija mūsu tautas lūgšana. Vienreizējs, augsts saskarsmes brīdis ar mūžību. Es gribēju būt godīga, laba. Šis piedošanas cienīga. Pār mani lija gaisma. Man tika piedots. Vēlāk, kad pūlis, apnicis dievināt savu elku, Daini notrieca pišļos un viņš, tik visu atdevis un sevi iztērējis, vairs nespēja pacelties pāri sadzīviskam sarūgtinājumam, vienmēr esmu atcerējusies to dvēseles atklāsmes brīdi, ko viņš mums dāvāja. Nē, atļāva piedzīvot.

Mežparkā tauta fronteī ziedoja 98 296 rubļus un 44 kapeikas, kas līdz ar koordinācijas centrā savāktajiem līdzekļiem kļuva par mūsu rīcības kapitālu.

1988. gada 9. oktobris.

Kādu laiku pirms kongresa J. Rubenis ierosināja baznīcā noturēt aizlūgumu par Latviju. Tā kā Reliģijas lietu padome bija pret baznīcas iesaistīšanos frontes veidošanā, Juris par piemērotāko uzskatīja Doma baznīcu, kas tolaik nebija dievnams. Tikos ar Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja direktori Klāru Radziņu, ko pazinu no darba izdevniecībā. Toreiz biju iecerējusi albumu sēriju par Latvijas muzejiem. Pirmais un arī vienīgais pabeigtais šīs sērijas izdevums bija albums par vēstures un kuģniecības muzeju. Radziņas kundze bez entuziasma uztvēra frontes priekšlikumu. Katedrālē vienlaicīgi varēja atrasties apmēram 1700 cilvēku, un, tā kā varēja paredzēt, ka gribētāju būs daudz vairāk, direktore baidījās, ka lielās ļaužu masas nenodara ļaunumu rūpīgi glabātajām katedrāles vēsturiskajām vērtībām. Arī kultūras ministrs R. Pauls negribēja neko dzirdēt par dievkalpojumu, jo baidījās, ka baznīca prasīs atdot koncertzāli. Ar Petera un Ķezbera, tolaik CK ideoloģiskā sekretāra, atbalstu, izdevās Paulu pārliecināt. Ne reizi dievkalpojuma sagatavošanas posmā Juris neieminējās, ka to vadīs mācītājs Modris Plāte. Bijām pārliecināti, ka tas būs Juris pats. Ar dziļu apbrīnu domāju par Juri, kurš atteicās no šī vēsturiskā sprediķa, lai dotu iespēju to teikt oficiālās varas atsumtam mācītājam. Viņš tādējādi publiski rehabilitēja Modri Plāti un padarīja viņu neaizskaramu. Nez vai ir daudz tādu cilvēku, kas spēj kopuma vārdā sevi atbīdīt otrā plānā. Dievkalpojumā bija klāt arī katoļu un pareizticīgo baznīcu garīdznieki, vesticībnieku un ebreju draudzes vadītāji.

Grūti pārvarams šķērslis bija aizliegums translēt dievkalpojumu. Tam atļāuju CK nedeļa. Arī ne labiņais I. Ķezbers. Kongresa pirmajā dienā, kad no kāda delegāta biju

saņēmusi zīmīti ar jautājumu, kāpēc dievkalpojums netiks translēts pa radio un televīziju, jau kā sēdes vadītāja paskaidroju, ka rīcības komiteja nav saņēmusi translācijai atļauju un griezos pie Vagra kunga (!) ar jautājumu, kāpēc tas nav atļauts. Kongresam ar TV starpniecību sekoja visa Latvija, tādējādi Vagra kungs bija spiests piekrist translācijai. Tā arī dievkalpojumā ar radio un televīzijas starpniecību piedalījās visa Latvija. Mūsu bažas par pūli, kas varētu nodarīt ļaunu Domam, bija nepamatotas. Cilvēki nāca uz dievnamu un tā arī tur uzvedās. Naktī klinšu kāpēji Doma tornī bija uzvilkuši sarkanbaltsarkano karogu un to izgaismojuši. Kas tā bija par sajūtu – redzēt, kā karogs plīvo pāri Rīgai!

1988. gada 8. un 9. oktobris

Kongress pagāja milzīgā sasprindzinājumā. Kad dzirdēju J. Peteru savā ievadreferātā sakām: «Es gribu izteikt lielu pateicību Tautas frontes koordinācijas centra vadītājai Sandrai Kalnietei, kura ziedoja savu enerģiju un veselību Tautas frontes nodibināšanai», tas nebija tālu no patiesības. Tūlīt atcerējos kādu epizodi divas dienas pirms kongresa. Kārtējo reizi pēc Petera ieteikuma man bija jāizraksta ielūgums kādam īpašam viesim. Tobrīd jau vairs tik nekritiski nepieņēmu tāda veida lūgumus. Man likās, ka viesis nav tik īpašs, un, tā kā man bija atlikuši tikai daži ielūgumi, es mēģināju iebilst. Bez panākumiem, un tā es Petera kabinetā izmisumā sabruku raudās. Peteram bija pamats secināt, ka ar veselību man bēdīgi. Tiku raustīta uz visām pusēm, jo man bija uzticēta atbildība par daudzajiem organizatoriskajiem jautājumiem. Lai arī biju nodarbojusies ar lielu Mākslinieku savienības pasākumu organizēšanu, tajā skaitā arī viens MS kongress man bija aiz muguras, to nevarēja salīdzināt ar frontes dibināšanu. Iepriekš viss bija mazāks, pārskatāmāks un prognozējamāks. Bez oficiāli lūgtajiem viesiem uz LTF dibināšanas kongresu bija sabraukuši neformāļi no visas Padomju Savienības. Viņi drūzmējās pie durvīm un uzstājīgi lūdza tiesības būt klāt lielajā notikumā. Turpat pie durvīm man vajadzēja pieņemt lēmumu, vai uzņemties risku un uzticēties šo man nepazīstamo cilvēku mutiskajiem apliecinājumiem un, labākajā gadījumā, rekomendācijas vēstulēm, kas dažiem bija līdzīgi no viņu organizāciju vadītājiem, vai arī viņus aizraidīt. Vairumā gadījumu izrakstīju caurlaidi, un laimīgā kārtā nekādi starpgadījumi kongresa darbu netraucēja. Bija ieradušies arī ārzemju latvieši. Gan ne pārāk daudzi, jo trimdas presē par kongresa gatavošanu tikpat kā neziņoja. Arī viņi bija pelnījuši būt zālē. Starp iekšā tikt gribētājiem bija arī garīgi nelīdzsvaroti cilvēki. Man tā bija milzīga garīga slodze, kas mani nocietināja. Bez tam bija sekretariāta darbs, preses centrs, ko vadīja Aivars Baumanis, redakcijas komisijas dokumentu pārrakstīšana un pavairošana, mašīnrakstītājas, stenogrāfistes, sinhronie tulki, kas tulkoja angļiski. Kongresu ierakstīja lielā magnetofonā. Delegātu ēdināšana. Milzīgā mašīnērija, kas ļāva kongresam funkcionēt. Kartotēkas ar naktsmāju adresēm kongresa delegātiem, ko pēc koordinācijas centra

aicinājuma piedāvāja rīdzinieki. Kartotēkas ar brīvprātīgajiem šoferiem. Šodien nenobrīnīties, ka tas viss noritēja tik gludi, bez aizķeršanās.

Pēc Ēvalda Valtera lieliskajiem ievadvārdiem «Man pieder tēvu zeme ar visām atmatām, man pašam kungam būt, man pašam arājam» ar katru jaunu runātāju kongress kļuva aizvien emocionālāks. Likās, ka mēs nekad neizrunāsim visu to, kas sakrājies. Ka mēs nekad neatdzersimies reibinošo «Dievs, svētī Latviju!». Dziedājām vai trīs reizes pēc kārtas, lai dzirdētu sevi, lai pārliecinātos atkal un atkal, ka tas notiek īstenībā. Pat tad, kad tika pieņemti kongresa pamatdokumenti – programma un statūti un, aizstāvot divus pretrunīgus viedokļus, prāti sakarsa tiktāl, ka likās : nu esam strupceļā, profesors Apsītis aicināja zāli dziedāt. Un mērenie, radikālie un komunisti saplūda vienotā dziesmā, kas iedarbojās kā drošības ventilis. Ar kādu neticīgu izbrīnu mūsos skatījās apmulsušie Rietumu preses izdevumu žurnālisti!

Lielu ievērību izpelnījās kāds Ivans Čiževskis no Krāslavas puses, kurš atļāvās apšaubīt vienu no padomju mitoloģijas stūrakmeņiem – ienaidnieka diabolizāciju. Viņš teica: «Atceros arī vācu zaldātus, viņi nemaz nebija tik briesmīgi, kā mēs stāstām... Labi cilvēki.» Šodien Čiževska teiktais neliekas nekas īpašs, bet tolaik nebija nevienas krieviski runājošas auditorijas, kur neprasītu, lai fronte sniedz paskaidrojumus un oficiāli nosoda «šo fašistu». Uz koordinācijas centru pēc kongresa atnāca vairāki fronti atbalstoši krievu tautības cilvēki un paziņoja, ka Čiževska sarunātā dēļ izstājas no frontes. Tā Čiževska sindroms kļuva par tādu kā refrēnu, kas atkal un atkal atkārtojās frontes pretinieku nosodošajā argumentācijā. Dīvainākais, ka tā arī palicis neatbildēts jautājums, kā Čiževskis iekļuva zālē, jo viņam delegāta mandāta nebija. Katrs, kas debatēs pieteicās, varēja runāt, nebija līdzekļa, kā izvairīties no līdzīga rakstura provokācijām, un notikušais bija provokācija. Līdzīgi fronti vajāja kāda cita frāze, kura konsekventi tiek pierakstīta man un kuru nekad neesmu teikusi. Par strādnieku šķiru, kas mūs novedusi postā. Šis teikums kļuva par piedauzības akmeni interfrontei. Vēlāk, kad no Maskavas CK atbrauca Vadims Medvedevs, satracinātie krievu strādnieki «Alfā» un citur viņam meta šos vārdus sejā. Īstenībā to teica kāds no zāles laikā, kad es biju pie mikroфона. Tā tie saplūda ar manis teikto. Arī manu kolēģu atmiņās par LTF atkal un atkal tiek atkārtots šis pārpratums: S. Kalniete teica .... un viņai to nepiedeva. Pat D. Īvāns savā grāmatā to piemin.

Pie Daiņa Īvāna grāmatas lasīšanas esmu ķērusies vairākkārt. Grūti bija lasīt. Pārāk tieši un dzīvi tas skāra manis pārdzīvoto. Vēl tās iznākšanas gadā nebiju tiktāl atspirgusi, lai spētu lasīt bez sāpīgu atmiņu un nepiepildītu cerību uzviļņojuma. Tikai tagad, kad pati esmu sākusi rakstīt savējo, saņēmos un to izlasīju. Daudzas lietas grāmatā ir atspoguļotas

subjektīvi. Tā gan ir kopīga atmiņu iezīme. Tikai Daiņa subjektīvums rodas no liela sarūgtinājuma, kas vīd vai katrā vērtējumā. Tas rodas no nespējas atrast savu vietu tajā dzīvē, kuras radīšanai viņš tik daudz ir atdevis. Revolūcijai ir vajadzīgi ideāli un neprāts. Ne katram tas dots, bet tie, kuriem šī likteņa velte piešķirta, uzplaukst tieši radikālu pārmaiņu un briesmu gaisotnē. Tāds ir Dainis. Pēcrevolūcijas pelēkā ikdiena viņam ir smacējoša. Ir vajadzīga liela ticība savas tautas nākotnei, lai neaizietu garīgā emigrācijā šajā mutuļojošajā netīrumu straumē, bet turpinātu ticēt, ka tieši pozitīva līdzdalība ir katra augstākais pienākums. Lai uzņemtos līdzatbildību darīt nepatīkamas lietas, ir vajadzīga vīrišķība. Ja visi godīgie, labie, tīrie un gudrie atkāpsies dzīves netīrības priekšā, tad vietā nāks tie, kuri nav tik izvēlīgi līdzekļos. Arī man bija jāizšķiras, palikt opozīcijā vai pieņemt īstenību, lai kāda tā būtu. Es to pieņemu, jo vēlos strādāt, lai tā mainītos uz augšu. Dainis mēģina atgriezties politikā ar LSDSP palīdzību, par kuras biedru viņš ir kļuvis. Lai arī man pašai ir vēsturē sakņoti aizspriedumi pret šo partiju, no sirds vēlos, kaut tikai tā Dainim nesagādātu kārtējo vilšanos.

1988. gada 7. oktobris

Savās atmiņās Dainis apraksta arī to satraucošo brīdi, kad tika izvirzīts LTF priekšsēdētāja postenim. Te man nedaudz jāatkāpjas pagātnē. Dainis bija kongresa rīcības komitejas sastāvā, jo bija viens no tā saucamās pirmās LTF iniciatīvas grupas. Pirms katras rīcības komitejas sēdes zvanīju viņam, atstājot mājiniekiem ziņu par sanāksmes laiku un vietu, bet viņš tā arī ne reizi neatnāca. Vakarā pēc Mežaparka manifestācijas Škapars, Valdis Šteins un es sēdējām Rakstnieku savienībā, A. Upīša kabinetā, un izmisumā spriedām, ka nav kandidatūras frontes priekšsēdētāja amatam, jo zinājām, ka Peters to uzņemties nevēlas. LTF statūtu projektā delegātu izlemšanai bija atstāti divi varianti: fronteī ir trīs līdzpriekšsēdētāji vai arī viens priekšsēdētājs. Vairums no aktīvajiem rīcības komitejas locekļiem bija par pirmo variantu. Mēs tik ļoti baidījāmies no pagātnes ēnām, ka vēlējamies maksimāli nodrošināties pret varas monopolizāciju un garantēt tās kontrolējamību no apakšas. Tādēļ arī nolēmām, ka visdrošāk būtu, ja valdes priekšsēdētāja amats būtu rotējošs. Tad ik mēnesi cits valdes loceklis ieņemtu šo posteni. Vēlāk gan paši pārliecinājāmies, ka šis modelis nedarbojas tik ideāli, kā iecerēts, tāpēc otrajā kongresā fronte atteicās no rotācijas.

1988. gada 9. oktobris

Tovakar cerējām, ka pēc priekšsēdētāja kandidatūras nebūs vajadzības, bet trīs līdzpriekšsēdētāji – tas jau bija vieglāk. Tam atradām vairākas kombinācijas. Kādas, gan neatceros. Tā arī galveno kandidātu neizdomājuši, devāmies mājās. Tā bija nepieļaujama vieglprātība. Tik lielu, nopietnu jautājumu atstāt pašplūsmai! Statūtu pieņemšanu vadīja

Juris Bojārs. Viņš tik veikli manipulēja ar zāli, ka vairums tā arī nesaprata, par kādu variantu tiek nobalsots. Vēlāk es daudziem to pārvaicāju. Liela daļa bija sapratuši, ka balso par to priekšlikumu, kas paredz trīs līdzpriekšsēdētājus. Man ir aizdomas, ka Bojārs bija iecerējis kļūt par LTF priekšsēdētāju. Kad sākās kandidātu izvirzīšana, Peters atteicās. Tika nosaukts Viktora Avotiņa, Jura Bojāra vārds. Varbūt vēl kāds. Arī mans, bet es tūdaļ atteicos, apzinoties, ka tam manis nepietiks. Tad pie mikroфона pienāca Peters un ieteica Daini Īvānu. Ne tikai es, mēs daudzi atviegloti nopūtāmies. Īstais bija atrasts. Tobrīd domāju, ka no Petera puses tā bija ģeniāla nejaušība. Šodien grūti tam noticēt. Domāju, ka tas bija partijas ieteikums, tikai pausts ar Petera muti. Katrā ziņā pārējiem rīcības komitejas locekļiem Petera ierosinājums bija negaidīts. Varbūt Andrejs Cīrulis kaut ko par to zināja. Tās gan ir manas personīgās iedomas, bet iztēlojos, kā CK kuluāros tiek spriests, kuru likt, un tad nāk priekšā 19. partijas konferences delegāta Daiņā Īvāna kandidatūra – jauns, naivs, viegli vadāms, komunist, tomēr ar autoritāti neformālu vidē. Par vadāmību «viņi» kļūdījās. Dainim piemīt maigo cilvēku drosme un skaidrība. Viņš nav iebiedējams un nav vadāms.

Reizēm iedomājos, kas notiktu ar mani, ja es būtu piekritusi balotēties par priekšsēdētāju. Manī nebija tās garīgās viengabalainības, ko sevī jūtu šodien. Biju lavierētāja, kas mēģināja no katras situācijas izspiest maksimumu. Man reizēm aizmirsās, ka taktika vēl nav stratēģija. Esmu ļoti konkrēta, tieša. Esmu ļoti mērķtiecīga un gatava skriet ar pieri sienā, un reizēm siena sabrūk. Man piemīt fiziska drosme un spīts, taču es nekad nebūtu varējusi izturēt to psiholoģisko spiedienu, kas bija jāiztur frontes priekšsēdētājam, jo es nespētu uzņemt atbildību atklāti stāvēt pretim pārspēkam, ja tas apdraudētu citus. Es padotos reālpolitiķu gaudulīgajām balsīm, kas biedētu ar provokācijām un asinīm. Par savu fizisko drosmi esmu varākkārt pārlicinājusies. Gan 20. janvāra asiņainajā naktī, kad atrados apšaudes epicentrā «Rīdzenē», gan augusta puča laikā, kad no ārzemēm atgriezās Rīgā, ko citi mēģināja atstāt. Tomēr man ir ļoti grūti pieņemt lēmumu, kas pakļauj citus tiešām briesmām. Frontes priekšsēdētājam bija jābūt tautas tribūnam, dziesminiekam. Pēc tā alka cilvēki. Dainis bija vispiemērotākais šai misijai. Daudz piemērotāks par lielo kompromisu meistaruru Jāni Peteru.

Apmēram pirms gada man zvanīja žurnālists Egils Zirnis, kurš strādāja pie raksta par Peteru. Viņš gribēja dzirdēt manas domas. Tās arī atklāti pateicu, bet tad mazdūšīgi palūdzu, lai viņš manu viedokli nublicē. Nevēlējos, lai Peteram sāpētu, lasot manis teikto – Petera traģēdija ir tā, ka viņš nav pamanījis, ka viņa laiks ir pagājis. Vairs nekad nebūs tās vienotās tautas apbrīnas un mīlestības, kura viņam tika pelnīti veltīta. Nebūs, jo laiks ir cits un cilvēki ir mainījušies. Peters ir palicis tas pats. Peters bija izdzīvošanas

laika autoritāte ar visām šī laika vājībām. Viņš nekad nav bijis Vāclavs Havelis, kurš tā arī neapguva lielo kompromisa māku ar valdošo režīmu, un tādēļ Havela laiks turpinās arī tagad. Viņa īpašā vieta Eiropas politiķu vidū izriet no viņa morālās skaidrības. Kad Peters uzņēmās frontes simbola lomā, tad šajā žestā bija kaut kas no patriarha, kas tautai dāvā savu māku to izvest caur uguni un ūdeni. Jau kongresa sagatavošanas laikā viņš sastapās ar ko nepieredzētu – viņa patriarha viedums tika apšaubīts, bet priekšlikumi apspriesti un pat kritizēti. Turklāt kritika ne vienmēr tika izteikta tik aristokrātiskā valodā, kā radošo savienību vidē bija pieņemts. Pat LKP CK pret Peteru izturējās ar godbijību, jo zināja, cik liela ir viņa autoritāte tautā. Frontes tapšanas procesā Petera misija bija simbolizēt priekšsēdētāju. Tomēr ar simbolu vien ir par maz, lai apvienotos tāda masveidīga kustība. Tam bija vajadzīgi daudzi darītāji. Domātāji, dumpinieki, tribūni, pragmatiski un taktiski, kā arī mazie melnstrādnieki, kas noticeja simbolam, lāvās tribūnu aicinājumam un katrs savu spēju robežās darīja. Savukārt darītgrībētājiem Peters bija nepieciešams, lai ar savu autoritāti dotu iespēju netraucēti darīt. Es un citi, mēs diendienā bijām šajā milzīgajā procesā, kur viens cilvēks nespēja neko, tādēļ mani pārsteidz Petera apgalvojums: «...jā, es viņus savienoju, noliku savā vietā, negūdams nekādu atbalstu ne no neformāliem, ne no varas struktūrām.»^[20] Man žēl, ka Petera sarūgtinājums ir tik dziļš, ka tas viņam liedz atcerēties, kā viss notika īstenībā.

1988. gada 6. oktobris

Ir divi oficiāli pasākumi, kuri noteikti jāpiemin. Dienu pirms Igaunijas TF dibināšanas kongresa rīcības komiteju pieņēma Centrālās komitejas birojs. Atgādināšu, ka no jūnija pirmo reizi kopš 1950. gada pirmais sekretārs atkal bija igauņis, viens no partijas «disidentiem» Vaino Veljass. Viņš pārstāvēja partijas reformistu spārnu. Priekšvakarā arī Latvijas cekistiem likās, ka jārikojas tāpat, tikai – ko darīt ar visādiem nevēlamiem uzvārdiem, kas bija atrodami rīcības komitejā? Jau minēju, ka atbilstoši PSRS un LPSR likumam par sabiedriskajām organizācijām frontes kongresa sasaukšana notika Radošo savienību padomes aizsegā. CK birojam tā bija lieliska izeja – viņi ielūdza radošo savienību vadības pārstāvjus un tos no rīcības komitejas, kuriem bija kāda noteikta funkcija, kā Škaparu vai mani. Otrā dienā parādījās oficiāls «Latinform» ziņojums labākajās partijas tradīcijās. Jocīgākais, ka daži ielūgtie tūlīt izmantoja situāciju un sāka žēlaboties par radošo organizāciju grūtībām. Tādējādi, paši to pat neapjaušot, viņi CK birojam atvieglāja šo nepatīkamo tikšanos, neļaujot runāt par daudz bīstamākām tēmām.

Tā kā tikšanās bija garlaicīga, tad nodevos biroja locekļu un kandidātu seju pētīšanai. Cik maz pēdu tajās bija atstājusi intensīva garīga darbība. Varēja redzēt, ka ilgā trīšanās augšup pa partijas birokrātijas kāpnēm bija apzīmogojusi šīs sejas ar necaurīdības un

neīstuma zīmogu. Vairumam sejas panti bija rupji, pat nikni. It īpaši ar to izcēlās VDK šefs Staņislavs Zukulis un Baltijas kara apgabala virspavēlnieks V. Grišins. Neizteiksmīga un neveselīgi pelēka seja bija Jānim Vagrim. Vitālijs Soboļevs, brūnās acis mirdzinot, omulīgi smaidīja. Arnolds Klaucēns sēdēja, biezo, glēvo apakšlūpu atkāris. Kaut kādas dzīvības pēdas sejā bija saglabājis Jānis Oherins. Viscivilizētākais izskatījās Ivars Ņezbers. Birojs sēdēja puslokā. Mēs katrs pie sava maza galdiņa. Mums priekšā bija baltas papīra lapiņas un tik smaili noasināts zīmulis, it kā neviens nekad vēl ar to nebūtu rakstījis. Tādus zīmuļus pēcāk redzēju dažādos CK kabinetos: sākot no Vagra un Soboļeva un beidzot ar CK darbiniekiem. Kopš tā laika tie man nesaraujami asociējas ar partijas ierēdniecību. Interesanti, ka arī ANO Ģenerālajā Asamblejā un citās ANO sanāksmēs katrai delegācijai uz galda ir priekšā nolikts noasināts zīmulis. Viena no daudzajām uzvedinošajām detaļām, kas gandrīz četrus gadu ilgajā laikā, ko pavadīju saskarsmē ar šo starptautiskās birokrātijas citadeli, apstiprināja manu spontāno reakciju: «Gluži kā Centrālkomiteja!», ko guvu, pirmo reizi ieejot ANO augstceltnē Ņujorkā.

1988. gada 9. oktobris

Otrs oficiālais pasākums bija A. Gorbunova «Rīdzenē» rīkotās pusdienas, kurās tika ielūgta rīcības komiteja un kongresa oficiālie viesi. Tās notika kongresa otrajā dienā. Kad pēc pusdienām atgriezāmies zālē, jau bija sākusies kandidātu izvirzīšana Domei. Tā kā kongresā bija sapulcējušies cilvēki, kas cits citu gandrīz nepazīna, rīcības komiteja bija izstrādājusi savu priekšlikumu par iespējamajiem Domes kandidātiem, iesakot trešdaļu no iecerētā simtnieka, bet pārējos atstājot izvirzīšanai kongresā. Mūsu saraksts bija veidots, izvēloties pazīstamas personības un tos, kuri bija aktīvi frontes kongresa sagatavošanas posmā. Daudz grūtāk bija tikt galā ar uzdevumu atrast pa pārstāvim no Latvijas rajoniem. Rajonu delegācijas gan zālē bija sasēdinātas vienkopus, bet no sēdēšanas vien citam citu neiepazīt, tāpēc tika ieteikts starpbrīdī satīties un vienoties. Tiem, kuriem neizdevās, koordinācijas centrs mēģināja palīdzēt, jo, strādājot ar iniciatīvas grupām, bija izveidojies zināms, gan virspusējs, priekšstats par rajona aktīvākajiem pārstāvjiem. Liela nozīme bija arī popularitātei, ko ieguva spožākie runātāji. Tos arī izvirzīja no zāles. Domstarpības bija par trim kandidatūrām no rīcības komitejas saraksta^[21] – profesoru Edgaru Melķisi, «Sovetskaja Molodež» korespondenti Irinu Ļitvinovu un Vili Krūmiņu. Melķisi un Krūmiņu man izdevās aizstāvēt, pastāstot kongresa delegātiem, kādu darbu abi ieguldījuši kongresa rīkošanā. Ļitvinovas kandidatūra sarakstā netika iekļauta. Viņa kļuva nesamierināma frontes pretiniece un vēlāk, būdama vissavienības oficiosa «Izvestija» korespondente, publicēja daudz tendenciozu rakstu par fronti. Reizēm domāju, ka, viņu iesaistot, mēs būtu izvairījušies no tik aktīvas pretdarbības, bet tūdaļ arī pati sevi apsauca, jo Ļitvinova precīzi

pildīja savu darba devēju uzdevumu un personiskās simpātijas vai antipātijas tur neko nemainītu. Sākoties Maskavas ofensīvai pret fronti, arī pareizticīgo baznīcas bīskaps Ivans Kudrjašovs apturēja savu darbību Domē. Viņš pakļāvās rīkojumam no centra, lai gan, būdams Latgales krievu zemnieka dēls, sevī glabāja atmiņas par neatkarīgo Latviju un neapšaubāmi simpatizēja kustībai.

Sākotnēji televīzijā bija paredzēta tikai kongresa atklāšanas tieša pārraide, tomēr žurnālistu un skatītāju spiediena rezultātā tā laika Radio un televīzijas komitejas priekšsēdētājs Jānis Leja, saņēmis atļauju no Anatolija Gorbunova, piekrita translēt visu kongresu. Par to viņš pelnījis lielu pateicību, jo šis lēmums padarīja par kongresa dalībniekiem visu tautu. Kā man stāstīja, tad Latvija esot bijusi kā izmirusi. Pilsētu ielas tukšas, lauku darbi apstājušies. Bez šīs klātbūtnes un vienlaicīgās mošanās daudz lēnāk ritētu turpmākais frontes konsolidācijas process. Jau kongresa laikā CK biedriem radās baigas nojausmas, ka viņi ir zaudējuši kontroli pār jaunizveidoto organizāciju. Par to, ka situācija bija neparasta arī viņiem, liecina kaut vai tas, ka kongresā nenotika pat visu sabiedrisko organizāciju saietos paredzētā obligātā piedeva. – «partijas biedru slēgtā sanāksme». Arī no Maskavas atskanēja nepatīkami jautājumi par notikušo, jo turp plūda «sašutušo darbaļaužu vēstules». Viens no vainīgajiem, kas lietu bija padarījis vēl ļaunāku, atļaujot translēt kongresu, protams bija Leja. Viņam tikai ar grūtībām izdevās attaisnoties. Slikti klājās arī pašiem CK biedriem, jo no Maskavas tika sūtīta speciāla komisija, kuras uzdevums bija noskatīties kongresa videoierakstu. Man ir jautri, domājot, kā Maskavas klerkiem stundu pēc stundas ir jāsež un ar tulkojuma starpniecību jānoklausās viss kongresā teiktais. Nezinu, kādus secinājumus nogarlaikājušies vai sašutušie biedri izdarīja, bet Leja palika savā amatā, un nekādas represijas pret fronti tūlīt pēc kongresa nesākās.

Kongresa gaitā es vairākkārt parādīju cietu roku un ātru reakciju. Tas nepatika radikālāk noskaņotajiem kustības biedriem, un viņi kopš tā laika mani uzskatīja par savu bīstamāko pretinieci. Man vēlāk daudzkārt nācās ar viņiem izcīnīt ķildas par procedūru. Gandrīz vienmēr tajās uzvarēju. Ne jau savu ambīciju dēļ to darīju, bet biju pārliecināta, ka radikālisms var ievest strupceļā. Reizēm tas bija veids, kā palīdzēt valdes kodola «večiem» īstenot kādu stratēģisku vai taktisku gājienu. Viņi bija tie spriedēji, man parasti tika atvēlēts īstenošanas mehānisms. Pēc kongresa biju ieguvusi «dzelzs lēdijas» titulu. Iesākumā man tas glaimoja. Tikt salīdzinātai ar pašu Margaretu Tečeri! Vēlāk to izjutu kā etiķeti, kas man pielīmēta uz mūžu. Tā, it kā man ar to būtu atņemta jebkura sievišķība. Īpaši smagi to pārdzīvoju, kad sagāja grīstē mana personīgā dzīve. Jutos kā mašīna, kuras programmā atstātas tikai skarbas lietas, bet patīkamās, maigās, sievišķīgās kaut kādas

kļūdas pēc aizmirstas vai nemaz nav paredzētas. Arī kompartijas bosī pēc kongresa mani uzskatīja par ietekmīgu personu. Es daudzkārt tiku aicināta pie CK instruktoriem, kuri man mēģināja klāstīt, kā viņi redz sadarbību ar fronti, ko fronteī vajadzētu darīt un ko nevajadzētu. Katrreiz, turp dodoties, pamatīgi izrunājos ar valdes locekļiem. Īpaši Škapars man palīdzēja sagatavoties kārtējai smadzeņu skalošanai. Pat otrais CK sekretārs V. Soboļevs mani aicināja uz divsarunām, kuru laikā pat aģitēja: vajadzētu partijā! Man daudzkārt tika doti mājieni, ka vajadzētu «turēt rokā Daini», lai viņš neļautos «emocijām». Tas partijas leksikā bija Gorbačova daudzkārt lietots īpašs lamu vārds, lai apzīmētu tās parādības, kas, viņuprāt, izgāja ārpus partijiskās atļautības. Tādas ilūzijas viņiem tur bija – it kā Daini vai kādu citu varētu saturēt! Manis tērpinašana beidzās 1989. gada vasarā, kad Ivars Godmanis kļuva par LTF politiskās komitejas priekšsēdētāju.

1989. gada jūnija sākums

Pēdējo reizi ar Soboļevu tikos 1989. gada jūnijā. Bija karsta jo karsta vasaras diena, kad no rīta frontē atskanēja telefona zvans. Kārtējo reizi ar mani vēlējās runāt instruktors. Ar Škapara atbalstu mēģināju izvairīties, tomēr tas neizdevās. Biju īpaši nepiemēroti ģērbta tik oficiālai iestādei – bezpiedurkņu kreklīnā un platās sarkana zīda biksēs, tomēr nolēmu nebraukt uz mājām pārgērbties. Ar savu nekonvencionālo «formu» vēlējos uzsvērt savu atšķirību no vides, kurā mita partijnieki. Instruktora Sergeja Dolgopolova kabinetā plāpājām par šo un to. Tā nenozīmīgi. Te viņš man saka: «Uziesim parunāties ar Soboļevu.» Atteicos, sakot, ka man nav tādu pilnvaru. Atkal plāpājam. Uzaicinājums tiek atkārtots. Saprotu, ka ārā netikšu. Tā pēc stundu ilgas sarunas, kuplajām biksēm plīvojot un puskaillos plecus grozot, biju spiesta kāpt augšā pie Soboļeva. Saruna notika divatā. Atkal mani mēģināja pārliecināt, ka mana vieta ir partijā kopā ar «gaišajiem spēkiem». Mana atbilde, ka es būtu drīzāk gatava stāties sociāldemokrātos, viņu pārsteidza. Soboļevs sapīka ne tik daudz par atbildes saturu, cik par manu nekaunību tā atbildēt vienīgās un pareizās partijas vietvaldim. Tajā laikā frontes kuluāros jau spriedām par iespēju atjaunot sociāldemokrātiskās partijas darbību. Tomēr būtiskākā sarunas daļa tika veltīta 31. maija Aicinājumam. Frontes lēmums sākt diskusiju par Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanu esot kļūda, kurai varot būt nepārredzamas sekas. Slēpts drauds. Jutos kā kādā padomju propagandas filmā, kurā stingrs, bet labsirdīgs partijas vadonis mēģina pārliecināt ideoloģiskos neceļos noklīdušu, bet vēl labojamu ierindas biedru. Ar ļeņinisku sirsnību Soboļevs man vaicāja, vai tiešām arī es esot balsojusi par 31. maija Aicinājumu. Jā! Cik viņš bija sarūgtināts, uzzinot to, ko jau zināja!

1988. gada 9. oktobris

Atgriezīšos LTF dibināšanas kongresā. Delegātiem skatoties L. Liberta gleznotajā Raiņa portretā, kongress izskanēja. Prezidija galds un sekretariāts nespēja tikt galā ar nemitīgi plūstošo ziedu klēpjiem, dāvanām, šokolādes kastēm. Kooperatīvs «Možums» pat dāvāja kasti šampanieša, ko kongresa pēdējās stundās ar lielu prieku paslepus baudījām. Mēs bijām saviļņoti! Apreibuši! Mēs – tūkstoš cilvēku daļiņa no visas Latvijas – bijām tik laimīgi! Mēs zinājām, ka līdz ar mums šo brīdi ar tādu pašu spēku pārdzīvo visa Latvija. Mēs apsveicām viens otru un kā dārgu suvenīru cits citam parakstījām kongresā pieņemto 1. rezolūciju par Latvijas Tautas frontes nodibināšanu. Katrreiz, kad izņemu no aploksnes rūpīgi noglabāto relikviju un acīm pārskrienu uzvārdiem, vēlreiz un vēlreiz pārdzīvoju kongresa noslēguma pacilātību. Uz mana rezolūcijas eksemplāra visi mēs vēl esam viens otram līdzās. Vienoti! MĒa! Jānis Peters, Jānis Škapars, Džemma Skulme, Eduards Berklāvs, Juris Rubenis, Ruta Barauska, Jānis Stradiņš, Artis Ērglis, Edvīns Inkēns, Vilis Krūmiņš, Viktors Avotiņš, Andrejs Cīrulis, Juris Putriņš, Ojārs Rubenis, Mavriks Vulfsons, Dainis Īvāns, Dans Titavs un vēl tik daudzi, kas mani pagodināja ar savu parakstu. Kādi cilvēki! Kādi vārdi! Fotografējāties. Īpaši dārga man ir fotogrāfija, kur esmu kopā ar Eduardu Berklavu. Trīs dienas, kas satricināja Latviju, bija beigušās. Satumsa gaismas. Uz Rakstnieku savienību tika pārvesti dokumenti, rakstāmāšīnas, dāvanas. Viena no pēdējām atstāju politnamu. Ap diviem biju mājās. Aizmigu, taču drīz pamodos, mirkstoš bailu sviedros. Es fiziski jutu to nevaldāmo, vareno masu, kas bija sakustējusies. To milzīgo enerģiju, kas bija atbrīvojusies un vairs nebija apturama. Man bija bail! Tas bija kails, pirmatnīgs bailu mirklis, ko pārdzīvoju. Tas kustējās pakrūtē un lēnām cēlās augšup, žņaudzoši sagrabjot sirdi, aizsītot elpu un sējot paniku apziņā. Biju viena kaut kā baiga un nezināma priekšā. Bez atpakaļceļa. Es neredzēju, kurp šis jaunais mani un mūs visus ved. Mana dzīve manīsies. Es mainīšos. Viss mainīsies. Kā?

Politizglītības namā vairums no mums iegāja kā anonīmas personas. Nākamajā rītā pēc kongresa mūs pazina visa Latvija. Mēs bijām kļuvuši par publiskām personām. Cilvēki nāca klāt uz ielas, spieda roku, apskāva. Tas bija grūti, jo es nebiju pieradusi pie tādas uzmanības. Man likās, ka katru manu soli vēro tūkstoš acis un apspriež tūkstoš mutes. Bija tā, it kā es stāvētu pūļa priekšā kaila. Ar laiku es pieradu nedzirdēt čukstus man aiz muguras un neredzēt sabikstīšanos, tomēr zemapziņā šī privātuma atņemšana pamazām mani izsūca. Protams, iztukšošanās notika pakāpeniski. Vispirms bija pārstrādāšanās, ko nejutu, jo atrados manas dzīves emocionāli augstākajā punktā. Mēs strādājām nemitīga un ilgstoša stresa apstākļos. Pirmajos pēckongresa mēnešos nekad viena nebraucu vakarā mājās. Mani pavadīja kāds no mūsējiem. Nekad negāju iekšā parādes durvīs, ja aiz manis sekoja nepazīstami cilvēki. Pēc kongresa dzīvokļa telefona aparāts sāka streikot. Mans vīrs

Egils atskrūvēja klausuli un tajā atrada pievienotu mazu metāla nieciņu. Tātad «viņi» bija bijuši dzīvoklī! Pat tur es vairs nebiju pasargāta. Uz mājām pienāca vēstules no nepazīstamiem cilvēkiem, tātad mana adrese bija zināma. Kādu rītu dzīvoklī uzstājīgi zvanīja pie durvīm. Tās atvēru un, mani gandrīz notriekdams no kājām, dzīvoklī «iegāzās» kāds vecs, ļoti satraukts vīrs. Vārdus kā zirņus bērdams, viņš no mazām, sīkā rokrakstā aprakstītām bloknota lapiņām lasīja, ko ļaunu «viņi» gatavi man nodarīt. Jutos neomulīgi, jo nezināju, kā no nelūgtā viesā tikt vaļā. Tādā «ielenkumā» dzīvojot un mežonīgā ritmā strādājot, pakāpeniski garīgā enerģija sāka izsmelties. Ēšanai nepievērsu lielu uzmanību, un organisms, pārtikdams no iekšējām rezervēm, vairs nepēja pienācīgi apgādāt nervu sistēmu. 1989. gada jūlijā man sākās hronisks bezmiegs, kurš turpinājās līdz pat 1992. gada sākumam.

1988. gada 10. oktobris

Atgriezīšos pēckongresa dienās. 10. oktobra rītā politnamā norika preses konference, kurā bija pārstāvēti trīs augstākie Latvijas PSR vadītāji J. Vagris, A. Gorbunovs un V. E. Brešis, viņi kopā ar frontes jaunievēlēto vadību atbildēja uz daudzajiem žurnālistu jautājumiem. «Abas puses» lielā vienprātībā apliecināja, ka ir sabiedrotie, «jo mērķi taču mums ir vieni un tie paši». To, ko neuzdrošinājās pavaicāt Latvijas žurnālisti, pavaicāja ārzemnieki. Viņus interesēja, vai LTF neizvirzīs sev politisku mērķi panākt Latvijas izstāšanos no PSRS. Pieticīga bija D. Īvāna atbilde, un tā arī nevarēja būt citāda. Nē, LTF nepieprasa politisko neatkarību. Tā ir par republikas suverenitāti un atgriešanos pie ļeņiniskajiem savienoto republiku suverenitātes principiem. Dainis sēdēja starp mani un Škaparu. Tas radīja iespaidu, ka viņš ir tikai marionete mūsu rokās, kā to vēlāk daudzkārt dzirdēju interpretējam. Tobrīd par to pat neiedomājām. Tā bija nepieciešamība, jo Dainis frontes dokumentu izstrādāšanā nebija piedalījies un neko nezināja par mūsu iekšējām politiskajām diskusijām. Mēs to visu zinājām no galvas kā reizrēķinu. Mēs tur bijām, lai viņam palīdzētu. Kad pēc konferences devāmies uz Rakstnieku savienību, jo fronteī jau citas mītnes nebija, viņš izskatījās dziļi apjucis. Tūlīt pēc pirmās Domes sēdes, kas notika nedēļu pēc kongresa viņš aizbrauca uz Ungāriju, atstādams visu vadību valdes priekšsēdētāja Škapara un manā ziņā.

1988. gada 22. oktobris

Pirmā Domes sēde sanāca Rakstnieku savienības zālē. Bija jāievēlē valde, valdes priekšsēdētājs un Domes atbildīgais sekretārs. Jārisina arī virkne praktisku jautājumu, piemēram, algu noteikšana frontes un valdes priekšsēdētājam. Bija jānosaka sekretariāta lielums un darbinieku algas. Izvērtās karsta un nesaprātīga diskusija par algām. Rīcības komiteja bija sagatavojusi līdzsvarotu priekšlikumu, tomēr kāds ierosināja par paraugu

pieņemt CK pirmā sekretāra algu. Visiem dedzīgi atbalstot, frontes priekšsēdētāja atalgojums tika noteikts 600 rubļ. Izejot no tā, tika atvasināta apmaksā pārejiem. Mani ievēlēja par Domes atbildīgo sekretāri, nosakot atalgojumu 450 rubļu. Nekad dzīvē tik lielu algu, ja to attiecina pret faktiskajiem izdevumiem, vairs neesmu saņēmusi. Acīmredzot vēlēšanās mest izaicinājumu partijas nomenklatūrai mudināja domniekus tā aizrauties un pieņemt tik pārspilētu lēmumu. Lēmums izsauca plašu rezonansi krievu presē, un nākamajā Domes sēdē J. Bojārs mēģināja pārliecināt, ka tas jāmaina. Jau bijām gatavi to darīt, kad J. Vidiņa asi teiktie vārdi : «Beigsim baidīties no tā, ko teiks «Sovetskaja Molodež». Tikai ar tautasdziesmām vien neko nepanāksim», mūs atturēja.

Šī Domes sēde ir viena no retajām, kurā piedalījās J. Peters un Alberts Kauls. Kaula mērķis bija iegūt frontes atbalstu Vladimira Rimaševska kandidatūrai Agrorūpnieciskās komitejas priekšsēdētāja postenim. Fronte no savas puses izvirzīja A. Čepāni, taču uzvarēja Kauls. Šī epizode uzskatāmi parāda, cik nevarīgi vēl bijām, jo Dome pakļāvās Kaula autoritātei un ļāvās viņa manipulācijai. Rezultātā atbalstījām Rimaševski, kurš vēlāk, tāpat kā Kauls, kļuva par Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejas locekli un 1991. gada asiņainajā janvārī nostājās pret tautu un Latvijas likumīgo valdību. 20. anvara naktī, kad atgriezās Ārlietu ministrijā pēc apšaudes «Rīdzenē», bezcerīgā izmisumā paķēru valdības telefonu un uzgriezu Rubika numuru Centrālkomitejā. Rubika vietā klausuli pacēla Rimaševskis. Pār viņu izgāzu savu niknumu. Kļiedzu : «Lai jūs visi nolādēti! To nekad neviens jums nepiedos un neaizmirsīs.» Par atbildi Rimaševskis kaut ko stostoties šļupstēja. Kad viss bija izčākstējis, televīzijā redzēju Kaula pretīgo puņķošanos un atvainošanas latviešu tautai, bet tas notikušo nevar padarīt par nebijušu. Asiņainajā janvārī cilvēki uz barikādēm rakstīja «Kaulu – suņiem», bet 6. Saeimas vēlēšanās jau bija gatavi par viņu balsot, jo viņš taču esot «labs saimnieks.» Apbrīnojami īsa ir cilvēku atmiņa.

Pirmās uzvaras

Pārcilājot atmiņā pirmos pāris mēnešus pēc kongresa, tūlīt nāk prātā liels spriegums, kādā strādājām. Nebija sekretariāta, piemērotu darba telpu, personāla. LTF kā organizācija gan bija nodibināta, bet, lai tā patiešām kļūtu par visaptverošu un, būtiskākais, darboties spējīgu organizāciju, bija nepieciešams spert nākamo soli un no jau esošajām LTF atbalsta grupām veidot un attīstīt LTF struktūru: grupas, nodaļas, nodaļu apvienības. Nepastāvēja arī organizācijas iekšējā sakaru sistēma, un koordinācijas centra vienīgais saziņas instruments bija telefons. Daļa frontes dokumentu atradās Mākslinieku savienības sekretariāta telpās. Cita – Rakstnieku savienībā. Valdes sēdes notika pirmajā stāvā, A. Upīša kabinetā. Tā seifā glabājās fronteī ziedotās dārglietas un citas relikvijas. Es nemitīgi skraidīju no trešā stāva uz pirmo. Nepārtraukti nāca cilvēki, kas vispirms ielūkojās Rakstnieku savienībā, meklējot Peteru vai mani, bet neatraduši devās augšup uz Mākslinieku savienību. Katru vakaru notika kāda apspriede, kas bieži ievilkās līdz pusnaktij. Laucinieki mums veda dāvanas: ābolu kastes un maizes kukuļus, kas krustu šķērsu krājās Upīša kabinetā. Izsmalcināti aristokrātiskais Radošo savienību nams un tajā strādājošie cilvēki sāka nogurt no nemitīgās svešu cilvēku plūsmas un klātbūtnes. No tā sprieguma, kas vibrēja ap fronti. Tā vairs nebija tā vieta, kur viņiem, klusajiem intelektuāļiem un estētiem, iegriezties, lai satiktos citam ar citu un runātu par mākslu, rakstniecību, mūziku. Viņi vairs nejutās piederīgi šai vietai, kurā nu valdīja skarbums un steiga. Mēs to jutām, bet bijām bezspēcīgi ko mainīt, jo nebija kur iet. Turklāt nebija pat laika domāt par praktisku jautājumu risināšanu – neatliekami darāmi darbi blāķiem gāzās pār mums. Līdzās mazāk nozīmīgām, tomēr uzmanību prasošām lietām pēckongresa rudens un ziemas sākums pagāja, veidojot Tautu forumu, izvēršot kampaņu pret PSRS konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem, kā arī gatavojoties vēlēšanām.

Dibināšanas kongress saviļņoja ne tikai latviešus. Tas atstāja spēcīgu iespaidu arī uz pārējiem Latvijas iedzīvotājiem, kuriem kongresā redzētais un dzirdētais bija negaidīts šoks, kas satricināja ienācēju svešzemnieku pašu izveidoto un kultivēto stereotipu par tautu, ar kuru ilgāks vai īsāks laiks bija dzīvots plecu pie pleca. Klusie, draudzīgie latvieši, lai arī fašisti, tomēr lādzīgi un nekaitīgi, pēkšņi vairs neietilpa viņiem atvēlētajā

kategorijā. Viņi nebija pateicīgi par lielā austrumu kaimiņa atnesto kultūru un dāvāto laimi saukties par padomju cilvēku. Izrādās, latvieši gadiem ilgi bija nēsājuši azotē pāridarījuma akmeni un nu paziņoja, ka grib paši būt saimnieki savā zemē. Šo nelatviešu apjukumu, kas apliecināja, cik veiksmīgs ir bijis padomju propagandas darbs, tūlīt izmantoja kompartijas konservatīvais spārns, lai no pieputējušām padomju propagandas arhīvu atvilktnēm izvilkto apsūdzības buržuāziskajā nacionālismā un runātu par pasaules imperiālisma sagandētajiem latviešiem. Konservatīvie spēki pēc vienota plāna visās trijās Baltijas republikās sāka interfrontes veidošanu. Frontes lektoru grupa, kuru vadīja Jānis Dinevičs, strādāja tādā kā uzgunsdzēsības režīmā, atsaucoties katram uzaicinājumam runāt darba kolektīvos un pacietīgi skaidrojot satrauktajiem cilvēkiem frontes programmu un Latvijas vēstures faktus. Vislaunāk mūsu lektoriem klājās, uzstājoties vissavienības uzņēmumos, kuros Interfrontei bija liela ietekme. Cilvēki bija naidīgi, un lektoram bija vajadzīga krietna pašsavaldība, lai stātos pretī šai agresīvi un vienprātīgi noskaņotajai masai. Diskusijas ritēja vētraini, jo cittautieši nespēja vai negribēja noticēt, ka Latvijas patiesā vēsture atšķiras no tās cukursaldās ainas, kura gadu desmitos viņiem bija iepotēta. Turklāt liela daļa patiesi ticēja, ka padomju dzīve ir tā labākā dzīve. Atzīt PSRS noziedzīgo rīcību daudziem bija psiholoģiski neiespējami, jo tas pārvilktu svītru pārlicēbai, uz kuras balstījās viņu klātbūtne šajā zemē, un atņemt viņiem atbrīvotāju un apgaismotāju oreolu. Aizgāja pat līdz tik absurdam apgalvojumam, ka mūsu tauta dzīvojot uz citu rēķina, jo, lūk, esot maz latviešu strādnieku! Neilgi pirms frontes dibināšanas kongresa bija pieņemts Augstākās padomes Prezidija lēmums par latviešu valodas statusu, un sabiedrībā bija sākusies diskusija par nepieciešamību ierobežot iedzīvotāju mehānisko pieaugumu.^[22] Abi šie jautājumi izraisīja asu konfrontāciju iedzīvotāju nelatviskajā daļā, kas jutās tieši apdraudēta. Apdraudētības sajūtu vēl pastiprināja krieviski iznākošie preses izdevumi, kuros sistemātiski ritēja frontes un latviešu nomelnošanas kampaņa. Kā uz burvju mājienu parādījās sliktā latviešu valodā iespiestas skrejlapas ar aicinājumiem uz vardarbību pret krieviem. Par tām plaši izrunājās televīzija un izrakstījās «Sovetskaja Latvija». Tika ierosināta krimināllieta. Kādu pēcpusdienu mani uzmeklēja kāds vīrs un nodeva sešas skārda plāksnes. Viņš tās bija atradis Baltijas kara apgabala virsnieku namā. Uz šīm plāksnēm bija kodināti skrejlapu teksti. Ieslēdzām tās seifā un gaidījām piemērotu brīdi, lai šo trumpi izspēlētu. Tāds brīdis likās pienācis pēc interfrontes dibināšanas kongresa un tam sekojošā naidīguma kāpuma. Plāksnes fronte iesniedza LPSR Prokuratūrā^[23], bet tā arī nekad nesaņēma atbildi par izmeklēšanas rezultātiem. Kā jau tas atkal un atkal ir bijis Latvijas vēsturē, neiztika arī bez latviešu izcelsmes kangariem, starp kuriem īpaši izcēlās prokurors J. Dzenītis un vēsturnieks J. Dzintars. Krieviskās preses negativismā vienīgā pozitīvā balss piederēja laikrakstam «Sovetskaja Molodež», kas atklāti atbalstīja Tautas

fronti. Kā jau katru gadu 13.oktobrī par godu Rīgas atbrīvošanai no fašistiskajiem iebrucējiem tika rīkots mītiņš pie Uzvaras pieminekļa, kurā satracināto atbrīvotāju, atvaļināto un aktīvajā dienestā esošo militārpersonu priekšā uzstājās arī Dainis Īvāns. Mītiņā skanošās runas, mūsu lektoru šausmu stāsti par piedzīvoto nelatviešu auditorijās mudināt mudināja valdi nekavējoties sākt strādāt, lai izpildītu kongresa Rezolūciju par nacionālajām attiecībām – tajā bija ierosināts sasaukt Tautu forumu.

1988. gada 17. oktobris

Informācija par potenciālajiem foruma dalībniekiem bija ļoti nepilnīga. Koordinācijas centrā bija sporādiskas ziņas par centieniem atjaunot pirms kara eksistējušās nacionālās biedrības, kā arī dažu entuziastu telefoni. Tomēr nedēļu pēc kongresa fronteī izdevās sapulcināt uz pirmo sarunu ap A. Upīša kabineta zaļo galdu pārdesmit dažādu tautību pārstāvju. Pirmā tikšanās bija ļoti emocionāla. Daļai sanākušo nebija īstas pārliecības, ka izdosies iekustināt savus tautiešus, jo savstarpējās saites tikpat kā nepastāvēja. Ar lielu dedzību un skumjām viņi stāstīja, kādu neatgriezenisku ļaunumu rusifikācija ir nodarījusi moldāviem, krieviem, baltkrieviem. Labākā situācijā atradās igauņi, lietuvieši, ebreji, poļi, čigāni, kas savu nacionālās piederības sajūtu nebija zaudējuši. Kauns atzīties, bet, klausoties šos vaimanu stāstus, es gan jutu līdzī, gan izjutu atvieglojumu, ka tas rūgtākais latviešiem ir ticis aiztaupīts. Režīmam nebija izdevies mūs pazemināt līdz tādai pakāpei, lai mēs paši brīvprātīgi sāktu noliegt savu latvietību. Kopš mana pirmā elpas vilciena Sibīrijā, pateicoties saviem vecākiem, es zināju, ka esmu latviete un ka mana Dzimtene ir Latvija, nevis Padomju Savienība. Es biju lepna būt latviete, un nekad manī nebija nacionālās mazvērtības sajūtas. Deviņdesmitajos gados, redzot, cik dziļu nacionālās identitātes krīzi pārdzīvo krievi, es viņiem dziļi jutu līdzī. Atšķirībā no latviešiem, lietuviešiem, igauņiem viņiem bija dārgi jāmaksā par ilgos gados mērķtiecīgi kopto krieviskās identitātes aizstāšanu ar sovjetisko. Tās tik ļoti bija saplūdušas, ka ne tikai citiem, bet pat krieviem pašiem tās bija grūti atdalīt. Viņiem no dzimšanas bija iestāstīts, ka dzimtene ir visur, kur ir Padomju Savienība, un ka citas tautas gaida un mīl savus labdarus un gudriniekus vecākos brāļus krievus. Kāds šoks bija atklāt, ka nemīl un neciena, bet dažviet pat piestāda rēķinu par impērijas grēkiem, par kuriem nu jāmaksā konkrētiem un lielākoties nevainīgiem cilvēkiem, dodoties bēgļu gaitās projām no saulainās Vidusāzijas vai bagātā Kaukāza. Vien Baltijas valstis palikusi tāda civilizēta sala, kur pēckara ienācējiem tik vien lūdz, kā iemācīties valsts valodu, orientēties vēsturē un zvērēt uzticību valstij, par kuras pilsoņiem šie svešautieši gribētu kļūt. Dīvaini, bet tieši šī civilizētība ir izraisījusi daudz lielākus vārdu plūdus no lielā austrumu kaimiņa puses nekā vairāki miljonu krievu bēgļu no citām bijušās impērijas daļām.

Cik ļoti fronte bija trāpījusi desmitniekā ar Tautu foruma ideju, var spriest pēc rosības, kāda sākās kompartijas mītnē. Tie kompartijas vadības biedri, kuri bez sajūsmas vēroja, kā veidojas interfronte, tūlīt saprata, ka forums ir lielisks līdzeklis, lai nomierinātu Maskavu un apliecinātu centram, ka Latvijā nenotiek nekas ārkārtējs. Vien rit diskusija par atgriešanos pie ļeņiniskās nacionālās politikas īstenajiem principiem. Tūlīt Augstākās padomes Prezidijam tika uzdots steidzami sākt gatavot Latvijas tautību konferenci. Ja fronteī Tautu forums bija nepieciešams, lai modinātu sovjetizēto krieviski runājošo iedzīvotāju nacionālās identitātes apziņu un meklētu sev sabiedrotos tautas demokrātijas īstenošanā, tad kompartiju saieta saturs pēc būtības neinteresēja. Viņu acīs tas bija vērīenīgi iecerēts propagandas pasākums ar iepriekš partijas komitejās saskaņotām runām. Tomēr fronteī šo scenāriju izdevās izjaukt, pateicoties aktīvajam nacionālo biedrību veidošanās procesam, kas sākās pēc tam, kad 18. oktobrī «Padomju Jaunatnē» tika nopublicēts jau veidoties sākušos nacionālo biedrību iniciatoru^[24] parakstītais aicinājums «Visām Latvijas tautām». Aicinājuma mērķis bija pulcināt visus tos, kas ir pārliecināti, ka «republikas pamattautību – latviešu un līvu – nacionālo tiesību atjaunošana un ievērošana nozīmē arī citu Latvijas tautību nacionālo tiesību atjaunošanu un aizstāvību, nacionālās spriedzes samazināšanos». Kā pagaidu sakaru vieta tika piedāvāts LTF koordinācijas centrs. Kad Augstākā padome ķērās pie foruma organizēšanas, process jau bija sācies un ar frontes viedokli nevarēja nerēķināties. Domāju, ka Centrālkomitejā ar atvieglojumu uzzināja, ka pēc ilgas diskusijas, apsverot visus «par» un «pret», fronte tomēr nolēma neignorēt oficiālo forumu un piedalīties tā orgkomitejas darbā. Lai uzsvērtu, ka neatskāmies no savas iniciatīvas, tika nolemts 3. decembrī sasaukt Mazo tautu forumu.

1988. gada 31. oktobris

Valde pilnvaroja D. Īvānu un mani piedalīties oficiālās orgkomitejas darbā. Tās pirmajā sanāksmē 31.oktobrī Gorbunova vietniece Tamāra Savicka klātesošajiem izdalīja AP Prezidija sagatavotos dokumentu projektus, kuros viss bija paredzēts tā, lai maksimāli tiktu novērstas jebkādas improvizācijas iespējas un nevēlamas nejaušības. Jau pavirši iepazīstoties, redzēju, ka piedāvātā teritoriāli proporcionālā delegātu izvirzīšanas kārtība nedod iespēju atbrīvoties no partijas komiteju kontroles pār delegātu izvēli. Bija paredzēts, ka katrs rajons izvirzīs savus delegātus saskaņā ar statistikas datiem par tur dzīvojošajiem dažādo tautību pārstāvjiem. Ņemot vērā, ka rajonos nepastāvēja nekādas struktūras, kas īpaši nodarbotos ar mazākumtautību jautājumiem, pieņemot Prezidija priekšlikumu, nebūtu iespējams ievērot demokrātiskus izvirzīšanas principus un foruma delegāti būtu rajonu partijas komiteju izraudzīti. Lai nepārvērstu forumu par konfrontāciju starp Tautas fronti un interfronti, ierosināju, lai latvieši un krievi atsakās no piedalīšanās

forumā. Frontes vārdā arī uzstāju, lai delegātu izvirzīšanu organizē nacionālās biedrības un katrai tautībai ir vienāds pārstāvju skaits. Protams, tas nebija pieņemams organizatoriem. Savas ietiepības rezultātā panācām, ka papildus paredzētajai kārtībai arī nacionālajām biedrībām atļāva izvirzīt savus delegātus. Dedzīgi stīvējāmies arī par tiesībām uzstāties, līdz AP Prezidijs piekrita, ka referātus lasīs pārmaiņus pa vienam pārstāvim no tautības un no nacionālās biedrības. Nevarēja nepiekrīst, jo fronte draudēja aiziet no orgkomitejas. Šie it kā sīkie procedūras papildinājumi būtiski ietekmēja oficiālā foruma saturu. Otrā dienā pēc pirmās rīcības komitejas sēdes Dainis atklāja, ka augstajā namā atstājis savu piezīmju grāmatiņu. Zvanījām. Nē, pēc sēdes nekas tamlīdzīgs neesot atrasts. Dainis rūgti nosmējās. Kāda nejauša veiksmē izlasīt viņa personīgo dienasgrāmatu un uzzināt visu draugu un sabiedroto telefona numurus!

1988. gada 3. decembris

Frontes koordinācijas centrs griezās pie savām atbalsta grupām rajonos ar uzdevumu aktīvi iesaistīties delegātu izvirzīšanā, kā arī iesniegt savus priekšlikumus foruma dokumentiem. Šīs aktivitātes, tāpat kā 3. decembrī notikušais frontes rīkotais Mazais tautu forums, kļuva par lielisku sagatavošanās posmu pirms oficiālā saietā. Īsā laikā frontes paspārnē bija izveidojušās gandrīz divdesmit nacionālās kultūras biedrības, kas nu apvienojās asociācijā. Asociācija bija neatkarīga organizācija, kas simpatizēja un sadarbojās ar Tautas fronti. Tādējādi fronte bija ieguvusi spēcīgu sabiedroto, kam bija sava balss un kas atņēma interfrontei monopolu runāt nelatviešu vārdā. Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācijai bija un ir liela nozīme Latvijas mazākumtautību vēsturē. Pēc biedrību iniciatīvas radās nacionālās skolas, tajā skaitā pirmā ebreju skola Padomju Savienībā, un svētdienas skolas, kas ir dabiski iekļāvušās atjaunotās valsts izglītības sistēmā. Kad Ženēvā kādā no ANO komisiju sēdēm Krievijas pārstāvis kārtējo reizi mums pārmeta minoritāšu tiesību neievērošanu, viens no pārliecinošākajiem manā rīcībā esošajiem argumentiem bija fakts, ka valsts finansē mazākumtautību skolas Latvijā.

1988. gada 10. un 11. decembris

Tautu forumam bija nomierinoša ietekme uz kopējo spriegumu Latvijā. Pāršķirstot foruma oficiālos materiālus^[25], tur atrodamī tikai pamatreferāti un rezolūcijas, un man ir žēl, ka tajos nav iekļautas debates, kurās vispilnīgāk atklājas forumā valdošā noskaņa. Protams, bija rajona partijas komiteju sagatavotie «oficiālie» debatētāji, taču viņu monotonās runas nogrima dzīvajos, patiesa pārdzīvojuma cauraustajos vārdos, ko teica Latvijas dažādo tautību cilvēki. Viens no foruma emocionālākajiem brīžiem bija Ventspils čigāna Jāņa Ignata uzstāšanās, jo viņš uzrunāja savu tautu čigānu valodā. Tas no tik augstas tribīnes notika pirmo reizi. Teiktajā daudzkārt atkārtojās atziņa, ka Latvija ir mūsu

visu kopējās mājas, tomēr vēl būtiskāk, ka bija daudzi, kas saprata un uzsvēra, ka latviešu tautai šīs ir vienīgās mājas un tā ir saimniece šajā zemē. Kopumā forums atbalstīja Tautas frontes programmu. Forumu ļoti pozitīvi uztvēra demokrātiskajā pasaulē, kur tas liecināja par augstu latviešu tautas nacionālās sadzīvošanas kultūru un centieniem pēc atvērtības un līdzsvara. Tas deva iespēju arī LKP CK vadībai atviegloti uzelpot, jo nu bija ko teikt Maskavā, kad tā kārtējo reizi vicināja kāda sašutuša rakstītāja vēstuli.

Foruma sagatavošanas gaitā sabiedriski politiskajā dzīvē parādījās jaunas, spilgtas personības: Ita Kozakēviča, Ruta Marjaša, Grigorijs Krupņikovs, Leili Utņo, Romualds Ražuks, Tatjana Aršavska u. c. Katrs citādi šie cilvēki ir devuši būtisku ieguldījumu tajā nacionālajā saskaņā, kas šodien valda Latvijā un kas neatbilst tai pliekanajai dezinformācijai, kuru izplata Krievija un dažas sabiedriskas organizācijas. Par Itu Kozakeviču, Poļu kultūras biedrības un vēlāk arī Nacionālo kultūras biedrību asociācijas prezidenti, man gribas runāt īpaši, jo šodienas politiskajā realitātē man viņas pietrūkst. Man pietrūkst tās morālās stabilitātes un paliekošo vērtību apziņas, kas strāvoja no viņas un kas šo apziņu palīdzēja stiprināt citos. Esot viņai līdzās, man neviļus gribējās būt labākai, nosvērtākai, smaidošākai. Itai piemita politiķei tik vajadzīgā un retā īpašība neizraisīt pret sevi nepatiku pat pretinieku nometnē. Viņa prata nepatīkamas lietas pateikt tā, ka neviens nejutās aizskarts. Bez tam Itai bija šarms un inteliģence, kas uzreiz iekaroja sarunu biedru. Kad Ita sāka veidot pirmos kontaktus ar Polijas oficiālajām autoritātēm, viņa tūlīt ieguva to uzticību. Viņa faktiski kļuva par pirmo Latvijas diplomāti un daudz izdarīja, lai Polijā pareizi saprastu pie mums notiekošās pārvērtības un tās atbalstītu. Un, ja Latvijas Tautas fronteī Poļu biedrība bija sabiedrotā, nevis interfrontes atbalstītāja kā Lietuvā, tad tas ir liels Itas nopelns. 1990. gadā Ita Kozakeviča kļuva par Augstākās padomes deputāti un balsoja par 4. maija Deklarāciju.

1990. gada rudenī, jau strādājot Ārlietu ministrijā, es saņēmu ziņu no PSRS vēstniecības Itālijā par Itas Kozakēvičas pēkšņo nāvi. Lielā Melnā bija Itu paņēmusi, viņai peldoties Vidusjūrā. Līdz pat šai dienai mani moka mānīcīga vainas sajūta, jo dažas nedēļas pirms tam es biju uzaicināta uz Augstākās padomes Prezidiju, lai ziņotu par diplomātiskā protokola jautājumiem. Es atļāvos neuzmanīgus vārdus – Latvijas ceremoniālā protokola pamatlīnijas ir skaidras. Vienīgi par oficiālo bērnu ceremoniju nav domāts, taču tā tik drīz vēl nebūs vajadzīga. Stāvot pie Itas kapa, es jutos tā, it kā būtu izprovocējusi šo bezjēdzīgo nāvi. Vēlāk, kādā savas dzīves melnā stundā, es atļāvos citu ķecerību. Biju aizgājusi uz kapiem pie Itas. Bija klusa, silta maija pievakare. Es ilgi skatījos uz kapakmeni un domāju savas drūmās domas, līdz teicu: «Tu, laimīgā, laimīgā Ita...» Jā, es tobrīd apskaudu viņu par piederību mūžīgā miera valstībai. Tolaik biju tik apjukusi, ka

nespēju saskatīt pat gaismas pavedienu, kas aizvestu mani atpakaļ uz templi. Pārspīlētā jūtīgumā redzēju tikai tās netīrās putas, kas sagandēja tik ļoti gaidīto un loloto brīvību. Šodien man ir kauns, ka varēju Itai tā teikt. Viņai bija jādzīvo, jo tikai kopā ar tādiem cilvēkiem kā Ita var sasniegt skaidrību. Pat par spīti putām. Tās reiz noplok.

1988. gada 11. novembris

Rīgas izpildkomitejas priekšsēdētājs Alfrēds Rubiks kļuva par vienu no spēcīgākajiem frontes pretiniekiem. Likās, ka šī pretimstāvēšana viņam sagādā prieku. Beidzot bija reāli pretinieki viņa enerģiskajai dabai. Kompartijas sekretārs V. Soboļevs vēl mēģināja publiski izlikties civilizēts un tolerants, bet Rubiks guva gandarījumu, izmantojot visus viņa rīcībā esošos līdzekļus, lai cīkstētos ne vien ar mums, bet arī ar ideoloģiskās pozīcijas nodevējiem pašā partijā. Viens no pirmajiem pēckongresa konfliktiem izvērtās ap LNNK priekšlikumu 11. novembrī uzvilkt sarkanbaltsarkano karogu Rīgas pils Svētā Gara tornī, kur tas vēsturiski bija plīvojis brīvvalsts laikā. Savukārt Rubiks paziņoja, ka tur uzvilks Rīgas pilsētas karogu. Tā kā CK vadība negribēja izmantot savus ietekmēšanas līdzekļus, lai piespiestu Rubiku atkāpties, kāds ierosināja (manuprāt šis priekšlikums nāca no Ķezbera, lai gan Dainis savā grāmatā raksta, ka tas ir bijis frontes ierosinājums), lai Rīgas karogs plīvo virs Trīszaigžņu torņa, kas ir daudz augstāks. Telefons skanēja nepārtraukti. Peters zvanīja Ķezberam, Škapars – Bresim utt., līdz beidzot viss bija saskaņots. Paredzētajā laikā sarkanbaltsarkanais karogs tika pacelts Svētā Gara tornī. 11. novembris izvērtās par lieliem tautas svētkiem. Pati biju kaut kur pūlī, gandrīz piespiesta pie Pils mūra un neredzēju, kā karogs uzvijās mastā. To sapratu pēc tā sajūsmas viļņa, kas pāršalca pūli. Manā videotēkā ir kasete ar pacelšanas ceremonijas ierakstu. Vēl arvien, kad dzirdu mācītāju Augustu Āleru sakām: «Es kā aicināts un iecelts Dieva vārda kalps iesvētu šo sarkanbaltsarkano Latvijas valsts karogu. Dieva Tēva, Dieva Dēla un Svētā Gara vārdā. Āmen», man kaklā sakāpj kamols.

1988. gada 22. oktobris

22. oktobrī tika publicēts PSRS likuma projekts par PSRS konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem un par PSRS tautas deputātu vēlēšanām. Abi likumprojekti bija nepatīkams pārsteigums, jo tie neatbilda ne Gorbačova pasludinātajam demokratizācijas kursam, ne arī paredzēja lielākas patstāvības piešķiršanu savienotajām republikām. Konstitūcijas projekts bija reakcionārāks par Brežņeva laika variantu. Tajā vairs nebija formālā punkta par PSRS savienotās republikas tiesībām izstāties no Padomju Savienības, kas tika saglabāts pat Staļina konstitūcijā. Savienotajām republikām nebija paredzētas veto tiesības uz tiem centra lēmumiem, kas būtiski skāra republiku intereses. Drīz pēc projekta publicēšanas fronte sāka izjust skābekļa trūkumu. Vairs nebija pieejama prese,

radio, televīzija. Mūsu rīcība vairs bija tikai telefons un frontes atbalsta grupu saraksti. CK kuluāros nogrima jautājums par frontes statūtu reģistrāciju un laikraksta «Atmoda» izdošanu.

1988. gada 7. novembris

Pēc ilgām diskusijām valde pieņēma lēmumu piedalīties Oktobra revolūcijas gadadienas gājienā. Nevis tāpēc, lai atbalstītu revolūciju, bet lai parādītu savu spēku. Sazvanījos ar Rīgas partijas komiteju. Tie bija pārsteigti par tādu frontes lēmumu un vilcinājās. Darbaļaudis, lūk, jau esot iesaistīti savās darbavietās. Atkal izlīdzējos ar tradicionālo frāzi: frontes biedri vēlas parādīt darbībā savu atbalstu pārbūvei. Nu, ja pārbūvei, vai tad var atteikt. Mums par pulcēšanās vietu ierādīja K. Barona ielas posmu no Elizabetes līdz Merķeļa ielai. Cik tur salasījās ļaužu! Kolonnai bija jāsāk kustēties noteiktā laikā, lai saplūstu Stacijas laukumā ar otru kolonnu, kas nāca pa Satekles ielu. Tā kā frontes kolonnas garums daudzkārt pārsniedza to otro, izveidojās ilgs pārtraukums līdz nākamo divu saplūšanai. Mēs bijām līksmi, jo apzinājāmies savu spēku. Gājām dziedādami. Mēs, kuri gājām pirmajās rindās, spriedām, ko dziedāsim, ejot gar tribīni – «Daugav's abas malas mūžam nesadalās» vai «Bēdu, manu lielu bēdu», izšķirāties par pēdējo – tādu priecīgu un nebēdnīgu dziesmu. Baidījāmies, ka mums nebūs pa spēkam pienācīgi izdziedāt Daugavas maigo noteiktību un smalkās skumjas. No 1905. gada pieminēja aizsūtīto skrēju gar kolonnu, lai to paziņotu. Mans skrējiens beidzās Alberta laukumā. Vēl bija jātiek atpakaļ. Tā kā brīžiem gājiens stāvēja uz vietās, pie Akmens tilta atkal biju savā vietā. Kad tuvojāmies tribīnei, braši sāka dārdēt armijas orķestra spēlētais maršs, kas mēģināja pārmākt mūsu balsis. «Viņiem» bija bail! Skaļrunī atskanēja sauklis: «Lai dzīvo Latvijas Tautas fronte!» Man nāca smiekli kā pēc pastrādāta nedarba. Šī epizode ir Fellini rokas cienīga.

1988. gada 8. novembris

8. novembrī pirmo reizi satikās triju Baltijas frontu vadība. Tas notika Rakstnieku savienības zālē. Tur pirmo reizi redzēju Vītautu Landsberģi un Edgaru Savisāru. Tur nolēmām, ka nepietiek ar aktīvu protesta kampaņu Baltijā un nepieciešams iekustināt arī pārējās Savienības daļas. Savā starpā sadalījām atlikušās divpadsmit republikas. Pašu dalījumu gan vairs precīzi neatceros. Katrā ziņā I. Ebela devās uz Gruziju, M. Briede uz Moldāviju un I. Cālītis uz Ukrainu. Manuprāt, U. Bērziņš, kā jau tjurku valodu zinātājs, devās uz Vidusāziju. Vislielākie panākumi bija Gruzijā.^[26] Lūk, kā I. Ebela apraksta tur notikušo: «...Gruzijas TV pārraidīja Baltijas republiku tautas frontu kopīgo aicinājumu par attieksmi pret PSRS konstitūcijas labojumu projektu. Iedzīvotāju atsaucība bija milzīga. Rakstnieku savienībā izveidojās Gruzijas Tautas frontes sekretariāts, kas divas nedēļas

funkcionēja 24 stundas diennaktī. Gruzijas Tautas frontes darba grupa ciešā sadarbībā ar Iļjas Čavčavadzes biedrību, Gruzijas Nacionālā taisnīguma savienību, Helsinku grupu, Kaukāza vides aizsardzības grupu u. c. formālajām un neformālajām organizācijām savāca 600 tūkstošus parakstu pret piedāvāto konstitūcijas labojumu projektu. ...22.novembrī uz valdības nama kāpnēm sākās pasaules vēsturē bezprecedenta gadījums – masveida badošanās akcija, kuru sāka 67 jaunieši, protesta akcijas dalībnieku skaits nepārtraukti auga, un akcijas beigās badojās jau ap 900 cilvēku. ... 29. novembrī...pēkšņi, pl. 13.00, no visiem skaļruņiem atskanēja M. Gorbačova telegramma Gruzijas tautai, kurā ģenerālsekretārs ... solīja iespēju robežās ņemt vērā tautas prasības attiecībā uz konstitūcijas labojumu projektu.» Gorbačovs Baltijai ilgi to nevarēja piedot, vairākkārt publiski pieminēdams.

Baltijas Tautas frontu lēmumam iesaistīt protesta akcijās demokrātiskās kustības citās PSRS daļās bija tālejoša stratēģiska nozīme. Šodien Rietumos izdotās grāmatās par neatkarības atgūšanas procesu Baltijā un Baltijas lomu PSRS sabrukumā vairākums autoru uzsver Baltijas tautas kustību lomu demokrātiskās kustības atmodināšanā PSRS. Līdz mums demokratizācijas attīstība citās savienības daļās bija partijas kontrolēta, dozēta. Turklāt daudzviet vietējie partijas bosi no Maskavas nākošos rīkojumus pildīja vilcinoties vai nepildīja nemaz pēc principa – ķeizars tālu, Dievs augstu. Tur, kur situācija bija labāka, demokratizācijā aktīvi piedalījās galvenokārt intelektuāļi un disidenti. PSRS konstitūcijas kampaņa kļuva par tādu kā detonatoru, kas uzspriecināja septiņdesmit totalitārisma gados nostiprināto pasivitāti. Padomju propagandas savulaik apdullinātie cilvēki vairs nevēlējās atstāt lemšanu par pašu dzīvi mistiskajiem «viņiem» tur, augšā. 1988. gada beigās un 1989. gada sākumā sākās īstā tautas kustību veidošanās PSRS.

1988. gada 11.-13. novembris

Lai ieviestu kārtību Latvijā, no Maskavas tika sūtīts tā laika CK pelēkais kardināls Vadims Medvedevs, kas te uzturējās no 11. līdz 13. novembrim. Gorbačovs septembra beigās viņam bija uzticējis CK nacionālo jautājumu vadību, agrāko ideoloģisko sekretāru Aleksandru Jakovļevu pārvirzot uz ārlietām. Medvedevs bija tipisks augstākās partijas nomenklatūras personāžs – bez spilgtām personības iezīmēm, pelēks un neievērojams vīrelis ar žultainu sejas izteiksmi. Atšķirībā no Jakovļeva netradicionālās vizītes šoreiz viss notika labāko CK tradīciju garā. Tikai pārbaudītiem un izredzētiem bija iespēja viņu skatīt vaigu vaigā. Arī maršruts bija tradicionālais: rūpnīca «Alfa», kāda padomju saimniecība Jēkabpils rajonā, tikšanās ar tautu veikalā «Dole» un Centrāltirgū, tad «sirsnīga» saruna ar inteliģenci Zinātņu akadēmijā un – partijas aktīvs. Partijas aktīva sanāksmē, ko translēja arī televīzija, visi runāja «pareizi». Garlaicīgi. Bija tāda sajūta, ka līdz ar tradicionālās

partijas terminoloģijas lietošanu atgriežas vecie laiki. Izņēmums bija I. Daudiša uzstāšanās, kurš atļāvās kritiskus izteikumus par republikas partijas dzīvi un tās vadības stilu. Arī Dainim kā frontes priekšsēdētājam ļāva runāt, tomēr viņa balss pazuda rutīnas runu korī. Savā pelēcīgajā džemperī viņš izskatījās kā nobijies zvirbulis, kas negaidot nonācis kraukļu barā. Man viņa uzstāšanās likās bāla, neskaidri formulēta. Tai pietrūka Dainim tik raksturīgā tiešuma un nesamierināmības. Tomēr tobrīd būtiskākais bija, ka frontes pārstāvis bija klāt un tie, kas skatījās televīzijas translāciju, pārliecinājās, ka viss turpinās par spīti informācijas diētai.

«Latinform» ziņojumā par Medvedeva uzturēšanos Latvijā ir teikts, ka viņš ticies arī ar neformālo organizāciju pārstāvjiem, kas gan neatbilst patiesībai. Ja nu vienīgi ar interfronti. Varbūt par tikšanos tiek uzskatīti piketi, kurus organizēja LTF visur, kur vien Medvedevs parādījās. Lai cik rūpīgi tika sargāts maršruts, vietējie tautfrontieši mūs par to informēja. Tas ļāva sagatavoties. «Cīņa» un «Sovetskaja Latvija» gan rakstīja, ka piketētāji ir nožēlojami imperiālistu pakalpiņi, kam tiek labi samaksāts. Varbūt augstie partijas funkcionāri paši ticēja savējo dezinformācijai, taču šīs apsūdzības nevis kompromitēja, bet cēla frontes reputāciju. Arī Medvedevam piketi ļāva nojaust, ka Latvijā ir rīcībspējīga organizācija, kas nepakļaujas partijas noskaņojuma maiņām. Būtu interesanti uzzināt, cik lielā mērā Medvedeva ziņojumā PSKP CK birojam tika atspoguļota patiesā situācija Latvijā.

15.novembra valdes sēdē apspriedām Medvedeva vizītes rezultātus. Tie nebija iepriecinoši. Fronte bija gandrīz izolēta. Bija jāiedrošina cilvēki, jāizlaužas no klusuma, kurā bijām iedzīti, un jāapliecina, ka fronte pastāv un darbojas. Arī cekistiem bija jāparāda, ka ar Medvedeva vizīti nepietiek, lai demokratizācijas procesam uzliktu iemauktus, tāpēc valde nolēma rīkot Daugavmalā lielu mītiņu «Par tiesisku valsti un demokratizāciju».^[27] Nolēmām arī izveidot komisiju profesora Meļķiša vadībā^[28], lai izstrādātu labojumus un papildinājumus abos apspriešanai nodotajos likumprojektos, kā arī 19. novembrī sasaukt ārkārtas Domes ārkārtas sēdi.

1988. gada 6. novembris

Diennakts laikā pēc 4. novembra Domes sēdes Gata Gundara tipogrāfijā tika iespiestas 20 000 veidlapas parakstu vākšanai ar šādu tekstu: «Mēs, apakšā parakstījušies Latvijas PSR iedzīvotāji, pieprasām atlikt likumprojektus par PSRS Konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem un par PSRS tautas deputātu vēlēšanām, jo uzskatām, ka šis likuma projekts ir neizstrādāts un ir pretrunā ar ļeņiniskajiem padomju federālisma principiem, 19. partijas konferences lēmumiem un padomju sabiedrības pārkārtošanās procesiem. Šis projekts sevī ietver draudus ne tikai latviešu tautas pastāvēšanai, bet apdraud arī citu

republiku tautas. Jaunā PSRS Konstitūcijas redakcija var tikt izstrādāta tikai pēc tam, kad būs izstrādātas un pieņemtas padomju republiku konstitūcijas.»^[29] Šo dokumentu pilnībā citēju tālab, ka tas pilnībā atspoguļo tos nerakstītos ideoloģiskā koda likumus, kuriem fronteī un tautai sākotnēji bija jāseko. Pirmajam teikumam nav nekādas saturiskas nozīmes. Tas ir dekoratīvs. Būtība izteikta pēdējos divos teikumos – bailes par savu nākotni un prasība ievērot likumdošanas reformas loģiku. Ar šīs parakstu lapas palīdzību tika izteikts atbalsts LTF Domes 4. novembra rezolūcijai, kurā bija izklāstīti frontes ieteiktie papildinājumi un labojumi abiem likumprojektiem. Frontes būtiskākā prasība bija paplašināt savienoto republiku tiesības patstāvīgi veidot savu politisko, ekonomisko un kultūras dzīvi. Faktiski tā bija iestāšanās par federatīviem principiem. Domes lēmuma tekstu un veidlapas Dzintra Pededze, Jānis Gaigals, vēlākais izglītības ministrs un Saeimas deputāts, un dzejnieks Armands Melnalksnis izvadāja uz četriem Latvijas novadiem, kur tos vietējie tautfrontieši izplatīja tālāk. Latvijā sākās parakstu vākšanas kampaņa. LTF grupas darba vietās organizēja likumprojektu apspriešanu, sūtīja telegrammas uz Maskavu un uz LPSR Augstākās padomes Prezidiju. Aicināja uz tikšanos ar vēlētājiem savu apgabalu AP deputātus, kas bija pilnīgi nesagatavoti tādai vēlētāju aktivitātei, kur nu vēl diskusijai par likumu saturu. Tā bija visaptveroša kampaņa, kas ļāva dažu dienu laikā savākt 770 000 parakstu.^[30] Katru dienu Mākslinieku savienībā un Rakstnieku savienībās atgriezās pakas ar savāktajiem parakstiem. Daudzi rīdzinieki nāca parakstīties turpat koordinācijas centrā. Lai taupītu veidlapas, kuru sāka trūkt, mēs lūdzām sarakstu turpināt uz balta papīra, tikai pirmo lapu iesākot uz veidlapas. Koordinācijas centrā šis saraksts šķita bezgalīgs. Tā bija pie sienas piesprausta zigzagā salocīta gara lente, kurai atkal un atkal tika pielīmētas jaunas lapas.

Kampaņas pēdējās dienās Gorbunova vietniece T. Savicka lūdza mani sniegt interviju PSRS Augstākās padomes oficiālā izdevuma korespondentam. Negribīgi piekritu, jo tajā laikā par fronti neko labu neviens nerakstīja, un kur nu vēl no Maskavas. Intervija notika Komponistu savienības telpās, jo pie māksliniekiem nebija atrodamas kluss stūrītis, kur mierīgi parunāties. Žurnālists bija liela auguma vīrietis, tērpies tā laika maskaviešu labklājības simbolā – melnā ādas mētelī. Sasveicinoties apvaicājos, vai viņam nav tāda sajūta kā Smoļņijā Oktobra revolūcijas dienās. Tā pusnopietni jautāt mani vedināja padomju kino klasikā redzētā sarkangvaru rosība Smoļņija kāpnēs, tekānot augšup un lejup. Tāda pati burzma valdīja Benjamiņu namā. Viņš kaut ko atsmēja, un es ļāvos ilūzijai, ka viņš saprot, kāpēc mēs negribam tādus konstitūcijas labojumus un kāpēc esam par savienoto republiku tiesību nostiprināšanu. Mūsu saruna ritēja draudzīgi, bez skarbiem jautājumiem un atbildēm. Liels bija mans pārsteigums, kad vairākus mēnešus

pēc konstitūcijas kampaņas beigām man nāca rokās viņa rakstītais ķengu gabals. Es tajā biju aprakstīta kā pats ļaunuma iemiesojums. Kaut kas tādā stilā: «Šķobot savas smalkās lūpas, par kundzi sevi dēvējošajai Sandrai Kalnietei pietika nekaunības salīdzināt buržuāzisko nacionālistu perēkli ar revolūcijas šūpuli Smoļņiju.» Un tā joprojām. Latviešu valodā pat nav iespējams atdarināt to vārdu savirknējumu un strupumu, kas bija raksturīgs padomju ideoloģiskajam žargonam un ienaidnieka atmaskošanai. Tā mani neviens ne pirms, ne pēc tam nav apņirdzis. Biju pārliecināta, ka esmu šo vecā režīma paraugpublicāciju paglabājusi, tomēr pagaidām nav izdevies to atrast.

1988. gada 17. novembris

Frontes priekšlikums līdz ar gandrīz 650 tūkstošiem savākto parakstu tika iesniegts Maskavā. Tā bija komplicēta procedūra, jo bija jānodrošinās pret parakstu pārtveršanu un jāatrod persona, kas būtu tiesīga ieiet visnepieejamākajā varas templī – Kremli. To varēja tika PSRS AP deputāts. Frontes izvēle krita uz Dž. Skulmi un R. Kukaini. Abas bija gatavas braukt, tikai Ritai Kukainei bija grūtības atbrīvoties tieši vajadzīgajā dienā. Tā Džemma aizlidoja uz Maskavu. Tolaik jau frontes sekretariātā bija pieņemti pirmie darbinieki. Vienam no viņiem, Egilam Radziņam, tika uzdots veikt «slepeno uzdevumu» – izstrādāt maršrutu parakstu nogādāšanai uz Maskavu. Lai maksimāli novērstu informācijas noplūdi, vienīgā kontaktpersona, ar kuru viņš drīkstēja apspriest detaļas, biju es. Protams, tas, ka kaut kas gatavojas, koordinācijas centrā nebija noslēpjams, jo paraksti tika sapakoti milzīgos koferos. Lai gan teicām, ka tos tikai pārvedīsim uz drošāku vietu, tomēr tuvais iesniegšanas termiņš^[31] ļāva noprast notiekošo. Kā vēlāk uzzināju, Radziņš arī man nebija visu pastāstījis par «operāciju». Ar Jāni Rukšānu un šoferi no frontes Mārupes atbalsta grupas viņi devās ceļā. Uz Oškalnu tilta milicija auto apturējusi, lai pārbaudītu bagāžnieku. Kad Rukšāns bija uzrādījis savu žurnālista apliecību, viņi ar visiem papīru tūkstošiem palaisti. Tālāk, veikli izvairoties no sekotājiem, abi konspiratori pamanījās Baložos pārsēsties citā automašīnā. Līdz Latvijas robežai uz ceļa gan redzēja daudzas patruļas, bet, tā kā mašīna jau Rīgā bija nomainīta, viņi laimīgi tika līdz Maskavai. Tur abi satikās ar Džemmu Skulmi. Kad paraksti tika ienesti PSRS AP, tur sēdošā ierēdne noburkšķēja, lai liekot kaktā pie citiem papīriem. Radziņš tā nebija ar mieru un pieprasīja apliecinājumu, ka 647 555 paraksti pieņemti. Ierēdne protestēja, jo viņa nevarot būt droša par skaitļa patiesumu. Egils savukārt brīnījās, kas kavē pārliecināties un tos pārskaitīt. Tik traku priekšlikumu dzirdot un redzot, ka Radziņš un Rukšāns negatavojas atstāt pieņemamo telpu, ierēdne bija spiesta padoties un parakstīties par parakstu saņemšanu. Interesanti, kas ar šiem dokumentiem ir noticis pēc PSRS sabrukuma. Varbūt birokrātiskā rutīna tos paglābusi no iznīcināšanas un tie nodoti arhīvam. Atgriežoties agri no rīta Latvijā, viņus

sagaidīja «Dievs, svētī Latviju!». To pulksten sešos radio spēlēja ierastās PSRS himnas vietā par godu pirmajam atklāti svinamajam 18. novembrim.

Otra slepena epizode saistīta ar «nelegālo dzīvokļu» iekārtošanu. Novembrī, iespējams, pēc tam, kad Igaunijas PSR Augstāka padome pieņēma suverenitātes deklarāciju, Dainis griezās pie manis ar lūgumu atrast drošu tikšanās vietu viņam un Edgaram Savisāram, kurš nākamās dienas vakarā gribot ar viņu runāt Rīgā. Lieki teikt, ka nevienam citam frontē par gaidāmo tikšanos nestāstīju. Apzinoties, cik šis uzdevums ir svarīgs, mēģināju sakopot visu, ko zināju par konspirāciju. Nekā daudz jau tur nebija, jo manas zināšanas bija smeltas no padomju filmām par revolūciju, Tēvijas karu un VDK aģentu varonīgajām cīņām pret pasaules imperiālisma tīkojumiem. Tātad – pa telefonu runāt nedrīkst un tiekoties jāieslēdz radio iespējami skaļi. Pie šādas taktikas pieturēdamās, sagatavoju divas tikšanās vietas. Pirmā atradās Tallinas ielā, mana studiju biedra un tuva drauga Andreja Kaufmaņa dzīvoklī, otra – pie manas tantes Helgas Janelsiņas Klusā ielā. Abi bez vilcināšanās piekrita izpildīt manu lūgumu. Satikšanās nenotika, jo man nezināma iemesla dēļ Savisārs neatbrauca. Interesanti, vai Drošības komitejā kaut kas bija zināms par sagatavošanas darbiem?

1988. gada 18. novembris

Pēc triju Baltijas tautas kustību vadītāju tikšanās 8. novembrī nosūtījām telegrammu Gorbačovam, lūdzot līdz 22. novembrim pieņemt apvienoto Baltijas pārstāvju delegāciju^[32]. Frontes arhīvā atradu šo Škapara un manis parakstīto vēstuli. Tā rakstīta uz Rakstnieku savienības veidlapas, jo fronteī vēl nebija ne savas emblēmas, ne arī iespiestu veidlapu. Mums likās svarīgi informēt ģenerālsekretāru pašu par notiekošo. Maskava nevarēja neņemt vērā 3 miljonus parakstu, kas tika iesniegti no Baltijas vien, tomēr Gorbačovam nebija pieņemams lūgums tikties ar triju kustību vienoto delegāciju. Neatceros, vai arī lietuvieši un igauņi tika aicināti, bet atbilde uz mūsu lūgumu pienāca 18. novembrī no rīta. Uz Kremli no frontes tika aicināts Dainis Ivāns un juridiskās komisijas priekšsēdētājs Ilmārs Bišers. Delegācijā bija arī profesors Andris Plotnieks un pats Gorbunovs. Tā kā Gorbačovs bija ārzemēs, viņa vietā ar mūsējiem runāja A. Lukjanovs. Šo epizodi spilgti savā grāmatā apraksta Dainis. Lai arī gandrīz nekas no LTF priekšlikumiem netika ņemts vērā, tomēr pants par savienoto republiku tiesībām izstāties no PSRS tika saglabāts. Dažas modifikācijas tika izdarītas arī apspriežamajā likumā par PSRS tautas deputātu vēlēšanām.

1988. gada 19. novembris

16. novembrī Igaunijas Augstākā padome pieņēma deklarāciju par Igaunijas PSR suverenitāti, kas sacēla milzīgu sašutuma vilni Maskavā. Cerējām, ka nākamajā dienā Lietuvas Augstākā padome, kuras sastāvs bija tik lietuvisks, savā sesijā Igauniju atbalstīs. Tomēr jautājums pat netika iekļauts darba kārtībā. Acīmredzot «Sajūdim» pietrūka laika, lai pārlicinātu deputātus. Mūsu rīcībā bija vairākas dienas. Domes ārkārtas sēde sanāca 19. novembrī, un tajā vēlētāji bija uzdevuši piedalīties arī deputātiem. Sēdē piedalījās 16 deputāti. Starp viņiem arī Gorbunova vietniece T. Savicka, kura mēģināja uztiept Domei oficiālo viedokli, ka Igaunijas deklarācija ir pretrunā ar PSRS likumdošanu. Domnieki savukārt atsaucās uz parakstu tūkstošiem un vēstulēm un prasīja, lai deputāti Augstākās padomes sesijā aizstāvētu vēlētāju viedokli. Savicka zaudēja savaldību un atcirta, ka deputātam ir jāņem vērā vēlētāju ieteikumi un prasības, bet deputāts nevar parakstīt to, ko noliedz Komunistiskās partijas Centrālā komiteja. Tā bija ļoti asa Domes sēde, kurā daudz tika runāts par politiskās spriedzes palielināšanos Latvijā un spiedienu, ko oficiālās «augšas» izdarīja uz fronti, tai liedzot darbošanās iespējas. 17. novembrī «Cīņā» bija parādījies ļoti ass raksts, kurā fronteī tika pārmestas politiskas kļūdas un sabiedrības sašķelšana. Tā bija Medvedeva vizītes atskaņa. Toreiz teicu: «Esam CK devuši kolosālu uzticības avansu, bet jādomā arī par perspektīvu. Mūs dzen uz konfrontāciju. Mums ir liegta pieeja masu informāijas līdzekļiem. Mūsu organizāciju ar varu grib iedzīt pagrīdē. Pagaidām vēl ceru, ka CK uzvarēs saprāts. Aicinu padomāt, vai lozungs «Atbalstām republikas vadību» ir paturams. Šo lozungu pagaidām atliksim. CK jāizsaka savs viedoklis par pamatlikuma labojumie Cīrulim, J. Dobelim, E. rinovskim un Dž. Skulmei.»^[33]

1988. gada 22. novembris

Frontes vadība uzstājīgi prasīja, lai Augstākā padome atbalsta Igauniju un pieņem līdzīgu dokumentu. Vairākkārt valdes locekļi tikās ar Gorbunovu. Dienu pirms sesijas pati biju pie Gorbunova. Saruna notika divatā. Iesniedzu frontes Domes deklarāciju par Latvijas PSR suverenitāti, un viņš apņēmās iekļaut šo jautājumu darba kārtībā, ja deputāti to izvirzīs.^[34] Protams, kas tur ko nenoorganizēt dažus izvirzītājus, ko tūlīt arī izdarījām. 22. novembrī politnamā sanāca LPSR AP deputāti. No frontes bija ielūgti Īvāns, Škapars un es. Sākās sesija, un, kā jau bijām vienojušies, vairāki deputāti ierosināja iekļaut darba kārtībā šo jautājumu. Man par pārsteigumu Gorbunovs veikli izvairījās, un deklarācija pat netika apspriesta. Viņam to nebija grūti izdarīt, jo vairākums deputātu bija tādi kā aizmiguši. Viņi vēl bija padomju deputāta rīcības koda varā – pašam nav jālemj nekas. Tikai jāseko priekšsēdētāja norādēm. Vairums neko nebija dzirdējuši par Igaunijas deklarāciju. Savukārt fronteī bija par maz laika, lai atmodinātu vienaldzīgo deputātu masu. Tā bija mūsu kļūda, ka pārāk paļāvāmies uz Gorbunova doto vārdu. Viņš mūs nodeva.

Starpbrīdī mēģinājām ar viņu satīkties, bet tas neizdevās. Bijām paņēmuši līdzī pietiekamā skaitā «Sovetskaja Estonija» pirmās lapas kopiju ar igauņu deklarācijas tekstu. To nolikām katram deputātam uz krēsla. Te uz skatuves parādījās Gorbunovs un skarbi mūs izraidīja no zāles. Tā ir viena no retajām reizēm, kad esmu viņu redzējusi sadusmotu. Izraidījumu dzirdēja visa Latvija, jo sesija tika translēta. Pie politnama durvīm ar urravām mūs sagaidīja ārā sapulcējušies piketētāji. Kā dārgu piemiņu glabāju man nepazīstama vīra Jāņa Gaiļa telegrammu, kurā viņš man pateicas par nenogurdināmo darbu Augstākās padomes sēdē.

Bija auksts novembra vakars. Lēnām šķērsojām skvēru pie politnama un devāmies Rakstnieku savienības virzienā. Garastāvoklis bija nomākts. Gaisā bija tādas kā baigas nojautas. Gandrīz mēnesi jau atradāmies pastiprināta spiediena apstākļos: preseī nav pieejas, Medvedeva vizīte, interfrontes veidošanās, LTF statūti netiek reģistrēti, «Atmodu» neļauj izdot. Arī no Igaunijas un Lietuvas nekādas labās ziņas nenāca. Es Dainim ievaicājos, ko viņš darīs, ja sāksies izrēķināšanās. Vai ļaus sevi izraidīt uz ārzemēm? Palikšu, viņš atbildēja. Tāpat kā es. Ko gan mēs darītu svešumā? Skumji teicu: «Kāpēc gan Latvija nav sala? Tālu no lielajiem kaimiņiem, kam tā kārojas mūsu zemes. Kaut pasaule reiz mūs liktu mierā.» Tagad, esot diplomātiskajā darbā un zinot daudz vairāk par starptautisko attiecību bezgalīgo cinismu, reizēm vēl arvien utopiski ilgojos, kaut Latvija būtu sala okeānā.

Konstitūcijas kampaņa bija nozīmīgs frontes izaugsmes posms, kas veicināja tās ātrāku strukturēšanos visas Latvijas mērogā. Atskatoties atpakaļ, saprotu, ka pēc emocionālā šoka, ko Latvija pārdzīvoja kongresa laikā, bez jauna virsuzdevuma fronteī draudēja atslābums. Arī jaunievēlēto vadību tūlīt pēc kongresa pārmāca milzīgā darbu un darbiņu masa, kas neļāva attapties un domāt par lielām stratēģiskām lietām. Tajā laikā nevis mēs veidojām notikumus, bet notikumi dzina uz priekšu mūs. Fronteī draudēja, lai arī īslaicīgi, ieslīgšana pasīvākās darba formās – programmas skaidrošanās, diskusijās, praktisko jautājumu risināšanās. Fronteī bija vajadzīgas telpas, darbinieki, laikraksts, automašīna utt. Konstitūcijas kampaņa šos ikdienas rutīnas jautājumus atvirzīja otrajā plānā un deva mobilizējošu virsuzdevumu. Kampaņa turpināja to cilvēka iekšējās atraisīšanās procesu, kas aizsākās Radošo savienību plēnumā, turpinājās dibināšanas kongresā un noslēdzās līdz ar 31. maija Aicinājumu. Vēl pēc kongresa mūsos katrā it spēcīgi sēdēja iekšējais cenzors. Tas darbojās automātiski un neatkarīgi no paša gribas. Bija jāpaiet laikam, lai pirmā reakcija nebūtu – nē, to nevar teikt, nē, to nevar darīt. Neatceros, kad es pati uz šo zemapziņas pašiebildumu pirmoreiz uzdevu pretjautājumu – kāpēc nevar? Katrā ziņā

atbilde uz šo jautājumu bija atraisīšanās sākums no gadu gaitā iestrādātām bremsēm. Turpmākais notika neticami ātri.

Ir kāds amizants notikums, kas parāda mūsu šūpošanos starp padomju cilvēkā iedzītajām bailēm un uzdrošināšanos. Kādas pāris nedēļas pēc kongresa ar frontes vadību vēlējās tikties ASV konsuls no ģenerālkonsulāta Pēterburgā. Mēs, protams, ar sajūsmu piekritām. Tajā pašā laikā bija jānodrošinās pret iespēju mums pierakstīt vārdus, kas nav teikti. Un tā nu es, jo man kā jau dāmai bija rokassoma, tajā ieliku portatīvo magnetofonu, un J.Petera kabinetā D. Īvāns, J. Škapars un V. Šteins tikāmies ar konsulu. Zem Petera loga dežurēja melna «orgānu» volga. Sarunas saturu neatceros, jo manas domas bija pievērstas mazajam aparātam. Te dzirdu klikšķi. Lenta beigusies. Kasete jāapgriež otrādi. Paķēru kafijas kannu un metos laukā. Tik naivi mēs bijām, jo ko gan kritiskā brīdī būtu varējis palīdzēt kaut kāds ieraksts, ja padomijā viss notika pēc citām likumībām. Turklāt mēs visi jau bijām tik neglābjami «sakompromitējušies».

1988. gada 18. novembris

Liels notikums bija 18. novembra svinības, kas pirmo reizi kopš okupācijas sākuma notika legāli. Iepriekšējā gada valsts svētku dienā viss centrs bija nobloķēts ar miliču ķēdēm. Tā kā strādāju izdevniecībā «Liesma», kas atradās ceturtajā stāvā virs Centrālās grāmatnīcas, tagad Valtera un Rapas veikala, tad pa logu kā uz delnas varēju redzēt izmirušo Rīgas centru. Aplenkumu atstāt vai tajā atgriezties varēja, tikai uzrādot darba apliecību. Vakarā gāju uz Operu klausīties Dž. Pučīnī «Turandotu». Kad cauri trīskāršam miliču kordonam tiku līdz savai ložai, man iekšā viss trīcēja. Nu bija cits laiks. Tauta bija pieminējusi 14. jūniju. Bija svinēta Lāčplēša diena, un oficiālajai varai bija jāpieņem kompromiss un jāpiekrīt 18. novembra publiskai atzīmēšanai. Nacionālajā teātrī Radošo savienību padome rīkoja svinīgu sarīkojumu par godu Latvijas valsts svētkiem. Fronte tā īsti šī pasākuma organizēšanā nepiedalījās. Tā bija saspringta diena. Dainis bija Maskavā. Škapars un es, lai gan mums bija ielūgumi, uz Nacionālo teātri neaizgājām. Negribējās, jo nepatika ap pasākumu virmojošā elitārā atmosfēra. Mūs uztrauca LNNK plānotais mītiņš pie Brīvības pieminekļa. Jau dienā koordinācijas centrā ieradās pirmie nelaimes vēstneši, kas «no drošiem avotiem» zināja brīdināt, lai esot ļoti uzmanīgi – tiekot plānotas provokācijas. «Viņi» tikai gaidot, lai ar spēku iejauktos. Tas bija pirmais mītiņš, kas sanāca pēc frontes dibināšanas kongresa, mums vēl nebija lielas pieredzes un tāpēc teikto ņēmām par pilnu. Vēlāk pieradām, jo nebija neviena masu pasākuma, pirms kura rīkošanas neparādītos melno scenāriju sludinātāji. Tas droši bija tāds veids, kā mēģināt ietekmēt fronti mērenības virzienā, lai pašiem būtu vieglāk pēc tam atskaitīties «orgāniem» par veiktajiem pasākumiem kārtības nodrošināšanā.

Lija lietus. Pie Brīvības pieminekļa bija salasījies krietni daudz ļaužu. Bija uzcelts paaugstinājums runātājiem. Zinot, cik Vidiņam holērisks temperaments, labu nodomu vadīti, ar Jāni piegājām pie viņa un lūdzām būt uzmanīgam ar saviem izteicieniem. Viņš piekrītoši māja ar galvu. Abi ar Jāni sasprindzināti klausījāmies katrā runātājā. Mierīgi. Arī «viņus» neredzēja. Tad nāca Vidiņš un sāka ar vārdiem: «Mani gan lūdza būt uzmanīgam, un...» Tālāk sākās uguņošana ar vārdiem. Biju dziļi sarūgtināta, jo jutos nepelnīti apsmieta un norakstīta pie tiem «baigajiem komunistu pakalpiņiem». Īpaši sāpēja tāpēc, ka Vidiņš manās acīs pārstāvēja īstos disidentus, gandrīz mītiskus manis apbrīnotus un cienītus varoņus. Vēlāk, kad iepazinu Vidiņu tuvāk, netiku gudra, vai eksaltētais publiskās runas stils atspoguļo tikai viņa rakstura īpatnības, vai arī tās ir pārdomāti plānotas akcijas. Par pēdējo vedināja domāt arī viņa izturēšanās. Viņš ieradās uz Domes sēdēm ar saviem Atdzimšanas partijas «zēniem». Pieprasīja vārdu debatēs. Sagaidīja. Pauguņoja un tad, apmierināts ar savu spožo izgājienu, svītas pavadībā Domi atstāja. Viņam Dome kalpoja kā tribīne uzmanības piesaistīšanai savai personai. Tās darbs viņu neinteresēja. Tāpat kā fronte kopumā. Savas partijas žurnālā Vidiņš aizgāja pat līdz mājieniem, ka var pienākt laiks, kad būs jāķeras pie ieročiem. Šī agresivitāte mani atbaidīja. Tovakar pie Brīvības pieminekļa uzstājās arī no Lielbritānijas atbraukušais Guntis Bērziņš, kurš nolasīja PBLA priekšsēža vietnieka Gunāra Meierovica parakstīto apsveikumu. Viņa izturēšanās bija daudz tālredzīgāka. Dienā viņš bija atnācis uz Rakstnieku savienību, kur vēl arvien mita fronte, lai pārliecinātos, ka nekas no apsveikumā teiktā nenodarīs ļaunu kustībai.

Tovakar, viscaur izmirkuši, atgriezāmies Benjamiņu namā. Tur mani gaidīja mazs pārsteigums. Kāds bija atstājis skaistu kafijas tasīti, kura bija apgleznota ar auseklišiem un maniem iniciāļiem. Gadiem no tās esmu dzērusi kafiju. Tā ir mani pavadījusi tālajos ceļos, kurp dzīve vedusi. Tā arī nezinu, kas man to dāvājis, bet esmu dziļi pateicīga. Tovakar tasīti lietoju pirmo reizi, jo pēc dienas pārdzīvojumiem tā gribējās iedzert kādu lāsi konjaka. Sen ar Škaparu un Šteinu nebijām tā mierīgi apsēdušies un parunājušies, bet ko runāt bija daudz. Vispirms spriedām, kur ņemt sekretariāta darbiniekus. Tas nemaz nebija tik vienkārši. Ar trim esošajiem drošminiekiem: Egilu Radziņu, Dzintru Pededzi un Rutu Barausku, kurus atbalstīja brīvprātīgo grupa, nepietika, lai tiktu galā ar milzīgo darba apjomu, kas ik dienas tikai pieauga. Cilvēki baidījās saistīties ar fronti, jo viena lieta ir būt vienam no tūkstošu tūkstošiem biedru, pavisam cita – sākt strādāt kā algotam darbiniekam organizācijā ar neskaidru nākotni. Bija arī gribētāji, taču viņu kvalifikācija ne vienmēr atbilda, jo bija nepieciešami ne tikai entuziasti, bet arī labi savas nozares speciālisti ar radošu attieksmi pret darbu, kas varētu strādāt par komisiju referentiem. Pats atnāca Egils Radziņš, šodien veiksmīgs advokāts ar privāto praksi, un kļuva par organizācijas juridisko

konsultantu. Viņš bija pirmais frontes štata darbinieks. 14. novembrī, pirmās darbdienas vakarā, sastapu viņu kāpnēs. Teicās ejam uz teātri. Novēlēju, lai jau vēl pēdējo reizi aiziet, jo turpmāk nekam citam kā tikai darbam neatliks laika. Pēc gada viņš smiedams apliecināja, ka man bijusi taisnība. Meklēju kādu, kas būtu spējīgs uzņemties ārlietu komisijas referenta pienākumus, jo bija jāsāk veidot frontes starptautiskie sakari, tam izmantojot gan Maskavā akreditētos žurnālistus, gan stājoties kontaktā ar trimdas latviešiem. Inkēns ieteica runāt ar jauniņo Aivaru Markotu, kurš tajā laikā strādāja Jaunatnes organizāciju savienībā. Viņš attiecās. Tieši tāpat kā 1990. gada jūnijā, kad aicināju viņu strādāt uz Ārlietu ministriju. Abas reizes situācija nebija droša. Vēl šodien, Markotu satiekot, mēdzu jokot, ka, ja viņš nebūtu atteicies, tad būtu pirmais atjaunotās Latvijas valsts ārlietu ministrs Jurkāna vietā. Reizēm tomēr jāmāk riskēt.

Viens no svarīgākajiem posteņiem bija LTF informācijas centra vadītājs. Informācijas skābekļa trūkuma apstākļos to vajadzēja steidzami atrisināt. Tovakar kārtējo reizi pārcilājām dažādu žurnālistu uzvārdus, līdz nonācām pie Sarmītes Ēlertes. Jānis bija ar viņu strādājis «Literatūrā un Mākslā». Arī es Sarmīti labi pazinu no savas sadarbības ar šo avīzi. Savam Latvijas Universitātes žurnālistikas specialitātes diplomam viņa nesen bija pievienojusi Vissavienības kinematogrāfijas institūtā iegūtu kinokritiķes kvalifikāciju. Viņa bija skarba un iecirtīga, ar asi attīstītu prātu un neatkarīgu, oriģinālu spriedumu. Labi pazīstama intelektuāļu un žurnālistu vidē. Škapars tūlīt piezvanīja Sarmītei uz mājām, un viņa pēc pusstundas bija klāt. Klausoties Škaparā un manī, Sarmīte klusēdama smēķēja vienu cigareti pēc otras. Nešaubijos, ka viņa piekritīs, jo acīs jau redzēju degam labi pazīstamās dzeltenās liesmiņas – Sarmītei niezēt niezēja rokas mesties šajā darbā. Tā viņa pieņēma izaicinājumu un izdarīja vienu no savas dzīves izšķirīgajām izvēlēm, vēl nezinot, ka viņu nākotnē gaida pirmā mūsdienīgā Latvijas laikraksta «Diena» radīšana.

1988. gada decembris

CK negatīvās attieksmes dēļ uz priekšu nevirzījās «Atmodas» veidošana. Kongresā par LTF avīzes «Atmoda» galveno redaktoru apstiprināja jaunu, asā stilā rakstošu žurnālistu Ingu Gailumu no «Lauku Avīzes». Viņš piekrita ieņemt šo vēlēto posteni. Kad sākās spiediens pret fronti, Gailums kļuva izvairīgs. Varākkārt aicinājām viņu sākt avīzes veidošanu. Kādu vakaru novembra sākumā Rakstnieku savienībā Škapars un es runājām ar Gailumu. Skaidri noprasījām, vai viņš sāks darbu vai ne. Viņš atteicās! Situācija esot mainījusies. Tā kā no «Padomju Jaunatnes» bija atlaista Elita Veidemane, Dainis, gan ar citiem neapspriežoties, viņai piedāvāja uzņemties šo pienākumu. Elita piekrita un ar vienreizēju neatlaidību sāka veidot avīzi.^[35] Avīzes izdošanai bija vajadzīga Maskavas atļauja, bet par informatīvo biļetenu varēja lemt Latvijā. CK birojā šo jautājumu skatīja

vairākkārt. Galvenie pretinieki bija V. Soboļevs un prokurors J. Dzenītis. Beidzot decembra otrajā pusē Ministru Padome atļāva «Atmodas» izdošanu. Tās pirmais pilnais numurs iznāca uz Ziemassvētkiem. Ap to laiku situācija bija stabilizējusies un politiskais spriegums krities. Tad arī Gailums atcerējās, ka viņam ir kongresa pilnvara būt galvenajam redaktoram. Gailums nekautrējās valdē apšaubīt Elitas tiesības vadīt avīzi un izvirzīja šo jautājumu Domē.^[36] Pēc Škapara sniegtā paskaidrojuma viņam pat pietika nekaunības apgalvot, ka viņš nav atteicies un tāda saruna nekad nav notikusi. Gailums izmantoja to, ka es atrados ārzemēs un Škapara teikto nevarēju apliecināt. Valde tika apvainota aparāta manipulācijās, un radikālais spārns tūlīt metās kaujā «pret birokrātu patvaļu». Īpaši Gailuma tiesības aizstāvēja domnieks J. Gulbis. Iepazīstoties ar lietu, LTF revīzijas komisija atzina, ka valde pārkāpusi savas pilnvaras un, lai atrisinātu samilzušo situāciju, ieteica jautājumu izlemt redkolēģijā.^[37] 14.janvārī «Atmodas» redkolēģija Elitu Veidemani apstiprina par galvenā redaktora vietas izpildītāju.^[38] Šajā statusā Elita darbojās līdz pat 2. kongresam. Gailums palika redkolēģijas sastāvā. Škapara un mana kļūda bija tā, ka neprasījām Gailumam parakstīt atteikšanās dokumentu. Mums likās, ka pietiek ar viņa vārdu. Vēlāk, kad 1989. gada pavasarī Gailums tika tiesāts par grupveida izvarošanu, pat nejutos pārsteigta. Man likās, ka cilvēks, kas tik nekaunīgi var melot, ir spējīgs uz visu. Jutos atvieglota, ka liktenis fronti paglābis no tāda avīzes redaktora. Kas tas būtu par gardu kumosīņu mūsu pretiniekiem! Cik «godprātīgs» žurnālists ir Gailums, vēlreiz visi pārlicinājās, kad viņš «Latvijas Jaunatnē» apvainoja I. Godmani par 160 miljonu piesavināšanos, kas izrādījās bijušo frontinieku un tuvu Godmaņa kolēģu V. Šteina un J. Gulbja sadomāta pasaka.

Vēl pavasarī biju saņēmusi atļauju apmeklēt mamma brāļus Kanādā. Ciemošanās process sākās lavīnveidīgi. 1987. gadā vēl bija viegli dabūt aviobiļetes. 1988. gada pavasarī braukt gribētāju jau bija tik daudz, ka pēc vairāku dienu sēdēšanas rindā biļeti biju dabujusi tikai uz novembra beigām. Iepriekšējā gadā mamma pirmo reizi pēc 1940. gada 14. jūnija satika savus brāļus, kas dzīvoja Kanādā. Kopš 70. gadiem viņa sešpadsmit reizes bija kārtojusi visas nepieciešamās formalitātes, lai lūgtu atļauju brāļus apmeklēt, un sešpadsmit reizes viņai tika atteikts. Jau vairs neticot brīnumam, mamma 1987. gada sākumā atkal iesniedza dokumentus. Atceros, kā abas gājām pēc atbildes. Vīzu daļas uzgaidamā telpa bija ļaužu pilna. Uzmanīgi vēros sejā katram, kas iznāca no kabineta. Sejās atspoguļojās prieks un neticība – atļauja bija saņemta. Manas cerības un satraukums auga līdz ar katru iznācēju – nevienam netika atteikts. Beidzot pienāca mamma kārta. Viņa aizvēra aiz sevis durvis. Pēc īsa brīža pa tām izbrāzās satraukta sieviete un tūlīt atgriezās ar ūdens glāzi. Mammai bija kaut kas noticis! Lauzos iekšā, bet netiku ielaista.

Zinot, cik mammai vāja veselība, neziņa bijatik mokoša. Beidzot viņa tika izvesta ārā un apsēdināta. Vārgi viņa nočukstēja: «Es varu braukt.» Saņemot tik ļoti gaidīto ziņu, viņa bija pagībusi. Nebijām pamanījuši, ka kopš dažiem mēnešiem dzelzs priekšskaram bija pacelta maliņa. Tie paši, kas reiz dzelzs aizkaru, bez jebkādiem paskaidrojumiem un neinformējot tautu, bija radījuši, visžēlīgi tikpat diskrēti tam pacēla maliņu. Lai mamma justos droša, braucu viņai līdzī uz Kanādas vēstniecību Maskavā palīdzēt nokārtot formalitātes. Es alojos, domādama, ka meitas statuss man dos īpašas tiesības mammu pavadīt. Pie vēstniecības nikns milicis, kura uzdevums bija novērst visādu patvēruma meklētāju un pārējo imperiālisma diedelnieku tuvošanos vēstniecībai, man aizšķērsoja ceļu, un mammai bija jāiet iekšā vienai. Es paliku gaidām ielas otrā pusē. Bija neciešami karsts. Iela bija tukša. Reizēm manu garlaicību kļiedēja kāds rets gājējs. Te no kāda stūra izgriezās eleganta, tumša ārzemju mašīna, uz kuras plīvoja neliels Kanādas karogs. Tā nobremzēja un apstājās pie vēstniecības lielajiem vārtiem. Šoferis atvēra auto durvis, un no tās izkāpa pusmūža vīrietis un sieviete, kas tūlīt pazuda vēstniecībā. Vēstnieks ar kundzi! Viņi bija kā vīzija, kas šajā Maskavas putekļainajā un sakarsušajā ielā uz īsu brīdi pavēra durvju šķirbiņu uz citu, man neizsniedzamu pasauli. Vismaz tobrīd, 1987. gadā, ar skumjām tā nodomāju. Šodien esmu Latvijas diplomāte, bet domās šad tad atgriežos pie šīs vīzijas, un man vēl arvien liekas brīnumainas tās pārvērtības, ko es un mēs visi kopā esam piedzīvojuši pēdējos desmit gados.

Tāpat kā pirms Indijas brauciena, man vairs negribējās doties projām. Atļauju biju prasījusi pavisam citā, miegainā laikā. Tagad Latvijā notika tik svarīgas lietas, kādi tur vairs Kanādas braucieni un ciemošanās pie radiem. Tomēr Jānis Škapars un Dainis mani pārliecināja braukt. – man esot nepieciešams atpūsties pēc lielā rudens darba cēliena! Tā dažas dienas pēc Augstākās padomes sesijas vecāki un tuvākie frontes kolēģi mani pavadīja uz Rīgas-Maskavas vilcienu. Uz Kanādu brauca arī komjaunatnes komitejas veidota jauniešu grupa: komponiste Ilona Breģe, gleznotāja Sandra Krastiņa, operators Harijs Beķeris un žurnālists Edvīns Inkēns. Viņus ielūdza tie Kanādas latvieši, kuri atšķirībā no trimdas organizāciju vairākuma uzskatīja, ka jādara viss, lai pēc iespējas vairāk latviešu uzzina patiesību par brīvo pasauli. Tas nebija izdarāms bez kontakta ar oficiālajām padomju iestādēm un jo īpaši bez VDK «apakšfiliāles» – Kultūras komitejas sadarbībai ar tautiešiem ārzemēs. Šī iemesla dēļ trimdas «pareizais» vairākums skatījās uz viņiem kā uz «sarkanajiem».

1988. gada 24. novembris

Uz perona tēvs mani pasauca sāņus un ierūsējušā balsī teica: «Meitiņ, ja te sāk ripot galvas, neatgriezies.» Par atbildi smaidīju: «Tētiņ, es atgriezīšos.» Brīvības azarts mani

darīja drošu un pārgalvīgu. Man nebija bail ne asiņainajā janvārī, kad man kabinetā bija salikts sainis ar siltām drēbēm un daži konservi gadījumam, ja mēs būtu zaudējuši un sāktos apcietināšanas. Ne arī augusta pučā, kad par spīti briesmām, tāpat kā Dainis, atgriezās Latvijā no Zviedrijas tad, kad citi mēģināja Rīgu atstāt. Vēlāk, kad, strādājot diplomātiskajā dienestā, iepazinos, ar kādu neželību tika apspiesta 1956. gada sacelšanās Ungārijā un iznīcināts 1968. gada Prāgas pavasaris, tad man kļuva baigi. Ne tik daudz par sevi, cik par mums visiem. Es sapratu, ka no 1988. gada līdz Latvijas valstiskuma atjaunošanai 1991. gada augustā Baltijas valstu un tautu liktenis karājās mata galā. Katru brīdi mūs varēja brutāli iznīcināt, un pasaule būtu nevarīgi noskatījusies. Rietumu prese būtu pilna ar sensacionāliem, asiņainiem skatiem un nosodošām deklarācijām, bet tas neko nemainītu mūsu liktenī. Rietumi būtu gatavi pieņemt politiskos bēgļus, bet maz būtu to, kuriem izdotos izmukt no padomju represijām, jo PRSR robežu jau nesargāja baltieši, bet gan par lojālākām uzskatīto slāvu tautu izcelsmes robežsargi. Tagad labāk nekā toreiz saprotu, ka trešā tautas Atmoda bija mūsu pēdējā iespēja saglabāties kā tautai. Ja reakcija būtu uzvarējusi, drosmīgākos samaltu tanku kāpurķēdes vai tie nonīktu koncentrācijas nometnēs un vājprātīgo namos. Atlikums tiktu pārkrieivots.

1988. gada 26. novembris

Pirmās pāris dienas Toronto jutos gandrīz slima. Bija nepanesami būt atrautai no notikumiem Latvijā. Nebija nekādas informācijas. Beidzot! 26.novembrī Maskavā sākās PSRS Augstākās padomes sesija. Sesijas notikumus atspoguļoja visas pasaules ziņu kanāli. Kāri skatījos televīziju. Te!... Nespēju ticēt savām acīm – reportāžā kamera no Lukjanova apjukušās sejas ātri skrēja pāri sēdošo deputātu rindām un apstājās pie Džemmas! Stalta un skaista viņa piecēlās un lēnā solī gāja uz tribīni. Savā runā viņa nepiekrita oficiālajās debatēs paustajam viedoklim un prasīja Latvijai veto tiesības Savienības lēmumu pieņemšanā. Kopš gadiem šajā zālē viss bija noticis vienbalsīgi, pēc agrāk sagatavota scenārija. Strādniekiem un kolhozniekiem tika ieogrūstas pareizi uzrakstītas un partijas komitejās apstiprinātas runas, ko viņi monotonā balsī nolasīja. Un pēkšņi, uz Lukjanova formālo jautājumu – vai vēl kāds vēlas izteikties, – uz kuru viņš pats jau paguva dot atbildi – tādu nav, slēdzam debates, atska: «Es lūdzu vārdu!» Cik Lukjanovam bija apjukusi seja! Viņš nezināja, kā rīkoties, jo nekad līdzīgs gadījums viņa partijas funkcionāra karjerā nebija noticis. Džemmas uzdrošināšanos izjutu gandrīz kā sava personīgo triumfa brīdi. Biju tik lepna, ka manis tik ļoti mīlētā Džemma to izdarīja. Šodien man ir skumji, redzot, kā mūsu nesenā vēsture tiek redīgēta atkarībā no partiju interesēm un kārtējās vēlēšanu kampaņas. Daudzas spilgtas un nozīmīgas epizodes no tās lappusēm vienkārši pazūd. Arī šo Džemmas drosmīgo rīcību tikpat kā vairs nepiemin. To raidīja visa pasaule, un katreiz skanēja vārdi : Baltija, Latvija, latviešu tauta, tā pievēršot cilvēku uzmanību Baltijā

notiekošajām pārvērtībām un ieinteresējot varbūt pat vairāk nekā ar politologu gudrajām analīzēm.

1988. gada 10.-12. decembris

No 10. līdz 12. decembrim Vašingtonā, Sheraton hotelī, sanāca ALAs ārkārtas kongress^[39], lai spriestu, kā Amerikas latvieši var veicināt procesus, kas sākušies Latvijā. Guntis Siliņš, viens no «sarkanajiem» latviešiem, E. Inkēnu, H. Beķeri un mani savā busiņā veda no Toronto uz kongresu. Kopā ar mums brauca arī socioloģe Solveiga Miezīte un mans brālēns politologs Juris Dreifelds. Ielūgti nebijām, bet Guntim bija likts saprast, ka, ja atbrauksim, tad kongresu varēsim noklausīties. Arī LTF bija aicinājusi uz dibināšanas kongresu ALA pārstāvjus, bet Maskava tam nebija devusi atļauju. Drīz vien pēc kongresa atklāšanas mums tika dots vārds. Kāpu tribīnē pirmā. Kongress mani sveica, pieceļoties un sirsnīgi aplaudējot. Tas bija aizkustinošs brīdis, jo es bija pirmā latviete no Dzimtenes, kurai bija atļauts uzrunāt kongresu. Pēc manis runāja Edvīns, tad abi pamīšus atbildējām uz jautājumiem. Viss rīta cēliens pagāja jautājumu un atbilžu krustugunīs. To bija tik daudz. Gan pārdomāti un gudri, gan muļķīgi. Mani pārsteidza trimdas «žargons», viņus – mana «komunistu valoda». Starp mums bija piecdesmit atšķirtības gadus izaugusi stikla siena, kas liedza vienam otru pareizi saklausīt, lai gan tobrīd man likās, ka viņi mani ir sapratuši. Tikai vēlāk, kad trimdas presē parādījās ķengājoši raksti par mani, biju šokēta. Kongresā biju tādā eiforijā, ka visi likās tik draudzīgi un laipni. Īstenībā trimdas politiķi svēra un grozīja katru manu vārdu, meklējot to, kā tur nebija. Vēlāk, 1992. gada rudenī, kad strādāju Latvijas pārstāvniecībā ANO, pārstāvniecības padomniece Māra Treimane man stāstīja, ka pirmo reizi mani esot redzējusi ALA kongresā. Kādu laiku pat man sēdējusi blakus un redzējusi, kā, klausoties kārtējo runātāju, es, izmisumā savilktām dūrēm, esot čukstējusi: «Nu kā viņi nesaprot!» Viņi nesaprata. Viens no biežāk uzdotajiem jautājumiem bija: vai LTF ir par Latvijas pilnīgu neatkarību. Abi atbildējām: «LTF ir par Latvijas suverenitāti.» Mēs nevarējām teikt – neatkarība, tāpēc lietojām aizstājējvārdu, kurš mūsu zīmju sistēmā nozīmēja to pašu. Tā bija tāda padomijas stila vārdu rotaļa – sacīt vienu, bet domāt citu. Tikai trimdas tautiešiem mūsu kods nebija pazīstams. Alieši gribēja skaidru valodu, jo viņiem nebija nekāda priekšstata par daudzajiem pustoņiem un niansēm, ar kuru palīdzību cilvēki padomijā prata saprast vārdos tieši nepateikto. Pietiekami daudz bija to, kas «suverenitāti» man vēl ilgi nepiedeva, lai gan kuluāru sarunās likās, ka daļa delegātu apzinājās manas grūtības un saprata, kāpēc vārds «neatkarība» nevar skanēt no manām lūpām. Tur, kongresā, iepazīnos ar cilvēkiem, ar kuriem dzīve vēlāk ne reizi vien mani ir savedusi kopā.

Kongress nepieņēma dokumentus, kuros tieši būtu pausts trimdas vērtējums par Tautas fronti, bet tas arī nevērsās pret šo «komunistu dibināto» organizāciju. Delagātu vienbalsīgi pieņemtajā rezolūcijā par notiekošo Latvijā teikts :

1. Kongress augsti vērtē latviešu patriotu Latvijā nostāju, prasot latviešu tautai tiesības politiskās, kultūras un saimnieciskās jomās ar galamērķi Latvijas neatkarības atgūšanu.
2. Šīs ieceres īstenošanai Amerikas latviešu apvienībai jāmobilizē visi spēki, līdzekļi un iespējas brīvības centienu atbalstam tēvzemē, kā arī jāturpina ASV valdības un Kongresa informēšana par latviešu tautas neatkarības centieniem un to izpausmēm. [\[40\]](#)

Šī uzmanīgā un tālredzīgā valoda lika pamatus LTF turpmākajai sadarbībai ar kļūda latviešu organizācijām un tam būtiskajam atbalstam, ko neatkarības atgūšanas ceļā fronte no tām saņēma. Šajā ziņā mēs bijām daudz labākā stāvoklī nekā Igaunijas TF un «Sajūdis», ar kurām tautieši atteicās sadarboties. Pēc kongresa ALA nodibināja jaunu posteni valdē un biroju sadarbībai ar Latviju.

1988. gada 15. decembris

Dažas dienas pēc kongresa «Cīņā» parādījās anonīms raksts «No «Amerikas balss» raidījuma»[\[41\]](#), kurā tika uzdots jautājums, vai Edvīna un mana piedalīšanās kongresā nav LTF mēģinājums apvienoties ar latviešu emigrācijas reakcionāro spārnu? Mums tika izvirzīta smagākā no visām padomju apsūdzībām: «LTF pārstāvji apsprieda jautājumus par padomju varas pakāpenisku likvidēšanu Padomju Latvijā un tās pakāpenisku izstāšanos no PSR Savienības sastāva.» Agrāk pēc tādas apsūdzības drošāk būtu bijis palikt ārzemēs, jo padomijā gaidītu slēgta dzīvesvieta. Turpat tālāk rakstā draudīgi tika pieminēts: «Atgriezušies mājās, viņi varēs mums pastāstīt sīkāk par šo saietu, varēs kļūvēt daudzas neskaidrības.» Par publikāciju uzzināju pēc kādām dienām, kad Edvīns un pārējie komjaunatnes brauciena dalībnieki bija atgriezušies Latvijā. Zvanīju Edvīnam, lai uzzinātu, kā viņam gājis atgriežoties. Maskavā muitā pamatīgi izkratīts, atņemtas dažas grāmatas. Citādāk viss esot mierīgi. Visvairāk satraukti bija mani vecāki. Viņi mēģināja mani pierunāt neatgriezties. Arī daži no Toronto latviešiem bažījās par manu drošību. Sazvanījos arī ar Škaparu un Īvānu. Viņiem šis raksts likās dīvains. Klīda baumas, ka to publicēšanai it kā vīzējis pats CK ideoloģiskais sekretārs Ivars Ņezbers. Raksta gandrīz vai staļiniskā valoda nesaistījās kopā ar viņa intelektu un rakstīšanas stilu. Varbūt tas bija domāts, lai mūs nobiedētu un mēs apjukumā neatgrieztos Latvijā. Tad varētu sākt jo skaļu frontes kompromitēšanas kampaņu. Tikpat pieļaujama ir varbūtība, ka tā mērķis bija izsist no rokas kārtis partijas vadības interfrontiskajam spārnam, lai tie neko neuzsāktu pret

Edvīnu un mani pēc atgriešanās, jo mēs savu kritikas devu jau būtu saņēmuši. Raksta īstenais mērķis tā arī paliks neatminēts. Katrā ziņā «radioklausītāju vēstule» izraisīja sabiedrībā lielu rezonansi. Juristu biedrības dibināšanas kongress pat pieņēma rezolūciju pret anonīmu rakstu publicēšanu preses izdevumos. Tā kā apsūdzētais Edvīns bija partijas biedrs, tad Latvijas Radio un televīzijas raidījumu komitejas partijas komiteja savā lēmumā «vērtē komunistu E. Inkēna darbību Kanādā un ASV kā politiski pareizu, atbilstošu PSKP noteiktajam kursam uz [] sakaru attīstīšanu ar kapitālistisko pasauli, tajā skaitā ar emigrācijas organizācijām».^[42] Manu jautājumu nebija kur izskatīt, jo frontē nebija savas partijas organizācijas un es arī nebiju partijas biedre, tomēr es netiku atstāta bez ievērības. Frontes juridiskais konsultants E. Radziņš uzrakstīja asprātīgu rakstu, kurā protestēja pret televīzijas skatītāju diskrimināciju, kuriem bija liegta iespēja redzēt, «ko Sandra Kalniete ir uzvilksusi mugurā, uzstādamās kongresā».^[43]

Kādu laiku pēc manas atgriešanās Latvijā Edvīns tā starp citu ievaicājās, vai Ķezbers esot mani izsaucis uz sarunu. Ar sarunu bija domāts tas, ko krieviski sauc par «sobesedovanije». Nē, to godu nebiju izpelnījusies. Viņš gan esot izsaukts, un tas esot noticis «Rīdzenē». Ķezbera vietā par mani interesējās Ārlietu ministrijā strādājošais Alberts Liepa. Tolaik un arī tad, kad es tur sāku strādāt 1990. gada maijā, šī iestāde bija kaut kas vidējs starp tūrisma biroju un VDK nodaļu. Kad saņēmu šo «neformālo» uzaicinājumu, konsultējos ar Škaparu un Šteinu, kā man rīkoties. Sapratām, ka izvairīties neizdosies. Devos uz Mazo Pils ielu, kur atradās Ārlietu ministrija. Milicis mani uzveda trešajā stāvā, vēlākajā J. Jurkāna kabinetā. Saruna bija par cilvēkiem, kurus satiku viņpus okeānam, par manu braucienu uz Vašingtonu un Čikāgu. Biju laipna, bet atturīga. Šīs pratināšanas jēgu nesapratu, jo Liepam nevarēja būt ilūziju par mani. Ja es būtu darījusi kaut ko, kas nebūtu klāstāms drošības iestādēm, tad tas pie manis arī paliktu. Jautājumu vispārīgais raksturs drīzāk apliecināja, ka Liepa negribīgi pilda kādu rutīnas uzdevumu, lai varētu formāli atskaitīties. Kad Jurkāns kļuva ārlietu ministrs, viņš Liepu neatlaida, bet paturēja šo rūdīto drošības dienesta aģentu kā savu padomnieku. Tiekoties ar mani, Liepa vienmēr bija izmeklēti laipns un nekad nepieminēja šo nelielo pēcpusdienas tēju. Arī es to nedarīju. Tagad, kad esmu iepazinusi padomju diplomātiskā dienesta tradīcijās skoloto krievu diplomātu stilu, labāk redzu Liepas un viņam līdzīgo bīstamību. Ar savu ārēji civilizēto čaulu un laipnību viņi iemidzina modrību, liekas tik nekaitīgi. Tādi lāga zēni, kuri nevar būt bīstami. Lasot E. Berklava atmiņas, uzdūros U. Ģērmaņa vēstulei par A. Liepas^[44] lomu 17 komunistu vēstules autoru meklēšanā. Pārstāstītais dialogs bija tik liepisks.

Ženēvā 1993. gadā man reiz bija darišana ar tādu civilizētu Krievijas misijas

darbinieku, kura īstenais uzdevums nebija noslēpjams. Kad bija izrunājies ar mani par Buņinu, Turgeņevu un citām intelektuālām lietām, viņš ķērās vērsim pie ragiem un vēlējās zināt, ko es domājos par mūsu kopīgās dzimtenes atjaunošanu. Tā kā mani nebija iemidzinājis viņa gribētais intelektuālisms, lai lieki nevilktu laiku, nogriezu kā ar nazi: «Manis tur nebūs. Es labāk mazgāšu traukus lētā itāļu restorānā Ženēvā.» Viņš gan vēl mēģināja pierādīt, ka visu tāpat kontrolē Krievijas drošības iestāžu aģenti Latvijā, ka Latvija jau ir integrēta NVS ar neredzamām ekonomiskām saitēm, bet, redzot, ka esmu stulbi ietiepīga un nevēlos saprast «pašsaprotamas» lietas, meta mieru manis pārliecināšanai.

1988. gada 10.-12. decembris

ALA kongresā pirmo reizi tikos ar Ojāru Kalniņu, kas tolaik vadīja ALA informācijas daļu. Viņš uz mani atstāja lielu iespaidu – tik gudrs un pašpārliecināts. Vēl atceros viņa sirsnīgo acu izteiksmi. Es savukārt biju nervoza, jo apzinājos, ka pēc šī brauciena man Rīgā būs jāsniedz paskaidrojums par padomju vīzu režīma pārkāpšanu, jo man bija dota atļauja uzturēties tikai Kanādā. Vēl tikai pirms dažiem mēnešiem no Latvijas bija izraidīts Valdis Turins. Kad Ojārs man uzmanīgi ievaicājās, vai es nevēlētos satīties ar kādu ASV kongresmeni vai senatoru, izbijusies atteicos. Šodien jābrīnās par šādu neuzņēmību, jo pēc neilga laika piekritu Latviešu nacionālās apvienības Kanādā priekšsēdētāja Gunta Siliņa («sarkanā» Gunta Siliņa vārdabralis) priekšlikumam braukt uz Otavu un tur tikties Ārlietu ministrijā. Tikai dažu nedēļu starpība, un jau citāda man rādījās pasaule. Ojāra priekšlikums nāca par ātru.

Kongresā valdīja arī vienreizēja labestības gaisotne. Turpat tika ziedota ievērojama naudas summa LTF pirmā datora iegādei. Man uzdāvināja 16 metrus garu sarkanbaltsarkanā karoga lenti. Tā pēcāk ir rotājusi daudzus frontes pasākumus. Arī 1989. gada svinīgo sarīkojumu Nacionālajā teātrī, kad uz skatuves tika atkārtota dzīvā bilde – V. Rīdzinieka leģendārais Latvijas valsts proklamēšanas skats. Starpbrīdī cilvēki nāca klāt, ar asarām acīs stāstīja par sevi, par to rūgtā piemiņā saglabāto brīdi, kad Latvijas krasts pazuda aiz apvāršņa. Likās, ka viņi grib man pieskarties, lai pārliecinātos, ka tas, ko stāstu, ir īstenība. Tur iepazinos ar brāļiem Pavlovskiem, Uldi Gravu, Ilgvaru Spilneru, Ģirtu Zeidenbergu. Dzirdēju runājam Māru Trapāni, kas iespiedās atmiņā ar savu kategorisko toni. Biju paguvusi izlasīt vairākus viņas rakstus trimdas presē. Kaut kādā veidā tie man atgādināja padomju stilu. Tā pati skarbā neiecietība un shematisms. Tomēr, kad vēlāk izlasīju viņas vārdu Zīgerista partijas sarakstā, biju pārsteigta, jo nesapratu, kas viņu varēja saistīt ar tādu avantūristu un neofašistu kā Joahims Zīgerists. Atšķirībā no

Latvijas trūcīgajiem pensionāriem Trapānes kundze taču nebūs bijusi iekārdināma ar pāris banāniem.

Apmeklēju arī Latvijas sūtniecību Vašingtonā – vienīgo likumīgo Latvijas valsts iestādi. Izstaigāju nelielo savrupmāju. Viss izskatījās tik pieklusināts. Skumjš. Kādai savas misijas apziņai un ticībai bija jābūt, lai visus ilgos gadus diendienā nāktu uz sūtniecību, zinot, ka pašu darbam ir tik maz iespēju kaut ko mainīt pasaules reālpolitikā. Galvenais bija būt un saglabāt šo Latvijas pastāvēšanas de iure faktu. Sirmais sūtnis Anatols Dinbergs uz mani atstāja milzīgu iespaidu. Viņa dāvāto apzeltīto Latvijas 70. gadskārtai veltīto medaļu glabāju kā dārgu piemiņu. Protams, tobrīd man nevarēja ienākt prātā, ka man būs lemts piedalīties Latvijas ārpolitiskā dienesta atjaunošanā. Man bija tā laime apsveikt Anatolu Dinbergu ar Latvijas neatkarības atjaunošanu. Iegāju ministrijā vienlaikus ar pirmo ārlietu ministru Jāni Jurkānu. Viņš demisionēja. Es paliku. Kad 1995. gadā tiku iecelta par ārkārtējo un pilnvaroto vēstnieci ANO Eiropas mītnē, man preses konferencē uzdeva jautājumu, ko es nevēlētos piedzīvot. Atbildēju, ka nekad nevēlētos būt tādā bezcerīgā situācijā, kādā atradās Latvijas vēstnieki 1940. gada vasarā, redzot, kā beidz pastāvēt neatkarīgā Latvija un visi sabiedrotie ir aizņemti paši ar sevi. Esmu lasījusi viņu ziņojumus. Tie ir izmisuma kliegzieni tukšumā. Atbildot iedomāju arī Anatolu Dinbergu. Jau esot postenī Parīzē, lasīju un pārlasīju tās telegrammas oriģinālu, ar kuru PSRS vēstniecības pilnvarotais lietvedis informē mūsu sūtni Oļģertu Grosvaldu, ka Latvija uzņemta PSRS sastāvā un ka PSRS vēstniecība ir pilnvarota pārņemt Latvijas īpašumu. Mēģināju iztēloties, kā tobrīd jutās Grosvalds, kad, salaužot konfidencialās depešas lakas zīmogu, viņa ļaunākās nojausmas piepildījās. Pat pēc gandrīz sešdesmit gadiem man sāpēja uz šīs nodzeltējušās lapiņas rakstītais, un kā tas sāpēja viņam!

1988. gada decembra otrā puse

Pēc agriešanās Toronto un I. Spilnera kongresa pārstāsta «Laikā» arī LNAK valde gribēja mani noklausīties. Jautājumu krustugunis ilga trīs stundas. Pēc tām biju tiktāl iztukšota, ka, nākot lejup pa kāpnēm, man trīcēja kājas. Citvakar abi ar Edvīnu tikām uzaicināti arī uz kādu lielu latviešu sanākumi Toronto Latviešu namā. Kad Edvīns runāja par trešās trimdas paaudzes grūtībām justies īsteni piederīgiem tai sapņu zemei, kuru lielākoties iepazinuši no savu vecvecāku stāstiem, kāda aiz manis sēdoša tautiete labākajos gados ar neslēptu niknumu skaļi teica: «Bet tavi bērni ir krievi!» Man radās tāda miglaina nojausma par to sienu, kas mūs šķir un kas pēc neatkarības atjaunošanas pirmā eiforijas viļņa nekur nav pazudusi, bet vēl milzusi tūkstoš sīkumu biežumā. Daudzviet gan publiski, gan privātās sarunās viņpus okeānam dzirdēju skanam bažas, vai LTF atbalsta grupu veidošana ārzemēs nesašķēls trimdas sabiedrību. Es gan uzstājoties uzsvēru, ka svarīgāk

par visu ir saglabāt trimdas vienotību, un tā arī domāju, tomēr nevarēju neredzēt, ka šīs bažas bija atbalss no trimdas grupējumu savstarpējām cīņām. Vecā gvarde ne tikai neuzticējās tam, kas notika Latvijā, bet arī nevēlējās zaudēt ietekmi pār savu ganāmpulku, kurā valdīja nedalīti, bez konkurences.

Interese par notikumiem Latvijā bija milzīga. Katreiz zāle bija pārpildīta, un, kā man stāstīja, daudzas sejas redzētas pirmo reizi pēc ilgiem gadiem. Citu vakaru uzstājos kopā ar divām citām viešņām no Latvijas. Sāku iejusties štata runātājas lomā. Mani intervēja prese, un reiz pat ierunāju mazu sižetu Toronto televīzijā. Interesantākais bija vakars Latviešu centrā, kurā uzstājos kopā ar savu brālēnu Juri Dreifeldu. Katrs sniedzām savu versiju par notiekošo Latvijā. Viņa priekšlasījums bija akadēmiskāks, manam piemita līdzdalībnieka autentiskums. Uzstājos arī Čikāgas latviešu biedrībā. Tur iepazinos ar prāvestu Vili Vārsbergu. Gandrīz visur mani pārsteidza kāds klausītāju jautājums – kur es esot iemācījusies tik skaisti runāt latviski. To man vaicāja arī dzejniece Velta Toma. Cik dīvains jautājums, taču tas atspoguļo to abpusējo informācijas nepietiekamību, kas pastāvēja kā Latvijā par trimdu, tā – trimdā par Latviju un jo lekni ļāva zelt savstarpējiem aizspriedumiem.

1989.gada janvāra pirmā puse

LNAK priekšsēdis Guntis Siliņš mani aizveda uz Otavu, kur mūs jau gaidīja Edvīns Inkēns un no Latvijas izraidītais mācītājs Ludvigs. Gājām uz Kanādas Ārlietu ministriju. Tā bija milzīga, modernā stilā celta ēka. Pa šauriem, labirintam līdzīgiem gaitenīem mūs aizveda līdz kādam dīvaini bezpersoniskam kabinetam, kurā pat logu nebija. Tur kāds no PSRS nodaļas referentiem mūs iztaujāja. Tagad, kad esmu iepazinusi protokola valodu un māku to atšifrēt ar tās palīdzību doto ziņu, saprotu, ka ierēdņa zemais rangs atspoguļoja Kanādas puses piesardzību. Kanāda nevēlējās nevajadzīgus sarežģījumus attiecībās ar PSRS, tādēļ tikšanās bija tik diskrēta. Pēc LTF kongresa biju pieradusi, ka par mums interesējas augstāka līmeņa amatpersonas no vēstniecībām Maskavā vai konsulātiem Ļeņingradā. Kad pēc tikšanās to novērtēju skeptiski, tad no skaistās Siliņa kundzes sejas izteiksmes nopratu, ka esmu viņu dziļi aizvainojusi.

Februāra vidū kādā nedēļas nogalē man mājās atskanēja telefona zvans. Latvijā uz LNNK dibināšanas kongresu bija ieradies Guntis Siliņš. Viņš bija LNNK viesis, un organizācija par viņu rūpējās. Viņa uzturēšanās laikā bija paredzēta arī LTF Domes sēde, kurā Siliņš piedalījās. Viņš sēdēja pirmajā rindā līdzās tā laika valdes priekšsēdētājam Valdim Šteinam. Sēdi vadīju es. Vairākkārt vaicāju, vai vēl kāds nevēlas runāt. Gaidīju, ka Guntis lūgs vārdu, bet tas nenotika. Pēc viņa atgriešanās Kanādā turienes latviešu presē

parādījās tendenciozi raksti, kuros Guntis apgalvoja, ka tišām neesmu viņam devusi vārdu. Tas bija pārpratums, jo katrs dažādi sapratām notiekošo. Domē nekad neviens netika īpaši lūgts runāt. Runātāji vienmēr pieteicās paši. Savukārt Guntis uzskatīja, ka viņa ierašanās ir pietiekami nozīmīgs notikums, lai tam pievērstu īpašu uzmanību. Šodien, kad vairāk zinu par nerakstītajām uzvedības normām pasaulē, saprotu, ka rīkojos neaptēsti. Vēlāk, kad Gunti Siliņu iecēla par Latvijas goda konsulu Kanādā, viņš vienmēr izlikās, it ka šī pārpratuma nebūtu bijis. Tomēr tas sabojāja manu reputāciju trimdas organizāciju vadītāju acīs. Tam vēl pievienojās baumas par manu sadarbību ar VDK, kas izplatījās abpus okeāna. Tā mani pēc saskarsmes ar tautiešiem pamazām krājās rūgta pieredze. Iemācījos plati smaidīt un klusēt. Ja nevarēju izvairīties no sava viedokļa paušanas, tad teicu kaut ko tik apaļu un beznozīmīgu, ka no tā pārpratumu uztaisīt bija grūti. Pie šīs taktikas pieturos arvien. Nekad nemēģinu pierādīt kādam tautietim viņa viedokļa nepilnīgumu. Jau iepriekš zinu, ka tā ir velta enerģijas šķiešana, jo viņi ir tik dziļi pārliecināti par savu misiju nest Rietumu ideālus padomju ideoloģijas samaitātajai latviešu tautas daļai, ka misionāru dedzībā aizmirst, ka sludināšana ir monologs. Patiesa saskarsme iespējama tikai dialogā.

Ar bažām tuvojos Maskavai. Tā negribējās piedzīvot pazemojošo kratīšanu muitā, taču tur viss gāja gludi. Lielākā daļa fronte domāto dāvanu ar konteineru pa jūras ceļu bija nosūtīta tieši uz Latviju. To bija daudz. Trīs elektriskās rakstāmmašīnas, portatīvs magnetofons, piecdesmit videokasetes un tikpat audiokasešu, grāmatas. Ar trimdas tautiešu atbalstu fronte bija tikusi pie elementārās biroja tehnikas. Arī pirmais frontes dators tika sagādāts par tautiešu saziēdoto naudu. Tik bija grūtības to ievest Padomju Savienībā, jo aizdomīguma pilnie likumi neatļāva privātpersonām iegādāties datoru, bet decembrī LTF vēl nebija reģistrēta kā juridiska persona. Kārtējo reizi izlīdzēja Džemma, kura savās darīšanās uzturējās ASV. Dodoties mājup, viņa «paķēra» līdz ar datoru. PSRS AP deputātes privileģētais stāvoklis viņai deva tiesības uz bagāžas neaizskaramību. Kad pēc mēneša manis sūtītā krava pienāca Rīgā, ar muitas priekšnieka A. Runča palīdzību to dabūju laukā. Viņš to atbrīvoja no muitas nodevas. Tik visas dāvētās grāmatas bija atstātas kontrolei. Daļu no tām tā arī neatdeva. Tajā skaitā ASV izdoto jaunāko pētījumu par Ribentropa-Molotova paktu.

1989. gada 23. janvāris

Tūlīt pēc ielidošanas Rīgā, vēl lidostā, no V. Šteina dzirdēju priecīgo ziņu, ka Ministru padomes priekšsēdētājs V. Bressis fronte piešķīris namu Vecrīgā un automašīnu.^[45] Frontes sekretariāts manas prombūtnes laikā bija paguvis pārvākties no Radošo savienību nama uz Smilšu ielu 8, kur Satiksmes ministrija tā rīcībā bija nodevusi dažas mazītiņas istabiņas. Kad nākamajā rītā pēc murgaini pavadītas nakts, jo organisms bija atradis gulēt

pēc Latvijas laika, steigšus metos uz Smilšu ielu, pa ceļam satiku Šteinu un Škaparu, kas devās iepazīties ar jauno frontes īpašumu. Tūlīt viņiem pievienojos, un man bija tā laime vienai no pirmajām ieiet tukšajā namā. Tas bija 18. gadsimta nams, kas bija piedzīvojis daudzas nebalts dienas un izskatījās ļoti nolaists. Pirmā stāva vienā spārnā vēl atradās kāds dzīvoklis. Sašķiebušās koka kāpnes veda augšup. Telpas smaržoja pēc putekļiem un mitruma, visapkārt mētājās dražas un veci papīri. Raibās, aplupušās sienas atgādināja ūdenī izmirkušu un sakrāsojušos ģeogrāfijas karti. Šai postažai manās acīs nebija nekādas nozīmes. Tas bija mūsu nams! Mūsu mājas! Klīdām no vienas telpas uz otru un jutāmies kā pili. Pēc Smilšu ielas mazajiem skabūzišiem Vecpilsētas ielas 800 kvadrātmetri likās īsta greznība. Tūlīt sākām sapņot, kā telpas sadalīsim. Pirmajā stāvā Koordinācijas centram tika atvēlētas divas telpas. Otrajā stāvā pēc remonta būs valdes sēžu zāle. Trešajā stāvā darbosies sekretariāts, bet ceturtajā – grāmatvedība un «Atmodas» redakcija. Kā jau daudzas Vecpilsētas mājas, arī šī bija gadu gaitā būvēta un pārbūvēta. Tajā līdzās pieklājīga lieluma istabām ar gaišiem logiem un divviru durvīm bija sastopami šauri gaiteni, pieliekamie kambarīši un dažādi citi nenosakāmas funkcijas romantiski stūrīši, kas negaidīti pavērās aiz kāda asa pagrieziņa vai, pakāpjoties pāris pakāpienus augšup vai lejup, veda uz mazītiņām durtiņām. Dažās vietās bija tik zemi griesti, ka bija jāpiesargā galva. Ēkas nepretenciozais veidols tik labi atbilda frontes garam. Nebija mēbeļu, krēslu, lampu, aizkaru. Nekā. Tūlīt ar saimniecisko direktoru Artūru Dudaru aizbraucām pie manis uz dzīvokli un salasījām virtuves ķebļus, lai pirmajā laikā būtu uz kā sēdēt. Tajā pēcpusdienā sanāca pirmā sanāksme. Daļa sēdēja uz atvestajiem ķebļiem, pārējie – uz grīdas izklātām avīzēm. Cik žēl, ka tad, tāpat kā vēl daudzkārt, nevienam pie rokas negadījās fotoaparāts, lai notvertu šo vienreizējo mirkli. Tik pamazām nams tika pieticīgi izremontēts un iekārtots, tomēr šie uzlabojumi tam neatņēma opozīcijas mītnes šarmu. Nams laimīgā kārtā tā arī neieguva birokrātisku solīdumu.

Ir kāda vieta, kurai piemita īpaša aura. Tā bija mūsu virtuvīte. Zema, maza, tumša telpa, kura atradās vienā no trešā stāva dīvainajiem pieliekamajiem un kurā ir pavadīti frontes sadzīves jaukākie brīži. «Provīzijas» sagāde bija stihiska, jo ledusskapja nebija un tas arī nebija vajadzīgs, jo viss atnestais pazuda neticamā ātrumā. Tajā laikā pārtikas veikali bija gandrīz tukši. Bija parādījušās pirmās kooperatīvu preces, kuru cenas bija daudzkārt augstākas par valsts uzņēmumos ražotajiem produktiem, bet, tā kā tie nebija nopērkami, bija vien jāsamierinās. Kafiju kooperatīvos neražoja, un tā bija deficīts. Mūsu virtuvītē tomēr tās netrūka, jo vienmēr bija kāds, kas to bija kaut kur sarunājis, vai arī kāds, kas bija to uzdāvinājis. Mēs ēdām mēs vienkāršas lietas – rupjmaizi, sviestu, medu. Virtuvītei bija tikai viens trūkums – tajā gandrīz vienmēr valdīja nekārtība, jo retais no

daudzajiem virtuvītes lietotājiem atcerējās, ka trauki paši nemazgājas un ka izsmēķēto cigarešu gali laiku pa laikam ir jāaizvāc. Virtuvītē varēja sastapt kā frontē strādājošos, tā tos, kuri, savu maizes darbu pabeiguši, iegriezās tāpat vien. Tur bieži turpinājās kabinetos iesāktās sarunas un dzima jaunas idejas. Nebija ne rangu, ne noslēpumainības. Frontes nams kļuva par manām otrajām mājām. Nē, pareizāk būtu teikt – pirmajām, jo dzīvoklī iznāca tikai pārgulēt naktis un arī ne vienmēr.

1998. gada 7. oktobris

Neilgi pirms LTF dibināšanas kongresa desmitgadei veltītās konferences TV Panorāma mani uzaicināja sniegt interviju frontes mītnē. Pēc aiziešanas no Vecpilsētas nama un frontes vadības 1990. gada 21. maijā tā bija pirmā reize, kad tajā atgriezos. Biju daudzkārt gājusi namam garām, katreiz uzmetot acis sava biroja logiem, taču man nebija drosmes tur ieiet. Baidījos, ka būs nepanesami vēlreiz piedzīvot to tukšuma un atsvešinātības sajūtu, kāda manā sirdī sāka valdīt pēc manu tuvāko darbabiedru aiziešanas uz Augstāko padomi. Pēc uzvaras vēlēšanās aizgāju no frontes vadības. Nākamajā dienā devos pēdējo reizi uz Vecpilsētas ielu, lai iztīrītu sava rakstāmgalda atvilktnes. Komercedirektors Artūrs Dudars iedeva automašīnu, lai savas nedaudzās mantas varētu aizvest mājās. Kāpu lejā pa kāpnēm, un nevienam vairs nebija gar mani daļas. Bija sācies jauns posms frontes dzīvē – Ražuka ēra. Nekad nebūtu varējusi iedomāties, ka tāda būs mana aiziešana no šī nama un cilvēkiem. Mājās ilgi sēdēju uz dīvāna un nespēju saņemt pieskarties frontes relikvijām. Tā tās vēl ilgi stāvēja, kā atnestas.

Ar satraukumu tuvojos sārti krāsotajai ēkai. Tik daudz laba tur bija piedzīvots, ar tādām sāpēm no turienes aiziets! Kāda būs šī tikšanās? Vai vēl sāpēs? Nē, vairs nesāpēja. Biju dziļi saviļņota. TV kameras nemitīgā klātbūtne gan traucēja būt vienai ar savām izjūtām un atņēma tikšanās brīdīm tā vienreizīgumu, tomēr kamera aizmirsās, tikko pārkāpu sliksni. Dzīvais, kustīgais un skaņās zuzošais nams bija izmiris. Tas bija šoks! Es nebiju sagatavojusies šim nedzīvajam klusumam un pamestībai. Gan zināju, ka fronte ir pārvērtusies, tomēr šī jaunā īstenība manā apziņā bija plakans fakts. Tai nebija nekāda sakara ar to atmiņu tēlu, ko glabāju nebeidzamā piemiņā. Koordinācijas centrs – nama dzīvākā vieta, kur līdz vēlai naktij nāca un gāja cilvēki – aizslēgts. Eju augšup pa kāpnēm – neviens nenāk pretim. Tāds klusums. Vien trešajā stāvā sastopu sekretāri. Skumji, tik ļoti skumji. Atmiņas nāk joņiem, un es riju asaras. Slēpju tās no kameras, un varonīgi stāstu Līgai Krapānei: nē, nav nekādu īpašu izjūtu... Ir. Tas dīvainākais, ka apziņā spēju ieraudzīt sevi kustamies tajā sen pagājušajā laikā, bet īsti nespēju to dienu Sandru attiecināt uz šodienas sevi. Ir tāda sajūta, it kā tas viss nebūtu noticis ar mani. Tas posms manā dzīvē ir

beidzies. Psiholoģiski man tā ir īpaša pagātne, kas manā atmiņu apziņā atrodas citā plaknē nekā viss pārējais.

Frontes namam ir īpaša vieta Latvijas vēsturē, un esmu tik priecīga, ka tam tagad piešķirts muzeja statuss. Tā kāpnes ir minuši tūkstošiem visu Latvijas novadu cilvēku. Tā valdes sēžu zālē ir pieņemts 31. maija Aicinājums. Tā kabinetos esam dedzīgi strīdējušies par organizācijas mērķiem, stratēģiju un taktiku. Tur uzņemti visdažādākā ranga ārzemju viesi. Pat Zviedrijas premjerministrs Karls Bilts.^[46] Uz lielā valdes galda izbērti un skaitīti tautas manifestācijās fronteī saīiedotie rubļu simttūkstoši. Tur naktī no 18. uz 19. martu Latvijas Tautas frontes vadība pēc uzvaras 1990. gada LPSR Augstākās padomes vēlēšanās rīkoja savu leģendāro preses konferenci. Pagaidām frontes rašanās un darbība vēl ir triju paaudžu dzīves daļa. Tie ir notikumi, kas piedzīvoti un pārdzīvoti, un neviens savu dzīvi neuztver kā vēsturi. Dzīvi dzīvo. Bet paies vēl desmit gadi, un būs izaugusi vesela paaudze, kurai 1988. gada notikumi šķitīs seni un interesanti, tāpēc jau šodien ir jāparūpējas, lai pienācīgi un atbildīgi tiktu saglabāti frontes unikālie dokumenti. Daudzi valdes protokoli ir rakstīti ar roku. Nevienam nekad nav bijis laika tos pārrakstīt ar mašīnu. Šajās ar steidzīgu roku rakstītajās lapās ir fiksēta dzīvā diskusija, ko neatspoguļo ar mašīnu rakstītie valdes protokolu izraksti. Tie fiksē lēmumu, taču neko nestāsta, kāpēc valdes locekļi tādu lēmumu ir pieņēmuši. Tikpat unikāla vērtība ir vēstuļu tūkstošiem, kurus fronte saņēma. Šīs vēstules, tāpat kā tās, kas savulaik tika rakstītas akadēmiķim J. Stradiņam par nacionālo karogu un himnu, pastāsta tik daudz par mūsu tautu, tās dvēseles stāvokli trešās Atmodas laikā. Labi, ka lēmums par muzeja izveidi ir pieņemts, kamēr patiesība vēl ir cilvēkos un namā. Es baidos no jaunas, viltotas vēstures mitoloģijas rašanās, kas pakāpeniski aizstās patiesību.

1988. gada 7. decembris

Man tik pāris dienas nācās pastrādāt Smilšu ielā 8, kur fronteī bija atvēlētas trīs vai četras nelielas istabiņas. Varēju tikai iztēloties, kāda burzma tur valdīja, kad pēc Armēnijas zemestrīces, kas notika 7. decembrī, fronte sāka pieņemt ziedojumus nelaiimes upuriem. Cilvēki nāca simtiem, tāpat kā pirms frontes dibināšanas kongresa. Tika savākti 255 tūkstoši rubļu.^[47] Daļu savāktās naudas atveda no laukiem un citām Latvijas pilsētām, tomēr, pat ja pieņem, ka Rīgā ir ziedoti ap 100 tūkstošu un ka caurmēra ziedojums ir bijis 20 rbļ., tad iznāk, ka apmēram pieci tūkstoši cilvēku ir apgrozījušies Smilšu ielas šaurībā. Ar smaidu un šausmām atceros mūsu kasieres Birutas Sudmanes stāstu, kā viņa iepirkumu tīkliņā nesusi uz banku nodot naudu! Kopumā Latvijas uzņēmumi un iedzīvotāji līdz 22. decembrim bija ziedojuši 10 miljonus rubļu, kas tiem laikiem bija milzīga summa. Šī spontānā nesavtība ir lappuse, ar kuru varam lepoties. Pateicībā par Latvijas atbalstu

1990. gada aprīlī no Armēnijas uz Rīgu atceļoja hačkars – akmenī griezts armēņu krusts. To rotā uzraksts latviešu un armēņu valodā: «Latvijas tautai no Armēnijas pateicībā par palīdzību zemestrīcē cietušajiem.» Akmens arī šodien stāv Aspazijas bulvārī pie atjaunotajām Jēkaba kazarmām. Pie tā katru gadu 24. aprīlī Armēņu biedrība piemin 1915. gadā turku nogalinātos pusotra miliona armēņu.

Kad 1999. gada pavasarī sākās konflikts Kosovā un simtiem tūkstošu Kosovas albāņu bija spiesti pamest savas mājas un doties bēgļu gaitās, gaidīju, ka šai traģēdijai Latvija atsauksies ar tikpat lielu dedzību kā Armēnijas zemestrīcei. Kāri tvēru Parīzē ar novēlošanos pienākošās Latvijas avīzes, bet tajās neatradu ne rindiņas, kas liecinātu, ka šī traģēdija skar cilvēkus. Zvanīju no Parīzes tēvam un vaicāju, vai tiešām nekas nenotiek, lai rosinātu vākt ziedojumus postā nonākušajiem. Biju tik tālu no Latvijas un jutos tik bezspēcīga kaut kā izlauzties cauri šim vienaldzības mūrim. Brīnījos, kāpēc klusē Latvijas Sarkanais krusts un «Glābiet bērņus», kā arī citas daudzskaitlīgās nevalstiskās organizācijas, kuras pašas tik labprāt pieņem citu palīdzību. Nesapratu, kāpēc neviens no lielajiem Latvijas intelektuāļiem, kas neizturami sāpīgiem vārdiem māk stāstīt par latviešu tautas pagātnes traģēdiju, dodoties bēgļu gaitās uz Rietumiem vai lopu vagonos uz Austrumiem, šoreiz klusē. Šis klusums tik ļoti atšķīrās no attieksmes Francijā. Jau otrajā dienā pēc bēgļu plūsmas sākuma franču televīzija reklāmas pauzēs regulāri ziņoja par dažādajiem kontiem, kuros var ieskaitīt ziedojumus. Katrā lielākajā pārtikas veikalā bija stends, kur varēja atstāt bēgļiem domātu paciņu rīsu, veļas pulvera vai citas vajadzīgas lietas. Tūkstošiem brīvprātīgo saiņoja, krāva un veda tālāk saziēdoto. Baznīcu draudzes, nevalstiskās organizācijas, pilsētu mērijas, uzņēmumi, bankas, privātpersonas – katrs kaut ko mēģināja darīt, lai palīdzētu. Tā bija kolosāla tautas atvērtība un katra personīga līdzdalība citu nelaimē. Man kā Latvijas diplomātei tik bieži uzdeva jautājumu, vai cilvēki Latvijā palīdz kosoviešiem. Stāstīju, ka valdība nolēmusi pārskaitīt ANO Bēgļu organizācijai kosoviešiem domātu naudu un nosūtīt uz turieni mediķu grupu, bet vairāk arī man nebija ko piebilst, jo vairums cilvēku Latvijā neuzskatīja, ka šī nelaime attiektos arī uz katru personīgi. Tas laiks, kad jutāmies solidāri ar citu tautu nelaimēm, ir pagājis. Katrreiz, kad dzirdu kādu stāstām, cik Latvijā grūti dzīvot, es mēģinu teikt, ka mēs dzīvojam daudz labāk par vismaz pusi no pasaules valstīm, bet šo patiesību mani sarunu biedri nevēlas dzirdēt. Ir ērtāk žēlot sevi un būt neapmierinātam. Kamēr pašžēlošanas zemie griesti, kur aiz mākoņa malas var aizbāzt karoti, mums aizklās horizontu, tikmēr atgriešanās Eiropā būs ar saturu nepiepildīti vārdi.

1989. gada februāris

Es aizbraucu uz Kanādu organizācijai drūmā laikā. Kad atgriezos, vēji bija mainījušies mums labvēlīgā virzienā. Tā kā mans uzdevums bija sadarbība ar rajonu struktūrām, es nemitīgi atrados ceļā. Manas prombūtnes laikā daudzās Latvijas pilsētās un ciemos bija svinīgi pacelti nacionālie karogi. Kas tā bija pa sajūtu braukt pa tumšu ceļu un kā gaišu zvaigzni tālumā ieraudzīt izgaismotu sarkanbaltsarkano karogu! Tas pamazām pārņēma Latviju. Pirmās zvaigznes uzmirdzēja Vidzemē un Kurzemē, tad sekoja Zemgale un Latgale. Karoga pacelšana bija lieli tautas svētki. Likās, ka līdz ar karogu atdzimst arī tautas pašapziņa. Sākumā karogu nepietika, jo Kultūras fonds nespēja apmierināt arvien pieaugošo vajadzību, tāpēc daudzviet sievietes tos šuva pašas. Tāpat kā 1918. gadā. Vēl lielāka relikvija bija no brīvvalsts laikiem saglabātie un aiz vecuma jau padēdējušie karogi, kas nu atgriezās savā goda vietā. Līdz ar karogu atdzima pieminekļi un tika apkoptas aizlaistās Latvijas armijas karavīru kapvietas. Vēsture atgriezās, un «viņi» varēja stāstīt vislielākās nejaucības par Latvijas pagātnei, bet patiesība vairs nepiederēja «viņiem». Tā bija mūsējā. Es braukāju no nodaļas uz nodaļu un ar dziļu apbrīnu pārlicinājos, cik ātri notiek atdzimšana. Uzstājos dažādās sanāksmēs un runāju ar tautfrontiešiem par valdes pozīciju un dokumentiem, kā arī uzklausīju viņu vērtējumu. Tas bija ļoti svarīgs process, kas nodrošināja organizācijas sinhronumu un demokrātiskumu. Tas ļāva just, kā pulsē un mainās Latvija. Pēc kongresa organizācijas biedru skaits bija palielinājies līdz divsimt tūkstošiem. Pilnā sparā ritēja biedru pārreģistrācija. Veidojās grupas, kas apvienojās nodaļās un vēlāk nodaļu apvienībās. Nodaļas kļuva par organizācijas struktūras pamatelementu, kurā tika īstenota frontes kopīgā politika.^[48]

Pateicoties tautas uzticībai un devībai, fronte bija bagāta organizācija. Kopumā 1988. gadā frontes ienākumi bija bijuši 694 tūkstoši, no kuriem 1. janvārī kontā bija atlikuši 405 tūkstoši rubļu.^[49] Lielāko daļu šīs summas veidoja iestāžu, privātpersonu ziedojumi un biedru naudas, kā arī Mežaparka manifestācijas laikā savāktie 98 tūkstoši rubļu. No frontes ienākumiem atskaitāmi tie 243 tūkstoši, kas caur mūsu kontu aizgāja uz Armēniju zemestrīcē cietušajiem. Aprīlī konta atlikums, neskatoties uz izdevumiem, kas bija saistīti ar vēlēšanu kampaņu, darbinieku skaita palielināšanos un Vecpilsētas nama uzturēšanu un remontu, bija pieaudzis līdz 666 tūkstošiem.^[50] Frontes saimnieciskie izdevumi nebija lieli, bet mēs dāsni atbalstījām dažādu citu sabiedrisko organizāciju veidošanos, jo bijām ieinteresēti iegūt sabiedrotus. Naudas pabalstus saņēma Nacionālo kultūras biedrību asociācija, Skautu un gaidu organizācija, Strādnieku savienība, Demokrātiskā savienība, Latvijas sieviešu līga un daudzas citas organizācijas. Ebreju biedrības darbības uzsākšanai tika ziedoti 10 000 rubļu. Tikpat Latvijas pagaidu olimpiskajai komitejai. Mūsu kontu daudzu organizāciju iniciatīvas grupas izmantoja savu

līdzekļu glabāšanai, jo pirms reģistrācijas tām nebija tiesību atvērt savu norēķinu kontu. Tā fronte stāvēja kūmās civilās sabiedrības veidošanā.

1989. gada 7. un 8. janvāris

Manas prombūtnes laikā bija noticis interfrontes kongress, kura stenogrammas vēl tagad nespēju mierīgi lasīt. Tik daudz ļaunuma un agresivitātes pret latviešu tautu tur tika izgrūsts. Reizēm sev vaicāju, kur visi tā laika interfrontes vadoņi ir palikuši. Es labi atceros viņu uzvārdus : Belaičuks, Bukaškins, Ždanoka, Dīmanis, Aleksejevs. Laikam tikai Bukaškins ir atstājis Latviju. Pārējie veiksmīgi izmanto demokrātijas dotās tiesības uz uzskatu dažādību un turpina darboties. Interfrontes kongresa delegāti griezās pie LTF ar atklātu vēstuli, aicinot uz sadarbību. D. Īvāna atbilde bija ass, publicistisks meistardarbs, pilns nesaudzīgas ironijas: «...jūsaprāt, īpaši vēlams šī sadarbība būtu mazo tautu asimilācijas attaisnošanā, imigrācijas veicināšanā, centralizācijas nostiprināšanā, ekstensīvās ražošanas izvēršanā un ārkārtīgi apdraudētās krievu valodas aizsargāšanā no latviešu nacionālisma. [...] mēs varētu [...] no visas sirds izteikt sašutumu par latviešu tautas neganto vēlmi saglabāt sevi un savas nacionālās pašnoteikšanās tiesības».^[51] Tajā nojaušams tāds aizturēts niknums, ka rodas iespaids, ka tā uzrakstīta vienā elpas vilcienā, kā pretplīķis pļaukai, ko interfrontes kongress cirta sejā katram no mums. Tā bija Daiņa personīgā atbilde, bet, līdzko tā tika publicēta, tā kļuva par frontes oficiālo pozīciju. Dainis to bija nodevis publicēšanai, nesaskaņojot savu rīcību ar valdi. Atbildes izraisītais sašutuma vilnis interfrontiešu vidē bija milzīgs, tādēļ daļa valdes locekļu Dainim pārmeta pārsteidzīgo rīcību, kas, viņuprāt, nevajadzīgi bija pielējusi eļļu konfrontācijas ugunī. Pirmajā valdes sēdē pēc manas atgriešanās no Kanādas par šo jautājumu daudz tika diskutēts. Tur arī pirmo reizi ievēroju Ivaru Godmani. Zāles dziļumā piecēlās noplukuša izskata bārdains vīrs un sāka argumentēti pierādīt, cik rupja politiska kļūda ir pieļauta, tā sakaitinot krievu strādniekus. Viņa pārlicinošā, skaldošā runas maniere piesaistīja manu uzmanību. Painteresējos, kas ir runātājs. Tā uzzināju, ka tas ir frontes lektoru grupas lektors un politiskās komitejas loceklis Ivars Godmanis.

Interfrontei neizdevās atrast Latvijā tipogrāfiju, kas būtu ar mieru izdot tās informācijas biļetenu «Jedinstvo». Pat ar Centrālkomitejas palīdzību jautājums nebija atrisināms. Preses nama direktors K. Dundurs gan iespieda «Atmodu», bet, savu darbinieku atbalstīts, atteicās pieņemt interfrontes pasūtījumu. Tā nu «plaši atbalstītajai darbaļaužu aizstāvei» bija jāmeklē papīrs un tipogrāfija ārpus Latvijas. Protams, tas nebija grūti, ja ņem vērā, kas bija interfrontes kūmās, un tā krievvalodīgais laikraksts «Jedinstvo» sāka iznākt 12. februārī un kopā ar partijas oficiozu «Sovetskaja Latvija» kļuva ietekmīgs vissavienības mēroga informācijas, pareizāk sakot – dezinformācijas avots par

notikumiem Latvijā. Viņu kampaņai pretim turējās krievu «Atmoda» un «Sovetskaja Molodež», kas tolaik bija viens no PSRS progresīvākajiem laikrakstiem, kas iznāca milzu tirāžā un tika tūlīt izķerts. Bez oficiālā izplatīšanas ceļa šie kārotie brīvā vārda un patiesības nesēji kļuva par spekulantu iedzīvošanās avotu. Vilciena pavadoni Rīgā tos pirka un tālāk pa dzelzceļu izplatīja pa visu Savienību, kur abus laikrakstus tirgoja par tiem laikiem neiedomājamu cenu – 3 rubļiem. Tādos apstākļos ļoti svarīgi bija atbalstīt demokrātisko kustību citās PSRS daļās, lai tā dzirksts, kuru PSRS Konstitūcijas kampaņa bija aizdegusi, nenodzistu.

Līdz PSRS tautas deputātu kongresa vēlēšanām interfrontes un Tautas frontes pretstāvēšanas asums sasniedza kulmināciju un faktiski noteica politisko spēku stratēģiju Latvijā. Lai gan neviens neticēja interfrontes apgalvojumam, ka tās rindās ir 650 000 biedru, kas nozīmētu, ka tā ir gandrīz četras reizes lielāka nekā Tautas fronte, tomēr tās vadības un nelielās aktīvistu kopas skaļā klātbūtne un aizvainojošie izteikumi draudu sajūtu pastiprināja. Zināmā mērā interfrontes pastāvēšanu var salīdzināt ar spēcīga ārējā ienaidnieka klātbūtni valstī, kad nācija uz laiku atvirza otrā plānā atsevišķo grupu intereses un organizāciju atšķirības, lai vienoti vērstos pret ārējiem draudiem. Tāds drauds demokratizācijai bija interfronte. Tā kopā ar saviem atbalstītājiem kā Latvijas kompartijā, tā Maskavā radīja šo draudu sajūtu. Tādos apstākļos bija jāpieņem stratēģiski būtisks lēmums, vai LTF piedalās PSRS Tautas deputātu kongresa vēlēšanās. J.Vidiņa «Helsinki – 86» un vēl dažas mazākas organizācijas aicināja vēlēšanas boikotēt. Tādas balsis skanēja arī LNNK un Neformālajā tautas frontē. Tomēr par spīti pūrisma tendencēm LNNK savā dibināšanas kongresā 18. februārī pieņēma kustības vienotībai izšķirīgu lēmumu vēlēšanās piedalīties. Sava nozīme šī lēmuma pieņemšanā bija arī interfrontes akcijām. Gandrīz vai jāsaka paldies tiem mazajiem, zaļganos frenčos tērptajiem vīriņiem, kas fronteī šo pretinieku uzdāvināja.

1989. gada 23. februāris

23. februārī interfronte savējos aicināja uz demonstrāciju. Tās maršruts ar Rubika un Klaucēna atbalstu gāja gar Brīvības pieminekli. Tas bija tišs izaicinājums uz konfrontāciju. Tiem, kas to plānoja, nebija grūti paredzēt, ka aizvainotie cilvēki neļaus apgānīt latviešu tautas svētāko simbolu un mēģinās bloķēt ceļu interfrontes gājienam. Tādas ziņas fronte saņēma no nacionāļiem. Savukārt mums it kā simpatizējošie VDK aģenti metās klāstīt briesmu stāstus, kas viss jau ir paredzēts konflikta paasināšanai. Vienlaikus slimnīcu atbalsta grupu pārstāvji ziņoja par rīkojumu sagatavot brīvas gultas ievainoto uzņemšanai. Mēs izmantojām visus mūsu rīcībā esošos kanālus, lai mainītu maršrutu. Tā kā to saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu bija atļāvusi Rīgas izpildkomiteja, tikai Ministru padome

varēja maršrutu atcelt. Vairs neatceros iemeslu, kāpēc fronte tik atsaucīgajam Bresim tas nebija pa spēkam, bet maršruts mainīts netika. Arī mūsu sarunas ar CK nedeva rezultātu. Lai gan arī viņi bija nobijušies no tāda konflikta iespējamajām sekām. Būtu taču jātbild Maskavai. Vēl 30 minūtes pirms gājiena sākuma maršruts nebija mainīts. Arī nacionālu vadība nespēja ietekmēt dažu savējo pārāk sakarsušos prātus. Lai arī bijām ieteikuši frontes dalībniekiem ignorēt šo provokāciju, nebija priekšstata, kā attīstīsies notikumi. Abi ar Škaparu devāmies uz Brīvības pieminekli, lai savām acīm redzētu, kas notiks. Škaparu pēc dažām dienām uz sarunu uzaicināja VDK šefa vietnieks Johansons, lai pārņemtu, ka abi esam bijuši pie Brīvības pieminekļa, kas varējis izraisīt nevajadzīgus asumus. Johansonam bija lietišķie pierādījumi – fotogrāfijas ar mūsu sejām pūlī. Tātad «zēni» bija tur un visu pārraudzīja.

Sarkankarogotā kolonna, braši dziedot, tuvojās pa Ņeļina ielu. Un tad notika negaidītais. Vismaz man. Milicija to pagrieza lejup gar universitāti. Kā vēlāk noskaidrojām, tad Rīgas milicijas pārvaldes priekšnieka vietnieks Bugajs pretēji sava priekšnieka Gončarenko rīkojumam bija pieņēmis šādu lēmumu. Mani tas pārsteidza, jo starp abiem nekādas lielās atšķirības nebiju ievērojusi. Kad kārtoju atļaujas frontes masu pasākumiem, abi pat neslēpa, ka ar pūlēm valda savu nepatiku pret tādu frontes pārstāvi. Šis lēmums parādīja Bugaja miliča profesionalitāti – viņš bija par kārtības sargāšanu, nevis par nekārtību izprovocēšanu. Viņā cilvēcisko nebija nomācis naidis, kā tas bija noticis ar Gončarenko. Abu galveno miliču ceļi pavisam izšķīrās 1991. gada augusta puča dienās, kad Gončarenko atbalstīja pučistus, bet Bugajs apsargāja Latvijas Augstāko padomi.

Pūlis mani un Škaparu izšķīra. Klusējošie cilvēki ielas abās pusēs noskatījās, kā melnā masa plūda garām. Ķērcošas balsis, uzbudinātas sejas, aizvainojoši lozungi – un tad ar mani notika kaut kas nekontrolējams. Manī sāka kustēties melns naida vilnis. Tas aizmigloja man skatienu, kā nebijušu aizskaloja visu, ko civilizācija bija paguvusi manī uzslāņot. Sažņaugtām dūrēm un drebot pie visām miesām, es tur stāvēju. Ja man pie rokas būtu bijis akmens, es mestu. Ja man būtu bijusi šautene, es šautu. Ja man būtu cirvis, es slaktētu. Es vairs nebiju cilvēks, bet monstros. Pēc kāda laika attapos. Tas, ko biju par sevi uzzinājusi, mani pildīja ar dziļām kauna jūtām. Biju izmisusi. Kā tik primitīvas jūtas manī varēja sadzīvot kopā ar alkām pēc skaistā: mūzikas, mākslas, mīlestības. Reiz to pastāstīju Džemmai, un viņa ar dziļu sapratni mani mierināja, sakot, ka arī viņa tādus brīžus ir piedzīvojusi. Kādus bezdibeņus vēl man nenāksies sevī atklāt.

Nākamajā dienā pēc pretīgā interfrontes gājiena man bija jādodas uz Igauniju, jo valde mani bija pilnvarojusi pārstāvēt LTF vadību Igaunijas neatkarības pasludināšanas 71. gadadienas svinībās. Jāizbrauc bija naktī, jo ceremonija paredzēja, ka tajā brīdī, kad lec saule – t. i., pulksten 8.33, Garajā Hermanī, augstākajā no vecpilsētas nocietinājumu torņiem, tiks uzvilks Igaunijas zilimelnibaltais karogs. Brauciens bija grūts, jo vairākas dienas Latvijā sniga un puteņoja. Mežos starp Salacgrīvu un Ainažiem šoferis zaudēja kontroli pār auto un tas kādas trīs reizes apgriezās uz ceļa ap savu asi. Mēs ar līdzbraucošo Ojāru Blumbergu pārdzīvojām asu izbīļa mirkli. Arī šoferim vajadzēja kādu brīdi, lai atgūtos, un tad turpinājām ceļu. Tallinā mūs sagaidīja Juris Putriņš. Devāmies uz Tompea pili, kur bija paredzētas uzrunas un ceremonija. Cilvēki plūda tūkstošiem. Tāpat kā pārējie goda viesi, tiku stādīta priekšā Igaunijas kompartijas un valdības vadītājiem. Scenārijā bija paredzēts arī apsveikums no Latvijas Tautas frontes, ko biju sagatavojusi, bet, tā kā pirmā persona – Dainis – nebija ieradies, tad igauņi nolēma man vārdu nedot. Daudz tikos un runājos ar «Rahvarinnes» vadītājiem. Igauņi ļoti lepojās ar savu IME – saimnieciskā aprēķina programmu, ko bija izstrādājusi Edgara Savisāra vadītā nodaļa Valsts plāna komitejā. IME iedvesmoti, arī mūsējie mēģināja radīt līdzīgu programmu Latvijā. Kā brīnums šķita tas, ka Indreks Toome, Ministru padomes priekšsēdētājs un viens no reformistiem^[52], atklāti sadarbojās ar fronti. Stipri vēlāk, 29. novembrī, līdzīgs gājiens atkārtojās arī Latvijā, kur par Breša vietnieku iecēla LTF programmas ekonomiskās daļas autoru Arni Kalniņu. Savukārt Lietuvā kopš pavasara tajā pašā amatā bija apstiprināta Kazimira Prunskiene, kas pārstāvēja «Sajūdis» Viļņas grupējumu. Tobrīd es vēl nepratu saskatīt lielā diriģenta roku, kas mēģināja ietekmēt tautas kustību Baltijā. Es atgriezos Rīgā ļoti iespaidota par Igaunijas oficiālās vadības apgaismotību. Man tas likās nerasniedzams sapnis, jo Latvijas varas gaitēnos bija tik sasmacis gaiss. Arī kopējais spriegums Igaunijā bija krietni zemāks. Interfronte tur gan rosījās, bet tās balss nebija tik skaļi dzirdama kā Rīgā, jo tai Igaunijas kompartijas vadībā nebija tik daudz atbalstītāju.

1989. gada 28. marts

Frontes valdē bija iedibināts komandas princips. Citādi tas arī nebija iespējams tik liela ārēja spiediena apstākļos. Turklāt mums nevienam nebija politiskā darba pieredzes, un tikai ilgās, atklātās diskusijās varēja rasties stratēģija un taktiskie risinājumi, kas ļāva it veikli pretoties partijas profesionālajam aparātam. Bez vēlētiem valdes locekļiem tās sēdēs varēja piedalīties un izteikties ikviens. Reizēm tas bija ļoti nogurdinoši, jo paildzināja lēmumu pieņemšanas procesu. Šī atklātība fronti atšķīra no partijas, kur viss par spīti Gorbačeva aicinājumiem notika aiz slēgtām durvīm. Lai izvairītos no iespējas ļaunprātīgi uzurpēt varu, kongress paredzēja, ka valdes priekšsēdētāja amats ir rotējošs un

attiecīgā amatpersona ik mēnesi pārvēlāma. Pēc valdes ievēlēšanas pirmajā domes sēdē J. Škapars uz mēnesi tika apstiprināts par valdes priekšsēdētāju.^[53] Tomēr mūsu pārspīlētās bailes no varas koncentrēšanās noveda otrā galējībā. Līdz ar biežo priekšsēdētāju maiņu cieta darbs, jo mēneša laikā jau nevar pat tā īsti iestrādāties. Turklāt notikumu dinamika bija tik mainīga, ka prasīja tūlītēju atsaukšanos, bet biežā priekšsēdētāju maiņa radīja tādu kā vadības deficītu. Tādēļ decembrī nolēma, ka turpmāk valdes priekšsēdētāju apstiprinās uz trim mēnešiem.

Pirmais trīs mēnešu kadenci ieguva Valdis Šteins, ar kuru cieši jo cieši sastrādājāties jau kongresa rīkošanas laikā. Valdis bija īpatnējs cilvēks, viņš pievērsa slimīgu uzmanību konspirācijai un vienmēr bija norūpējies par informācijas noplūdi nevēlamās rokās. Tādos apstākļos, kādos mēs strādājām, ir tikai divi ceļi, kā ar to cīnīties. Vairums izvēlējās pirmo – pilnīgu atklātību, jo konspirācijai būtu jāšķiež pārāk liela enerģija un tāpat neko neizdotos noslēpt. Savukārt Valdim, kam bija nosliece uz vajāšanas māniju, tāda atklātība nebija pieņemama. Tādēļ, kļuvis par valdes priekšsēdētāju, viņš tiecās daudzas lietas lemt vienpersonīgi vai arī šaurā lokā, bieži nostādot pārējos valdes locekļus notikuša fakta priekšā. Tieši Šteina vadības laikā starp viņu un vairumu pārējo valdes locekļu sāka veidoties saspīlējums. Marta sākumā atmosfēra bija kļuvusi tik neveselīga, ka, D. Īvānam, V. Šteinam un J. Jurkānam dodoties pirmajā ārzemju braucienā uz Zviedriju, valde mēģināja norobežoties no Šteina, publiski darot zināmu, ka viņš nav pilnvarots runāt tās vārdā. No šī brīža Valdis kļuva klaji naidīgs un izmantoja savus sakarus neformālu organizācijās, lai padziļinātu neuzticību pret frontes vadību. Jaunā valdes priekšsēdētāja Pētera Laķa ievēlēšanu viņš interpretēja kā VDK iedvesmotu galma apvērsumu. Šteina pozīciju stiprināja arī tas apstākļi, ka valdes sēde bija slēgta, jo citādi tā izvērstos par nebeidzamiem runas plūdiem. Lai gan valdes protokols apliecina, ka par Laķi balsoja desmit valdes locekļi, viens atturējās un viens balsoja pret. Tā kā tas notika drīz pēc manas atgriešanās no Kanādas, Šteins to uzskatīja par manis savērptu intrigu.

Būdams Zviedrijā, V. Šteins iestājās LSDSP. Tas nāca atklātībā tikai 1989. gada jūnijā, kad frontē bija sākusies neformāla diskusija par sociāldemokrātiskās partijas atjaunošanu. Valdis paziņoja, ka Bruno Kalniņš personīgi viņu ir pilnvarojis LSDSP pārstāvēt Latvijā. Šī neveiksmīgā kandidatūras izvēle ir novedusi pie tā, ka Latvijā šodien faktiski nav mūsdienīgas, eiropiskas sociāldemokrātu partijas. V. Šteins sociāldemokrātijas ideju izkropļoja, mēģinādams to pārvērst par labēju nacionālradikālu partiju. Tas vēlāk noveda pie partijas šķelšanās, bet neglābjamais jau bija noticis – partija bija ieguvusi odiozu reputāciju. No šī neveiksmīgā sākuma sociāldemokrāti, manuprāt, pēc daudzajām iziešanām un saplūšanām nav atkopusies pat šodien un vēl nav sasnieguši tādu līmeni, lai

veidotu dialogu ar Eiropas modernajiem sociālistiem. Varbūt darbs 7. Saeimā palīdzēs viņiem mūsdieniskoties, eiropeizēties un atteikties no lēta populisma. Nākamais Šteina darbības sasniegums ir Brīvo konservatīvās partijas dibināšana 1991. gada aprīlī. Partija vēlēšanās zaudēja. Jau domāju, ka šī partija ir pagaisusi no Latvijas politiskajām debesīm, kad ar pārsteigumu atkal lasu par «jaundibināto konservatīvo partiju». Šoreiz gan Valdis nav tās vadītājs, bet tikai ierindas biedrs – vada «ventspilnieki». Lai gan partija 7. Saeimas vēlēšanu kampaņas laikā tērēja savai nozīmībai neproporcionāli lielus līdzekļus, tā tomēr neiekļuva parlamentā. Naidīgums, kas dveš no Valda publikācijām, ir neveselīgs. Tās lasot, rodas iespaids, ka vajāšanas mānija vēl ir pastiprinājusies.

Fronte pamazām kļuva par tādu kā antitēzi nemīlētajai un atsvešinātajai «viņu» partijai. Visos lielākajos publiskajos ceremoniālos un rituālos, teātru un augstskolu apaļajās jubilejās u. c. apsveicēju vidū tika aicināti frontes vadības pārstāvji. Scenārijs lielākoties bija līdzīgs – vispirms nāca oficiālā CK apsveicēju delegācija. Pašķidri aplausi pieklājības pēc. Tūlīt sekoja frontes pārstāvji. Skaļi, ilgstoši applausi. Lai arī sapratu, cik nozīmīgi ir atkal un atkal atgādināt partijas vadoņiem, kāds atbalsts stāv aiz frontes, ka esam tā īstenā, mīlētā, gaidītā organizācija, tomēr reizēm šie varas rituāli man likās pārspīlēti. Atceros Nacionālās operas jubileju. Stāvam pustumsā kopā ar citiem apsveicējiem aiz kulisēm. Atskan ceremonijmeistara patētiskā balss: Latvijas Tautas fronte! Zālē sākas vētraini aplausi. Mēs ar Pēteri Laķi tiekam uzbīdīti uz spoži apgaismotās skatuves. Tā kā nekad uz operas skatuves neesmu bijusi, jutos baigi. Lejā, man pie kājām, ir melna bedre, tur vajadzētu būt publikai, bet, spožajā gaismā apžilbusi, nespēju to saredzēt. Aplausi negrib rīmties. Stīvi stāvam un laiku pa laikam pateicībā paklanāmies. Beidzot Pēteris kaut kā norunā apsveikuma vārdus, un abi nedroši dodamies pretim cienīgi stāvošajam Kārlim Zariņam un skaisti tērptajai, teatrāli smaidošajai Solveigai Rajai, lai paspiestu roku un pasniegtu ziedus. Uff! Misija izpildīta.

Uz fronti milzīgā straumē plūda vēstules, kuru rakstītāji fronteī pāradresēja tās funkcijas, ko agrāk pildīja partijas komiteju vēstuļu daļa. Lai tiktu galā ar informācijas plūsmu, fronte palielināja savu sekretariātu, izveidojot tādu kā vēstuļu lasīšanas un atbildēšanas dienestu. Nozīmīgākais nonāca uz Daiņa, kārtējā valdes priekšsēdētāja vai mana galda. Tomēr starp rakstītājiem nebija daudz to, kas nāca ar jaunām idejām vai būtisku informāciju. Tā frontē ienāca caur vietējām nodaļām vai tiešās tikšanās ar valdes locekļiem vai komiteju referentiem. Vairumam rakstītāju fronte bija tāda kā dvēseles šķīstītava, kaut kas līdzīgs psihoterapeitam vai garīdzniekam, kas ļāva atbrīvoties no gadiem krātā un nekad neizrunātā. Citi bija praktiskāki. Viņi uztvēra fronti kā gādnieci, kas atnāks un sodīs nejauko namu pārvaldnieku par viņa neizdarību, sabārs rupjo kadru

daļas priekšnieku – atvaļināto padomju virsnieku vai palīdzēs tikt galā ar ķildīgu kaimiņiem. Trešo grupu veidoja dīvaiņi – cilvēki ar ne visai stabilu nervu sistēmu, kuri bija izgudrojuši mūžīgo dzinēju, zināja cara ģimenes īsteno kapa vietu vai arī bija neatzīti rakstnieki un mākslinieki. Viņi atnāca un stundām mēģināja stāstīt par savu vienreizējo atklājumu vai nesaprasto talantu. Viņu sarakstītie romāni un dzejas krājās mana un Daiņa rakstāmgalda atvilktnēs. Dīvaiņu uzklausīšanā apbrīnojama pacietību parādīja Timiāna Munkevica – mūsu sekretāre. Tīna bija neatvietoājama ar savu lielo dvēseles dāsnumu un kaismīgo iestāšanos par to, ko viņa uzskatīja par neatliekamu un pareizu, bet ko ne vienmēr mums bija pa spēkam izdarīt tūlīt, kā to pieprasīja Tīna. Viņa mūs urdīja un nelika mierā. Reizēm tas ērcināja, bet katrreiz, kad Tīna bija vajadzīga, viņa bija savā vietā. Cik daudz sirsnības viņa ieguldīja darbā! Cik daudz no sevis viņa tam atdeva!

1988.gada decembra otrā puse

Notikumu secība ļāva organizācijai pakāpeniski nobriest. Kaut vai vēlēšanas. Tās sākās ar PSRS tautas deputātu kongresu, tad decembrī sekoja vietējās padomes un tik tad 1990. gadā Latvijas Augstākās padomes vēlēšanas. Ja secība būtu citāda, piemēram, vietējās padomes tiktu vēlētas pēc Augstākās padomes vēlēšanām, cik daudz grūtāk būtu iegūt nepieciešamās divas trešdaļas mandātu, lai pieņemtu 4. maija Netakarības deklarāciju. Pēc frontes kandidātu pārlicināšanās uzvaras vietējās padomēs tās kļuva par frontes administratīvo atbalsta struktūru Augstākās padomes vēlēšanu kampaņas laikā. Ejot cauri trim vēlēšanu kampaņām, nobrieda arī frontes vēlēšanu koordinatori M. Steins, P. Sterniņš, G. Beņķis, A. Dravnieks u. c. Viņi kļuva par profesionāļiem. Ne jau velti par viņu roku 5. Saeimas vēlēšanās cīnījās vai visas politiskās partijas.

Tautas deputātu kandidātu izvirzīšanas kampaņa sākās 17. decembrī, kad es vēl biju Kanādā.^[54] Uz Toronto pienāca ziņa, ka mani grib izvirzīt vienā no Rīgas apgabaliem. Priekšlikums bija tik negaidīts, ka atteicos. Vēlāk, kad atgriezos Rīgā, nožēloju, jo, redzot, cik interesanti un spriegi attīstas kampaņa, man nagi niezēt niezēja iesaistīties atklātā cīņā frontes pusē. Frontei nebija nekādas pieredzes, bet «darbs dara darītāju». Mums palīdzēja arī kompartijas sastingums. Pēc inerces tur iedomājās, ka viss ritēs kā agrāk, bez konkurences. Decembrī valde apstiprina LTF vēlēšanu komisiju^[55], tomēr, vēlēšanu kampaņai attīstoties, komisija parādīja savu darboties nespēju. Tikai daži no tās locekļiem bija aktīvi, un vēlēšanas arvien vairāk bija valdes un topošā vēlēšanu centra rokās.

Viens no būtiskākajiem vēlēšanu kampaņas uzdevumiem bija lauzt padomju varas gados izveidojušos bezcerīgo neieinteresētību visos jautājumos, kas bija saistīti ar varu, un atmodināt cilvēkos apziņu, ka šoreiz no katra personīgi ir atkarīgs vēlēšanu rezultāts.

Vēlēšanu likums bija veidots padomju garā, balstoties uz namu pārvaldēm un darbaļaužu kolektīviem. Izvirzīšanas procedūra bija pietiekami sarežģīta, lai ar to nevarētu tikt galā ar pašiniciatīvu vien: sapulcē bija jāpiedalās vismaz pusei no darba kolektīva vai 500 cilvēkiem no attiecīgā dzīvojamā rajona, par izvirzīto kandidātu bija jābalso pusei no klātesošajiem, par ko bija jāstāda protokols pēc noteiktas formas utt. Deputātu kandidātus varēja izvirzīt arī sabiedriskās organizācijas – tāpat arī Tautas fronte. Tam bija juridiska rakstura šķērslis, jo, kaut gan fronte jau vairākus mēnešus aktīvi darbojās, tās statūtus reģistrēja tikai 21. decembrī. Tādēļ fronte priekšvēlēšanu taktikā uzsvaru lika uz savas visaptverošās klātbūtnes iespaيدا radišanu: frontes biedri saņēma uzdevumu aktīvi rīkot vai, ja tas nav iespējams, piedalīties citu rīkotajās priekšvēlēšanu sapulcēs, tā kļūstot par vienīgo organizēto pretinieku partijas aparātam. Pats nejedzīgākais izgudrojums kandidātu filtrēšanai bija priekšvēlēšanu sapulces, kurām bija piešķirtas pilnvaras atsijāt daļu no izvirzītajiem deputātu kandidātiem un atstāt tikai divus. Tieši šajā posmā arī notika tās lielākās manipulācijas, jo šīs sapulces bieži vien vadīja izpildkomitejas un partijas komitejas funkcionāri, kas pārzināja likuma un procedūras fineses, jo tās bija radītas, lai maksimāli pasargātu no nevēlamām «pie demokrātijas nepieradušas» tautas aktivitātēm. LTF vēl vēlēšanu likuma apspriešanas gaitā bija norādījusi uz šīs normas pretdemokrātisko raksturu, kas pieļāva daudz subjektīvas patvaļības kandidātu šķirošanā. Priekšvēlēšanu sapulce bija nopietnākais šķērslis neformālo kandidātu ceļā, tādēļ bija ļoti svarīgi, lai iespējami daudz frontes cilvēku tiktu pilnvaroti tajās piedalīties. Šim posmam LTF veltīja īpašu uzmanību, tomēr rajonos, kuros bija maz frontes biedru un kuros valdīja partijas konservatīvais spārns, mūsu atbalstītie pārstāvji netika iekļauti biļetenos. Vēlēšanu kampaņa ar tās samudžinātajiem noteikumiem kļuva par nākamo posmu pēc konstitūcijas apspriešanas, kura laikā turpināja attīstīties frontes rīcībspēja, un tai bija liela nozīme plaša frontes aktīva konsolidēšanā un apmācīšanā. Visos apgabalos veidojās savi neformālie vadītāji, kuri sāka noteikt sabiedrisko domu rajonā un ar kuriem vietējās partijas komitejas nevarēja nerēķināties. Tālredzīgākie partijas rajonu komiteju sekretāri, kā J. Vanags Madonas rajonā vai D. Skulte Cēsu rajonā, izvēlējās atklātu sadarbību.

Frontes entuziasma pilnais darbs vēlēšanu kampaņas laikā partijas aparātu pārsteidza pilnīgi nesagatavotu. Tāpat kā tās kandidātus. Agrāk taču bija tik vienkārši. CK organizācijas daļa nolēma, palaida «uz leju» rīkojumu, un darbaļaužu kolektīvi izvirzīja. Pēc šīs pašas shēmas partijas funkcionāri mēģināja darboties arī šoreiz, bet gandrīz katrā darba kolektīvā bija vietējās frontes grupas vai nodaļas pārstāvji, kas labi iecerēto scenāriju neļāva īstenot. Vēlēšanu centrs bija izstrādājis sīkas instrukcijas, kā kurā gadījumā rīkoties, kas ir likumīgi un kas nav. Fronte cīnījās ne tikai par lēmuma

pieņemšanu, bet arī protestēja centrālajā vēlēšanu komisijā pret izvirzīšanas procedūras pārkāpumiem gadījumos, kad nebija ievērotas likumā noteiktās normas. Tādu bija ne mazums, jo partijas aparāts savā ierastajā augstprātībā daudzviet pat nepūlējās ievērot pašu izstrādātos noteikumus. Kā mums stāstīja vietējo LTF grupu pārstāvji, rūpnīcās tika doti visstingrākie norādījumi balsot par «pareizajiem» kandidātiem. Tas tikai parāda partijnieku atrautību no reālās dzīves, ja pat 1988. gada vētrainie notikumi vēl nebija likuši viņiem atmosties. Pat tie, kuri fronteī nesimpatizēja, bija sapratuši, ka ar partijas norādījumiem ne viss vienmēr ir kārtībā. Viņus varēja uzkurināt, tikai skaļi klaigājot par netaisno likumu par migrācijas ierobežošanu, par latviešu valodas uzspiešanu, par fašismu. Tas iedarbojās. Dodot savus rīkojumus, partijas komitejas nebija ņēmušas vērā arī tādu faktoru kā slēpto nacionālismu, kas piemita daudziem partijas funkcionāriem un administratīvajiem darbiniekiem. Arī ārēji it kā režīmam paklausīgajiem garīdzniekiem. Situācijās, kad, neapdraudot sevi, varēja izpalīdzēt fronteī, vairums to darīja. Tā bija sava veida piektā kolonna partijas un administratīvajā aparātā, kas bez centības un entuziasma pildīja tiešos partijas uzdevumus.

Fronte piešķīra lielu nozīmi kandidāta un vēlētāja tiešam dialogam, turpretim partijas oficiālie kandidāti nebija gatavi tiešai diskusijai ne ar vēlētajiem, ne ar opozicionārajiem kandidātiem. Vagris atļāvās neierasties uz priekšvēlēšanu sapulcēm, kurās jo aktīvi darbojās J. Dobelis un E. Repše ar savām uzticības personām. Tas bija sarežģīts vēlēšanu apgabals, kurā bija reģistrēti seši deputātu kandidāti. Tā bija kļūda, ka divi LNNK biedri balotējās vienā apgabalā. CK instruktori vairākkārt griezās pie frontes vadības ar lūgumu ļaut Vagri ievēlēt mierīgi. Fronte palika neitrāla un visu atstāja pašplūsmā. Varbūt mēs neticējām, ka vēlētaji ir gatavi tik radikālam solim kā pie varas esošas personas noliegšana kāda, pēc to dienu standartiem, radikāla dēļ. Varbūt mēs baidījāmies, ka atklāta vēršanās pret partijas pirmo sekretāru var izraisīt nevēlamu notikumu ķēdi, kas traucēs fronteī brīvi darboties citos vēlēšanu apgabalos. Rezultātā Vagris uzvarēja ar nelielu pārsvaru – 51,3%, kas, iespējams, bija iegūts, izmantojot ne visai godīgus līdzekļus. Šādas situācijas nevar izspēlēt otrreiz, un neatbildams ir jautājums, kas būtu noticis, ja fronte būtu aktīvi nostājusies Dobeļa pusē.

1989. gada februāris

Manā skatījumā šī pirmā vēlēšanu kampaņa bija cīņa starp interfronti un Tautas fronti. Pie tam šis griezums šķērsoja visu sabiedrību, arī partijas biedrus. Spilgts piemērs tam bija I. Ķezbera un V. Soboļeva konflikts. CK birojā tika «ieteikts», ka Daugavpils vēlēšanu apgabalā balotēsies V. Soboļevs. Savukārt fronte vēlējās, lai tur balotētos I. Ķezbers, ko partija vēlējās redzēt Kirova rajonā. Zināmā mērā viņi abi bija emblemātiskas figūras, jo

Soboļevs pārstāvēja interfrontes līniju, Ņezbers – tos, kas simpatizēja fronteī. Viņš būtu varējis uzvarēt, jo cik Daugavpils bija interfrontiska, tik rajons tautfrontisks. Arī katoļu baznīca bija gatava viņa atbalstam. Viņš piekrita frontes priekšlikumam, bet atkāpās, kad CK birojs to pieprasīja. 17. februārī viņš pirmoreiz atteicās balotēties. Tad frontes spiediena rezultātā it kā piekrita to darīt, tad atkal atsauca. Sašutumā par tādu Ņezbera svārstīšanos fronte atteicās turpmāk viņu atbalstīt pirmajā kārtā. Iet pašam nebija jēgas, jo interfrontiskajos apgabalos par Ņezberu nebalsotu, bet tautfrontiskie jau bija aizpildīti ar stabilām frontes atbalstītām kandidatūrām. Fronte gan mēģināja likt Sobolēvam pretim vietējo Daugavpils strādnieku, tomēr viņu pat neizdevās izvirzīt. Līdz ar to Sobolēvam bija garantēta ievēlēšana, jo otrs kandidāts bija Daugavpils komjaunatnes komitejas pirmais sekretārs Pēteris Sadovičs, kas «smalkjūtīgi» atkāpās. No CK kuluāriem tuvām aprindām uzzinājām, ka, juzdamies nepelnīti «iznests cauri», Ņezbers uzrakstījis atlūgumu no CK biroja. Atlūgums tā arī netika pieņemts, un, lai mazinātu spriegumu, Ņezbers iegāja slimnīcā, formāli turpinot pildīt ideoloģiskā sekretāra pienākumus.

Slikti apslēptais Ņezbera un Sobolēva konflikts, dažu partijas komiteju atklāta sadarbība ar fronti vēlēšanu kampaņas organizēšanā, darba kolektīvu partijas organizāciju nepakļaušanās centra direktīvām – tās visas bija daudz dziļāka procesa ārējās izpausmes. Partijas demokrātiskais centrālisms vairs nefunkcionēja. Nebija vienotības arī pašā CK. Ja neņem vērā pašā Ņezbera mugurkaula trūkumu, tad viņa neizvirzīšana par deputāta kandidātu bija nebijis gadījums – LKP CK vērsās pret savu ideoloģisko sekretāru! Vēl gan CK birojs pieņēma vienotus lēmumus: kritizēja «nacionālistisko spēku» aktivizēšanos, kā pēc LNNK dibināšanas kongresa tika deklarēts, vai mēģināja vērsties pret preses visatļautību, bet partijas aparāta funkcionārus nevarēja nesatraukt partijas iekšējās disciplīnas šķobīšanās. Domāju, ka tas bija viens no iemesliem, kāpēc CK sasparojās un ķērās pie pretuzbrukuma.

1989. gada 18. februāris

18. februārī notika LNNK I kongress, kura programmā par kustības galamērķi tika pasludināta Latvijas valsts atjaunošana. LNNK skaidrā valoda atšķīrās no frontes piesardzīgajiem formulējumiem un neiekļāvās tajā spēlē, kuru fronte spēlēja ar CK: kaut ko pasakām, pārējo – paturam prātā. Nedomāju, ka Elizabetes ielas namā būtu bijušas ilūzijas par frontes patieso noskaņojumu, bet viņus pagaidām apmierināja tas, ka mēs nedodam iemeslu fronteī pārnest novēršanos no Gorbačovā pārbūves kursa. Citādi tas bija ar LNNK. Viņi bija atļāvušies teikt patiesību, tāpēc 1. martā CK birojs pieņēma lēmumu «Par Latvijas Nacionālās neatkarības kustības kongresu», kurā asi nosodīja LNNK kā organizāciju, kurai ir sveši pārkārtošanās un sabiedrības atjaunotnes uzdevumi.

Lēmums bija piebārstīts ar partijai tik mīļajiem stereotipiem: politisks avantūrisms, grupas ambīcijas, pašizolācija, provokatoriski izlēcieni, antisociālistiska rīcība utt. Smagākā no visām apsūdzībām bija paziņojums, ka LNNK darbība ir antikonstitucionāla. Tas deva iespēju LPSR prokuroram J. Dzenītim pasludināt kustību ārpus likuma un aizliegt reģistrēt tās statūtus. Atkārtojās tas pats, kas notika pēc frontes dibināšanas kongresa. Dzenītis neatkāpās, tāpēc lēmums bija jāpieņem, viņu apejot. Frontes gadījumā tā bija Ministru padome, kas legalizēja tās statusu. LNNK statūtus reģistrēja jūnijā ar Augstākās padomes Prezidija lēmumu. Frontes šķietamā mērenība un LNNK radikālisms nacionālajā jautājumā veiksmīgi viens otru papildināja. Fronte nacionāļiem bija kā tāds otrais jumts, kas ļāva netraucēti darboties neatkarīgi no partijas un oficiālo iestāžu attieksmes. Savukārt nacionāļu skaidrā valoda un uzdrīkstēšanās kalpoja kā sava veida lakmusa papīrs, kas ļāva pārbaudīt, kāds patiesībā ir pretspēks. Šodien, lasot pārmetumus fronteī par tās mērenību, man ir rūgti. Tā ir tāda teoretizēšana, vēstures taisīšana, ignorējot procesa pakāpeniskumu un komplicētību. Nenovērtēt frontes izšķirošo lomu Latvijas valstiskuma atjaunošanā nozīmē nevēlēties redzēt lietas to patiesajos apstākļos un samērā. Imants Kalniņš, viens no LNNK vadītājiem, kuru vienmēr esmu apbrīnojusi par pārlicības īstumu un pilsonisko stāju, godīgi atzīst: «Esmu sevi pieķēris pie domas, ka, tagad vērtējot to dienu notikumus, mēs esam aizmirsuši to vidi, kāda tajā laikā bija. Tas, ka šeit bija PSRS, ka vēl darbojās visi PSRS likumi, tas mums ir piemirsies [..]. Te bija PSRS armija, milicija, un arī sajūtu ziņā te bija pavisam savādāk nekā šodien.»^[56] Būtu labi, ja šodienas un rītdienas vērtētāji to neaizmirstu. Īpaši to novēlu tiem, kas paši tajā laikā vēl bija ļoti padomiski, bet pēc neatkarības atjaunošanas ir kļuvuši ticīgāki par pašu pāvestu, lai tikai pierādītu, ka vienmēr ir bijuši «Atmodas darbinieki».

Februāra beigās un marta sākumā atmosfēra bija saspriegta: agresīvas publikācijas presē, Rubika, Klaucēna un Dzenīša paziņojumi pret fronti un LNNK. Priekšvēlēšanu sapulces daudzviet pārvērtās par klaji naidīgu konfrontāciju starp to tautfrontiski un interfrontiski noskaņotajiem dalībniekiem. 25. februārī notika interfrontes mītiņš, kurā tika izvirzīts ultimāts Augstākajai padomei un valdībai līdz 1. aprīlim izpildīt prasību pārtraukt valodas likuma apspriešanu un migrācijas ierobežojumus, pretējā gadījumā draudot ar masveida streikiem.^[57] Klīda baumas, ka notiek plašas karaspēka daļu pārdislokācijas. Tam varēja būt divejāds izskaidrojums. Vai nu gatavojās kaut kas patiesi baismīgs, kā ārkārtējā stāvokļa ieviešana, vai arī karavīri tika ievesti, lai nodrošinātu ar balsotājiem partijas oficiālos kandidātus. Runāja arī, ka Vācijas Demokrātiskajā Republikā dienāšo karavīru balsis tiks ieskaitītas Latvijas vēlēšanu skaitā. Agrāk tāda prakse pastāvēja, bet tad tam nebija nekādas nozīmes, jo vēlēšanas bija formālas. Vienmēr

balsoja 99,9%. Milicija par mēģinājumu piketēt pie Baltijas kara apgabala mītnes aizturēja 25 cilvēkus. «Atmodā» parādījās šķēres, kas norādīja uz vietu, kur pēc ilgāka pārtraukuma cenzūra bija «izgriezusi» rakstu par izrēķināšanos ar Helsnki-86 piketētājiem. Manuprāt, konkrēta plāna Maskavā nebija, bet šī spiediena, ko juta arī Lietuvā un Igaunijā, mērķis bija iebiedēt cilvēkus, lai svārstīgie atkal kļūtu piesardzīgi un kompartija atgūtu tradicionālos līdzekļus, kā ietekmēt vēlēšanu kampaņu. Frontē spriedām, ko darīt, lai atgūtu zaudēto iniciatīvu. Kādu rītu februāra pēdējās dienās pie Škapara atnāca Juris Bojārs un vēlējās runāt ar viņu divatā. Kad viņš aizgāja, Jānis atstāstīja sarunu. Bojārs zinājis teikt, ka Latvijā ieradusies PSKP CK komisija, kuras uzdevums ir sagatavot ziņojumu par stāvokli republikas partijas organizācijā. Gaisā esot jūtama represiju un partijas tīrīšanas tuvošanās. Figurējot melnie saraksti utt. Vajadzētu lielu tautas manifestāciju partijas progresīvo spēku atbalstam. Par to esot arī Gorbunovs. Valde 2. martā nolēma, ka jāiesniedz Rīgas izpildkomitejā pieteikums par lielu mītiņu un demonstrāciju, jo likums prasīja to izdarīt desmit dienas pirms paredzētā pasākuma. Pieprasījumu iesniedzām, vēl neizlēmuši, kā rīkoties.

Nolēmām, ka jāraksta vēstule Gorbačovam ar lūgumu pieņemt Latvijas inteliģences pārstāvjus. Tas bija panavis mēģinājums tikt klāt «caram», lai viņš beidzot dzirdētu patiesību par notikumiem Latvijā. Jutām, ka lielāka iespēja tikšanos panākt būs, ja neviens no pazīstamajiem «dumpiniekiem» nebūs starp ieteiktajām personām, tāpēc izvēlējamies drošas vērtības – Raimondu Paulu, Jāni Peteru un tikko nodibinātās Latvijas krievu biedrības priekšsēdētāju Juriju Abizovu. Atbilde pienāca pēc vairākām nedēļām, kad krīze bija pāri. Gorbačova vietā marta beigās ar Latvijas pārstāvjiem tikās CK «pelēkais kardināls» Vadims Medvedevs, bet tam vairs nebija īpašas nozīmes, jo Latvijā demokrātiskie spēki jau bija vēlēšanās guvuši ievērojamus panākumus. Turpmāk fronteī bija savi deputāti, kas varēja tikties ar Gorbačovu pašu.

1989. gada 4. marts

Neskatoties uz saspriegto situāciju, mani un I. Cālīti, kurš vadīja LTF komiteju sadarbībai ar demokrātiskām kustībām, valde pilnvaroja piedalīties akadēmiķa Saharova iedvesmotās vissavienības biedrības «Memorial» Ukrainas nodaļas dibināšanas konferencē. Kijevā ielidojām ar nelielu nokavēšanos, tāpēc konferences namā ieradāmies, kad tā jau bija sākusies. Mūs nosēdināja vienā no pirmajām rindām. Kā nopratu pēc sarunām, kas notika mums aiz muguras, tur nākamajā rindā sēdēja Ukrainas CK un Kijevas varas iestāžu oficiālie pārstāvji. Atskatījos. Ak, šie partijas funkcionāriem tipiskie sejas vaibsti – bez garīguma, pilni trulas pašapziņas! Viņi jutās kā šī pasākuma saimnieki. Man pār muguru noskrēja drebuļi – vēl necik sen pie mums Latvijā viss bija tāpat. Tieši Kijevā esot, sapratu, kādu milzu ceļu dažos mēnešos Latvija bija nogājusi. Konference ritēja pēc

iepriekš nosprausta scenārija un bez īpaša saviļņojuma. Pienāca mana kārtā runāt. To gaidot, biju ļoti satraukta. Atceros, ka Cālītim lūdzu nespriest par mani pēc maniem mērenajiem vārdiem, jo uzskatīju, ka mana uzstāšanās nedrīkst izraisīt neko, kas varētu kaitēt pirmās Ukrainas atklātās, demokrātiskās organizācijas dibināšanai. Tolaik Cālītis bija viens no frontes radikālākās organizācijas Neformālās frontes vadītājiem. Jutu pret viņu paralizējošu cieņu, ko iedvesa viņa leģendārais dzīvesstāsts. Viņš vēl arvien skaitījās politeslodzītais, atbrīvots nosacīti. Viņa termiņš beidzās jūlijā. Cālītis mierinoši pasmaidīja par maniem vārdiem. Tagad brīnos pati par sevi, jo, iepazīstot Intu tuvāk, sapratu, ka viņš par cilvēkiem spriež nevis pēc vārdiem, bet pēc darbiem. Strādājot ar viņu kopā, manai cieņai pret viņu vēl pievienojās dziļa draudzība. Pats brīnišķīgākais, ka ilgie gadi nometnēs nebija sarūgtinājuši viņa dvēseli. Ieslodzījuma laiku viņš bija izmantojis, lai mācītos. Viņš vairāk vai mazāk runāja vienpadsmit svešvalodās un bija autoritāte bijušo PSRS politeslodzīto vidū.

Man kā Latvijas Tautas frontes pārstāvei deva vārdu. Kad tiku līdz skatuvei, sākās ovācijas! Zāle pamazām cēlās kājās. Arī prezidijs, kurā bija Ukrainas ievērojamākie zinātnieki un literāti. Cilvēki sauca apsveikuma vārdus. To redzot, pat daži no pirmajās rindās sēdošajiem funkcionāriem paslējās kājās. Ovācijas ieilga. Tās kļuva par brīdinājumu tiem, kas domājās Ukrainu guļošu un kontrolētu esam. Tā bija vēsts, ka par spīti totālajai rusifikācijai, kādai gadu desmitiem bija pakļauta ukraiņu tauta, nav izdevies iznīdēt tās nacionālo pašapziņu. Ukraina modās, lai prasītu savas tiesības, nevis gaidītu, kad kādam labpatiks tās dot. Man tas bija saviļņojošs brīdis, jo sapratu, cik lielu lomu Baltijas tautas kustības spēlē PSRS pārveidošanas procesā. Savā runā uzsvēru solidaritātes motīvus un pastāstīju par LTF programmu un darbību. Šī uzstāšanās it kā pārrāva aizsprostu. Labi iecerētais konferences scenārijs pajuka. Nelīdzēja ne partijas pārstāvju klātbūtne, ne konferences vadītāja centieni nomierināt zāli. Bez iepriekš saskaņotajiem runātājiem pie vārda tika arī neplānotie. Vienu no viņiem pat norāva no tribīnes ar varu. Arī konferences noslēguma dokumentus neizdevās pieņemt tādus, kādi tie iepriekš bija saskaņoti partijas komitejā. Sākās to īsta apspriešana. Nākamajā dienā «Memoriāla» rīcības komiteja aicināja uz mītiņu kijeviešus. Tas bija pirmais atļautais mītiņš Ukrainā, tāpēc nav brīnums, ka salīdzinājumā ar Baltijas lielajām manifestācijām tas izskatījās pieticīgi, bet tas bija sākums. Lēna bija mošanās un vēl lēnāka atdzimšana, kā to rāda notikumi Ukrainā pēc valstiskās neatkarības atjaunošanas.

Pēcpusdienā I. Cālītis un es bijām uzlūgti uz Ukrainas neformālo organizāciju saietu. Tas notika kādā no bijušo politeslodzīto mājām Kijevas nomalē. Piedzīvojums bija pati nokļūšana līdz saieta vietai. Vairākas reizes mainījās mūs pavadošās personas un

vairākkārt notika pārsēšanās citos sabiedriskā transporta līdzekļos. Tur bija sapulcējušies Ukrainas ievērojamākie disidenti, vēlākie «Ruh» vadītāji. Nopietni vīri skarbām sejām, kuru neiztrūkstoša daļa bija kuplas jo kuplas ukraiņiskas ūsas. Daļa no viņiem bija tērpti ukraiņu nacionālajos kreklos. Arī mājas goda istabā juta nacionālo garu. Pie sienas bija Tarasa Ševčenko fotogrāfija un ukraiņu tautas mākslas darinājumi. Sanāksme notika ukraiņu valodā, ko nesapratu. Arī Ints uzstājās ukraiņiski. Apzinājos lielo uzticību, kas man tika dāvāta, ļaujot būt klāt «Ruh» dibināšanas kongresā. Pasniedzu «Ruh» priekšsēdētājam Dračam Latvijas karogu. 1999. gada aprīlī ar skumjām uzzināju, ka autokatastrofā gājis bojā viens no mūsu namatēviem – Vjačeslavs Černovils, «Ruh» ilggadējais vadītājs.

1989. gada 6. marts

Lai cik saviļņojoši bija notikumi Kijevā, domās biju Rīgā. Abi ar Cālīti atgriezāmies naktī. Pirmdien metos uz Vecpilsētas ielu, lai uzzinātu, kā manas prombūtnes laikā attīstījušies notikumi. Škapars stāstīja, kļūstot baumas, ka LKP CK gatavojas mainīt mums simpatizējošo preses izdevumu, radio un televīzijas vadību. Turklāt vairums šo personu bija partijas biedri. Atgādināšu, ka tolaik arī daudzi LNNK biedri vēl glabāja kabatā tumši sarkano PSKP biedra karti. Lielais izstāšanās process sākās tikai rudenī. Vienpadsmitos mūs gaidot Centrālkomitejā. Tā 6. martā notika CK pirmā sekretāra J. Vagra un Tautas frontes vadības, ko pārstāvēja Škapars un es, pirmā oficiālā tikšanās. Dainis tolaik bija Zviedrijā. Saruna bija asa. Pārmetām Centrālkomitejai neizdarību un dubultstandartus, vērtējot frontes un tās sabiedroto rīcību un interfrontes akcijas. Prasījām nosodošu CK paziņojumu par interfrontes aicinājumu uz streiku. Norādījām arī uz pārkāpumiem PSRS tautas deputātu vēlēšanu kampaņā. Runājām par augošo konfrontāciju, kuras novēršanai CK neko nedara, un tas rada iespaidu, ka tiši tiek provocēta ārkārtējā stāvokļa ieviešana Latvijā. Vagris bija izvairīgs, kas atstāja bezspēcības iespaidu.^[58] Šī bezspēcība apstiprinājās jau pēcpusdienā, kad Latvijas teātru aktieri pie CK mītnes rīkoja protesta piketu pret plānoto preses brīvības ierobežošanu. Pikets tika izklīdināts ar spēku un kādi desmit aktieri aizturēti. Kad ziņa pienāca frontes mītnē, tūlīt zvanījām Vagrim. Škapars vaicāja, vai viņš zinot, ka milicija pie CK sit teātra māksliniekus. Vagra atbilde bija dziļi simboliska: «Man logi ir uz otru pusi!» Šī frāze tik precīzi atspoguļo Vagra būtību – nekur neiejaukties. Protams, pēc šī zvana neko neredzējušajam Vagrim bija kaut kas jādara. Iztēlojos, kā viņš zvana vietvaldim Soboļevam un sākas gara skaidrošanās, līdz beidzot tiek dots rīkojums aktierus atbrīvot. Frontes valde nekad nav saņēmusi atbildi uz jautājumu, kas ir atbildīgs par 6. martā notikušo varmācību, bet pa aplinkus kanāliem

uzzinājām, ka tas noticis pēc Vitālija Soboļeva mutiska rīkojuma, ko viņš devis Rīgas pilsētas iekšlietu daļas priekšniekam V. Gončarenko.

1989. gada 2. februāris

Rakstot grāmatu, vēlējos pārbaudīt, vai tiešām tāda PSKP CK komisija no Maskavas bija atsūtīta. Latvijas Valsts arhīva partijas arhīva dokumenti man bija kā romāns. Atklājās paralēla vēsture, kas pelnījusi paralēlu grāmatu. Jutu lielu kārdinājuma iegrimt šajos dokumentos, lai uzzinātu vairāk par lielā režisora roku, kas gadiem ilgi bija vadījusi manu un Latvijas dzīvi. Likās, ka lasu Orvela romānu. Viss ir kontrolēts, viss paredzēts un beidzot – zaudēts. Tomēr apturēju savu rakņāšanās kāri, jo sapratu, ka tad nekad netikšu galā ar savām atmiņām par Tautas fronti. Ar nepacietību gaidīšu tupmākās O. Niedres publikācijas, kurās viņš aplūko kompartijas augstceltnē notiekošo. Bez tādas analīzes Latvijas vētrains Atmosfēras gadus pilnībā neizvērtēt. Ziņas par PSKP CK komisiju LVA partijas arhīva dokumentos neizdevās atrast, bet uzzināju, ka 2. februārī bija pienākusi PSKP CK vēstule «Par pasākumiem, kas veicami, lai dotu pretsparu antisociālistisku elementu mēģinājumiem radīt PSKP opozicionāras politiskas struktūras».^[59] Par šīs vēstules izpildi bija atbildīgs J. Vagris un biroja loceklis V. Soboļevs, A. Briļs, J. Oherins, I. Ņezbers, kā arī CK propagandas daļas vadītājs G. Loskutovs. Tātad uzbrēciens no Maskavas tomēr bija atskanējis, un sprieguma kāpums februāra otrajā pusē un marta sākumā bija nobijušos čekistu reakcija, lai parādītu, ka viņi enerģiski «pretsparojas», kā vēstulē bija uzdots. Spriežot pēc LKP CK biroja sēžu protokoliem, martā un aprīlī daudz ticis spriests par to, ko darīt, lai tiktu galā ar Maskavas vēstulē uzdoto. Ar atzīmi «slepen» tiek izstrādāts pasākumu plāns^[60], vienā no tā punktiem ir paredzēts no 1989. gada marta organizēt regulāras LKP CK, IF un LTF pārstāvju tikšanās, kā arī maksimāli strādāt ar partijas biedriem, kas iesaistījušies šo abu organizāciju darbā, lai tās tuvinātu konstruktīvam dialogam. Kāds naivums! Vai tiešām CK vadība ticēja iespējai izlavierēt starp Tautas fronti un interfronti?

1989. gada 7. marts

Galīgais lēmums par mītiņu un demonstrāciju vēl arvien nebija pieņemts. Tā kā Īvāns un Šteins bija Zviedrijā^[61], lēmums bija jāpieņem viņu prombūtnē. Visi bija vienisprātis, ka šī ir otrā bīstamākā krīze pēc iepriekšējā gada novembra notikumiem, tomēr domas dalījās jautājumā par manifestācijas un gājiena rīkošanu. Vieni bija par aktīvu, pārdomātu spēka demonstrējumu no frontes puses, jo mēs bijām zaudējuši iniciatīvu un ļāvuši sevi ievilkt vārdu karā ar interfronti. Citi vaimanāja par tankiem un asinīm, par provokācijām. Valde sanāca vai katru dienu. Satrauktā Dina Kuple stāstīja, ka Radošo savienību kultūras padome esot pret mītiņu. Arī zinātnieki iebilstot, to atkal un atkal atkārtoja I. Vītols.

Radikāļi Juris Putriņš un Jānis Rukšāns bija pret cilvēku grūšanu briesmās. Viņus atbalstīja Mavriks Vulfsons un Ivars Godmanis. Škapars, Freimanis, Bišers, Dinevičš, Berklavs un es aizstāvējām pulcēšanos un gājienu. Pēc vairāku dienu diskusijām, beidzot 7. martā balsojām par galīgo lēmumu – būt vai nebūt Daugavmalā manifestācijai. «Par» balsoja desmit, «pret» – viens un viens atturējās.^[62] Man par pārsteigumu pretbalsotājs bija pazīstams ar radikāliem izteikumiem, turpretim šķietami mērenie balsoja apstiprinoši. Starp radikālismu vārdos un izlēmīgu rīcību ir būtiska atšķirība. Liela spiediena un reālu briesmu apstākļos ne katram pa spēkam izšķirties par risku. 12. marta manifestācija bija tāds risks. Tā varēja izdoties un varēja arī kļūt par asiņainu provokāciju ārkārtas stāvokļa ieviešanai.

Neveicās arī ar atļaujas saņemšanu manifestācijas un gājiena rīkošanai. Rubiks to vilcināja, jo likums viņam deva tādas tiesības. Beidzot 7. marta izpildkomitejas sēdē Rubiks Škaparam darīja zināmu, ka mītiņš esot atļauts, bet demonstrācijai viņš nevarot piekrist. Bijām sašutuši, jo interfrontei gājiens tika atļauts. Tā mēs nevarējām padoties un tajā apšā dienā sapulcinājām Rīgas frontes aktīva sanāksmi, kurā tika pieņemta protesta vēstule. Sanāksmi izmantojām, lai nodaļu pārstāvjus sīki instruētu par gaidāmo pulcēšanos. 9. marta vakarā abi ar Jāni atkārtoti tikām aicināti uz izpildkomiteju noklausīties «spriedumu». Protests izskatīts, bet Rubiks lēmumu nav mainījis.

Tikko lēmums par manifestāciju bija pieņemts, valdes locekļi devās uz četriem Latvijas novadiem, lai informētu par notikumiem Rīgā un 12. martā paredzēto tautas pulcēšanos. Tur tika sasaukti novada rajonu LTF nodaļu vadītāji. Tie informāciju nodeva tālāk. Tā dažu stundu laikā visa Latvija sāka gatavoties šim pasākumam. Šo shēmu turpmāk pārvērtām par iknedēļas informācijas sanāksmi, kurā jau otrā dienā pēc valdes sēdes viss bija zināms vietējā līmenī. Svarīgi bija nedot iemeslu sākt vardarbību pret manifestantiem, tāpēc valde, gluži kā CK birojs, apstiprināja lozungus. To radīšana bija tik interesanta. Diskusijā piedalījās visi rīcības komitejas locekļi^[63] un gluži kā skolnieki, viens otru pārtraucot un papildinot, spēlējās ar vārdiem un teikumiem : – «Quo vadis, Vitālij Soboļev?», «Latvija nav guberņa, ģenerālgubernatori mums nav vajadzīgi!», «Nepieļaut jaunu 1959.gadu!», «Atmodai – jā! Miegam – nē!», «Visu tautību krietnos cilvēkus mūsu rindās!», «Demokrātija nav varas untums, bet tautas griba!», «Brīvību Vāclavam Havelam!», «Mātes valodu – tēvu zemē!». Pārsteidzoši, bet tautfrontieši labi saprata, kāpēc tas tiek darīts, un pieņēma šos ierobežojumus bez diskusijām. Manifestācijas nolikumā, ko rakstīju pati, lūdzu, lai cilvēki sadalās grupās pa piecpadsmit, kur cits citu labi pazīst. Katrai grupai nepiederošā rīcībai jāvelta īpaša uzmanība. Visi, kam vien ir fotoaparāti, tika aicināti tos ņemt līdzi, lai dokumentētu katru konfliktu. Manifestācijas gatavošanā lielu palīdzību

sniedza Latvijas radio, kurā atkārtoti un atkārtoti tika intervēti valdes locekļi. Cik liels bija spriegums ap šo pasākumu, liecina LTF radio biļetenā man uzdotais jautājums, vai būtu ieteicams uz Daugavmalu ņemt līdzīgi bērņus. Protams, ka tiešajā ēterā es atbildēju apstiprinoši, «jo fronte gatavojas mierīgi masu manifestācijai, kurā nav paredzams nekas bīstams». Tajā pašā laikā LTF nodaļas jau bija saņēmušas norādījumu, ka šoreiz vajadzētu izvairīties no bērņu klātbūtnes.

1989. gada 10. marts

Piektdien – divas dienas pirms pasākuma – devos uz Augstāko padomi, lai par visu informētu Gorbunovu. Kad pastāstīju, kas izdarīts, lai manifestāciju sagatavotu, cik tajā piedalīsies cilvēku, kādi būs lozungi utt., viņa reakcija bija negaidīta. Viņš nebija informēts par to, ka cilvēki tiek pulcināti Daugavmalā. Savā tiešajā naivumā, izšāvu: «Kā, bet tas taču tiek darīts pēc jūsu lūguma!» Tādu lūgumu Bojāram Gorbunovs neesot izteicis. Uzskatot mītiņu par bīstamu, viņš lūdza to atcelt. Viņš pat piedāvājās vakarā uzstāties TV un aicināt cilvēkus palikt mājās. Redzot, cik Gorbunovs ir uztraukts, viņa satraukums pielīpa arī man. Protams, ka tikai valde varēja tādu lēmumu pieņemt, tāpēc gandrīz vai skriešus metos atpakaļ uz Vecpilsētas ielu. Kad izstāstīju mūsējiem par Gorbunova reakciju, viņi kļuva domīgi: melnās aizdomas atkal atdzīvojās. Kas īsti notika? Kā Gorbunovs varēja nezināt, ka fronte gatavo tādu pasākumu? Tiekoties 6. martā ar J. Vagri, mēs bijām ar viņu pārrunājuši manifestāciju un izteikuši sašutumu, ka pretēji interfrontei, mums demonstrācija netiek atļauta. Vai CK spēlēja dubultspēli un Gorbunovs bija izolēts? Spriedelēšana neļāva nokļūt tuvāk patiesībai, un bija jau par vēlu. Nekas vairs nebija atceļams, jo mašīna bija iedarbināta pilnā sparā. Bija jāriskē. Nolēmām neko nemainīt un to darījām zināmu Gorbunovam.

Draudošās partijas tīrīšanas kontekstā baumas par inteliģentā un civilizētā Ķezbera krišanu neželastībā viņu padarīja tautā populāru. Popularitātei ne nieka netraucēja tas, ka viņš bija CK ideoloģiskais sekretārs. Šodien jau ir piemirsies, kā psiholoģiski mainījās attieksme pret kompartiju 1989. gadā. Ķezbers bija vilnī. CK acīs it kā politisks līķis, tautas acīs – upuris. Arī fronte šo auru palīdzēja nostiprināt, dodot viņam vārdu 12. marta tautas manifestācijā. Priekšlikums ļaut Ķezberam runāt skanēja no visām pusēm. Arī no valdes locekļiem Cīruļa, Vulfsona, Petera, tomēr valde apstiprināja runātāju sarakstu bez CK ideoloģiskā sekretāra.^[64] Piekritām Berklava pamatotajam iebildumam – ja helsinkiešiem Daugavmalā neļauj runāt, arī Ķezberu aicināt nebūtu pareizi. Vakara pirms manifestācijas man mājās zvanīt zvanīja tālrunis, līdz piekritu protokolēt valdes aptauju. Vairums valdes locekļu – desmit, arī es, bija par to, lai ļautu Ķezberam runāt. Kāpēc? Varu paskaidrot savu nostāju. Man likās, ka situācija ir tik dramatiska, ka ir labāka līdzšinējā partijas vadība

nekā interfrontiskā spārna uzvara. 1959. gada apvērsums LKP un tā traģiskās sekas mūsu tautai bija bieds, ko negribējās piedzīvot otrreiz. Turklāt Ņezbers bija stingri apsolījis, ka vēlēšanu otrajā kārtā ies tajā apgabalā, kur fronte norādīs. Pati biju šī solījuma lieciniece. To viņš atkal neizdarīja, tā sagraudams frontes izplānoto shēmu. Vēlāk man tik daudzkārt ir nācies vilties Ņezbera kunga rīcībā un konstatēt, kā atšķiras viņa vārdi un darbi. Tomēr ne visi padevās šai baiļu sajūtai. Dbalsojot divi valdes locekļi atturējās, un trīs nepiekrita, ka Ņezbers runā. Arī E. Berklavs, kurš lūdza to īpaši atzīmēt protokolā. Pēc visa partijā pārdzīvotā Berklavam vairs nebija ilūziju par tās biedriem, lai cik civilizēti viņi uzvestos.

1989. gada 12. marts

Manifestācija izdevās. Mierīgi. Gaiši. Bez provokāciju mēģinājumiem. Kad tā beidzās, tad paņēmu mikrofonu un aicināju: «Visi, kas atrodas no manis pa labi, dodas Oktobra tilta virzienā. Visi, kas atrodas no manis pa kreisi – Dzelzceļa tilta virzienā.» Un 250 000 cilvēku sakustējās. Tūlīt pretim tribīnēm izveidojās šķirtne, un dažu minūšu laikā krastmala bija tukša. Neviena incidenta. Neviena nolauzta krūma, ne nomesta papīra. Tas bija satriecoši. Stāvēju, un man pār vaigiem tecēja asaras. Es biju tik lepna par savu tautu. Kā tautas dziesmā: «Caur sudraba birzi gāju, ne zariņa nenolauzu.» Mēs visi kopā gājām caur sudraba birzi un nedrīkstējām nolauzt ne zariņa. Arī nejauši ne. Šī dzelžainā disciplīna bija tik iespaidīga. Tie neformāļi, kas bija atbraukuši no tālienes: Krievijas, Ukrainas, Kaukāza – frontes mītnē aizgūtnēm pārrunāja redzēto un pārdzīvoto. Viņi bija pārliecināti, ka tauta ar tādu stāju un pašcieņu savu mērķi sasniegs. Šīs disciplīnas priekšā bija spiesta atkāpties arī Maskava. Sapulcējušies pieņēma vēstuli Gorbačovam, kurā izklāstīja politisko situāciju Latvijā un brīdināja, ka «1959. gads kļuva par vienu no neostālinistisko spēku pirmajām uzvarām, kas ievilka padomju sabiedrību stagnācijas purvā. Nepieļausim, ka tas atkārtotos 1989. gadā! Demokratizācijas procesa ierobežošana Latvijā un citās republikās draud ar neatgriezeniskām sekām pārbūves likteņiem Padomju Savienībā.»^[65] Otrā dokumentā, kas arī tika nosūtīts uz Maskavu, tika izteikts atbalsts republikas vadībai.^[66] Nekādas tīrīšanas LKP nesākās. Manifestācijas politiskie mērķi bija sasniegti. Fronte bija nospēlējusi partijas gaišo spēku aizstāvja lomu. Kārtējās krīzes dziļākais punkts bija pārvarēts, un līdz vēlēšanām viss ritēja bez īpašiem pārsteigumiem, ja par kaut ko īpašu neuzskata interfrontes ārdīšanos.

1989. gada 25. marts

25. martā pagāja 40 gadu kopš otrās lielās deportāciju dienas Latvijā 1949.gadā. Gadu iepriekš radošo savienību vadība, CK mudināta, rīkoja piemiņas brīdi Brāļu kapos. Šogad iniciatīvu uzņēmās fronte sadarbībā ar Radošo savienību kultūras padomi. Biju uz tās sēdi, kurā nolēma kopā ar fronti rīkot sēru manifestāciju. Aicinājumam uz manifestāciju vēl

pievienojās Kultūras fonds, Nacionālo kultūras biedrību asociācija, lielākās reliģiskās konfesijas. Pēc noteiktas formas, norādot par atbildīgo personu sevi, uzrakstīju manifestācijas pieteikumu un to iesniedzu Rīgas izpildkomitejā. Pat nepieļaujot domu, ka sēru gājienu varētu neatļaut, to izziņojām avīzēs, radio un pa frontes iekšējiem kanāliem. 21. martā bija paredzēta izpildkomitejas sēde, uz kuru es kā atbildīgā par pasākumu biju uzaicināta. Ierados noteiktā laikā, bet mani lūdza uzgaidīt. Iekšā ritēja diskusija. Kad man atļāva ieiet, tūdaļ sapratu, ka runa ir bijusi par frontes pasākumu – neviens, man ienākot, nepacēla acis. Visi skatījās galdā. Rubiks ar savu gumijas puisēna optimismu sejā cēla pārējiem priekšā darba kārtības pirmo jautājumu: frontes pieteikto manifestāciju, tūlīt pats paziņodams, ka šis pasākums pārāk traucēšot satiksmi un tādēļ centrā neesot vēlams. Tālab izpildkomiteja ielu gājiena vietā piedāvājot pulcēties Mežaparkā un no tās puses tuvoties Brāļu kapiem. Mežaparkā! Tieši Rubika piedāvājums radīja tās lielākās nekārtības. Lai turp nokļūtu, tā vai tā bija jābrauc no centra. Kas nodrošinātu papildus transportu rīdziniekiem? Ne jau izpildkomiteja. Viņš zināja, ka es atteikšos, jo fronteī bija vajadzīgs centrs. Rubiks atrunājās arī ar vēlēšanu likuma pārkāpšanu, jo tas aizliedzot 24 stundas pirms vēlēšanām jebkuru aģitāciju. Mēģināju aizstāvēties, teikdama, ka tas ir sēru gājiens bez lozungiem, tikai ar nacionālajiem karogiem un ka tam nav nekāda sakara ar vēlēšanām. Rubiks atcirta – karogs arī ir aģitācija. Tramvaju un trolejbusu pārvaldes pārstāvis gan mēģināja man palīdzēt, bikli piedāvādams Rubikam transporta pārorganizācijas shēmu un apgalvodams, ka TTP visi esot gatavi to īstenot operatīvi. Savukārt Rubika vietnieks A. Barkāns uzdeva jautājumus tā, lai manis sniegtās atbildes parādītu, cik labi un pārdomāti ielu gājiens ir sagatavots. Rubiks palika pie sava kategoriskā «nē», retoriski vaicādams: «Ja kaut kas notiks, vai jūs, Kalnietes kundze, atbildēsiet?» Jā, tam biju gatava, un lai to apliecinātu, piedāvāju pati sevi ķīlā, t. i., būt apcietinājumā uz manifestācijas laiku. Savā naivumā cerēju, ka, redzot manu pārliecību, vismaz pārējie izpildkomitejas locekļi atmodīsies un mani atbalstīs. Rubiks lika jautājumu uz balsošanu. Neviena roka necēlās pret Rubika lēmumu. Daži atturējās. Viņu skaitā arī Barkāns. Lielām acīm skatījos uz Arhitektu savienības priekšsēdētāju G. Asari. Viņš bija Radošo savienību kultūras padomes loceklis un tās sēdē kopā ar pārējiem bija balsojis par šo pasākumu. Vai tiešām viņš atbalstīs Rubiku? Jā! Galvu nepaceldams, viņš uzspieda savu labo roku 45 grādu leņķī virs galda. Viņam pat nebija drosmes atturēties!

Kas tas ir par baismīgu spēku, kas liek pakļauties un nepretoties nepareizām lietām? Pat tad, ja pašam par sevi kauns. Vai tās ir bailes? Nē. Tas būtu pārāk primitīvi. Tas drīzāk ir gara aptumsums. Pūļa vairākuma izstarota hipnoze. Nespēja skaidri saskatīt skaidras lietas. Es arī biju tādā situācijā 1987. gada 14. jūnijā, kad man nebija drosmes iet nolikt

ziedus pie Brīvības pieminekļa, un tās ir manas rūgtākās atmiņas. Neesmu varējusi sev piedot tādu nesaskaņu ar sevi. Cilvēks un vājuma brīdis. Tā ir viena no tēmām, kas manu prātu nodarbina jo bieži. Cilvēks un nodevība. Cilvēks un sevis nicināšana. Arī apustulis Pēteris, pirms rīta gaisma ausa, trīs reizes bija noliedzis Jēzus vārdu. Un tieši kauns par savu vājumu viņam ļāva vēlāk kļūt par to dedzīgāko ticības vēstītāju un aizstāvi. Daugavmalā G. Asaris pienāca pie manis, lai teiktu, ka nekad sev nepiedošot savu vājuma brīdi. Es vīzdegunīgi atcirtu: «Jums ar to turpmāk būs jādzīvo.» Šodien es nebūtu bijusi tik pašpārliecināti asa. Es drīzāk novērtētu to negulēto nakti, kas Asarim bija aiz muguras, un vīrišķību, kas bija nepieciešama, lai to man pateiktu. Varbūt pēc tādas nakts sākās atdzimšana.

Pēc izpildkomitejas sēdes dziļi satriekta atgriezos Vecpilsētas ielas mītnē. Visa Latvija gatavojās gājienam. To vairs nevarēja apturēt. Gājiens tik un tā notiktu, kaut vai nesankcionēts. To vajadzēja legalizēt, lai nedotu iespēju Rubikam aizšķērsot gājienam ceļu ar milicijas kordonu un izprovocēt nekārtības. Zvanīju uz CK. Tā kā Ķezbers bija slimnīcā, pārējie mazgāja rokas nevainībā, jo Rīgas izpildkomitejas lēmumu viņiem neesot nekādu tiesību atcelt. Slimnīcā Ķezbers klausuli neceļ, nevienu nepieņem. Beidzot ar viņa ārstējošā ārsta starpniecību izdevās viņam nodot ziņu par notiekošo. Viņš piekrita mani pieņemt. Ķezbers piedāvāja citu risinājumu – Rīga ir republikas nozīmes pilsēta un kā tāda pakļaujas arī Ministru padomei. Tā dažu stundu laikā uz V. E. Breša galda bija jauns manifestācijas pieteikums un vēl pēc īsa brīža fronteī tika dota atļauja sēru pasākumiem.

Kad viss bija nokārtojies, pēcpusdienā uz ielas satiku A. Barkānu. Viņš man pastāstīja, kas bija noticis pirms izpildkomitejas sēdes. Ar kādu niknumu Rubiks esot piedraudējis izpildkomitejas locekļiem ar sankcijām, ja viņi nenoraidīs 25. marta sēru gājiena pieteikumu. Kāpēc, vaicāju, Rubiks tik nesaprātīgi ietiepās gājiena jautājumā. Barkāns paskaidroja, ka Rubiks esot baidījies, ka uz manifestāciju sabraukušie laucinieki paliks Rīgā un nākamajā dienā balsos tajos iecirkņos, kur frontes kandidātiem pretim stāv partijas oficiālās kandidatūras. Tātad Rubiks rūpējās ne tikai par sevi, bet arī par pārējiem interfrontes kandidātiem. Un ne tikai. Arī par Vagri, kam pretim balotējās J. Dobelis. Tāpēc no Centrālkomitejas neizdevās dabūt nekādu atbalstu, lai ietekmētu Rubiku. Tā kā Ķezberam bija vajadzīgs frontes atbalsts atkārtotajās vēlēšanās un varbūt arī, lai atspēlētu CK birojam par tā nodevīgo attieksmi pret viņa paša kandidatūru, viņš bija gatavs runāt ar Bresi. Partijnieki bija iekrituši pašī savās lamatās, kas bija ieslēptas likumā par PSRS tautas deputātu vēlēšanām. Fronte vēl novembrī bija protestējusi pret likumā paredzētajām tiesībām vēlētajam balsot pēc savas izvēles, nevis dzīvesvietas. Nepastāvot efektīvai nodoto balsu kontroles sistēmai, tas deva iespēju vienam vēlētajam balsot pat

vairākos iecirkņos vai arī organizēt nepieciešamos balsotājus, lai pastiprinātu vēlāmā kandidāta pozīcijas. Velti «viņi» baidījās no sēru gājiena. Neviens Rīgā nepalika, jo bija jāsteidz balsot savos vēlēšanu iecirkņos.

25. marts sākās ar aizlūgumu Doma baznīcā, kura pēc frontes kongresa bija atguvusi savu katedrāles statusu, lai gan tur turpinājās arī koncerti. Prāvests Liepiņš noturēja aizlūgumu par tiem tūkstošu tūkstošiem, kas šajā dienā sāka savu sājpu ceļu uz austrumiem. Tas bija aizlūgums par ciešanās bojā gājušajiem un viņu tuviniekiem, kas gadu desmitiem nesa sevī neziņas sāpi, vārgi cerot uz brīnumu, kas atdos viņu mīļos vai vismaz atnesīs ziņu, kad un kur viņu pišļi nodoti zemes klēpī. Tas bija aizlūgums par tiem, kam liktenis bija lēmis atgriezties samocītiem kā dvēselē, tā miesā. Tas bija aizlūgums arī par maniem diviem vectētiņiem un vecmāmiņu, kas palika tur, Sibīrijas aukstajos plašumos. Man tik ļoti sājēja prāvesta mierīgie, skumjie vārdi. No atmiņu dzīlēm iznira kāda pelēka aina. Mana mammīte uz ceļiem raud pie savas mātes kapa. Tas ir neievērojams, aplūzūšām un ziemas sniegos nomocītām smilgām klāts pakalniņš. Es nevarīgi stāvu un noskatos. Man žēl mammas. Savu vecmāmiņu nekad neesmu redzējusi, jo viņa bija mirusi, pirms vēl mana mamma satika manu tēvu un pirms es piedzimu. Mira tādēļ, ka viņas sirds neizturēja drausmīgo ziņu, ka meitai atvēlētais īsais žēlastības laiks ir beidzies. Mammai, tāpat kā dažiem citiem pusaudžiem, atļāva pēc kara atgriezties Latvijā. Pēc Čērčila runas Fultonā Staļins ar jaunu sparū metās cīņā pret pasaules imperiālisma aģentiem, un pēc gada atkopšanās mana mammīte pa etapu caur cietumiem kā kriminālnoziedzniece atkal tika sūtīta atpakaļ uz Sibīriju. Kopš vecmāmiņas nāves 1949. gada 14. februārī ir pagājis ilgs laiks, mamma un es esam atnākušas pie vecmāmiņas, lai atvadītos uz mūžiem. Ir 1957. gada aprīlis. Mūsu ģimene kā viena no pēdējām ir saņēmusi atļauju atgriezties Latvijā. Kaut kur nezināmā vietā Sibīrijā paliek abi mani vectētiņi. Tik 1989. gada rudenī beidzot uzzinājām, ka mammas tēvs ir miris 1941. gada 31. decembrī. Apbedīšanas vieta nav zināma.

Man pārskrēja sīkas trīsas. Skaudri apzinājos, ka šī ir pirmā reize, kad es, nekrīstītā un neticīgā, aizlūdzu par savu vecmāmiņu un vectētiņiem, jo pēc Sibīrijā pārdzīvotā vecāki bija zaudējuši paļāvību uz Dievu. Es nebiju kristīta. Arī pēc atgriešanās Latvijā vecāki to nedarīja. Viņi nepiedeva Dievam ļaunumu, ko viņiem bija nodarījuši cilvēki. Tikai tagad, mūža novakarē, viņos jūtu samierināšanos, izlīgumu ar Visvareno. Sev grūtā, melnā laikā es sapratu šo nepieciešamību atrast spēka avotu ārpus manis. Ar mācītāja Jura Rubeņa atbalstu un iejūtību 1991. gada pavasarī es pieņēmu kristību. Apziņa, ka viss ir pārejošs, man ir palīdzējusi daudzas lietas ieraudzīt jaunā gaismā un nozīmīgumā. Esmu atradusi saskaņu ar sevi un sevi pieņēmusi.

Lija lietus. Nesām ārā no Doma katedrāles tikko iesvētīto frontes karogu un Rēriha Miera karogu. Gājiens pulcējās Daugavmalā pie tribīnēm, kas tagad sen jau ir nojauktas. Pat vissarūgtinātākie bija sapratuši frontes vadības lūgumu atteikties no lozungiem un karogiem. Lai nekas neaizēnotu ar sēru lenti rotāto tikko iesvētīto frontes sarkanbalto karogu. Mēs gājām klusējot un lēnām. Pie Brīvības pieminekļa nolikām ziedus. Kolonna milza, jo tai nemitīgi pievienojās ielas malās stāvošie cilvēki. V. Šteins ierosināja apstāties pie VDK ēkas un ar klusuma brīdi pieminēt upurus. Milzīgā kolonna apstājās, un mēs sērās noliecām abus karogus. Kā gan viņi tur iekšā jutās aiz restotajiem logiem, skatoties klusējošajā cilvēku masā. Kopā ar pārējiem frontes vadītājiem gāju pirmajā rindā. Mums pa priekšu likāja un lēkāja operatori un fotogrāfi, kas mēģināja uztvert kaut ko no notiekošā grandiozuma. Laiku pa laikam no kādas uzmācīgākas kameras skarbi atgaiņājos. Mani viņu rosīšanās kaitināja. Tā bija tik sadzīviska, neatbilstīga tam svinīgajam dvēseles stāvoklim, kas mūs visus vienoja. Tagad saprotu labāk žurnālistu nepateicīgo uzdevumu traucēt citus visintīmākajos pārdzīvojumos. Tā ir viņu misija nest pasaulei vēsti par citu priekiem un sāpēm. Par mūsu sāpēm. Šī vēsts kļūst par dokumentu, un tā saglabājas vēsturei. Arī mums pašiem. Katrreiz, kad redzu Jura Podnieka un Andra Slapiņa filmētos kadrus, kā pa Brīvības ielu lēni lokās lietussargu zvīņās tērptā gājiena čūska, vēl un vēlreiz pārdzīvoju tā brīža vienreizējo īstumu. Arī skaistumu. Tur, gājienā, es nevarēju to iztēloties no malas. Tā masu, nepārvaramību, neapturamību. Šo tautas cildeno skumju un spēka tēlu, kas ir iegājis pasaules vizuālās atmiņas klasikā. Tāpat kā Baltijas ceļš un Jura Podnieka un Andra Slapiņa padarītais.

Pie Pērnavas ielas gājienam pievienojās mans tēvs. Veselība viņam neļāva tajā iekļauties ātrāk. Viņu, pusaugu zēnu, kopā ar manu vecmāmiņu izveda 1949. gada 25. martā. Pirms pāris nedēļām tēva tēvs, apnicis gaidīt, līdz amerikāņi vai angļi nāks atbrīvot Latviju, bija iznācis no mežiem, kur kopš Sarkanās armijas ienākšanas kopā ar daudziem citiem leģionāriem cīnījās pret nīstajiem padomju okupantiem. Vecmāmiņa viņu slēpa, bet kāds labvēlis jau bija paziņojis «orgāniem» un viņus saņema ciet. Tēva jaunākais brālis Arnis viens palika Latvijā, jo aizmācīšanās brīdī bija laukos pie savas vecmāmiņas. Vecmāmiņa drīz nomira, un zēns kļuva apaļš bārenis. Viņam laimējās, jo septiņgadīgo puiseli pieņēma labi cilvēki, Bogdanovu ģimene Bērzē.

Mēs tikai īsu brīdi bijām līdzās ar tēvu, tad kustīgā masa mūs atspieda vienu no otra, un tēvs ieņēma gājiena dzīlēs. Man bija tik silti, apzinoties, ka viņš ir tuvumā. Ka mēs abi, tāpat kā 1988. gada 14. jūnijā, esam vienoti savos pārdzīvojumos. Pēc mana lūguma tēvs ir uzrakstījis atmiņu stāstījumu par šo drūmo savas dzīves laiku. Mammīte nekad nav spējusi to izdarīt. Tas ir bijis pārāk sāpīgi. Es mammu saprotu, jo arī es nespēju lasīt izsūtīto

atmiņas. Es identificējos ar rakstīto, un man sāp. Reiz mammīte man parādīja tās nedaudzās mātes mātes vēstules, kas ceļojušas no Sibīrijas uz Latviju 1946. gadā, kad mammai bija atļauts atgriezties Dzimtenē. Ar nedrošu, sastrādātu roku mana vecmāmiņa rakstījusi: «Ligucīt, es tā priecājos, ka tev ir maizīte, ko ēst...» Es savus vecākus tik ļoti apbrīnoju. Par ticību un izturību. Par nevēlēšanos padoties. Par dvēseles gaišumu, jo viņi nekad nav ļāvuši naidam un atriebības jūtām sevi sagrauzt. Viņi bija tik laimīgi, atgriežoties Latvijā, ka tā vien jau likās augstākā balva, kurai līdzās tik zemas jūtas kā naidis un atriebība ir nepiedienīgas. Es nezinu, vai manī būtu tāds spēks un ticība tik lielu pārbaudījumu priekšā. Jā, neiedomājami liela bija šī ticība atgriešanās un civilizētas dzīves brīnumam. Tik liela, ka Sibīrijas bezcerībā tā izpaudās pat sīkumos. Kad pienāca laiks potēt bakas, māte neļāva to darīt man uz rokas. «Nē,» – viņa teica apjukušajai krievu medmāsai, «manai meitai būs vajadzīgi skaisti pleci, jo viņai būs jāvalkā vakarkleita!»

No Sibīrijas man ir saglabājušās dažas relikvijas. Brūns plīša rotaļu lācis vārdā Jānis, ko mūsu radi bija atsūtījuši no Latvijas, lai mazajai meitenītei būtu ar ko spēlēties. Viņam ir nolāpīts purns un dzīves grūtībās zaudēta viena no brīnišķīgi mirdzošajām dzintara acīm. Audums vietām ir izdilis, tam cauri rēgojas zāģu skaidas. Lācis guļ iepakots kartona kastē, un es to vēlos nodot savam mazdēlam Armandam. Es ceru, ka tajā jaunajā, pārtikušajā pasaulē, kurā viņš dzīvos un kurā atmiņas par mūsu tautas ciešanu lokiem būs sena pagātne, viņš sapratīs, kāpēc šī rotaļlieta jāglabā un jānodod tālāk nākamajai paaudzei. Otru relikviju izlūdzos no mammas, un tā ir kopā ar mani Parīzē. Tas ir vecs alumīnija katliņa vāciņš. Katliņš bija pirmais manu vecāku ģimenes trauks, ko tēvs varēja atļauties mammai uzdāvināt. Daudzkārt apsvilušais, bet atkal mammas roku spoži jo spoži noberztais alumīnija vāciņš man liekas vairāk vērts nekā Dreifeldu vai Kaimiņu-Kalniešu ģimeņu vēstures pagriezīenos pazaudētās, pārdotās vai atņemtās zeltlietas un sudrabs. Tām Sibīrijā nebija civilizētās pasaules vērtības. Tur viss bija mērojams kartupeļos un maizē. Manas mātes mātes briljanta auskari, mana vectētiņa kāzu dāvana, tika iemainīti pret pāris spaiņiem kartupeļu. Varbūt tieši šie kartupeļu spaiņi izglāba manu mammu no bada nāves. Trešā relikvija ir tēva mātes moldāvu vilnas tepiķa gabali. Laika gaitā tie ir zaudējuši dzīvespriecīgās krāsas, izdiluši. Ziedi vairs tikko nojaušami. Ar šo tepiķi mans tēvs un vecmāmiņa sedzās tālajā ceļā uz Sibīriju un tas viņus pasargāja no aukstuma pirmajos nometinājuma gados. Tā bija mūsu ģimenes vērtīgākā manta, kas arī pēc atgriešanās Latvijā vēl ilgi rotāja mūsu pieticīgo mājokli. Man tas liekas skaistāks par tiem eksotiskajiem paklājiem, kurus esmu iegādājusies savos daudzajos ceļojumos. Lielākā mūsu ģimenes relikvija ir vēstules, kas man paliks mantojumā no vecākiem. Tās rakstītas

uz kaut kur sameklētām papīra lapiņām vai strēmeliņiem ar tintes zīmuli. To nav daudz, un tajās ir vārdi un notikumi, kurus nevar izdomāt. Tas ir jāpārdzīvo.

1989. gada 26. marts

Tā protams bija «liktenīga sakritība, ka pēc staļinisma upuru atceres dienas, svētdienas rītā iesim pie vēlēšanu urnām», kā 25. martā nopublicētajā vēstījumā «Padomju Latvijas iedzīvotājiem» rakstīja LKP, bet šī sakritība nenāca par labu partijas atbalsītajiem kandidātiem. Sēru diena dzīvi uzplēsa brūces un atgādināja, kas ir atbildīgs par visu, kas Latvijā noticis. No 42 vēlēšanu apgabaliem tikai astoņos bija uzvarējuši fronte nepieņemami kandidāti. Par tautas deputātiem bija ievēlēti seši valdes locekļi, LTF priekšsēdētājs un pieci Domes locekļi.

3. aprīlī Tautas frontes delegācija uz trim nedēļām devās uz Kanādu un ASV. Par šo braucienu ar Valdi Liepiņu biju runājusi vēl savas uzturēšanās laikā Toronto. Valdis vēlējās, lai arī es būtu delegācijā, un es piekritu. Tomēr, kad pienāca brīdis braukt, atteicos, jo bija tik izšķirīgs laiks. Tā kā vēlēšanu pirmajā kārtā sešos apgabalos tika izziņotas atkārtotas vēlēšanas, tad fronteī pavērās vēl viena iespēja palielināt savējo mandātu skaitu. Valde un vēlēšanu centrs tūlīt sāka gatavoties otrajai kārtai. Par vēlēšanu politisko vadītāju tika apstiprināts Ivars Godmanis. Savukārt mans pienākums bija nodrošināt visu materiāli un organizatoriski nepieciešamo, lai vēlēšanu centrs varētu funkcionēt. Atdevu savu un Škapara kabinetu vēlēšanu komandas rīcībā, tomēr tur bija nemierīgi. Tāpēc daudzas apspriedes notika pie manis mājās, mūsu ģimenes nelielajā dzīvoklī K. Barona ielā 104 – 44. No malas tam vajadzēja izskatīties kā amerikāņu grāvējā: viena sieviete un četri stalta auguma jauni vīrieši dodas īpašā misijā. Reizēm paši uzjautrinājāmies par šo vizuālo efektu, lai gan tas, ko spriedām manā dzīvoklī, bija ļoti nopietni: kā uzvarēt. Tur tika izdomātas daudzas mazas vēlēšanu cīņas viltības. Piemēram, izstrādāti jautājumi, kurus vēlēšanu sapulcēs uzdeva vēlētajiem mūsu pretiniekiem un kuri atklāja viņu vājās vietas, vai, gluži otrādi, jautājumi tika piespēlēti fronte atbalstītajiem kandidātiem, lai atbildes tiem ļautu parādīt sevi no labākās puses. Svarīga lieta bija cieša sadarbība ar mūsu vēlēšanu koordinatoriem rajonos. Viņu uzdevums bija nemitīgi uzmanīt vēlēšanu komisijas un organizēt fronte dalībnieku klātbūtni visos priekšvēlēšanu kampaņas pasākumos. Īpaši tad, ja tos rīkoja opozīcijas kandidāts. Lai atvieglotu šo uzdevumu, tika izstrādātas sīkas instrukcijas, kurās tautfrontieši tika sagatavoti iespējamajiem variantiem, kā vēlēšanu komisija var apiet vēlēšanu likumu ar likumu vai viltot balsu skaitu. Viņu vajadzībām tika rakstīti arī īpaši informācijas biļeteni. Lai gan ar deputātu kandidātiem, tos trenējot jautājumu – atbilžu maratonam, vairāk strādāja Ivars

Godmanis, bet, tā kā viņš bija arī M. Vulfsona uzticības persona, reizēm vēlēšanu centra puīši rakstīja «špikerus» citiem frontes atbalstītajiem deputātu kandidātiem

1989. gada 10. aprīlis

Tautas kustību atbalstīto kandidātu žilbinošā uzvara Lietuvā un Igaunijā, pārliecinošais vairākums Latvijā radīja asu reakciju Maskavā. Vēl februārī tika iecelts jauns Baltijas kara apgabala virspavēlnieks Fjodors Kuzmins. Atceros viņa pirmo interviju Latvijas televīzijā. Kamera lēni slīdēja pār virspavēlnieka rakstāmgalda virsmu un apstājās pie Aspazijas dzeju krājuma. Tas nu bija kaut kas jauns! Līdz tam bija radies iespaids, ka partijas funkcionāri pazīst un atzīst tikai vienu latviešu autoru – Vili Lāci un viņa romānu «Uz jauno krastu». Katrā ziņā tas bija vienīgais uzvārds, ko biju dzirdējusi pieminam partijas vadoņu runās. Pat Gorbačovs savā uzturēšanās laikā Rīgā, runādams par latviešu ieguldījumu padomju daudznacionālās kultūras veidošanā, atkal nosauca V. Lāci. Nu bija atnācis krievu karavīrs ar maigu dvēseli. Viņš lasīja dzeju. Vēl piedevām romantisko Aspaziju. Tur nu viņa padomdevēji bija «pārsālījuši». Drīz vien romantiskais virspavēlnieks Rīgas ielās palaida tankus. Tas notika 10. aprīlī. Kā jau īsteni tautas draugi, tankisti nedarīja neko ļaunu. Tikai daudzkārt brauca pa vienu un to pašu maršrutu: Daugavmala, 13. janvāra iela, pa Kirova ielu gar Baltijas kara apgabala štābu un tālāk uz LKP CK, tad pagriezās atkal uz Daugavmalu. Tas bija brīdinājums, kas atgādināja, ka brašais padomju karavīrs neapstāsies nekāun neviena priekšā. Par to neviens nešaubījās, jo naktī no 8. uz 9. aprīli Tbilisi ar narkotikām apdullināti padomju specvienību karavīri ar sapieru lāpstīņām slaktēja mierīgus demonstrantus, kas kopš 4. aprīļa dienu un nakti, Gruzijas baznīcas patriarha vadīti, prasīja neatkarību Gruzijai. Ar Škaparu un Intu Upmaci – frontes sekretariāta referentu, iekāpām auto un sekojām tanku maršrutam. Izbraucām trīs aplūsus un tad metām mieru. Pilsētnieki izbrīnīti noraudzījās garām aizšķīnītajos tankos. Dzīve ritēja savu ierasto gaitu. Daudzi pat nezināja, kas noticis Tbilisi, jo, izņemot «Brīvo Eiropu» un «Amerikas Balsi», nebija citu avotu, kā to uzzināt, un ne jau visi šos raidītājus klausījās. Latvijas presei cenzūra bija aizliegusi publicēt ziņas par Tbilisi slaktiņu. «Atmodā» atkal parādījās šķēres. Pagāja laiks, līdz tas notika. «Sovetskaja Molodež» publicētā fotoreportāža aplidoja visu PSRS. Tanku māžošanās Rīgā nenieka nemainīja spēku samērā Latvijā. Partija bija zaudējusi vairāk nekā deputātu mandātus. Tai no rokām laukā slīdēja vara. Tuvojās divvaldība.

1989. gada 21. aprīlis

Protams, ka 21. aprīlī interfronte gatavojās atzīmēt Ļeņina dzimšanas dienu. Bija gan iesniegta prasība mītiņu noturēt pie Ļeņina pieminekļa, bet tas pat Rubikam likās bīstami, tāpēc par pulcēšanās vietu tika norādīts Uzvaras piemineklis Pārdaugavā. Kopš šī mītiņa

tas kļuva par interfrontes regulāru sanākšanas vietu. Interieši cerēja, ka izdosies izprovocēt konfliktu, kas izpalika 23. februārī. Neizdevās, jo LTF valdes uzdevumā parakstīju aicinājumu atturēties no jebkāda veida līdzdalības un ievērot paroli: «Bez mums!» Latviešu tauta kārtējo reizi parādīja savu disciplinētību un prasmi pareizi novērtēt situāciju. Interfrontes mītiņā, kurā bijām iesūtījuši savus «spieģus», gāja augstos toņos. Bez visiem citiem piedzīvotajiem «pāridarījumiem» nu tuvojās tas briesmīgākais – Augstākā padome gatavojās pieņemt lēmumu par valsts valodas statusa piešķiršanu latviešu valodai! Lai tādu antiļeņinisku rīcību novērstu, interfronte pieņēma aicinājumu uz vispārējo streiku 28. aprīlī. Tādi draudi skanēja kopš 25. februāra, un šoreiz tas bija nopietns mēģinājums ķerties pie darbiem un destabilizēt situāciju. Interfronte bija aizgājusi par tālu pat pēc LKP standartiem, tāpēc CK šo lēmumu nosodīja. Frontes valdē un Domē notika nopietna diskusija, ko darīt, jo rūpniecības uzņēmumi bija organizācijas vājākā vieta. Domes pieņemtajā rezolūcijā ir kāds punkts, kas ir LTF taktikas meistardarbs: «...streiku gadījumā ir iespējama republikas lauku darbaļaužu reakcija, kas stipri pasliktinātu LPSR pilsētu un PSRS lielāko rūpniecības centru iedzīvotāju apgādi ar pārtikas produktiem.»^[67] Tas bija slēpts drauds aicināt streikot Latvijas laukus, kur mūsu ietekme bija spēcīga. Tāda eskalācija nevarēja būt LKP vadības interesēs, tādēļ viņi darīja visu iespējamo, lai interfrontes iniciatīvu noslāpētu ar darba kolektīvu partijas komiteju palīdzību. Tādējādi kompartija un fronte darbojās vienā virzienā. LTF valde steigšus saaicināja kopā Rīgas rūpniecības uzņēmumu grupu pārstāvjus, lai noskaidrotu, kā viņi vērtē streika draudus. Skeptiski. Darba kolektīvos uz streikiem negatavojās, jo nelatviešu izcelsmes strādnieki bija politiski inertī un, kamēr viņu tiešās intereses nebija skartas, neredzēja motivāciju atbalstīt interfrontes aicinājumu. Turklāt ilgajos padomju gados bija ieaudzināts, ka streiks ir imperiālisma nomākto strādnieku cīņas līdzeklis... 28. aprīlis izgāzās, jo streikoja tikai divi vissavienības pakļautības uzņēmumi – Kuģu remonta rūpnīca un «Komutators», kas bija lielākie interfrontes perēkļi. Tā kā interfrontes aicinājumu nosodīja pat LKP CK, pārējie uzņēmumi šī lēmuma un vietējo LTF grupu iespaidā no streika atturējās. Mēģinājums izprovocēt nekārtības, lai tās kļūtu par pamatu īpašās pārvaldes formas ieviešanai, neizdevās.

Uzvaras piemineklis. Kāda melna vieta, kuras autori ir latviešu mākslinieki! Tajās retajās reizēs, kad iznāk būt tajā pusē, katrreiz jādomā par to cenu, kas māksliniekam jāmaksā par kalpošanu totalitāram režīmam. Par kompromisu ar sevi un savu mūzu. Šī maksa visos totalitārajos režīmos ir līdzīga. Laikabiedru slēpts nicinājums un tūlītēja pazušana no mākslas vēstures lappusēm. Tikai atšķirībā no gleznotāja vai grafiķa, kuru režīma pasūtījuma darbus var aizbāzt aiz skapja vai saplēst, tēlnieka vai arhitekta radītais

paliek akmenī un bronzā. Kā Uzvaras piemineklis. Tā tas tur stāvēs, līdz ieaugs nezālēs, jo nevienam jau viņš nav vajadzīgs. Pat ne Lielā Tēvijas kara veterāniem un Krievijas vēstniecībai, kas to izmanto, lai kauninātu Rīgas Doma par necieņu pret lielo upuri, ko krievu tauta nesusi, lai atbrīvotu Eiropu no fašisma mēra.

Runājot ar rietumniekiem, esmu daudzkārt sastapusies ar dīvainu apziņas deformāciju, kas komunismam dod lielākas atlaides nekā fašismam, lai gan pēc būtības tie ir divi līdzīgi totalitāri režīmi, kas piekopa rasismu un tautu iznīcināšanas politiku. Fašisms rietumnieku apziņā ir visa ļaunā simbols, kaut kas antihumāns un briesmīgs. Turpretim komunisms vairumam šķiet kreisa intelektuālās brīvdomības izpausme. Komunismā gan bijušas pārmērības, bet tas bijis sen. Pateicoties Solžeņicinam, kaut kas ir dzirdēts par Gulagu, bet komunisma sērgas patieso upuru skaitu zina retais. Kad Francijā tika izdota «Komunisma melnā grāmata»^[68], tā izsauca asu pretreakciju un mēģinājumus pierādīt, ka tajā minētie fakti ir pārspīlēti. Francijas premjerministrs pat paziņoja, ka lepojas strādāt vienā valdībā ar komunistiem. Daudzkārt sarunās ar rietumniekiem, īpaši ar frančiem, esmu dzirdējusi viedokli, ka nevar likt vienlīdzības zīmi starp tiem komunistiem un šiem komunistiem. Reiz dzirdēju, kā uz jautājumu, kādas ir viņa izjūtas, kārtojot lietas ar komunistu ministriem, ASV vēstnieks Francijā F. G. Rohatins atbildēja, ka viss mainoties un vienīgais cilvēcei īsteni bīstamais režīms esot fašisms. Viņš izvairījās pieminēt komunismu, kas, ņemot vērā jautājuma kontekstu Francijā, ir saprotami, bet kā tās valsts vēstniekam, kas tik daudz ir darījusi demokrātijas ideālu nostiprināšanā pasaulē, viņam gan vajadzēja piebilst, ka cilvēcei ir bīstams jebkurš totalitārs režīms, jo tas ir nekontrolējams. Rietumu komunisti kopš PSRS sabrukuma tiešām vairs nav tie komunisti, jo viņiem nekad nebūs iespējas īstenot proletariāta asiņaino diktatūru. Viņi darbojas un darbosies demokrātiskās daudzpartiju sistēmas ietvaros un lielākoties opozīcijā. Darbojas, tautas kontrolēti, nevis kontrolē tautu.

Šī nevēlēšanās redzēt komunisma patieso seju un aizmirst tā asiņainos darbus ir savdabīga vēstures pašcenzūra, kas traucē objektīvi vērtēt lielos komunisma noziegumus PSRS, Kambodžā, Ziemeļkorejā, Ķīnā, Kubā. Atmiņā iespiēdusies kāda zīmīga diskusija ar franču valodas profesori no «Alliance fran aise». 1997.gada sākumā Parīzes metro parādījās gigantiska izmēra Staļina, Ļeņina, Mao portreti. Tā bija kādas spēles reklāma. Kad es un kāda poļu studente izteicām savu neizpratni par necieņu pret tiem miljoniem upuru, kas gājuši bojā pēc šo lielo 20. gadsimta noziedznieku rīkojuma, tad profesore mūs nesaprata. Mēs pārspīlējojot, tas esot paradokss, kontrasts, humors. Kad pavaicāju, vai Hitllera sejas reklamēšana viņai arī liktos tikpat nevainīgs humors, tad smalkajai dāmai radās miglaina nojausma, par ko ir runa. Vairumam rietumnieku ir nesaprotams Baltijas

tautu liktenis Otrajā pasaules karā, kad abas okupācijas varas mobilizēja latviešus un tie cīnījās katrs savā frontes pusē, vērsot ieročus citam pret citu. Kad to mēģinu skaidrot, iestājas tāda kā kurlība. Nu jā, bet jūs tomēr sadarbojāties ar fašistiem. Tas aizēno visu, un mūs pārvērš no upuriem par apsūdzētajiem, un nekādi fakti – ne deportācijas, ne represijas, ne cilvēkupušu skaits, ne piespiedu iesaukšana leģionā, nespēj kurlās rietumnieku ausis padarīt dzirdīgas. Fašismu viņi ir pārdzīvojuši. Par komunismu tikai dzirdējuši, un tas uz viņiem neattiecas. Arī «sadarbības» jeb «kolaborācijas» jautājumā ir dubultstandarts. Vācu armijā tika iesaukti arī francūži no Elzasas un Mozeles, bet viņus neviens nedēvē par esesiešiem. Gluži pretēji, ar Francijas valdības 1999.gada septembra lēmumu uz šiem «piespiedu kārtā mobilizētajiem» un karā kritušajiem francūžiem turpmāk tiks attiecināts goda nosaukums «Miris par Franciju». Šis vēstures netaisnības samierinošais lēmums neizraisīja nekādu pasaules sabiedriskās domas viļņojumu. Turpretim katru Latvijas leģionāru soli Eiropa un Krievija aplūko ar palielināmo stiklu.

1989. gada aprīlis

Kā pēc tautas deputātu vēlēšanām bija augusi frontes autoritāte un spēka apziņa! Ar mums jau runāja pavisam citā tonī. Visi bija sapratuši, ka iet pret frontes atbalstītu kandidātu ir bezcerīgi. Bija seši apgabali, no kuriem dažos uzvara droši bija mūsējā, citos iznākums bija nenoteikts. Tajos bija kārtā šaut ar liелgabalu un piedāvāt vēlētājiem pirmā kalibra personības, kurām būtu pa spēkam svaru kausu nosvērt par labu sev. Lai uzvarētu, bija nepieciešams kompromiss ar «gaišajiem spēkiem». Shēma bija apmēram šāda. Kuldīgas apgabalā iet Repše, Bressis – Jēkabpils, Ķezbers – Daugavpils, Vulfsons – Rīgā, Pauls – Liepājā, bet Čepānis – Daugavpils teritoriālajā apgabalā. Tāpat kā pirmajā kārtā braucu uz Aglonu pie dekāna Onckuļa runāt par katoļu baznīcas atbalstu. Sarunā ar Onckuli jutu, ka neesmu pirmā. Ka ar viņu runājuši arī kompartijas pārstāvji, tomēr vienojāmies par frontes priekšlikumu. Atgriezies Rīgā, un mani gaidīja pārsteigums – shēmu bija izjaucis Ķezbers. Kā jau minēju, tad pēc neveiksmes pirmajā kārtā Ķezbers bija apsolijs otrajā kārtā iet tajā apgabalā, kuru fronte taktisku apsvērumu dēļ izvēlēsies. Tā kā viņa statuss partijā bija pietiekami iespaidīgs, tad pēc neveiksmes pirmajā kārtā Ķezbers bija apsolijs otrajā kārtā iet tajā apgabalā, kuru fronte tektisku apsvērumu dēļ izvēlēsies. Tā kā viņa statuss partijā bija pietiekami iespaidīgs, uzskatījām, ka viņš ir vienīgais, kas var uzvarēt Daugavpils rajona komitejas sekretāru J. Geibu. Par spīti solījumiem, Ķezbers nevēlējās riskēt un, aizbildinoties ar tautas gribu, bija sevi iekārtojis Repšem domātajā apgabalā. Kā es nožēloju, ka 12.marta tautas manifestācijā bijām devuši Ķezberam vārd! Ar no Radio un televīzijas komitejas priekšsēdētāja Jāņa Lejas aizgūtajiem vārdiem «Ar

31. maija Aicinājums

1989. gada maijs bija tik bagāts notikumiem. Tas sākās ar frontes piedalīšanos 1. Maija svētku gājienā, lai uzsvērtu, ka tā ir darbaļaužu solidaritātes diena, sociāldemokrātu, nevis komunistu svētki. 9. maijā, kad Daugavmalā notika padomju armijas militārā parāde, mēs aicinājām nolikt ziedus pie 1905. gada revolūcijas upuru pieminekļa, lai pieminētu asiņainos Tbilisi notikumus. Kopā ar mums bija gruzīnu delegācija. Plīvoja Gruzijas karogs. 13. un 14. maijā Tallinā notika pirmā Baltijas Asambleja, kurā trīs Baltijas valstu tautas kustības vienojās kopīgai darbībai un mērķim. Maija vidū Francijā, latviešu tautas augstskolā «Abrene», satikās Pasaules brīvo latviešu apvienības un frontes pārstāvji. 18. maijā fronte aicināja pie Brīvības pieminekļa pieminēt Tbilisi upurus. Maija beigās notika saviļņojoša deputātu pavadīšana uz Maskavu, uz pirmo Tautas deputātu kongresu. Mēnesis noslēdzās ar frontes valdes 31. maija Aicinājumu tautai sākt apspriest jautājumu par valstiskās neatkarības atjaunošanu. Tāda bija šī mēneša hronika.

Skaists man palicis atmiņā šis mēnesis, un tā pacilājošo skaistumu manā atmiņā nespēj dzēst pat asiņainie notikumi Ķīnā, kuriem uzmanīgi sekoju. No tām skopajām ziņām, kas masu informācijas līdzekļos parādījās par notikumiem Ķīnā, gan nespēju iztēloties notiekošā patieso mērogu, tomēr jutos solidāra. Man likās, ka mēs Latvijā un ķīniešu studenti, kas bija noticejuši Den Sjaopina jaunajam liberālismam, esam kāda lielāka procesa daļas. Nemieri turpinājās arī Gorbačova vizītes laikā 15. maijā. Ģenerālsekretārs pat bija izgājis aprunāties ar studentiem Tjaņaņmina laukumā. Atceros, ar kādu cerību apsveica pārbūves arhitektu. Viņi turēja rokās Gorbija portretus un plakātus ar Brīvības statuju. Naktī no 3. uz 4. jūniju Ķīnas valdība, pat nekautrējoties no nesen Gorbačovam dotajiem solījumiem, samala zem kāpurķēdēm demonstrantus. Oficiālajos ziņojumos min 600 mirušo, bet cik viņu bija patiesībā, zina tikai Ķīnas drošības dienesti. Ķīniešu disidenti runā par vairākiem tūkstošiem upuru. Tolaik es vēl ļoti maz zināju par represiju mērogu Ķīnā, tāpat kā vēl šodien Rietumos tik maz zina par asiņainajiem notikumiem PSRS. 1995. gadā man uzticēja būt par Latvijas delegācijas vadītāja vietnieci ANO Pasaules sieviešu konferencē Pekinā. Pirmajā vakarā pēc iebraukšanas es devos uz Tjaņaņmina laukumu. Tas bija norobežots, lai novērstu vismazāko iespēju Rietumu cilvēktiesību

aktīvistiem darīt kaut ko, kas varētu atgādināt par 1989.gada traģēdiju. Es vēros tukšajā laukumā, kurā kā divi drūmi kalni pacēlās Mao «šedevri» – milzīgās Tautas nama un Revolūcijas muzeja celtnes. Man bija kauns atcerēties, cik 1989. gadā laukumā notiekošais man tomēr bija šķitis tāls. Nereāls. Gadu desmitiem dzīvojot aiz dzelzs priekškara, pasaule ārpus Latvijas it kā nepastāvēja. Tā bija plakana kā aprakstīts papīrs, un tik pat nereālas bija arī citu sāpes. Tikai pēc neatkarības pasaule atvērās un sāka iegūt īsto apjomu. Domāju arī par pārgalvīgo drosmi un ticību, ka mums nekas nevar notikt, ar kādu izgājām milzīgajās Tautas frontes manifestācijās. Ar kādu pieņēmām 31. maija Aicinājumu. Tur, Tjaņņmina laukumā, gandrīz fiziski sajutu, kādu asinspirti varēja sarīkot Daugavas krastmalā. Atlika tikai palaist tankus. Tad pagriezos ar seju pret milzīgo Mao portretu, kas rotāja vārtus, no kuriem viņš tika pasludinājis Ķīnas Tautas republiku. Ilgi pētīju šo seju un mēģināju atminēt neatminamo – kas cilvēku padara par briesmoni. Garām gāja divi ārzemnieki. Palūdzu mani nofotogrāfēt uz laukuma fona. Man tas bija dziļi simbolisks brīdis.

1989. gada 1. maijs

Atgriezīšos Latvijā. Pārskatot 1989. gada maija hronoloģiju, var pārsteigt fakts, ka fronte nolēma piedalīties 1. Maija demonstrācijā ar savu kolonnu. Tā bija mūsu atbilde uz interfrontes neizdevušos streiku 28. aprīlī. Lēmumu par piedalīšanos 1. Maija demonstrācijā frontes valde vairs nepieņēma tik vienprātīgi kā tūlīt pēc dibināšanas kongresa par piedalīšanos Oktobra revolūcijas svētku gājienā. Daļa valdes locekļu un klātesošo, jo katrā valdes sēdē ar tiesībām izteikties piedalījās daudz ļaužu no malas, iebilda pret šādu režīma svētku atbalstīšanu, tomēr uzvarēja pragmatiskākā pieeja. Tā kā tuvojās Tautas deputātu kongresa vēlēšanu otrā kārtā,^[70] bija jāizmanto katra iespēja, lai demonstrētu frontes vienotību un spēku. Turklāt tas bija labs veids, kā atspēkot mūsu pretinieku it bieži izteikto pārmetumu, ka organizācija norobežojoties no darbaļaudīm. Mūsu aicinājumā uz demonstrāciju bija pasvītrots, ka tie ir sociāldemokrātijas svētki un kā tādus fronte tos atbalsta. Nepatīkams pārsteigums bija interfrontes vadības atrašanās tribīnēs. Valde prasīja paskaidrojumu Centrālkomitejai, bet tā arī to nesaņēma. Fronte izmantoja arī 2. maiju, kura laikā mūsu deputātu kandidāti mītiņos tikās ar cilvēkiem. Sevišķi labi izdevās mītiņš Vērmanes dārzā, tolaik Kirova parkā, kurā M. Vulfsons uzstājās pret Civilās aviācijas institūta rektoru un vienu no interfrontes vadītājiem A. Belaičuku par savu mandātu Centra rajonā. Viņa vēlēšanu kampaņā jo aktīvi iesaistījās Mākslas akadēmijas studenti. Sietspiedes tehnikā pat tika nodrukāti īpaši sporta krekliņi ar uzrakstu «I like Mike» un Vulfsona portretu. Tos uzgērbusi, jaunieši skrēja pa centra ielām, aicinādami balsot par frontes sirmo patriarhu. Kaut kas tāds Rīgas ielās nebija redzēts! M.

Vulfsons tika ievēlēts un daudz izdarīja, lai pārliecinātu cietpauraino Tautas deputātu kongresu 1989. gada 24. decembrī atzīt par spēkā neesošiem Ribentropa-Molotova paktu un tā slepenos papildprotokolus. Elpu aizturējusi skatījos viņa uzstāšanos televīzijā. Varonīgais vecais vīrs, kam gribēja aizbāzt muti. Viņš uzvarēja!

1990. gada 4. maijā M. Vulfsonu tauta uz rokām uznesa uz tribīnes Daugavmalā. Un tad 1998. gada Saeimas vēlēšanu kampaņas laikā es Parīzē uzzinu par jauno Rubika-Jurkāna koalīciju. Ziņa man šķiet tik absurda, neticama, ka es to atmetu kā neiespējamu. Tad pēc dažām dienām pienāk diplomātiskais pasts, un «Dienā» melns uz balta tas nodrukāts. Esmu dzirdējusi M. Vulfsona grēku nožēlu par savu jaunības dienu maldīšanos, kad viņš, jauns komunisti, ar entuziasmu sagaidījis padomju tankus Rīgā. Kā var otrreiz tik ļoti kļūdīties! Vai šoreiz tā ir vecuma nespēja skaidri spriest? To var sagaidīt no «Saskaņas» jaunajiem karjeristiem, kas mēģina citiem aizmiglot acis ar stāstiem par cildenu misiju civilizēt kreisos spēkus, bet faktiski ir gatavi būt kopā kaut ar pašu nelabo, ja tikai tas dod iespēju saglabāt ērto vietu Saeimā. Kas vīram, kurš pirmais pateica no oficiālas tribīnes vārdu «okupācija», ir darāms kopā ar Rubiku, kurš 1991. gada asiņainajā janvārī bija barikāžu otrajā pusē un darīja visu, lai gāztu tautas vēlēto varu, un kurš 1991. gada augustā viens no pirmajiem paziņoja par savu atbalstu pučistiem? Nekas. Es dodu priekšroku izlikties, ka tas nekad nav noticis, jo tad man būtu jāzaudē cieņa pret savu sirmo profesoru, kurš mani kopš Mākslas akadēmijas laikiem vienmēr ir mīļi uzrunājis «bērniņ» un vienmēr mācījis tikai labu.

1989. gada 13. un 14. maijs

Biju tik ļoti aizņemta ar Tautas deputātu kongresa vēlēšanu otrās kārtas kampaņas praktisko jautājumu organizēšanu un negludumu mīkstināšanu starp kustības dažādajiem strāvojumiem, ka gatavošanās Baltijas Asamblejai man atmiņā saglabājusies diezgan bāli. Uz asambleju sešos autobusus devās liela Latvijas delegācija. Pēc savstarpējas vienošanās katru tautas kustību pārstāvēja 300 cilvēku. Mūsu delegācijā bija domnieki, LTF rajona nodaļu pārstāvji, žurnālisti, jaunievēlētie deputāti. Gan tikai četrpadsmit, kamēr igauņiem un lietuviešiem bija klāt vairākums. Frontes uzdevumā rakstīju arī Vagrim, Gorbunovam un Bresim, aicinot viņus piedalīties asamblejas darbā. Tallinā arī notika pirmā Baltijas tautas deputātu apspriede, kas lika pamatu tai sadarbībai, kas vainagojās ar Baltijas deputātu parlamentārās grupas izveidošanos 1989. gada 30. septembrī Krimuldas tikšanās laikā. Uz Baltijas Asambleju bija ieradušies demokrātisko kustību pārstāvji no citām PSRS daļām, kā arī no Ungārijas, Čehoslovākijas, Somijas, VFR un Zviedrijas. Asambleja notika tiem laikiem moderni aprīkotajā Tallinas kongresu namā. Baltijas Asambleja izraisīja

milzīgu PSRS un pasaules preses interesi. Tajā bija akreditēti vairāk nekā 200 žurnālistu, tajā skaitā lielākās pasaules preses aģentūras.

Baltijas Asamblejas atklāšanas emocionālākais brīdis bija Lietuvas bijušā ārlietu ministra Joza Urbša uzruna, kas, zālei svinīgi klusējot, tika atskaņota. Pārlasiņu Urbša vienkāršos vārdus: «Sveicināti, latviešu māsas un brāļi [tāpat viņš atsevišķi uzrunāja igauņus un lietuviešus] – visi, kas pulcējušies Igaunijas galvaspilsētā Tallinā, lai apspriestu savu zemju nacionālās un valstiskās atdzimšanas jautājumu. No sirds vēlu jums labu veiksmi!». [71] Biju pārsteigta, ka man atmiņā viņa teiktais saglabājies kā kaut kas daudz apjomīgāks un nozīmīgāks. Acīmredzot tobrīd svarīgākais bija nevis teiktā saturs, bet gan simboliskā vēsts, ko vecā vīra ierūsējusī balss atnesa no mūsu pagātnes un kas meta dzīvu tiltu uz Baltijas valstu nākotni. Tikpat simbolisks akts bija Baltijas vienotības lāpas aizdedzināšana pirmās dienas vakarā Tallinas Rātslaukumā un tur notikusī manifestācija «Baltijas ceļš», kurā pirmo reizi skanēja Borisa Reznika «Atmostas Baltija». Turpmāk šī dziesma kļuva par tādu kā triju tautas kustību himnu. Tur, Rātslaukumā, rakstnieks un Igaunijas Tautas frontes valdes loceklis Mati Hints runāja par Baltijas ceļu. To īpašo, vienīgo un kopīgo, ko mēs, trīs tautas, gadu tūkstošiem esam gājušas gan no brīvas gribas, gan piespiedu kārtā. Hints redzēja tālu, pāri dzelzs aizkara noļukušajam stūrim atpakaļ uz Eiropu: «Baltijas ceļš ir godīgu norunu meklēšanas ceļš starp Austrumiem un Rietumiem, tautu pašnoteikšanās tiesību ceļš. Nostāšanās uz šī ceļa atjaunotu cerības Baltijai un visai Eiropai. Baltijas tautas ir gatavas nostāties uz šī ceļa.» [72] Hints Baltijas ceļa ideju formulēja kā tautas un valsts virzības ceļu. Vasarā Edgars Savisārs Baltijas ceļu ierosināja pārvērst par tūlītēju konkrētu akciju – dzīvu cilvēku ķēdi caur trim Baltijas valstīm no robežas līdz robežai, lai piesaistītu pasaules uzmanību, ka mūsu tautas vēl arvien ir Ribentropa-Molotova pakta upuri.

Baltijas asamblejā sēdes vadīja trijotne – pa vienam pārstāvim no katras kustības. Katrs teiktais vārds tika tulkots latviešu, lietuviešu un igauņu valodās. Tas atbilda Eiropas Padomes principiem, ka katrai Eiropas valstij ir tiesības lietot savu valodu. Lai žurnalisti un daudzie viesi varētu saprast notiekošo, konferencē bija vēl divas darba valodas – krievu un angļu. Man bija tas gods vadīt otro asamblejas sēdi kopā ar Marju Lauristinu un Romualdu Ozolu. Sākotnēji gan bija paredzēts, ka visas trīs vadītājas būs sievietes, tomēr pēdējā brīdī Kazimiru Prunskieni aizstāja Ozols. Tā kā vadīšanas scenārijs bija profesionāli izstrādāts, mums atlika tikai sekot priekšrakstam. Tieši manas vadīšanas laikā uzstājās Viktors Avotiņš. [73] Runādams sev raksturīgajā intelektuālajā stilā, garos teikumos, bez intonācijām un pauzēm, bērdams vārdus kā šāvienus, viņš noveda izmisumā tulkus, kas nespēja tikt līdzī viņa tempam, kur nu vēl sekot domas attīstībai. Tādējādi

runas saturs turpināja slīdēt garām klausītājiem. Arī citiem neveicās labāk. Visiem referentiem gan runu teksti jau savlaicīgi bija jānodod sekretariātā, lai tulki varētu ar tiem iepazīties, bet to bija izdarījis tikai retais. Tam vēl pievienojās tulku pieredzes trūkums, jo PSRS sinhronā tulkošana nacionālajās valodās nebija izkopta, mēs tikām pieradināti savā starpā runāt krieviski. Tas vēl bija laiks, kad katrs vairāk vēlējās izteikties, nekā likt sevi dzirdēt, ko starptautiskos forumos var sasniegt, tikai respektējot tulku darbu. Īpaši to sapratu vēlāk, kad pārstāvēju Latvijas intereses ANO Eiropas mītnē Ženēvā. Bezgalīgajās diskusijās par cilvēktiesību situāciju Latvijā bija svarīga katra nianse, un, tikai pateicoties tulkiem, tās sasniedza citu valstu pārstāvju apziņu. Es nevarēju paļauties uz tulku improvizāciju, tādēļ vienmēr savlaicīgi iesniedzu savas runas tekstu un uzmanīgi sekoju, kā tas tiek tulkots krieviski un angļiski. Vēlāk arī franciski.

Apspriežot sagatavotos dokumentu projektus – tie pirms tam jau bija apspriesti katrā kustībā atsevišķi, – ilgstošas debates izraisīja Baltijas Asamblejas aicinājums Eiropas drošības un sadarbības konferencei, ANO ģenerālsekretāram un PSRS Augstākās padomes priekšsēdētājam. Rindkopā, kurā bija pausta pārliecība, ka PSRS vadība nosodīs savu 1939.–1940. gada politiku attiecībā uz Baltijas valstīm un pasludinās par spēkā neesošiem no to parakstīšanas brīža 1939. gada 23. augusta un 28. septembra līgumus starp PSRS un hitlerisko Vāciju, izcēlās asa diskusija par vārdiem «teritoriālie un politiskie pārkārtojumi Austrumeiropā». Pret šo formulējumu iebilda «Sajūdis», kamēr Latvijas un Igaunijas delegācijas to uzskatīja par būtisku. No trim Baltijas valstīm Lietuva bija vienīgā, kas guva īslaicīgu labumu no Ribentropa-Molotova pakta. Pakta noslēgšana deva Vācijai brīvas rokas uzbrukt Polijai, un tās sabrukuma rezultātā 1939. gada 11. oktobrī Lietuva atguva 1922. gadā zaudēto Viļņas apgabalu. Prieks par atgūto bija neilgs, jo 1940. gada jūnijā PSRS anektēja Lietuvu ar visu Viļņas apgabalu. «Sajūdis» nevarēja piekrist teritoriālā stāvokļa atjaunošanai robežās, kas bija pirms pakta parakstīšanas jo tas nozīmētu atteikšanos no Viļņas. Tāpēc lietuviešu delegācija bija par pakta darbības politisko seku likvidēšanu, taču gribēja saglabāt savu atjaunoto teritoriālo vienotību. Redzot, ka neizdosies atrast kompromisu ar lietuviešiem, abas pārējās delegācijas piekāpās un atteicās no vārda «teritoriāls» saglabājot tikai «politiskos pārkārtojumus».

Baltijas Asamblejas laikā bija trīs preses konferences. Piedalījās Baltijas tautas kustību vadītāju noslēguma konferencē. Uz kāda Maskavas «pareizā» žurnālista jautājumu, kāpēc Baltijas Asamblejā piedalīties nav aicināti interfrontes pārstāvji, tādējādi ignorējot lielu sabiedrības daļu, sev raksturīgajā cietajā manierē atcirtu: «Esam sanākuši, lai runātu par Baltijas tautu rītdienu, bet interfronte jau ir vakardiena.» Jā, mēs jau jutāmies rītdienā. Lai arī vēl naivi gaidījām, ka PSRS Tautas deputātu kongress ņems vērā mūsu pieņemtos

nozīmīgos dokumentus «Deklarāciju par Baltijas nāciju tiesībām», «Deklarāciju par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ekonomisko neatkarību», «Rezolūciju par Staļinisma noziegumiem» un «Aicinājumu Eiropas drošības un sadarbības konferences valstu vadītājiem, ANO ģenerālsekretāram un PSRS Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājam». Baltijas Asamblejas nozīme ir augstu novērtēta vai visos politologu pētījumos par Baltijas revolūciju.^[74] Tobrīd gan nejutām, ka «taisām vēsturi». Tas bija Baltijas valstu parlamentārās sadarbības aizsākums tautas pārstāvniecības formā, kas vēlāk turpinājās PSRS Tautas deputātu kongresā Maskavā, un šodien Baltijas Asambleja ir jēdziens, kas iemieso triju Baltijas valstu parlamentu sadarbību. Toreiz jutāmies tā, it kā mums būtu izdevies atdzīvināt 1934. gada Baltijas antanti, kuras neizdošanās rūgtā mācība triju tautas kustību vadītājiem kalpoja kā brīdinājums, kas var notikt, ja mums pieitrūks veselā saprāta būt vienotiem.

1990. gada 12.maijā Tallinā Anatolijs Gorbunovs, Vītauts Landsberģis un Arnolds Rītels atjaunoja savstarpējās saprašanās un sadarbības līgumu, kas bija noslēgts starp Latviju, Lietuvu un Igauniju Ženēvā 1934. gadā un kas vēsturē pazīstams kā Baltijas antantes līgums. Tā darbība paredz regulāras ārlietu ministru konferences, un man bija tas gods piedalīties pirmajā atjaunotajā trīs Baltijas valstu ārlietu ministru konferencē Rīgā 1990. gada 26. maijā. No Latvijas piedalījās Jānis Ritenis. Ministri Aļģirds Saudargs, Lenarts Meri un Jānis Jurkāns pieņēma deklarāciju sakarā ar PSRS prezidenta M.Gorbačova mandātu viņa sarunām ar ASV prezidentu Dž. Bušu. Dokumentā tika uzsvērts, ka Gorbačovam nav nekādu juridisku tiesību pārstāvēt Baltijas valstis. Šī tikšanās notika tūlīt pēc Jurkāna stāšanās amatā un mana darba sākuma Ārlietu ministrijā. Godmaņa valdības ārlietu ministru apstiprināja vienu no pēdējiem, jo frontes frakcijā par kandidātiem nebija vienotības. Netrūka to, kas par pareizāko uzskatīja E. Poča atstāšanu amatā. Vēl cilāja Vulfsona un žurnālista Jāņa Krūmiņa kandidatūras. Konsultāciju posmā presē parādījās vairākas publikācijas, kurās Počs stāstīja par Ārlietu ministrijas darbu, savu piemērotību un zināšanām. Šī kamapaņa presē atspoguļoja «gaišo spēku» centienus saglabāt savu ietekmi valsts administrācijā un vadībā. Īpaši asi pret Jurkāna apstiprināšanu uzstājās Bojārs. Viņa runa parlamentā pēc ķēngu toņa man atgādināja viņa pirmsvēlēšanu iznācienu televīzija un sava sāncenša arhibīskapa K. Gailīša nozākāšanu. Tomēr saprāts uzvarēja, un par ministru iecēla ar padomju diplomātisko nomenklatūru nesaistītu cilvēku. Pēc apstiprināšanas Godmanis, Jurkāns un es braucām uz Ārlietu ministriju. Bija dīvaini ieiet šajā namā, ap kuru vijās zināma noslēpumainības gaisotne. Godmanis ar Jurkānu iegāja kabinetā pie Poča. Es paliku ārā gaidot. Tā 1990. gada 22. maijā es sāku strādāt Ārlietu ministrijā. Tajā laikā Ārlietu ministrijā bija kādi trīspadsmi

piecpadsmi darbinieki, bet drīzumā vairums aizgāja vai bija spiesti aiziet. No tā laika tur ir palikuši tikai trīs cilvēki. Pārējie uz mani skatījās kā uz komisāri un, man ienākot, telpā iestājās klusums. Varu tik minēt, kā tiku apsmieta aiz muguras par savu nezināšanu un rudimentāro angļu valodu. Bet es mācījos. Katru dienu, un drīz jau biju spējīga izveidot pa kādam sakarīgam teikumam angļiski un vēl pēc pāris mēnešiem spēju sarunāties sliktā angļu valodā. Bez valodas vēl bija tik daudz kas cits jāiemācās. Šodien esmu visilgāk strādājošā Ārlietu ministrijas darbiniece, kas darbu sākusī pēc neatkarības atjaunošanas.

Baltijas asamblejā valdīja mierīga, lietišķa gaisotne, bez īpašiem emocionāliem pacēlumiem un kritumiem. Pirmā sēde bija veltīta Baltijas ekonomiskās patstāvības jautājumiem, bet tie neizraisīja tādu klātesošo dedzību kā turpmākās daļas, kas aplūkoja Baltijas valstu politiskās suverenitātes vēsturiskos un starptautiski tiesiskos aspektus. Runās atkārtojās jau zināmas lietas – Ribentropa-Molotova pakts, vēstures netaisnība, nāciju tiesības uz pašnoteikšanos, vienlaidus sovjetizācijas nodarītais posts. Lai arī paši šos faktus labi zinājām, bija būtiski tos atkārtot trijatā ar vienotu Baltijas balsi, daudzajiem starptautiskajiem žurnālistiem un viesiem klātesot. Runātāji vairāk pievērsās vēstures faktu analīzei, nekā iezīmēja skaidru programmu turpmākai rīcībai valstiskuma atjaunošanā. Manuprāt, vispārskatamāk un lietišķāk neskaidrības formulēja Einars Repše, kurš nepaļāvās vēlmei skaisti parunāt par brīvības un vienotības ideāliem, bet kritiski iezīmēja tos jautājumus, par kuriem nevienā no trim Baltijas tautas kustībām vēl nebija noformulēta skaidra attieksme un kuru nenoforemulēja arī Baltijas Asambleja. Tas bija jautājums par starptautiski tiesisko platformu, uz kuras pamata mēs būvējam savu neatkarības atgūšanas programmu. Tas bija jautājums, vai katra Baltijas tauta atjauno savu varmācīgi atņemto valsti vai arī atzīst, ka okupācijas rezultātā ir notikusi padomju savienotās republikas statusa de iure legalizācija ar no tās izrietošajām sekām pakļauties PSRS likumdošanai un tād – izstāšanās procedūrai no PSRS. Atbildi uz šiem būtiskajiem jautājumiem nedeva arī 31. maija Aicinājums, kas atspoguļo tiesiskās un faktiskās realitātes pretrunīgās un sarežģītās attiecības.

Baltijas Asamblejas noslēgumā bija balle. Šodien teiktu – pieņemšana, kurā bija ielūgti kā asamblejas dalībnieki, tā arī daudzie žurnālisti un viesi. Visi jutāmies atraisīti. Skanēja mūzika. No jaunības esmu traka dejojāja. Katrreiz, kad dzirdu valša skaņas, man kājās iemetas nemiers – nepacietīgi mīņājos, gaidot tikpat traku dejojāju kā pati. Kungi gan nāk, bet retais valsi lidot nolido. Tovakar man laimējās. Dejoju ar vairākiem labiem valsētājiem, bet visvairāk man palikušas atmiņā trakās figūras, ko griezām ar vienu no pirmajiem frontes aktīvistiem Daili Sniedzi no Saldus puses. Kad satikāmies LTF dibināšanas kongresa desmitgadei veltītajā konferencē 1998. gada 10. oktobrī, atkal atcerējāmies, kā

dejojām Tallinā. Vakarā LTF mītiņā Doma laukumā stāvējām kopā bariņš bijušo. Mītiņam trūka īstas dzirksts. Kā mums, tā pārējiem tik ļoti gribējās dziedāt. Uz paaugstinājuma esošais Rīgas Domes jauniešu koris vilka tādas skumjas koncertdziesmas, bet mītiņš jau nav koncerts... Trūka frontes manifestāciju iedziedāto mīldziesmu. Lai saka, ka tās novazātas, ka to melodija un vārdi ir banāli, – tās tādu neprašu mutē kā es skan un sniedz līdzdalības prieku. Tieši līdzdalība jau bija frontes būtība. Te koris dzied kaut ko valša ritmā. Jā! Pat stīvais diplomāta darbs mani nav mainījis. Tūlīt nemiers klāt. Saprotu gan, ka nedrīkstu traucēt iecerēto mītiņa scenāriju, bet vārdi jau paši izskrējuši: «Daili, vai iesim dejot?» Pēc mirkļa jau esam tukšajā laukumā pie paaugstinājuma un valsējam pa Doma laukuma bruģakmeņiem. Mirdz fotogrāfu zibspuldzes, čirkst kameras. Tā mēs abi gandrīz pēc desmit gadiem pieminējām Baltijas Asambleju Tallinā.

Balle Tallinā būtu bijusi vēl skaistāka, ja LKP CK instruktors Ojārs Skudra nebūtu man uzspiedis ilgu un nepatīkamu sarunu. Tās gaitā laikam instinktīvi mēģināju atkāpties, bet Skudra, aizrāvies ar savu uzdevumu, atkal un atkal stūmās tuvāk. Pamazām viņš mani atspieda pie sienas, tālu no skaisti klātā galda, tādējādi nevarēju pastiept roku, lai papildinātu savu šķīvi. Ja viņš būtu zinājis, ka viņa daiļrunība man pilnībā iet garām! Visu dienu nekā prātīga nebiju ēdusi, un ēdiena kārdinošās smaržas tā kairināja manu apetīti, ka par to vien spēju domāt. Skudra mēģināja pierādīt, ka nākošajās Latvijas vietējo padomju un Augstākās padomes vēlēšanās frontes īstais sabiedrotais būs partijas progresīvais spārns, bet pretinieks esot LNNK, kas apdraudot kā partiju, tā fronti. Tas bija tālredzīgs mēģinājums dzīt ķīli starp mums un nacionāļiem. Redzot frontes arvien augošo ietekmi Latvijā, zinot par nesaskaņām, kas dažos jautājumos iezīmējās starp mērenāko fronti un radikālāko LNNK un dzimstošo pilsoņu komiteju vadību, mūsu savstarpēja sarīdīšana likās piemērots līdzeklis, lai mūs novājinātu. Apstiprinājumu tam, ka tāda taktika tika izstrādāta vēl nopietnākā organizācijā nekā LKP Centrālkomiteja, guvu, kad reiz jūnija sākumā uz ielas satiku agrāko Mākslinieku savienības VDK kuratoru Arni Jumīti, kurš ilgi un plaši mēģināja pierādīt, ka arī Drošības komitejā esot fronteī simpatizējoši darbinieki, kuri ir gatavi vajadzības gadījumā fronti pasargāt no komitejas otra, konservatīvos spēkus atbalstošā spārna akcijām. Arī viņš deva nepārprotamus mājienus izsargāties no LNNK ekstrēmisma, kas varot viņiem, tiem progresīvajiem, traucēt mūs atbalstīt. Atbalstītāji!

Turpmāk šī taktika tika jo plaši piekopta. Tieši 1989. gada pavasarī un vasarā sākās sistemātiska frontes vadītāju sistemātiska nomelnošana. Tika izplatītas baumas par viņu piederību pie VDK. Frontes nodaļu sanāksmēs vienmēr bija kāds, kas uzdeva nepatīkamus, tendenciozus jautājumus. Tā bija mērķtiecīga kampaņa, lai mūs vājinātu un šķeltu. Partija

atklāti izrādīja savas simpātijas fronteī un antipātijas radikālākajām sabiedriskajām organizācijām. Aizgāja pat līdz tādām kuriozām, ka jūlija vidū sakarā ar gatavošanos paplašinātajam kompartijas plēnumam «Par politisko situāciju republikā» LKP CK vadība pieteicās apmeklēt frontes mītņi.^[75] Iedomājos to skatu, kā pie Vecpilsētas ielas sārta krāsotā nama piebrauc CK volgu melnā kavalkāde! Pēdējā brīdī gan augstie funkcionāri pārdomāja. Laikam pienāca cita satura instrukcijas no Maskavas, jo drīz sākās «atsalums», kas kulminēja 26. augusta PSKP agresīvajā lēmumā. Tiešām jābrīnās, kā tāda makiavelliska spiediena apstākļos, kad fronte tika kritizēta no abām pusēm, tomēr izdevās saglabāt tautas kustības vienotību un ar uzvaru aiziet līdz 1990. gada 18. marta vēlēšanām.

1989. gada 12.-19. maijs

Esmu aizskrējusi tālu uz priekšu. Baltijas Asamblejas norises laikā no 12. līdz 19. maijam frontes valdes pārstāvji piedalījās seminārā «Abrenē», Francijā. Tā bija pirmā oficiālā Latvijas Tautas frontes tikšanās ar Pasaules brīvo latviešu apvienības vadītājiem. Tas bija PBLA tālredzīgs solis, par kuru šai konservatīvajai organizācijai nemaz nebija tik viegli izšķirties. Sanāksmes iniciatīva nāca no Vācijā dzīvojošā latviešu valodas profesora Austrā Graša, kurš pats atradās ārpus oficiālās trimdas aprites. Viņa lolojums bija latviešu tautas augstskola «Abrene», kuru bija iecerēts izveidot par Eiropas latvietības centru. 1988. gada otrajā pusē A. Grasis vairākkārt bija Latvijā. Viņš piedalījās arī LTF dibināšanas kongresā, kur saņēma pamudinājumu no dažiem LTF valdes locekļiem (A. Klotiņa un V. Šteina) veicināt LTF un trimdas latviešu sadarbību. Pēc atgriešanās Vācijā A. Grasis sāka konsultācijas ar trimdas organizācijām par tikšanās organizēšanu. Grūtākais esot bijis pārliecināt PBLA vadītājus, ka tāds seminārs ir nepieciešams. Jau minēju, ka konservatīvākais trimdas spārns bija pret jebkuru sadarbību ar Latviju, un PBLA vadība nevarēja ar viņu viedokli nerēķināties. Esot Kanādā, sastapos ar bažām, ka process Latvijā var izjaukt trimdas vienotību un ka būtu jāizvairās no LTF atbalsta grupu dibināšanas ārzemēs. Interesanti, ka arī manas māsīcas Martas Dreifeldes vīram, izraidītajam helsinkietim Jānim Barkānam, neizdevās izveidot kontaktus ar PBLA. Kad viņš kopā ar domubiedriem bija nodibinājis Stokholmā Baltiešu Helsinku atbalsta grupu, tad atskanēja brīdinošas balsis nejaukt trimdas vienotību.^[76] Savu ieguldījumu PBLA valdes pārliecināšanā deva arī ALA ārkārtas kongress, kurā Edvīns Inkēns un es sniedzām tiešu ieskatu notikumos Latvijā, kā arī tajā pieņemtās rezolūcijas, tāpat kā Ganonokves konference Kanādā 1989. gada aprīlī. «Abrenes» «galotņu» saietā piedalījās 53 delegāti, kas pārstāvēja LTF, LNNK, Atdzimšanas partiju un ASV, Anglijas, Austrālijas, Kanādas, Šveices, Vācijas un Zviedrijas latviešus.^[77] Šis seminārs pārliecināja trimdas

organizācijas, ka tautiešiem Latvijā un ārzemēs jāsadarbojas. «Lai gan Latvijā organizētu kustību darbība risinās okupācijas varas žņaugos un tām tādēļ jāakceptē pagaidu kompromisi, tās stratēģiski un taktiski ārkārtīgi svarīgas, jo tās reprezentē vienīgo organizēto spēku, kas izdevīgā brīdī varētu pārņemt varu un atjaunot brīvu, neatkarīgu Latvijas valsti. Latvijas tautas glābšanai un Latvijas jaunuzbūvei nepieciešamais atbalsts prasa ne tikai visu trimdas spēku mobilizāciju, bet arī patvēruma zemju palīdzību.»^[78] Tā pēc konferences rakstīja PBLA iekšējā ziņojumā P. Vasariņš. «Abrenē» notikušo vērtēju kā ārkārtīgi nozīmīgu lēmumu Latvijas nākotnei un LTF darbībai. Ja arī tā ietekme iekšpolitiski nebija jūtama, tad uz ārpasauli mēs runājam vienā balsī. Mēs, padomju mucā turēti un pa VDK spundi baroti, ieguvām pieredzējušu lobiju. Savukārt trimda, kas ilgajos izraidījuma gados bija pagurusi klauvēt pie Rietumvalstu politikas gandrīz aizvērtajām durvīm, līdz ar tautas kustību Latvijā ieguva jaunu motivāciju un ticamību uzturēšanās zemju politiķu un preses acīs.

Starp Baltijas Asambleju un 31. maija Aicinājumu bija arī kāda maznozīmīga epizode, kas man iespiedusies atmiņā tās dīvainības dēļ un kas lieliski raksturo to oficiāli-neoficiālo stilu, kādā nomenklatūra sadarbojās ar «tautu». 25. maijā sākās PSRS Tautas deputātu kongress. Neilgi pirms tam A. Gorbunovs aicināja jaunievelētos deputātus pie sevis uz Augstāko padomi. Tur bijām ielūgti arī Škapars un es. Tikšanās bija stīva. Mani uzjautrināja padomju nomenklatūras pompozais protokols: ar kristāla glāzēm klāts garš galds, kas neatbilda tai lietišķā darba atmosfērai, kura vienmēr valdīja frontē. Ar ironiju ievēroju, ka visus klātesošos Gorbunovs uzrunāja par «biedriem», vien mēs abi bijām «Kalnietes kundze» un «Škapara kungs». Šajā sanāksmē Škapars runāja par trim uzdevumiem, kuru atrisināšanu fronte sagaida no deputātiem. Kongresā bija jāpanāk Ribentropa-Molotova pakta slepeno protokolu eksintences atzišana un to anulēšana, bija jāpieņem likums par Baltijas valstu ekonomisko patstāvību un jāatceļ tie PSRS konstitūcijas panti, kas ierobežo Baltijas tiesības. Paredzot, ka frontes atbalstītajiem deputātiem būs nepieciešama tehniska palīdzība, fronte par saviem līdzekļiem sūtīja uz Maskavu vairākas mašīnrakstītājas, divus juristus un vienu kopējamo aparātu.^[79] Šī grupa bija deputātu rīcībā visu kongresa laiku. Pateicoties tam, mūsējie kļuva neatkarīgi no oficiālā sekretariāta un varēja savlaicīgi pārrakstīt un izplatīt «neatkarīgus» dokumentus.

1989. gada 21. maijs

Fronte nolēma rīkot Stacijas laukumā plašu mītiņu deputātu pavadīšanai. 1940. gada augustā deputātu delegācija Kirhenšteina vadībā devās uz Maskavu «lūgt, lai Latviju uzņem Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā». Lai arī visās padomju vēstures grāmatās ir rakstīts, ka tā bija tautas griba, nez vai Latvijā bija atrodami daži simti, kas

tam patiešām ticēja. Samierinājās. Piemērojās. Izdzīvoja. Neatcerējās, lai nebūtu jādāmā, bet neticēja. Kā gan citādi izskaidrojams vieglums, ar kādu tika nokratīta padomju propaganda. Pat apzinoties, ka abas, kā 1940. gada, tā 1989. gada vēlēšanas bija nelikumīgas, pēc gandrīz 50 gadiem tauta beidzot sūtīja citus deputātus Maskavā paust savu patieso gribu. Tautas gribas īstums – šo aspektu, par spīti pūristu iebildumiem, fronte uzskatīja par būtisku un vēlējās to uzsvērt, pavadot deputātus uz Maskavu. Rubiks neatļāva mītiņu Stacijas laukumā un ierādīja tam vietu puķu tirgū. Noīrējām kravas automašīnu. Tai pielika kāpnes, lai deputāti un runātāji varētu tikt «tribīnē», un tā nu 21. maijā kādu pusotru stundu pirms Maskavas vilciena atiešanas pulcējāmies. Uzaicinājums uz mītiņu bija nosūtīts visiem ievēlētajiem deputātiem, kā mūsējiem, tā «viņējiem». Atnākušo bija par dažiem vairāk nekā to, kas piedalījās Baltijas Asamblejā. Runāja Dainis, Vulfsons, Ņezbers. Runas bija emocionālas. No rokas rokā tika padoti puķu pušķi. Ziediem līdzī ceļoja praktiskākas lietas – rupjmaizes kukuļi un siera rituļi. Tirgus sievas dāsni deva ceļa maizi. Pie sevis nodomāju, cik netālredzīgi biju rīkojusies, pirms mītiņa sākuma pirkdama tirgū puķes, ko pasniegt deputātiem no frontes. To nu netrūka! Tāpat kā Dziesmu svētkos virsdiriģenti, tā deputāti tik tikko spēja ziedus saturēt ar abām rokām. Visi bija saviļņoti. Pat tie, kas bija pieraduši pie padomju rutīnas, kā Valentīna Klibiķe, agrākā LPSR AP Prezidija sekretāre. Arī viņa bija atnākusi. Kad pienāca laiks doties uz vilcienu, Dainis aicināja pamest «aizdurvi» un doties ceļā pa centrālajām stacijas durvīm, un deputāti juku jukām ar pavadītājiem dziedādami devās cauri stacijas tunelī uz vilcienu. Tā viņi aizbrauca uz Maskavu. Vēlāk frontē pienāca oficiāls papīrs, ka S. Kalniete administratīvi sodīta par 21. maijā izraisītajām nekārtībām un transporta kustības traucējumiem. Šo dokumentu glabāju kā uzslavas rakstu. Fronte samaksāja uzlikto soda naudu. Rubikam bija savdabīga humora izjūta!

1989. gada 25. maijs

Kongress sākās pēc dažām dienām, un visa Latvija aizturēja elpu. Pat es sāku staigāt apkārt ar mazu portatīvu radio un austiņām, lai nepalaistu garām neko no kongresā notiekošā. Pirmais pārsteigums – pēc PSRS himnas tribīnē ieraugu Vilenu Tolpežņikovu, kurš aicina ar klusuma brīdi pieminēt Tbilisi traģēdijas upurus. Apjukums Prezidijā. Zāle lēnām slienās kājās. Scenārijs ir izjaukts. Domāju, ka šajā brīdī Gorbačovs saprata, ka turpmāk nekas vairs nebūs viegli. Ārā pie durvīm piketēja Krimas tatāri, kas prasīja atgriešanās tiesības savā senču dzimtenē. Zālē sēdēja nepakļāvīgie Baltijas deputāti. Un pāri visam vientuļi mirdzēja Andreja Saharova zvaigzne, kurš nemaz nejutās Gorbačovam pateicīgs, ka tas viņam atļāvis atgriezties no «slēgtās pilsētas Gorkijas». Tāpat kā Baltijas republikas nejutās pateicīgas par tām doto pārbūves poligona lomu, bet prasīja sev arvien vairāk. A. Saharovs teica to, ko uzskatīja par pareizu. Baltijas deputāti savukārt atstāja

zāli, kad tika atteikta viņu prasība piešķirt katrai republikai veto tiesības lēmumu un likumu pieņemšanā. Tie bija kongresa gaišākie brīži, tomēr kopumā es biju satriekta par tajā valdošo agresivitāti. Tas atgādināja interfrontes saietus. Man palicis atmiņā kāds jauns ukraiņu deputāts S. Červonopiskis, kurš Afganistānas karā bija zaudējis abas kājas. Viņš teica vienu no eksaltētākajām runām un tās noslēgumā aicināja delegātus skandēt lozungus «Deržava, Rodina, Partija». Klausoties, kā, stāvot kājās, tūkstošgalvīgais pūlis, skaldīja šos saukļus, man kļuva baigi. Ja pat no tāienes, televīzijā vien veroties, tā jutos, tad kāda sajūta gan bija baltiešu deputātiem, kas atradās šajā fanātisma epicentrā. Kongress izkļiedēja pēdējās ilūzijas par dialoga iespēju ar Maskavu. Tas palīdzēja arī man personīgi, jo vēl kaut kur apziņā bija aizķērusies doma, ka ir labie un sliktie vadoņi. Pat Tbilisi slaktiņš man nebija atvēris acis. Man gribējās ticēt, ka «viņš» to nav zinājis. Skatoties kongresa noslēguma dramatiskajos kadros, kā tribīnē stāvošais Saharovs bez skaņas plātīja muti, jo Gorbačovs bija devis rīkojumu atslēgt mikrofonu, manī sabruka mīts par «labo caru». Varētu teikt, ka tieši kongress pielika punktu manu politisko uzskatu izveidei. Esmu pret vadonismu un par parlamentārismu, lai cik tas ir nelietišķs un pļāpīgs. Būtiskākais, ka vara nedrīkst ilgstoši koncentrēties viena cilvēka vai grupas rokās.

1989. gada 31. maijs

Kongress bija tas fons uz kura tika pieņemts 31. maija Aicinājums. No Francijas atgriežoties, J. Freimanis, P. Laķis un A. Klotiņš atveda līdzī pārliecību, ka ir pienācis laiks beigt spēlēt paslēpes un pārtraukt lietot dažādos vārda «neatkarība» aizstājējus. Tūlīt pēc semināristu atgriešanās «kaut kur ceļā starp Berlīni un Varšavu»^[80] tapušais aicinājuma teksts tika apspriests politiskās komitejas priekšsēdētāja Jura Rozenvalda dzīvoklī. 23. maijā valdes locekļi tika informēti par to, ka tiek gatavots dokuments, kurā tiks formulēta LTF attieksme pret valstiskās neatkarības atjaunošanu. Tā galīgo vairantu uzdeva izstrādāt P. Laķim, J. Rozenvaldam un I. Godmanim. Pēc teksta projekta izplatīšanas 31. maija valdes sēdē debates bija satrauktas, kaut arī to neatspoguļo protokols. Ne tik daudz no valdes locekļu puses, kas jau pazina tekstu, bet no klātesošo vidus. Tā izpaudās varbūt neapzināta vēlme piedalīties šī unikālā dokumenta radīšanas procesā un kļūt par tā līdzautoriem. Tika izdarīti papildinājumi un labojumi abos virzienos: kā dokumentu mīkstinot, tā to radikalizējot, bet, kā jau tas bieži notika laikietilpīgās frontes biedru izteikšanās noslēgumā, visi vienprātīgi atgriezās pie sākotnējā varianta. Aicinājums tika pieņemts vienbalsīgi. J. Škapars reiz man stāstīja, ka pēc balsošanas es esot pielēkusi kājās un augstu kā uzvarētāja virs galvas pacēlusi rokas. Žēl, bet pati no šīs triumfa sajūtas maz ko atceros. Man drīzāk palikusi atmiņā smacējoša bezgaisa sajūta, kas vienmēr valdīja

cilvēkiem piebāztajā valdes sēžu telpā un jo īpaši tajā karstajā maija vakarā. Neatceros pat, vai vēsturiskajā sēdē bija klāt kāds fotogrāfs, kā tas it bieži notika.

Par Aicinājumu balsojām deviņi no septiņpadsmit valdes locekļiem – P. Laķis, I. Cālītis, V. Dozorcevs, J. Freimanis, J. Rubenis, J. Rukšāns, J. Škapars, V. Šteins un es.^[81] Aiznākamajā dienā, 2. jūnijā, Aicinājuma teksts tika nopublicēts «Padomju Jaunatnē». To operatīvi izdarīja redaktora vietniece Dzintra Krievāne. Publikācijas efekts bija bumbas sprādzienam līdzīgs. CK instruktors O. Skudra paziņoja, ka pēc tāda LTF soļa nekāda sadarbība vairs nav iespējama. Sekretariātā nepārtraukti skanēja telefons. Cilvēki gan apsveica, gan nosodīja valdes Aicinājumu. Pārmeta apvērsuma izdarīšanu. Cik ekstrēmas bija reakcijas, ļauj nojaust kāda atmiņā palikusi epizode. Kādu rītu sekretariātā iedrāzās satracināta pusmūža sieviete no kāda zinātniskās pētniecības institūta un sāka uzbudināti kliegt uz mani, ka mēs esam provokatori, kas īstās frontes vadības prombūtnes laikā izdarījuši bezatbildīgu apvērsumu, ka mēs gribot Latviju noslīcināt asinīs. Viņa kā juriste griezīšoties attiecīgajās iestādēs ar lūgumu anulēt frontes statūtu reģistrāciju, jo Aicinājums neatbilstot kongresā apstiprinātajai programmai. Jandāliņš gāja krietnu laiku, līdz izklaigājusies viņa aizcirta durvis un pazuda uz neatgriešanos.

Profesors J. Freimanis vairākās publikācijās ir pierādījis, ka Aicinājums tika pieņemts ar kvorumu. Manuprāt, kvoruma jautājums ir mazsvarīga formalitāte. Tāpat kā jautājums, vai Maskavā esošie ir bijuši informēti par notikušo.^[82] Būtiskākais, ka Aicinājums izrietēja no politiskā procesa attīstības loģikas. Ja tas tā nebūtu, tad to neapstiprinātu 10. jūnija Domes sēdē un vēlāk tam neatsauktos visa 230 000 biedru lielā organizācija, kas pilnvaroja 2. LTF kongresa delegātus jautājumu par valstiskās neatkarības atjaunošanu iekļaut frontes programmā.

Šodien daudz šķēpu tiek laužts ap jautājumu, kurš pirmais ko ir pateicis un pieņēmis. Ja turpinātu šo praksi, tad «izmeklēšanas» hronoloģija izskatītos šādi. Februārī LNNK savā dibināšanas kongresā iestājās par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu. Tas ir noticis fakts un nekāda skriešanās starp fronti un LNNK tāpēc nesākās. 28. maijā notika LNNK ārkārtas kongress, kurā nacionāli vēlreiz apstiprināja savu februārī pieņemto programmu. Apgalvojums, ka tāpēc tapis frontes 31. maija Aicinājums, ir absurds. Jau pirms kongresa, 23. maijā, LTF valdes sēdē valdes locekļi tika informēti par topošā dokumenta pamatnostādņēm. Tās vairs nebija noslēpums LNNK, jo tās vadītājs E. Berklavs bija frontes valdes loceklis. Tāpat kā nacionāļiem un radikāļiem tuvu stāvošie V. Šteins un J. Rukšāns. Tikpat nekorekts ir pretējais apgalvojums, ka LNNK sasauca savu ārkārtas kongresu, lai apsteigtu LTF, jo nekas jau nebija jāapsteidz. Valodas tiešuma un skaidrības

ziņā LNNK vienmēr bija priekšā LTF, un tas arī citādi nevarēja būt. Katrai organizācijai bija sava niša un loma Latvijas politiskajā spektrā un sabiedrības noskaņojuma attīstīšanā. Tās ir sīkumainas ambīcijas, kuru dēļ tiek aizmirsts galvenais – 31. maija Aicinājums bija milzīgas organizācijas – tās daļa bija arī LNNK un citu neformālo organizāciju biedri – atbilde uz tautā nobriedušo politisko nepieciešamību. Tas nāca īstajā laikā, un dažas dienas turp vai šurp neko nemaina šī dokumenta vēsturiskajā nozīmībā.

1989. gada 10. jūnijs

Ar satraukumu gaidījām 10. jūnija Domes sēdi, kurā dokuments bija jāapstiprina, un nebijām droši par tās iznākumu. Pat par deputātiem ievēlētie valdes locekļi, kas paziņojuma pieņemšanas laikā atradās Tautas deputātu kongresā Maskavā, mūs, palikušos, nesaprata. To uzskatīja par priekšlaicīgu un provokatīvu izaicinājumu. Daži aizrunājās pat līdz galma apvērsuma mēģinājumam, jo, lūk, aicinājums ticis pieņemts «īstās vadības» prombūtnē. Iespējams, ka tā bija greizsirdība, kas neļāva no Maskavas atbraukušajiem saskatīt lietas to patiesajā gaismā. Tik nozīmīgs lēmums pieņemts bez viņiem! Deputāts Viktors Avotiņš pat savā sašutumā aizgāja tik tālu, ka paziņoja par izstāšanos no Domes, jo Aicinājumam neredzot nopietnu ekonomisko bāzi. Drīz gan savu pārsteidzību viņš jau bija aizmirsis. E. Inkēnam Rīgas pils sūtņu zālē (Domes sēde notika pilī) ilgi skaidroju, kāpēc aicinājums ir vajadzīgs, līdz viņu pārliecināju neuzstāties ar tā nosodījumu. Šis nesaprašanās pamatā bija īslaicīgs atsvešināšanās process, kas bija neizbēgams starp Latvijā palikušajiem un uz Maskavu aizbraukušajiem. Lai gan uzturējām regulārus telefona sakarus un ar ātrvilcienu «Latvija» un «Jūrmala» dažu pavadoņu palīdzību regulāri apmainījāmies ar informāciju, tomēr katrs strādājam citā realitātē. Latvijā sabiedrība un tās politiskās prasības attīstījās arvien lielākas atvērtības virzienā, un mēs cits citu iedrošinājām. Tikmēr Maskavā saujiņa Baltijas deputātu bija pakļauti milzīgam psiholoģiskam spiedienam, kas nāca no Tautas deputātu kongresa reakcionārās daļas. Tur, Maskavā, labāk nekā Rīgā varēja gūt priekšstatu par tiem baismīgajiem līdzekļiem, kas bija centra rīcībā, lai saglabātu savu varu. Neziņa vai fantāzijas trūkums bija tas, kas Rīgā palikušajiem nesaistīja rokas. Vairumam mūsu deputātu atlika tikai atgriezties, lai īsā laikā viņi nokratītu Maskavas smagumu un pārslēgtos uz Latvijas vilni. Grūta bija kalpošana tajā lauvu bedrē.

10. jūnija Domes sēdē 31. maija Aicinājumu apsprieda ilgi. Debatēm par šo jautājumu bija pieteikušies vairāk nekā sešpadsmit runātāju. Man bija sēdes vadīšana jāpārtrauc. Tajā dienā manam dēlam Murjāņu sporta skolā bija astotās klases izlaidums. Ielēcu mašīnā un drāzos turp, lai pagūtu būt kopā ar Jāni šajā nozīmīgajā dienā. Dēls mani gaidīja, lai gan, kā jau vairums pusaudžu, kautrējās no tās uzmanības, ko mana parādīšanās vienmēr

izraisīja cilvēkos. Uzdāvināju skolas direktoram Latvijas karogu. Protams, ilgāk kavēties nevarēju. Kad atgriezos pilī, tad debates tuvojās beigām un ar 58 balsīm par, diviem atturoties, aicinājums tika atbalstīts. Šīs Domes sēdes laikā no Maskavas pienāca ziņa, ka Ilmārs Bišers ievēlēts par Tautību padomes priekšsēdētāja vietnieku. Mēs uzgavilējām – mūsējais šefs pretinieka midzenī.

Tūlīt pēc Domes sēdes daļa domnieku devāmies uz Cēsīm, kur vietējā frontes nodaļa Cēsu pils parkā rīkoja konkursa «Sieviete–Latvija» noslēgumu. Konkursu A. Bergmanis bija izziņojis martā, aicinot cilvēkus izvirzīt šim titulam sievieti, «kura attiecīgajā laika posmā latviešu tautas labā ir izdarījusi kaut ko paliekošu... sievieti, bez kuras aizgājušais gads Latvijā nav iedomājams». Kad pienāca vēstuļu konkursa noslēgums un komisija apkopoja pieteikumus, es biju starp sešām visbiežāk minētajām kandidatūrām. Katra no pretendētēm bija cienīga saņemt šo titulu. 1988. gada vasarā mūs visus saviļņoja dziedātājas Ievas Akurāteres trauslā balss, klausoties, kā reizē skumji un cerīgi viņa lūdz mūsu visu vārdā «Palīdzi, Dievs, latviešu tautai». Viens no aizgājušā gada ievērojamākajiem notikumiem bija Māras Zālītes un Zigmara Liepiņa rokoperas «Lāčplēsis» pirmizrāde, kas no kultūras manifestācijas kļuva par sociāli politisku parādību. Televīzijas žurnāliste Brigita Zeltkalne bija izpelnījusies cieņu ar savu iknedēļas raidījumu par netaisnīgo dzīvokļu politiku Rīgā, kas apmierināja cilvēku slāpes pēc elementāra, sadzīviska taisnīguma. Cilvēki bija pelnīti novērtējuši Marinas Kosteņeckas dziļo cilvēcīgumu un sirsnību, viņas publicistisko degsmi un izpratni par sarežģīti savītajiem latviešu un krievu likteņiem. Marina latviešu acīs simbolizēja to labāko, kas piemīt krievu inteliģencei, – dvēseliskumu un nesavtību. Un, protams, starp sešām pretendētēm bija arī Džemma Skulme. Manuprāt, viņa spilgtajā Latvijas dažādo personību panteonā, neatkarīgi no dzimuma, ieņem īpašu vietu. Kā ar savu personības vērienu un cilvēcisko šarmu, tā ar spēju, par spīti muļķīgajām padomiskās ideoloģijas nosacītībām, gadiem ilgi noturīgi iet pa ceļu, kas ved uz svētnīcu. Turklāt palīdzot arī citiem neaizmirst, ka svētnīca ir. Notiekošais Tautas deputātu kongress gan aizkavēja Maskavā Kosteņecku un Skulmi, un viņas nevarēja piedalīties šajos pusnopietnajos un sirsnīgajos svētkos.

Konkursu atceros tā īpašās noskaņas dēļ. Tā bija pirmā lielā pulcēšanās pēc Domes lēmuma. Tas notiekošajam piešķīra vēl papildu nozīmību manās acīs. Kad sarīkojuma sākumā konkursa lēmēju vārdā I. Godmanis uzrunāja parkā sapulcējušos: «Šodien LTF Dome ir pieņēmusi vēsturisku lēmumu sākt apspriest jautājumu par Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanu,» sākās aplausi! Ivars pacēla roku un nogaidīja, tad turpināja aizgūtnēm runāt, pamazām pāriedams uz konkursu pašu, savijot kopā dienā pieņemto lēmumu ar to, ko katra no mums darījusi Atmodas labā. Man gribējās, lai es būtu

izredzētā, bet žūrijas vīri bija lēmuši citādāk, un titulu saņēma Māra Zālīte. Laiks ir apliecinājis, cik pareiza bija šī izvēle. Lai arī «Lāčplēsis» nekad vairs nepulcinās tādas skatītāju tūkstošus un nekad neatbalsosies mūsu dvēselēs ar tādu smeldzīgu vienprātību, tomēr paliks dzejnieces teiktais: «Latvju zeme vaļā stāv. Uz krustceļiem mazs bērniņš...», jo tas tik pilnīgi iemieso mūsu zemes un tautas traģisko neaizsargātību pret katru svešzemju ienācēju, kam vien iekārojas pabradāt pa mūsu dvēselēm. Māras Zālītes dzīvē un daiļradē tituls «Sieviete–Latvija» ir tikai aizkustinoša epizode, ko viņas biogrāfi, iespējams, pat nepieminēs. Manās atmiņās tā ir noslēgums 10. jūnija Domes sēdei.

Šodien man ir kauns, ka ar tādu pacilātību šajā konkursā piedalījos, bet tolaik vēl šādi pasākumi bija kaut kas jauns un retais aizdomājās līdz to divdomīgajai būtībai. Tobrīd likās, ka tas ir viens no nepieciešamajiem ķieģeliem, lai paceltos tuvāk sapņu Rietumiem. Kā mēs varējām zināt, ka pasaule jau ir aizgājusi tālāk un sievietes daudz vairāk nodarbina līdztiesības jautājumi nekā oficiālie skaistuma sertifikāti. Nu ir pagājuši desmit gadi kopš pirmajiem visu veidu «miseņu» salidojumiem, un liekas, ka sabiedrībai vajadzētu attapties un kļūt mūsdienīgākai, atstājot pagātnē šos Rietumeiropā savu laiku pārdzīvojošos miesas vērtēšanas saietus. Tomēr nē, tie aug kā sēnes pēc lietus. Īpaši mani uzjautrina «miseņu» vīri, kuri, lepni izriešot krūtis, jūtas galvastiesu pārāki par pārējiem vīriešiem, kuriem ir tā nelaime dzīvot ar parastām sievietēm, kamēr viņu privātīpašumā ir tāds dārgakmens. Kamēr šie izrādīšanās svētki attiecas uz pieaugušiem cilvēkiem, tikmēr var paironizēt. Tiklīdz tajos iesaista bērnus – tas man liekas noziedzīgi. Kā vecāki nebaidās pakļaut savu bērnu tādām stresam tik tukša titula kā «Mini mis» dēļ?

1989. gada 22. aprīlis

Jau PSRS tautas deputātu vēlēšanu laikā sākās domstarpības starp frontes vadību un tās radikālāk noskaņotajiem biedriem. Īpaši aktīva šajā ziņā bija Neformālā tautas fronte jeb radikālā apvienība un Vidzemes priekšpilsētas nodaļa. Arī Madonas rajona nodaļa, kuras vadībā darbojās divas tādas personības kā Visvaldis Lācis un Māris Grīnblats un kura pat izvirzīja priekšlikumu par LTF ārkārtas kongresa sasaukšanu. Paradoksāli, bet apmēram tajā pašā laikā – aprīlī priekšlikumu par kompartijas ārkārtas kongresu izvirzīja arī partijas konservatīvā daļā. LTF valde šo Rīgas pilsētas partijas komitejas iniciatīvu uztvēra kā mēģinājumu destabilizēt situāciju Latvijā. Lai gan Madonas nodaļas priekšlikumu atbalstīja Vidzemes priekšpilsētas nodaļa un LTF radikālā apvienība, kā arī atsevišķi radikālāk noskaņotie biedri, ārkārtas kongresa ideja atbalstu neguva un pamazām nogrima. Nesaskaņas frontes iekšienē vēl pastiprināja neveiksmīgā vēlēšanu kandidātu koordinācija starp LTF un LNNK un frontes centristu noraidošā attieksme pret pilsoņu reģistrāciju. Sava nozīme šo nesaskaņu kurināšanā bija arī personīgajām ambīcijām. Pēc

jaunā valdes priekšsēdētāja P. Laķa ievēlēšanas V. Šteins ieguva tādu kā cietēja oreolu, ko pats labprāt kultivēja, uzsvērdams, ka ar viņu notikusi izrēķināšanās, jo viņš, lūk, neesot bijis pieņemams. Jau agrāk atgādināju, ka V. Šteina turpmākā politiskā darbība parādīja, ka viņš atkal un atkal nonāca konfliktā ar saviem tuvākajiem līdzgaitniekiem un kārtējo reizi kļuva par atraidīto, tikai tad vairs nebija kompartijas Centrālkomitejas, ko vainot. Pirmā atklātā kritika izskanēja aprīļa Domes sēdē, kurā J. Dinevičs nolasīja J. Putriņa pārdomas par šo jautājumu. Tas bija pamatīgi izstrādāts ziņojums, kurā bija konstatēti visi frontes organizācijas un tās vadības darba vājie punkti. Informācijas un atklātības trūkums, komisiju vājā darbība, frontes alternatīvo likumprojektu trūkums, skriešana pakaļ notikumiem, nevis to politiska plānošana, sadarbības trūkums ar citām neformālajām kustībām utt. Tolaik vēl visu uztvēru personīgi, tādēļ man bija grūti klausīties šo, lai arī pamatoto, kritiku. Man bija arī aizspriedumi pret Juri Putriņu, kura uzvārds tik labi atbilda viņa praktiskajai rīkoties spējai. Viņš bija tipisks «vārda mākslinieks», kura ambīcijas bija būt visur klāt, par visu spriest, visu zināt un ietekmēt. Viņam valde nolēma uzticēt Baltijas Asamblejas organizēšanu, taču viņš atteicās, un tā uzgūlās mani pleciem. Putriņa ziņojums mani kaitināja ar savu pareizumu. Tā likās kārtējā gudrā parunāšana, jo daudzkārt biju piedzīvojusi, kā tādi gudrinieki salasās un, paši reibdami savu vārdu spēkā, pieņem lēmumu pēc lēmuma, nenolaizdamies līdz tādai piezemētai prozai kā jautājumam, kas un kā to darīs. Būdama ļoti praktiska, es apzinājos, ka šī grandiozā programma ir īstenojama tikai tad, ja ir pietiekami daudz cilvēku, kas strādā, sevi nežēlojot, bet frontes pirmie seši mēneši parādīja, ka ar entuziasmu vien nepietiek. Ir nepieciešamas arī zināšanas.

Otrkārt, neatrisināma bija pretruna starp nenovēršamo, bet tik kritizēto «aparāta» uzbriešanu un nespēju šos grandiozos uzdevumus risināt tikai ar sabiedriskā aktīva palīdzību. Īpaši tika kritizēts atklātības trūkums lēmumu pieņemšanā. Šo kritiku es noraidīju toreiz un noraidu arī šodien, jo valdes un Domes lēmumi tika pieņemti atklāti un bez manipulācijām. Process bija atklātāks nekā šodien, kad parlamenta un valdības lēmumus par valstij būtiskiem ekonomiskiem jautājumiem nosaka dažādu interešu grupu lobījs. Valdes un Domes lēmumu sagatavošanas gaitā notika neformālas konsultācijas šaurākā lokā, taču tas ir normāls process, ja tuvākie domubiedri apspriežas un izstrādā taktiku, kā aizstāvēt savu pozīciju. Tāda pati grupēšanās notika arī citās neformālajās organizācijās, kas bija izveidojušās frontes iekšienē. Škaparam, Laķim, Dozorčevam, Freimanim, man daudzkārt izteikti apvainojumi par spiedienu, kas tiek izdarīts uz Domes un valdes locekļiem dokumentu projektu apspriešanas laikā, ir muļķīgi. Valdes sēdēs ne tikai runāja valdes locekļi, bet katrs, kurš vēlējās. Bieži vien no klātesošajiem

operatīvi tika izveidota redakcijas grupa, kassākotnējo projektu papildināja un pabeidza. Protams, es, tāpat kā citi, aktīvi aizstāvēju savu pozīciju, bet to pašu varēja darīt ikviens, tāpēc aizvainojums, ka ne katrs ieteikums un labojums tiek iekļauts, vēl nedod tiesības apvainot frontes vadību atklātības trūkumā. Lēmums vienmēr ir kompromiss starp daudziem viedokļiem, kas apspriešanas gaitā tiek tuvināti. Domāju, ka iespaidu par atklātības trūkumu radīja operatīvās informācijas nepilnības. Arī tam bija savi objektīvi iemesli, jo trūka kā tehnikas, tā cilvēku resursu. 1989. gada pavasarī fronteī bija viens vai divi datori (arī mana personīgā rakstāmmašīna vēl kalpoja frontes dokumentu pārrakstīšanai) un vēl nebija iegādāta sava lieljaudīga kopējamā tehnika. Pat dokumentu projektu pavairošana valdes un Domes sēdēm bija piedzīvojums. Tie bija jānes uz kādu no projektēšanas institūtiem, kur tad vietējās LTF grupas pārstāvji ar klusu priekšniecības piekrišanu to darīja ārpus darba laika. Šīs objektīvās tehniskās grūtības, kas šodien jau grūti saprotamas, kritizētājiem bija labi zināmas.

Šajā dokumentā J. Putriņš iestājās par neformālo organizāciju konsultatīvās padomes izveidošanu: «LTF varētu uzaicināt sabiedriskās organizācijas (kuru skaitā varētu būt ne tikai VAK, NAP, LNNK utt., bet arī tādas organizācijas kā zinātnieku biedrība, arodbiedrība, LKP) deleģēt uz šo padomi savus oficiālos pārstāvjus.»^[83] Ierosinājums izklausījās pievilcīgs, tikai nebija pārlicinošas atbildes, kāpēc jārada vēl viena institūcija, ja LTF sastāvā jau ir visu šo organizāciju pārstāvji. Ap šo priekšlikumu demokrātijas vārdā tika laužti šķēpi līdz pat frontes 2. kongresam, un, diskusijām attīstoties, kļuva arvien skaidrāks, ka padome iecerēta kā līdzeklis, lai ar balsošanas mašīnas palīdzību dotu neproporcionāli lielu svaru lēmumu pieņemšanā neskaitamām atbalsta organizācijām, kas paustu kādas «mātes» organizācijas viedokli. Šajā korī LTF bija paredzēta tikai viena balss, kas neatbilda ne organizācijas faktiskajam svaram politiskajā dzīvē, ne tās rīcības spējām. Kā īlens no maisa līda laukā konsulātīvās padomes mērķis: savu kandidātu izvirzīšana Augstākās padomes vēlēšanām. Mūsdienu daudzpartiju sistēmas apstākļos tā ir normāla politiskās cīņas forma, bet tolaik varas monopols vēl arvien bija komunistiskās partijas rokās, kam pretim varēja stāties tikai vienoti demokrātiskie spēki. Turklāt padomes saraksta veidošana nostādītu fronti nevienlīdzīgā situācijā pret pārējām organizācijām, kuras vienlaicīgi izvirzītu savējos kā padomes ietvaros, tā frontes sarakstā. Varbūt idejas aizstāvji to neapzinājās un rīkojās cēlu mērķu vadīti, bet frontes mērenajam centram bija skaidrs, ka no šī savstarpējā neformālu cīkstiņa vienīgā ieguvēja būtu kompartija, bet demokrātiskie spēki uz vēlēšanām izietu sašķēlušies.

J. Putriņa īpašu aizvainojumu bija izraisījis valdes lēmums par frontes simboliku. Stāsts par simboliku ir garš. Konkursu izziņoja vēl pirms frontes dibināšanas kongresa.

Rīcības komiteja saņēma 398 priekšlikumus, taču tie bija mākslinieciski vāji, jo, tāpat kā kongresa sagatavošana, arī konkurss notika lielā steigā. Konkursā piedalījās daudz amatieru, kuru piedāvātās emblēmas bija labi domātas, bet mākslinieciski nevarīgas un banālas. Visbiežāk dažādās variācijās atkārtojās nacionālpatriotiski motīvi, kuru stilā bija daudz līdzības ar Latvijas brīvvalsts laiku: karogs, auseklītis, saule un ozollapu vijas. Žūrija, kuras satāvā bija lietišķās grafikas profesionāļi G. Kirke, G. Smelters, L. Šēnbergs un citi, ieteica konkursu turpināt un galīgo variantu apstiprināt valdē. Izziņoja atkārtotu konkursu, un 12. decembrī žūrijas komisija izskatīja 104 jaunus priekšlikumus. Bez māksliniekiem tās darbā piedalījās arī valdes locekļi Juris Rubenis un Valdis Šteins. Visi bija vienprātīgi par lēmumu, ka pirmā prēmija nav piešķirama, bet piecas emblēmas pelnijušas veicināšanas prēmijas. Tās saņēma mākslinieki Ilmārs Blumbergs, Sandra Bensone un Igors Sitnovs, Juris Cepure, Vilnis Didrihsons, Ieva Palka. Žūrijas komisija pieņēma Zālamana lēmumu: «...izraudzīties vienu no četriem simboliem – šķēpu, lēcošu sauli, auseklīti vai trīs sudraba zvaigznes – LTF emblēmas pamatam un pasūtīt projektu Mākslinieku savienības ieteiktam māksliniekam».^[84] Mākslinieku savienība ieteica pasūtīt emblēmu Laimonim Šēnbergam, ko valde arī izdarīja. Tas izraisīja pretestību J. Putriņā, jo viņam likās, ka mākslinieka izvēle ir nepareiza, tendencioza. Valde Šēnberga piedāvāto variantu ilgi apsprieda, jo daudziem patika arī konkursa otrajā kārtā iesniegtais I. Blumberga šķēps, tomēr ar balsu vairākumu izšķīrās par labu L. Šēnberga jumim. Konceptuāli I. Blumberga priekšlikums, kā jau viss, ko viņš dara, bija lieliski pamatots, tomēr tā vājākā vieta bija grafiskā nolasāmība pie daudzkārtīga samazinājuma. Šēnberga priekšlikums bija ne tikai saturiski pamatots, bet arī lakonisks, grafiski viegli nolasāms un viegli tiražējams visdažādākajos lielumos un kompozīcijās, kas ir ļoti svarīgs kritērijs lietišķajā grafikā. Tūlīt pēc valdes lēmuma pieņemšanas atskanēja neapmierinātas balsis. Tās nāca gan no noraidīto autoru puses, gan no tiem, kas aktīvi bija iestājušies par kādu citu no variantiem. Arī J. Putriņa viedoklis nebija ņemts vērā. Pēc neilga laika kā skandalozs atklājums valdes sēdē parādījās kāda vecas avīzes kopija ar Itālijas neofašistu organizācijas emblēmu, kurai bija grafiska, un tikai, līdzība ar jauno LTF emblēmu. Protams, ka tas bija šoks, jo tobrīd bija bail no jebkādu nevēlamu asociāciju saistīšanas ar fronti. Tomēr valde savu lēmumu atteicās mainīt, tāpat kā neuzskatīja par nepieciešamu izsludināt jaunu konkursu. Sakritība bija nejauša, lai gan tās saknes izrietēja no viena dekoratīvā avota – indoeiropiešu tradicionālā ornamenta – svastikas. Arī latviešu jumis ir viens no svastikas struktūras elementiem. Tajā valdes sēdē es kvēli aizstāvēju Šēnberga jumi pret apvainojumu plaģiātā un fašismā, un, to darot, es aizstāvēju arī tiesības lietot vienu no visskaistākajiem indoeiropiešu ornamentiem, ko savulaik par savu simbolu piesavinājās fašisms un to neglābjami sakompromitēja uz paaudžu paaudzēm. Labi, ka

valde lēmumu nemainīja, jo citādi fronte vēl ilgi būtu dzīvojusi bez savas simbolikas, jo ķildas turpinātos bezgalīgi. Ilgā stīvēšanās ap frontes simboliku krietni aizkavēja biedru apliecību iespiešanu, un tikai vasaras vidū tās beidzot tika izsniegtas. Simbols ātri iesakņojās cilvēku apziņā, un arī šodien, pēc desmit gadiem, tas precīzi asociējas ar LTF: fronte bija jumts – patvērums, drošība.

1989. gada maijs, jūnijs

18. maijā Vidzemes (tolaik – Proletāriešu rajona) priekšpilsētas domes paplašinātajā sēdē tika iekļauts jautājums par «stāvokli LTF», kura apspriešanas gaitā tika kritizēta LTF valde un jo īpaši daži tās locekļi. Visasākos pārmetumus par nekorektu un nekompetentu rīcību saņēma J. Škapars un es. Tika izvirzīts jautājums par personālām izmaiņām LTF vadībā. Ne mani, ne Škaparu uz šo sēdi nezaicināja, līdz ar to mums nebija dota iespēja aizstāvēties. Tāda vienpusība nebija pieņemama daļai rajona domnieku, un viņi pieprasīja atkārtoti sasaukt sēdi, kurā piedalītos arī mēs. Laikam mūsu klātbūtne Vidzemes priekšpilsētas nodaļas valdei likās nevēlama, un jautājums noklusa. Mani vienmēr ir pārsteidzis tas, ka tie, kas visskaļāk iestājas par demokrātisko principu ievērošanu, kā to atkal un atkal varēja dzirdēt no Vidzemes priekšpilsētas valdes vai Radikālās apvienības vadības puses, paši nemaz tik pedantiski šajos jautājumos nav. Jau februārī, martā arvien biežāk līdz manīm atklīda baumas, ka es tieku uzskatīta par galveno VDK cilvēku LTF. Tajā laikā pie manis uz Vecpilsētas ielu bija atnākuši divi vīrieši, kas vēlējās ar mani runāt drošā vietā. Par noslēpumainību īpaši nebrīnoties, jo tādi lūgumi tika bieži izteikti, to drošo vietu atradām kādā mazā gaitenītī. Pusčukstus viņi stāstīja, ka esot no Drošības komitejas un nesen esot redzējuši manu biezo «lietu». Viņi varētu man sagādāt iespēju ar to iepazīties. Es neuzķēros uz izliktās ēsmas un tūlīt priekšlikumu noraidīju. Vēlāk apdomāju, ka ar «lietu» es varētu iepazīties tikai Stabu ielas namā. Tātad kādam bija vajadzīgs, lai mani redzētu tur ieejam. Tas jau būtu fotodokuments, ar kuru mani šantažēt un dot pamatojumu baumām. Esmu pārliecināta, ka šīs baumas izplatīja pati Drošības komiteja. Man pašai gan tas tikai pāris reizes ir noprasīts tieši, biežāk šis jautājums tika uzdots mani kolēģiem. Tika pat sauktas manas dienesta pakāpes – pati rūgti smējos, ka dienestu beidzu kā majore. Kausoties baumas, es slēpu, cik ļoti man sāp šāds apvainojums. Tas likās tik nepelnīts un netaisns. Kā tas varēja būt, ka mani, kas strādāja un kalpoja šai lietai ar sirdi un dvēseli, varēja apvainot nodevībā! Nesapratu, kāpēc tieši man tika piekabināta šāda birka, jo nebiju baudījusi nekādas padomju režīma privilēģijas. Man pat bija liegta iespēja braukt elementāros tūrisma braucienos uz ārzemēm. To, cik ļoti šī «sadarbošanās» birka man ir pielipusi, sapratu 1992. gadā, kad piedalījos Demokrātiskā centra partijas rīkotajā konferencē. Man piemetās klāt kāda veca sieviņa un nikni noprasīja, kad es esot izstājusies no kompartijas. Kad paskaidroju, ka nekad tajā neesmu

bijusi, viņa apmulsā, bet tūdaļ attapās un izšāva: «Bet jūsu vecāki?» Jutu, ka asinis man sāk pulsēt deniņos. Ar kādām tiesībām šī svešā sieva tik neceremoniāli grābstijās gar manu vecāku dzīvi? Atcirtu, ka esmu dzimis Sibīrijā, un noprasīju, vai viņa tāpat kā mana mamma tur ir nomocījusi piecpadsmit savas dzīves gadus.

Lai gan šīs baumas bija nepatīkamas, tomēr iesākumā tās man netraucēja strādāt. Pēc tam kad Vidzemes priekšpilsētas nodaļas vadība maija beigās atnāca pie Daiņa, lai pieprasītu manu atstādināšanu, to pamatojot ar sadarbību ar VDK, sapratu, ka tas vairs nav tantiņu plāpu līmenī. Viņi tiešām bija pārliecināti, ka ar manu roku un manu muti Centrālkomiteja un Drošības komiteja īsteno kontroli pār fronti un tās pārējiem vadītājiem. Dainis un citi mūsējie pasmējās, tomēr Škapars nobažījies man atstāstīja šo gadījumu. Iztrūkos ne pa jokam. To nevarēju pieņemt, tāpēc drīzumā, kad abi ar Škaparu piedalījāmies LTF Rīgas aktīva sanāksmē, pieprasīju tikšanos ar Vidzemes priekšpilsētas valdi. To noteica 15. jūnijā 49. vidusskolas telpās. Šajā skolā pati kādreiz biju mācījusies. Klases telpa bija iekārtota kā tiesas zāle – priekšā prezidijs, tad sols apsūdzētajai un aizmugurē publika. Galvenais manis tērpinātājs bija Māris Budovskis un kāda nervoza sieviete vārdā Karina Mangusa. Ivars Ēlerts un Artūrs Punovskis pārsvarā klusēja. Uzdevu tikai vienu jautājumu – kas viņiem dod tiesības par mani izplatīt tādas baumas – un gaidīju paskaidrojumus. Vārdu ņēma Budovskis, kas, galvu pieliecis un caur pieri mani skatīdamies, sāka mudžināt bezgala garus teikumus, tā arī īsti nespēdams atmaskot manu kaitniecisko būtību. Lai gan man pakrūtē viss trīcēja, saņēmos klausīties. Viņa runas falšais intelektuālisms man atsaucā atmiņā kādu rotaļu, ar kuru aizrāvāmies Mākslas akadēmijā mūsu mīļotā profesora Herberta Dubina lekcijās. Runājot par mākslu, sacentāmies, kuram izdosies bezjēdzīgāk sajaukt sociālistiskā reālisma terminoloģiju ar svešvārdu vārdnīcas šķirkļiem. Uzvarētājs bija tas, kurš iemanījās vispār iztikt bez latviešu vārdiem. Vēlāk, kad Budovskis kļuva par AP deputātu, viņš pielāgojās Jēkaba ielas nama izplūdušajam stilam un vairs neizklausījās tik aprobežots.

Ar Māri Budovski mani ceļi krustojās vēlreiz 1991. gada asiņainajā janvārī. Vēl 1989. gada vasarā ārsti man stingri ieteica pārtraukt pārslodzi un pusgadu atpūsties. Tā kā viņu padomam neklausīju, 1990. gada novembra beigās piedzīvoju smagu nervu sabrukumu. Pirms Ziemassvētkiem iznācu no slimnīcas ar vēlējumu ievērot atpūtas režīmu. Kur nu! Biju ārlietu ministra vietniece laikā, kad PSRS konservatīvie sāka apkopot spēkus triecienam pret nepakļāvīgajām Baltijas zemēm. 20. decembrī no PSRS ārlietu ministra posteņa atkāpās Ševardnadze, brīdinādams pasauli, ka nāk diktatūra. 12. janvāra naktī mani pamodināja mana kolēģa Inta Upmača telefona zvans – Lietuvā šauj ! Tūlīt zvanīju draugiem un darbabiedriem un drāzos uz ministriju. 13. janvārī J. Jurkāns tika

pilnvarots pārstāvēt Latvijas likumīgo valdību ārzemēs tās krišanas gadījumā. Viņa prombūtnes laikā mani iecēla par ministra vietas izpildītāju. Pārvācos uz dzīvi ministrijā. Tur gulēju, ēdu, pārgērbos greznās drēbēs, kad rīkoju oficiālas pieņemšanas tiem ārzemju viesiem, kuri brauca apliecināt solidaritāti Latvijai. Turpat arī stāvēja siltu drēbju sainis un nedaudz pārtikas apcietināšanas gadījumam. 20. janvāra vakarā «Rīdzenē» A. Gorbunovs sniedza vakariņas par godu Polijas Seima maršalam Stelmahovskim. Es rakstīju nesteidzīgās sarunas protokolu. Tas beidzas ar vārdiem: plkst. 21.10, sāk šaut... Šis unikālais dokuments tagad glabājas Ārlietu ministrijas arhīvā.

Tādā sasprindzinājumā strādājot, mana pārpūlētā nervu sistēma sāka streikot. Kļuva slimīgi jūtīga pret teikto un intonāciju, kādā tas tika teikts. 11. februārī, sagaidot lielu ASV senatoru un kongresmeņu delegāciju, PSRS robežsargi sīkumaini vilcināja dokumentu pārbaudi. Visu priekšā deputāts Jānis Krūmiņš sāka mani skaļi strostēt, pārmezdams to, par ko nevarēju būt atbildīga. Es sašķīdu asarās. Vēlāk, kad nomierinājos, piegāju pie Krūmiņa un teicu, ka, ja viņš vēlreiz atļausies uz mani kliegt, tad es viņam sitīšu. Viņš nekavējoties to darīja. Es pacēlu roku, bet netrāpīju, jo Jānis atsprāga atpakaļ. Un tas viss notika ASV delegācijas priekšā! Mans nervu stāvoklis tam nav nekāds attaisnojums. Pēc dažām dienām mani izsauca uz parlamentārās ētikas komisiju, lai es sniegtu paskaidrojumu par savu rīcību. Komisijas priekšsēdētājs bija Māris Budovskis.

Pēc savas profesionālās izglītības Budovskis ir psihiatrs, un viņa visupirmais pienākums bija atcerēties profesionālās ētikas kodu, kas visos apstākļos uzliek pienākumu vispirms būt ārstam. To M. Budovskis bija aizmirsis un runāja ar mani kā soģis, viņš nomocītu cilvēku atkal un atkal iztaujāja un didaktiski pamācīja. Arī šodien mani neatstāj sajūta, ka vairāku stundu ilgajā sarunā bija kaut kas sadistisks. Viņš mani mocīja, jo to, kas bija sakāms, varēja pateikt dažos teikumos. Turklāt es pati biju tik nokaunējusies un nelaimīga, ka sev neredzēju nekādu attaisnojumu. Es biju pārliecināta, ka nekad nekas tamlīdzīgs neatkārtosies, un mana vienīgā vēlēšanās bija, lai man ļauj strādāt. Tajā janvārī daudziem uzdeva nervi. Arī J. Krūmiņš, uz mani kliegdams, bija pārkāpis pieļaujamības normas. Savukārt deputāts Eglājs bija sakāpies ar deputātu Aleksejevu. Arī viņu stāsts apceļoja avīzes. Kad Budovskim vaicāju, vai arī godātie deputāti aicināti sniegt līdzīgus paskaidrojumus, saņēmu dīvainu atbildi: «Bet viņi taču ir deputāti...!» Tas nozīmēja, ka manai un viņu rīcībai piemērojami atšķirīgi vērtēšanas kritēriji. Tas bija dubultstandarts, kurā sajaucās ģildes korporatīvās saites un seksisms, – es biju tikai sieviete, un tas, kas atļauts vīrietim, sievietei piedots netiek.

Toreiz kopā ar mani uz tikšanos ar Vidzemes priekšpilsētas nodaļas vadību bija atnācis I. Godmanis, kurš sēdēja aizmugurē un šo izrādi, sašutumā mutuļodams, noskatījās. Pēc sēdes viņš atzina, ka esmu it prasmīgi atvairījusi visus uzbrukumus un atstājusi pratinātājus tukšām rokām. Viņš brīnījās par manu ārējo mieru un teicās, ka manā vietā gan būtu eksplodējis. Publiska diskusija vienmēr ir bijusi viena no manām stihijām, tikai šaubos, vai manas skaidrās atbildes un ārējais miers spēja izkļiedēt ciešo pārliecību par maniem «īpašajiem» uzdevumiem. Gluži otrādi, mana loģika tikai nostiprināja šo pārliecību, jo «ienaidnieks taču ir viltīgs». Pēc šīs tikšanās abi ar Godmani braucām uz Ķegumu, kur meža ielokā LTF vēlēšanu centra puīši pulcējās, lai šaurā lokā nosvinētu frontes uzvaru PSRS tautas deputātu vēlēšanās. To nakti atceros tik spilgti. Dejojām. Runājām par visu ko. Arī par nākamajām vēlēšanām. Pret rītu, saulei austot, izgāju ārā. Virs dūmakainas meža pļavas cēlās balta gaisma. Iebrižu mitrajā zālē. Lēni čabināja silts vasaras lietus. Uz mirkli pasaules pārvarīgais skaistums mani darīja tik laimīgu. Pamazām brīnumainajai laimes sajūtai sāka piejaukties vieglas, gaišas skumjas. Kā katrreiz, kad dvēsele pieskaras skaistajam un jau pieskāršanās brīdī apzinās mirkļa pārejošo un neatgriežamo būtību. Sākās manas jaunības pēdējā vasara...

Esmu daudzkārt mēģinājusi sev atbildēt uz jautājumu, kas manī ir tik izaicinošs un ērcinošs, ka cilvēki nespēj pret mani saglabāt neitrālu attieksmi. Tā polarizējas starp aktīvu nepatiku un simpātijām. Tas sākās jau bērnībā, skolā, un ir turpinājies visu manu dzīvi. Tas reizēm ir bijis ļoti sāpīgi. Kad šodien mēģinu atsaukt atmiņā to sievieti, kas biju frontes laikā, sāku labāk saprast šīs nepatikas cēloņus. Arī man šī toreizējā Sandra diez ko nepatīk. Visa kā ir par daudz un par spilgtu. Man bija asa reakcija uz notikumiem, cilvēkiem un teikto. To varētu uzskatīt par pozitīvu īpašību, ja vien tam nepievienotos skarba, cieta valoda un agresīva attieksme pret citādi domājošajiem. Es biju paštaisna un pašpārliecināta un nemācēju to mīkstināt ar takta sajūtu. No manis viņiem vien vēlās nervozitāte, ko pati pat nenojautu. Sāpīgs pārsteigums mani gaidīja pēc LTF otrā kongresa, kad Škapars vairs nevēlējās ar mani strādāt vienā kabinetā, jo es viņam traucēju ar savu vieglo uzbudināmību. Redzot, cik esmu satriekta, viņam manis kļuva žēl, un viņš piekrita nest manas klātbūnes krustu tālāk. Ja biju slikti gulējusi, tad nogurums mazināja manu versmojošo enerģiju un nerovozais spriegums kritās, ko pārējie tūlīt juta. Škapars pat mēdza jokot, ka es viņam patīkot tāda neizgulējusies, jo manī esot kaut kas cilvēcisks! Elita Veidemane kādā TV intervijā reiz teica: «Sandra būtu simpātiska, ja vien nebūtu kā tanks!» Kad mēģinu sevi iztēloties lauku nodaļu sanāksmēs, noskurinos, tik nepieņemama pati sev šķietu. Esmu pārsteigta par savu sliktu vides izjūtu. Lauku standartiem izaicinošs apģērbs, ko vēl pastiprina asimetriskais matu griezumš. Rīdzinieciskais, pilsētnieciskais,

kas manī līda laukā pa visām vīlēm, nevis samazināja distanci ar cilvēkiem, bet to vēl pastiprināja. Es nācu no radošas vides, kurā cilvēki sevi apliecina ar atšķirīgo, individuālo. Politikā nepieciešams pretējais. Prasme neizaicināt un saplūst ar vidusmēru, bet tajā pašā laikā atrast tās dažas intonācijas, kas jāpaspilgtina, lai izraisītu cilvēkos vēlēšanos uzticēties, sekot. Darbojoties diplomātijā nu jau devīto gadu, esmu daudz strādājusi pie sava veidola un izturēšanās. Mēģinu saprast, kādām acīm mani redz citi. Vairs nevēlos atšķirties ar ārējiem atribūtiem. Es nēsāju neuzkrītošas, manai profesionālajai videi atbilstošas drēbes. Runāju lēnāk un līdzsvarotāk, labāk kontrolēju savu pārdzīvojumu ārējās izpausmes. Daudz smaidu. Daudz klausos. Iedrošinu citus runāt. Un brīnums ir noticis. Neko nezaudējot no savas personības, esmu kļuvusi pieņemamāka citiem. Jūtu, ka cilvēku attieksme vairs nav tik polarizēta. Mani pieņem labāk. Pretējā gadījumā es nevarētu strādāt to darbu, ko daru. Mans uzdevums ir pārstāvēt Latvijas intereses, un to es varu, tikai izraisot pozitīvu attieksmi pret sevi. Nepatika ne tikai man traucētu nodibināt cilvēciskus un profesionālus kontaktus, bet automātiski tiktu asociēta arī ar Latviju.

Regulārie uzbrukumi, ko piedzīvoju 1989. gada pavasarī un vasaras mēnešos, atstāja dziļu iespaidu uz mani. Es iekšēji kļuvi nedrošāka. Absurda apvainojums par sadarbību ar VDK ierobežoja manu dabīgo pašizpausmi un it kā sasaistīja ar daudziem neredzamiem pārdzīvojumiem. Es apzinājos, ka katrs mans vārds tiek svērts un mērīts arī no šī viedokļa. Mani tuvākie kolēģi to varbūt nenojauta, bet es biju kļuvusi viegli ievainojama, neaizsargāta. Baidījos saņemt nepelnītus triecienus un jaunus negatīvus pārdzīvojumus. Varbūt tas ir viens no iemesliem, kāpēc neuzdrošinājos pietiekami aktīvi domāt par savu vietu LPSR Augstākās padomes vēlēšanu kandidātu sarakstā, bet par šo tēmu vairāk rakstīšu vēlāk. Viegli ievainojamu mani darīja arī tā vētra, kas plosījās manā personīgajā dzīvē. Man bija trīsdesmit septiņi gadi, un manā dzīvē negribēta bija ienākusi liela mīlestība – nepārvarama un uzvarošā. Tā reibināja un uz īsu laiku lika aizmirst realitāti. Tā man piešķīra pārdabisku enerģiju un visu ap mani pārvērta brīnumā. Visas pārējās jūtas atvirzījās otrajā plānā, un pāri visam valdīja divas galējības – revolūcija un mīlestība... Tāds milzīgs emocionāls spriegums, lai arī cik pilnskanīgs, nevarēja turpināties ilgi, un bija jāatgriežas realitātē. Cik smagi bija pieņemt īstenību! To, ka esmu precējusies un ka man ir jāatbild sev pašai un savam vīram, vai mūsu kopdzīve vēl maz ir iespējama. Bija jātiek galā ar sirdsapziņas pārmetumiem par nepelnīto ļaunumu, ko tik labam, godīgam un maigam cilvēkam kā mans vīrs, biju nodarījusi. Visapkārt mutuļoja politiski notikumi. Atrados tādā kā bezsvara stāvoklī, jo manas dzīves balsti pēkšņi bija sabrukuši. Biju tik apjukusi. Mīlestībai, kā jau mēdz būt ar pusmūža jūtām, īsti nebija kur patverties šajā neiedomājamu pārmaiņu pilnajā laikā, un tā pamazām izsāpēja. Tikai vēlāk, 1992. gada

pavasārī, biju tiktāl atkopusies, lai mēģinātu ar kājām sataustīt zemi, atspertos un sāktu sevi būvēt no jauna. To man lēnītēm izdevās izdarīt un bez citu palīdzības. Esmu atgriezies aktīvajā dzīvē daudz stiprāka nekā pirms šīs krīzes. Es novēlu katram piedzīvot līdzīgu pārbaudījumu, jo tas palīdz sevi atklāt no jauna un pilnveidot. Tas palīdz saprast paliekošā un pārejošā savstarpējās sakarības.

Pieļauju, ka šī atkāpe manos to gadu personīgajos pārdzīvojumos daļai lasītāju var likties kā nepieklājīgs striptīzs. Arī es piederu pie tiem daudzajiem, kas privāto dzīvi uzskata par publiski neapspriežamu. Tomēr mani vienmēr ir kaitinājis tas vēsturisko memuāru personāžs, ko rada pats autors, runādams tikai par notikumiem, bet neatspoguļodams, kā viņa personīgais laiks tajos savijas ar visas tautas kopīgo laiku. Savā stāstījumā es vēlos būt atklāta un godīga. Tik, cik nu visvarenais un nekontrolējamais pašcenzors to pieļauj. Fronte nebija tikai sabiedriski politiska kustība. Tas bija milzīgu, tektonisku pārmaiņu laiks, kas skāra visus un ikvienu arī dziļi personīgi. Ar katru tas notika citādi un citā brīdī, citā jomā. Satricinātajās cilvēku attiecībās izvirzījās jauni kritēriji savstarpējai sapratnei un saskaņai. Kā gan kāds, kurš diendienā nedzīvoja frontes drudža paaugstinātajā temperatūrā, būtu spējis sevi uzturēt tādā pašā spriegumā, kā tas dullais, kurš tur cēlās un gūlās? Vai kāds brīnums, ka daudziem ģimenes un siltuma jēdziens pamazām tika pārnesti uz fronti, bet īstās ģimenes pārdzīvoja atsvešināšanās krīzi? Frontē bija viegli – nebija sevi jāpārslēdz uz kādu citu, nu jau atsvešinātāku pasauli kaut kur ārpusē. Tāds duālisms ir papildus nasta, un ne tikai man fronte kļuva par ģimenes un personīgās dzīves aizstājēju. Tieši tādēļ es uzskatu, ka patiesīguma vārdā man ir jārunā par saviem personīgajiem pārdzīvojumiem šajā posmā. Jo tas palīdz saprast to cilvēcisko cenu, ko fronte prasīja katram no mums.

Baltijas ceļš

1989. gada vasara par spīti LTF dažādo grupējumu pieaugošajām savstarpējām domstarpībām paliks vēsturē kā frontes pieaugošās ietekmes, vienotības un spēka demonstrējuma vasara. Masu manifestācijas bija viens no frontes politiskās cīņas līdzekļiem. Lai gan interfronte plātījās ar saviem 650 000 biedru, tās lielākā manifestācija 23. februārī pulcēja tikai 20 tūkstošus demonstrantu, bet turpmākos pasākumus atbalstīja vairs tikai daži tūkstoši. Pretstatā interfrontes vārgajiem mēģinājumiem sapulcināt «citādi domājošos» zem saviem karogiem tautas atbalsts LTF akcijām bija grandiozs. Lielākajās manifestācijās piedalījās pusmiljons cilvēku! Vasaras pulcēšanās no cilvēkiem prasīja mobilizāciju, atraušanos no lauku darbiem un pilsētnieku iemīļotā vaļasprieka – ģimenes dārziņiem, lai būtu kopā trijās lielajās manifestācijās. Vispirms visi Latvijas novadi kā grandiozu tautas sēru dienu atzīmēja 14. jūniju. Tam sekoja aicinājums pulcēties 26. jūlijā Doma laukumā, lai izdarītu spiedienu uz gaidāmo Augstākās padomes sesiju un tajā beidzot tiktu pieņemta LPSR suverenitātes deklarācija. Visgrandiozākā tautas manifestācija bija Baltijas ceļš, ar kuru Baltijas padome vēlējās pievērst pasaules uzmanību Ribentropa-Molotova pakta melnajai jubilejai, jo baltieši vēl arvien bija šī pakta upuri. Līdzās šīm masu akcijām fronte intensīvi darbojās, lai ietekmētu likumdošanas procesu un izstrādātu Latvijas tautsaimniecības patstāvības koncepciju valstiskas neatkarības apstākļos, un domāja par frontes taktiku un stratēģiju vietējās un Augstākās padomes vēlēšanās. Vasaras otrajā pusē sākās gatavošanās LTF 2. kongresam. Lai kādi būtu notikumi šajā 1989. gada karstajā vasarā, tie visi bija pakārtoti galvenajam – jautājumam par Latvijas valstisko neatkarību.

1989. gada jūnijs, jūlijs

Īsajā 31. maija Aicinājuma sagatavošanas posmā vairāk tika domāts par tā stratēģisko nozīmi. Kad dokuments aizgāja tautā, tūlīt atklājās tā taktiskā loma. Pirmajā kongresā pieņemtā LTF programma politisko mērķu ziņā bija diezgan izplūdis dokuments, kurā atbalsts pārbūvei un aicinājumi pēc tiesiskuma un sociālā taisnīguma mijās ar saimnieciskās autonomijas idejām. Pirmajā LTF pastāvēšanas posmā partija pati mums iespēlēja rokās tādu organizāciju vienojošu politisku uzdevumu kā cīņa par PSRS

Konstitūcijas labojumiem. Tad nāca konfrontācija ar interfronti un PSRS tautas deputātu vēlēšanu kampaņa, kuras laikā izveidojās vietējo nodaļu aktīvs. Izņemot dažus apgabalus, vēlēšanas beidzās 26. martā, līdz ar to tā brīža politiskais virsuzdevums bija izpildīts. Neformulējot nākamo, fronteī draudēja briesmas iestigt piezemētās diskusijās par dzīvokļu sadali un migrāciju vai arī iekšējās ķildās starp tās dažādajiem grupējumiem. Šīs tendences skaidri iezīmējas 22. aprīļa Domes sēdē, kurā līdzās konstruktīvai vadības kritikai jau sāk skanēt ķildīgas intonācijas. Aicinājums, formāli nepārkāpjot pirmajā kongresā pieņemto programmu, iesaistīja katru LTF biedru atklātā diskusijā par Latvijas valstisko neatkarību. Pat tie, kuri kritizēja dokumentu, absolūtajā vairākumā gadījumu nekritizēja tā izvirzīto mērķi. Pārmēti bija taktiska rakstura, novērtējot dokumenta klajā nākšanu kā nesavlaicīgu un bīstamu, kas varētu traucēt pārmaiņu procesu neatgriezeniskumu. Pagāja dažas dienas vai nedēļas, un paši kritizētāji kļuva par Aicinājuma dedzīgiem aizstāvjiem. Tas, ka diskusija bija tik plaša: frontes radio biļetens, citi raidījumi, «Padomju Jaunatne» un vietējie rajonu laikraksti, «Atmoda» – iedrošināja piesardzīgos un pārliecināja svārstīgos, ka īstais laiks ir pienācis.

Visu vasaru visās Latvijas malās notika LTF nodaļu sanāksmes, kurās tika apspriests Aicinājums. Vasaras noslēgumā apspriešana saplūda ar pirmskongresa konferencēm. Tas bija milzīgs process, kas prasīja no valdes locekļiem ārkārtīgu mobilizāciju. Katrā valdes sēdē atkārtojās līdzīga aina. Piecēlās koordinācijas centra vadītāja Dzintra Pededze un nolasīja sarakstu, kur nākošajā nedēļā notiks nodaļu sanāksmes, un valde nolēma, kurš valdes loceklis piedalīsies katrā konkrētajā sanāksmē. Tā kā biju atbildīga par organizācijas darba koordināciju Latvijas mērogā, man vairāk nekā citiem nācās braukt un piedalīties nodaļu konferencēs. Vienu apli biju jau veikusi ziemā un pavasarī, kad daudzviet notika nodaļu dibināšanas konferences. Tagad atgriezos kā pie draugiem. Tajā vasarā gandrīz nevienu nedēļas nogali nepavadīju mājās. Nemitīgi biju ceļā. Cēsis, Alūksne, Balvi, Rēzekne, Aizpute, Valmiera, Kuldīga... Lai arī tas bija nogurdinoši, jo konferences beidzās vēlu un atgriezties nācās naktī, tomēr tieši šajā procesā man bija iespēja iepazīt to Latviju, kura man, tipiskai pilsētniecei trešajā paaudzē, bija sveša. Bērniībā gan biju dažas vasaras pavadījusi Vidzemē. Vēlāk kopā ar vīru un dēlu ar velosipēdu izbraukājam daudzus Latvijas ceļus, tomēr kopumā mans priekšstats par Latviju un tās cilvēkiem bija virspusējs. Klausoties savos tautiešos, es brīnījos par veselīgajiem spriedumiem un gara gaišumu, ko par spīti dramatiskajam latviešu tautas liktenim bija izdevies saglabāt. Patiesi neizsmeļams ir tautas izdzīvošanas potenciāls, un prātam neaptverams ir atdzimšanas brīnums. Šajos braucienos veidojās draudzības saites, kas vēl šodien mani silda. Īsts atklājums man bija Latgale, kuru īpaši iemīlēju. Tās ļaudis

mani savaldzināja ar dvēseles dāsnumu un dzīvesprieku. Arī ar savu iecirtīgo lepnumu. Ar baudu klausījos «čangaļu» valodu, tās mīksto un sirsnīgo intimitāti, un manī uz visiem laikiem izzuda «čivļiem» piemītošā augstprātīgā attieksme pret katru, kas nerunā tīrā vidus dialektā. Vēlāk, kad diplomātes darba reprezentācijas vajadzībām pasūtīju tautas tērpu, izvēlējos senās latgalietes brūnos brunčus, zilo ar zeltītu bronzu inkrustēto villaini un bagātās bronzas rotaslietas. Tajā jutos kā karaliene. Tik skaists ir šis tērps ! Kā Latgale pati.

Visur, kur vien es vai citi valdes locekļi braucām, nodaļu atbalsts valsts neatkarības idejai bija vienprātīgs. Uzskati atšķīrās par to, kādai būt šai neatkarībai. Tas bija pamatjautājums, par kuru dalījās domas arī valdes un Domes locekļu vidū. Reālpolitiķi bija pret valsts atjaunošanu un par jaunas Latvijas valsts radīšanu. Bija pat daži, kas aizrunājās līdz tādām absurdam kā neatkarīga Latvija PSRS sastāvā, kas bija Ļeņina un Stučkas vecās formulas «brīva Latvija brīvā Krievijā» eifēmisms. Tika apspriests arī Latvijas finlandizācijas modelis. Citi teica, ka jaunā Latvija būs sociālistiska valsts. Turpat līdzās skanēja pragmatīķu gaudu dziesma par Latvijas ekonomisko atkarību no PSRS, kas neatkarības atjaunošanas gadījumā novedīs pie tautsaimniecības sabrukuma – un benzīna trūkuma personīgajam žigulim. Neskaidrību bija daudz, un tās izrietēja no aicinājuma vispārīgajiem formulējumiem, kuru uzdevums bija saglabāt fronteī manevra iespējas un neizraisīt tūlītēju aktīvu konservatīvo spēku un Maskavas pretdarbību. Vēl tikai nepilni divi mēneši bija pagājuši kopš Tbilisi slaktiņa 9. aprīlī. To visu aizmirstot vai nezinot, ir grūti saprast, kāpēc frontes vadība un biedri tobrīd nebija gatavi atbalstīt tādu radikālāk noskaņotu organizāciju kā J. Vidiņa «Atdzimšanas partijas», «Helsinki-86» vai LNNK pozīciju atjaunot 18. novembra Latviju, kā vienīgo pareizo izvēloties starptautiski tiesisko ceļu. LTF uzskatīja, ka vara ir jāpārņem pakāpeniski, parlamentārā ceļā. 1989. gada vasaras un rudens aso diskusiju gaitā abi šie viedokļi pakāpeniski tuvinājās, un tas izšķīrīgajās LPSR Augstākās padomes vēlēšanās ļāva startēt ar vienotu sarakstu un programmu.

Jau pavasarī sāka izplatīties ideja par Latvijas pilsoņu un viņu pēcteču reģistrāciju un Pilsoņu kongresa sasaukšanu. Radikālāk noskaņotie mēģināja uztiept Pilsoņu kongresu kā alternatīvo formu LTF atbalstītajam parlamentārajam ceļam, aicinot boikotēt vietējo padomju un Augstākās padomes vēlēšanas. Ļ. Zīles vērtējumā tolaik: «.. LTF savā darbībā izmantoja mēreni apdomīgus, varbūt pat pārāk lēnus soļus. LTF neapdraudēja partijas funkcionārus ar iespēju pārņemt varu savās rokās, toties pilsoņu komiteja sludināja gatavību attiecīgā situācijā pārņemt varu.»^[85] Sludināt jau sludināja, bet kādiem līdzekļiem tad tā varas pārņemšana tiktu īstenota? Kādu varu 1989. gada pavasarī partijas

funkcionāriem varēja atņemt saujiņa ar skaistu teoriju bruņojušos neformālu, kuru rīcībā nebija ne varas aparāta, ne militāra un policejiska spēka, turklāt vēl noraidot parlamentāro ceļu? Pārlasot šo un citus bijušās partijas vēstures institūta direktores vērtējumus par Atmodas procesu, tā laika politisko spēku samēru un personībām, nevilšus rodas aizdomas, vai tikai godājamā vēsturniece reizēm nevēlas būt ticīgāka par pašu pāvestu, cerot, ka ar patriotisku retoriku izdosies parādīt, ka ražīgi pavadītais mūžs, pētot kompartijas vēsturi, ir bijusi tik tāda gatavošanās īstajai misijai – būt Atmodas darbiniecei un pētniecei. Kad, lasot grāmatu «Latvijas valsts atjaunošana», sapratu, ka Ļ. Zīle visā nopietnībā sevi uzskata par Atmodas darbinieci, tad man vairs nelikās tik absurda trīs VDK virsnieku Jāņa Trubiņa, Nikolaja Ņevicka un Arņa Jumīša pārliecība, ka viņi ir godīgi pildījuši savu dienesta pienākumu un sirdsapziņa viņiem tīra.^[86]

Kāds tad bija vairākuma noskaņojums 1989. gada pavasarī? Neapšaubāmi radikālāks nekā ziemas sākumā, tomēr daudzi vēl loloja ilūzijas par pārbūvi un lika lielas cerības, ka pirmais PSRS Tautas deputātu kongress, kurš Maskavā sākās 25. maijā, pieņems lēmumu par saimnieciskās autonomijas piešķiršanu Latvijai. Prese rakstīja par jauna Savienības līguma nepieciešamību. Cik noturīgas bija ilūzijas par kopīgi ejamo ceļu ar partijas gaišajiem spēkiem, spilgti liecina iznākums Ķezbera un Repšes vēlēšanu apgabalā, kā arī sajūsma, ar kādu deputātus pavadīja uz Maskavu. Pavadīšanas mītiņā vieglprātīgi tika doti nepildāmi solījumi, kurus sajūsminātie pavadītāji uztvēra ar lielu ticību, un deputātus, kā komunistus, tā bezpartejiskos, burtiski apbēra ziediem. Tikai PSRS Tautas deputātu kongresa pretrunīgā norise pārliecināja vairākumu, ka mums nav ko gaidīt no Maskavas un pašiem vien būs jālemj savas valsts liktenis. Kā jau minēju, arī frontes valdes 31. maija Aicinājumu ne visi uztvēra ar sajūsma.

Šie notikumi apliecina, cik pakāpeniski cilvēkos brieda pārliecība par valstiskās neatkarības atjaunošanas nepieciešamību un, būtiskākais, iespējamību. Svarīgs elements šīs pārliecības veidošanā bija frontes pakāpeniskā spiediena politika. Tāda nemitīgi pieaugošu prasību taktika, kas ļāva cilvēkiem sekot procesa attīstībai, vienlaicīgi tajā piedaloties un to virzot. Tieši procesa nepārtrauktība, kad katrā nākamajā brīdī tiek sperts solis tālāk, pat ja ne vienmēr šis solis ir tik liels, kā gribētos, ļāva cilvēkiem atbrīvoties no tā iekšējā cenzora, ko piecdesmit okupācijas gadi bija mūsos izkopusi. Šajā laikā tieši fronte bija masveidīgākā un autoritatīvākā politiskā organizācija, kurā apvienojās kā mērenie, tā radikālākie. Tā bija sava veida jumta organizācija. To labi apzinājās arī Pilsoņu kustības vadītāji, kas atkārtoti un atkārtoti mēģināja iegūt frontes oficiālu atbalstu pilsoņu reģistrācijas kustībai. Viņi saprata, ka ir nepieciešams, lai cilvēki viņiem noticētu. LTF Dome savu atbalstu nedeva. Katra nodaļa bija pilnvarota pati izlemt šo jautājumu. Bez tam

Pilsoņu kustībai Tautas fronte bija vajadzīga, lai iekustinātu mazāk aktīvos Latvijas rajonus un īpaši Latgali, kā to atzīst Pagaidu sakaru centra vadītājs E. Cilinskis 5. augusta LTF Domes sēdē. Pilsoņu kustība procesu bija sākusi, pietiekami nepārdomājot, vai tai ir pa spēkam to novest līdz galam. Lai kompensētu šo trūkumu, bija vajadzīgs frontes atbalsts ar tās organizatorisko struktūru un cilvēku resursiem. Pilsoņu komitejas sāka savu darbību martā. Augustā bija reģistrēti 214 000. Par 900 000 reģistrēto pilsoņu varēja runāt 1990. gada ziemā. Tātad pēc LTF 2. kongresa, kura programmā bija formulēts kustības mērķis atjaunot Latvijas valstisko neatkarību. Turklāt skaitļus grūti pārbaudīt, jo reģistrācija notika pēc visai izplūdušiem kritērijiem, neprasot uzrādīt dokumentus, kas apliecinātu tiesības uz pilsonību. Tika reģistrētas arī personas, kuras Latvijā bija ieradušās padomju laikā un kurām nebija nekādu cerību uz pilsonību.

Klausoties, kā pilsoņu kustības aktivisti aizstāv savu pozīciju, es neguvu atbildi, kāds būs mehānisms, ar kura palīdzību Pilsoņu kongress pārņems varu, kā tas funkcionēs, kas notiks nākamajā dienā pēc kongresa, kāds pamats domāt, ka pilsoņu komitejas kļūs par sabiedriski politisku spēku, utt. Atbildes bija izvairīgas un izplūdušas. Uz precīzajiem Domes reālpolitiku jautājumiem tika saņemta «romantiska» atbilde, «ka tā būtu zīlēšana kafijas biezumos, jo būs cita politiska situācija un šo jautājumu risinās kompetenta komisija».^[87] Kāda komisija? Atkal trūka skaidras atbildes. Man nebija pieņemama agresīvā uzstājība un neizvēlība līdzekļu ziņā, kas bija raksturīga daļai pilsoņu komiteju vadītāju un aktivistu. Ja pārskata tā laika Domes un valdes protokolus, tad ir redzams, ka, sākot no maija, gandrīz katrā sēdē pilsoņu komiteju jautājums ir bijis dienas kārtībā. Reizēm diskusijas aizgāja līdz tādiem asumiem kā nepieņemtu valdes lēmumu publicēšana, tā notika jūlijā, kad V. Avotiņš dokumenta projektu atļāvās nodot publicēšanai Jelgavas avīzē. Neizpalika arī personīgi uzbrukumi frontes mērenākā spārna pārstāvjiem. Tā bija tāda nevienlīdzīga spēkošanās – uzbrūkoša no radikālā mazākuma un atturīga no frontes mērenā vairākuma puses – mēs konsekvēti atturējamies no personīgiem uzbrukumiem. Frontes mērenajam spārnam tika pārvesti visi iespējamie grēki, tajā skaitā sadarbība ar VDK un izkalpošanās LKP CK priekšā. Šie apvainojumi turpina cirkulēt dažādās atmiņās, kas sakarā ar dibināšanas kongresa desmitgadi lielā daudzumā parādījās presē. Daļai darboņu pilsoņu komitejas kļuva par līdzekli, kā, aizsedzoties aiz skaistām frāzēm, cīnīties par varu un mēģināt par jebkuru cenu panākt savu. Arī tad, ja tika apdraudēta tautas kustības vienotība un tā tika novājināta.

Arī šodien es uzskatu, ka frontes piesardzīgā attieksme pret pilsoņu reģistrāciju bija pareizi izvēlēta taktika. «Rahvarinnes» vadība varēja atklāti apliecināt atbalstu pilsoņu komitejām, jo Igaunijā bija tikai 38% cittautiešu^[88], bet Latvijā šāda nostāja būtu negatīvi

ietekmējusi vēlēšanu rezultātus. Atturīga attieksme pret pilsoņu komiteju veidošanos nodrošināja fronteī ne tikai mēreno latviešu, bet arī cittautiešu atbalstu. Tikai tā fronte varēja uzvarēt vietējo padomju un Augstākās padomes vēlēšanās. Latvijas valstiskuma atjaunošana parlamentārā ceļā bija virsuzdevums, kas bija skaidrs pēc 31. maija Aicinājuma. Tā vārdā fronte veidoja savu sadarbību ar citām neformālām organizācijām. Tā vārdā pienāca laiks, kad fronte pārtrauca sadarbīties ar kompartiju. Bet par to vēlāk. Tagad, kad tuvojas desmitgade, kopš Latvija atguvusi savu neatkarību un laiks visas lietas nolīcis savā vietā, labāk nekā toreiz ir redzams, cik tālredzīgs bija frontes lēmums koncentrēties parlamentārajam ceļam, ieguldot visu savu enerģiju un cilvēku resursus, lai uzvarētu vēlēšanās. Baigi iedomāties, kā notikumi būtu attīstījušies, ja parlamentārais ceļš būtu atstāts novārtā, lai ietu teorētiski pareizo un nevainojamo, taču praksē neīstenojamo Pilsoņu kongresa ceļu.

Man tolaik bija savi motīvi, kāpēc es nepieņēmu pilsoņu reģistrācijas ideju. Tā bija tīra un skaista teorētiska konstrukcija, un tādai tai vajadzēja būt visās tās izpausmēs. Arī jautājumā par pilsoņu kustības vadītāju pilnvarojumu. Tobrīd pasaulē pastāvēja tikai viena institūcija, kas de iure turpināja Latvijas valsti. Tā bija Latvijas sūtniecība Vašingtonā – vienīgā iestāde, kurai bija tiesības pilnvarot pilsoņu kustības vadītājus sākt šo procedūru. Tādējādi līdz galam būtu nodrošināta valstiskuma kontinuitāte un šīs teorētiskās konstrukcijas juridiskā nevainojamība. Tomēr Vašingtonas pilnvarojuma nebija vēl augusta sākumā. Ne Cilinskis, ne Pāvuls, ne Jirgens nekad man nav varējuši uz šo jautājumu pārliecinoši atbildēt. Manā vērtējumā, bez tāda pilnvarojuma šī konstrukcija sabruka, un pilsoņu kustība kļuva par tādu pašu neformālu organizāciju kā pārējās: LNNK, VAK, «Helsinki – 86». Tās vadītāju uzstājīgā prasība pieņemt šo sadomāto ideju par frontes platformu un rīcības programmu man nelīkās nopietna. Manas aizdomas nostiprināja arī sākotnēji atturīgā attieksme no trimdas organizāciju puses. No dažām sarunām ar trimdas vadītājiem 1989.gada vasarā, īpaši augustā, kad daudzi iebrāuca, lai piedalītos Baltijas ceļa notikumos, nopratu, ka viņiem rūp jautājums par idejas autorību. Daži no viņiem, tāpat kā es un pārējie šīs idejas pretinieki frontes vadībā, vērsām skatus VDK virzienā. Arī fakts, ka pilsoņu reģistrāciju neatbalstīja lietuvieši, nerunāja par labu šai nostādnei. Tātad tā vajadzīga, lai veicinātu šķelšanos sabiedrībā pēc nacionālā principa, jo cittautieši par spīti pilsoņu komiteju aktīvistu apgalvojumiem reģistrāciju uzņēma aizdomīgi un ar bažām. Tā viņos atkal atmodināja nu jau pierimošo frontes dibināšanas kongresa šoku. Gadiem ritot, manas aizdomas, ka tā bija Drošības komitejas kuluāros meistarīgi izstrādāta teorija, ir tikai nostiprinājušās. Tā bija elementāra manipulācija, kuru nebija grūti iedēstīt kaismīgo, bet reizē arī naivo un kaujinieciski

noskaņoto nacionālradikāļu galvās. Atlika tikai raustīt karstgalvjus sev vēlamā virzienā. Labi, ka LNNK vadībā bija cilvēki, kas reālāk skatījās uz politisko spēku samēru Latvijā un, atbalstot pilsoņu reģistrāciju kā vienu no alternatīvām, apzinājās, ka ir jāizmanto visi ceļi, lai sasniegtu valstisko neatkarību. Arī trimdas vadība vilcinājās ar lēmuma pieņemšanu. Vēl septembra sākumā Berlīnē, tiekoties Latvijas un trimdas organizāciju pārstāvjiem, PBLA nebija izšķīrusies, vai sākt reģistrāciju.^[89] Apsverot visus par un pret, tikai 13. novembrī PBLA valde pieņēma formālu lēmumu par atbalstu pilsoņu reģistrācijai. Lēmumā tomēr brīdinoši uzsvērts, ka «PBLA iesaka Latvijas pilsoņu kongresu sasaukt tikai pēc Latvijas PSR Augstākās padomes vēlēšanām, lai nemazinātu Latvijas tautas frontes un Latvijas Nacionālās neatkarības kustības atbalstīto kandidātu ievēlēšanas iespējas».^[90]

Pilsoņu reģistrācijas idejā man nepatika arī mehāniskais šķirošanas princips. Turpat frontē plecu pie pleca strādāju ar tiem, kam nebija šī automātiskā pilsonības mantojuma. Tie bija mani tuvākie kolēģi, domubiedri. Es nevarēju pieņemt, ka esmu citādāka nekā viņi. Turklāt pilsoņu komitejas man nedeva atbildi, kas notiks ar tiem, kam nav Latvijas pilsonības. Kādas būs viņu tiesības. Ne D. Īvāns, ne J. Škapars, ne es tā arī toreiz neregistrējāties, lai gan publiski tikām kaunināti un saukti par «īstenās lietas nodevējiem». Tagad, kad Latvijas valsts ir atjaunota un ir notikušas likumīgās Saeimas vēlēšanas, pieņemts likums par naturalizāciju, kas skaidri norāda perspektīvu tiem, kuri nav Latvijas pilsoņi vai viņu pēcteči, uzskatu pilsonības mantošanas principu par dabisku un iederīgu tiesību normu. Es tikai vēlētos, kaut mēs atrāk aizmirstu smago pagātnes mantojumu un dzīvotu nevis mazā latviešu viensētā, bet eiropeiskā plašumā ar eiropeisku pasaules izjūtu.

1989. gada augusts

Debates par pilsonību un valstiskumu īpaši pieņēmas spēkā pēc 27.jūlija, kad beidzot tika publicēts likuma projekts par Latvijas PSR pilsonību. Pirmoreiz balsis par labu padomju republikas pilsoņu loka noteikšanai izskanēja 1988. gada jūnija Radošo savienību plēnumā un tika ierakstītas arī plēnuma rezolūcijā. Šo ideju pārņēma LTF dibināšanas kongress, kur apstiprinātajā programmā bija atkārtota prasība «noteikt Latvijas PSR pilsoņa statusu un pieņemt likumu par Latvijas PSR pilsonību».^[91] 18. decembra Domes sēdē LTF juristu grupai tika dots uzdevums paātrinātā tempā strādāt pie šī likuma projekta. Atgādināšu, ka tolaik LTF pilnā sparā cīnījās par demokrātiskā bloka deputātu uzvaru PSRS tautas deputātu vēlēšanās un vēl nebija pieņemts LPSR Ministru padomes lēmums par iedzīvotāju skaita nepamatota mehāniskā pieauguma pārtraukšanu un migrācijas regulēšanu (14.02.89.), tādēļ tika meklēti visi iespējamie ceļi, kā stabilizēt un ierobežot to personu loku, kas var piedalīties vēlēšanās un ieņemt atbildīgus amatus republikā. Tomēr

oficiālā vara ar likuma izstrādi vilcinājās. Tikai 1989. gada 18. maijā tika nodibināta Augstākās padomes komisija koncepcijas izstrādāšanai par Latvijas PRS pilsonību. Kopš decembra un īpaši pēc 31. maija Aicinājuma politiskā situācija bija tik ļoti mainījusies, ka agrākos šauri pragmatiskos LTF apsvērumus atvirzīja otrajā plānā arvien dziļāka izpratne par pilsonības un valstiskuma tiešo saistību. Šīs izpratnes padziļināšanā nozīmīgu lomu spēlēja LNNK, kas principiāli un skaidri iestājās par starptautiski tiesisko normu ievērošanu Latvijas valstiskuma un tātad – arī pilsonības atjaunošanā. Kamēr nebija konceptuālas skaidrības, par kādu neatkarīgo Latviju – jaunu valsti vai iepriekšējās valsts pēcteci – izšķirsies tauta, tikmēr LTF attieksmi pret LPSR pilsonības likumu noteica apziņa, ka nav pieļaujams nekas, kas varētu tieši vai netieši leģitimizēt LPSR valstisko statusu un tātad – pakļaut Latviju PSRS likumdošanai par izstāšanos no PSRS. Pieņemot pat butaforisku likumu par Latvijas PSR pilsonību, tiktu atzīta okupācijas likumība un arī LPSR valstiskais statuss. Pārlasot likumprojektu, šodien visās apziņā griežas neiespējamais vārdu savienojums «LPSR valstiskums». Toreiz mani tas tik ļoti neaizskāra. Es, tāpat kā daudzi, biju augusi samaitājošā padomju tiesiskā relativisma apstākļos un likumu uztvēru kā kaut ko nenozīmīgu un pēc vajadzības maināmu. Tieši šī diskusija man palīdzēja tuvoties tiesiskuma augstās būtības izpratnei. Līdzīgi, bez izpratnes par likuma tālejošajām sekām, domāja daudzi, tāpēc daļa sabiedrības nesaprata LTF Domes 5. augusta lēmumu «Par attieksmi pret «Likumu par Latvijas PSR pilsonību»». Ar šo dokumentu Dome principiāli noraida likuma apspriešanu kā tiesiski nepamatotu un priekšlaicīgu, jo: «Likums par pilsonību ir tiesiski, nevis politiski deklaratīva norma» un «Noteikt pilsonību ir tiesīgs vienīgi suverēnas valsts likumdevējs pēc neatkarīgas valsts konstitūcijas pieņemšanas».^[92] Cik ļoti tiesiskais relativisms bija iesakņojies, apliecina arī Juristu biedrības priekšsēdētāja vietnieka I. Redisona sašutums. Atklāti atzīdams tāda likuma pagaidu raksturu, viņš tajā pašā laikā pārmeta Domei, ka tā nu tautai atņēmusi ietekmīgu ieroci, kas ļautu stabili uzvarēt vēlēšanās, izšķirīgos amatos iecelt vietējos cilvēkus un izsludināt referendumu.^[93] Diskusijas par pilsonību un valstiskumu faktiski kļuva par cīņu starp divām tiesiskuma koncepcijām, kas noritēja arvien pieaugošā savstarpējas neiecietības un apvainojumu gaisotnē.

Tuvība vienai vai otrai pieejai un katra personīgā dogmatisma pakāpe noteica attieksmi pret pārējiem likumiem, kas 1989. gada otrajā pusē tika nodoti apspriešanai. Tie bija likumi par LPSR vietējo padomju un Augstākās padomes vēlēšanām, LPSR Konstitūciju, kā arī par LPSR prezidentu. Pirmās grupas spilgtākie pārstāvji J. Bojārs, A. Plotnieks, piesaucot starptautisko praksi (gan jāsaka, ar visai apšaubāmiem Sudānas un Libērijas piemēriem^[94]), mudzināja PSRS un LPSR likumdošanu, mēģinādami šajā drūmajā kokteili

iejaukt pa kādai lāsei no Latvijas Republikas mantojuma, lai tādējādi padarītu par likumīgu, tiesisku to stāvokli, kurā Latvija atradās 50 gadus pēc aneksijas. Emblemātisks šajā ziņā ir J. Bojāra demagoģiskais raksts «Brīvību rīt ne vēlāk kā uz brokastu laiku», kurā zibēt zib vārdi «neatkarība», «parlamentārisms», «tautvaldība», «tiesiskums», bet kura būtību, manuprāt, vistuvāk izsaka autora vārdi: «Katrā valstī reāli darbojas tur spēkā esošā likumdošana. Pie mums tā ir LPSR likumdošana.»^[95] J. Bojāram LPSR ir valsts par spīti 1940. gadam! Savstarpējo uzbrukumu kaislības sakāpa tiktāl, ka LTF revīzijas komisija zaudēja savu neitralitāti un publiski iestājās par likuma autoru J. Bojāra un A. Plotnieka godu.^[96] Otrās tiesiskās koncepcijas piekritēji balstījās uz atziņu, ka pēc 1940. gada okupācijas viss, kas ir noticis Latvijā, ir nelikumīgs. Spilgtākie autori M. Grīnblats, A. Jirgens, B. Pētersone, kā arī citi pilsoņu reģistrācijas aktīvisti lidinājās tādās tiesiskā tīruma debesīs, ka jābrīnas, kā viņi vispār bija spējīgi uz jebkādu konkrētu rīcību okupācijas apstākļos. Laimīgā kārtā paši teorētiski nepieturējās pie sludinātā burta gara, bet atšķīra esošo no vēlamā un daži pat pēcāk ļāvās ar LTF atbalstu ievēlēties «okupācijas pašpārvaldes orgānos» – t. i., Augstākajā padomē. Bet tad, 1990. gada beigās, īsi pirms janvāra asiņainajiem notikumiem, attapušies no tik pazemojošas sadarbības, paziņoja par izstāšanos no LTF. Lieki teikt, ka cīņas karstumā visvairāk cieta frontes centristi, kas saņēma sitienus no abām pusēm. Lai cik dogmatiski tobrīd šķita M. Grīnblata^[97] un B. Pētersones raksti, tomēr tieši viņu nesamierināmā nostāja tik būtiskajā pilsonības un valstiskuma pēctecības jautājumā padziļināja sabiedrības kopējo izpratni par šiem jautājumiem un lika apzināties īslaicīga pragmatisma bīstamību Latvijas nākotnei.

1989. gada 14. jūnijs

Rakstot atmiņas, man īsti neizdodas ievērot ne hronoloģisko, ne tematisko vienotību. Notikumi ir tā savijušies un pārklājušies, ka nākas ceļot tālu uz priekšu, lai tad atkal atgrieztos un atsāktu kādu pārtrauktu pavedienu. Pēc 25. marta varenā «gājiena ar lietussargiem» fronte gatavojās atzīmēt 14. jūniju. Nu jau trešo tautas sēru dienu, kopš 1987. gadā «Helsinki-86» aicināja cilvēkus pie Brīvības pieminekļa nolikt ziedus. Toreiz Rīgas pilsētas izpildkomiteja tur sarīkoja ritenbraukšanas svētkus. Nākamais, 1988. gada 14. jūnijs, saviļņoja visu Latviju. Tajā atceres motīvi nedalāmi savijās ar politiska protesta manifestāciju. Frontē bijām tiktāl nostiprinājušies, ka valde vairs nemeklēja Radošo savienību kultūras padomes atbalstu, lai aicinātu uz piemiņas pasākumiem, kā to darījām vēl 25. martā. Pietika ar LTF Domes valdes aicinājumu, ko ar baltiem burtiem uz melna fona publicēja 12. jūnija «Atmoda». Pat oficiālā pieteikuma iesniegšana Rīgas izpildkomitejā bija tikai formalitāte, jo 8. jūnijā Augstākās padomes Prezidijs pieņēma dekrētu par 40. un 50. gados no Latvijas izsūtīto personu rehabilitāciju un 14. jūnijs tika

atzīts par staļinisko represiju upuru piemiņas dienu. Domājot par sēru dienas ceremonijām, man likās būtiski tām noņemt politiskās mītiņošanas pieskaņu un uzsvērt sēru un piemiņas izjūtas. Tomēr vairums valdes locekļu uzskatīja, ka šī ir īstā reize demonstrēt tautas spēku un atbalstu 31. maija Aicinājumam. Tā radās vesels norišu komplekss, kurā katram pasākumam bija sava loma. Tur bija godasardze, kuru atklāja LTF valdes locekļi un Politiski represēto klubs un turpināja nodaļu pārstāvji un citas sabiedriskās organizācijas, skolas un darba kolektīvi. Pulksten četros pēcpusdienā Torņakalna stacijā atklāja no turienes aizvestajiem veltītu piemiņas plāksni. Tikai vakarā Rīgas baznīcu zvani ievadīja sēru dienas politisko mītiņu «Par Latvijas destāļinizāciju» ar tam sekojošo gājieni līdz Brīvības piemineklim un ziedu nolikšanu. Ziedus gan cilvēki lika visu dienu. Tāpat kā iepriekšējā gadā, tie pamazām noklāja kāpnes, tad pieminekļa pakāji un asfaltu ap to, atstājot tikai divus pelēkus celiņus, pa kuriem notika godasardzes maiņa. Pa nakti šo krāsaino paklāju rūpīgas rokas bija pārkārtojušas skaistos rakstos, centrā izveidojot sarkanbaltsarkano karogu. Līdz pat tumsai abu lielo deportāciju, tāpat kā visu citu komunistu pastrādāto negēlību upuri turpināja kavēties atmiņās par to dienu drūmajām gaitām. Manifestācija Doma laukumā bija pirmā masu pulcēšanās pēc 31. maija Aicinājuma pieņemšanas un 10. jūnija Domes sēdes, tāpēc valde sagatavoja rezolūcijas projektu, kurā tika apliecināts atbalsts Aicinājumam, kā arī izteikta prasība Augstākajai padomei nākošajā sesijā pieņemt deklarāciju par Latvijas valstisko suverenitāti. Parasti es frontes mītiņos nerunāju, tomēr šis bija īpašs gadījums, jo 14. jūnijā tika deportēta manas mammas ģimene, tāpēc šoreiz man uzticēja nolasīt rezolūciju. To tūkstošgalvīgā mītiņa dalībnieki apstiprināja ar skaļu «jā!». Tad runāja arhibīskaps Kārlis Gailītis. Viņa pēdējiem vārdiem izskanot, sāka dunēt Vecrīgas baznīcu zvani. Vareni! Kad 18. jūnijā LKP CK birojs beidzot nāca klajā ar savu attieksmi pret 31. maija Aicinājumu, tad lēmuma valoda bija uzmanīga, bez pierastās apsūdzošās nosodišanas. Acīmredzot uz CK biedriem brīdinoši bija iedarbojusies sēru diena, kurā tik cildeni saplūda kā tautas skumjas, tā arī svētās dusmas.

Man atmiņā visspilgtāk iespiedusies godasardze pie Brīvības pieminekļa un piemiņas plāksnes atklāšana Torņakalna stacijā, kuru metalā 48 stundu laikā kā brīvprātīgu velti Dekoratīvās mākslas kombinātā izgatavoja mākslinieki Viesturs Vilks un Dace Mote. Atmiņā palikusi tā smalkā, skumju pilnā noskaņa, kas virmoja pāri šai nelaimes vietai un ko vēl padziļināja «Iļģu» sēri vilktā «Kas tie tādi, kas dziedāja» melodija. Pārējās norises saplūdušas raibā virknē, jo kā vienmēr biju norūpējusies, lai viss notiktu precīzi, lai katrs valdes loceklis zinātu, kur un cikos viņam ir jābūt, lai netiktu aizmirsti daudzie sīkumi: auto, ziedu pušķi, karogi, koris, aktieri, skolnieki, godasardzes grafiks utt. No godasardzes

manā arhīvā ir saglabājusies kāda fotogrāfija – patētisks kolektīvais portrets, kurš mūs un notiekošo raksturo it izteiksmīgi. Lielā vilnī plīvo sarkanbaltsarkanais karogs. Zem tā Jānis Freimanis paceltu galvu koncentrēti veras viņam vien zināmā tālumā. Turpat Ivars Godmanis ar svētās dusmās savilktām dūrēm un sarauktu pieri. Skumja rezignācija Pētera Lača sejā. Man cieši sakniebtas lūpas un gaisā spītīgi pasliets deguns. Šis kolektīvais portrets ne tikai zīmīgi atspoguļo katra izjūtas, bet arī raksturo to kopīgo gaisotni, kas valdīja Latvijā, kad pat protests un skumjas ieguva patētiskas formas, jo kļuva par cīņas līdzekli. Mūsu godasardzes laikā iekrita ziedus likt arī oficiālajai varai. Laikam neviens no CK ceremonijmeistariem nebija iedomājies, ka, kamēr frontes vadība ir godasardzē pie Brīvības pieminekļa, ziedu nolikšana iegūs tādu kā divdomīgu nozīmi – tie būs jāliek ne tikai Brīvības piemineklim, bet arī LTF vadītājiem pie kājām. Tā bija divaina sajūta – skatīties uz stīvo CK biedru noliektajām mugurām. Tāpat kā smīnu izraisīja Soboļeva melnās saulesbrilles, tik neatbilstošas dienas pelēcīgumam. Tās bija Fellīni cienīgas mizanscēnas.

1989. gada 18. jūnijs

Drīz pēc 14. jūnija atceros kādu epizodi, kas stāv nomaļus no lielo notikumu klāsta tajā vasarā, tomēr man tā ir īpaši personīga. 18.jūnijā I. Godmanis, Dz. Pededze, J. Rukšāns un es atgriezāmies Rīgā no Cēsu LTF nodaļas domes sēdes, kurā tika pieņemts vienbalsīgs atbalsts 31. maija Aicinājumam. Pa ceļam bijām apstājušies pie kāda skaista meža ezera un uz brīdi atslēgušies no politiskās dzīves kņadas. Bija jauks vasaras vakars, kad iebraucām Rīgā un tuvojamies Gaisa tiltam. Likās, ka nekas nevar iztraucēt pilnskanīgi nodzīvotās dienas noskaņu, kad skatam pavērās VEF krāsmatas. Ugunsnelaime bija notikusi naktī no sestdienas uz svētdienu, un visvairāk bija cietusi rūpnīcas vēsturiskā daļa. Kā vēlāk uzzinājām, bija izdeguši 13 000 kvadrātmetru, bet ar ūdeni applūdināti vēl 4000 kvadrātmetru. Man smeldza sirds. VEF bija tikpat kā manas ģimenes sastāvdaļa. Mana tēva vienīgā darbavieta. To viņš atstāja kā septiņpadsmitgadīgs jauneklis, lai dotos izsūtījumā uz Sibīriju, un tur viņš atgriezās 1957. gadā, un tūlīt tika pieņemts atpakaļ. Tur no vienkārša strādnieka viņš pamazām, paralēli studējot Politehniskajā institūtā, kļuva par vienu no labākajiem ražošanas vadītājiem. Mana mamma bija greizsirdīga par daudzajiem vakariem un nedēļas nogalēm, kuras tēvs pavadīja, pildīdams ražošanas plānu, jo viņa godaprāts un pienākuma apziņa neļāva darbu padarīt pa roku galam. Tēva tuvākie draugi ir vefieši. Vasarā mēs atpūtāmies vasarnīcā, kas atrodas VEF dārzkopības kooperatīva teritorijā. Es gāju uz koncertiem un eglītēm VEF kultūras pilī. Man bija 13 gadu, kad vasaras brīvlaikā pirmo reizi tēvs mani aizveda uz rūpnīcu strādāt, ko turpmāk darīju katru vasaru līdz vidusskolas beigšanai. VEF es saņēmu pirmo pašas pelnīto algu. Tēvs tagad ir pensijā, un VEF vairs nav. Latvijas brīvvalsts kādreizējais lepnums iznīka vai tika

iznīcināts pēc brīvvalsts atjaunošanas. Katreiz, kad tēvs par to ierunājas, viņam sāp. Viņš nekad nav samierinājies ar notikušo, tāpat kā tēva darbabiedri, kad tos gadās satikt. Frontes dibināšanas desmitgades konferencē tikos ar Daini Dandēnu, kādreiz tik spēcīgās VEF Tautas frontes nodaļas vadītāju. Arī viņš bija sarūgtināts. Pēc konferences vakarā VEF tautfrontieši pulcējās pie viņa mājās, lai atcerētos tās cerības un sapņus, kas nepiepildījās. Varbūt arī nevarēja piepildīties, jo tas vissavienības pakļautībā esošais monstros, par kuru VEF tika pārvērsts padomju laikā, neatbilda mazas valsts Latvijas iespējām. Pasaule bija aizgājusi tālāk, taču šī apziņa jau nemazina zaudējuma sāpes.

1989. gada 23. jūnijs

Darbu steigā gandrīz nepamanījām, ka tuvojās vasaras saulgrieži. Par to vēstīja vērienīgās Cēsu kauju atceres septiņdesmitgades svinības Cēsu pils parkā. Pirmās pēc ilgā padomju noklusēšanas perioda. Ivars Prauliņš un cēsnieki bija svētkus pārdomājuši visos sīkumos. tika godināti gan latviešu un igauņu kopīgās skolēnu rotas dalībnieki, gan saaicināti viesi no Igaunijas un citiem Latvijas novadiem, un Rīgas. Sarīkojums noslēdzās ar ugunošanu, kuras laikā lēnām uz pils mūra atritinājās gara jo gara sarkanbaltsarkanā karoga lenta. Pēc sarīkojuma kopā ar Cēsu tautfrontiešiem devāmies uz Gaujmalu un ar ugunskuru ievadījām tuvojošos svētkus. Tā bija priekšspēle īstajai svinēšanai Līgo vakarā, kad fronte aicināja latviešus Latvijā un visā pasaulē stundu pirms pusnakts pēc saules laika aizdegt ugunskurus un domāt par «savu tēvu zemi Latviju, par tās likteni, dzīvību un brīvību».^[98] Pirmo reizi kopā ar ģimenēm Vecpilsētas ielas iemītnieki – valde, koordinācijas centrs un darbinieki devās kopīgi priecāties. Arī es biju kopā ar vīru un dēlu. Ar kuģīti no Daugavmalas pārcēlāmies uz Doles salu, kur vēstures muzeja parkā iekārtojāmies līgošanai. Jau dienā turp bija nogādādi visādi gardumi un liela alus muca. Frontes daudzie Jāņi tika pušķoti ar ozollapu vainagiem. Tie bija skaisti svētki, kuros, protams, neizpalika arī karstas politiskās diskusijas. Tās garlaikvoja mūsu ģimenes, jo viņi nebija iesvētīti daudzajās niansēs un sīkumos, kas frontes žargonā bija tik pašsaprotami un ko mēs tik pilnīgi pārvaldījām. Pat nejutām, kā pamazām palikām parastajā sastāvā. Attapāmies, kad pienāca laiks kurināt ugunskuru. Tas mūs atkal apvienoja, un visi kopā gājām rotaļās un dziedājām līdz rīta gaismai, kad man bija jādodas uz Viļņu, uz Baltkrievijas tautas frontes dibināšanas kongresu. Jā, kongress notika «emigrācijā», jo vietējie kompartijas bosī to pēdējā brīdī Baltkrievijā aizliedza. Tad nu «Sajūdis» piedāvāja savu viesmīlību un uzņēma baltkrievus Viļņā, tā praksē parādīdams, ko nozīmē PSRS demokrātisko kustību solidaritāte. Mani valde pilnvaroja sveikt kongresu LTF vārdā. Kopā ar mani uz Viļņu brauca arī Ivars Godmanis.

Bija liliju ziedēšanas laiks, un no ievērojamā selekcionāra Jāņa Vasarieša saņēmu vēstuli, ka viņš vēlas nosaukt manā vārdā jaunu liliju šķirni. Tāda negaidīta, pārsteidzoša dāvana! Man lilijas vienmēr ir patikušas un jo īpaši krāsainās. Pēkšņi jutos kā Holivudas miljonāru sēriju varone, jo nu man būs pašai sava lilija. Vasarieša kungs vēlējās, lai izvēlos starp vēl neregistrētajiem hibrīdiem to ziedu, kas man liktos tas tuvākais pēc rakstura. Tā kādu rītu braucu uz Vecumniekiem, kur atradās viņa koptie un lolotie liliju lauki. Kas tur bija ziedu! Vasarieša kungs man izrādīja savu dārzu. Tur bija sapulcinātas tik daudzas slavenības. Arī Džemmas Skulmes vārdā nosauktā lillija. Tad namatēvs pusnopietni teica, ka vēloties pārbaudīt, vai es tiešām esot īsta tautfrontiete un lūdza uzminēt, kuru ziedu viņš gribētu nosaukt Tautas frontes vārdā. Vilcinājos. Tad intuitīvi izšķīros par sulīgu ziedu, kas uzmirdzēja Latvijas karoga karmīnsarkanajā krāsā. Vasarietis smējā : jā, es esot trāpījusi desmitniekā. Šo ziedu arī viņš esot izvēlējis. Nu nāca tas grūtākais – atrast savu liliju. Skatījos uz vēl nevienam nepiederošajiem ziediem un klusi gaidīju, kurš mani uzrunās. Divi ļoti patika. Beidzot izvēlējos. Tā 1993. gada 19. novembrī Karaliskās dārzkopības biedrības katalogā uz mūžīgiem laikiem ir ieregistrēta «Sandra Kalniete». Tā ir sievišķīgākā piemiņa no Tautas frontes laika manā dzīvē.

1989. gada 15. jūlijs

LTF bija pieņēmusi 31. maija Aicinājumu, tomēr oficiālā vara krietni atpalika no Igaunijas un Lietuvas ceļā uz valstiskās suverenitātes atjaunošanu. Vēl iepriekšējā gada 16. novembrī Igaunija bija pieņēmusi suverenitātes deklarāciju, kā arī izdarījusi labojumus savā padomju konstitūcijā par Igaunijas likumu prioritāti pār PSRS likumiem. Kad 18. maijā Lietuvas Augstākā padome pieņēma līdzīgus lēmumus, tad mēs palikām pastarišos, kas traucēja Baltijai runāt vienā balsī ar Maskavu. Viens no frontes uzdevumiem bija pārliecināt AP deputātus, ka beidzot šis solis ir jāspēr. Paņēmienu, lai to sasniegtu, bija tie paši, kko izmantojām, cīnoties pret PSRS Konstitūcijas labojumiem. LTF biedri aicināja deputātus tikties ar vēlētājiem, deputāti tika apbērti vēstulēm ar prasību pieņemt suverenitātes deklarāciju, vietējā presē izvērsās plašas diskusijas par nākamo Augstākās padomes sesiju. 15. jūlija Domes sēdē bija aicināti piedalīties visi AP deputāti. Salīdzinot ar tiem 16 drosminiekiem, kas iepriekšējā gada 19. novembrī atnāca uz Domes sēdi par PSRS Konstitūcijas labojumu apspriešanu, šoreiz piedalījās vairāki desmiti deputātu. Laiks un notikumi bija mainījuši deputātu attieksmi un izpratni par savām pilnvarām. Vairs neatskanēja tādi absurdi teicieni, kā «deputātam ir jāņem vērā vēlētāju ieteikumi un prasības, bet deputāts nevar parakstīt to, ko noliedz komunistiskās partijas Centrālkomiteja».^[99] Viņi apzinājās savas tiesības lemt un vairs nebija mehāniski vadāmas lelles. Domes sēde bija lietišķa tikšanās, kuras laikā frontes eksperti E. Radziņš, T. Jundzis

un A. Kalniņš iepazīstināja deputātus ar LTF nostāju jautājumā par suverenitātes deklarāciju un Augstākās padomes vēlēšanām, kā arī ar papildinājumiem LPSR ekonomiskās patstāvības koncepcijā.

1989. gada 26. jūlijs

Ap 20. jūliju līdz Vecpilsētas ielai jau bija atnācis neoficiāls apstiprinājums, ka Augstākā padome gatavojas pieņemt suverenitātes deklarāciju. Tomēr darba kārtībā šis jautājums vēl arvien nebija iekļauts. AP vadība apgalvoja, ka tas tiek darīts taktisku apsvērumu dēļ, lai izvairītos no nevajadzīgas situācijas saasināšanās. Tas radīja nemieru. Arī sarunas ar fronti simpatizējošajiem deputātiem apliecināja, ka viņi nav pārliecināti par balsojuma iespējamo iznākumu. Padomes sastāvs bija ļoti dažāds. Līdzās Atmodu atklāti atbalstošajiem deputātiem bija nezināmais vairākums, kā arī tie, kas iestājās par «cieto līniju», ko pārstāvēja A. Klaučēns un A. Rubiks. Lai pastiprinātu spiedienu uz Augstāko padomi, frontes valde 26. jūlijā – tieši pirms sesijas – nolēma Doma laukumā sasaukt mītiņu «Par Latvijas suverenitāti!». Tajā tauta prasīja pieņemt suverenitātes deklarāciju un noteikt Augstākās padomes vēlēšanas notiktu rudenī, pirms vietējo padomju vēlēšanām. Tas bija būtisks jautājums, jo bija jāsteidzas ne tikai ar likumdošanas varas pārņemšanu, bet jārada situācija, ka likumi tiek arī īstenoti. Pat tie visai «caurumainie» lēmumi, kurus Augstākā Padome vai Ministru padome bija pieņēmusi par valodu un migrācijas kontroli, nedarbojās. Tāpat nekādu rezultātu nedeva iepriekšējā gada augusta Maskavas lēmums izstrādāt un pieņemt likumu par Baltijas republiku ekonomisko autonomiju. Latvijai vēl arvien nebija tiesību lemt par saviem dabas resursiem vai kontrolēt vissavienības uzņēmumu darbību republikas teritorijā. Tie bija un palika eksteritoriāli. Nebija arī mehānisma, kā pasargāt Baltijas jauniešus no dienesta padomju armijā. Nepatiesas propagandas ietekmētie virsnieki viņos redzēja padomju varas ienaidniekus un ne tikai neaizkavēja, bet vēl veicināja vardarbību pret mūsējiem.

1989. gada 28. jūlijs

Augstākās padomes sesijas sēdi vadīja Jānis Vagris, jo Anatolijs Gorbunovs bija slimnīcā. Domāju, ka tas bija taktiski pareizs izkārtojums, jo Vagra kā pirmā sekretāra statuss uzlika pienākumu klātesošajiem deputātiem – kompartijas biedriem balsot tā, kā balsoja viņš. Kā jau viss, kas notika Latvijas PSR oficiālajās partijās un varas struktūrās, arī šī Augstākās padomes sēde bija dīvaina un lavierējoša. PSRS tautas deputātiem gan atļāva uzstāties, taču viņiem netika piešķirtas balsstiesības. Jautājumu par Augstākās padomes vēlēšanām rudenī neiekļāva darba kārtībā. Pat neapsprieda, iekļaut vai neiekļaut šo jautājumu darba kārtībā, un sesijas vadītājs to meistarīgi «aizmirsa». Toties deputāti ilgi diskutēja par likumprojektu «Par LPSR tautas deputātu vēlēšanām», kamēr nolēma to atlikt

līdz galīgai izstrādāšanai, kas nozīmēja, ka novembrī vēlēšanas vairs tehniski nebūs iespējamās. Savukārt, pretēji frontes pozīcijai, sesija pieņēma likumu par vietējo padomju vēlēšanām, tādējādi šajā tik būtiskajā jautājumā LTF bija zaudējusi. Tomēr pusi darba no gaidītā deputāti padarīja. Vienai balsij atturoties, tika pieņemta «Deklarācija par Latvijas valsts suverenitāti». Zinot deputātu sastāvu, šis rezultāts ir pārsteidzošs. Balsojumam, manuprāt, var būt tikai divi izskaidrojumi: partijas disciplīna un tas, ka šo deklarāciju interfrontei simpatizējošie deputāti uzskatīja par bezvērtīgu papīrīti, taktisku manevru. Tāpat kā Maskava, kas droši vien deva savējiem tos stingrākos norādījumus par balsošanu. Katrreiz, kad iedomājos, ka LKP CK otrais sekretārs Vitālijs Soboļevs vai Daugavpils partijas komitejas sekretārs Vladimirs Žarkovs un daudzi citi «patrioti» balsojuši par šo dokumentu, es noskurinos. Tobrīd man būtiskākais šķita, ka esam izlīdzinājušies ar Igauniju un Lietuvu un paplašinājuši frontes darbības lauku. Deklarāciju ar jūsmīgiem virsrakstiem apsveica republikas laikraksti. Vien «Atmoda» bija skeptiska un precīzi norādīja uz deklarācijas tiesiskajām nekonsekvencēm un puspatiesībām. Ja vērtēju šo dokumentu ar šodienas mērauklu, tad, neskatoties uz tā saturisko vājumu un vēsturisko nenozīmīgumu, vēl arvien uzskatu, ka tam bija liela taktiska nozīme. Deklarācija bija padomju varas pieņemts dokuments, un pēc padomju loģikas līdz ar šo Augstākās padomes aktu tika legalizēta arī frontes un citu neatkarību atbalstošo spēku darbība neatkarības sasniegšanā. Tas bija būtiski apstākļos, kad tuvojās cīņa par uzvaru parlamentārās vēlēšanās.

1989. gada 10. un 11. augusts

Vēl pavasarī valde nolēma, ka augustā jāriko zinātniskā konference «1939. gada augusts un Baltijas valstis». Kad pārspriedām, kurš no vēsturniekiem varētu uzņemt konferences organizēšanu, izvēle apstājās pie Mārtiņa Virša, jo viņš kopš pavasara frontē vadīja vēstures un destalinizācijas komiteju. Tā nu atkal meklēju Mārtiņu rokā, un viņš labprāt uzņēmās konferences sagatavošanu. Mūsu saruna ilga stundu, tomēr tā bija par īsu, lai es saprastu, ka Mārtiņš ir tipisks zinātnieks, kabineta cilvēks, kam nav pa spēkam kaut ko organizēt. Neilgi pirms konferences atklājās, ka viss atstāts pašplūsmā: ārzemju viesi nebija uzlūgti, koreferenti no Lietuvas un Igaunijas nebija zināmi, tikšanās ar žurnālistiem nebija notikušas un pat vēsturisko dokumentu kopiju kopojums par Ribentropa-Molotova pakta problemātiku nebija sastādīts. Valdei bija jāizšķiras, vai tādu pasākumu, kas draud ar izgāšanos, vispār ir vērts rīkot. It īpaši tāpēc, ka LNNK ar lielu vērienu gatavojās konferencei «Tautu pašnoteikšanās tiesības un tautu līdztiesība». Biju par to, lai mūsu konferenci atceltu, jo uzskatīju, ka frontei vēl bija palicis atkāpšanās ceļš, jo pasākums nebija plaši izziņots. Tas gan nozīmētu, ka iniciatīva pilnīgi paliktu LNNK rokās. Man bija dusmas uz Mārtiņu – tā izgāzt tik svarīgu lietu! Neviens negaidīja, lai viņš

nodarbotos ar praktiskiem jautājumiem. Viņa uzdevums bija piepildīt konferenci ar saturu: tēmas, runātāji, dokumenti. Negribēdami atzīties sev savā neizdarībā un padoties LNNK, valdes vairākums tomēr izšķīrās par labu konferencē. Lielā steigā turpat universitātē un Vēstures institūtā tika sagrābstīti runātāji, frontes kanceleja ātri sakopoja nozīmīgākos rakstus, kas pēdējā laikā presē bija publicēti par šo tēmu, tos pavairoja, un tā 10. augustā, dienu pirms 1920. gada Latvijas un Krievijas miera līguma parakstīšanas gadadienas, Latvijas TV centrā sākās šī akadēmiskā stila konference, kas neguva ne plašu sabiedrības ievēribu, ne atspoguļojumu presē. Zālē bija apmēram 160 klausītāju.

Divās dienās tika nolasīti deviņi referāti, no kuriem tie interesantākie bija vēsturniekiem A. Strangam, I. Feldmanim un M. Virsim.^[100] Vienīgais «ārzemju» viesis bija igauņu jaunās paaudzes vēsturnieks Kilo Arjakass, jo ielūgtais lietuvietis Vitauts Žālis neieradās. Klātesošajiem bija iespēja noskatīties pirms 20 gadiem Vācijā uzņemto dokumentālo filmu «Staļina un Hitlera pakts», ko pēc dažām dienām demonstrēja arī Latvijas televīzija. Konferencē noslēgumā tika pieņemti divi deklaratīvi dokumenti – «Aicinājums» un «Rezumējošas atziņas», un dalībnieki vienojās, ka tās materiāli tiks publicēti atsevišķā krājumā, taču tas nenotika. Konference nepateica neko jaunu, jo 1989. gada vasarā Latvijas sabiedrībai vairs nebija jāpierāda, ka: «PSRS un Vācijas līgums bija kara pakts. Ar šo līgumu tika izdarīta imperiālistiska ietekmes sfēru sadale – tas bija sadales pakts. Tā rezultātā PSRS ietekmes sfērā nokļuvušajām Baltijas valstīm bija lemts zaudēt savu nozīmīgāko vēsturisko ieguvumu – nacionālo neatkarību.»^[101] Tas bija jāpierāda un jāatgādina pārējai pasaulei, kurai bija ērti redzēt Baltijas valstis PSRS sastāvā, taču ārzemju viesu konferencē nebija. Tāpat kā ārvalstu žurnālistu. Jau bija nodibināta PSRS Tautas deputātu kongresa komisija šī jautājuma izpētei, tādēļ pareizā, tomēr akadēmiskā diskusija vairāk iederējās universitātes sienās nekā politiskajā cīņā. Pat frontes laikraksts «Atmoda» šo bālo pasākumu nepagodināja ar pieminēšanu.

1989. gada 21.-23. augusts

Pavisam ar citu rezonansi izskanēja LNNK rīkotā konference «Tautu pašnoteikšanās tiesības un tautu līdztiesība». Tā notika no 21. līdz 23. augustam vecajā Dailes teātrī un tajā piedalījās ap 500 cilvēku^[102], arī daudzi ārvalstu viesi: ASV un Polijas senatori, VFR Bundestāga un Eiroparlamenta deputāti, politologi no ASV, VFR, Lielbritānijas, kā arī Centrālās Eiropas, Lietuvas, Igaunijas un Gruzijas demokrātisko kustību pārstāvji. Tās gaitā notika kvēlas diskusijas par tik būtisko jautājumu, kā novērst Ribentropa-Molotova pakta sekas, kā īstenot latviešu tautas pašnoteikšanās tiesības un no de iure stāvokļa pāriet uz de facto. Konferencē dalībnieki pieņēma piecas rezolūcijas. Pirmajā rezolūcijā ir izteikts lūgums pasaules valstu valdībām, kuras neatzīt Baltijas valstu aneksiju, iesniegt

ANO Drošības padomē prasību par 1940. gada notikumu kā agresijas akta kvalificēšanu un tā seku likvidāciju. Ceturtā rezolūcija aicina Rietumu žurnālistus sniegt objektīvu informāciju par notikumiem Baltijā, jo, tuvojoties augustam, Rietumu radio raidījumos bija parādījusies tendence apvainot Baltijas tautas kustības nacionālismā un vietējo cittautiešu diskriminācijā. Piektā rezolūcija, pamatojoties uz starptautiskajām Hāgas un Ženēvas konvencijām, prasīja pārtraukt iesaukšanu okupācijas armijā un aizstāt aktīvo karadienestu ar darba dienestu okupētās teritorijas ietvaros. Neskatoties uz dažām organizatoriska rakstura nepilnībām, šis pasākums bija ievērojams notikums, kura nozīmība tālu pārsniedza Latvijas robežas. Atskatoties uz šīm tematiski tik līdzīgajām konferencēm pēc desmit gadiem, man liekas smieklīgi, ka fronte un LNNK bija tik apmātas savā konkurences cīņā, ka nespēja apvienoties, lai kopīgi strādātu un radītu tiešām ievērojamu notikumu. Atceros kādu nejaušu tikšanos konferences dienās, tā notika netālu no televīzijas kompleksa Zaķusalā un spilgti atklāj to neuzticības un sacensības garu, kas tolaik valdīja. Mēs, daži no valdes locekļiem – manuprāt, arī Dainis bija kopā ar mums, – atgriezāmies no TV centra, kurā bijām ierakstījuši informāciju par Baltijas ceļa sagatavošanu. Mums pretim nāca Juris Dobelis kopā ar dažiem konferences viesiem. Cik stīva un neveikla bija šī tikšanās! Piekļāības pēc pārmijām kādu teikumu, bet nevienam no frontes cilvēkiem neienāca prātā pateikt Jurim kaut ko cildinošu par LNNK veiksmīgo pasākumu. Manī gruzdēja skaudība, jo «mūsu konference» bija tik neizdevusies. Kādas sīkas jūtas gan cilvēku mēdz pārņemt un aizēnot būtisko. Cik grūti ar tām sevī cīnīties! «Mūsējie» vai «viņējie» – mēs visi taču strādājām vienam mērķim.

1989. gada 15. jūlijs

Kā jau tas tika nolemts Baltijas asamblejā maijā, tad 15. jūlijā Pērnavā sanāca pirmā Baltijas Padomes sēde. Es gan vilcinoties rakstu – pirmā, jo visas trīs tautas frontes sāka sadarbību valdes līmenī drīz pēc dibināšanas kongresiem – novembra sākumā un turpināja regulāri saskaņot lielās politiskās līnijas un darbību. Baltijas Asamblejā šī sadarbība tika formalizēta, to nosaucot par Baltijas Padomi. Tur, Pērnavā, Edgars Savisārs ierosināja izveidot dzīvu cilvēku ķēdi caur trim Baltijas valstīm, lai atzīmētu 23. augusta tumšo jubileju – 50 gadus, kopš tika noslēgts Ribentropa-Molotova pakts. Šo priekšlikumu atbalstīja visas trīs tautas kustības, un, lai gan bija paredzēti arī citi pasākumi, piemēram, protesta parakstu vākšana Lietuvā un vairākas zinātniskas konferences Latvijā un Igaunijā, tomēr tieši Baltijas ceļš kļuva par Baltijas valstu atbrīvošanās kustības nozīmīgāko un simboliskāko manifestāciju, kas dziļi ir iespiedusies pasaules atmiņā.

Nodarboties ar Baltijas ceļa organizēšanu valde uzdeva A. Klotiņam. Un tieši tur sākās mūsu abu nesaprašanās. Manuprāt, mēs katrs citādāk sapratām vārda «rīkot» saturu. Man

tas bija aktīvs, viņam – pasīvs. Klotiņa kungs gaidīja no manis, ka es viņam ziņošu, ko es un pārējie frontes darbinieki esam darījuši, lai manifestācija notiktu. Pēc civilizētas, taču gana spriegas sarunas abi vienojāmies, ka Baltijas ceļš, tāpat kā citas frontes masu akcijas, paliek manā atbildībā. Man aiz muguras jau bija liela masu manifestāciju organizēšanas pieredze. Tobrīd, un, manuprāt, vēl šodien tā bija lielākā Latvijā: 12. marts, 25. marts, 21. maijs, 14. jūnijs, 26. jūlijs. Tomēr Baltijas ceļš pēc sava mēroga un precizitātes nozīmēja nebijušu pasākumu. Tam bija nepieciešama disciplīna un skaidri uzdevumi katram rīkošanā iesaistītajam cilvēkam.

1989. gada 23. augusts

Mēģināšu iespējami detalizēti aprakstīt tā organizatorisko procesu, lai palīdzētu saprast, cik, kāds milzīgs un precīzs darbs šajā pasākumā tika ieguldīts. Tika izveidota rīcības grupa, kuras personālo sastāvu pilnībā neatceros. Manuprāt, tajā iekļāvās Dzintra Pededze, Imants Kulinskis, Anita Dūdiņa, Irēna Zicāne, Sarmīte Ēlerte, Jānis Jurkāns, Ints Upmacis, Viesturs Koziols, Arturs Dudars. Katram bija savs konkrēts uzdevums, kuru viņi īstenoja, sastrādājoties ar LTF nodaļu aktīvistiem. Regulāri sanācām uz zibens apspriedēm, lai cits citu informētu vai ātri palīdzētu novērst grūtības, ja tādas bija. Maršrutu Nuija (Igaunija) – Ķoņi – Rūjiena – Ieri – Oleri – Rencēni – Līdzēni – Valmiera – Lode – Cēsis – Mūrnieki – Līgatne – Sigulda – Vangaži – Rīga (Pleskavas šoseja – Ļeņina iela – Oktobra tilts – Radiotehnikas iela – Ziepniekkalna iela – Bauskas šoseja) – Ķekava – Iecava – Bauska – Pasvale (Lietuva) visā tā garumā no robežas līdz robežai sadalīja kilometros. V. Koziols un I. Kulinskis tikās ar katra rajona vietējās padomes un autoinspekcijas pārstāvjiem. I. Upmača ziņā bija nesen nodibinātās LTF kārtības sargu vienības, kas pirmoreiz palīdzēja milīcijai un autoinspekcijai nodrošināt kārtību. Arī viņiem tās bija ugunskrītības. S. Ēlerte, informācijas dienesta vadītāja, savās rokās turēja ne tikai kontaktus ar Latvijas presi, bet nodarbojās arī ar ārvalstu masu informācijas līdzekļu informēšanu un to pārstāvju akreditāciju. Jānis Jurkāns, ārējo sakaru komitejas referents, cīkstējās ar oficiālajām iestādēm, lai tie ārzemnieki, kas gribēja būt klāt Baltijas ceļā, laikā saņemtu vīzas. Pieņemot, ka ik pēc pusotra metra jāstāv vienam cilvēkam, tika izrēķināts, cik cilvēku nepieciešams vienam kilometram. Vadoties no šiem datiem, mūsu koordinācijas centra darbinieces Dz. Pededze un I. Zicāne katrai nodaļai paredzēja savu ceļa posmu. Savukārt nodaļas katram kilometram norīkoja savu atbildīgo personu. Tā kā maršruts gāja caur Bauskas, Rīgas, Cēsu un Valmieras rajonu, tad tieši šo rajonu LTF nodaļām bija jāiztur tā lielākā slodze. Bauskas tautfrontiešiem palīdzību sniedza Jelgavas, Tukuma, Dobeles, Saldus, Liepājas, Kuldīgas, Ventspils un Talsu rajons. Cēsīm – Stučkas, Ogres, Jēkabpils, Daugavpils, Preiļu un Krāslavas rajonu LTF nodaļas. Valmierieši sastrādājās ar limbažniekiem, smilteniešiem, gulbeniešiem, alūksniešiem,

balvēniešiem, madoniešiem, ludzāniešiem. Īpašu problēmu veidoja Rīga un citas lielās Latvijas pilsētas, kuru lielākā iedzīvotāju daļa bija frontes līdzjutēji, nevis kādas kpnkrētas nodaļas biedri. Regulāri notika centrālās rīcības grupas un rajona atbildīgo kopīgas sanāksmes. Lai novērstu sastrēgumus, frontes radio biļetenos un presē atkārtoti aicinājām pilsētniekus, kam ir automašīnas, braukt pašiem un palīdzēt vēl citiem tikt ārā no pilsētas Siguldas un Ķekavas virzienā, cik vien var pagūt aizbraukt. Piekodinājām ceļa veidošanas laikā klausīties radio, pa kuru ziņosim, kur radušies sastrēgumi un kur trūkst cilvēku. Ceļa veidošanai bija atvēlēta vesela stunda. Pēdējo pusstundu tiešajā ēterā bija paredzēta radio koordinācija ar rajonu milicijas operatīvo radio sakaru sistēmas palīdzību. 23. augusta rītā, kad vairs nekas nebija maināms, notika neiedomājamais. CK ideoloģiskais sekretārs I. Ķezbers aizliedza radio koordināciju. Nelīdzēja ne atsaukšanās uz mūsu kaimiņiem igauņiem un lietuviešiem, ne biedēšana ar jukām un nespēju kontrolēt situāciju. Mēs atdūrāmies kā pret sienu. Tik vien frontes vadībai izdevās panākt, ka atļāva tiešo ēteru uz pēdējām desmit vai piecpadsmit minūtēm.

Kāpēc LKP CK bija tik nelokāma šajā jautājumā? Nekad nav radusies izdevība to noskaidrot, bet iedomājos, ka tas bija Maskavas uzbrēciens. Gan jau tādi atskanēja arī Lietuvas un Igaunijas virzienā, tikai tur mugurkauls ļāva turēties pretim, jo abās kaimiņzemēs ceļa veidošanu atvieglāja stundu gara radio pārraide. Pieļauju arī, ka līdz Elizabetes, tolaik Kirova, ielas augstceltnei bija atklīdušas baumas par paredzēto 26. augusta PSKP CK lēmumu par nacionālisma atdzimšanu Baltijā, jo 15. augustā «Pravdā» bija publicēts ass, kritisks raksts par Baltijas republikās un to kompartijās notiekošajiem procesiem. Lai kādi būtu tā iemesli, šis aizliegums kļuva par pagrieziena punktu manā attieksmē pret «gaišajiem spēkiem». Sapratu, ka viņu «gaišums» mainās atbilstoši spēku samēram tajā varas struktūrā, pie kuras viņi ir piederīgi un no kuras viņi ir atkarīgi. «Kā maizi ēd, tā dziesmu dziedī.» Vēlāk, kad sākās kompartijas sairšanas process un nacionāļkomunisti beidzot izšķīrās par atdalīšanos no PSKP, man nebija nekādu šaubu, ka fronteī nav jāatbalsta nacionālās kompartijas veidošanās.

Radio koordinācijas aizliegums bija pamatīgs trieciens, un, tā kā es biju atbildīga par Baltijas ceļa izdošanos, es biju ļoti satraukta. Manu satraukumu vēl kāpināja Rīgas izpildkomitejas paziņojums, ka fronteī neatļaušot ziedu nolikšanu pie Brīvības pieminekļa, jo viņiem esot informācija par «Helsinki-86» un LNNK aicinājumu uz sēru mītiņu vakarā. Tā kā iesnieguma par mītiņu neesot, lai novērstu nekārtības, neļaušot neko. Zvanot krustu šķērsu, izdevās ar šo jautājumu tikt skaidrībā un panākt vārgu solījumu, ka Rīgas milicijas pārvalde neko neuzsāks pret mītiņa dalībniekiem un ka šo mītiņu var uzskatīt par frontes iesniegumā pieteikto ziedu nolikšanu. Biju tik dusmīga par helsinkiēšu un nacionāļu

neapdomīgo rīcību. Frontes valdē bija Berkļavs. Kāpēc tad, kad apstiprināja 23. augusta programmu, viņš neko neteica par paredzēto mītiņu? Tas novērstu šo nevajadzīgo pārpratumu. Kopš abu slikto ziņu saņemšanas, staigāju kā ar aukstu roku pakrūtē. Pēcpusdienā mans nemiers sasniedza kulmināciju. Man likās, ka lieli ceļa posmi paliks tukši, jo cilvēki bez koordinācijas līdz tiem netiks. Baidījos arī, ka vairums rīdzinieku izvēlēsies vieglāko piedalīšanās veidu un paliks pilsētā, kamēr viņu rokām paredzētie kilometri Siguldas vai Ķekavas virzienā būs tukši, jo tur nav novirzītas citu rajonu tautas frontes grupas. Man bija bail arī no satiksmes negadījumiem un sabrauktiem bērniem. Raizējos arī, ka Gončarenko miliči var izprovocēt kautiņu pie Brīvības pieminekļa. Divas LTF delegācijas, D. Īvāna un J. Freimaņa vadītas, jau savlaicīgi bija devušās uz Igaunijas un Lietuvas robežu, lai tur piedalītos kopīgā mītiņā un simboliskajā ugunsкура kurināšanā. Klusībā viņus apskaudu, man arī gribējās tur būt un izbaudīt šos vienotības svētkus, nevis tikt raustītai starp neskaitāmiem telefona zvaniem un nenokārtotām lietām. Tāda zaļi pelēka, ar tabakas garšu pat ausīs, pusstundu pirms pulcēšanās sākuma aicināju Jāni Škaparu doties kopā ar mani Bauskas virzienā, lai pārlicinātos, kā viss noris. Apzinājos, ka vairs neko mainīt nevarēs, bet nespēju sēdēt neziņā.

Lai arī bijām izbraukuši vēl pirms pulcēšanās sākuma, automašīnas jau bija sākušas ieņemt ceļmalas. Cilvēki pulcējās, sarunājās. Plīvoja karogi. Dažiem bija piestiprinātas sēru lentes, tomēr bija svētdienīga noskaņa. Kad pagriezāties atpakaļceļam, pie Ķekavas iesprūdām ceļam abās pusēs apturēto automašīnu spraugā. Tuvojās brīdis, kad visa Baltija uz piecpadsmi minūtēm sadosies rokās. Pāri laukiem izmēģinājumam ieskanējās pa tālai zvanu skaņai, kuras vēl nomāca automašīnu motoru rūkoņa. Vairs necerot nekur tālāk tikt, cilvēki steigšus atstāja savus braucamos turpat ceļa vidū, un mēs visi, sadevušies rokās, sastingām. Pa radio skanēja Latvijas, Igaunijas un Lietuvas himnas un Daiņa Īvāna uzruna. Bija tāda nerealitātes sajūta. Man gribējās just kaut ko lielu un svinīgu, kaut ko līdzīgu tam vienreizējam pārdzīvojumam, ko piedzīvoju toreiz Mežaparkā, klausoties Daiņa Īvāna «Lūgšanu mātei Latvijai», taču tas nenotika. Mēs ar Jāni Škaparu un šoferi bijām piespiesti pie kādas kravas mašīnas borta. Tajā mauroja un spārdījās govis. Nejutu ne dižumu, ne vienreizīgumu. Nespēju koncentrēties, lai domātu «... Mēs gribam atpakaļ savu neatkarību, savas valstis – brīvu Igauniju, brīvu Latviju, brīvu Lietuvu. ...Taisnība uzvarēs!», kā bija teikts poētiskajā LTF Domes aicinājumā. Biju sarūgtināta pati par sevi, par savu nespēju just. Dzirdēju govis. Tā brīdis, kam vajadzēja būt vienam no visskaistākajiem atmiņu virknē, man bija tāds ikdienišķs. Jānis Škapars gan notrausa no vaiga asaru.

Vēl bija jāpagūst nokļūt atpakaļ Rīgā līdzmītiņam, ko gan neizdevās izdarīt. Kad tiku līdz frontes mītnei, tad ar atvieglojumu uzzināju, ka viss ir izdevies grandiozi. Mītiņš pie pieminēkļa norit mierīgi. Jau bija piezvanījuši un vēl turpināja zvanīt koordinatori no nodaļām, lai apliecinātu, ka ceļš ir bijis nepārtraukts. No rokas rokā, no sirds sirdī. Un tur, kur roka roku nav varējusi aizsniegt, robu aizpildījušas jostas, jakas un lakati. Sazinājāties arī ar mūsu draugiem no «Sajūdis» un «Rahvarinne» Baltijas ceļa rīcības birojiem. Viss esot izdevies, kā iecerēts. Lietuvā kāds padomju ģenerālis gan mēģinājis aizliegt pacelties lidmašīnai, no kuras bijis paredzēts kaisīt ziedus, lai godinātu okupācijas gados cietušos, tomēr paredzētajā laikā lidmašīna bija gaisā un Lietuvas debesis piebīrušas ziedu klēpjiem. Lai pieminētu velna pakta upurus, cilvēki turējuši rokās aizdegtas svecītes. Savukārt Igaunijā pēc A. Rītela radio uzrunas no Tallinas Rātslaukuma uz abām robežām no mutēs mutē pa ķēdi nodots vārds «Brīvība».

Jutos tik iztukšota, ka pat nepaliku mazajā frontes virtuvītē, lai kopā ar citiem priecātos. Kaut kā aizvilkos līdz dzelzceļa stacijai, lai brauktu uz Bulduriem, kur reizēm tajā vasarā atpūtos. Vilcienā cilvēki saviļņoti viens otram stāstīja piedzīvoto un pārdzīvoto. Nomākti un klusi sēdēja nelatvieši. Man viņu bija žēl, jo viņiem nebija šī Baltijas ceļa. Baltijas ceļš bija mūsējais. Tāpat kā šī zeme. Klausijos apkārtējo stāstos un jutos kā sazvērniece – viņi nemaz nezināja, ka runā par manu ceļu. Ka tieši manās rokās koncentrējās daudzie pavedieni, kas ļāva ceļam tapt. Ka es biju tā, kas pārzināja tā tapšanu visos sīkumos un ka katrs viņu teiktais vārds manās ausīs skanēja kā uzslava, kā uzteikums manam darbam. Pamazām vilciens mani iešūpoja labsajūtā, un beidzot rokās sadošanās brīža vienreizīgums nāca pār mani. Tas, ko man nebija lemts izbaudīt uz Ķekavas ceļa aiz nervozitātes un noguruma, mani sasniedza klabošā vilciena vagonā. Ar sirds trīsām sapratu, ka ir dzimusi leģenda. Leģenda, kas tāpat kā Mahatmas Gandija nevardarbīgā pretošanās ieies 20. gadsimta tautu brīvības cīņu vēsturē. Cik es biju izredzēta, ka man bija atļauts strādāt šim brīnumam! Vēl tagad, pēc desmit gadiem, mani pārņem saviļņojums katrreiz, kad tiek pieminēts Baltijas ceļš. Tāpat kā 1991. gada janvāra barikādes, tas ir viens no cildenākajiem mūsu tautas garīgā spēka un vienotības brīžiem. Pēc vairāk nekā desmit gadiem Baltijas ceļš nav zaudējis savu simbolisko nozīmi. Gluži otrādi. Man bija tas gods uzstāties Latvijas inteliģences konferencē «Baltijas ceļš – pirms desmit gadiem, tagad un nākamajā gadu tūkstoši ieejot», kas bija veltīta ceļa desmitgadei. Lai kā arī centos savaldīt arvien kāpjošo saviļņojumu, mana balss runājot aizlūza, kad desmit minūtēs mēģināju pārstaigāt Baltijas ceļu. Tas ir arī mans ceļš – Sibīrijas bezcerībā dzimuša bērna ceļš atpakaļ uz Eiropu. Šodien 1989. gada 23. augusta Baltijas ceļš ir pārvērties par leģendu, ar kuru samērojama Baltijas valstu un tautu atgriešanās Eiropā un

pasaulē. Un šī atgriešanās nav vajadzīga tikai mums. Tā ir vajadzīga Eiropai, tās stabilitātei un nākotnei. Lai nekad vairs Eiropu nesadalītu dzelzs priekšsargs un nevajātu bailes no saviem kaimiņiem.

Baltijas ceļu filmēja simtiem žurnālistu, un to raidīja visas pasaules televīzijas kompānijas. Pirmajos Ārlietu ministrijas gados, kad Dziesmotās revolūcijas gaisma ārzemju partneru acīs atvainoja mūsu neizdarību un kļūdas, Baltijas ceļš bija viens no simboliem, ko it bieži minēja atbraukušie valstsvīri un diplomāti. Vēlāk, kad jau pati strādāju ārzemēs, atkal un atkal pārliecinājos par Baltijas ceļa pazīstamību. To zināja ne tikai diplomāti, mani visvairāk pārsteidza, ka tas ir palicis atmiņā cilvēkiem, kuri ir tāli no politikas. Pat ja viņi nezina, kur atrodas Latvija, tad par Baltijas ceļu ir dzirdējuši. Reiz dziļi Skotijā, aiz slavenā Lohnesas ezera ar tajā mītošo briesmoni Nesiju, piestāju kādā mazā miestīnā, lai veikālā nopirktu kaut ko ēdamu. Dzirdot manu dīvaino akcentu, kāds vecs vīrs painteresējās, no kurienes esmu. Uzzinājis viņš tūlīt sāka runāt par to grandiozo iespaidu, kādu dzīvā cilvēku ķēde, lai arī tikai televīzijas ekrānā mirkli redzēta, atstājusi uz viņu. Viņš mani apsveica ar Latvijas brīvību. Citreiz otrā pasaules malā, Ēģiptē, uzmācīgu klaigātāju pilnajā Kairas tirgū pirku paklāju. Veikala īpašnieks, īsts arābs, mani cienāja ar piparmētru tēju. To malkodami, mēs risinājām nesteidzīgu sarunu. Pat viņš bija dzirdējis par Latviju. Viņš teica: «Jā, jā. Zinu. Latvija ir tur, kur cilvēki sadevās rokās.»

Ir rūgti redzēt, kā mūsu lielās kaimiņvalsts sistemātiski un plaši izplatītā dezinformācija pamazām sāk aizēnot to pozitīvo tēlu, ar kuru Latvija atgriezās pasaulē pēc piecdesmit gadu aizmirstības. Vēl arvien turpinu brīnīties, cik dzirdīgas ausis atrodas Rietumos, lai sirsnīgi justu līdzī «necilvēciski apspiestajiem» Latvijas krieviem. Un tā mums, tautai, kas, sadevusies rokās, ar dziesmu pārliecināja par savām tiesībām uz vietu pasaules demokrātisko valstu vidū, pamazām ir pielīmēta etiķete «Nacionālisti – minoritāšu tiesību pārkāpēji». Citvalstu politiķi, diplomāti, protams, atšķir politisku propagandu no realitātes, bet žurnālisti, kuriem daudz vieglāk piesaistīt lasītāju uzmanību ar negatīvo, ātri uzķeras uz viņiem veikli piespēlētās dezinformācijas. Tā kā katrā sevi cenošā mūsdienu avīzē vai žurnālā ir sava datu bāze, tad reiz tur iestrādātā informācija ar variācijām atkal un atkal tiek atkārtota, līdz sabiedrībā rodas stereotips, kura mainīšana prasa daudz ilgāku laiku nekā radīšana. Vislabāk par stereotipu pastāvēšanu var pārliecināties zibens intervijā. Piemēram, ar ko asociējas Lībija? Terorisms. Sudāna – bads. Itālija – mafija. Serbija – karš. ASV – varenība. Irāna – reliģiska neiecietība. Latvija – minoritāšu problēmas.

Nedēļas nogali pēc Baltijas ceļa pavadīju Bulduros, kur nebija telefona. Atgriezoties ar vilcienu Rīgā, ieskatījos kaimiņa lasītajā avīzē «Izvestija». Saņēmu tādu kā strāvas triecienu. Trekniem burtiem tur bija rakstīts «PSKP CK paziņojums par stāvokli Baltijas padomju republikās». Palūdzu avīzi un lasīju, kā bez kautrēšanās baltieši tika apsaukti par separātistiem, ekstrēmistiem, nacionālistiem, fašistiem, kas 23. augustā «pacentās sakāpināt noskaņojumu līdz īstai nacionālai histērijai».^[103] Baltijas tautas kustībām tika pārmests, ka «tiek praktizēta iebiedēšana, tieša maldināšana un dezinformācija, un reizēm vienkārši morāls terors, cenšanās diskreditēt visus, kas domā citādi». Mums tika draudēts: «Šī lieta ir aizgājusi par tālu. Baltijas tautu liktenim draud nopietnas briesmas. Cilvēkiem jāzina, uz kādu bezdibeni viņus grūž nacionālistiskie līderi. Ja viņiem izdotos sasniegt savus mērķus, tā sekas tautām varētu būt katastrofālas. Pati to dzīvotspēja varētu nokļūt zem jautājuma zīmes.» Partokrātijas kokainajā valodā strādnieku šķira, zemniecība, inteliģence, dārgās sievietes, mātes un māsas tika aicinātas «apturēt histēriskos elementus». Man no sašutuma kaisa vaigi un trīcēja rokas, lasot šo pretīgo un negodīgo lēmumu. No stacijas taisnā ceļā metos uz frontes mītni. Tur jau viss bija padarīts. Ierados, kad tikko bija beigusies LTF valdes ārkārtas sēde, kurā piedalījās arī 24 no piecdesmi diviem PSRS tautas deputātiem un 22 no trīssimt divdesmit LPSR Augstākās padomes deputātiem. Šajā apspriedē tika pieņemta telegramma M. Gorbačovam, kā arī aicinājums Latvijas tautai. Kā jau tas vienmēr notiek kritiskos brīžos, uz mirkli otrā plānā atvirzījās nesaprašanās, kas pastāvēja starp fronti un kompartijas progresīvo spārnu, un telegrammu parakstīja arī klātesošie PSRS tautas deputāti, tajā skaitā arī CK ideoloģiskais sekretārs I. Ņezbers, kurš bija liedzis Baltijas ceļa radio koordināciju. Vēl pārsteidzošāk ir lasīt LPSR AP deputātu uzvārdus. Īpaši, ja atceras to kurlumu un mēmumu, kas valdīja Augstākās padomes sēdē iepriekšējā gada novembrī, kad tika apspriesti PSRS Konstitūcijas labojumi. Pēc tam atmošanās bija sākusies, un AP deputāti bija nobalsojuši par valodas likumu, migrācijas likumu, LPSR suverenitāti u. c., taču tas notika A. Gorbunova vai J. Vagra (suverenitātes deklarācija) vadībā, tātad ar iedrošinājumu, ka viss ir «tur» saskaņots. Tie divdesmit divi LPSR Augstākās padomes deputāti, kuri 27. augustā parakstīja aicinājumu Latvijas tautai, sevi personalizēja un nostājās opozīcijā oficiālajai Maskavai, jo, kā preses konferencē paskaidroja PSRS Ārlietu ministrijas preses sekretārs, paziņojums tapis, klātesot visiem biroja locekļiem, bet ar M.Gorbačovu tas saskaņots pa telefonu. Deputāti bija izšķīrušies, kurā pusē nostāties, un šodien var būt lepni par to. Divu dienu laikā pret PSKP paziņojumu Latvijā tika savākti ap 200 tūkstoš parakstu.^[104] Avīzes un žurnāli bija pilni ar kolektīvu, tajā skaitā partijas pirmorganizāciju, pieņemtiem protesta paziņojumiem.

Nezinu, kā pārējie valdes locekļi, bet tobrīd es tā īsti neapzinājos briesmas, par kurām vēstīja PSKP CK paziņojums. Manī nebija to baigo nojautu, kādas jutu 1988. gada novembrī konstitūcijas kampaņas laikā. Varbūt tādēļ, ka bija bijis Baltijas ceļš un psiholoģiski es dzīvoju ar tautas vienotības apziņu. Tagad, iepazīstoties ar pasaules reakciju uz šo Maskavas paziņojumu, saprotu, ka ārvalstu galvaspilsētās sāka apspriest melnos scenārijus. Rietumu žurnālisti bija sagatavojušies traukties uz Baltiju, lai nenokavētu slaktiņu, kā tas bija noticis Tbilisi gadījumā. Jūlijā un augustā Maskavas presē parādījās daudzas publikācijas, kurās notikumi Baltijas valstīs tika raksturoti kāpjošā neiecietībā. Arī interfronte visās trijās republikās kā pēc diriģenta zižļa sāka aktīvi rosīties. Latvijā tā aicināja uz mītiņu, lai protestētu pret diskrimināciju, kas iezīmējoties publicētā likumprojekta «Par Latvijas PSR pilsonību» dažos pantos. Igaunijā IF aicināja uz streiku, kurā piedalījās ap 25 000 vissavienības pakļautībā esošo uzņēmumu strādājošo. [\[105\]](#) Kremnoloģijas speciālistiem PSKP CK paziņojums bija vēsts, ka kaut kas tuvojas. Līdzīgi tas bija noticis 1968. gada jūlijā, rakstot par notikumiem Čehoslovākijā. Maskavas tonis laikrakstā «Pravda» pakāpeniski kāpa, līdz 20. augustā Varšavas pakta karaspēks okupē Čehoslovākiju. 1968. gada 7. augustā tika pieņemts līdzīga satura un izteiksmes PSKP CK paziņojums par notikumiem Čehoslovākijā. Arī pirms PSRS karaspēka ieiešanas 1979. gadā Afganistānā kompartijas oficiozs lietoja līdzīgu propagandu. Tajā laikā es neko nezināju par šīm baigajām paralēlēm, taču kremnoloģijas speciālistiem bija pamats gaidīt ļaunāko scenāriju Baltijā. Ne velti drīz sekoja ASV prezidenta Dž. Buša vēstule M. Gorbačovam, kurā viņš aicināja izturēties pret Baltijas valstīm tikpat iecietīgi kā pret Poliju. Tā kā parlamentārieši ir brīvāki savu politisko simpātiju apliecināšanā nekā valdības, šajā laikā Baltijas tautas kustības saņēma atbalstu arī no dažādu valstu parlamentu deputātiem.

1989. gada 31. augusts

31. augustā Rakstnieku savienībā sanāca Baltijas Padomes ārkārtas sēde, kurā tika pieņemts aicinājums Padomju Savienības tautām, kā arī vēstule ANO ģenerālsekretāram Peresam de Kueljaram. Roalds Dobrovenskis uzrakstīja tekstu aicinājumam, kura mērķis bija kļiedēt dezinformāciju, kas visu vasaru tika izplatīta ar Maskavas centrālās televīzijas un preses palīdzību, un stiprināt citās PSRS tautās centienus pēc savas identitātes: «...mēs uzskatām, ka nacionālās atdzimšanas ceļš ir neizbēgams un neatgriezenisks visām PSRS tautām, sākot ar krievu tautu, kura aizvadītajās desmitgadēs tāpat cietusi neaizpildāmus zaudējumus, – un šajā svētīgajā ceļā krievi saņems Baltijas valstu līdzjūtību un atbalstu.» Tālāk seko emocionālākie aicinājuma vārdi : «Cieņu pret cilvēktiesībām un straptautiskajām normām šai jomā mēs uzskatām par tikpat obligātu kā cieņu pret nāciju

tiesībām un galveno no tām: tiesībām uz eksistenci, pašapzināšanos, pašnoteikšanos, uz dzimto valodu, dzimto zemi. Krievu cilvēki, vai jūs būtu gatavi atteikties no līdzīgām tiesībām attiecībā pret Krieviju? Ukraiņi, vai jūs atteiktos no Ukrainas, gruzīni – no Gruzijas, tadžiki – no Tadžikijas?» Nē, no šīm tiesībām neviena PSRS tauta nevēlējās atteikties. Tas nacionālās pašapziņas konsolidācijas process, kurš biki bija sācies pēc pārbūves un kura stiprināšanā Baltijas tautu kustībām pieder tik izšķirīga nozīme, kulminēja 1991. gada vasarā, kad virkne padomju republiku pieņēma savas suverenitātes deklarācijas, bet pēc augusta puča kļuva par neatkarīgām valstīm. Tā Igaunijas PSR suverenitātes deklarācija, kuru Maskava tik asi nosodīja 1988. gada rudenī un kurai Latvijas un Lietuvas deputāti nebija gatavi sekot, bija kļuvusi par normu. 1989. gada augustā Baltijai piederēja PSRS gaišāko prātu simpātijas. PSKP CK lēmums bija devis pretēju efektu – nevis mūs kompromitējis, bet gan heroizējis. Ita Kozakeviča, tolaik Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācijas priekšsēdētāja, bieži citēja poļu dzejnieka Mečislava Romanovska vārdus «Par brīvību – jūsu un mūsu !» Tie bija rakstīti pēc 1831. gada sacelšanās sakāves, tātad vairāk nekā pirms simt piecdesmit gadiem, bet tajos ietvertais solidaritātes princips tik pilnīgi atbilda brīvības cīņu garam, ka atkal un atkal šo devīzi pārtvēra jaunas paaudzes. Tie piestāvēja arī tam garam, kas valdīja astoņdesmito gadu beigās PSRS demokrātiskajās kustībās. Neatkāpties. Solidarizēties. Atbalstīt.

Daudz skeptiskāk es vērtēju Kueljaram adresētās vēstules nozīmi un iespaidu. Tā tūlīt tika pārtulkota angļu valodā, un LTF informācijas aģentūra to izplatīja ārvalstu žurnālistiem un informācijas aģentūrām. Man nav zināms, cik plaši to vai komentāru par vēstuli publicēja pasaules masu informācijas līdzekļi. Tās būtiskākais uzdevums bija pievērst starptautiskās sabiedrības uzmanību situācijai Baltijas valstīs. Tolaik vēl bijām tik naivi, lai ticētu, ka ģenerālsekretārs sekos mūsu aicinājumam un atsūtīs uz Igauniju, Latviju un Lietuvu starptautisku komisiju, kas izpētītu un konstatētu, kāds ir cilvēku un nāciju tiesību pašreizējais stāvoklis, kā arī iekļaus jautājumu par Baltijas valstīm ANO Ģenerālās Asamblejas darba kārtībā. Mēs nekad neesam saņēmuši no ANO sekretariāta pat apliecinājumu, ka vēstule tur ir saņemta. Kur nu vēl ģenerālsekretāra paša atbildi. Tādu arī nevarējām saņemt, jo PSRS, viena no lielākajām politiskajām un finansiālajām ANO «akcionārēm», bija jo kupli integrēta sekretariāta augstākajā ierēdniecībā. Katrā ziņā pēc četriem gadiem, kurus pavadīju ANO Eiropas mītnē Ženēvā, tur pārstāvēt Latvijas intereses, man vairs nav ilūziju par atšķirību, kāda pastāv starp cilvēka un nāciju tiesībām uz papīra un realitātē, kā arī par sarežģītajām politiskajām spēlēm, kādas ap šiem diviem jautājumiem notiek ANO kuluāros. Tikai viens piemērs – Krievijas pirmais karš Čečenijā.

Tā kā Maskava Čečenijas netkarību neatzina, Krievija de iure un de facto vērsa savu armiju pret saviem subjektiem – Čečenijas civiliedzīvotājiem, kā čečeniem, tā krieviem. Tas ir akts, kas nav pieļaujams no starptautisko cilvēktiesību viedokļa. Tomēr ANO Cilvēktiesību komisijā un apakškomisijā par minoritāšu diskriminācijas jautājumiem tikai dažas valstis uzdrošinājās nosodīt Krievijas rīcību. ANO nav neviena oficiāla dokumenta – rezolūcijas vai paziņojuma par Čečenijas karu. Toties ANO Krievijas spiediena rezultātā 1992. gadā ir pieņēmusi rezolūciju un paziņojumu par cilvēktiesību situāciju Latvijā un Igaunijā. Krievijas uzbrukumi ANO mums kļuva sevišķi spīvi tieši Čečenijas kara laikā. Lai gan Latvijas un Igaunijas jautājums bija noņemts no ANO aktīvās darba kārtības, 1996. gada sākumā Krievija ierosināja atkal pieņemt dokumentu par cilvēktiesību jautājumu abās mūsu valstīs. Kāpēc? Islāma līgas valstis Cilvēktiesību komisijas kuluāros sāka izplatīt rezolūcijas projektu par karu Čečenijā, tāpēc Krievija izmantoja cilvēktiesības Latvijā un Igaunijā kā tirgošanās objektu. Abi gadījumi ne pēc starptautiski tiesiskajām normām, ne pēc cilvēciskās katastrofas mēroga pat nav samērojami, tomēr Krievija savu panāca. Islāma līga piekāpās Eiropas Savienībai un ASV un šā darījuma rezultātā abi dokumentu projekti tika atsaukti. Kā Čečenija, tā abas Baltijas valstis bija tikai sīka maiņas nauda šajā darījumā, kur ANO dižvaras cīnījās par savu prestižu un ietekmi. Arī 1999. gada rudenī, kad Krievija, kā ieganstu izmantojot cīņu pret terorismu, atkārtoti uzbruka Čečenijai, pasaule nav mainījusies. Tā tikpat bezspēcīgi noskatās, kā masveidīgi tiek slaktēti civiliedzīvotāji. Šādu darījumu atmosfērā pavadiju gandrīz četrus gadus, izmisīgi blefojot līdzī un cenšoties izspiest Latvijas labā maksimāli iespējamo. Katras Cilvēktiesību komisijas sesijas laikā no nervu sasprindzinājuma zaudēju vairākus kilogramus svara. Tā arī nenotrulinājos tiktāl, lai varētu pie Tautu savienības pils mierīgi paiet garām demonstrantiem no okupētās Tibetas. Katreiz kaunā nolaidu acis, jo atcerējos ilgos gadus, kad BATUN^[106] neveiksmīgi centās pievērst ANO uzmanību okupētajām Baltijas valstīm. Tagad Latvija bija ANO kluba biedre, un es nevarēju atļauties sekot savai sirdsbalsij. Man bija tā jāpakļauj valsts interesēm, un es nevarēju darīt neko, kas sakaitinātu vareno Ķīnu, kura tad varētu kļūt Krievijas sabiedrotā pret mums. Spilgts piemērs ir Ķīnas veto Drošības padomē par ANO miera uzturēšanas spēku mandāta pagarināšanu Maķedonijā. Neskatoties uz kara darbību blakus esošajā Kosovā, ANO spēki bija spiesti Maķedoniju 1999. gada februāra beigās atstāt, jo Maķedonija drosmīgi, bet neapdomīgi bija pieņēmusi lēmumu nodibināt diplomātiskās attiecības ar Taivānu. Tādas lietas Ķīna nepiedod.

PSKP CK 26. augusta lēmums bija nozīmīgs Baltijas kompartiju sairšanas procesa paātrinātājs. Sākās masveidīga izstāšanās no LKP. Latvijai bija aiz muguras 1959. gads,

kad nacionāļkomunisti tika represēti un atstumti no varas. Runājot par 1959. gada apvērsumu, vienmēr tiek uzsvērtas tā negatīvās sekas: hiperindustrializācija, rusifikācija, militarizācija, nacionālās identitātes vājināšanās, bet ir kāds aspekts, kurš līdz šim ir atstāts novārtā. Runa ir par krieviskotās kompartijas ļoti zemo prestiļu Latvijā, kas novērsa spēcīgas kreisās opozīcijas izveidošanos tūļit pēc neatkarības atjaunošanas. Pēc 1959. gada apvērsuma Latvijas kompartija latviešiem bija tikpat kā slēgta. Statistiski nepieciešamās proporcijas partijas nacionālajā kompozīcijā nodrošināja tie «latvieši», kas tā vai citādi PSRS bija pārdzīvojuši trīsdesmito gadu Staļina teroru un pēc kara ieradās Latvijā, lai celtu sociālismu. Viņi bija īsti padomju pārtautošanas politikas produkti, cilvēki bez dzimtenes izjūtas, kuriem šī zeme bija sveša un nemīlēta. Spilgtākie eksemplāri bija A. Pelše un A. Voss, kuri īstenoja latviešu tautai klaji naidīgu politiku. Vienīgais viņu darbības pozitīvais aspekts ir tas, ka viņi atbaidīja lielu daļu to latviešu, kas konjunktūras apsvērumu dēļ būtu varējuši saistīties ar kompartiju. Kad sākās partijas sairšana Latvijā, tad tās progresīvajam spārnā nebija ne tādas skaitliskās bāzes^[107], ne tāda līdera kā A. Brazausks Lietuvā, kas varēja pretendēt uz varas pārņemšanu. Latvija pagaidām ir vienīgā valsts Centrālajā un Austrumeiropā, kur bijušie komunisti, lai arī kā tie šodien sauktos, nav atgriezušies pie varas. Turpretim «Sajūdis» pēc neatkarības atjaunošanas saņēma īstu un labi konsolidētu «bijušo» opozīciju, kas pēc kāda laika atgriezās pie varas Lietuvā. Līdzīgi jauno nomaiņa ar «bijušajiem» notika arī citās kādreizējā sociālisma bloka valstīs.

Fronte un kompartija

Jautājums par partijas un frontes sadzīvošanu caurvij visu Atmodas laiku. Tā ir tēma, pie kuras uzskatu par nepieciešamu pakavēties īpaši, ne tikai kontekstā ar citām norisēm, kā to šur tur jau esmu darījusi savā stāstījumā. Neizprotot sadzīvošanas neizbēgamību un dramatisko pretrunīgumu, nav izprotams šis nu jau aizgājušais laiks, tāpat kā frontes taktika un lēmumi. Jau no frontes rašanās brīža, kad partija atļāva «radīt savu kapraci», tā ir divu pretimstāvēšanai nolemtu spēku sadzīvošana, līdz viens no tiem uzvar. Frontes un tās sabiedroto uzvara nozīmēja totalitārā režīma sabrukšanu un demokrātijas un tiesiskuma atjaunošanu, kas Latvijas gadījumā neizbēgami ietvēra arī valstiskās neatkarības atjaunošanu. Savukārt PSKP Latvijas nodaļa varēja uzvarēt, tikai atgriežoties pie pārbūves pieļauto brīvību ierobežošanas ar visiem totalitārisma rīcībā esošajiem represīvajiem līdzekļiem: personu fiziska iznīcināšana un represijas, dzelžainas cenzūras atjaunošana, ārkārtēju pilnvaru došana armijai un VDK. PSKP uzvarai bija jābūt totālai, tādai, kas aptver visu PSRS un atkal atjauno dzelzs priekškaru starp PSRS un brīvo pasauli. Laimīgā kārtā centrs Maskavā bija aizņemts pats ar savām varas spēlēm, bet visā Savienībā laiku pa laikam uzradās kāds jauns nemiera perēklis, kas prasīja tūlītēju agresīvu rīcību. Pēc Berlīnes sienas sabrukšanas Gorbačovam vairs nebija atpakaļceļa. Rietumi pamazām sāka pierast pie domas, ka Baltijai jāatgūst sava zaudētā neatkarība, un brīdināja Maskavu neķerties pie vardarbības, lai nomierinātu Baltijas republikas. Tādējādi LKP konservatīvie, tāpat kā pārējie PSRS konservatīvie, bija neglābjami zaudējuši laiku un tad, kad attapās, jau bija par vēlu saliedēties «pēdējai un izšķirošajai kaujai».

Laika periodā no frontes veidošanās 1988.gada vasarā un līdz 4. maija deklarācijas pieņemšanai 1990.gadā es saskatu vairākus kvalitatīvi atšķirīgus posmus frontes un partijas attiecībās. Pirmais posms noslēdzas ar LTF dibināšanas kongresu. Nākamais raksturojams ar abu organizāciju nepieciešamību savstarpēji sadzīvot. Turklāt frontes rīcībspēja ir atkarīga no konservatīvo un progresīvo spēku samēra partijā. Šis posms ietver PSRS Konstitūcijas kampaņu un PSRS tautas deputātu vēlēšanu kampaņu. Trešais, ilgākais sākas ar LTF 31. maija Aicinājumu, tad kulminē 26. augustā, kad tiek pieņemts PSKP CK lēmums par stāvokli Baltijas valstīs un likumsakarīgi noslēdzas ar Augstākās padomes 28.

decembra lēmumu par LPSR Konstitūcijas 6. panta – par partijas vadošo lomu – svītrošanu. Tas ir divvaldības laiks, kad frontes faktiskā ietekme nostiprinās, bet partijai vēl arvien pieder formālā vara. Šajā posmā sākas un attīstās partijas iekšējais sairšanas process, un fronte pilnīgi atbrīvojas no partijas ietekmes. Pēdējais posms raksturīgs ar izmisīgiem partijas reformspārņa mēģinājumiem pagūt ielēkt aizejošajā neatkarības vilcienā un atrast tajā savu vietu. Šajā laikā partija ir pilnībā aizņemta ar savām iekšējām problēmām, kas to likumsakarīgi noved pie šķelšanās nacionālkomunistos un rubikiešos.

Kompartijas «lomu» frontes konsolidācijas posmā esmu izvērstāk analizējusi, rakstot par dibināšanas kongresa sagatavošanu, tādēļ atgādināšu tikai dažas sakarības. Tautas frontes visās trijās Baltijas republikās radās apmēram vienlaicīgi un pēc vienas shēmas. Vēl pirms to veidošanās sabiedrības neapmierinātība sāka iegūt aktīvākas izpausmes formas. Jau 1986. gadā sāka aktivizēties dažādas neformālās kustības, bet 1987. gads izvērtās par «kalendāra nemieriem» – 14. jūnijs, 23. augusts, 18. novembris. Vides aizsardzības un vēstures mantojuma apzināšanas kustības, kas darbojās atklāti, ieguva arvien vairāk atbalstītāju. Savukārt Maskavā pēc pirmajiem aicinājumiem uz pārbūvi un atklātību partijas konservatīvais spārns sāka atgūties un organizēties pret M.Gorbačovu. Viņu pozīciju pauž plašāk nepazīstama marksma ļeņinisma pasniedzēja Ņ. Andrejeva, kuras atklāto vēstuli «Neatkāpties no principiem» publicē laikrakstā «Sovetskaja Rossija» 1988. gada 13. martā. Tajā izvērstā asā kritika pret jauno PSKP kursu^[108] Gorbačovam un viņa līdzgaitniekiem ir signāls, ka bez atbalsta «no apakšas» reformēt padomju varas sistēmu neizdosies. 13. aprīlī Edgars Savisārs Igaunijā ierosina radīt «Tautas fronti pārbūves atbalstam PSRS»^[109], un šis priekšlikums neizraisa pretdarbību ne Igaunijā, ne Maskavā. Attieksme ir nogaidoša. Pēc līdzīgas shēmas ar vietējiem akcentiem attīstās arī notikumi Latvijā. Radošo savienību plēnums 1988.gada 1. un 2. jūnijā, tad grandiozā 14. jūnija sēru diena. Tik atšķirībā no Igaunijas kompartijas, jau LKP CK 18. jūnija plēnumā notiek pirmais konservatīvo partijnieku uzbrukums daudz vājākajam reformistu spārnam. 19. partijas konferencē Gorbačovs tautas kustības veidošanos (runājot par Igauniju, jo citur vēl nekas nenotiek) min kā pozitīvu piemēru tam, ka tautas atbalsta reformu kursu. Partijas iekšējā pretestība gan aizkavē LTF iniciatīvas grupas aicinājuma publicēšanu līdz pat 19. jūlijam, taču PSKP CK ideoloģiskā sekretāra A. Jakovļeva vizīte Latvijā 8. augustā paver zaļo gaismu frontes konsolidācijai. Vizītes gaidās beidzot presē parādās arī ziņa, ka Mākslinieku savienībā atvērta LTF koordinācijas centrs. A. Jakovļeva norādījumi ir tik nepārprotami, ka cekisti apjukumā vilcinās iejaukties frontes veidošanās procesā un savas pasīvās nostājas dēļ zaudē pār to kontroli. Notikumi risinās tik strauji, un frontes aktīvistu darbojas ar tādu entuziasmu un tik mērķtiecīgi, ka pie birokrātiskās saskaņošanas

pieradinātā partokrātija šiem tempiem nespēj sekot. Kad septembra otrajā pusē partijas vadība mēģina atgūt ietekmi, dodot rīkojumu aktīvi veidot frontes atbalsta grupas flotē, kuģniecībā, aviācijas institūtā u. c., lai iegūtu pārstāvniecību kongresā, grupu reģistrācija ir jau beigusies. 21. septembrī rīcības komiteja apstiprina delegātu pārstāvniecības nolikumu. LTF dibināšanas kongresa gaita, debates un programmas apspriešana pārlicinoši parāda, ka Latvijas politikā ir ienācis jauns spēks, ar kuru turpmāk kompartijai būs jārēķinās un jāsadzīvo.

Atmodas periodā partijas aizkulisēs notiekošais vēl ir samērā maz pētīts. Tomēr tās publikācijas par partijas arhīviem, kas ir pieejamas, pārlicinoši parāda, ka Centrālkomitejai ir bijis savs plāns par Tautas frontes vietu un uzdevumiem šajā periodā. Frontei nebija paredzēta skaidra organizatoriska struktūra, bet tikai katrā rajonā pastāvīgi darbojošās pārstāvju sanāksmes, kurās bija jānodrošina partijas biedru vadība un kuras būtu veidotas no jau esošo organizāciju pārstāvjiem.^[110] Pārstāvji no rajonu sanāksmēm veidotu republikas sanāksmi. Frontei nebija paredzētas pirmorganizācijas. Tātad – fronti bija iecerēts veidot «no augšas». Pretēji plānotajam tā sāka veidoties «no apakšas». Statūtu izstrādes posmā, neskatoties uz dažu neatlaidīgajiem ierosinājumiem paredzēt citu organizāciju kolektīvu dalību (tā tas bija paredzēts LKP CK biroja 5. jūlija lēmumā «Par patriotisko kustību partijas līnijas atbalstam pārbūvei»), vairākums redakcijas komisijas locekļu to principiāli noraidīja. Tā tika novērsta iespēja frontes darbību ietekmēt «eksteritoriāli», kas pavērtu durvis uz arodbiedrību, komjaunatnes un pat atsevišķu partijas komiteju iekļaušanos frontē. Frontei cilvēki pievienojās individuāli un darbojās grupās, nodaļās un nodaļu apvienībās. Tā bija skaidri strukturēta organizācija, spējīga ātri un efektīvi rīkoties.

Tūlīt pēc kongresa vētrainās norises un pretrunīgajām izjūtām, kādas tas radīja latviešu un nelatviešu sabiedrībā, gan kompartija, gan fronte dedzīgi uzsvēra, ka ir sabiedrotās, jo «mērķi taču mums vieni un tie paši».^[111] Tā kā LKP Maskavas priekšā bija atbildīga par LTF izveidošanu, tā bija ieinteresēta notikušo servēt pēc iespējas garšīgākā mērcē, tāpēc LKP CK biroja lēmums par LTF dibināšanas kongresu apmierinājās ar tā pozitīvu novērtējumu, vien paužot sašutumu par pretpadomju un antipartijiskajiem aicinājumiem, «kas izskanēja J. Dobeļa, J. Vidiņa, V. Lāča, J. Rukšāna, I. Čiževska un citu delegātu runās».^[112] Pirmais nopietnais «sadarbības» pārbaudījums bija kampaņa par likumprojektiem par PSRS Konstitūcijas grozījumiem un par PSRS tautas deputātu vēlēšanām, kuras laikā vairs nebija noslēpjams, ka frontei un partijai šajā jautājumā ir dažādas intereses. Frontei dažu dienu laikā tika liegta pieeja preses izdevumiem, radio un televīzijai. Vien uzticīgākie sabiedrotie «Padomju Jaunatne», «Literatūra un Māksla» un

«Skolotāju Avīze» turpināja publicēt informāciju par norisēm frontē. Tā kā pēdējās divas bija nedēļas avīzes, informācijas operativitāte bija relatīva. Šis aizliegums uzskatāmi parādīja partijas reālo varu, tādēļ taktisku apsvērumu dēļ fronte uzsvēra atbalstu «gaišajiem spēkiem»: «... jaunievēlēto republikas vadītāju paziņojumi un darbības pirmie soļi pozitīvi uzņemti plašos Latvijas sabiedrības slāņos. LTF Dome ar gandarījumu atzīst, ka starp tiem un LTF programmu nav principiālu pretrunu.»^[113] Vienlaikus ar šo diplomātisko manevru, fronte nekavējoties organizēja parakstu vākšanu par LTF Domes ieteiktajiem likumu labojumiem, kas faktiski nozīmēja organizētu pretpēku oficiālajai PSKP pozīcijai. Līdzās tautas aptaujas mehānismam LTF izmantoja arī pastāvošos oficiālos ietekmēšanas kanālus: sadarbību ar LPSR Augstāko padomi, savu pārstāvju tikšanos ar PSKP CK locekli A. Lukjanovu utt. Šīs paralēlās akcijas liedza LKP CK atklāti kavēt frontes rīcību. Tiklīdz Maskavā PSRS Augstākā padome pieņēma abus likumprojektus, spiediens atslāba un abu organizāciju attiecības atkal kļuva neitrālākas. Tieši tādā gaisotnē 10. decembrī bija iespējams Latvijas Tautu forums, kura sasaukšanai LKP CK piesavinājās frontes ideju, bet fronte savukārt pēc ilgām diskusijām piekrita līdzdarboties foruma organizācijā LPSR Augstākās Padomes paspārnē, izdarot visu, lai tajā skanētu frontes rosinātas balsis. Forumā veiksmīgo norisi LKP varēja minēt kā abu organizāciju sadarbības pozitīvu piemēru Maskavā, kas mazināja to negatīvo efektu, ko bija radījušas par nacionālisma atdzimšanu Latvijā «sašutušo darbaļaužu» vēstules uz centru.

Papildus spriegumu sadzīvošanā ienesa Darbaļaužu internacionālās frontes veidošanās un dibināšanas kongress. Vienlaicīgā interfrontes rašanās visās trijās Baltijas republikās LTF un arī partijas progresīvajam spārnam bija signāls, ka PSKP konservatīvie, neostaļiniskie spēki sāk organizētu ofensīvu. Es atceros to auksto vēsmu, kas PSRS pāršalca 1988. gada pavasarī, kad tika publicēts Ņ. Andrejevas raksts. Iestājās klusums. Mēs bažīgi cits citam vaicājām, vai pārbūve bijusis tikai triks, kā sazīmēt tos, kuri bija pietiekami neuzmanīgi, lai atklātos kā «pareizās līnijas oponenti» un tautas ienaidnieki. Klusumu pārtrauca «Moskovskije Novosti» kritika. Tikai 6. aprīlī «Pravdā» parādījās redaktora sleja «Pārkārtošanās principi: domāšanas un rīcības revolucionaritāte». Kad nu oficiālais viedoklis bija pateikts, tad presē sākās atklāto vēstuļu gāzma, kuras pauda pilnīgu atbalstu Gorbačova kursam. Tāpat kā 38 Krievijas kultūras darbinieki, atklāto vēstuli rakstīja arī 19 Latvijas radošās inteligences pārstāvji.^[114] Toreiz šī pretestība bija brīdinājums Maskavas konservatīvajiem ar Jegoru Ļigačovu priekšgalā, ka jāorganizējas labāk, ka vairs nepietiks ar vienu raksteli, lai apturētu «kontrrevolūcijas» izplatīšanos. Negaidītā Baltijas tautu kustību iziešana no tiešas kompartijas kontroles bija labs konservatīvo arguments, ka jāmeklē pretlīdzeklis, kā pašu palaisto demonu – tautas

fronti – ierobežot. Nebija noslēpums, ka interfrontes rašanos atbalsta un veicina vairums LKP CK biroja locekļu un tā notiek pēc tieša PSKP CK rīkojuma un ar VDK kadru virsnieku piedalīšanos. Zaļo gaismu IF veidošanai Latvijā novembra sākumā deva CK biroja loceklis V. Medvedevs savas vizītes laikā. LKP CK birojs ne reizi netika izteicis kritisku vērtējumu šīs organizācijas darbībai. Pat februāra un aprīļa beigās, kad IF mītiņos pieņēma rezolūciju par vispārējā streika rīkošanu, CK birojs izteica nosodījumu nevis organizācijai, bet pašam aicinājumam. Partijas vadības direktīvas un centieni pierunāt LTF uz dialogu ar IF saņēma kategorisku noraidījumu, tādējādi tā nevarēja ziņot uz Maskavu, ka abas pārbūves atbalsta kustības darbojas lielā saskaņā un ir novērstas sabiedrības šķelšanās briesmas. Naivais mēģinājums vismaz ar preses ziņojumu radīt iespaidu, ka abu organizāciju vadība beidzot tikusies CK pie viena galda, izgāzās, jo LTF tūlīt publicēja precizējumu^[115], ka CK vadības tikšanās ar abām organizācijām notikusi atsevišķi. Šeit kompromiss nebija iespējams un nebija arī vajadzīgs, un šo frontes pozīciju atbalstīja daļa «gaišo spēku», kas šajā posmā objektīvi bija frontes sabiedrotie un ko interfronte apdraudēja tāpat kā fronti.

Daudz sarežģītākas LTF un LKP attiecības bija PSRS tautas deputātu vēlēšanu kampaņas laikā. Vēlēšanu kampaņa sākās divus mēnešus pēc pirmā LTF kongresa. Fronte tai nebija konceptuāli gatava, jo līdz pat novembra beigām bija aizņemta ar PSRS Konstitūcijas un vēlēšanu likuma apspriešanu. Nebija izveidojies arī sekretariāts – valdes rīcībā bija tikai daži algoti darbinieki. Tā ir izskaidrojams, kāpēc LTF nebija savas deputātu kandidātu datu bankas un kāpēc taktisku apsvērumu dēļ organizācija izvēlējās atbalstīt virkni «gaišo spēku» kandidātu. Kā to parādīja notikumi E. Repšes un I. Ņezbera vēlēšanu apgabalā (tikai 5% nobalsija par Repši), arī vēlētaji bija noskaņoti balsot mēreni. Vēlēšanu kampaņa kļuva par polarizācijas sākumu arī Latvijas kompartijā. Sākotnēji CK vismaz ārēji turpināja saglabāt vienotību un neitralitāti, tomēr, pāršķirstot tā laika avīzes, skaidri redzams, ka, kampaņai pieņemoties spēkā, nesaskaņas nav noslēpjamas un Rīgas partijas komiteja ar tās sekretāru A. Klaučēnu priekšgalā kļūst par konservatīvo spēku pulcināšanas centru. Spriegums starp demokrātiskajiem spēkiem, kas grupējas ap fronti, un demokrātiskā bloka kandidātiem, no vienas puses, interfronti un konservatīvo kompartijas daļu, no otras puses, kulmināciju sasniedza februāra beigās un marta sākumā, kad paklīda runas par masu informācijas līdzekļu vadītāju nomaiņu un represijām pret progresīvi noskaņotajiem republikas vadītājiem. Pēc aktieru piketa apcietināšanas pie CK mītnes fronte izšķīrās par lielas tautas manifestācijas rīkošanu. Manifestācija kļuva par demokrātiskās kustības, tajā skaitā «gaišo spēku», vienotības demonstrējumu. Mītiņā pieņemtajā telegrammā Gorbačovam teikts: «1959. gads kļuva par vienu no neostaļinisma spēku pirmajām uzvarām, kas ievilka sabiedrību stagnācijas purvā. Nepieļausim, lai tas

atkārtotos 1989. gadā. Demokratizācijas procesa ierobežošana Latvijā un citās Baltijas republikās draud ar neatgriezeniskām sekām pārbūves likteņiem Padomju savienībā.» Vēlreiz fronte tika steigusies palīgā kompartijai, lai novērstu konservatīvo spēku uzvaru un sev nodrošinātu tālākas darbības iespējas. Pēc frontes atbalstīto kandidātu uzvaras PSRS tautas deputātu vēlēšanās partijas un frontes attiecības kvalitatīvi mainījās. Sadzīvošanas periods gāja uz beigām. Tuvojās divvaldības laiks. To it spilgti var sajust spriegumā, kāds valdīja, tiekoties LKP un LTF vadībai 29. martā, trīs dienas pēc vēlēšanām. V. Soboļevs, izteikdams neapmierinātību par uzdrīkstēšanos ar viņu cīkstēties, pārmeta, ka fronte viņam var pateikties par «Atmodu», jo Maskava neesot gribējusi to atļaut, bet viņš «šo grēku esot ņēmis uz sevi» (sak, kā atļāvu, tā arī aizliegšu!). Vulfsons atgādināja, ka Soboļevam uz sirdsapziņas esot arī otrs grēks – «Jedinstvo». Otrais sekretārs piesarka un atcirta, ka viņš varot slēgt abas avīzes. Sarunas turpinājums ir citēšanas vērts:

«– Vai tie ir draudi?

– Jā!

– Tad nākošajā dienā mēs – trīssimttūkstoš cilvēku – iziesim pie CK ēkas.

– Tie ir draudi?

– Jā!»^[116]

Atskatoties uz šo periodu no mūsdienu pozīcijām, tas var likties kā tāda LTF lavierēšana un skaidras programmas un mugurkaula trūkums, taču toreizējos apstākļos tas bija vienīgais ceļš, kā nodrošināt organizācijas skaitlisko izaugsmi, tās struktūru izveidošanos un nostiprināšanos visā Latvijā, kā arī demokrātisko brīvību pakāpenisku paplašināšanos masu informācijas līdzekļos. Kamēr partija vēl nebija novājināta, tai piederēja vara atļaut un aizliegt, tās rīcībā bija represīvais aparāts, tāpēc sākotnēji frontes, tāpat kā citu neformālo organizāciju darbošanās efektivitāte bija saistīta ar partijas pieļāvīgu attieksmi pret tām. Būtiski bija, lai saglabātos līdzsvars starp konservatīvajiem un «gaišajiem spēkiem» partijā pašā, tādēļ Jānis Freimanis, izsakot mūsu daudzu tā brīža izjūtu, aicināja: «Domājošie un labu gribošie LKP biedri: neatstāriet tomēr partijas rindas!»^[117] Kā ar neizbēgamu ļaunumu bija jāsamierinās ar to, ka katrā frontes valdes un Domes sēdē bija klāt LKP CK instruktors, kurš gan nekad neiejaucās mūsu karstajās diskusijās, tomēr visu cītīgi pierakstīja. Tas bija lieks darbs, jo VDK katru dienu Centrālkomitejai sniedza ziņojumu par frontes aktivitātēm un tās vadītājiem, un mums nebija nekādu ilūziju par VDK cilvēku klātbūtni valdes sēdēs. Kā jau agrāk rakstīju, tad daudz par to nelauzījām galvu. Ja bija nepieciešama diskrēta saruna, tad tā notika šaurā lokā, kaut kur Latvijas laukos, jo mūsu dzīvokļi nebija droši pret noklausīšanos. Arī

stratēģiskās vadības apspriedes nenotika frontes mītnē, bet ārpusē. Šodien ir zināms, ka arī to diskrētums ir bijis relatīvs. Pēc skandalozo čekas maisu atvēršanas pat «šaurā loka» cilvēku uzvārdi ir atrodamī šajās kartotēkās. Manuprāt, CK instruktors pazuda drīz pēc 31. maija Aicinājuma pieņemšanas. Arī mūs arvien retāk «aicināja» uz konsultācijām CK mītnē. Drīzāk kāds «biedrs» pats iegriezās frontes namā «no sirds» parunāties vai arī uzaicināja pastaigāties. Kopš jūnija, kad pēdējo reizi tikos ar LKP CK otro sekretāru V. Soboļevu, mani lika mierā, un turpmāk visas sarunas ar CK pārstāvjiem risināja politiskās komitejas priekšsēdētājs Ivars Godmanis vai citi valdes locekļi.

Jūtot, kā vājinās partijas ietekme uz fronti, LKP CK vadība un aparāts pakāpeniski atteicās no līdzšinējā direktīvā toņa un mēģināja atrast dialogu ar fronti, lai ar partijas biedru starpniecību vismaz saglabātu tajā savu iespaidu. Vienlaicīgi izpaudās mēģinājumi sašķelt fronti, vājināt tās spēku. Tas tika darīts gan atklāti sarunās ar frontes vadītājiem un aktīvistiem, norādot uz LNNK un VAK kā galveno frontes konkurentu tuvojošajās vēlēšanās, gan ar partijas vadības rīcībā esošo VDK aģentu palīdzību, saasinot attiecības starp frontes mērenajiem un radikālāk noskaņotajiem spēkiem. Šie plāni neizdevās, un par spīti kritiskām situācijām fronte saglabāja savu vienotību.

31. maija Aicinājums bija LTF apzināts solis, lai pārtrauktu līdzšinējo lavierēšanu un izlikšanos un runātu skaidru valodu tik būtiskajā valstiskās neatkarības jautājumā. Tāpat Aicinājums nostādīja arī kompartiju un katru tās biedru izvēles priekšā. Partija vairs nevarēja turpināt nenoteikto, gludeno frāžošānu par pārbūves atbalstīšanu. Tai bija jāieņem noteikta pozīcija neatkarības jautājumā tāpat kā daudzos citos, un tas neizbēgami polarizēja partijas biedrus starp diviem grupējumiem – neostaļinismu un nacionālkomunismu. Lai gan tūlīt pēc Aicinājuma pieņemšanas frontes vadībai tika darīts zināms, ka pēc tik radikāla soļa fronte vairs nebūs iespējams turpmāk sadarboties ar LKP, tomēr nekādi drakoniski «mēri netika pieņemti». 18. jūnijā gan publicēja LKP CK biroja lēmumu par Aicinājumu, tomēr tā valodā izpalika agresivitāte un neostaļiniskie štampi, kas raksturoja 5. marta lēmumu par LNNK 1. kongresu. Acīmredzot partijas vadība bija mācījusies no savām nesējām kļūdām. Lai sagatavotos PSKP plēnumam par partijas nacionālo politiku, jūnijā pieņemts arī lēmums augustā sasaukt LKP CK plēnumu par politisko situāciju un pārbūvi. Partijas biedri tika aicināti uz atklātu diskusiju par šo tēmu. Lēmuma pieņemšanas brīdī LKP vadība vēl nevarēja paredzēt, ka diskusija partijas šķelšanās procesā nevis mazinās, bet gan padziļinās. Jau 4. maija CK plēnumā no konservatīvo puses atskanēja balsis par nepieciešamību sasaukt ārkārtas partijas kongresu. Tas liecināja, ka atsevišķo partijas organizāciju un biedru līdzšinējā bezierunu pakļaušanās vadības lēmumiem zūd un arī konservatīvi noskaņotie «īsteno ideālu»

aizstāvji sāk saliedēties. Mēģinājums konsolidēt partijas biedrus ar jaunas rīcības programmas projektu vēl saasināja pretrunas. Konservatīvie projektu uzskatīja par atkāpšanos no partijas normām. Savukārt progresīvie – par pārāk nekonkrētu un vāju dokumentu. Rezultātā vairākas grupas izstrādāja alternatīvus programmas variantus.

Līdz ar 31. maija Aicinājuma apspriešanu LTF grupās un nodaļās atklāti sākās diskusijas par frontes un partijas attiecībām, par partiju pašu un tās lomu sabiedrībā. 15. jūlijā Dome pieņēma paziņojumu «Sakarā ar gatavošanos paplašinātajam LKP CK plēnumam». Bija pagājis tikai mēnesis, kopš partija izteica vērtējumu par 31. maija Aicinājumu, taču abu organizāciju lomas jau bija mainītas. Nu fronte izvirzīja prasības partijai, nevis otrādi. Šajā paziņojumā LTF Dome izteica atbalstu visiem tiem komunistiem, «kuru darbība vērsta uz Latvijas valsts suverenitātes sasniegšanu», un uzsvēra, ka LKP organizatoriski ir jāatdalās no PSKP un jāatsakās «no varas un ideoloģijas monopola». Partija gan bija novājināta, tomēr tai vēl arvien piederēja reālā ekonomiskā un politiskā vara, un tās vadībai – vienīgā reālā sakaru sistēma ar PSKP un PSRS vadību. Frontei bija ietekme, bet nebija varas aparāta. Tieši tāpēc tika izteikts šis no mūsdienu viedokļa nekonsekventais atbalsts neatkarīgās kompartijas izveidošanai, no kura vēlāk fronte atsakās. Arī partijas rīcības programma saņēma nesaudzīgu kritiku no frontes vadītājiem, tolaik vēl LKP biedriem.^[118]

Gorbačovam bija ko raizēties, jo ar «kaitīgu elementu» darbību varēja izskaidrot separātisma tendences Baltijā un citur tikai līdz tam laikam, kamēr separātisms neskāra kompartiju pašu. Pirmās ķecerīgās balsis sāka skanēt Lietuvā, kur tāpat kā Latvijā notika gatavošanās paplašinātam partijas CK plēnumam par politisko situāciju. Diskusijas ievirze apliecināja, ka vairākums partijas biedru atbalsta Lietuvas atdalīšanos no PSRS un nacionālās partijas organizācijas neatkarību no PSKP. Kad tādas pašas balsis sāk skanēt tik krieviskotājā Latvijā un pat kompartijas paplašinātajā plēnumā, tas izraisīja skarbu uzbrēcienu no Maskavas. «Pravdā» 15. augustā tika publicēts raksts «Apturēt negatīvos procesus, nosargāt pārbūvi», kurā asi kritizētas Baltijas republiku partijas organizācijas, to neatkarības centieni. Šis raksts ir prelūdijs 26. augusta PSKP CK lēmumam par stāvokli Baltijas republikās. Lēmums vēlreiz parādīja, cik ļoti centrs atpaliek no izpratnes par reālo situāciju, jo šis brīdinājums, kura uzdevums bija procesu apturēt un pavērst pareizā virziena, izraisīja katastrofālas sekas Baltijā kā partijas organizāciju, tā arī individuālo biedru līmenī – sākas masveidīga izstāšanās no kompartijas. Šī trieciena spēku laikraksts «Atmoda» rezumējis īsi un asprātīgi : «Dzilās sērās paziņojam, ka 26. augustā pēc ilgstošas agonijas pēkšņi ņēmušas galu CK autoritātes paliekas – mūsu gadsimta prāts, gods un sirdsapziņa. Biedru grupa.»^[119] PSKP CK lēmums uz partijas funkcionāriem tomēr

iedarbojas kā atvēsinoša duša. Kad pārtrauktais plēnums 30. augustā atsāka darbu, tad gaidītā partijas šķelšanās nenotika. Plēnums rātņi pieņēma rīcības programmu «Pa Latvijas suverenitātes ceļu», iespraužot vārdu «padomju». Tās apspriešana nekļuva par «visas tautas lietu», pat ne par «visas partijas lietu», jo pēc nedēļas – 11. septembrī tika publicēts LTF jaunās programmas projekts, un gatavošanās LTF 2. kongresam kļuva par Latvijas politiskās dzīves dominanti. Visās LTF nodaļu konferencēs viens no dedzīgāk apspriestajiem jautājumiem bija attieksme pret kompartiju. Visi bija vienisprātis, ka partija nonākusi pie sabrukuma robežas un katram pašam jāizšķiras – izstāties vai palikt. Balvu tautfrontietis V. Bukšs rajona konferencē vienkāršiem vārdiem rezumēja vispārējo noskaņojumu: «Pēdējās dienās man kādi desmit cilvēki paspieduši roku par to, ka esmu izstājies no PSKP. Toties desmit gadu laikā neviens nebija pateicis paldies, ka es tur iestājos.»^[120] Iniciatīva tiktāl bija pārgājusi LTF rokās, ka pat partijas Centrālkomitejas pirmais sekretārs uzskatīja par nepieciešamu vēl nebijušā formā taisnoties par fronte izteikto kritiku – laikrakstos tika publicēta «Atklāta vēstule Dainim Īvānam» ar pieticīgu parakstu «Ar cieņu. J. Vagris».^[121]

Lai arī pirms LTF 2. kongresa kompartijas vadība Rīgā un rajonos deklarēja, ka jaunās programmas pieņemšanas gadījumā tā kļūs par šķērsli būt vienlaicīgi LTF un PSKP biedram, tomēr partijas vadības rīcībā vairs nebija līdzekļu, kā piespiest ierindas biedrus pakļauties tādām direktīvām. Partijā valdošo noskaņojumu pauž lielais atbalsts, kas tika izteikts jaunajai frontes programmai gan tās apspriešanas gaitā, gan kongresā pašā, kur par to nobalsoja arī tie 26% delegātu^[122], kuri vienlaicīgi bija arī kompartijas biedri. LTF Domē, valdē, politiskajā komitejā, nodaļās, privātās sarunās partijā notiekošie procesi tika regulāri apspriesti, jo tuvojās vēlēšanas un bija jāizšķiras, vai fronte atbalstīs partijas izvirzītos kandidātus. Tas bija jautājums par varu, kas virknei LKP biedru lika izšķirties par «Aicinājuma Latvijas komunistiem» radišanu. Šajā dokumentā, ko CK birojs atļauj publicēt 28.novembrī pēc ilgas vilcināšanās^[123], tā autori paziņoja par gatavību atteikties no kompartijas varas monopola un padarīt partiju par vienu no politiskās sistēmas sastāvdaļām. Būtiskajā jautājumā par partijas organizatorisko statusu reformkomunistu grupa iestājas par tās neatkarību no PSKP, bet lēmuma pieņemšanu atlika līdz partijas kongresam, kas bija fatāla kļūda viņu ietekmes saglabāšanai. Vēl aicinājuma sagatavošanas procesā sākās spiediens uz frontes vadību, lai tiktu izteikts atbalsts reformkomunistiem. Tomēr valde un Dome atteicās aplaudēt drosminiekiem, pareizi uzsverot, ka «Latvijas komunistu pozīcijai jābūt nepārprotami formulētai un organizatoriski apstiprinātai līdz LPSR AP deputātu kandidātu izvirzīšanai».^[124]

Frontes vērtējumā partijas atdalīšanās process noritēja pārāk gausi. Reformkomunisti gan savu pozīciju deklarēja, taču organizatoriski nekas vairāk par diskusiju nenotika. Pat tukumnieku paziņojums par frakcijas dibināšanu LKP ietvaros nenozīmēja atdalīšanos, bet paredzēja jautājuma izlemšanu atstāt ārkārtas kongresam. LKP vēl arvien piederēja varas monopols. LTF vadība privāti daudzkārt tikās ar reformkomunistiem, mudinot rīkoties, bet bija jūtams, ka viņiem priekšgalā trūkst tādas personības kā A. Brazausks Lietuvā. Redzamākā figūra progresīvo spēku vidū bija I. Ņezbers, bet viņš atteicās spert izšķirīgo soli un saraut saites ar LKP, atrunādamies ar tehniskām un administratīva rakstura problēmām – kāpēc atstāt visu partijas mantu konservatīvajiem, esot jāvienojas par tās dalīšanu ar centru, kam piederēs laikraksts «Cīņa», LKP CK tipogrāfija utt. Iespējams, ka partijas funkcionāra instinkts Ņezberam lika pagaidīt, kā beigsies notikumi pie kaimiņiem, kur 20. decembrī sanākušais XX partijas kongress pieņēma lēmumu par Lietuvas Komunistiskās partijas patstāvību un aicināja republikas komunistiem apvienoties, lai ietu uz kopīgu mērķi – neatkarīgas Lietuvas valsts un demokrātiskas sabiedrības izveidošanu. Lai arī šāds lēmums bija sagaidāms, tomēr Gorbačovs vēl cerēja ietekmēt «lietuviešu biedrus» un paziņoja par savu nodomu tuvākajā laikā doties uz Viļņu. Šodien var tikai izteikt pieņēmumus, kas būtu noticis, ja mūsu reformkomunisti būtu rīkojušies tikpat izlēmīgi kā lietuvieši. Iespējams, ka tad Augstākās padomes vēlēšanu rezultāti būtu citādi un tajā tiktu ievēlēts lielāks procents partijas vadošo kadru, kas ievilkta AP Tautas frontes frakciju vēl lielākā nenoteiktības purvā. Tādu pieļāvumu gribas izdarīt, iepazīstoties ar Lietuvas sabiedriskās domas aptaujas rezultātiem, kuri apliecina, ka 1989. gada decembrī – tātad pēc XX kongresa – nevis «Sajūdis», bet kompartija ir tā organizācija, kam lietuvieši tic visvairāk. [\[125\]](#)

Šādā reformkomunistu vilcināšanās atmosfērā LTF guva masveidīgu uzvaru vietējo padomju vēlēšanās, taču vēlēšanas atklāja jaunu spraugu, kā partijas aparāts var pārņemt varu. Daudzviet padomēs tika ievēlēti arī vietējie partijas vadītāji, kolhozu priekšsēdētāji, lielo uzņēmumu vadītāji. Tie bija savā rajonā pazīstami un atbalstīti cilvēki, ar lielu pieredzi varas spēlēs un plašiem sakariem vietējā sabiedrībā. Frontes vadība ar pārsteigumu vēroja, ka iezīmējas bīstama tendence par deputātu padomes priekšsēdētāju ievēlēt rajona partijas komitejas pirmo sekretāru. Tāda notikumu ievirze precīzi atbilda Gorbačova iecerētās administratīvi politiskās reformas scenārijam. Te nu fronte stāvēja sūras izšķiršanās priekšā – lai salauztu veco varas aparātu, šis atbildīgais postenis, tāpat kā citi atlēgas mezgli, bija jānodod tautfrontiešu rokās. Bet par to daudzviet pašus tautfrontiešus vēl vajadzēja pārliecināt. Vēl LTF 2. kongresā pieņemtajā rezolūcijā par PSKP varas monopola likvidēšanu prasīts, lai Augstākā padome pieņem lēmumu par 6.

panta izslēgšanu no LPSR Konstitūcijas. Redzot, ka šis pants kļūst par veiksmīgu argumentu frontes vadības kampaņā pret partijas aparāta mēģinājumiem saglabāt varu vietējo padomju līmenī, Augstākā padome 28. decembrī beidzot pieņēma lēmumu par partijas vadošās lomas atcelšanu. Tieši Augstākās padomes vēlēšanu kampaņa kļuva par LTF un partijas konfrontāciju cīņā par varu. Likās, ka pat «gaišie spēki» vairs nelolo ilūzijas, ka neatkarīgā kompartija var kļūt par ietekmīgu konkurentu cīņā par varu, tāpēc uzsvars tika pārnests uz citām organizācijām. 5. februārī priekšvēlēšanu kampaņā sevi pieteica jauns veidojums – priekšvēlēšanu savienība «Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku». Tajā bija apvienojušies virkne sabiedrībā plaši pazīstamu cilvēku, kuri baudīja augstu tautas uzticību – J. Stradiņš, J. Peters, R. Pauls – un kuriem šoreiz bija pievienojušies arī oficiālās varas pārstāvji un «gaišo spēku» simboli A. Gorbunovs, V. E. Bresis, I. Ķezbers u. c. Šis aicinājums, manuprāt, bija neizdevies mēģinājums atkārtot shēmu, kas tik veiksmīgi bija īstenojusies 1988. gada vasarā, frontes veidošanās posmā, bet nevarēja darboties 1990. gada februārī, kad aiz šīs grupas vairs nestāvēja vienota partija ar rīcībspējīgu aparātu.

Frontē nebija vienprātības par attieksmi pret nacionālās kompartijas veidošanos. Visskaidrākā pozīcija bija frontes paspārnē esošajām radikālāk noskaņotajām organizācijām, kas principā bija pret atbalstu kompartijai, lai kā to arī sauktu. Mēs, frontes sešinieks, nebijām pārliecināti, ka Latvijas neatkarīgajai kompartijai var būt kāda nozīme politiskajā procesā, jo nelielais latviešu skaits^[126] partijā tai nekad nedotu tādu svaru kā Lietuvā^[127], tāpēc arvien vairāk nosvērāmies par aicinājumu izstāties no tās. Ne visi valdes un Domes locekļi domāja tāpat. Viņi pamatoti uzskatīja, ka 6. panta darbības atcelšana ir deklaratīvs akts, kas nemazina briesmas procesu Latvijā ietekmēt ar Maskavas rīcībā esošajiem līdzekļiem, tāpēc bija pārliecināti, ka frontes pienākums ir veicināt un atbalstīt neatkarīgās kompartijas veidošanos, lai par PSKP vienīgo sarunu partneri nekļūtu Latvijai naidīgi noskaņotie LKP ortodoksālie komunisti ar A. Klaučēnu un A. Rubiku priekšgalā. Citi bija pārliecināti, ka reformkomunistu klātbūtne mazina LKP agresivitāti un bīstamību, tāpēc uzskatīja, ka ar partijas sadalīšanos nav jāsteidzas. Redzot, kā reformkomunistu vilcināšanās rezultātā vājinās izredzes radīt nacionālu kompartiju, kas kļūtu frontes sabiedrotā valstiskās neatkarības atjaunošanā, un noguruši no bezgalīgajām frontes iekšējām diskusijām par šo jautājumu, Dainis Īvāns, Pēteris Laķis, Vilis Seleckis un vairāki citi partijas biedri publicēja aicinājumu LKP pašlikvidēties.^[128] Šis paziņojums izraisīja pretrunīgus komentārus ne tikai no reformkomunistu puses, bet arī no LTF Domes un valdes locekļu puses. To, cik aicinājums pašlikvidēties bija gaidīts, apliecina aktivitāte, ar kādu tam atsaucās daudzi partijas ierindas biedri, tādējādi samazinot jau tā mazskaitlīgo

nacionālās partijas biedru bāzi. Partijas pašlikvidēšanās tēma kļuva par vienu no frontes priekšvēlēšanu kampaņas elementiem diskusijās ar vēlētājiem. Neatkarīgās kompartijas atjaunošanas piekritēji gan 24.februārī pulcējās uz konferenci, lai sagatavotos LKP ārkārtas kongresam, tomēr ne šī konference, ne kongress pats vairs nevarēja iedvest dzīvību laiku un iniciatīvu zaudējušajai idejai. Kad 7. aprīlī 261 delegāts A. Čepāņa vadībā atstāja kongresu, tad beidzot ilgi gatavotā un gaidītā partijas šķelšanās bija noticis fakts. Fakts, kam vairs nebija nozīmes, jo aiz muguras bija 18. marta Augstākās padomes vēlēšanas, kurās frontes atbalstītie kandidāti bija uzvarējuši. Kongresā par LKP CK pirmo sekretāru tika ievēlēts A. Rubiks, kurš turpināja īstenot latviešu tautai un atjaunotajai valstij naidīgu politiku. Nacionāļkomunisti pamazām izklīda vai iekusa citās partijās, lai pārtaptu par sociāldemokrātiem, ceļiniekiem, saimniekiem, tēvzemiešiem, zīgeristiešiem. Šodien Latvija ir vienīgā no bijušā padomju bloka valstīm, kurā nacionāļkomunisti vēlēšanu rezultātā nav atgriezušies pie varas, tāpēc es reformkomunistu vājumu 1989.-1990. gadā vērtēju kā viņu lielāko nopelnu Latvijas labā.

Otrais kongress

Kā jau minēju, vēl maija sākumā vairākas radikālāk noskaņotas LTF nodaļas pieņēma lēmumu par nepieciešamību sasaukt ārkārtas kongresu. Šis virnojums drīz apsīka, jo to neutralizēja 31. maija Aicinājums, kas faktiski ievadīja 2. kongresa sagatavošanas procesu un aizsāka jaunās programmas veidošanu. Uzmanību no kongresa zināmā mērā novērsa arī diskusija par pilsoņu komitejām un to organizēšana. Daļa pilsoņkustības aktīvistu bija tie paši, kas iestājās par ārkārtas kongresu. Praktiskais komiteju organizēšanas darbs, kā arī konceptuālās diskusijas presē ar frontes centristiem aizņēma pārāk daudz radikāļu laika un uzmanības, lai vēl atlicinātu spēkus vienas trešdaļas domnieku vai vienas trešdaļas nodaļu pārliecināšanai par tāda kongresa sasaukšanas nepieciešamību (to noteica LTF statūti).^[129] Lēmumu par LTF 2. kongresa sasaukšanu pieņēma jau 10. jūnijā, tātad tajā pašā Domes sēdē, kurā apsprieda 31. maija Aicinājumu. Līdz ar termiņa noteikšanu runām par ārkārtas kongresu tika atņemts dumpīgās pievilcības valdzinājums, jo pat ārkārtas kongresa sagatavošanā ir nepieciešams laiks delegātu izvirzīšanai. Kad to visu salika kopā, tad starpība starp kārtējā un ārkārtas kongresa norises laiku bija nenozīmīga, un tā nu frontes radikālais spārns^[130] sāka gatavoties kaujai ar «satrunējušajiem kompartijas ielikteņiem» – frontes centristiem – īstajā kongresā. Ķildīgās atmosfēras dēļ gatavošanās posms man ir palicis atmiņā kā kaut kas smags un nomācošs. J. Škapars un pārējie frontes gudrie nodarbojās ar lielajiem jautājumiem: statūti, jaunā programma, konsultācijas ar pārējiem politiskā teātra spēlētājiem un sakari ar presi. Manā ziņā bija atstāta kongresa praktiskā organizēšana un procedūras jautājumi, kuriem radikāļi pamatoti veltīja lielu uzmanību.

1989. gada 15. jūlijs

Pirmā kauja notika par kongresa norises vietu un delegātu pārstāvniecības normām. Vidzemes priekšpilsētas nodaļa jūnija sākumā Domei iesniedza valdes paziņojumu par gatavošanos 2. kongresam, kurā pieprasīja, ka kongresa delegāti var būt tikai nodaļu izvirzītie pārstāvji. Tas bija darīts, lai nepieļautu, ka vecās Domes simtnieks iegūst delegātu statusu un tiesības balsot. Otra prasība attiecās uz pārstāvniecības normu kongresā. Prasītāji uzskatīja, ka jāizvirza viens delegāts no 100 frontes biedriem. Tobrīd

LTF bija vairāk nekā 200 000 biedru, tātad kongresam būtu nepieciešama telpa, kura varētu uzņemt vairāk nekā 2000 dalībnieku plus vēl žurnālisti un daudzie kongresa viesi. Jūnija Domes sēdē izdevās jautājuma apspriešanu atlikt, aicinot arī citas nodaļas iesniegt savus priekšlikumus. Nākamajā Domes sēdē 15. jūlijā valde domniekiem piedāvāja apkopotos priekšlikumus par kongresa darba kārtību un jaunās programmas un statūtu redakcijas komisijas sastāvu. Lai gan šajā sēdē tika apspriesti arī būtiskie jautājumi par LPSR Konstitūcijas labojumiem un vēlēšanu likumu, tieši diskusija par kongresa organizatoriskajiem jautājumiem «apēda» lielāko daļu laika. Apspriešanu vadīju es. Pārlasot sēdes stenogrammu, man šķiet tik nepatīkama vispārējā neuzticība, kas tajā valdīja. Neslēpti indīgās piezīmes, ko radikāļu mazākums veltīja centristiem, un mierīgais domnieku vairākums, kas noskatījās šo izrādi. Reizē skumji un komiski. Toreiz gan man smieklī nenāca. Biju saspringusi līdz pēdējam, jo biju apņēmusies nezaudēt savaldību un atturēties no sev tik raksturīgajām kodīgajām piezīmēm, kas situāciju vēl tikai saasinātu. Daļa domnieku kritizēja to, ka dokumentu projekti nav savlaicīgi izplatīti. V. Avotiņš tos raksturoja kā nevajadzīgi sarežģītus un nesaprotamus. Citi projektus uzskatīja par īpaši aizdomīgiem kaut vai tāpēc, ka tos bija ierosinājusi valde. Pat J. Rukšāna, radikāļu līdzjutēja, saprātīgais priekšlikums dot pārstāvniecības priekšrocības Latgales LTF nodaļām to mazskaitlīguma dēļ saņēma visasāko pretsparu. Radikāļiem bija aizdomas, ka Latgales mērenie nostiprinās centristu frakciju, un to nu, viņuprāt, nedrīkstēja pieļaut. Likās, ka pat Latgales nodaļu pārstāvju saprātīgās runas nogrimst nelielās radikāļu grupas saceltajā kņadā. Tomēr, man par pārsteigumu, kad nonāca līdz balsošanai par šo jautājumu, gandrīz vienbalsīgi tika pieņemts lēmums ņemt vērā Latgales īpatnības un dot tai priekšrocību izvirzīt vienu delegātu no 150 biedriem. Aizstāvot «lielu un patiesi demokrātisku» kongresu, nenogurstošais taisnības cīnītājs M. Grigulis sasārtušiem vaigiem klaigāja: «Ja katrs desmitais delegāts būs no vecās TF vadības, tad kongress nelems pareizi!»^[131] It kā viņam vienam piedrētu monopols zināt, kas ir pareizi. Lai neatstātu bez uzraudzības rīcības komiteju, viņš ierosināja tajā iekļaut nodaļu pārstāvjus, jo «tad nebūs runas kā pēc pirmā kongresa».^[132] Tā bija vāji slēpta apsūdzība frontes vadības virzienā par negodīgumu un mahinācijām. Šo priekšlikumu noraidīja, jo visi saprata, ka rīcības komitejas darbs ir tehnisks process, kas attiecas uz praktiskām lietām.^[133] Samērā raiti izdevās vienoties par redakcijas komisijas sastāvu, jo valdes priekšlikumā jau bija iekļauts viss iekšējo grupējumu spektrs. Nevienam nebija iebildumu pret J. Škapara kandidatūru komisijas vadīšanai. Grigulis gan ieteicās, ka tajā jāiekļauj arī nodaļu pārstāvji, taču konkrētu kandidatūru trūkuma dēļ tas nenotika. Daži atteicās paši. Man žēl, ka redakcijas komisijā nevarēja strādāt E. Repše, jo viņam tajā laikā bija paredzēts ārzemju brauciens. Viņa skaidrā, līdzsvarotā domāšanas maniere būtu tik daudz devusi raitam

darbam. Repšes vietā no LNNK tika iekļauts nervozais un kategoriskais V. Lācis. Esošo sarakstu vēl ieteica papildināt ar J. Dineviču (LSDSP) un V. Avotiņu.^[134] Man šķiet, ka arī radikāļiem nebija īsta priekšstata par LTF vairākuma noskaņojumu. Vēloties palielināt delegātu kopskaitu, viņi faktiski sevi pakļāva riskam palikt vēl lielākā mazākumā, jo plašāka pārstāvniecība nepastiprinātu kongresa radikāļu, bet gan mēreno, līdzsvaroto daļu. Viņi bija kļuvuši par upuri slēgtas, mazas grupas efektam, kas izpaužas kā pakāpeniska īstenības deformācija un realitātes izjūtas zaudēšana, tādēļ ka trūkst objektīvas informācijas vai arī notiek psiholoģiska norobežošanās no visa, kas pašu uzcelto zilonkaula torni varētu sagraut. Vairums domnieku atbalstīja valdes nostāju, ka Sporta manēžas tehniskais aprīkojums nav piemērots kongresa darbam un vienīgā alternatīva ir Politiskās izglītības nams ar tā tulkku kabīnēm, translācijas iekārtām un nepieciešamajām palīgtelpām. Pēc ilgās ālēšanās, kad beidzot tikām līdz balsošanai, Domē vairs nebija kvoruma, un tad Grigulis varēja sākt sev tik mīlo diskusiju par statūtiem, pieprasot, lai jautājuma izskatīšanu no jauna pārceļ uz nākamo Domi. Kvoruma trūkums pavēra izredzes radikāļiem vēlreiz mēģināt un panākt savu. Laimīgā kārtā plosīšanās bija domniekus krietni sakaitinājusi, un viņi piekrita manam priekšlikumam balsot par nospriesto, bet klātneesošo viedokli uzziņāt aptaujas protokola veidā un iegūto rezultātu apstiprināt augusta Domē. Kādu brīdi gan vēl sprieda, vai LTF priekšsēdētājam un vecajai Domei dot balsstiesības kongresā, bet tad vienojās atstāt lemšanu kongresa ziņā.

Viens no jautājumiem, kas vēl pirms kongresa izraisīja lielākās kaislības, bija domnieku izvirzīšanas kārtība un Domes kompozīcijas princips – cik nosaka nodaļas, cik izvirza tieši kongresā. Radikālāk noskaņotie arī uzstāja, ka Domē bez teritoriālo nodaļu pārstāvjiem jāparedz pārstāvji arī no eksteritoriālām nodaļām.^[135] Par spīti radikālās apvienības pūliņiem šis priekšlikums izraisīja tūlītēju pretestību, jo neatbilda LTF uzbūves loģikai. Katrā nākamajā Domes sēdē, kā arī kongresā viņi atgriezās pie šī jautājuma, bet atbalstu neguva. Dibināšanas kongresā par Domes skaitlisko pamatu tika pieņemts Saeimas simtnieks, bet kandidātus ieteica gan rīcības komiteja, gan izvirzīja no delegātu vidus pēc Latvijas administratīvā iedalījuma principa. Manuprāt, tobrīd tas bija vienīgais iespējamais risinājums, jo vēl nebija ne nodaļu, ne grupu, tāpēc M. Griguļa mājiens par rīcības komitejas mahinācijām pirmajā kongresā man šķiet nekorekts un nepamatots. Vēlāk, kad izveidojās organizācijas struktūra, bija vietas, kur lietišķa sadarbība starp domniekiem un nodaļas vadību nepastāvēja. Tas traucēja Domes darbu, jo bija gadījumi, kad domnieks nepauda nodaļas viedokli. Domes sēdēs gan regulāri piedalījās nodaļu vadītāji, tomēr viņiem nebija lemšanas tiesību. Lai novērstu šo atrautību un nostiprinātu sakarus starp centru un nodaļām, valde ierosināja otrā sasaukuma Domi veidot no divām

trešdaļām nodaļās izvirzīto un apstiprināto pārstāvju un vienas trešdaļas, ko izvirzīs kongress. Nodaļas tūlīt uzstāja, ka tām ir jādod tiesības kongresa starplaikā atsaukt tos domniekus, kuri, viņuprāt, neatspoguļo nodaļas viedokli vai nestrādā pietiekami nopietni. Veidojās grūti atrisināma pretruna, jo statūti noteica, ka kongresam ir augstākas pilnvaras nekā nodaļai. Pat ja tas bija labi domāts priekšlikums, tad tādas pilnvaras pavērtu ceļu uz subjektīvām interpretācijām, jo bija jau piedzīvots, kā personīgo ķildu vai ambīciju dēļ nodaļas sašķēļas un kļūst par nesamierināmām pretinieciem. Dome nedrīkstēja pārvērsties par caurstaigājamu sētu, tāpēc bija jāatrod vidusceļš, kas ļautu «nodaļu domniekus» pasargāt no savējo noskaņojumu maiņas, tajā pašā laikā nodaļai dodot iespēju kontrolēt, kā strādā viņu pārstāvis. Domes veidošanas principi izraisīja lielas domstarpības arī no cita viedokļa. LNNK, Radikālā apvienība, VAK u. c. bija pret proporciju 2 : 1, jo uzskatīja, ka lauku nodaļu īpatsvara palielināšana nostiprinās Domes mērenību. Viņi iestājās par apgrieztu proporciju 1 : 2, tomēr pēc ilgām diskusijām jūlija Domes sēdē vienojās par valdes priekšlikumu. Radikāļi ar to negribēja samierināties un pie šī jautājuma atgriezās nākamajā Domes sēdē. Beidzot vienojās, ka piedāvās kongresam apstiprināšanai statūtu projektu, kurā «Dome līdzīgās daļās sastāv no kongresā ievēlētajiem un nodaļu apvienību pilnvarotajiem pārstāvjiem». Kā jau to varēja paredzēt, šis priekšlikums neapmierināja nodaļas, jo vājināja viņu pārstāvniecību. Neatrisinātās domstarpības vēlāk gandrīz sagrāva kongresu.

Kad procedūras jautājumu apspriešana bija beigusies, jutu, ka man trūkst gaisa. Nogāju lejā uz Balto zāli atgūties. Tomēr man neizdevās ilgi baudīt vientulību, jo viena no radikāļu mūzām man sekoja uz pēdām. Viņai bija nepieciešams uz kādu izgāzt savu sarūgtinājumu par radikāļu sakāvi. Tā kā es vadīju sēdi, tad, protams, biju īstā vainīgā. Tiku apsūdzēta visos pasaules grēkos. Man tika piedēvēta manipulēšana ar Domes balsīm, intrigas, mahinācijas, sarkanums, sadarbošanās ar čeku utt. Tas notika tik agresīvi – spalgā, ķildīgā balsī, berot vārdus kā ložmetēja šāviņa kārtas. Viņā klausoties, man nevilus nāca prātā kāds gloricēts padomju sievietes tēls – plinšu sieva. Kaut kas tik pat primitīvs un necivilizēts bija šajā aukstajā, skaistajā sievietē. Tā bija apsēstība ar savu pareizumu un neiecietība pret katru, kurš nedomā tāpat. Tas bija boļševisms! Bezspēcīgi klausījos un laiku pa laikam kaut ko mēģināju iebilst. Kāpēc es nepagriezos un neaizgāju, kā to būtu darījusi šodien? Laikam tas bija sīks pašlepnums, kas man lika palikt. Laikam nevēlējos dot gandarījumu, ka ir izdevies mani iebiedēt ar draudiem, ka turpmāk tikšot uzmanīts katrs mans solis, līdz beidzot izdosies mani atmaskot. Labi, ka, sēdei beidzoties, pamazām zālē sāka pulcēties cilvēki un es varēju no nelūgtās sarunu biedrenes atbrīvoties. Šī pretimstāvēšana bija man prasījusi pārāk daudz spēka. Biju uz eksplozijas robežas. To

bija jānoslēpj citu acīm! Metos uz tualeti, ieslēdzos, un tad ar joni izlauzās spriegums. Situ ar dūri pret sienu, lai kaut kā atbrīvotos no sašutuma un niknuma, kas mani smacēja nost. Negaidītais un brutālais uzbrukums bija tikai pēdējais piliens, kas pārrāva ilgi krāto. Pārāk daudz negatīvas kritikas bija nācies izturēt īsā laika sprīdī, kas bija vērsta pret frontes vadību un mani personīgi. Tā kā manī nebija robežas starp personīgo un profesionālo, tas summējās, un es visu uztvēru daudz sāpīgāk – kā personīgu netaisnību, jo zināju, cik godīgi un pašreizēji strādāja frontes cilvēki. Šis aparāts, kas sistemātiski tika apsūdzēts neizdarībā, birokrātismā, sarkanumā. Tajā ziņā mani tuvākie kolēģi vīrieši bija daudz aizsargātāki. Viņus šī sīkumainā ķildošānās tik ļoti nenokausēja. Viņi to uztvēra lietišķāk un bezpersoniskāk, jo pēc dabas nebija tik emocionāli.

Viss augusts un liela daļa septembra pagāja, braukājot pa Latviju. Domes lēmums paredzēja, ka LTF grupās priekškongresa sanāksmes jāpabeidz līdz 30. augustam. Septembra pirmās trīs nedēļas tika atstātas jaunā statūtu un programmas projekta apspriešanai. Uz sanāksmēm brauca visi valdes locekļi, bet neviens tik daudz kā es. Protams, visas nodaļas gribēja pie sevis redzēt Daini. Nākamā pieprasītākā biju es, un tas bija saprotami, jo mani pazina vairāk, tāpēc ka manā ziņā atradās LTF nodaļu un grupu koordinācija. Liels palīgs šajā darbā bija koordinācijas centra vadītāja Dzintra Pededze – maza, sīciņa sieviete, gandrīz vēl meitene ar lielām darba spējām un neparastu sīkstumu. Lielie, plecīgie lauku un mazpilsētu vīri, kas reizi nedēļā ieradas Vecpilsētas ielā, lai paņemtu kārtējo «Atmodu», viņu ļoti cienīja. Man ir aizdomas, ka daži no viņiem loloja romantiskas jūtas pret Dzintru. Lai arī pēc pārliecības īstena centriste, viņa prata saglabāt neitralitāti un uzturēt vienlīdz labas, uzticības pilnas attiecības ar visiem. Viņa bija diskrēta un absolūti uzticama. Dzintra izveidoja frontes biedru uzskaites un sakaru sistēmu, kurā bija telefoni un adreses, tas ļāva īsā laikā apziņot nepieciešamos cilvēkus, kas to savukārt darīja zināmu tālāk rajonā. Atceros, kā neskaitāmus vakarus Dzintra pavadīja frontes mītnē, spiežot telefona taustiņus un pukojoties par slikto sakaru kvalitāti. Viņas zināšanas par iekšējo situāciju katrā nodaļā vai lielākajās grupās valdes locekļiem bija neatsverams izziņas avots. Pirms katra brauciena Dzintru iztaujāju, lai zinātu, kādi pavērsieni sagaidāmi nodaļas saietā. Dzintras kārtības mīlestība bija tik liela, ka, sistematizējot uzskaites kartītes, viņa atklāja paradoksālu faktu – daudz lamātais frontes «aparāts» ir ārpus LTF organizatoriskās struktūras, jo individuālie biedri nav apvienojušies grupā! Visi tik ļoti jutās frontes cilvēki, ka bez Dzintras nevienam tas nebija ienācis prātā. Tā tika nodibināta darbinieku LTF grupa. Par sevi sāku domāt neilgi pirms otrā kongresa, kad reiz dzirdēju Godmani sarūgtināti sakām, ka viņam neesot izredzes kļūt par kongresa delegātu, jo Cietvielu fizikas institūts jau savu kandidātu esot izvirzījis. Tad attapos, ka

formāli neesmu nevienas grupas biedre, jo pirmā kongresa sagatavošanas posmā Mākslinieku savienības atbalsta grupā gan iestājos, bet vēlāk aizmirsu pārreģistrēties. Tomēr man tas likās otršķirīgs jautājums. Delegāte vai ne, es tik un tā strādāju fronteī un kongresam. Tāpat kā Godmanis, kurš bija politiskās komitejas priekšsēdētājs. Laikam Ivars uz šo jautājumu skatījās citādāk, jo viņš neiebilda, kad Oktobra rajona nodaļas vadītājs Aivars Saliņš viņa uzvārdu iekļāva nodaļas delegātu kandidātu sarakstā. Nevienš no klātesošajiem nodaļas domniekiem tā arī nepamanīja, ka nobalsoja par delegātu, kas nav pašu nodaļas biedrs. Laikam to neievēroja arī nodaļas revīzijas komisijas pārstāvis. Vienīgi es, bet man pietrūka apņēmības iebilst. Es tikai apstulbusi noskatījos, kā tas notiek. Tā Godmanis kļuva par otrā kongresa delegātu. Vēlāk atkal un atkal sevī pārcilāju šo epizodi un mēģināju attaisnot sevi un Ivaru. Lai arī teicu, ka pēc būtības viņš vairāk nekā daudzi citi bija pelnījis būt kongresa delegāts, tomēr apzinājos, ka ar savu klusēšanu esmu pārkāpusi principu. Tāpat man arī nav atbildes, kāpēc Godmanis pats Saliņa priekšlikumu pieņēma un vai, nākdams uz sanāksmi, viņš jau zināja, ka tas notiks.

Godmanis ir viena no spilgtākajām personībām to cilvēku vidū, kuri Latvijas politiskajā dzīvē parādījās frontes laikā. 1989. gada vasarā sākās Ivara Godmaņa straujā augšupeja, kas viņu – ierindas fiziķi – īsā laikā pārvērtā par vienu no respektētākajiem frontes vadītājiem un vēlāk par pirmo atjaunotās Latvijas premjerministru. Jau kopš PSRS tautas deputātu vēlēšanu kampaņas Ivars bija ieņēmis arvien nozīmīgāku vietu frontes vadībā. Viņš bija klāt visur. Gan mūsu konfidencialajās apspriedēs dažādās vietās Latvijas laukos, kur tika izstrādāta turpmākā frontes stratēģija un analizēta aktuālā situācija un organizācijas attiecības ar pārējiem politiskā teātra aktieriem, gan pie katra nozīmīgāka valdes un Domes dokumenta izstrādes. Visi sen bija aizmirsuši, ka formāli viņam nebija nekāda statusa, kas tikai vēlreiz pierāda, cik maz nozīmes tolaik tika piešķirts šim jautājumam. Daudz būtiskāk tika vērtētas cilvēka darba un domāšanas spējas. Tadēļ, kad 5. augusta Domes sēdē politiskās komitejas priekšsēdētājs J. Rozenvalds lūdza viņu atbrīvot no komitejas vadītāja pienākumiem, likumsakarīgi, ka viņa vietā Dome apstiprināja Ivaru Godmani. Viņam bija kolosālas darbaspējas un aktivitāte. Viņš rakstīja presē, uzstājās nodaļu sanāksmēs. Pamazām viņa harismātiskā personība tikloti izcēlās uz pārējo fona, ka viņš arvien biežāk tika minēts arī kā kandidāts uz frontes priekšsēdētāja posteni. Ivars nebija kompartijas biedrs, un šis fakts viņam piešķīra augstu uzticības pakāpi LNNK un radikāļu acīs. Elita Veidemane bija pirmā, kas televīzijā nosauca Ivaru kā alternatīvu kandidatūru Dainim. Zinu, ka radikāļi piedāvāja Ivaram savu atbalstu, ja viņš piekristu balotēties uz priekšsēdētāja amatu. Viņš atteicās, jo uzskatīja, ka Dainis ir piemērotāks, lai apvienotu kā pilsētniekus, tā lauciniekus.

Vairāk nekā gadu gandrīz diendienā esmu strādājusi ar Ivaru kopā, vērojot viņu gan kritiskās, gan labvēlīgās situācijās, tāpēc man ir izveidojies savs priekšstats par viņa personību. Tas lielā mērā atšķiras no tā stereotipa, kāds valda sabiedrībā, kur tiek uzskatīts, ka Godmanis ir viengabalaina, neietekmējama un spēcīga personība^[136], kas neatkāpjas nekādu grūtību un briesmu priekšā. Viņš ir cīnītājs, bet drūms cīnītājs, kas uz jautājumu, kā klājas, vienmēr atbild: «Slikti !» Un tad seko ilgs stāsts, kāpēc. Tāpat kā Dainis Īvāns, Ivars Godmanis ir piedzīvojis kā puļa bezierunu dievināšanu, tā puļa nežēlību. Tik atšķirībā no Daiņa Ivara problēmas nav radušās no nespējas samierināties ar īstenības neatbilstību ideālam, bet gan no īstenības vienkāršošanas, tās pielāgošanas kādai savai idejai vai teorijai, tādējādi ignorējot dzīves veselumu un sarežģītību. Viņš pasauli neredz kā telpu, kurā vienlaicīgi dažādos ātrumos un plaknēs kustas daudzi punkti, bet drīzāk kā plaknē iezīmētu vektoru, kur darbības secīgi seko viena aiz otras: punkts viens, punkts divi. Līdzīgi daudziem eksakto zinātņu pārstāvjiem viņam īsti nav saprotama morālo principu dziļākā būtība, jo tā nav izskaidrojama ar racionāliem argumentiem vien. Tā ir telpisks nevis vektorisks jēdziens. Viens no šokējošākajiem brīžiem, kas spilgti demonstrē Ivara nespēju skaidri saskatīt vienkāršas lietas, frontes cilvēkiem bija viņa parādīšanās oficiālajā tribīnē divas dienas pēc ievēlēšanas par premjerministru, lai kopā ar kompartijas bonzām un Baltijas kara apgabala ģenerāļiem pieņemtu 9. maija padomju karaspēka parādi Daugavmalā. Nevienam citam oficiālos amatos ievēlētam frontes pārstāvim pat nebija ienācis prātā, ka saņemtais ielūgums uz goda tribīni varētu attiekties uz viņu. Tā nu premjerministrs Godmanis noskatījās, kā viņa priekšā braši maršē tās valsts karaspēks, kas bija 1940. gadā okupējis Latviju! Tikai pēc brēkas, kas sacēlās, viņš saprata, ka kaut kas nav bijis pareizi.

Ar viņu strādāt kopā nav viegli, jo ar savu nervozo aktivitāti un kategorisko izteiksmes formu viņš tiecas dominēt. Tajā pašā laikā Ivars ir viegli ietekmējams un svārstīgs savos lēmumos. Un pārsteidzošākais, ka, diametrāli pretēji mainot lēmumu vai vērtējumu, viņš nejūtas neērti, jo pats sev jau ir uzbūvējis citu argumentu ķēdi, kas pierāda jaunās pozīcijas pamatotību. Ar jaunu pārliecību viņš metas aizstāvēt savu pozīciju un uzspiest to pārējiem. Frontē tas neizdevās, jo pat pēc 2. kongresa kā priekšsēdētāja vietniekam viņam nebija tik lielas varas, lai uzspiestu savu lēmumu valdei vai Domei. Kļūdams premjerministrs, viņš šādu varu ieguva. Sākotnēji Ivars vēl mēģināja ieklausīties bijušo frontes kolēģu domās, bet pamazām attālinājās no visiem. Līdz ap viņu palika cilvēki, kas neradīja diskomfortu ar saviem iebildumiem un rezonēja viņa viedokli kā atbalss. Tikai retajam izdodas paglābties no šīs pie varas esošas personas traģiskās nolemtības tikt manipulētam no tuvāko padoto puses un būt izolētam no patiesas informācijas. Nākamajā

rītā pēc 5. Saeimas vēlēšanām man bija patiesi žēl Ivara Godmaņa. Viņš bija kļuvis upuris pašradītam informācijas vakuamam. Stājoties premjera amatā, viņam nebija nekādas pieredzes vadības darbā. Viņš ar lielu apsēstību turpināja iedziļināties detaļās, lai visu zinātu un kontrolētu pats, tā zaudēdams laiku un enerģiju, kas būtu veltāma procesa pārskatīšanai un virzīšanai. Kā spilgtu piemēru atceros Ivara interviju televīzija 1991. gada 3. janvārī, kurā viņš skaidroja cenu brīvlaišanu. Cik detalizēti viņš stāstīja par gaļas kautķermeņiem un to kvalitātes kategorijām! Cits ar šādu raksturu būtu neglābjami nogrimis tūkstoš darbu sīkumos, bet Ivara izcilais intelekts un darbaspējas viņam atļāva pieklājīgi tikt galā ar milzīgo darba apjomu. Stājoties premjera amatā, Godmanis apzinājās, ka tā ir viņa misija – sākt tīrīt piecdesmit gados iekrātos Augeja staļļus un ka neviens viņam pat paldies nepateiks, tomēr viņš nevarēja zināt, ka pūļa atsalšanu būs tik grūti un sāpīgi pārdzīvot. Par savu premjera darbību Ivars ir nežēlīgi kritizēts un pelts. Gan pelnīti, gan nepelnīti, un visvairāk no to gudrinieku puses, kas, tuvojoties vēlēšanām, veikli ielēca jaunus politiskajos ratos, lai atkal trauktos pretim varai. Ivars savu rūgto kausu izdzēra līdz galam. Tagad, pēc desmit gadiem, arvien skaidrāka kļūst apziņa, ka viņš bija cilvēks savā vietā un laikā, jo tikai ar viņam piemītošo apsēstību varēja stumt to nepastumjamo vezumu un izlikties nedzirdam nirdzīgās balsis, kas arvien pieņēmas spēkā, tuvojoties Saeimas vēlēšanām. Liekot svaru kausos paveikto un pieļautās kļūdas, kauss ar lielu pārsvaru nosveras par labu padarītajam. Ivars Godmanis uz visiem laikiem ir un paliks pirmais atjaunotās Latvijas valsts premjerministrs, un neviens nevar izdzēst no vēstures annālēm šī fakta nozīmību.

1989. gada 8. septembris

Kongresa dokumentu izstrādāšanā es nepiedalījos, bet tāpat kā visi valdes locekļi labi pārzināju pamattēzes un galvenos diskusiju punktus, jo, uzstājoties nodaļu konferencēs, tas bija absolūti nepieciešams. Jaunrades process pilnībā bija redakcijas komisijas ziņā, kas Škapara vadībā regulāri tikās, lai strādātu. Šī bija otrā programma, kuras izstrādi vadīja Jānis Škapars. Viņš zināja, ka sākuma posmā ievērojamu laiku paņems it kā neauglīgas diskusijas, kas tomēr bija darba procesa nepieciešama sastāvdaļa, jo ļāva redakcijas komisijas locekļiem pieslīpēt citam pie cita un iegūt zināmu koleģiālas uzticēšanās garu, kas bija priekšnoteikums komisijas rezultatīvam darbam. Juzdams, ka komisijā ir izveidojusies lietišķa darba atmosfēra, augusta pēdējā nedēļā Jānis uzstāja, ka jādodas projām no Rīgas, citādi neizdosies laikā dokumentus pabeigt. Ar V. Lāča un M. Grīnblata atbalstu Gaiziņā tika atrastas telpas, kur veselu nedēļu vīri sprieda. Kā man stāstīja Ints Upmacis, tad reizēm nakts pagājusi «skaldot matus», kas ir pareizāk : «neatkarīga un demokrātiska» vai «demokrātiska un neatkarīga» Latvija. Lai nu ar grūtībām un naktis negulējuši, bet vīri bija vienojušies, un, kā jau tas bija paredzēts, 8.

septembrī televīzijas kompleksā Domei tika celti priekšā abu dokumentu projekti. Apspriešana nebija tik karsta kā parasti, jo tradicionālie opozicionāri V. Lācis, M. Grīnblats, M. Grigulis bija dokumentu līdzautori un aizstāvēja savu garadarbu pret tiem, kuri ar neizlietotas enerģijas krājumu pirmo reizi metās radišanas procesā.

Es detalizēti neanalizēšu frontes jauno programmu, jo, manuprāt, to vispilnīgāk ir izdarījis redakcijas komisijas vadītājs J. Škapars savās tēzēs ziņojumam kongresā^[137]. Uzsvēršu vien dažus būtiskākos aspektus. Programma bija politisks dokuments, kura centrā bija jautājums par politisko varu. Tieši tam pakārtojās formulējumi vai visās sadaļās. Tikai iegūstot politisku varu, bija īstenojams dokumentā formulētais LTF mērķis atjaunot Latvijas valstisko neatkarību un radīt demokrātisku parlamentāru republiku, un šīs varas iegūšanai «par vienu no savas darbības pamatvirzieniem LTF uzskata parlamentāro ceļu, cīnās par demokrātiskām valsts varas orgānu vēlēšanām. 1.5. p.». Pat ekonomiskās sadaļas neskaidrie formulējumi izrietēja no tā, ka nebija skaidrības par politisko varu un tās īstenošanas mehānismu. Programmā pirmoreiz parādījās ekonomikas un politikas pārejas perioda jēdziens, kura uzdevums bija nodrošināt Latvijas neatkarīgā valstiskuma atjaunošanu demokrātiskā ceļā. Atgādināšu, ka 1990. gada 4. maija Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu pārņēma un attīstīja tālāk frontes ieviesto pārejas perioda jēdzienu. Tikai 1991. gada 21. augustā, kad Augstākā padome pieņēms Konstitucionālo likumu par Latvijas Republikas valstisko statusu, pārejas periods beidzās, un Latvijas valstiskā neatkarība tika pilnībā atjaunota.

Šī bija viena no retajām Domes sēdēm, kurā pēc ievēlēšanas par PSRS Tautību padomes priekšsēdētāju piedalījās I. Bišers. Tūlīt pēc Škapara sniegtā programmas raksturojuma viņš ierosināja dokumentu apspriest principiāli, taču domnieki to neatbalstīja. Tad Bišers izklāstīja savus principiālos iebildumus, uzskatot, ka, termina «suverenitāte» vietā liekot formulējumu «neatkarība», fronte nostājusies LNNK pozīcijās. Viņš bija pret to, ka LTF sev atņem manevra iespējas un izvēlas tikai vienu ceļu Latvijas reālās patstāvības nodrošināšanā. Turklāt Bišers bažījās, ka, neieņemot «lokanāku» pozīciju, LTF atgrūdis potenciālos sabiedrotos – kompartijas mēreno spārnu. Viņš nevarēja piekrist arī tiem programmas formulējumiem, kas bija vērsti pret kompartijas monopolu. Es nevienu mirkli nedomāju, ka Bišers bija pret programmas politisko mērķi. Viņš tikai uzskatīja, ka taktisku apsvērumu dēļ tas nav jādeklarē. Ilmārs bija pārāk ilgi strādājis Maskavā, lai spētu pareizi novērtēt Latvijas kompartijas novājināšanās pakāpi un spēku samēra izmaiņas par labu LTF un Latvijas neatkarībai. Cik svārstīgs gars valdīja Domē, liecina balsojums par redakcijas komisijas un Bišera piedāvātajiem variantiem. Par redakcijas komisijas variantu – 38, par I. Bišera – 31. Tad A. Cīrulis ierosināja atstāt

apspriešanai abus variantus. Viņa priekšlikumu tomēr atbalstīja 20 domnieki. Beidzot ar 41 balsi tiek pieņemts lēmums publicēt redakcijas komisijas variantu.^[138]

Redakcijas komisijas piedāvātajā statūtu variantā visasākās diskusijas izraisīja 10. punkts, kurā bija paredzēts, ka «LTF dalībniekam LTF kongresa, Domes, viņa nodaļas (nodaļu apvienības) konferences lēmumi ir ieteicami (saistoši)». Redakcijas komisijas otrs variants paredzēja iztikt vispār bez šāda punkta. Lai cik pārsteidzoši tas būtu, bet par šo punktu iestājās radikāļi, jo viņiem likās, ka ar administratīvām piespiedšanas metodēm un balsošanas mašīnas palīdzību varētu panākt atbalstu pilsoņu reģistrācijas kustībai vai nosodīt tos, kuru viedoklis nesakrīt ar kādu nobalsotu lēmumu. Cīnoties par šo statūtu punktu, ko vēlāk kongress noraidīja, viņi neapjauta tajā ieslēptās briesmas, kas varētu kļūt par izrēķināšanās līdzekli pret citādi domājošiem. Arī radikāļiem pašiem, jo viņi neapzinājās, ka ir mazākumā. Mēs, mērenie, nepiekritām tādas partijiskas normas iekļaušanai statūtos, jo uzskatījām, ka tas mūs atsviež atpakaļ pie uzskatu monopolizācijas.

1989. gada 11. septembris

Laboto programmas un statūtu projektu publicēja 11. septembra «Atmodā» un «Padomju Jaunatnē», un tas tūlīt kļuva par diskusiju priekšmetu sabiedrībā, pilnībā aizēnojot 5. septembrī^[139] publicēto Latvijas kompartijas jauno rīcības programmu. Frontes dokumentu apspriešana notika divos lokos. Iekšēji pašā organizācijā, jo līdz kongresam LTF nodaļās un grupās bija jāizstrādā sava pozīcija par programmu un statūtiem. Valdes locekļiem tā bija liela slodze, jo bija jāpiedalās visās nodaļu apspriedēs. Visus iesūtītos papildinājumus un precizējumus apkopoja redakcijas komisija. Otrs, plašākais apspriešanas loks, ritēja presē un citos masu informācijas līdzekļos. Domu apmaiņa aptvēra ne tikai projektus, bet arī LTF darbības analīzi kopš dibināšanas kongresa. Dokumentus kritizēja no abām pusēm. Vieniem tas bija pārāk radikāls, otriem – mērens. Pirmais blieziens nāca no Ilmāra Bišera rakstā «Kurp ej, Tautas fronte!»^[140], kurā viņš daudz izvērstāk atkārtoja savus Domes sēdes laikā izteiktos iebildumus un no labēji^[141] konservatīvām pozīcijām frontes vadībai pārmeta atkāpšanos no pirmā kongresa programmas, ar nevajadzīgu steigu pieņemot 31. maija Aicinājumu, un konsekvences trūkumu pašu apstiprinātās programmas īstenošanā, kā rezultātā organizācija esot novesta līdz krīzei. Raksta pēdējā daļā Bišers analizēja Latvijas valstiskuma attīstības ceļus, neizslēdzot arī palikšanu atjaunotajā Savienībā vai PSRS ar asociētas valsts statusu. Lai gan raksts bija tapis vēl pirms 26. augusta PSKP CK paziņojuma par stāvokli Baltijas republikās, pat tā agresīvais tonis nebija mainījis Bišera skatījumu uz Latvijas valstisko statusu. Bišers nebija vienīgais, kas uzskatīja, ka LTF pārāk radikalizējas. Domes sēdēs ar

līdzīgām runām uzstājās arī A. Cīrulis, J. Lucāns, I. Vītols, J. Bojārs un vēl daži, kuriem likās, ka «neatkarības prasītāji uz brokastu laiku» nav ņēmuši vērā ekonomisko un citu saišu stiprumu, kas Latviju saista ar PSRS.

1989. gada septembra otrā puse

Pāris rakstu parādījās arī kompartijas oficiālajā laikrakstā «Cīņa». Tos vērts pieminēt tikai tālab, ka to mīksta, piesardzīgais tonis parāda, kā bija mainīties politisko spēku samērs Latvijā. Agrāk LKP CK birojs būtu nācis klajā ar nosodošu paziņojumu. Turpretim tagad partijas vadība deva centās runāt par fronti kā par līdzvērtīgu politisku spēku: «...tāpat kā Latvijas Komunistiskā partija nevar nerēķināties ar Latvijas Tautas fronti, tāpat arī LTF nevar atļauties nerēķināties ar partiju.»^[142] Kompartijas «centristi» abu organizāciju programmas analizēja kā Latvijas attīstības alternatīvas deviņdesmitajiem gadiem, vārgi mēģinot parādīt, ka partijas piedāvātais ceļš ir tautai izdevīgāks. Protams, rakstos neiztika arī bez LTF programmas kritikas, bet tā bija tik vāji pamatota, ka drīzāk pozitīvi izcēla dokumenta principiālās pozīcijas, kuras nebija iespējams apgāzt ar partijas stila prātojumiem par atkāpšanos no pārbūves un grimšanu populismā. Konservatīvais Rubika un Klaucēna spārns programmu kritizēja par šķiriskas pieejas trūkumu un aicināja komunistus – LTF biedrus – kongresā programmai dot principiālu un negatīvu novērtējumu. Nacionālkomunistiem frontes programma atklāja partijas piedāvātās rīcības alternatīvas vājumu, tādējādi mudinot viņus ieņemt radikālāku pozīciju. Faktiski frontes programma veicināja kompartijas šķelšanās procesu.

Nesaudzīga kritika skanēja no frontes radikāļu puses, kam šķita, ka programmas politiskā daļa ir pārāk mērena un neskaidri formulēta jautājumos par valstisko neatkarību un latviešu nācijas tiesībām, kā arī par attiecībām ar komunistisko partiju. Kā jau bija sagaidāms, tad visgudrus nomaļus stāvošā padomus sniedza V. Avotiņš. Lai arī viņš bija redakcijas komisijas sastāvā, tomēr tās darbā nebija piedalījies, jo viņam «jau pirmajā sēdē bija skaidrs, ka komisijas locekļu vairums pastāvēs uz tādu perspektīvās darbības atveidu, kāds mani neapmierināja jau pirmajā programmā».^[143] Viņš galvenokārt kritizēja «augošo prasību politiku» kā organizācijas rīcības pamatu, uzskatīdams to par kalpu vai dīkdieņu politiku, kas arvien paredz kādu, no kura prasīt, un ļauj izvairīties no atbildības. B. Pētersone, M. Grīnblats, A. Jirgens u. c. bieži vien no programmas analīzes pārmetās uz valdes darbības kritiku. Pārmetumi bija gan pelnīti, gan pārspīlēti. Katrā ziņā programmas apspriešana presē izvērtās par lieliem runāšanas svētkiem, kuru racionālais kodols bija visai mazs. To atļaujos apgalvot tāpēc, ka tagad, pēc desmit gadiem, esmu pārlasījusi vēlreiz kā kongresa stenogrammas, tā presē publicētos rakstus. Tajos maz būtiskas kritikas, kā vieni, tā otri runā par vienu un to pašu. Vēl skaidrāk par to var pārlicināties,

ja rūpīgi salīdzina programmas projektu ar kongresā pieņemto galīgo variantu. Man par lielu pārsteigumu tieši presē visvairāk apspriestajās daļās – «Vispārīgie principi» un «Politiskā sistēma un valstiskās neatkarības atgūšana» kongress ir izdarījis samērā nelielas izmaiņas. Lielākā daļa no tām ir redakcionāla rakstura, un tikai trīs papildinājumi būtiski pastiprina un precizē dokumentu. 1.1. punktā pēc Liepājas nodaļas ierosinājuma tiek ierakstīts, ka neatkarīga Latvijas Republika ir nepieciešama, «... lai nodrošinātu latviešu tautas izdzīvošanu, pastāvēšanu, attīstību...». Otrs būtisks papildinājums atrodams 2.2. punktā: «LTF kategoriski vērsas pret jebkuru mēģinājumu leģitimēt Latvijas PSR nelikumīgo izveidošanu.» Trešais papildinājums attiecas uz pilsonības jautājumu. 2.5. punktā ir iekļauta jauna rindkopa: «LTF uzskata, ka jautājums par Latvijas pilsoņu tiesisko statusu jāizlemj tikai pēc Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas.» Daudz vairāk izmaiņu ir pārējās programmas sadaļās, jo īpaši punktos par ekoloģiju un demilitarizāciju.

Pieaugot kritisko rakstu lavīnai presē, bet galvenokārt to skarbā, neizmeklētā stila dēļ sāka skanēt balsis, kas aicināja iekarsušos prātus nomierināties, izbeigt šo žibināšanu ar vārdiem un pārtraukt citam citu apvainot. Daži pat brīdināja – ja fronte sašķelsies, tad viņi izstāsies. Asā vārdu maiņa presē starp frontes dažādo strāvojumu vadītājiem un pārstāvjiem nevajadzīgi kāpināja spriegumu un radīja iespaidu, ka 31. maija Aicinājums ir nevis nostiprinājis organizācijas vienotību, bet gan padziļinājis esošās pretrunas. Tāpēc ir saprotami frontes vadītāju bažīgie aicinājumi saglabāt vienotību un izsargāties no organizācijas šķelšanās un obstruktīvām darbībām. Tie skan vai visās šajā laikā sniegtajās intervijās. Un kongresa norise parādīja, cik liels pamats bija tādām bažām. Par ciniskiem uzskatu dažu radikāļu un LNNK pārstāvju pēc kongresa paustos apgalvojumus, ka tā bijusi veiksmīgi diriģēta psiholoģiska spiediena kampaņa, lai pakļautu kongresa delegātus savām savtīgajām interesēm un vēlreiz panāktu ievēlēšanu. Šis personāliju jautājums, kas atkal un atkal atgriezās pēckongresa analīzē, man liek domāt par dažu darboņu sīkumaino aizvainotību, par personīgo ambīciju nepiepildīšanos. Zālē bija vairāk nekā tūkstoš delegātu. Kādam gan necienai bija jābūt pret šiem cilvēkiem, lai apgalvotu, ka viņu vairākums nespēj patstāvīgi spriest un ir gatavs bez gribas un protesta sekot kādas grupas savērptām aizkulišu intrigām. Raksturīgi, ka vislielāko netiksmi rīdzinieku ķildošānās radīja LTF lauku nodaļu pārstāvjos, jo viņi dzīvoja pavisam citu problēmu realitātē. To kādā priekškongresa intervijā ar lielu atklātību pasaka baušļeniķis Ainars Bašķis: «Rīdzinieki ir vairāk centrēti uz sevi. Viņi «izliek» problēmas, kuras laucinieki savā bīklumā nespēj pacelt. Bailes izskatīties smieklīgam uz galvaspilsētas fona liedz aizstāvēt savu viedokli. Bet lauku cilvēks ir gatavs braukt 300 kilometrus, lai justos līdzvērtīgs. [..]

Tiek organizētas terorētiskas spēles ap pilsoņu komitejām, eksteritoriālām apvienībām. Reizēm tās sasniedz nepieļaujamu bīstamības pakāpi.»^[144]

Radikāļi kultivēja vēl vienu tēmu. Presē un dažādās auditorijās viņi uzsvēra, ka ierindas kompartijas biedri ir piektā kolona frontē un to uzdevums esot panākt, lai kongresā netiktu pieņemts jaunās LTF programmas mērķis – virzība uz neatkarīgu valsti. Zemtekstā liekot nojaust, ka pat tie frontes komunisti, kas atbalsta neatkarības ideju, patiesībā tikai izliekas un gaida rīkojumu no mistiskajiem «viņiem tur augšā», lai tad pārmestu kažoku uz otru pusi un darbotos pret neatkarību. Cik šie apgalvojumi bija patiesas pārlicības auglis, cik cīņas līdzeklis par sava grupējuma ietekmes palielināšanu, ir grūti spriest, bet tādas runas vēl tikai pastiprināja bažas par kongresa sašķelšanos. Šis jautājums uztrauca arī trimdas latviešus, kuriem vārds komunisti bija sinonīms kaut kam velnišķīgam un nodevīgam. Raksturīgs piemērs ir Minsteres ģimnāzijas skolotāja Pētera Elferta teiktais, ka «ir viens interesants apstāklis, kas nekur citur nav minēts, proti, ka KP locekļu ir tikai 5% no latviešiem Latvijā, bet LTF valdē to ir pāri 70%».^[145] Viņa vārdos piesaista naivā vēlēšanās likt noticēt, ka latviešu vairākums ir tīri un kompartijas grēka neskarti. Tāpēc šis nez kur atrastais un patiesībai neatbilstošais 5% skaitlis kļūst par tādu kā latviešu kvalitātes rādītāju, kam pretstatīta frontes vadība, kurā «slikto» ir daudz vairāk. Kopumā LTF bija 11% partijas biedru.^[146] Atgādināšu, ka pēc statistikas kompartijā tolaik bija 40% latviešu^[147], kas mani vedina domāt, ka tomēr latviešu tauta bija samaitātāka, nekā Elfertam gribētos. Taisnības labad gan jāpiemetina, ka arī LNNK vadībā un ierindas biedru vidū bija kompartijas biedri, bet piederība pie LNNK viņus it kā attaisnoja par šo mezaliansi. Kompartijā pašā tikai rubikiešu spārns atklāti runāja par šķelšanos, aicinot kompartijas biedrus atstāt fronti, ja kongresā tiks apstiprināts LTF politiskais mērķis – Latvija ārpus PSRS. Kompartijas mērenie atturējās izteikties par šo jautājumu, jo apzinājās, ka tas nozīmētu nevis frontes, bet gan partijas šķelšanos, jo laukos noskaņojums nešaubīgi bija par labu LTF. Asās diskusijas par partijas «gaišo spēku» atkarību no LKP un potenciālo nespēju būt uzticīgiem Latvijas neatkarības idejai, kongresa priekšvakarā pastiprinājās, tāpēc daudzi pareģoja, ka šķelšanās kongresā notiks nevis pēc principa «mērenie – radikālie», bet gan «LTF – LKP». Šīs runas par kongresa un LTF šķelšanos darīja nervozu frontes vadību, jo mums bija nepieņemama šķelšanās kā tāda neatkarīgi no tā, par kuru jautājumu tā notiek. Manuprāt, visprecīzāk galvenos kritiskos punktus ir apkopojis Jānis Freimanis rakstā «Kā sagaidīsim kongresu?». Runājot par LTF komunistiem viņš ar īsta demokrāta vērienu atgādina: «Ja Latvija būs neatkarīga, kādēļ tajā nevar eksistēt arī neatkarīga komunistiskā partija, kādas darbojas jebkurā Eiropas vai Amerikas valstī?»^[148] Tobrīd tāda doma LKP «linčotājiem» varēja likties ķecerīga.

Pozitīva nozīme pirmskomgresa sprieguma samazināšanā varēja būt frontes laikrakstam «Atmoda», tomēr notika gluži otrādi, jo tā atbildīgais sekretārs Aigars Jirgens bija viens no pilsoņu kustības vadītājiem un «vecās valdes» nasaudzīgākajiem kritiķiem. Valdes attiecības ar «Atmodu» nekad nebija bijušas vieglas, tomēr pirmskongresa laikā tās kļuva neciešamas. Mums radās iespaids, ka avīze neproporcionāli daudz uzmanības velta LNNK un pilsoņu komiteju viedoklim, atstājot pārāk maz vietas citu uzskatu paušanai. Kad mēģinājām ar Elitu Veidemani izskaidroties, tas deva gluži pretēju rezultātu. Jebkurus aizrādījumus, ka publicētais nevajadzīgi saasina jau tā komplicēto situāciju, viņa uztvēra kā ideoloģisku cenzūru un draudus avīzes neatkarībai, ko nekavējoties, ar emocionāliem, tipiski veidemaniskiem izteicieniem darīja zināmu plašākai publikai. Viņa aizstāvējās, ka LTF «spices» uzskati neesot visas organizācijas viedoklis un ka «Atmodas» uzdevums ir atspoguļot politiskā spektra daudzveidību. Elita spēlēja precīzi, izvēloties aizstāvībai labāko taktiku – uzbrukumu. Apvainojot valdi komunistiskās metodēs, Elita vairoja savu atbalstītāju skaitu «īsteni ticīgo» nometnē, kas jau labu laiku vilka šo meldiņu. Atbalstītāji bija vajadzīgi, jo uz viņas vietu neslēpdamies pretendēja galvenās redaktora vietnieks Jānis Krūmiņš. Atbilstoši simpātijām un antipātijām pret abiem konkurentiem redakcijas darbinieki bija sadalījušies divās komandās, kas aizrautīgi viena otru apkaroja. Arī tas nenāca par labu konstruktīva dialoga atjaunošanai starp frontes vadību un laikrakstu. Papildu kvēli vēl ienesa jauno statūtu projekta publicēšana. LTF spēkā esošie statūti paredzēja, ka «Atmodas» redaktoru ievēl kongress. Šī norma, ko pieņēma dibināšanas kongress, bija demokrātiska, jo tā nodrošināja avīzes neatkarību, kā arī deva manevra iespējas frontes vadībai apstākļos, kad vēl tik daudz kas bija atkarīgs no kompartijas labās gribas atļaut vai aizliegt. Atgādināšu, ka vairāk nekā gadu «Atmodu», tāpat kā pārējo presi, cenzēja. Katreiz, kad tika izteikti pārmetumi par kādu «Atmodas» publikāciju vai doti mājieni, ka vajadzētu ietekmēt redakciju, varējām ar pirkstu iebakstīt statūtu 12. punktā un atbildēt, ka esam bezspēcīgi, jo kaut ko mainīt var tikai kongress. Turpretim jauno statūtu projektā bija paredzēts, ka galveno redaktoru un tā vietnieku apstiprina Dome. Vairs neatceros, kas ierosināja šādu formulējumu. Būtu loģiski, ja tas būtu nācis no valdes puses, jo gaidamajās priekšvēlēšanu cīņās fronteī bija vajadzīga avīze, uz kuru var paļauties un ar kuru var sastrādāties. Tobrīd sadarbība ar «Atmodu» likās neprognozējama. Iespējams, ka sava nozīme bija arī valdes saspriegtajām attiecībām ar redakciju, jo bija apnicis būt par «Atmodas» peramajiem zēniem, un grūti izskaidrojamai nepatikai, kas bija izveidojusies starp Daini un Elitu, kura jau sen bija aizmirsusi, ka tieši Īvāns viņu bija uzaicinājis strādāt par galveno redaktori. Ja ierosinājums mainīt statūtus bija nācis no valdes puses, es tomēr brīnos, kāpēc radikāļu pārstāvji, kas darbojās redakcijas komisijā, neprotēja pret atkāpi no demokrātijas un piekrita šādai statūtu

izmaiņai. Iespējams, ka viņi vadījās no taktiskiem apsvērumiem, to vārdā upurējot principu. Radikāļi pamatoti baidījās, ka kongress būs mērens, tādēļ ar jauno Domi, kuras sastāvā būtu arī nodaļu pārstāvji, saistīja cerības palielināt savu ietekmi uz frontes lēmumiem. Varbūt kādam šķita lietderīgi par «Atmodas» redaktoru apstiprināt «savu» cilvēku. Šodien, kad visas kaislības norimušas, liekas nesaprotami, kāpēc taktisku apsvērumu dēļ bijām gatavi atkāpties no pamatprincipa, par kuru paši bijām iestājušies vēl pirms gada. Paņēmiens atrisināt īslaicīgas neērtības, atkāpjoties no principiem, – tas ir tik raksturīgs totalitārismam, kura produkti tā vai citādi visi mēs bijām.

Lai arī Elita apgalvoja, ka cīnās par avīzes neatkarību un principiem, tad nemaz tik altruistiski viņas motīvi nebija. Viņa jutās apdraudēta, jo kongresā viņai bija lielākas izredzes tikt ievēlētai, tāpēc ka Jānis Krūmiņš bija daudz mazāk pazīstams. Turpretim, ja lēmums pārietu Domes ziņā, tad Krūmiņa izredzes pieaugtu. Katrā ziņā šis statūtu labojums izraisīja saliedētu pretestību no avīzes žurnālistu puses. Gandrīz vai katra priekškongresa intervija ar kādu no frontes vadības beidzās ar uzvedinošu jautājumu par «Atmodas» lomu vai statusu, un tālāk atkāribā no atbildes tā tika papildināta ar žurnālista prātojumiem par preses neatkarību un «Atmodas» īpašo misiju. Kongresa rītā redakcija publicēja rakstu «Partijas organizācija un partijas prese», kas ir spožs tā laika preses stila paraugs. Jau pats virsraksts, kas bija aizgūts no tāda paša nosaukuma Ļeņina darba, ar lielu rādītājpirkstu mērķēja uz vainīgajiem – LTF vadību, kas gribēja «diktēt un komandēt». Tālāk sekoja asa kritika pēc principa «viņi – nepareizie, mēs – pareizie», kas noslēdzas ar demagoģisku paņēmienu: «Godājamie Latvijas Tautas frontes delegāti, vai mēs varam atļauties būt konservatīvāki par partijas konferences delegātiem?»^[149] Protams, ka delegāti negribēja būt konservatīvāki.

Sākot rakstīt atmiņas, es pārlasīju visus «Atmodas» numurus, jo vēlējos atsvaidzināt dažus pabalējušus notikumus. Kad beidzu, biju vīlusies, jo atšķirība starp to «Atmodu», kuru glabāju atmiņā, un nule lasīto bija milzīga. Pirmais «Atmodas» numurs mani sasniedza Kanādā, kur ciemojos pie radiem. Ar kādu dedzību to lasīju un pārlasīju. Beidzot bija mūsu avīze, kaut kas brīvs, vienreizējs un neatkārtojams! Tagad, pēc desmit gadiem, nekas no tā pārdzīvojuma spilgtuma, ar kuru tvēru un vai apriju katru nākamo numuru, manī neatdzīvojās. Jutos kā svešiniece tajā zemē, ko aprakstīja «Atmoda». Biju pārsteigta, cik maz avīze atspoguļo frontes dzīvi un cik pavirši tajā atklājas Latvijā notiekošais. Katrā numurā ir regulāra sleja par kārtējo valdes sēdi. Dome izpelnās tādu pašu ievērību. Tad vēl nedaudz informācijas par notikumiem nodaļās, valdes un Domes paziņojumu teksti un lasītāju vēstules. Pārējais – garu garie raksti par sabiedriski politiskām un vēsturiskām tēmām, intervijas. Tikai tad, kad piesēdos pie citu tā laika avīžu lasīšanas, sapratu kāda

distance atšķīra «Atmodu» arī no labākajām – «Padomju Jaunatnes» un «Literatūras un Mākslas». Tā bija dzīvāka, brīvāka un radošāka. Arī uzbrūkošāka. Tieši šis pretinieka meklēšanas stils, kas bija tik raksturīgs Atmodas gadu presei kopumā, bija reizē tās spēks un vājums. Izmisīgi gribot atbrīvoties no smacējošajām padomju propagandas klišejām, kļūt moderna un demokrātiska, prese tomēr to nespēja. Tās gars bija un palika padomisks, jo tā jutās aicināta izglītēt, atmaskot, pamācīt, cīnīties par un vērsties pret ar tādu pat kaismīgumu un nesamierināmību, ar kādu komunisma vārdā padomju publicisti vērsās pret iedomātajiem ideoloģiskajiem pretiniekiem. Atmodas prese vēl nebija gatava nostāties līdzās lasītājiem un runāt ar viņiem neitrālā faktu valodā. Arī lasītāji gan nebija tiktāl izauguši, jo pēc ilgo gadu pārtikšanas no patiesības druskām slāpes pēc skaļi pateikta īsta vārda bija bezdibenīgas. Cilvēki lasīja un grozīja galvu, domās atzinīgi slavēdami malačus žurnālistus, kas bija drosmīgāki un godīgāki par viņiem pašiem. Atkal bija kāds, kas pateica priekšā un atbrīvoja no atbildības par paša izvēli. Kādu laiku pēc «Atmodas» izdošanas sākuma orientēties bija viegli, jo galvenais pretinieks sēdēja Elizabetes (tolaik Kirova) ielas namā, VDK, rajona partijas komitejā utt., bet līdz ar demokrātiskās kustības daudzveidošanos un jaunu nianšu parādīšanos jau bija grūtāk novilkt skaidru līniju starp savējiem un viņējiem. Sākās apjukums, populistiska mētāšanās un raganu medības pašu nometnē, kas kulmināciju sasniedza laikā pirms un pēc otrā kongresa. Tā bija kolektīva paranoja, kas mūs visus apmāja un sagandēja gaisu. Pat tagad, pēc desmit gadiem, šīs paranojas lipīgā dvaka nav izklīdusi. Būtībā attiecības prese-vadone un lasītājs-mācekļis bija tikpat nenormālas kā padomju režīma ziedu laikos, un tās nevarēja turpināties ilgstoši. Mainoties dzīvei un sabiedrībai, arī laikrakstiem tika izvirzītas citas prasības un tie arvien vairāk sāka līdzināties citu demokrātisko valstu presei. Atmodas preses propagandiskā kvēle un pārspīlētā valoda vairs neatrada atbalsi lasītāju pierimušajās sirdīs, un pamazām bibliotēku plauktos uz neatgriešanos iegula vairums vēl nesen tik iemīļoto avīžu. Arī «Atmoda», kuras spožuma un posta liecinieki mēs visi bijām. Vienā ziņā Atmodas laika prese paliks nepārspēta. Izlauzusies no padomju cenzūras žņaugiem, tā bija patiesi brīva, jo notika nesaudzīga cīņa par idejām. Vēl nebija sācies lielais preses pirkšanas laiks ekonomisko un politisko grupējumu interešu nodrošināšanai. Pat ja šodien Latvijā nav cenzūras, tomēr diez vai vārdi «neatkarīgā prese» būtu pilnībā attiecināmi uz masu informācija līdzekļiem.

Ar šīm indām vēlos atdot godu Elitai Veidemani, vienai no Atmodas laika izcilākajām darbiniecēm, kas ar vienreizēju enerģiju un neatlaidību izveidoja šo avīzi un vadīja tās kolektīvu. No «Atmodas» ir nākuši daudzi šodienas žurnālistikas un politikas izcilie vārdi – Dace Balode, Jānis Domburs, Viesturs Koziols, Andris Ķesteris, Ilmārs Latkovskis, Una

Meistere, Juris Paiders, Andrejs Pantelējevs, Askolds Rodins, Ainārs Vladimirovs un citi. Ar Elitu saprasties nebija viegli, jo viņai viss – mīlestība un naidis – ir vispārākajā pakāpē. Kā jau katra spilgta radoša personība, viņa nevienu neatstāj vienaldzīgu un izraisa vispretrunīgāko vērtējumu. Nekad neesam bijušas tuvas, bet vienmēr esmu Elitu cienījusi par kaislību, ar kādu viņa dzīvo un strādā. Mani valdzina tā sievišķīgā nevērība, ar kādu viņa noraida to, ar ko nevēlas samierināties: Atmodas beigas, savus gadus, ideālā vīrieša neiespējamību. Pat ja man nav tuvs Elitas emocionālais un kategoriskais rakstīšanas stils, es apbrīnoju viņas prasmī just savu lasītāju. Elitas vājā vieta ir racionāla analīze, tomēr tieši tāpēc viņa nespēja nodot savu lielo mīlestību, savu «Atmodu», un pievērsties kādam izdevīgākam biznesam. Būtu bijis viegli savlaicīgi atmest avīzei ar roku un pēc tam ar indīgu nopūtu teikt – redz, kā neprašu dēļ tā nogāja dibenā! Kā kapteinis uz grimstoša kuģa viņa turējās līdz pēdējam, izdzīvošanas cīņas apsēstībā gandrīz vai pārdodama pati sevi. Es viņu apbrīnoju par cīņas sparū un uzticību.

Jau pirms kongresa sāka virgot kaislības ap frontes priekšsēdētāja kandidatūru. Dainis Īvāns ar savu skaidro nostāju pret pilsoņu reģistrāciju bija izpelnījies lielu nelabvēlību no pilsoņu reģistrācijas aktīvistu puses. Īpašu kritiku izsauca viņa 20. septembra intervija «Skolotāju Avīzē», kuru vēlāk pārpublicēja arī «Padomju Jaunatne». Atbildot uz jautājumu, vai pilsoņu komitejas ir traucēklis vēlēšanās, Dainis to apstiprināja: «Komitejas ir traucēklis, turklāt liels traucēklis, kas mūsu stāvokli vēlēšanu cīņā padara ārkārtīgi grūtu.»^[150] Pēc šī paziņojuma sākās atklāts karš starp «pilsoņiem» un Daini, un tā izvēršanās un nesaskaņu saasināšanās ievērojamu lomu spēlēja frontes laikraksts «Atmoda». Nebija tādas sanāksmes, valdes sēdes vai Domes sēdes, kur kāds uzbudināts aktīvists kaut ko indīgu nepateiktu par Daini. Ar pseidointelektuālismu īpaši izcēlās «Atmodas» atbildīgais sekretārs un dedzīgs pilsoņu komiteju aizstāvis Aigars Jirgens, kura iemīļotā tēma bija skaistu teorētisku konstrukciju būvēšana, tās aprasinot ar kādu žults lāsi. Prātodams par tautas tieksmi uz vadonību, viņš kā profilaktisku ārstniecības līdzekli piedāvāja atteikties no LTF priekšsēdētāja amata kā tāda.^[151] Lai nostiprinātu demokrātiju, Jirgens ierosināja iedibināt kolektīvu vadību. Slēptā formā tur jautās cauri pavasarī ierosinātās konsultatīvās padomes ideja. Šis priekšlikums nebija nekas jauns, jo to jau piedāvāja dibināšanas kongresā, tikai delegāti to nepieņēma. Un labi, ka nepieņēma, lai arī tobrīd biju par to sašutusi. Citādi ierosinātie trīs līdzpriekšsēdētāji būtu iegrimuši liekā plāpāšanā un savstarpējo attiecību skaidrošanā. Gadu ilgā pieredze ar valdes priekšsēdētāju rotāciju bija pietiekami atklājusi šīs sistēmas klupšanas akmeņus un vājības, kas sarosās cilvēkos, tikko viņi kļūst vienlīdzīgāki par citiem vienlīdzīgajiem. Tādu varas decentralizācijas luksusu var atļauties tikai augsti attīstītas demokrātijas ar

spēcīgām civilās sabiedrības tradīcijām. Mums bija konkrēts un labi organizēts pretinieks. Vispirms bija jātiek galā ar to.

Redzot, cik Dainis tautā ir populārs^[152], un pēc Ivara Godmaņa atteikšanās LNNK kā alternatīvu izvirzīja komponistu Imantu Kalniņu, kas morālā ziņā bija Dainim līdzvērtīga personība. Turklāt viņš nebija kompartijas biedrs. No radikāļu un neatkarīgo runām Domē bija skaidrs, ka viņi mēģinās jaunajos statūtos panākt labojumu, kas aizliedz LTF priekšsēdētājam būt PSKP biedram, kas bija vēl viens veids, kā nobloķēt ceļu Dainim. Imants nesaprata, kāpēc tik noraidošā ir Daiņa un dažu citu frontes vadītāju attieksme pret pilsoņu reģistrāciju, tādēļ uzskatīja, ka viņa uzdevums ir kļūt par priekšsēdētāju un novērst briesmas, ka LTF var atteikties no Latvijas Republikas atjaunošanas koncepcijas. Zinot, cik Imants ir sirdsšķīsts cilvēks, nesapratu, kā var neredzēt, ka viņa ideālisms tiek izmantots cīņā par varu. Kad viņam jautāju, kāpēc viņš ļaujas tādai manipulācijai, tad Imants atrunājās, ka viņš gribot, lai būtu alternatīvas kandidātūras. Nevis kā partijas kongresā, kad gadu desmitiem ir tikai viens kandidāts, līdz to ar kājām pa priekšu izvada no Kremļa. Imantam nebija svarīgi, ka viņu neievēlēs, jo vara viņu neinteresēja tāpat kā Daini. Kongresa priekšvakarā Dainis bija smagas dilemmas priekšā – palikt vai atteikties turpināt nest priekšsēdētāja nastu. Viņš bija noguris no asajiem uzbrukumiem, gan pelnītās, gan nepelnītās kritikas, bet galvenokārt no milzīgās fiziskās un psiholoģiskās slodzes, kas bija jāiztur. Ļaunu vēlot, interfronte bija publicējusi viņa personīgo adresi, līdz ar to nebija patvēruma pat mājās. Frontes vadītāji zināmā mērā bija kļuvuši par kustības īpašumu, kam bija atņemtas cilvēku ikdienišķas tiesības būt vājiem, kļūdoties, mīlēt, negribēt, dusmoties. Viss notika kā zem palielināmā stikla un kopuma vārdā. Mēs visi bijām publiskoti, taču neviens tik lielā mērā kā Dainis. Cilvēki, gribēdami viņam apliecināt savu lielo mīlestību, neapzinājās, ka atņem visnepieciešamāko – tiesības uz privāto dzīvi. To garīgo telpu, kurā var atspirgt un kurā nevienam nav tiesību ielauzties bez atļaujas. Dainis ir īsts ģimenes cilvēks, tādēļ viņš vairāk nekā citi cieta no šīs uzspiestās publiskošanas, kas viņu atrāva no sievas un bērniem. Pēc viena gada «prombūtnes» arī ģimenes pacietības mērs bija pilns, un tas Daiņa izvēli darīja vēl grūtāku. Mēs, viņa tuvākie biedri, ar izmisumu vērojām, kā viņā pamazām briest un nostiprinās apņemšanās atteikties. Es tik labi sapratu šo Daiņa vēlēšanos atgūt brīvību pašam lemt par sevi, jo arī jutu tādu pašu vajadzību. Bet es arī apzinājos, ka tai nedrīkst ļauties, ka ir jāiet līdz galam. Tieši tāpēc tad, kad tuvojās izšķirīgais brīdis, nenolaidu no Daiņa acis. Man likās, ka es ķermeniski uztveru viņu plosošo pretrunu viņus. Kad svētdienas rītā kongress gandrīz sašķēlās, viņš spontāni piecēlās un aizgāja kulisēs aiz skatuves. Parāvu Škaparu aiz rokas, un mēs viņam sekojām. Neatceros, ko teicām, bet

zinu, ka es mēģināju savos vārdos ielikt ne tikai pārlicības spēku, bet arī maigumu. Lai Dainis justu, cik ļoti viņš mums visiem ir nozīmīgs un vajadzīgs. Neaizvietoams. Lai viņš apzinātos, ka viņa atteikums liek uz spēles kaut ko lielu un nekad vairs neatgūstamu. Mūsu vienotību. «Izturi tikai līdz vēlēšanām. Tad mēs visi varēsim iet,» – teicu. Es apzinājos, ka katrs mans vārds ir vēl viens akmens viņa nastā, tomēr nežēlīgi tos krāvu. Viņš palika nelokāms. Nē? Izmisusi atgriezās savā vietā. Sēdēju uz skatuves krēslu rindā tūlīt aiz kongresa vadības un iesāņus vēroju Daini. Kad pienāca TAS brīdis un sēdes vadītājs uzdeva jautājumu: «Vai kandidāts Dainis Īvāns piekrīt balotēties par LTF priekšsēdētāju?», laiks apstājās. Zāle ar tās delegātu murdoņu kaut kur izplūda. Redzēju tikai viņu. Kā palēninātā kino Dainis veselu mūžību cēlās. Tad alkaini vēroju, kā lēni kustas viņa lūpas, līdz izdzirdu: «JĀ!» Mani pāršalca atvieglājums, un es dziļā pateicībā sev svinīgi solīju nekad neaizmirst to upuri, ko Dainis nesa.

Uzbrukumi nebeidzās arī pēc kongresa. Šajā ziņā demagoģijas virsotne ir Vlada Spāres raksts «Iedams gar kraujas malu», kur tīksmīgā brašumā tiek uzrādītas pretrunas un nepilnības, gļēvums un aklums, kas dvešot no Daiņa izteikumiem vairākās intervijās. Autors pat nekautrējās sarkastiski pārmest, ka ir pārsteigts, kāpēc Dainis «kā komunist» nav sekojis «V. I. Ļeņina priekšzīmei, kurš savulaik publicēja rakstus gandrīz vai katrā «Iskras» un «Pravdas» numurā^[153], un pārāk maz pats ir rakstījis, lai paustu Tautas frontes viedokli. Tā sekoja raksts aiz raksta. Kā pēc burvju mājienu dienasgaismā tika izvilkti citāti no Daiņa rakstītā stagnācijas gados. Dūriens tur. Dūriens šur. Kāda neuzmanīgāka izteikuma pārspilējums. Jau klaja dezinformācija, un maz pamazām dievinātāji mesijas aurā ieraudzīja melnus plankumus. Es neticu, ka ilgstoši un sistemātiski uz Daini izdarītais spiediens bija nejauša apstākļu sakritība. Tā bija rūpīgi izstrādāta profesionāla kampaņa, kurā tika ņemti vērā un apvienoti visdažādākie faktori. Kampaņa, kurā pieredzējuši dienesti izmantoja Daiņa tuvumā esošo cilvēku vājības vai personīgo netiksmi. Arī Daiņa paša rakstura vājās vietas – augsto emocionalitāti un izprovocējamību uz nepārdomātiem izteikumiem. Jau būdams Augstākās padomes priekšsēdētāja vietnieks, Dainis nesargājās teikt nepatīkamas patiesības acīs arī saviem frontes tuvākajiem kolēģiem, kad tie, neizturējuši pārbaudījumu ar varu, viens pēc otra padevās ārišķības, uzpūtības un mantkārības kārdinājumam. Tas nevaioja viņa draugu skaitu.

Lielāko netaisnību mēlneši Dainim nodarīja pēc 1991.gada asiņainā janvāra, kad Augstākā padome un LTF viņu pilnvaroja doties uz ārzemēm, lai melnā iznākuma gadījumā tur turpinātu pārstāvēt Latvijas valsti. Nenogurdams Dainis Stokholmā, Helsinkos, Vašingtonā, Otavā tikās ar ārvalstu vadītājiem un diplomātiem, lai panāktu lūzumu viņu attieksmē par Baltijas valstu neatkarības jautājumu. Ja Maskavas iecerētais

apvērsums Baltijā neizdevās un centrs bija spiests ievilkt atpakaļ savus nagus, tad tur lieli nopelni Dainā un citu baltiešu pilnvaroto pārstāvju diplomātiskajam darbam ārzemēs. Kad pēc atgriešanās sāka izplatīties nelāgās baumas par Dainā bēgšanu, neviens nepacēla savu balsi, lai skaļi un skaidri atklātu Dainā misijas būtību. Būtu pieticis ar Augstākās padomes autoritatīvu paziņojumu vai tuvāko frakcijas biedru uzstāšanos. Tas nenotika, un baumas pieņēmas spēkā un pielipa viņam. Tā sagadījās, ka 1991. gada augusta puča rītā mēs abi ar Daini satikāmies Stokholmā. Es tolaik strādāju zviedru valdības finansētajā Latvijas informācijas birojā. No Rīgas drīz atkal pienāca rīkojums, ka Dainis tiek pilnvarots palikt ārzemēs ar līdzīgu misiju kā janvārī. Teicu viņam: «Tev jāatgriežas, jo šoreiz palikšanai nav nekādas jēgas. Viss izšķirsies Maskavā.» To arī viņš pats labi saprata. SAS izkārtoja, ka pasažieru sarakstos Dainis tiek ierakstīts ar svešu uzvārdu, lai vismaz tā pasargātu viņu no aizturēšanas. Man vienmēr ir licies, ka Dainā ierašanās Augstākajā padomē dažam labam bija nepatīkams pārsteigums. Drīz pēc Latvijas valstiskās neatkarības de facto atzīšanas Dainim Īvānam bija jādodas uz Eiropas Padomi Strasbūrā. Lai viņam nebūtu jāceļo ar padomju pasi, es devu rīkojumu izsniegt Latvijas Republikas vecā parauga diplomātisko pasi, kuras eksemplārus nesen biju saņēmusi no sūtniecības Vašingtonā krājumiem. Pirms izbraukšanas Daini intervēja televīzija. Ar lepnumu viņš rādīja Latvijas diplomātisko pasi, kas Ārlietu ministrijas reģistros bija ierakstīta ar pirmo numuru. Nākamajā rītā manā kabinetā atskanēja telefona zvans un kāds no mūsu abu tuvākajiem frontes cīņu biedriem sausā balsī noprasīja, kas devis rīkojumu Dainim izsniegt pasi ar pirmo numuru. Nenovīdība skanēja viņa balsī. Nesaprotu arī, kāpēc 1995. gada 12. aprīlī Trīs Zvaigžņu ordeņa Dome izsvēra, ka Dainis pelnījis tikai trešās pakāpes ordeni, bet Godmanis «velk» līdz otrajai. Īsa gan mums tā atmiņa ir.

Pazīstu to vientulības un izmisuma bezdibeni, kurā cilvēks pamazām grimst, kad liekas, ka viss bijis velti un nepareizi. Zinu, cik grūti ir uztaustīt pavedienu, kas palīdz atgriezties un ieraudzīt gaismu. Kad šodien lasu Dainā sarūgtinātos rakstus, man sāp par to gaišo, tīro zēnu, kurš savu trešā tēva dēla spēku ir atdevis bez atlikuma. Palikušas vien mieles un apjukums. Es vienmēr apzinos, kā mēs visi viņu tur aizbīdījām un upurējām. Un tomēr, kad dzirdu citus nicīgi kritizējam Daini, man gribas šos cilvēkus saņemt aiz pleciem un uzkleigt: «Kā jūs drīkstat? Ko jūs zināt?» Bet tam nav nozīmes. Viņiem ir sava nezināšanas paštaisnība. Man gribas arī Daini sapurināt un teikt: «Attopies! Rūgtums, naidis – tās ir jūtas, kas nerada. Tikai posta. Pašu. Tuviniekus.» Kad frontes dibināšanas kongresa desmitās gadienas atceres konferences atklāšanā, dziļi aizkusināta, kopā ar visiem ilgi jo ilgi ar ovācijām godināju pirmo Latvijas Tautas frontes priekšsēdētāju Daini

Īvānu, man likās, ka ar šo spontāno žestu mēs izlīdzinām nepelnīto pāridarījumu un dodam Dainim spēku no jauna skatīties pasaulē ar gaišām acīm.

1989. gada 6. oktobris

Tā mutuļojošu kaislību un tenku gaisotnē pienāca kongresa priekšvakars. 4. septembrī «Rīgas Viļņi» publicēja zibensaptaujū, kuras apkopojums gan nāca klajā jau pēc kongresa. Tās rezultāti ir vērā ņemami, jo aptaujā piedalījās 16 305 dalībnieki. Pārliecinoši pirmajā vietā atrodas un visu tautību pārstāvju uzticību bauda Latvijas Tautas fronte. Tad seko Vides klubs un LNNK. Viszemākais prestižs ir kompartijai un interfrontei.^[154] Žēl tikai, ka aptaujas dati nebija piejami pirms kongresa. Tas būtu palīdzējis skaidrāk saskatīt politisko spēku samēru un apzināties, ka centriskajam virzienam ir plaša jo plaša atbalsta platforma kā organizācijā, tā tautā. Tas būtu licis arī radikāļiem novērtēt, ka taktiski nav pareizi uzspiest savu mazākuma viedokli vairākumam, jo tā var zaudēt vairāk, nekā iegūt. Par briesmošo neapmierinātību liecināja Domes un LTF Latvijas nodaļu pārstāvju sanāksme, kas notika 6. septembrī. Tās uzdevums bija apstiprināt kongresa darba kārtību un reglamentu. Darbs ritēja bez īpaša saspīlējuma, un valdes priekšlikums principā tika pieņemts. Daudz asākas viedokļu atšķirības atklājās, kad sanāksmes dalībnieki ķērās pie nolikuma par Domes vēlēšanu kārtību. Valde lika priekšā divus variantus – 160 un 130 domniekus. Pirmajā gadījumā pusi ievēlē kongress, otru – nodaļas. Otrajā variantā piecdesmit domniekus ievēlē kongress, bet atlikušos – pilnvaro nodaļas. Nodaļu pārstāvju varākums gan iebilda, ka 160 cilvēku Dome būs pārāk liela un izvēlēties otru pusi būs grūti, jo kandidāti nav pazīstami. Dome tomēr rekomendēja pirmo variantu. Domes arī noraidīja Radikālās apvienības prasību, lai arī eksteritoriālās nodaļas būtu pārstāvētas Domē. Nobalsoja par teritoriālo pārstāvniecību. Tādējādi briesmošais konflikts palika gruzdam zem vāras pelnu kārtiņas.

Cik sīkām lietām reizēm bija jāvelta laiks, un cik ķildīgi varēja būt daži domnieki! No šīs pirmskongresa sēdes īpaši man palikusi atmiņā kāda nenozīmīga epizode. Varbūt tādēļ, ka tā skāra par savu godaprātu tik lepno un pārliecināto Visvaldi Lāci un lieliski raksturo to seklo līmeni, kādā no mušas tika taisīts zilonis, turklāt pēc mušas iniciatīvas. Kad nu bijām tikuši galā ar darba kārtības jautājumiem un sēde tuvojās noslēgumam, Lācis lūdza vārdu un lielā sašutumā pieprasīja aizstāvību pret apmelošanu, kas izskanējusi nesenaajā «Labvakar» raidījumā. Edvīns Inkēns tajā bija nolasījis kādu no Zviedrijas pienākušū vēstuli par Lāča neglītajiem izteikumiem par frontes vadību – opurtūnisti, gatavi iet pāri liķiem. Lācis pieprasīja, lai Domes locekļi izveido piecu cilvēku komisiju un šo lietu izmeklē, citādi viņš prasīs aizstāvību kongresā! Lācis atteicās pieņemt Edvīna tūlītēju atvainošanos. Pēc kāda laika «Labvakar» saņēma videoierakstu, kas apstiprināja, ka

«nepelnītais» apvainojums atbilst patiesībai. Manuprāt, pat pieķerts melos, Lācis bija pārliecināts, ka tā ir kāda ļauna sazvērestība pret viņu.

1989. gada 7. oktobris

Tāpat kā iepriekšējā gadā, kongresu ievadīja aizlūgums Doma baznīcā. Bez īpašiem iebildumiem no atļāvēju-aizliedzēju puses LTF bija saņēmusi piekrišanu to translēt pa radio un rādīt televīzijā, tāpēc dievkalpojums nebija tik kupli apmeklēts kā pirmoreiz. Cilvēki zināja, ka varēs to noskatīties un noklausīties mājās. Dievkalpojumu vadīja četri mācītāji: Juris Rubenis, Modris Plāte, Māris Ķirsons un Māris Ludvigs. Šie četri uzvārdi vien liecina par tām milzīgajām pārmaiņām, kas starpkongresa laikā bija notikušas Latvijā. Iepriekšējā gadā Juris Rubenis līdz pēdējam brīdim turēja noslēpumā faktu, ka kopā ar viņu dievkalpojumu vadīs mācītājs Plāte. Citādi tas tiktu aizliegts, jo LPSR Reliģijas lietu padome 1987. gadā bija anulējusi Plātes mācītāja apliecību. 1989. gada 11. un 12. aprīlī bija notikušajā luterāņu baznīcas sinodē par arhibīskapu tika ievēlēts LNNK biedrs mācītājs Kārlis Gailītis un par sinodes locekļiem bija kļuvuši agrāk vajātie mācītāji no grupas «Atdzimšana un atjaunošanās». Arī Modris Plāte un Juris Rubenis. Savukārt vienu no grupas biedriem Māri Ludvigu pēc LKP CK pirmā sekretāra B. Pugo rīkojuma izraidīja no Latvijas, un kopš 1987. gada novembra viņš kalpoja par palīgmācītāju latviešu draudzē Toronto. Nu viņš bija atgriezies. Trimdas mācītājs Māris Ķirsons padomju amatpersonām bija pazīstams kā nesamierināms padomju režīma pretinieks. Viņš, sevi nežēlojot, nevilcinājās ķerties pie galējiem līdzekļiem. 1985. gadā Eiropas drošības un sadarbības konferences noslēguma samitā Madridē, protestējot pret Latvijas okupāciju, pārsteigtā pūļa acu priekšā viņš bija sev pārgriezis vēnas. Protams, šis dramatiskais žests piesaistīja preses uzmanību, un Ķirsona fotogrāfija kopā ar vārdiem «Baltijas valstis» un «Latvija» apceļoja pasauli. Tas bija dziļi simboliski, ka tieši šie savai tautai un Tēvijai tik uzticīgie cilvēki bija sapulcināti, lai teiktu dievvārdus Doma katedrālē un aizlūgtu par Latviju.

Bijām gan cīkstējušies ar Politnama vadību par Ļeņina pieminekļa aizvākšanu no Politiskās izglītības nama vestibila, bet neveiksmīgi. Tam nu CK ierēdņi nepiekrita. Mums neatļāva arī to dekoratīvi piesegt. Agrāk Ļeņineklis bija rotājis Valsts Mākslas muzeja kāpņu laukuma ieapaļo nišu, bet, sākoties pārbūvei, viltnieki muzeja darbinieki to kā iederīgu idejiski politisku akcentu bija piedāvājuši Politiskās izglītības namam. Abas puses bija apmierinātas ar darījumu: muzejnieki, ka tikuši no tā vaļā ar godu un bez briesmām, bet politnams – par ietaupīto naudu, jo nu vairs piemineklis nebija jāpasūta. Tā nu Ļeņins skatījās, kā reģistrējās tās organizācijas kongresa delegāti, kuri apdraudēja paša radītās boļševiku partijas varu un nākotni. Ielūgtajiem trimdas tautiešiem statuja nepatīkami dūrās acīs, jo viņiem nebija padomiskā treniņa neredzēt to, ko negribas redzēt. Toties zālē

nebija ne vēsts no oficiālajām nodevām. Skatīvi rotāja man ALA kongresā dāvatā Latvijas karoga lente un LTF emblēma. Kongresa veiksmīgā norisē nozīmīga bija delegātu sēdināšanas kārtība. Starpkongresu laikā bijām pārliecinājušies par reģionālās sadarbības nozīmi, ko aizsāka Vidzemes LTF nodaļas un izmēģināja ar ne tik lieliem panākumiem arī Kurzemē un Zemgalē. Lai veicinātu reģionālās konsultācijas kongresā, mēs atteicāmies no rajonu delegāciju sēdināšanas rajonu alfabētiskā secībā, bet grupējām tās pa reģioniem. Latvijas lauku nodaļu delegācijas atradās zālē, bet balkonā – Rīga. Tas bija izkārtots ar Dzintras Pededzes gudru ziņu, lai kaut nedaudz mazinātu dažu kongresā ievēlēto ar runātkāri sirgstošo Rīgas delegātu iespēju monopolizēt mikrofonu. Zāles pirmajās rindās sēdēja kongresa daudzie viesi un ārzemju LTF grupu pārstāvji.

1989. gada 7. oktobris

Latvijas LTF nodaļu pārstāvju sanāksmes apstiprinātajā kongresa darba kārtībā pirmajā dienā bija paredzēts Daiņa Īvāna pārskata ziņojums, kam sekoja revīzijas un redakcijas komisiju pārskati un septiņi koreferāti par programmas atsevišķajām sadaļām. Kongresā uzstājās arī Ministru padomes priekšsēdētājs V. E. Bressis, kurš izklāstīja valdības darāmo Latvijas ekonomiskās patstāvības nodrošināšanā. Pats fakts, ka valdības vadītājs «bija pilnvarots» runāt kongresā, liecināja, cik ļoti bija vājinājušās LKP CK pozīcijas. Atšķirībā no dibināšanas kongresa šoreiz partijas vadītāji nebija ieradušies, lai gan ielūgumi, protams, tika nosūtīti. Domāju, ka tam bija divi iemesli. Partija vēlējās uzsvērt, ka tā atbalsta īstenas tautvaldības izveidošanos, ko kongresā bez Breša pārstāvēja Augstākās padomes priekšsēdētājs Anatolijs Gorbunovs. No otras puses, viņiem nebija nekādu šaubu, ka frontes jaunā programma tiks pieņemta. Kā gan LKP CK vadītāji varētu būt zālē, kad tiek apstiprināts LTF mērķis – izstāšanās no PSRS! Tādēļ pirmais sekretārs tālredzīgi atradās ārzemēs, bet I. Ķezbers – komandējumā. Otrā diena bija atvēlēta debatēm, frontes priekšsēdētāja un vietnieka, latviešu un krievu «Atmodas» galveno redaktoru, Domes un revīzijas komisijas vēlēšanām. Visiem kongresiem raksturīgā rutīna pirmās dienas priekšpusdienas daļu padarīja smagnēju un garlaicīgu un sagādāja vilšanos tiem, kas bija cerējuši vēlreiz piedzīvot pacilājošo dibināšanas kongresa garu. Tā reibinošais prieks vairs nebija iespējams, jo Atmodas pirmreizīgumu bija nomainījušas ikdienas darba rūpes. Vien sveicot trimdas latviešu organizāciju pārstāvjus, uzblāzmoja kaut kas no iepriekšējā gada saviļņojuma.

LTF priekšsēdētāja garais referāts aptvēra pārskatu par Tautas frontes aizvadīto gadu un pārdomas par uzdevumiem nākamajā darba posmā. Dainim vien raksturīgajā publicista stilā, ar spēcīgiem salīdzinājumiem un emocionāliem iestarpinājumiem, viņš runāja par šo vienreizējo un nu jau aizgājušo gadu visas Latvijās dzīvē. Viņš raksturoja tautas

atmošanās procesu, runādams par tām lielajām pārmaiņām, kas bija notikušas ar mums visiem kopā un katru atsevišķi. Viņš noraidīja skeptiķu un kritiķu pārmetumus, ka pārāk maz pārmaiņu ir jūtams ikdienas dzīvē: «Naivi domāt, ka Tautas fronte jau sava pirmā gada laikā varēja atrisināt to, ko pusgadsimta laikā nav varējusi atrisināt oficiālā vara un valdība. Neba Tautas fronte uzreiz var novērst ekonomisko krīzi, kas saistās ar veselas sistēmas krīzi, tās saimniecisko un politisko strupceļu. [...] Galvenais šobrīd ir tas, ka Latvijas atdzimšanas frontes līnija ir izveidota. Protams, ar pārrāvumiem, ar vājākiem posmiem, ar dažām aplamām aizsardzības celtnēm, ne vienmēr pareizi izvēlētiem uzbrukuma argumentiem, ar nepieredzējušiem kareivjiem un komandieriem.»^[155] Dainis uzsvēra, ka īstas tautvaldības sasniegšana ir Tautas frontes galvenais tuvākā laika uzdevums, tāpēc katram aktīvi jāpiedalās kā vietējo padomju, tā Augstākās Ppdomes priekšvēlēšanu kampaņā un vēlēšanās. Pāri visam Dainis Īvāns cēla aicinājumu pēc vienotības, pēc kopīga darba un savstarpējas saprašanās starp visām organizācijām, kuru galamērķis ir Latvijas neatkarība.

Starp daudzajiem ziņojumiem un debatēm, vēlos īpaši izcelt J. Škapara, I. Godmaņa un E. Inkēna teikto. J. Škapara ziņojums precīzi raksturoja jauno frontes programmu un organizācijas politiskos un ekonomiskos uzdevumus. Runājot par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu, Škapars teica: «...tautai un vienīgi tautai ir pirmtiesības lemt, kā tā turpmāk dzīvos, pa kādu ceļu ies. Jautājums par Latvijas valstisko neatkarību nav kārtējā iegriba, lozunga maiņa. Neatkarība ir tautas alkas pēc brīvības, latviešu tautas melno nedieņu un milzu traģēdijas izsāpēta sāpe. Ja Fronte ir tautas fronte, tad tai vajadzēja summēt tautas bēdas un traģiku, tautas alkas un centienus, iestāties par tautas interesēm.»^[156] Tālāk sekoja atbilde Gorbačovam, kurš vienmēr apgalvoja, ka federācijas intereses ir primāras pār atsevišķu tautu «separātisma» tieksmēm: «Nē, nevis centram ir tiesības deleģēt un dozēt kādas tautas tiesībspējas. Primārais ir tautas pašnoteikšanās tiesības, līdz pat tiesībām uz pilnīgu, neatkarīgu valstiskumu. Agri vai vēlu nāksies apgūt patiesību – federācija ir sekundāra un attaisno sevi vienīgi tiktāl, ciktāl tā rada tautām labākus dzīves apstākļus, stabilitāti un drošību. Līdzšinējā federācija ir bankrotējusi. [...] Tautas izdzīvošana ir apdraudēta, tauta meklē izeju, lai izdzīvotu. Turklāt teiktais būtu spēkā pat tanī gadījumā, ja Latvija būtu brīvprātīgi iestājusies Padomju Savienībā.»^[157] Škapars precīzi formulēja LTF politiskās platformas tiesisko pamatu. Tas ir: «Latvijas Republikas pastāvēšana divus gadu desmitus, Latvijas okupācija, tās valstiskuma sagraušana un vardarbīga pievienošana PSRS – tas ir noteicošais tiesiskais faktors, argumentējot latviešu tautas pašnoteikšanās tiesības ārzemēs, starptautiskās organizācijās, risinot mūsu neatkarības problēmas ar centrālo varu.»^[158] Neatkarīgas,

demokrātiskas, parlamentāras Latvijas valsts pamatos J. Škapars redzēja trīs galvenos nosacījumus: turpināt Latvijas Republikas demokrātiskās tradīcijas; īstenot latviešu nācijas pašnoteikšanās tiesības un – nodrošināt visu Latvijas iedzīvotāju līdztiesību – neatkarīgi no viņu sociālā stāvokļa, nacionālās, reliģiskās un partijiskās piederības. Būdams skeptisks jautājumā par pilsoņu komitejām, Jānis tomēr piesardzīgi tās piemin «kā rezervi neatkarības kustībā», bet tūlīt turpināja: «LTF par galveno ir izraudzījusies demokrātisku platformu un parlamentāro ceļu kā galveno. [..] Esmu dziļi pārlicināts, ka uzvaru cīņā par neatkarīgu un demokrātisku Latviju var nodrošināt tikai demokrātiska platforma.»^[159] Škapars arī brīdināja no ilūzijas, ka brīvība atnāks viegli un ātri, tāpēc nepieciešams pārejas perioda ekonomiskais un politiskais statuss, kurš nodrošinātu valstiskuma atjaunošanu nevardarbīgā, demokrātiskā ceļā un kura laikā demokratizētos Latvijas politiskā, sociālā un ekonomiskā dzīve. Noslēguma daļu Škapars velīja LTF taktiskajiem uzdevumiem: vietējo un augstāko varas orgānu demokrātiskām vēlēšanām, kompartijas monopola likvidēšanai un tās uzurpēto valsts varas funkciju pilnīgai atņemšanai un nodošanai valsts varas orgāniem. Svarīgs elements pārejas periodā bija valsts varas kontroles nodibināšana pār drošības un tiesību aizstāvības iestādēm, kā arī Latvijas demilitarizācija. Par visgrūtāko LTF uzdevumu Škapars pamatoti atzina atbrīvošanos no Maskavas diktāta tautsaimniecībā un Latvijas ekonomiskās patstāvības radīšanu. Kā to parādīja balsojums, tad kongresa delegātu absolūtais vairākums programmu atbalstīja, un tieši pirmajās divās daļās, kas attiecās uz LTF politiskajiem uzdevumiem, bija vismazāk izmaiņu.

Ivars Godmanis mēģināja ieskatīties nu jau tuvajā, bet psiholoģiski vēl tik tālajā laikā pēc vēlēšanām un runāt par konkrētiem LTF parlamentārajiem uzdevumiem pēc tam, kad fronte no ārpusparlamenta opozīcijas kļūs par organizāciju ar pārstāvniecību reālās varas institūtos. Pēc ievēlēšanas LTF deputātiem bija jāveido sava frakcija, kura atkarībā no vēlēšanu rezultātiem īstenotu vai nu valdošās koalīcijas, vai opozīcijas lomu. Deputātu uzdevumus viņš iedalīja divās daļās: bloķēt un neļaut ratificēt tos likumprojektus, kas vēršas pret jau esošo Latvijas patstāvību, un tajā pašā laikā izstrādāt savus alternatīvos likumprojektus – jo īpaši ekonomiskajā sfērā. Kā būtiskākos izstrādājamus likumprojektus pārejas periodā Godmanis min likumu par politiskajām partijām, kas likvidētu PSKP monopolu, likumu par privātīpašumu uz zemi, par Latvijas tiesībām patstāvīgi veidot ekonomiskos sakarus ar ārvalstīm, atzīt par nelikumīgām 1940. gada vēlēšanas un deklarāciju par Latvijas iekļaušanu PSRS, kā arī likumu par imigrāciju u. c. Viņš bija pret pilsonības likuma pieņemšanu pirms valstiskā statusa atgūšanas, lai izvairītos «legitimēt tā saucamos neīstos valstiskos institūtus».^[160] Godmanis tālredzīgi uzsvēra ciešas

atgriezeniskās saites nepieciešamību starp AP deputātu frakciju un LTF vietējām nodaļām, kuras turpināja īstenot tiešās, ārpusparlamentārās demokrātijas izpausmes: manifestācijas, parakstu vākšanu, plebiscītu, lai atbalstītu deputātu darbību. Kā vēlāk parādīja Augstākās padomes LTF deputātu frakcijas darbība, tad saikne ar LTF vadību un vietējām nodaļām arvien pavājinājās. Faktiski notika politiskās varas atsvešināšanās no tautas un tautas gribas ignorēšana. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc LTF saraksts neieguva nepieciešamo balsu skaitu 5. Saeimas vēlēšanās, lai pārkāptu noteikto 4% sliekšni. Vēlētāji gan nebija tik redzīgi, lai ievērotu, ka daļa no bijušajiem LTF frakcijas deputātiem ir pārgrupējušies un startē vēlēšanās zem citiem «segvārdiem».

Edvīns Inkēns pievērsās LTF ārpolitiskajiem uzdevumiem. Vispirms viņš raksturoja Rietumvalstu attieksmi pret Baltijas valstu centieniem atgūt savu neatkarību: «Dīvainā kārtā argumentācija, ko mēs dzirdam no Maskavas un Rīgas supermērenajiem un Bonnas pragmatīkiem, ir apmēram vienāda.»^[161] Par būtiskāko LTF uzdevumu Edvīns uzskatīja Baltijas jautājuma paturēšanu Rietumu preses pirmajās lappusēs, lai sabiedriskās domas spiediena rezultātā tas ieņemtu pastāvīgu vietu Rietumu politiķu darba kārtībā. Tam bija nepieciešams aktivizēt frontes ārpolitisko darbību: gan LTF pārstāvjiem biežāk vajadzēja doties uz ārzemēm, gan rietumniekiem biežāk jābrauc uz Latviju. Lai šo programmu īstenotu, jāpalielina ārlietu komitejas darbinieku skaits un budžets. Ironijas caurausti ir vārdi: «Pašreiz Tautas frontes ārpolitiskie sakari nav mazāki kā pašreizējai Latvijas Ārlietu ministrijai.»^[162] Aktīvās ārpolitikas īstenošanā īpašu lomu E. Inkēns paredzēja latviešu trimdas organizācijām, kuras sadarbībā ar fronti varētu īstenot mērķtiecīgas akcijas mītnes zemēs, kā arī palīdzēt veicināt LTF pārstāvju dialogu ar ASV un Eiropas valstu ārlietu resoriem un to valsts vadības institūcijām. Kā veiksmīgu šādas sadarbības piemēru viņš minēja PBLA, LTF un LNNK vadītāju Berlīnes tikšanos, pēc kuras Rietumvācijas Ārlietu ministrijā tika iesniegts kopējs memorands.^[163] Edvīna vārdi «mums jādubulto savi pūliņi Latvijas ievēšanai pasaulē, jūs esat mūsu sūtņi pasaulē ar pilnvarām aizstāvēt Latviju»^[164] tika jo plaši citēti trimdā.

Šodien nesaprotu, kā man pietika spēka, kongresa sagatavošanas darbu karuselī griežoties, vēl uzrakstīt savu septiņu lapu garo ziņojumu. Mans koreferāts bija veltīts LTF organizatoriskajiem jautājumiem. Pēc tam, kad biju vispusīgi raksturojusi frontes uzbūvi, pievērsos sarežģītajam jautājumam par frontes un dažādo citu demokrātisko organizāciju mijiedarbību: «Latvijas Tautas frontes struktūra ir vienkārša un skaidra. Daudz sarežģītāka ir tās biedru politisko uzskatu analīze. [...] Mums ir kolēģi, kas ir pat piecu dažādu valžu locekļi. Un diez vai ikreiz runājot izdodas uzlikt īsto cepuri, kas domas ievirza atbilstošās

organizācijas programmas gultnē. [...] Latvijas tautas frontē ir iestājušies daudzi Latvijas Nacionālās neatkarības kustības biedri. Kongresā viņi veido apmēram sesto daļu delegātu. Līdzīga proporcija ir arī kompartijas biedriem šeit [...] Tāpat Tautas frontē ir Vides aizsardzības kluba biedri, topošās Strādnieku sociāldemokrātiskās partijas biedri, Atdzimšanas partijas, Rīgas «Helsinki-86» biedri un vēl daudzu citu organizāciju pārstāvji [...] un būtu naivi domāt, ka viņi mērķtiecīgi nepauž savu organizāciju intereses, nemēģina ietekmēt Tautas frontes Domes un rajonu nodaļu lēmumus. Pie tam jāsaprot, ka šeit nav runa par kāda Pētera vai Miķeļa personīgajiem uzskatiem, kā to dažreiz mēģina pasniegt. Minētajām organizācijām ir savi programmatiskie dokumenti un statūti, kuru ietvaros to biedri darbojas. Ir disciplīna un atbildība organizācijas priekšā, un, pat nebūdami aktīvi Tautas frontes biedri, viņi individuāli īsteno vienotu, savas organizācijas interesēm atbilstošu politiku. Ko šajā gadījumā darīt Tautas frontes centriski jeb mēreni reālpolitiski noskaņotajai daļai, kuru veido biedru vairākums? Labējā un radikālā spārna neatlaidīgais spiediens liek arī mums domāt par stingrāku politisku organizēšanos. Tādu, kāda ir partija. Par partiju ar radikālu, bet vispārdemokrātisku platformu, kas principiāli vērstos pret esošo politisko sistēmu un jebkuras partijas un ideoloģijas monopolu. Protams, tas ir nākotnes jautājums, bet, dzirdot klīstošās runas par Republikāņu, Kristīgi demokrātiskās partijas un citu partiju veidošanos, vai nebūtu laiks arī Latvijas Tautas frontes centram iegūt savu politisko noformējumu, jo demokrātisko spēku apvienība tikai tad būs apvienība, ja sarunas vedīs līdztiesīgi partneri, kas atrodas noteiktā organizētības pakāpē. Tas nebūt nav aicinājums uz šķelšanos. Drīzāk otrādi – uz demokrātisko spēku apvienības organizatorisku nostiprināšanu, kas varētu noslēgties LTF 3. kongresā. Šobrīd mūsu galvenais uzdevums ir piedalīties vēlēšanu cīņā, iegūt parlamentu, kas garantētu demokrātijas turpmāko attīstību Latvijā, tātad arī daudzpartiju sistēmas rašanos, kas atbilstoši īstenos savu darbību parlamentārās formās.»^[165]

Zināju, ka manu atklāto valodu par organizācijas centra un tās dažādo grupējumu attiecībām naidīgi uztvers frontes radikālais spārns, kas vienmēr uzsvēra, ka viņu biedri frontē pauž savus individuālos uzskatus, ko es noliedzu. Tāpat arī zināju, ka mani tuvākie kolēģi ir pret centra politisku organizēšanos partijā, uzskatot, ka tas var novājināt organizāciju un to sašķelt. Es piekritu, ka tas nedrīkst notikt līdz vēlēšanām, tomēr uzskatīju, ka ir pienācis laiks par to nopietni domāt. Vēl šodien esmu pārliecināta, ka tā bija liela frontes kļūda 3. kongresā nepieņemt lēmumu par organizācijas pārveidošanu par politisku partiju. Lai arī tas būtu bijis par vēlu tā vai tā, pat 4. kongresā frontes vadība noraidīja partijas veidošanas nepieciešamību. Tikai pēc frontes grandiozā zaudējuma 5. Saeimas vēlēšanās saujiņa palikušo nodibināja Kristīgi demokrātisko partiju. Ja tādu

lēmumu pieņemt 3. kongresā, tas gan būtu atgrūdis daļu biedru, bet būtu saglabājušies politiski aktīvie, kas, redzot, kā fronte novājinās, meklēja un atrada citas organizēšanās formas. Kad beidzot 1992. gadā J. Škapars kopā ar dažiem citiem domubiedriem mēģināja izveidot Demokrātiskā centra partiju, tad neglābjami bija zaudēts laiks. Sākotnēji arī es biju rīcības grupā, bet pēc pirmās lielās potenciālo atbalstītāju sanāksmes Kongresu namā, sapratu, ka vilciens ir aizgājis. Zālē nebija jaunu cilvēku. Tikai vēl vairāk novecojusī vecākā frontes biedru paaudze. Partijai, kurai nav pietiekams aktīvās paudzes biedru skaits, nav nākotnes. Partija gan izveidojās, bet tai nebija politiska svara. Dažu gadu laikā tā sašķēlās un izkusa citās partijās.

Manuprāt, 2. kongresā valdošo noskaņojumu vispilnīgāk atspoguļo debates. Tās pārļausot, redzams, ka vairums runātāju mierīgi un līdzsvaroti analizēja jaunās programmas un statūtu projektus. Man atmiņā gan nesamērīgi lielu vietu ieņēmušas tieši nīknās, agresīvās runas, kuras vēl ir paspilgtinājis kuluāros valdošais spriegums. Sevi mīlošie un paštaisnību sirgstošie garrunātāji ar sīkstu neatlaidību atkal un atkal kāpā tribīnē vai rāvāspie zālē esošajiem mikrofoniem, lai asi un, viņuprāt, spoži mestos virsū frontes vadībai un kategoriskā tonī frontes biedriem liktu izvēlēties starp LTF un LKP. Vairums gan atbildēja, ka ne jau PSKP biedra karte nosaka cilvēka vērtību, bet galvenais ir viņa darbs. Citi norādīja, ka partija vairs nav viengabalaina, bet sevī ietver vairākas krasi atšķirīgas partijas. Kā teica Jānis Rukšāns: «Latvijas Tautas fronte ir daudz komunistiskāka par PSKP CK. Tieši TF pārstāv īstās sociālisma idejas, no kurām atteicās boļševiku CK, kļūstot par noziedzīgu partiju!»^[166] Ar teatrālu patosu īpaši izcēlās V. Šteins, kurš savu runu sāka, aizkapa balsī vēstīdams: «Rēgs klīst pa Eiropu, komunisma rēgs!» Tomēr mūsu paaudzei tik pazīstamie K. Marksa «Komunistiskās partijas manifesta» ievadvārdi neatstāja cerēto iespaidu. Tāpat kā turpmākā runa, kurā lēts populisms mijās ar Dieva piesaukšanu. Klausoties, kā Šteins atsaucas uz Bruno Kalniņu, man kļuva žēl vecā vīra, kas sociāldemokrātu partiju bija nodevis tik odiozas personas rokās.^[167]

Viens no kongresa emocionālākajiem brīžiem bija PBLA priekšsēža vietnieka Gunāra Meierovica apsveikums. Viņš bija ieradies Latvijā pēc 45 gadu prombūtnes. Varu vien iztēloties, kāda jūtu un pārdzīvojumu vētra plosījās sirmā vīra sirdī, kad viņš devās uz tribīni, lai uzrunātu kongresu. Visa zāle – tūkstoš divi simti cilvēku piecēlās, lai viņu suminātu ar ilgstošām ovācijām. Sveicot viņu, mēs godinājām arī viņa tēvu – Latvijas Republikas pirmo ārlietu ministru Zigfrīdu Meierovicu. Ar vētrainajiem aplausiem mēs noraidījām svešu varu uzspiesto latviešu tautas sadalīšanu un ilgo atšķirtību. Meierovicam aiz saviļņojuma mirdzēja acis un sārtojās vaigi. Beidzot aplausi norima, un viņš aizkustinājumā trīsošā balsī teica: «Sveicu latviešu tautu dzimtenē no tās latviešu tautas

daļas, kas, lai gan tā ir izkaisīta pa četriem dažādiem kontinentiem, ir apvienojusies Pasaules brīvo latviešu apvienībā. [...] Tikai visiem atkal sadodoties rokās, kā to darīja baltieši 23. augustā, mēs varēsim sasniegt savu gala mērķi: brīvu un neatkarīgu Latviju.»^[168] Viņš nodeva PBLA vēsti, «kopš Tautas fronte 31. maijā deklarēja, ka arī tā stāv par brīvu, neatkarīgu Latviju, abas mūsu organizācijas tagad vieno šis kopējais mērķis». Ar Meierovica runu LTF kongresā ienāca arī pasaules lielās politikas elpa. Viņš pastāstīja par baltiešu organizāciju vadītāju tikšanos Vašingtonā ar ASV sūtni Maskavā Dž. Metloku, kurš apliecinājis, ka Džeimss Beikers nesējās sarunās ar Eduardu Ševardnadzi runājis par Baltijas valstu jautājuma risināšanu. Viņi vienojušies, ka Padomju Savienība nelietos militāru varu Baltijas valstīs. Šī ziņa apliecināja, ka ASV no pasīvās neatzišanas politikas pāriet uz aktīvāku mūsu atbalstu un pieņem Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu kā nenovēršamu.

No ielūgtajiem Pasaules brīvo latviešu apvienības valdes locekļiem kongresā piedalījās tikai Imants Freimanis un Eduards Voitkūns. Daži nebija varējuši ierasties personīgu iemeslu dēļ, citi nebija saņēmuši PSRS iebraukšanas vīzu, un šajā jautājumā LTF bija bezspēcīga. Piedalījās arī ALA, «Daugavas Vanagu», BATUN un citu trimdas organizāciju pārstāvji. Trimdas vadītāji pārliecinājās par to ārkārtējo uzmanību, ar kādu tauta sekoja kongresam. Viņus iespaidoja arī tā ievēriība, kādu kongresam veltīja pasaules preses un televīzijas pārstāvji. Kongress viņus pārliecināja par frontes politisko svaru Latvijā un to, ka tieši šī organizācija ir tā, kurai pa spēkam īstenot Latvijas neatkarības atjaunošanu. Pēc tiem asajiem vārdiem, ko trimdas prese bija man veltījusi pēc ALA kongresa par vārda «suverenitāte» lietošanu «neatkarība» vietā, mani pārsteidza, ka trimdas pārstāvji bija daudz līdzsvarotāk noskaņoti nekā kongresa dumpīgais mazākums. Kā īstus reālpolitiķus viņus galvenokārt interesēja programmas politiskās sadaļas, par kurām kongress pārsvarā bija vienisprātis. Viņiem nebija saprotama sīkā ķildošānās un personīgās ambīcijas, kas traucēja kongresa norisi. Tāpat par nepamatotiem viņi atzina apgalvojumus par vecās valdes manipulācijām un nedemokrātisko vadības stilu. Runājot PBLA Informācijas biroja vadītāja Jāņa Riteņa vārdiem: «Tomēr jāsaprot, ka PBLA delegācijas vērojumi kongresā liecināja, ka vismaz tur nekādu pārliecīgu vadības dominēšanu nemanīja. Tieši otrādi, izmantojot vēl neizstrādātos Domes kandidātu nozīmēšanas un apstiprināšanas priekšrakstus, mazākuma grupas piesaistīja sev pārāk lielu uzmanību. Jānožēlo, ka šo grupu kaujinieciskums, kas neatbilda to atbalstītāju skaitam balsojot, ievērojami kavēja un traucēja kongresa norisi.»^[169] Tiekoties ar frontes vadību, trimdinieki pat uzsvēra, cik nepieciešams ir virzīties uz priekšu uzmanīgi, ņemot vērā konkrētos apstākļus. Trimdas vadītājus aizkustināja un pārsteidza uzmanība un sirsnība, ar kādu viņi tika uzņemti visur,

kurp vien viņi devās. Kongresa pirmajā dienā A. Gorbunovs rīkoja pusdienas, kurās līdz ar LTF vadību un viesiem no Lietuvas un Igaunijas Vītautu Landsbergi un Martu Tarmaku ielūdza arī 16 trimdas organizāciju pārstāvjus. Tas PBLA vīriem bija negaidīts pārsteigums, bet, pārspriežot visus «par» un «pret», viņi izšķirās ielūgumu pieņemt, lai tādējādi stiprinātu LTF lomu Latvijas notikumu tālākajā veidošanā un arī lai pati latviešu centrālā organizācija nepaliktu malā stāvot, situācijai attīstoties.^[170] Domāju, ka tā bija grūta izšķiršanās, jo viņi apzinājās, ka pēc atgriešanās tiks kritizēti no trimdas vienas daļas par kontaktiem ar oficiālām padomju varas personām. Cieņas vērtā ir trimdas vadītāju uzņēmība un skaidrais skatījums uz lietām, kas apliecināja, ka viņi ir īsti politiķi. Kā jau tas pēc protokola pienācās, tad klātesošo vārdā un kā augstākais trimdas pārstāvis Gunārs Meierovics ar lielu eleganci pateicās namatēvam Anatolijam Gorbunovam par pusdienām.

Interese par kongresu bija milzīga. Bez lūgtajiem trimdas latviešu organizāciju pārstāvjiem bija ieradušies viesi no Armēnijas, Baltkrievijas, Gruzijas, Krievijas, Krimas tatāriem, Moldāvijas un Ukrainas dažādajām neformālajām organizācijām. Protams, īpaši sirsnīgi tika apsveikti mūsu partneri no «Rahvarinne» un «Sajūdis». Runātāji neatkarīgi no to tautības bija pārliecināti, ka pretinieks visiem ir kopīgs – komunistiskās partijas diktatūra un totalitārā sistēma. Ļoti svarīgi bija tas, ka vairāki runātāji no Krievijas uzsvēra latviešu tautas tiesības uz pašnoteikšanos un to, ka krievu tauta negrib sev īpašas tiesības uz citu tautu apspiešanu. Kaukāziešu runās skanēja apbrīna par Baltijas tautu vienotību, jo kaukāzieši bija savā starpā neglābjami sanaidojušies, kā paši apgalvoja, Maskavas «skaldi un valdi» politikas rezultātā. Manuprāt, tā bija visai vienkāršota interpretācija, jo, kā parādīja turpmākie notikumi Armēnijā, Azerbaidžānā un Gruzijā, tad šis process bija daudz komplicētāks un daudzslāņaināks. Klausoties citu PSRS tautu pārstāvju runās, vēlreiz pārliecinājos, cik baltieši bija tālu tikuši uz priekšu, pateicoties savai trīsvienotībai un katras tautas kustības monolitumam. Mūsu iekšējās ķildas bija vien niekošanās pret tām kaislībām, kas plosījās citur. Mēs tomēr vēl turējāmies kopā, kamēr daudzviet iekšējo nesaskaņu un līderu personīgo ambīciju dēļ nekāda apvienošānās tā arī nenotika. Pat partijas pretspēks nespēja tās pretiniekus apvienot. Kongresa ietvaros notika arī PSRS demokrātisko organizāciju pārstāvju preses konference, kura piesaistīja daudzu ārvalstu žurnālistu uzmanību. To, tāpat kā pārējās kongresa preses konferences, ar lielu eleganci vadīja Aivars Baumanis. Žurnālistiem tā bija lieliska iespēja uzzināt, kas notiek citās PSRS daļās. Īpašu uzmanību guva Baltkrievijas Tautas frontes priekšsēdētāja Z. Pozņaka šausminošie dati par Černobiļas katastrofas sekām Baltkrievijā. Šī preses konference vēlreiz parādīja, cik nozīmīgu iespaidu Baltijas notikumi atstāj uz kopējo notikumu

attīstību PSRS. Vienpratīga bija pārlicība, ka bez pārbūves Baltijā nebūs demokratizācijas Padomju Savienībā.

Vai viss Maskavā akreditētais Rietumu lielāko ziņu aģentūru, avīžu un žurnālu korespondentu korpuss bija ieradies Rīgā, lai sekotu «notikumam». Kongresa darbību fiksēja arī EuroNews televīzijas ziņu pārstāvji. Kopumā bija akreditēti 336 žurnālisti. Tajā skaitā 80 ārzemju preses, televīzijas un radio korespondenti no 18 valstīm.^[171] Pārējie bija ieradušies no Padomju Savienības citām daļām vai tepat no Latvijas. Jaunākais žurnālistu korpuss pārstāvis bija divpadsmitgadīgais «Pioniera» korespondents Juris Širiņš. Neizpalika arī interfrontes avīze «Jedinstvo», kuru pārstāvēja Tatjana Ždanoka. VDK pirmo reizi deva atļauju Rīgā ierasties arī «Radio Brīvā Eiropa» korespondentam. Tāda interese bija izskaidrojama ar frontes jaunās programmas projektā paredzēto pagriezienu uz neatkarību. LTF tobrīd bija pirmā no Baltijas frontēm, kas savā programma ierakstīja mērķi – neatkarība.^[172] Kongresa informācijas un preses centrs, ko vadīja Sarmīte Ēlerte un Jānis Vahers, bija pārslogots. Pa šo gadu, ko Sarmīte bija nostrādājusi frontes informācijas centrā, viņa bija ieguvusi krietnu pieredzi, jo uz 25. marta sēru gājienu, un īpaši – Baltijas ceļa laikā LTF informācijas dienestam bija ko rauties, tomēr kongress bija kas īpašs. To viņa piedzīvoja pirmo reizi, kaut arī frontē sāka strādāt drīz pēc dibināšanas kongresa. Lai kaut kā tiktu galā ar šo plūsmu, preses centrs bija spiests noteikt «diskriminējošus» ierobežojumus Latvijas un PSRS izdevumiem – viens rakstītājs ar sēdvietu un fotogrāfs – bez sēdvietas. Žurnālisti sagaidīja, ka preses centrs viņus nodrošinās ar tiem pakalpojumiem, ko viņi bija pieraduši saņemt: intervijām pēc pieprasījuma, interesējošo runu rakstiskiem tulkojumiem utt. Sarmīte smēķēja cigareti pēc cigaretes, uzdzēra pa kādai kafijas tasei un, cik zinu, – uzkoda arī pa kādai uzmundrinošai, tonusu dodošai tabletei, un turpināja atbildēt uz jautājumiem, lūgumiem, prasībām. Viņai bija lieliski palīgi, kas, saņēmuši no stenogrāfistēm vēl «karstās» runas, tūdaļ tās tulkoja angliski. Tur iepazinos ar Kārli Streipu un nu jau viņšaulē aizgājušo Kārļa mammu Līgu Streipu. Tulkoja arī mācītājs Māris Ķirsons. Pie Sarmītes preses centrā savu pirmo rūdījumu nākamo gadu bezgalīgajam tulkošanas maratonam guva vēlākā Saeimas deputāte Inese Birzniece. Viņai gāja īpaši grūti, jo tobrīd Inese vēl slikti zināja latviešu valodu.

1989. gada 8. oktobris

Daudz ir rakstīts un runāts par kongresa nulles punktu. To brīdi, kad neapmierinātais mazākums, Baibas Pētersones aicināts, balsoja ar kājām. Tas nenotika nesamierināmu politisku pretrunu dēļ. Kā jau agrāk rakstīju, tad programmas galvenajos politiskajos punktos ar nelieliem precizējumiem un dažiem papildinājumiem frontes dažādie grupējumi bija vienprātis. Krīze iestājās tāpēc, ka delegāti nevarēja vienoties par Domes

veidošanas principiem – cik domnieku ievēl kongresā un cik pilnvaro nodaļās. Dienu pirms kongresa likās, ka šis jautājums ir atrisināts visiem pieņemamā formā, jo vecā valde, Dome un LTF Latvijas nodaļu sanāksme apstiprināja, manuprāt, radikāļiem visizdevīgāko proporciju 1 : 1. Tas radikāļus neapmierināja, un viņi turpināja aģitēt par labu tam, lai nodaļām atstātu tikai vienu trešo daļu vietu Domē. Rīdzinieku augstprātīgā attieksme – izteikumi, ka Domes intelektuālais potenciāls novājināsies, ja tās kongresā ievēlētā daļā netiks palielināta, vai arī nicīga izteikšanās par nodaļu pārstāvju atkarību no lokālajām interesēm nokaitināja rajonu nodaļu pārstāvjus. Psiholoģiski viņi bija nobrieduši, lai atbalstītu Rīgas rajona nodaļas delegāta Andra Grūtupa priekšlikumu, ka tikai vienu trešo daļu domnieku ievēl kongress, bet pārējos – pilnvaro nodaļās. Šo principu arī apstiprināja pirmās dienas vakarā pieņemtajā nolikumā par Domes izveidošanas kārtību. Tāds pagrieziens bija radikāļu nepareizas, izaicinošas taktikas sekas, nevis LTF aparāta darbinieku intrigu rezultāts, kā to vēlāk mēģināja skaidrot neapmierinātie. Svētdienas rītā pēc nakts konsultācijām Viktors Avotiņš satracināja nedaudz pierimušo zāli no jauna. Par priekšlikumu balsoja, un pietrūka divdesmit viena balss, lai tas tiktu pieņemts. Neapmierināto radikāļu mazākums sekoja Pētersones aicinājumam un atstāja zāli. Viņa pati šo aiziešanu salīdzināja ar vēsturisko Baltijas deputātu demaršu PSRS Tautas deputātu kongresā Maskavā. Tas gan ir nepiedienīgs salīdzinājums, jo toreiz baltieši aizstāvēja savas veto tiesības jautājumos un likumos, kas vitāli skar savienoto republiku intereses, kamēr LTF kongresa mazākuma pārstāvji politiskos muskuļus demonstrēja, cīnoties par savu vietu skaitu Domē. Pēc ilgstošām sarunām Godmanis piedāvāja atgriezties pie statūtu projekta sākotnējā varianta 1 : 1, kam radikāļi piekrita. Vēl atlika pārliecināt zālē palikušos delegātus, kuri jutās aizvainoti un sašutuši par radikāļu izlēcienu un nebūt negatavojās viņiem piekāpties un pārbalsot jautājumu par Domi.

Vārdu lūdza mācītājs Juris Rubenis. Redzēju, ka viņš, tāpat kā mēs visi, bija uztraucies. Viņš apzinājās, cik liels ir tas uzdevums, kas pildāms. Jurim bija jāatrod pareizie vārdi, kas katram zālē palikušajam liktu apzināties savas personīgās atbildības pakāpi un lieluma vārdā aizmirst savu sīko patiesību. Viņa runai ar monitoru palīdzību sekoja arī dumpīgie aizgājēji. Juris Rubenis teica: «Man tikai gribētos, lai mēs visi šobrīd sajustu to, ka mēs esam vienas dziļas krīzes priekšvakarā. Uz mums šobrīd skatās visa Latvija. Uz mums skatās arī daudzi citi cilvēki ārpus Latvijas, un ar to, ko mēs pašlaik darām, mēs apliecinām šobrīd visai pasaulei, ka mēs brīvai Latvijai neesam gatavi. Ka mēs neesam pelnījuši to, ka mums šī brīvā Latvija tiek dota. Vai patiešām mēs nevaram šai brīdī piedzīvot un saprast, ka mums ir jābūt vienotiem? Ka vienotība ir svarīgāka par visiem procedūras jautājumiem,

par visiem mūsu principiem? Lai mēs varētu šai brīdī būt un palikt vienoti un iziet no šejienes vienoti!

Mēs bieži vien arī šajā kongresā – šajā kongresā tiešām gan mazāk nekā pagājušajā kongresā – esam runājuši par vispārcilvēcīgām vērtībām, garīgumu, bet mēs esam spilgti demonstrējuši, ka esam ļoti tālu no visa tā. Ka no šī garīguma, no sirdsapziņas izjūtas un izpratnes mūsos ir pavisam kaut kas niecīgs. Mums nav citas alternatīvas šobrīd, kā vien mēģināt saprast to, ka mums ir nepieciešams būt šai brīdī vienotiem. Uz vieniem principiem. Es zinu, ka tas ir ārkārtīgi sarežģīti. Es zinu, ka mēs visi šeit esam ļoti dažādi cilvēki. Bet ja mēs būtu tik stipri un varētu pieņemt vienu garīgu kopsaucēju – ka mēs vispirms esam cilvēki ar savu ierobežotu dzīves laiku. Visi vienādi cilvēki iepretim Visaugstākajam un ka mēs atbildēsim par to, ko mēs darām un kā mēs rīkojamies. Un ka šis laiks mums ir īss un ka mums vispirms ir svarīgas mūsu eksistences problēmas gan kā atsevišķiem cilvēkiem, gan arī kā visai tautai. Tad mēs varbūt to varēsim piedzīvot.

Man negribētos šobrīd jums nekādus sprediķus sacīt. Ticiet man! Man negribētos jums te nekādas pamācības sacīt. Bet, ja mēs varētu šajā brīdī saņemties un to izdarīt, kad uz mums skatās šīs daudzās acis, – atkāpties no tiem nepārkāpjamiem principiem, kuri mūs šobrīd sadala tik dažādās daļās, un vienoties. Labi, tas izskatās, protams, ļoti smieklīgi, ka mēs atgriežamies pie tā, kas jau ir nobalsots un pārbalsojam desmitkārtīgi, bet šobrīd mums to vajadzētu mēģināt. [..] Atradīsim tādu kopsaucēju, ka mēs varam vienoties. [..]

Un, ja jums kaut ko nozīmē vārds Dievs – es ceru, ka jums tas kaut ko nozīmē, jo jūs visi esat dziedājuši vārdus «Dievs, svētī Latviju!», – tad es jūs Dieva dēļ gribētu lūgt – mēģiniet to izdarīt!»^[173]

Juris Rubenis beidza runāt. Zālē valdīja pilnīgs klusums. Mēs visi nokaunējāmies, pārbalsojām agrāk pieņemto lēmumu un atgriezāmies pie statūtu projekta varianta 1 : 1. Kongress turpinājās. Grāmatā «Latvijas valsts atjaunošana» Ļ.Zīle raksta, ka no šīs krīzes kongresā palīdzējis izklūt Ivars Godmanis, piedāvājot domniekus vēlēt vienādās proporcijās gan no LTF, gan no LNNK.^[174] Līdzīgu vērtējumu vēl šur tur esmu sastapusi. Nē, kongresu izglāba Juris Rubenis, jo viņš pārliecināja zālē palikušos piekrist pārbalsot jau pieņemtu lēmumu. Un ne tikai pārbalsot, bet mainīt lēmumu, atbalstot kompromisu, kas bija panākts ar radikāļiem, jo, ja nemainītos vairākuma attieksme, tad šim kompromisam nebūtu nekādas nozīmes un kongress sašķeltos.

Es sēdēju uz skatuves, kur bija ierādītas vietas aizejošās Domes simtņiekam, un zāli redzēju kā uz delnas. Skatījos, kā tajā pašapzinīgi sēž tie, kuri gandrīz bija noveduši kongresu līdz sabrukumam, un te pēkšņi manī kaut kas satrūka. Es jutu, kā ilgi krātais sasprindzinājums un milzīgais pārdzīvojums, kam tikko biju pakļauta, ar joni laužas ārā tādā kā dzīvnieciskā histērijā. Vēl paguvu pa sānu durvīm nomukt no skatuves un, elsās raustoties, iebruku informācijas centrā pie Sarmītes Ēlertes. Raudas pār mani nāca viņiem. Kad jau likās, ka tās būs sevi izsmēlušas, atkal atcerējos visus «pāridarījumus» un viss sākās ar jaunu spēku. Draugi mani mierināja. Katrs citādāk mēģināja par mani rūpēties. Kāds sameklēja nomierinošas zāles. Sarmīte ielēja kūpošas kafijas tasi. Kāds piedāvāja glāzi konjaka. Nekas nelīdzēja. Es kā apmāta atkārtāju: «Kāpēc viņi tā darīja? Kāpēc viņi tā darīja?» Es tik fiziski izjutu briesmas, no kurām fronteī un Latvijai bija izdevies izvairīties, ka nespēju un nespēju nomierināties. Tādam riskam pakļaut vienotību pirms vēlēšanām! Es nespēju sevi piespiest atgriezties zālē, jo baidījos, ka, tikko atkal ieraudzīšu Valda Šteina ņirdzīgo smīnu vai Jura Putriņa bērnišķīgā nevainībā mirdzošās acis, raudas atgriezīsies. Visvairāk baidījos vēlreiz izdzirdēt skaistās Baibas Pētersones spalgo, žēlabaini pagērošo balsi. Dzintra Pededze atrada kādu brīvu telpu otrajā stāvā, un es tur uz kādu stundu atlaidos uz krēsliem. Šodien esmu daudz rūdītāka, un mani ar tādiem niekiem kā cīņa par varu vairs saraudināt nevar. Manī vairs nav ilūziju par politisko partiju vai grupējumu izmantotajiem līdzekļiem, lai īstenotu savus mērķus. Vienmēr tas notiek cēlu vārdu ietērpā un it kā par principiālām lietām, bet faktiski aiz tā stāv subjektīvas intereses un personīgas ambīcijas. Tāpat tas notika LTF 2. kongresā. Tā bija cīņa par varu. Tāpat kā 1998. gada vasarā, kad, apelējot pie tautai tik svarīgā jautājuma par latviešu valodu, viena partija uzkurināja tiktāl kaislības par pieņemtā pilsonības likuma labojumiem, ka notika pirmais referendums Latvijas valsts vēsturē. Tuvojās taču vēlēšanas un bija jāpiesaista vēlētāji ar nelokāmu latviešu tautas interešu aizstāvju stāju. Vairums referenduma kvēlāko atbalstītāju pat nepamanīja, kā ar skaistu vārdu palīdzību viņu vislabākas jūtas tiek manipulētas daudz šaurāku mērķu dēļ.

Programmas un statūtu apspriešana nevajadzīgi ieilga, un pie vēlēšanām tikām tikai otrās dienas vakarā. Pēc nolikuma Domes kandidātu izvirzīšanai bija nepieciešams divdesmit delegātu rakstisks iesniegums, lai kandidāts tiktu iekļauts sarakstā. Turklāt izvirzīt varēja ne tikai no kongresa delegātu vidus, bet jebkuru LTF biedru, ar noteikumu, ka izvirzītais piekrīt. Pateicoties radio un televīzijas translācijai, aicinājām izvirzītos kandidātus apliecināt telefoniski savu piekrišanu, lai to vēlāk izdarītu arī rakstiski. Tomēr ne visi piezvanīja, un tā nu sekretariāts sēdēja pie telefoniem un zvanīja uz visām Latvijas malām, lai sadzītu rokā tos, kuri neatsaucās radio paziņojumam. Atceros, ka man izdevās

M. Virsi sazvanīt, kad viņš raka kartupeļus. Kongresā figurēja arī radikāļu sastādīts 20 neieteicamo personu melnais saraksts. Protams, es tajā atrados sākuma galā. Bez panākumiem mēģināju šo lapiņu atrast savā personīgajā arhīvā, un man patiešām ir žēl, ka šo vērtīgo dokumentu neesmu saglabājis. Domes kandidātu izvirzīšana bija īsts jūklis, un sekretariāts ar lielām pūlēm tika galā ar to. Pavisam uz 58 vietām tika izvirzīti 142 kandidāti. Pēc kongresa daudzās frontes nodaļās un Latvijas vietējās avīzēs izskanēja kritika par kongresa vadības bezzobainumu un par neprasmi apturēt bezjēdzīgo kandidātu saraksta stiepšanu garumā. Šur tur dzirdēja pat nopūtas – kā te būtu noderējusi J. Bojāra stingrā roka! Nedomāju, ka ilgotais Bojārs būtu labāk ticis galā ar sakaitēto atmosfēru. Izvirzīšanu vadīja Škapars un Cālītis, un viņi labi jūta, ka katrs mēģinājums kaut kā apturēt zālē notiekošo ārpriekšu var dot pilnīgi pretēju rezultātu un novest pie vēl vienas kongresa krīzes. Nav brīnums, ka daudzo pieteikumu un atsaukumu lapiņu kaudzē sekretariāts bija kļūdiņš un biļetenos izlaidis vairākus uzvārdus. Tā kā sekretariātu vadīju es, tad šie pārpratumi dažu acīs ieguva tīšas rīcības nozīmi. Nu bija jāraksta jauni biļeteni un tie atkārtoti jāizdala. Arī jaunajos trūka viena uzvārda, taču kongress nolēma, ka katrs delegāts to ierakstīs pats. Pēc brīža, kad tas bija izdarīts, tad pats kandidāts sevi atsauc... Jūklis! Beidzot pēc visiem pārpratumiem tikām pie balsošanas.

Par balsu skaitīšanas komisijas priekšsēdētāju tika ievēlēts Oskars Bauers no Rīgas Centra rajona nodaļas. Viņa uzdevums bija neapskaužams, jo īsti nebija pārdomāta biļetenu forma, lai balsu skaitīšanas komisija varētu ātri un precīzi saskaitīt balsis. Tādējādi katrā biļetenā bija jānolasa uzvārdi un jāfiksē atsevišķā sarakstā. Šī neracionālā procesa gausums ir viens no iemesliem, kāpēc balsu skaitīšana ieilga līdz pat rītam. Otrs iemesls bija kāda duča lieku biļetenu atrašana balsošanas urnās. Dainis Īvāns šo epizodi, garām ejot, piemin savā grāmatā. Es ilgi vilcinājos, pirms izšķīros par to runāt, jo mani atturēja apsvērumi, ka jau tā pēc 2. kongresa gaisā virmoja visdažādākās baumas par manipulācijām. Tomēr es nolēmu, ka mans pienākums tagad, pēc desmit gadiem, ir pateikt to, ko zinu par šo dramatisko epizodi, kas gandrīz sagrāva kongresu otrreiz.

Dažas stundas pēc nobalsošanas mani uzmeklēja Bauers un satraukts teica, ka urnās ir iemests vairāk biļetenu nekā izsniegts! Es tūlīt devos pie Daiņa un Ivara, kuri tobrīd abi kopīgi vadīja debates. Sagādīšanās pēc tieši šis brīdis, kad viņiem pasaku, kas ir noticis, ir fiksēts fotogrāfijā. Tāpat kā tas, kad apspriežos ar Jāni Freimani un Vladlenu Dozorovu. Vēl atceros, ka informēju Intu Cālīti, Jāni Škaparu, Pēteri Laķi un laikam Juri Rubeni. Balsošanas procesa kontrolē bijām palaiduši garām vienu posmu. Saņemot biļetenu, tika pārbaudīts delegāta mandāts un tajā izdarīta īpaša atzīme. Turpretim, metot biļetenu urnā, delegāta mandātu kontrolēja, bet atzīmi par nobalsošanu neizdarīja, tādējādi

pavērās iespēja balsot vairākkārt. Tā viltotie biļeteni bija nokļuvuši urnās. Tūlīt analizējām, kas bija ieinteresēts kongresa izjaukšanā. Jau sliecāmies domāt, ka vainīgie ir tie paši, kas reiz jau to bija mēģinājuši izdarīt, tomēr to pierādīt nespējām. Tad kāds atcerējās it kā nenozīmīgu Valda Šteina piezīmi, ka īstā bumba vēl tik sprāgšot, un tā mums deva atslēgu atrisinājumam. Vienojāmies, ka ir divas iespējas – paziņot par viltotajiem biļeteniem un pēc nedēļas vai divām sasaukt kongresu vēlreiz vai arī runāt ar Šteinu. Nolēmām sākt ar pēdējo, un tā Dainis un es uzmeklējām Šteina tuvāko partijas biedru Jāni Dineviču. Piespieduši viņu pusstāva kāpņu laukumīnā pie sienas, izstāstījām, kas ir noticis, un uzdevām pateikt Šteinam, ka par šo cūcīgo gājienu esam nolēmuši darīt zināmu kongresam un lemt par tā atkārtotu sasaukšanu. Dineviča pārsteigums bija tik īsts, ka sapratām – viņš neko nav zinājis. Jānis arī tūlīt novērtēja tās negatīvās sekas, kuras tāds pagrieziens atstās uz visu frontes radikālo spārnu. Nezinu, ko Dinevičs teica savam partijas bosam, bet viņš atgriezās ar vēsti, ka Šteins ir gatavs turēt muti, kas vien jau apliecina, ka nebijām kļūdījušies. Vēl atlika visu izskaidrot Baueram, kuram savukārt bija jāvienojas ar pārējiem balsu skaitīšanas komisijas locekļiem. Arī mums, vecās valdes locekļiem, tas nebija viegls lēmums. Bija jānomāc atriebīga vēlēšanās atklāt tās metodes, ar kādām mēģināja sagraut kongresu. Dažus mēnešus vēlāk V. Šteins reiz, gribēdams mani šantažēt, iečakstējās kaut ko par kongresa viltotajiem biļeteniem, bet mana atbilde bija tik rupja un asa, ka viņš pierāvās. Līdzīgi viņam klājās arī ar citiem «aculieciniekiem», jo mums atšķirībā no viņa nebija, par ko baidīties.

Bez programmas un statūtiem kongress vēl pieņēma divpadsmit rezolūcijas. Atgādināšu, ka no sešpadsmit pirmajā kongresā pieņemtajām rezolūcijām bija izpildītas četrpadsmit. Nozīmīgākā jaunā rezolūcija bija «Par 1940. gada politisko notikumu novērtējumu», kurā fronte uzdeva Augstākajai padomei atzīt par nelikumīgām Latvijas Tautas Saeimas 1940. gada 21. jūlija deklarāciju un Latvijas iekļaušanu PSRS sastāvā. Kongress uzskatīja, ka jālikvidē PSKP varas monopols. Labi domāta, bet tuvredzīga bija rezolūcija «Par Baltijas demilitarizāciju», kurā Eiropas drošības un sadarbības apsardes dalībvalstis tika aicinātas sākt sarunas par demilitarizētu zonu izveidošanu Baltijas reģionā. Tobrīd domas bija vērstas tikai vienā virzienā – atbrīvoties no PSRS karaspēka klātbūtnes, taču kongresa delegāti vēl nespēja ieskatīties nākotnē un novērtēt, cik demilitarizācijas lozungs var būt bīstams neatkarīgo Baltijas valstu drošībai. Ņemot vērā, ka pieaug no Baltijas iesaukto karavīru nāves gadījumi, kongress prasīja Augstākajai padomei apturēt Latvijas teritorijā PSRS aizsardzības ministra pavēli par iesaukumu aktīvajā karadienestā un pieņemt likumu par alternatīvo karadienestu. Rezolūcija «Par Staļina noziegumiem pret Latvijas tautu» šodien gan formāli ir izpildīta. Saeima Staļina

represijas ir atzinusi par noziegumiem pret cilvēci. Ir izveidota valsts komisija to izmeklēšanai, un tai ir tiesības piekļūt jebkuriem arhīviem, kā to prasīja kongress. Tomēr praktiski ir pārāk maz padarīts, lai īsteni vainīgos sauktu pie atbildības. Bez Alfrēda Novika un Nikolaja Fartuha neviens cits tiesāts nav. Prokuratūrā sagatavošanā ir vēl sešas lietas, kas ir ierosinātas pret Mašonkinu, Jakušenoku, Kononovu, Savenko, Larionovu un Kiršteinu.^[175] Reizēm man šķiet, ka process tiek vilcināts tišām, lai vainīgie pagūtu šķirties no šīs pasaules dabīgā ceļā, aiznesot līdzī kapā savus baigos noslēpumus un galvenais – līdzvainīgo vārdus.

1989. gada 9. oktobris

Kad kongresa darba kārtība bija izsmelta un pamatdokumenti pieņemti, tad atlika vien gaidīt balsu skaitīšanas rezultātus. Lai kaut kā novilktu laiku, darbojās brīvā tribīne, no kuras katrs varēja teikt vistrakākās lietas. Liepājnieks Bērzs asprātīgi runāja par Kurzemes hercogistes jaundibināšanu un atdalīšanos no Latvijas. Kaislības sakāpa, izsolot Romāna Vitkovska karikatūras. Tur bija gan humors, gan nopietnība, un man žēl, ka biju tā pārgurusi, ka nespēju šīm dullībām dzīvot līdzī. Toreiz tās mani kaitināja, jo vairāk par visu vēlējos aizmirst kongresu un gulēt, gulēt, gulēt. Pamazām arī citi delegāti iekārtojās kur nu kurais un sāka snauduļot. Kongresu nams izskatījās pēc lielas lidostas uzgaidamās telpas, kurā cilvēki gaida, kad atsāksies atceltie reisi. Laiku pa laikam aizstaigāju līdz balsu skaitītājiem, bet vēl arvien nekā. Tuvojoties rītam, beidzot balsu skaitīšanas komisija bija tikusi galā ar biļetenu vezumu un uzrakstījusi protokolus. Norunājām ar Latvijas radio, ka tas sešos no rīta savu programmu sāks ar «Dievs, svētī Latviju!» un tad tieši pieslēgsies Politiskās izglītības namam. Tā Bauers tiešajā ēterā rīta ziņu laikā visai Latvijai nolasīja balsu skaitīšanas komisijas protokolus. Par LTF priekšsēdētāju ar 772 balsīm bija ievēlēts Dainis Īvāns (I. Kalniņš bija ieguvis 293 «par»). Par LTF priekšsēdētāja vietnieku ar 916 balsīm «par» un 158 «pret», kas bija nodotas par V. Šteinu, bija ievēlēts Ivars Godmanis. Par latviešu un krievu «Atmodas» galvenajiem redaktoriem bija ievēlēti Elita Veidemane un Aleksejs Grigorjevs^[176], jo par spīti priekškongresa kaislībām Jānis Krūmiņš savu kandidatūru uz latviešu «Atmodas» galvenā redaktora posteni atsauc. Tāpat tika nosaukts jaunais revīzijas komisijas un Domes sastāvs. Visvairāk balsu bija saņēmusi Ita Kozakeviča. Tālāk sekoja Edvīns Inkēns un Vladlens Dozorcevs, kas pārlicinoši apliecināja reālpolitisko uzskatu pārsvaru, kā arī atspēkoja interfrontes un vissaviennības korespondentu pārmetumus par frontes nacionālismu. Ita bija poliete, Vladlens – krievs. Baiba Pētersone un daži citi kongresu sakaitinājušie radikālā spārna pārstāvji nesaņēma nepieciešamo balsu daudzumu un netika ievēlēti.

Kongress bija beidzies. Andrejs Cīrulis ierosināja neatstāt rīdzinieku dāsnī atsūtītos ziedus zālē Rubikam (pēc pāris stundām vajadzēja sākties Rīgas pilsētas izpilddomniejas sesijai), bet visiem kopā tos aiznest pie Brīvības pieminekļa. Daudziem šis rīta dziesmotais gājiens palīdzēja atkopties no kongresa tumšajām kaislībām. Attīrīties. Ne man. Jutos samalta – tik grūts man bija bijis šis kongress. Gribēju tikt ātrāk uz mājām, lai kaut kā savāktos pēc kongresa preses konferencei. Atceros, kā ilgi sēdēju pie spoguļa un mēģināju ar biezu grima kārtu paslēpt iepriekšējo dienu pārdzīvojumus. Visu varēja aizkrāsot, tikai ne acu izteiksmi. Tās bija blāvas un nogurušas. Nedzīvas. Atkal atcerējos, kā caur politnama durvju stiklu vēroju piketētājus un lasīju ar nemākulīgu roku sarakstītos saukļus, kas atspoguļoja šo cilvēku pievilto dvēseļu sāpes. Sāpes un rūgtumu, kas no padomju netaisnībām bija gadu gadiem krājis dvēselēs, līdz tās sagandējis. No piketētāju bariņa virmoja tāda agresivitāte, tāda bezcerība. Viņi vērsās pret komunistiem, pret krieviem, pret okupāciju, pret padomju karaspēku, pret Daini, pret mani... Pret, pret, pret. Jutos nepelnīti nolamāta. Man bija žēl pašai sevis, tādas iztukšotas un nomocītas, bez vainas vainīgas. Pat tas, ka biju pārliecinoši ievēlēta Domē, neiepriecināja. Tas gan ļāva nedaudz pacelt galvu, bet tik un tā gribējās visam atnest ar roku. Jau pirmskongresa dubļus brienot, es biju svārstījies starp aiziešanu un turpināšanu. Biju pat aizgājusi uz Mākslinieku savienību, lai runātu ar Džemmu Skulmi par manu atgriešanos. Es vēl arvien biju MS štata darbiniece un atrados ilgstošā bezalgas atvaļinājumā. Pēc dibināšanas kongresa es nepieļāvu pat domu, ka uz visiem laikiem aizeju no mākslas. Es tik gribēju palīdzēt fronteī nostiprināties un tad turpināt strādāt savā profesijā. Bet tāpat kā pārējos grandiozais Atmosferas process mani vilka arvien dziļāk, un vienmēr bija kas neatliekams jāpadara, pirms izšķīros par atgriešanos. Kaut kur zemapziņā es pat cerēju, ka mani neievēlēs Domē un tas būs dabisks atrisinājums. Es vēl neapzinājos, cik dziļi esmu mainījies un cik ļoti šī frontes brālība ir man nepieciešama. To līdz izmisumam sapratu pēc gada, kad zaudēju Augstākās padomes vēlēšanās.

12.00 kopā ar pārējiem biju Politiskās izglītības namā, kur kongresā akreditētie žurnālisti mūs izklaušināja krustām un šķērsām. Vienīgie, kam kongress bija devis skaidras pilnvaras runāt organizācijas vārdā, bija Īvāns un Godmanis. Valdes nebija, jo vecās pilnvaras bija beigušās, tāpēc preses konferences komandu veidoja jauniešiem domnieki tā, lai iespējami plaši būtu pārstāvēts organizācijas politiskais spektrs un attaisnotos statūtu formulējums, ka LTF ir demokrātisko spēku apvienība. Lai cik dažādi mēs bijām – centristi, neatkarībnieki, sociāli, Nacionālo kultūras biedrību asociācijas pārstāvji^[177], preses konferencē mēs uzstājāmies kā vienota komanda. Pārlasot preses konferences materiālus, pat grūti iedomāties, kādas kaislības bija plosījušās vēl iepriekšējā

dienā. Lai arī «Sovetskaja Kuļtura» žurnālists mēģināja izprovocēt ar jautājumu, ko LTF labprātāk redzētu zaudējam vēlēšanās – LNNK vai LKP, I. Godmaņa atbilde viņam nesagādāja prieku. Ivars apstiprināja sadarbību ar LNNK, jo kopš jaunās programmas pieņemšanas LTF un LNNK bija kopīgs mērķis. Atšķirās tikai izpratne par taktiku. Un Godmanim piekrita kā Dobelis, tā Dinevičs. Kopumā pat vissavienības preses pārstāvju jautājumi bija korekti. Vien T. Ždanoka no interfrontes avīzes «Jedinstvo» izcēlās ar cietu ideoloģisko stāju. Kad viņa ievaicājās, vai fronte pārejas periodā uz neatkarīgu valsti deportēs tos, kas negrib savu nākotni saistīt ar buržuāzisku republiku, tad Dainis viņai atbildēja – ir «aizvainojoši domāt, ka tauta, kas stāv uz robežas – būt vai nebūt, varētu šādas metodes izmantot pret citiem».^[178] Vairākkārt tika vaicāts par iespējamo kara stāvokļa ieviešanu Baltijā, un mēs mēģinājām uzsvērt, ka notikumu mierīgā gaita Baltijā nedod tam iemeslu. Kopumā preses konference atstāja līdzsvarotu un pārdomātu iespaidu, kas nostiprināja LTF politisko reputāciju un vēlreiz apliecināja Rietumu žurnālistiem, ka Baltijas neatkarība nav utopija. Pēc kongresa «Latinform» un TASS izplatīja ziņojumu, ka LTF 2. kongress atgādinājis zinātniski praktisku konferenci par Latvijas valstiskās patstāvības atjaunošanu, bet publikācijas Rietumu presē parādīja, ka Rietumu sabiedriskajā domā ir noticis pagrieziens par labu Baltijas valstu neatkarības atjaunošanai. Atšķirībā no dibināšanas kongresa preses konferencē nepiedalījās LKP vadība.

Frontes centristi varēja būt apmierināti ar kongresa rezultātiem. Pats būtiskākais, ka izdevās vienotiem iziet cauri 2. kongresa runāšanas dzirnavām un nostāties uz vienotas starta līnijas cīņā par uzvaru vietējās un Augstākās padomes vēlēšanās. Programmas apspriešana un tās pieņemšana, kā arī balsojums par Domes kandidātiem apstiprināja vairākuma atbalstu reālpolitikai. Tas, ka Domē ar ievērojamu balsu skaitu bija ievēlēti tik kritizētie vecās valdes locekļi, mums palīdzēja atgūties pēc ilgstošā spiediena, ko visu vasaru izjutām. Šajā kritikas jūrā kā vientuļa balss skanēja J. Freimaņa pirms kongresa rakstītais: «Darba slodžu nevienmērība, gluži loģiski, radīja dažu valdes locekļu pārslodzi. Bez jebkāda pārspilējuma var teikt, ka tādi mūsu kolēģi kā Jānis Škapars, Sandra Kalniete, Ints Cālītis kopā ar kārtējo valdes priekšsēdētāju un Daini Īvānu ir šogad nesuši milzīgā LTF vadības un organizatoriskā darba pamatsmagumu. Protams, viņiem, kā jau pie mums pieņemts, visvairāk ir bijusi jādzird kritika par diktatorismu. No savas puses varu teikt (pats divus mēnešus biju gan «diktators», gan «stagnāts»), ka tieši minēto četrus uzvārdos nosaukto cilvēku «diktatorisms» (lasi: noteiktība, stingrs vārds vajadzīgā reizē, ātra reakcija, konsekventa cīņa par lēmuma izpildi) un «stagnātums» (lasi: erudīcija, komunikabilitāte, ietekmīgums katram savā kontaktlaužu grupā, sabiedriskie sakari) mums ir nodrošinājuši iespēju pārvarēt daudzus jo daudzus šķēršļus. Tāpēc – paldies visiem

tiem, kuri bija darītāji, nevis tikai runātāji.»^[179] Vienmēr esmu bijusi pateicīga profesoram Freimanim par viņa sirsnīgajiem vārdiem, kas tika pateikti īstā brīdī.

Lai cik lielu nepatiku toreiz jutu pret frontes radikālo spārnu, šodien apzinos, ka tieši līdzsvara meklējumi starp dažādajiem frontes iekšējiem strāvojumiem nostiprināja un norūdīja organizāciju kopumā un veidoja tās visu līmeņu vadītāju politiskās sadzīvošanas iemaņas. Fronte kļuva par parlamentārisma skolu daudziem nākamajiem politiķiem. Bez spiediena no radikālā spārna frontes virzība uz mērķi būtu bijusi daudz gausāka un pārspīlēti uzmanīga. Neskatoties uz neveiksmi Domes vēlēšanās, arī radikāļi un LNNK varēja būt ar kongresa rezultātiem apmierināti, kā to intervijā radio «Brīvā Eiropa» arī apstiprina Eduards Berklavs: «Domes locekļu ievēlēšanas jautājums izraisīja konfliktu. Bet rezultāts pavisam nav slikts. Kas mūs slavēs, ja mēs paši sevi neslavēsīm?»^[180] Berklavs savā intervijā arī formulē uzdevumu pirmajā Domes sēdē cīnīties par lielu valdes locekļu skaitu, «17 vai 21 loceklis, lai mērenajiem būtu līdzsvars – radikālie».^[181] Klusībā atzīstot, ka kongresa rezultāts ir labāks, nekā varēja cerēt, radikālais mazākums taktisku apsvērumu dēļ turpināja Latvijas presē vaimanas par saorganizēto, nebrīvo kongresu un vecās valdes dzelžaino kontroli pār tā norisi. Vienīgais, ko no izvirzītā taktiskā uzdevuma radikāļiem nebija izdevies izpildīt, bija eksteritoriālo nodaļu pārstāvju iekļaušana Domes sastāvā. Programmā bija ietvertas visas nianšes, kas izslēdza jebkuru mēģinājumu leģitimizēt Latvijas PSR valstiskumu. Pat radikālāk noskaņoto vidū bija maz pūristu, kas par vienīgo Latvijas valstiskuma atjaunošanas ceļu uzskatīja pilsoņu komitejas. Turklāt frontes jaunajā programmā tika atzītas «Latvijas Republikas pilsoņu demokrātiskās tiesības pašapzināties un aizstāvēt savas likumīgās intereses.»^[182]

1989. gada 9. oktobris

Vēl pirms kongresa nolēmām sarīkot balli vecās valdes locekļiem, komisiju priekšsēdētājiem, sekretariāta darbiniekiem un visiem, kas aktīvi strādāja kongresā. Tā notika E. Smiļģa muzejā. Par galdiem un mājību bija parūpējušies mūsu komercdirektors Artūrs Dudars un kancelejas vadītāja Ruta Barauska. Tā bija otrā reize pēc Līgo vakara Doles muzejā, kad priecājāmies kopā ar ģimenēm. Tikai ballē tā īsti atbrīvojos no kongresa smaguma. Biju pacilāta, jo pēc tik ilga laika atkal jutos kā sievietē, nevis darba mašīnā. Man mugurā bija vakarkleita, ko pēdējo reizi biju valkājusi savā iepriekšējā dzīvē, kad gada lielākais notikums bija Mākslas dienu noslēguma balle. Redzēju, kā vīriešu acis atzinīgi uzmirz. Atmaigu klausoties viņu nevainīgajos un labdabīgajos komplimentos. Šī tik neparastā pārmaiņa man palīdzēja aizmirst negulētās nakts nogurumu, un es deju tik daudz kā tā pasaku princese, kas katru rītu savam karaliskajam tēvam pasniedza kārtējo

nodejoto kurpju pāri. Visi jutās labi, jo pēc ilgstošā sasprindzinājuma bija iestājies lielais atslābuma brīdis. Laiku pa laikam kādam klātesošajam deva vārdu, un bija jāstāsta par komiskajiem gadījumiem «iz frontes dzīves». Žēl, ka šīs anekdotes neviens nepierakstīja. Tajās bija tik daudz īstas dzīves un cilvēku, tik daudz frontes gara. Tā priecājoties, gaidījām Īvāna un Godmaņa atgriešanos no tikšanās ar maršalu Ahromejevu.^[183] Škapars, Laķis un es bažīgi skatījāmies pulkstenī. Pārāk ilgi abi bija projām. Beidzot! Piekļājības pēc ļāvām apēst pa kādam kumosam, tad iestūmām vienā no zāles mīkstajām «ložām» un sākām izklaušināt.

Šodien jau daudziem aizmirsies, cik svarīga persona PSRS varas panteonā bija maršals Sergejs Ahromejevs^[184] – M. Gorbačova militārais padomnieks, viens no PSRS karaspēka ieiešanas Afganistānā iniciatoriem un bijušais PSRS Ģenerālštāba priekšnieks. Viņš bija pārliecināts Padomju Savienības nedalāmības aizstāvis un tajā laikā viena no Gorbačova tuvākajām uzticamības personām. Tieši tāpēc Ahromejevam uzdeva izlūkot sabiedriski politisko situāciju Latvijā un zondēt, cik nopietni tauta ir noskaņota atdalīties no PSRS. Formālais iemesls viņa braucienam uz Rīgu gan bija piedalīšanās 45. gadadienas svinībās pilsētas atbrīvošanas no fašistiskajiem iebrucējiem. Salīdzinot ar citiem padomju augstākajiem militāristiem, Ahromejevs ārēji izskatījās civilizētāks. Viņam bija patīkami sejas vaibsti, kas liecināja par asu prātu. Arī neierobežotā varas apziņa bija labāk maskēta. Sejā nejuta arī sistemātiska alkohola lietošanas pēdas. Augstais PSRS militārais emisārs bija īsts ierēdnis, tikai tā var izskaidrot, ka viņš pildīja pavēli burtiski un par spīti iekšējai pretestībai un nepatīkamībai aicināja uz tikšanos LTF vadītājus. Tā kā Īvāns un Godmanis noraidīja piedāvāto tikšanās vietu, Ahromejevam bija jāpiekrīt pazemojošajam gājienam uz frontes mītni Vecpilsētas ielā. Trīs stundas viņš sarunājās ar Īvānu un Godmani, uz klausīdams argumentus, kāpēc Latvijas nākotnes vienīgais ceļš ir atdalīšanās no PSRS. Maršalu īpaši kaitināja atsauksmēs uz Ribentropa-Molotova pakta nelikumību un no tās izrietošajām Latvijas tiesībām atjaunot valstiskumu. Viņš pieļāva, ka papildprotokoli ir bijuši, bet atsaucās uz PSRS tā laika vēsturiskās misijas pamatotību – nosargāt pasaules vienīgo sociālisma zemi. Sakarā ar Latvijas iekļaušanas PSRS viņš atkārtoja gadu desmitiem kopto PSRS oficiālo pozīciju, vēl piedevām uzsvērdams, ka pats tajā laikā ir bijis Latvijā un redzējis, kā tauta izvēlas iestāties Padomju Savienībā. Ahromejevs solīja Baltijas valstīm reformētu federāciju, kurā darbosies princips «stiprs centrs, stipras republikas». Uz klausījis Īvāna un Godmaņa argumentus, kā arī Latviešu sieviešu līgas apkopotus datus par no Latvijas iesaukto karavīru bojāeju, maršals tomēr bija principiāli pret teritoriālo karaspēka vienību izveidošanu Baltijā. Viņaprāt, «dedovščina» – tas ir slikti, bet «zemļačestvo» – vēl sliktāk. Tomēr viņš apsoliya parūpēties, ai 80%

jauniesaucamo turpmāk varētu dienēt Baltijas tuvumā. Saruna bija ritējusi mierīgi, bez parastās pamācošās retorikas un augstprātības. Tas jo pārsteidzošāk šķita tāpēc, ka pirms sarunas ar frontes vadību Ahromejevs jau bija saņēmis pietiekami daudz negatīvas informācijas par «nacionālistiem», jo bija ticis arī ar interfrontes vadību, LKP CK un Baltijas kara apgabala augstākajiem virsniekiem. Nezinu, kāda satura ziņojumu un rekomendācijas maršals sagatavoja Gorbačovam, bet 10. novembrī tika pieņemts PSRS Augstākās padomes lēmums, ka Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Azerbaidžānas PSR Augstāko padomju lēmumi par republikas likumu prioritāti ir pretrunā ar PSRS Konstitūciju un tādēļ spēkā neesoši. Tas bija centra mēģinājums atgūt zaudēto. Arī brīdinājums Baltijai neiet tālāk. Brīdinājumu gan Baltija īpaši nopietni neuztvēra, jo sarunās ar trimdas tautiešiem, Rietumu žurnālistiem un politologiem, kas arvien biežāk apmeklēja Tautas fronti, pamazām nostiprinājās pārliecība, ka Maskava nevar atļauties ķerties pie vardarbības, jo tas nozīmētu pārbūves beigas un Gorbačova sakāvi. Pēc Berlīnes mūra krišanas 9. novembrī un par to apsolītās Rietumu ekonomiskās palīdzības ģenerālsekretārs saprata, ka reformu politikas panākumi ir pārāk atkarīgi no sadarbības ar Rietumiem. Savukārt Rietumi bija ieinteresēti, lai demokratizācijas process PSRS turpinātos, tādējādi Gorbačova attieksme pret Baltijas valstīm bija kļuvusi par tādu kā lakmusa papīrīti, kas apliecināja, cik konsekventi tiek īstenots Maskavas jaunais kurss.

1989. gada 10. oktobris

Nākamajā dienā pēc balles mēs sapulcējamies pie Daiņa, lai sāktu gatavoties pirmajai Domes sēdei. Ja nemaldos, tad tur bija J. Škapars, I. Godmanis, M. Steins un Dz. Pededze. Varbūt arī P. Sterniņš. Tā kā radikāļiem kongresā nebija izdevies pilnībā īstenot visu plānoto, varēja paredzēt, ka Domes sēde būs nākamais raunds, kurā viņi cīnīsies par kontroli pār Domi un valdi. Izskatījām jaunievēlētās Domes sarakstu, un man par pārsteigumu tās vairākumu veidoja mērenie. Radikāļu skaļums, viņu aktīvā darbošanās bija radījusi maldīgu priekšstatu, ka ir palielinājies viņu atbalstītāju skaits un notikusi visas organizācijas radikalizācija. Radikāļu kritikas un spiediena iespaidā uz brīdi bija aizmirsies, ka tik masveidīga organizācija kā fronte nevar būt radikālāka par sabiedrību kopumā. Tā kā kongresā mērenie bija vājāk sagatavojušies cīņai par personālijām – mums nebija sava kandidātu saraksta kā LNNK un radikāļiem, Domē tādu kļūdu vairs atkārtot nedrīkstēja. Tajā pēcpusdienā saraksts tika sastādīts, un līdz sēdei ar to bija iepazīstināti tie Domes locekļi, kas, mūsaprāt, piederēja pie mērenajiem. Pēc pirmā gada pieredzes, domājot par galvenajiem darba virzieniem, ieguvām aptuveno valdes locekļu skaitu. Lietišķuma labad likās, ka jaunajā sastāvā katram valdes loceklim ir jāatbild par kaut ko konkrētu. Tas novērstu neierašanos vai piedalīšanos tādēļ vien, lai paceltu roku. Mūsu diskusijas turpinājās stundām, un, kā jau parasti, man apnika sēdēt bezdarbībā. Elvīra,

Daiņa sieva, turpat bija nokrāvusi milzīgu izmazgātas, bet negludinātas veļas kaudzi. To tad lēnām sāku gludināt, kas gan man netraucēja dedzīgi apspriest iespējamo domnieku personālijas un valdes sastāvu, jo es, tāpat kā M. Steins, Dz. Pededze un P. Sterniņš, labāk par pārējiem pazinu frontes aktīva cilvēkus rajonos. Kad biju tikusi galā ar veļas kaudzi, tad arī Domes pirmās sēdes vadīšanas taktika galvenajos vilcienos bija izstrādāta, tāpat kā valdes locekļu izvirzīšanas mehānisms un nodaļu domnieku datu banka. To vēl tikai atlika īstenot, tāpēc līdz Domei tikai apbraukātas visas nodaļas. Manis teiktais var radīt nepareizu priekšstatu, ka nodaļās bez ierunām pieņēma visus mūsu priekšlikumus. Nē! Tas bija komplicētu konsultāciju process, kurā, reizēm arī noraidot mūsu priekšlikumus un ierosinot citu personu utt., notika vienošanās, kas apmierināja nodaļu. Šis konsultāciju process bija kā treniņš priekšā stāvošajām konsultācijām un cīņai par deputātu kandidātu izvirzīšanu vēlēšanās.

1989. gada 14. oktobris

Pirmajā Domes sēdē turpinājās kongresā uzņemtais ķildīgais gars. 78 domniekus jeb pa diviem pārstāvjiem no katras nodaļas bija jāizvirza rajonu LTF nodaļām. Tā kā pēc priekšpēdējās pirmā sasaukuma Domes sēdes nodaļas bija informētas par Domes izveidošanas kārtību, lielais vairākums nodaļu jau kongresā iesniedza protokolus ar savu apstiprināto domnieku uzvārdiem. Jau sēdes sākumā ar kārtējo destrukciju nāca klajā Vidzemes priekšpilsēta, kas protestēja pret valdes vēlēšanām, jo, lūk, neesot paguvusi izvirzīt nodaļas domniekus. Kā klaigāja Mārtiņš Grigulis, tad Vidzemes priekšpilsēta pārstāvot vienu desmito daļu organizācijas biedru, un bez viņu pārstāvju piedalīšanās jaunievēlētā valde būšot nelikumīga. Domes sēdes datums tika nolemts kongresā, un visi par to bija informēti, tāpēc no visām Latvijas pusēm sabraukušajiem un savus domniekus izvirzīt paguvušajiem šis naivais mēģinājums apturēt Domi likās nekaunīgs. Viņi lielā vienprātībā Vidzemes priekšpilsētas protestu noraidīja. Tad nāca kārta valdes vēlēšanām. I. Godmanis cēla priekšā domniekiem pie Daiņa mājās izsvērto ierosinājumu par valdes skaitlisko sastāvu. Mēs bijām izdalījuši astoņpadsmit darbības virzienus, un, lai uzlabotu valdes un komiteju sadarbību, paredzējām katram valdes loceklim savu konkrētu jomu. Kā jau tas bija paredzams, tad LNNK un viņu sabiedrotie vēlējās valdes locekļu skaitu palielināt līdz 21 cilvēkam, ko Dome arī atbalstīja. Konkrēto kandidātu izvirzīšanas gaitā I. Godmanis pieļāva taktisku kļūdu. Kad kandidātu saraksts bija noslēgts, viņš sāka raksturot personālijas, aizmirsdams, ka nedrīkst aprobežoties tikai ar tiem, kurus bijām apsprieduši savā lokā. Faktiski viņš atklāja mūsu grupas sagatavošanas darbus, kas krietni sakompromitēja viņa piedāvājumu, un vairāki klātesošie protestēja pret šādu ieinteresētu aģitāciju pirms vēlēšanām. Situāciju mēģināja glābt Dainis, paskaidrodams, ka ir nepieciešams domāt par cilvēkiem, ar kuriem viņiem abiem nāksies turpmāk cieši

sastrādāties. Sākās kandidātu apspriešana, un ai, kā mani atkal kritizēja Viktors Avotiņš! Nenosaukdams mani vārdā, viņš teica: «Viena no vājākajām vietām pagājušogad bija iekšējais orgdarbs. To atklāja arī kongress. Nodaļas slimo ar kompleksiem. Nav pietiekami stabilizēts konsolidācijas moments. Pagājušogad nepiedzīvoju nevienu labā līmenī sagatavotu Domes sēdi. Manī tas rada pārdomas par kandidatūru, kas tiek ieteikta orgdarbam. Es redzu trīs cilvēkus, kas varētu šo darbu veikt labāk. [...] kuri būtu pietiekami tolerantī un abstrahēti no sava viedokļa par organizāciju, gan pietiekami tolerantī pret jebkuras republikas daļas cilvēkiem.»^[185] Organizatoriskajam darbam Godmanis bija ieteicis mani. Jau agrāk no Avotiņa regulāri biju saņēmusi tādas vērtējumus, kā «klases dāmas stils», «mazā Džemmiņa» utt. Tā arī nekad neesmu sapratusi, kāpēc viņam tik ļoti dūrās acīs tieši manas kļūdas, jo kļūdas bija arī citiem, bet, tās vērtējot, viņš bija daudz žēlīgāks. Varbūt viņu kaitināja mans praktiskais darbīgums, kas bija tādā pretstatā ar viņa nespēju īstenot paša radītās idejas, un to Avotiņam bija daudz. Varbūt neapzinātā veidā viņš ar mani saistīja nožēlu, ka pats tik neuzņēmīgi bija atteicies no frontes līdera goda tās veidošanās posmā, to atstājot Jānim Peteram. Šoreiz viņa uzbrukums bija tik ass, ka Dainis uzskatīja par nepieciešamu mani aizstāvēt: «Uzskatu, ka mums ir jāpateicas Kalnietei par to organizatorisko darbu, kas veikts. Es viņu redzēju strādājam katru dienu un nezinu cilvēku, kas būtu tik daudz darījis šajā jomā. Tāpēc lūdzu atturēties raksturot cilvēkus, ja nav redzēts, kā norit darbs TF iekšienē.»^[186] Vārdu apmaiņa kļuva arvien asāka, jo Godmanim trūka vadišanas pieredzes un viņš atļāvās asi komentēt debatēs izskanējušos iebildumus. Lai kaut kā mazinātu augošo spriegumu, pasludināja pārtraukumu, un pēc tā sēdes vadību uz laiku pārņēma Īvāns.

Valdes vēlēšanas notika divās kārtās. Pirmajā no trīsdesmit viena kandidāta^[187] tika ievēlēti sešpadsmit, bet otrajā – no desmit kandidātiem – pieci. Šīs vēlēšanas vēlreiz apstiprināja reālpolitikas uzvaru. Tas bija sava veida uzticības apliecinājums iepriekšējā gada «vilcējiem», jo jaunajā valdē bija ievēlēti astoņi vecās valdes locekļi: I. Cālītis, A. Cīrulis, V. Dozorcevs, J. Freimanis, P. Laķis, J. Škapars, M. Vulfsons un es. Vairums jaunievēlēto – Dainis Dandēns (VEF LTF), Jānis Dinevičs (LSDSP), Andris Grūtups (Siguldas LTF), Edvīns Inkēns (LTF Dome), Imants Kalniņš (LNNK), Ita Kozakeviča(LNKBA), Andrejs Krastiņš (LNNK), Jānis Kinna (Cēsu raj. LTF), Jānis Lagzdiņš (Liepājas LTF), Stefans Rāzna (Daugavpils raj. LTF), Romualds Ražuks (LNKBA), Einars Repše (LNNK), Ints Upmacis (LTF sekretariāta juridiskais konsultants) bija reālpolitiķi, jo arī visus trīs LNNK pārstāvjus pieskaitu pie tādiem. Kā to vēlāk pierādīja darbs, tā bija lieliska komanda ar izcilām darba spējām, kas īsā laikā saliedējās un strādāja savstarpējas uzticēšanās atmosfērā.

Tā kā kongress bija atteicies no labi domātās, bet neefektīvās rotējošo valdes priekšsēdētāju kārtības, nākamais posms bija valdes priekšsēdētāja vēlēšanas. Izvirzīja trīs kandidātus: I. Kalniņu, J. Dineviču un J. Škaparu. Divās kārtās balsojot, tika ievēlēts Jānis Škapars, bet par viņa vietniekiem kļuva Jānis Dinevičs, Jānis Kinna un es. Škaparam un man piešķīra finansu paraksta tiesības. Katram priekšsēdētāja vietniekam bija sava LTF darbības joma, par kuru tas atbildēja. J. Dinevičs nodarbojās ar LTF informācijas politikas jautājumiem, sadarbību ar presi, tajā skaitā ar «Atmodu», LTF lektoru darbu un labklājības jautājumiem. Dinevičam arī uzticēja sadarbību ar frontes sabiedrotajiem, jo kā LSDSP pārstāvis viņš baudīja augstāku uzticību nekā mēs, frontes «stagnanti». Jānis Kinna kā jau laucinieks pārzināja visus jautājumus, kas bija saistīti ar LTF lauku politiku un ekonomisko jomu. Viņa mērķis bija atjaunot Zemnieku savienību, ko viņš arī izdarīja un vēlāk kļuva par šīs partijas priekšsēdētāju. Dinevičs un Kinna viens otru labsirdīgi apcēla par «budzi» un «sociķi». Manos pienākumos ietilpa organizatoriskais darbs, tajā skaitā LTF nodaļu koordinācija, vēlēšanu kampaņas organizatoriskie aspekti, frontes sekretariāta darbība un lietvedība. Portfeļi nu bija sadalīti un frontes vadībā nekādas dramatiskas pārmaiņas nebija notikušas.

Atgriezīšos pirmajā pēckongresa Domes sēdē. Jau tās sākumā E. Berklavs pieprasīja izskatīt jautājumu par D. Īvāna interviju Liepājas laikrakstā «Komunists». Kad nu organizatoriskās lietas bija atrisinātas, tad LNNK ķērās pie šī jautājuma iztīrāšanas. Kampaņa, kas presē un kongresa aizkulisēs bija izvērsta pret Daini, bija viņu nogurdinājusi, sakaitinājusi un padarījusi neuzmanīgu. Tikai tā var izskaidrot pārsteidzīgos vārdus, kurus Dainis, noguris no visa pārdzīvotā, sarunāja žurnālistiem pēckongresa naktī ap pulksten trijiem. Atbildot uz jautājumu par destruktīvajiem spēkiem kongresā, viņš ar politiķim nepieļaujamu atklātību teica: «Šie cilvēki no LNNK vadības jau visu šo gadu LTF iekšienē darbojās destruktīvi, nodarbojās ar obstrukciju. Savukārt daudzi no LNNK tikai neilgi pirms kongresa iestājās LTF, lai kā delegāti iekļūtu šeit, kongresā. Tātad mērķis bija zināms. Acīmredzot viņus vada vēlēšanās tikt pie varas, sagrābt «portfeļus» un, par ko es visvairāk bīstos, vest mūsu tautu pretī asinīm.»^[188] Tad nu Domes sēdē ar lielu pompu viens pēc otra cēlās neatkarīgie un radikāļi un sašutuši nosodīja šo interviju. Tā par viņiem neesot atļāvušies izteikties ne Vagris, ne Dzenītis, ne Drošības komitejas darbinieki! Viņi prasīja paskaidrojumus un personīgu vai publisku atvainošanos. Centristi uzmanīgi aizstāvēja Daini, teikdami, ka tā nu nevajadzējis teikt, bet lūdza piekrist, ka pretrunas ar LNNK pastāv. Jezga ilga krietnu laiku, bet tai bija viens labums – beidzot mēs atklāti runājām par to, ka vienots mērķis neizslēdz frakcionārismu un ka tas pastāv. Šis paskarbās sarunas kopīgais secinājums bija, ka jāmācās dzīvot parlamentārās

daudzveidības apstākļos, nevis vienam otru apkarojot, bet meklējot kompromisu un visiem pieņemamus formulējumus un risinājumus. Tieši tāpēc šo pirmo pēckongresa Domes sēdi uzskatu par kvalitatīvi jauna darba cēliena sākumu Tautas frontē.

Drīz pēc pirmās Domes sēdes paņēmu atvaļinājumu un devos uz Mākslinieku savienības Dzintaru jaunrades namu, kur notika 3. starptautiskais tekstilmākslas simpozijš. Iepriekšējā organizēšanā biju aktīvi piedalījies. Tagad tas šķita kaut kur tālu un citā pasaulē. Tomēr, kad Egils Rozenbergs pie manis griezās ar lūgumu sniegt simpozijā priekšlasījumu par latviešu tekstilmākslu, es piekritu. Man gribējās pamēģināt atgriezties tajā pasaulē, no kuras biju aizgājusi. Tāpat arī piekritu piedalīties mākslas raidījumā televīzijā, lai recenzētu kārtējo republikas tekstilmākslas izstādi. Gatavojoties priekšlasījumam, izvilku no rakstāmgalda apakšas sen noputējušas diapozitīvu kastītes un piezīmju lapiņas, kuras biju gadiem vākusi un kuras bija pārtapušas grāmatā «Latvju tekstilmāksla», kas tika publicēta 1989.gada vasarā. Biju paguvusi to pabeigt tieši pirms lielo notikumu sākuma 1988. gadā. Toreiz nebiju jutusies pilnīgi brīva savā izvēlē, un grāmatā ir iekļauti arī autori, kas man nešķita tādas uzmanības vērti. Es padevos zināmam konjunktūras spiedienam, kas kā jau visur pastāvēja arī tekstilmākslinieku vidē. Nu jutos brīva vērtēt un teikt to, ko domāju. Strādāju pie referāta viegli un aizrautīgi. Atšķirtības laiks no tekstilmākslas man bija devis distances sajūtu un jaunu skatpunktu, kas ļāva ieraudzīt citas likumsakarības. Tieši tādēļ šis priekšlasījums bija labākais, ko jebkad esmu sniegusi. Vismaz manā vērtējumā. Arī pēdējais, jo vairs pie mākslas neesmu atgriezies. Vien 1992. gada pavasarī, kad mūs atstāja manis tik mīļotais profesors Rūdolfs Heimrāts. Piezvanīju uz Mākslinieku savienību un lūdzu, lai man atļauj rakstīt oficiālo nekrologu. Rakstīju un pārrakstīju, nespēdama atrast īstos vārdus, kas bez lieka sentimenta runātu par to neaizvietojuamo zaudējumu, kas Latvijas mākslu un cilvēkus bija piemeklējis. Pret rītu beidzu, jo jutu, ka esmu nevarīga pateikt labāk un profesora cienīgāk. Nešaubījos, ka Rūdolfs Heimrāts, nu jau no aizlaiku mūžības, tāpat dzird vārdos nepateikto. Aizvedu nekrologu uz Mākslinieku savienību un taisnā ceļā devos uz Rīgas lidostu, lai lidotu uz Londonu mācīties Līdsas Starptautisko attiecību institūtā.

Pēc dažām Dzintaros pavadītām dienām nolēmu atgriezties mājās, jo jutu, ka simpozija burzma neļauj atkopties pēc kongresa. Dzīvoklis mani sagaidīja auksts un tukšs. Kā tāda pamesta vieta, kuras iemītnieki to atstājuši uz neatgriešanos. Nejutos tur piederīga, jo vairs nepratu būt mājās. Ārā plosījās oktobra beigu lietis. Bija neomulīgi. Pat krāsni nevarēju izkurināt, lai kaut kā aizdzītu kaktos iekrājušos mitrumu – nebija spēka un arī uzņēmības stiept malku uz piekto stāvu. Bija atkal un atkal jādomā par savu dīvaini sagriezušos dzīvi. Pārgurusi. Viena. Pat dēls mācās internātskolā. Arī no draugiem biju

atsvešinājusies. Pārcilāju nelasīto grāmatu kaudzīti. Tās nevilināja. Nejauši sāku rakņāties pa nepabeigto rokdarbu kasti un uzdūros ilgi krātiem melniem auduma gabaliņiem. Samts, zīds, satīns, kreps, atlass, žakards – tie nomierinoši slīdēja caur pirkstiem un kārtojās, viens otru papildinot un noliedzot. Tā intuitīvi biju uztaustījusi labāko terapijas līdzekli, kas izsenis bijis piejams sievietei – rokdrabus. Spontāni sāku izšūt melnu vatētu jaku. Tas bija smalks un rūpīgs darbs – likt kopā mazos zīda un samta gabaliņus un tos rotāt ar sarežģītiem dūrieniem un pērlītēm. Strādāju lēnām un ar baudu, un izšūšanas nesteidzīgais ritms pamazām mani pārņēma savā varā, sev pakļaudams arī nemierīgi klejojošās domas. Tās, tāpat kā mazi auduma gabaliņi lupatu deķī, «piešuvās» noteiktā vietā. Vientulība vairs nelikās tik vientuļa. Zuzošajā klusumā atgriezās nepieciešamība pēc mūzikas, un es atkal klausījos savu iemīļoto operu ierakstus. Tā es sprīdi pa sprīdim atspirgu, un, kad pēc kādām desmit dienām jaka bija pabeigta, arī es biju atguvusies tiktāl, ka varēju turpināt savu skrējienu. Jaka bija melna, un to vēlāk Zviedrijā atdāvināju kādai tās apbrīnotājai. Tas nebija īsti godīgi no manas puses, jo šis apģērba gabals sevī ietvēra pārāk daudz manu sāpīgo atmiņu. Man likās, ka tās vēl arvien mani vajā, tāpēc cerēju, ka, šķīroties no jakas, tikšu vaļā arī no atmiņām. Nekā! Otrreiz, citā savas dzīves grūtā brīdī, vēlreiz ķēros pie tā paša līdzekļa. 1991. gada rudenī ar krāsainiem dzīpariem izšuvu gaišu mēteli. Tas izdevās lieliski. Esmu to valkājusi Ženēvā un Ņujorkā, Kopenhāgenā un Parīzē, visur jūtot ieinteresētus skatienus un uzklausot apbrīnas vārdus. Mēteli šuvu, lai beidzot atbrīvotos no tās frustrācijas, kura mani mocīja, redzot, kā pirmajos neatkarības gados frontes ideālisma vietā stājas prasts rāvīgums. Pati mēteli saucu «Atvadas no Tautas frontes», un man šķiet, ka tas ir simboliski, ka pārguruma jaka bija melna, bet pāriešana uz jaunu manas dzīves posmu – gaiša.

1989. gada oktobra beigas

Ar jaunu sparū atgriezās Vecpilsētas ielā. Sākās jauns darba gads un jaunas problēmas. Frontes vadībā vairs nebijām trīs kā agrāk, bet seši. Pirmajā gadā es sēdēju vienā kabinetā ar kārtējo valdes priekšsēdētāju, bet Dainim Īvānam bija atsevišķa telpa. Nu bija jāatrod, kur strādāt Godmanim un vēl diviem valdes priekšsēdētāja vietniekiem. Lai kā grozījām Vecpilsētas ielas nama plānu, nepieciešamās telpas neizdevās atrast. Ēka bija piepildīta cilvēkiem kā bišu strops. Kopš pavasara fronteī bija ierādīts paliels dzīvoklis Dzirnāvu ielā 63. Salīdzinot ar Vecpilsētas ielas šaurību, tas netika pietiekami intensīvi izmantots. Pagaidām tur atradās ārlietu komiteja un represēto dokumentācijas centrs, taču vairākas telpas stāvēja tukšas. Tā tika nolemts, ka frontes priekšsēdētājs ar vietnieku pārvāksies strādāt uz turieni. Sadalīšanās bija nepieciešamība, bet, protams, daudz vieglāk būtu bijis strādāt vienkopus, jo drīz vien iezīmējās neliela atsvešināšanās pēc «pieraksta» vietas, jo mums četriem – trim Jāņiem un man – bija tik parocīgi lietas pārrunāt Vecpilsētas ielā, un

vajadzība tās pārrunāt bija nepārtraukti. Līdzīgi gāja arī Dainim un Ivaram, līdz ar to reizēm aizmirsām savstarpēji informēt cits citu un tas radīja dublēšanos un pārpratumus. Sākotnēji bijām domājuši, ka Dzirnavu ielā būs mierīgāk, bet drīz vien prāva apmeklētāju daļa noplūda uz Dzirnavu ielu, kas mūs četrus pamatīgi atslogoja. Kamēr strādājām vienā ēkā, tikmēr Dainim nebija sava palīga vai sekretāres. Ar visu tika galā frontes sekretariāts. Dzirnavu ielā tūlīt kļuva skaidrs, ka ir nepieciešams personāls: kā sekretāre, tā palīgi. Ivars lūdza, vai es nevarētu kādu ieteikt. Tas nebija viegls uzdevums, jo ar Godmani strādāt diendienā varēja tikai kāds, kuram nepieliptu viņa motoriskā nervozitāte. Man likās, ka tā varētu būt Anita Dūdiņa, kura vienmēr un visās situācijās saglabāja mieru. Diemžēl Anita nebija pierunājama. Līdzīgi man gāja vēl ar vairākām citām personām, jo cilvēkus biedēja Godmaņa ekspansīvais raksturs. Beidzot pie viņa strādāt piekrita Ilze Cielava no Ogres nodaļas, tomēr viņa tā īsti nekad neieauga Vecpilsētas ielas «ģimenītē». Viņas laiks sākās frontes trešajā gadā, kad pirmā viņa aktīvs bija pārcēlies uz Augstāko padomi. Ar Godmani Ilze Cielava sapratās lieliski un viņa impulsīvajā darba stilā ieviesa ritmisku kārtību. Tā izveidojās šis veiksmīgais tandēms, kas turpinājās arī vēl kādu laiku pēc Ivara kļūšanas par premjerministru. Par Daiņa sekretāri kļuva Dzintra Kusiņa, kas kopā ar fronti bija vēl pirms dibināšanas kongresa.

Bijām seši – trīs «vecie» un trīs «jaunie». Vienīgais īstais jaunpienācējs pirmajā frontes iesaukuma kodolā bija Jānis Kinna, jo Godmani tā varēja saukt tikai nosacīti. Kopš 1989. gada sākuma viņš piedalījās visās valdes un Domes sēdēs, līdz vasarā pārņēma politiskās komitejas vadību, un bijām ar viņu pilnībā saraduši. Arī Jānis Dinevičs frontē aktīvi darbojās no pirmās koordinācijas centra sanāksmes, tomēr pēc P. Laža ievēlēšanas par valdes priekšsēdētāju Dinevičš nonāca dziļi aizvainotā Valda Šteina ietekmē un piederēja pie tiem, kuri pārvēlēšanu uzskatīja par galma apvērsumu. Kopā ar Valdi viņš bija atjaunojis sociāldemokrātu partiju un kļuvis par tās otro personu. Arī viņam bija pielipis kaut kas no Valda pārspīlētā aizdomīguma. Sešnieks satikās katru nedēļu vairākas reizes. Sākotnēji mēs, pārējie, pret Dineviču izturējāmies piesardzīgi, jo baidījāmies no nevajadzīgas informācijas noplūdes Šteina un radikāļu virzienā, tāpēc svarīgākos jautājumus pārrunājām, viņam klāt neesot. Kad paši bijām izstrādājuši kopīgu viedokli, tad pieciniekam pievienojās Dinevičš, kurš vairumā gadījumu bija vienisprātis ar jau izspriesto. Iznāca tāda kā dubultspriešana. Pamazām Jānis iekaroja mūsu uzticību, jo viņam piemīt reta īpašība neturēt ilgi ļaunu prātu. Jūtot, ka mūsu iekšējās diskusijas tiešām notiek atklāti, nemēģinot uzspiest savu viedokli, bet, būtiskākais, ka tajās nebija ne vēsts no intrigošanas, viņš pamazām pārvērtās un atkal kļuva par to jauko Jāni, kas frontes veidošanās posmā tik daudz darīja, lai popularizētu frontes idejas kā lektoru grupas

vadītājs. Kopdarbā atklājās arī viņa talants saskaņot pretējos viedokļus un nolīdzināt briestošas pretrunas, ko vēlāk Dinevičš lieliski lika lietā kā LTF frakcijas priekšsēdētājs Augstākajā padomē. Jānis pieder pie tiem nedaudzajiem cilvēkiem, kam izvirzīšanās kādā amatā palīdz uzplaukt, un ne tikai tajās jomās, kas nepieciešamas darbam, bet arī cilvēcisko attiecību sfērā. Jānis ir lielisks biedrs. Godprātīgs un godīgs. Nepazīstu nevienu cilvēku, kas būtu strādājis kopā ar viņu un apgalvotu pretējo. Precīzi atceros, kad pirmo reizi sapratu, ka viņu uztveru kā savējo. Tas notika lidmašīnā. Škapars, Dinevičš un es atgriezāmies no Maskavas, kur bijām piedalījušies 2. Tautas deputātu kongresa Baltijas frakcijas sēdē. Ar Škaparu sēdējām blakus un runājām par fronti. Mēs gan nekad nerunājām ne par ko citu! Abi bijām vienisprātis, ka Jānis ir pilnībā ieaudzis mūsu vidū un iekarojis mūsu uzticību. Kad vēlāk, kādā atklātības brīdī Dinevičam pastāstījām, cik ļoti sākotnēji bijām piesardzīgi, tad pretim uzzinājām, ka viņam nav bijis noslēpums mūsu dubultā spriešanas sistēma un pagājis kāds laiks, līdz viņš sācis mums uzticēties. Visi gardi nosmējāmies par šo abpusējo alošanos.

Par frontes «lielo sešnieku» ir stāstītas visdažādākās leģendas, kurās tikām apsūdzēti nesātīgā varas kārē un nepārspētā intrigantu veiklībā. Bijām visa ļaunā sākums un gals. Spice, kurai katrs sevi cenošs neatkarīgais žurnālists vai īsts radikālis uzskatīja par goda lietu iebelzt. Kā tad bija patiesībā? Vai tiešām mēs bijām autokrātiski diktatori, kas visiem aizbāza mutes un izgriezta rokas? Un kas bija tās bezformīgās būtnes bez smadzenēm, kuras tā akli ļāvās ar sevi izrīkoties? Tos, kas turpina tā domāt, diez vai man izdosies pārliedzināt par pretējo, tomēr mēģināšu šīs leģendas klievēt. Jaunievelētajā valdē bija pārstāvēts viss frontes politiskais spektrs – kreisie, centrs un labējie, kas pedantiski sekoja procedūru caurspīdīgumam un likumībai, kā arī kaismīgi aizstāvēja savus uzskatus tajos gadījumos, ja kāds priekšlikums, neatkarīgi no kuras puses tas nāca, likās nepieņemams. Katram frontes biedram, ne tikai vēlētām personām, bija tiesības rakstiski vai mutiski ierosināt valdei vai Domei pieņemt kādu dokumentu. Pēc pirmo sēžu nervozitātes un neorganizētās laika šķiešanas valdes locekļi drīz vien pārliedzinājās, ka raitāk var strādāt, ja valdes darba kārtība ir iepriekš plānota un apstiprināta, bet izskatāmie dokumentu projekti iepriekš sagatavoti un apspriesti attiecīgajā komitejā, nodaļā utt. Viens no sešnieka uzdevumiem bija plānot valdes darbu, un tas deva priekšrocību izstrādāt kopīgu pozīciju, vēl pirms valde par tādu vienojās. Reizēm krietni izplūcāmies savā starpā, jo pat mūsu mazajā grupā valdīja domstarpības. Tikai pēc tam valdes sēdei bijām sagatavoti un varējām runāt vienā balsī, viens otru atbalstot un papildinot, kas, no malas raugoties, varēja radīt saorganizētības iespaidu. Tomēr atgādināšu, ka mums bija tikai sešas balsis, un pārējie mūsu nostāju kritizēja, noraidīja, pilnveidoja, līdz vairākumam tā kļuva

pieņemama. Katrs lēmums vai dokuments ir pieņemts pēc ilgstošām diskusijām. Kopīgs darbs ir labākais paņēmieni, kā pārvarēt neuzticību, kas drīz vien notika. Valde kļuva par spēcīgu komandu. Daudz spēcīgāku nekā pirmajā gadā, jo dažādu uzskatu cilvēku sastrādāšanās prasīja augstāku savstarpējo attiecību kultūru – kompromiss bija jāatrod tā vai tā. Tie, kas ir piedalījušies valdes vai Domes sēdēs, varēja pārliecināties, ka tajās vārds tika dots ne tikai valdes un Domes locekļiem, bet katram klātesošajam, kurš to lūdza. Uzklusīti tika visi, un šajā ziņā fronte bija pat pārspilēti demokrātiska, jo atkal un atkal nācās samierināties ar «štata» runātāju nesātīgo plāpības kāri. Sešnieka otra priekšrocība bija tā, ka mēs bijām vienīgie algotie organizācijas vadītāji, kas visu savu laiku nedalīti varēja veltīt fronteī un politikai, kamēr pārējiem tas bija brīvprātīgs sabiedriska pienākums, atrauts no tiešā maizes darba. Mūsu uzdevums bija vadīt organizāciju valdes sēžu starplaikos un ārkārtējos gadījumos pieņemt operatīvus lēmumus. Mēs varējām jebkurā diennaksts stundā atbrīvoties, lai apsriestu kārtējo negaidīto pagrieziena, kas izrietēja no pārējo politiskā teātra aktieru rīcības. Šī ikbrīža politiskā pulsa taustīšana arī deva pieredzi, argumentus un ietekmi, jo informācijas pārvaldīšana vienmēr dod ietekmi. Mēs bijām kā sūklis, kas uzsūc un filtrē Latvijā notiekošo. Sešnieka trešā priekšrocība bija tā, ka mēs labāk nekā pārējie pazinām frontes cilvēkus, viņu spēcīgās un vājās vietas. Ar daudziem mūsu attiecības pārsniedza darba līmeni un pārvērtās par draudzību, kas balstījās uz personīgām simpātijām un uzskatu sakritību. Tomēr tas, ka mēs šo kolosālo personīgo sakaru tīklu nevilcinoties izmantojām frontes vajadzībām, nevienam nedod tiesības apgalvot, ka sešnieks manipulēja ar cilvēkiem. Man derdzas šīs runas, kas rajonu aktivistus pazemina līdz marionešu līmenim. Tas ir viens no frontes procesa lielākajiem nopelniem, ka tā atmodināja cilvēkos snaudošās spējas un it kā no nekurienes visos Latvijas novados izvirzījās jauni, līdz tam nepazīstami vadītāji. Viņus nebija samaitājuši nomenklatūras darbinieku ietrenētā piesardzība un bezierunu gatavība pakļauties priekšniecības rīkojumam. Viņi bija spilgtas personības ar stingru mugurkaulu un savu pārliecību, ko prata enerģiski aizstāvēt. Viņus varēja pārliecināt, bet ne izrīkot. Tas, ka sešnieks bija redzamāks, saliedētāks un informētāks nekā pārējie, arī deva pamatu pārspilētājiem nostāstiem. Pati mūsu sastrādāšanās posmu atceros kā skaistāko un biedriskāko sadarbību, kādu vien esmu piedzīvojusi. Vienmēr lepošos, ka esmu piederējusi pie frontes otrā gada «lielā sešnieka». Par spīti nelabvēlīgajām leģendām, kas tika stāstītas toreiz un kas laiku pa laikam atkal pazib kāda par pagājušo laiku tik maz zinoša jauna žurnālista kaut kur saklausītajā.

Pēc Tautas frontes vasaras uzvaras gājiena un aizgājušā kongresa Latvijā iestājās tāds kā atslābums. Psiholoģiski mēs bijām attālinājušies no Maskavas un jau redzējām Latvijas

neatkarības mākoņa zelta maliņu, kas teju teju būs sasniedzama. Ikdienas apziņas līmeni vairs neietekmēja tās trauksmīgās ziņas, kas vēstīja par konservatīvā spārna nostiprināšanos Kremlī. No mūsu deputātu stāstītā sapratām, ka PSRS Augstākajā padomē arvien samazinājās darbs komisijās un daudzi likumprojekti tika apspriesti tieši sesijā, kas liecināja par aparāta ietekmes nostiprināšanos. Kuluāros klīda runas, ka sagatavošanā ir likumprojekti par PSRS savienoto republiku statusu un PSRS oficiālo valodu, bet pie tiem nestrādāja neviens Baltijas parlamentārās grupas deputāts. Igaunijas un Lietuvas ekonomiskās patstāvības projektus PSRS Augstākā padome sāka izskatīt 27. jūlijā, bet, tā arī galīgo lēmumu nepieņemot, atlika uz rudens sesiju. Arī Latvijas projekts tajā laikā jau bija Maskavā. Konservatīvie meistarīgi spēlēja uz padomju republiku dzīves līmeņa atšķirībām, uzkurinot skaudību, ka ekonomiskā patstāvība dos Baltijas republikām lielas priekšrocības un ka tās sāks dzīvot uz citu rēķina. Otrs bieds bija republikas īpašuma jēdziens, ko Baltijas deputāti mēģināja nostiprināt PSRS likumdošanā. Bieži tika lietots saukli: «Nepieļausim izvazāt kopīgo mantu pa nacionālajām mājām!» Turpat sekoja jau nākamā apsūdzības pakāpe – neapvaldīts nacionālisms, kurā Maskava pastiprināti apsūdzēja Baltiju. Radās sajūta, ka Kremlis savu neveiksmi ar 26. augusta PSKP CK paziņojumu par stāvokli Baltijas republikās jau ir aizmirsis un turpina gatavot augsni, lai atgūtu, pat, ja vajadzīgs, ar spēku, kontroli pār pārāk tālu aizgājušo procesu Rīgā, Tallinā un Viļņā. Jāņem arī vērā, ka daudzu deputātu sagatavotības līmenis parlamentāriešu uzdevumiem, lai arī cik nosacīti šis jēdziens būtu attiecināms uz PSRS Augstāko padomi, bija nepietiekams, tāpēc viņus pilnīgi apmierināja atvēlētā marionešu loma un debatēs viņi rātņi atkārtoja aparāta sagatavotas un rediģētas domas un nolasīja aparāta uzrakstītas runas. Baltijas deputātu racionālā argumentācija šajā ideoloģiski aprobežotajā vidē nedarbojās, un zāle pilnībā bija PSRS Ministru padomes priekšsēdētāja N. Rižkova ietekmē. Viņš bija pārliecināts padomju centralizētās ekonomiskās pārdales politikas piekritējs un arvien centās sašaurināt pirmajā pārbūves laikā iegūtās republiku tiesības. Tikai viens raksturīgs piemērs. Republikas bija ieguvušas tiesības izmantot savu virspeļņu. Vispirms PSRS Augstākā padome 1989. gadā pieņēma lēmumu ieturēt 50% virspeļņas, bet oktobra beigās jau gatavojās to atņemt vispār, kas Latvijai nozīmētu zaudēt no sava nākamā gada budžeta 400 miljonu rubļu.^[189] Faktiski Rižkovs sabotēja Gorbačeva ideju «stiprs centrs, stipras republikas». Novembra sākumā deputātiem, fronteim un Ministru padomei bija bažas, ka arī rudens sesijā likumu par Baltijas republiku ekonomisko patstāvību nepieņems un tas uz visiem laikiem nogrims Kremļa bezdibenīgajās atvilknēs.

Ekonomiskā patstāvība bija pirmais pakāpiens neatkarības sasniegšanas ceļā, un šo uzvaru Maskavai nedrīkstēja atļaut. Tā apdraudētu visu turpmāko, tāpēc pēc ilgām

diskusijām valde nolēma, ka 18. novembrī ir jāriko milzīga manifestācija «Par neatkarīgu Latviju», kas centram parādītu, cik lielas cilvēku masas atbalsta neatkarības ideju un ka jebkurš mēģinājums ierobežot Baltijas patstāvību PSRS ietvaros stiprinās argumentāciju par labu neatkarības atjaunošanai. Mums bija jāpanāk, ka manifestācijā piedalās divreiz vairāk cilvēku nekā 12. martā, kad izdevās apturēt konservatīvā partijas spārna pirmo mēģinājumu ierobežot atklātību un dzimstošo demokratizāciju. Toreiz, pēc aptuveniem aprēķiniem, Daugavmalā sanāca ap 250 tūkstoši cilvēku. Šoreiz bija jāsapulcina pusmiljons. Jau pirmās konsultācijas parādīja, ka valdes priekšlikumu cilvēki uztver bez entuziasma. Uz vispārējā kompartijas vājuma fona Latvijā bija zudusi briesmu sajūta. Visur – pilsētās un laukos cilvēki gatavojās svinēt 18. novembri tā, it kā tādas Padomju Savienības jau nebūtu un Latvija būtu neatkarīga. Jautājumu par manifestāciju iekļāva 3. novembra Domes sēdē, un par to ziņot valde uzdeva man. Apzinājos, cik grūti būs atrast īstos vārdus, lai cilvēkos atmodinātu realitātes sajūtu un viņi būtu gatavi attiekties no ilgi gaidītajiem un cerētajiem svētkiem.

1989. gada 3. un 4. novembris.

Diskusija Domē par 18. novembra manifestācijas lietderību bija ļoti interesanta, jo tai bija skaista iekšējā dramaturģija. Tā bija kā kolektīva saspēle bez iepriekš iedalītām lomām un režisora. Režija virzījās pati, sekojot daudzo negatīvo apstākļu radītajai loģikai, kuri pamazām sabiezēja virs Baltijas. Sēde sākās ar gandrīz vienprātīgu valdes ierosinājuma noraidījumu un, viļņojoties «par» un «pret» argumentu maiņā, visbeidzot apvienoja visus klātesošos pārliecinātā «jā!». Pirmais pārmetums, ko izpelnījās valde, bija par savlaicīgu nodaļu nebrīdināšanu, jo, lūk, visur svētkiem viss jau ir sagatavots un neko atcelt vairs nav iespējams, jo «tām vecajām tantiņām, kas ir piedzīvojušas 18. novembra Latviju, arī gribas svētkus». Nodaļu pārstāvju teiktajā varēja nojaust protestu pret Rīgas diktātu un pret vēlēšanos risināt rīdzinieku roblēmas uz laucinieku rēķina, uz ko nenocietos atbildēt, kā var tā dalīt: jūs – Rīgā, mēs – laukos, kad izšķiras Latvijas liktenis. Skaisti, būtiski pateica Imants Kalniņš: «...ir pienācis upurēšanas laiks, dārgie draugi. Un pašai dziedības laiks ir pienācis. [...] Jāatsakās absolūti no visām savām personīgajām sajūtām šajā brīdī.»^[190] Citi iebildumi galvenokārt bija saistīti ar transporta grūtībām. Tajā rudenī Latvijā trūka degvielas, un daudzos rajonos pat nevarēja atļauties lauku bērnus vest uz skolu ar autobusu. Nodaļu pārstāvji pēc iepriekšējo manifestāciju pieredzes zināja teikt, ka ar rajona iestāžu rīcībā esošajiem autobusiem uz Rīgu var atvest, lielākais, trīs līdz piecus tūkstošus cilvēku, tāpēc viņi apšaubīja, ka ir iespējams dubultot 12. marta manifestācijas dalībnieku skaitu. Pārējie simti tūkstoši būtu jāsapulcina uz Rīgas un Rīgas rajona rēķina, kas neizklausoties ticami, jo latvieši galvaspilsētā un tās apkārtnē esot mazākumā.

Klausoties šo žēlabošanos, Jānis Lucāns saskaitās: «Mēs esam tanī brīdī, kāds būs pirmajā dienā pēc tam, kad mēs būsīm ieguvuši neatkarību. Benzīna nav. [...] Un, ja autobuss vairs nepiebrauc pie durvīm klāt, tad mēs to izdarīt nevaram [...] un tas nozīmē, ka mēs vienkārši neesam gatavi.»^[191] Valdē jau bijām «izmaluši» gandrīz tos pašus iebildumus, ko nu mums cēla priekšā domnieki, tādēļ daudzi priekšdarbi jau bija veikti un man bija ko atbildēt. Papildu degvielu manifestācijas vajadzībām bija apsolījusi atrast Ministru padome. Bijām arī konsultējušies ar dzelzceļu par iespēju dot papildu sastāvus un nodrošināt cilvēku turp un atpakaļ ceļu. Katrai nodaļai gan bija pašai jāplāno, kā racionālāk apvienot abus transporta veidus, lai pēc iespējas vairāk cilvēku nokļūtu Rīgā un atgriežoties neveidotos satiksmes sastrēgumi. Daži runātāji mēģināja atrast kompromisu, pārceļot sanākšanas datumu vai ierosinot sapulcēties visā Latvijā vienlaicīgi, jo tā varētu apvienot kā svinēšanu, tā parādīt tautas apņēmību iet pa neatkarības ceļu. Tā manifestācijā piedalītos pat vēl lielāks cilvēku skaits. Pēc Baltijas ceļa grandiozuma bija viegli pārliecināt, ka Maskavu un ārzemes var iespaidot tikai ar lielu masu, nevis izklaidētiem pulciņiem. Mums vajadzēja, lai Latviju pāplūdinātu Rietumu žurnālisti. Lai manifestācija būtu pasaules masu informācijas līdzekļu uzmanības centrā. Jo īpaši tāpēc, ka tuvojās Gorbačova un Buša tikšanās. Viens pēc otra cēlās valdes locekļi un atspēkoja, pierādīja, pārliecināja, līdz pamazām nodaļu pārstāvju attieksme sāka svērties par labu manifestācijai. Pēdējo smilšu graudiņu par labu pasākumam piemeta kāds domnieks, kura vārdu stenogramma nav saglabājusi. Vienkāršos vārdos viņš apkopoja negribēšanas un nepieciešamības konflikta būtību: «Ja mēs skatīsimies no tādām pozīcijām, ka nevar atlikt pasākumus, ļoti skaistus un brīnišķīgi ieplānotus, var izrādīties, ka tie ir pēdējie pasākumi, kuros jūs piedalīsieties par neatkarību.»^[192] Turpmākie runātāji arvien vairāk pievērsās organizēšanas praktiskajiem jautājumiem, un, kad D. Īvāns lūdza balsot, tad domnieki vienbalsīgi atbalstīja manifestācijas rīkošanu. Bez iebildumiem un paildinājumiem tika pieņemts valdes piedāvātais lēmuma projekts, kura birokrātiskā, sausā valoda neatspoguļo neko no kaismīgās diskusijas, kas ritēja pirms tā pieņemšanas, vai tā milzīgā darba, kas bija darāms, lai 18. novembra manifestācija kļūtu par lielāko tautas pulcēšanos neatkarības ceļā.

Kā jau visiem masu pasākumiem, arī šim par atbildīgo apstiprināja mani kopā ar darba grupu.^[193] Skanēja brīdinājumi tā izvēlēties runātājus, lai neatkārtotos 12. marta kļūda, kad I. Ņezbers tika padarīts par tautas varoni. Frontes iekšējie politiskie grupējumi bija vienisprātis, ka tā ir manifestācija par Latvijas neatkarību un tajā jārunā mūsu izcilākajām personībām. Politiskajai komitejai uzdeva atrast astoņus, augstākais, desmit kandidātus, kuri iemiesotu dažādus Latvijas dzīves aspektus, un šo priekšlikumu tad apstiprināt valdē.

Arī aicinājumam uz manifestāciju vajadzēja būt talantīgam, spilgtam, tāpēc fronte griezās pie rakstnieka Alberta Bela ar lūgumu tādu uzraksīt. Aicinājumā visvairāk man patīk vārds «grīlīgs», kas teikumam «Padomju Savienības lielvalsts ideja Latvijas zemē ir grīlīga»^[194] piešķir tik tēlainu un neparastu skanējumu. Tūlīt jādomā par milzi ar grīlīgām kājam, kas paklūp pret mazu Sprīdīti. Nesaprašanās radās, spriežot par manifestācijas kompozīciju. Ivars Godmanis iedomājās, ka pulcēšanās saturu varētu grafiski attēlot kā hiperbolu jeb zvanu, kas nozīmē, ka tās augstākais punkts jeb kulminācija būtu darbības vidū. Tādu shēmu viņš lika priekšā politiskās komitejas un Rīgas aktīva kopējā sanāksmē. Mēs, ar radošo darbu saistītie Jānis Škapars, Imants Kalniņš un es, iebildām, ka mākslā pēc kulminācijas vienmēr seko atslābums, tāpēc darbībai jāattīstās pa arvien augšupejošu līniju, sasniedzot kulmināciju beigās. Tāpat arī pastāvējām, ka manifestācija ir tāda pati teatralizēta darbība kā jebkurš liels masu pasākums, un tāpēc tajā darbojas mākslas likumības. Ivars nebija pārliecināms. Arī Dailes teātra galvenais režisors Kārlis Auškāps, kurš bija piekritis veidot manifestācijas māksliniecisko scenāriju, nespēja mainīt Godmaņa koncepciju. Diskusijā ar politisko komiteju un frontes aktīvu mēs trīs palikām zaudētāji, un Ivars pārliecināja par savas shēmas pamatotību. Tas nebija grūti, jo viņa atbalstītāji visai maz zināja par emociju radišanas likumbām un par visu sprieda racionāli, tāpat kā Ivars pats. Otra kļūda bija dziesmu izvēle. To nelielais skaits – piecas, neatbilda latviešu spējai un vajadzībai stundām piedziedāt pasauli. Atceros, kaut ko runājām par izvairīšanos no banalitātes un pārspīlēta sentimentālisma. Tāpēc – lai ir dažas, bet monumentālas! Tā, pārgudri spriedelējot, aizmirsās, ka tas nav koncerts, bet kopdziedāšana un ka tautas pulcēšanās nav tā vieta, kur jāsniedz muzikālās gaumes paraugstunda. Rezultātā manifestācijas politiskais uzdevums gan tika izpildīts, bet emocionāli tā bija vājākā no visām jau notikušajām un arī tām, kam vēl bija jānotiek.

1989. gada 18. novembris

18. novembra manifestācija bija vēl neredzēta pulcēšanās, kurā, pēc aptuveniem aprēķiniem, piedalījās ap pusmiljona cilvēku. Laimīgā kārtā laiks bija saulains un gaiss spirdzīgs. Daugavas krastmala plīvoja sarkanbaltsarkanos karogus vēl aiz Akmens – toreiz Oktobra – un Vanšu tilta, jo cilvēku bija divreiz vairāk nekā citās manifestācijās. Papildus bija savilkti skaļruņi uz katru pusi no abiem tiltiem. 18. novembra pulcēšanās reizē fronte uzdrošinājās ar nebalināta linu auduma pārklāju aizklāt virs tribīnes piestiprināto Ļeņina profilu.^[195] Ne no Centrālās komitejas, ne no Rīgas partijas vai izpildkomitejas neatskanēja pat protests par tādu zaimošanu. Pulcējoties šur tur jau ieskanējās pa kādai mīldziesmai, kas aizviļņoja pāri ļaužu galvām un sadūrās ar citu vēja nestu dziesmu. Vienmēr ar dziļu aizkustinājumu esmu domājusi par to bezgalīgo paļāvību un gatavību, ar

kādu cilvēki uzņēmās grūto ceļu no vistālākajiem Latvijas nostūriem, stundām nīka satiksmes sastrēgumos un tad pa stingri norādītām ielām beidzot tika līdz Daugavmalai, lai pacietīgi gaidītu, kad TAS sāksies. Kas notika tribīnē, to redzēja un tieši dzirdēja tikai maza daļiņa klātesošo. Pārējiem bija jāapmierinās ar skaļruņiem un radio tranzistoriem. Un tomēr viņi atsaucās un brauca, jo apzinājās katrs savu personīgo atbildību par Latvijas nākotni. Viņi gaidīja brīnumu. Kaut ko no tās vienreizējās līdzdalības sajūtas, kas tika piedzīvota 12. martā vai Baltijas ceļā. Brīnuma nebija. Bija runātāji un klausītāji, tomēr vārdi nesatricināja. Runas plūda vienādas un bālas.^[196] Sanākušie tā īsti uzgavilēja vienīgi tieslietu ministra Viktora Skudras teiktajam. Arī dziesmas nesaviļņoja, jo to bija par maz. Tikko sirds iesila dziesmai un prasīt prasījās dziedāšanu turpināt, tā atkal bija kārtā kārtējam runātājam. Turklāt izvēlētās dziesmas bija skaistas, bet pārāk grūtas neskolotai balsij. Tā bez emocionāla kāpuma manifestācija aizčāpoja līdz «Dievs, svētī Latviju!», un bija beigusies... Atceros šo apjukuma brīdi, jo arī es jutos pievilta. Cilvēki, kā kaut ko gaidot, negāja projām. Kāds vēl bikli uzsāka pa dziesmai, bet tā apdzisa. Līdzīgu vilšanos es piedzīvoju 1998. gada Dziesmu svētkos, kad noslēguma koncerts nesākās ar tautas lūgšanu «Dievs, svētī Latviju!». Mierināju sevi un vecākus, ka dziedāsim to koncerta noslēgumā. Nekā! Ne tikai manai ģimenei, bet tik daudziem tā bija dziļa vilšanās, emocionāla trauma, kas aptumšoja citādi tik izdevušos svētkus. Kā vēlāk uzzināju, tad kultūras darba gudrinieki atkal bija gribējuši pamācīt muļķa tautu, jo esot jābeidz politizēt Dziesmu svētkus. Tie esot kultūras pasākums. Baumaņu Kārlis «Dievs, svētī Latviju!» rakstīja Pirmajiem latviešu dziedāšanas svētkiem, un tāpēc tā sevī apvieno kā kultūras, tā politisko dimensiju. Tāpat kā kultūras darba organizētāji Dziesmu svētkos, 18. novembra manifestācijā bijām rīkojušies mēs, frontes gudrinieki, uzspiežot tautai kaut kādu sadomātu shēmu, kas neatbilda tā brīža emocionālajām vajadzībām. Notikušais nebija labojams, un es smagi pārdzīvoju šīs pulcēšanās emocionālo nepietiekamību. To apzinājās arī pārējie valdes locekļi. To saprata arī Ivars Godmanis.

Varējām sevi mierināt, ka pulcēšanās politiskie mērķi ir sasniegti ar uzviju. Manifestācija nonāca pasaules masu informācijas līdzekļu uzmanības centrā. Tās grandiozo mērogu PSRS vadītāji nevarēja ignorēt. Tāpat kā Baltijas ceļš, šī tautas pulcēšanās lēni lieca Rietumu lielvalstu vadītājus tuvāk tik neērtajai atziņai, ka Baltijas valstu neatkarības jautājums būs jārisina visdrīzākajā laikā, jo notikumi attīstījās strauji un baltieši vairs nevēlējās ieklausīties visdažādākajās intonācijās un kontekstos izteiktajos rietumnieku brīdinājumos nestiegties, jo tas apdraudot Gorbačovu. 9. novembrī krita Berlīnes mūris un notika Vācijas atkalapvienošana. 17. novembrī Čehoslovākijā uzvarēja «samta revolūcija». Sev bažīgi vaicājām, vai tikai ar Baltiju atkal nav aizmaksāts par

Vācijas vienotību un pieļautajām pārmaiņām Centrāleiropā, tāpēc reizē ar nemieru un cerībām gaidījām 2. un 3. decembrī paredzēto abu lielvalstu vadītāju samitu Maltā. Varēja domāt, ka Baltijas jautājums tajā tiks pārrunāts, tāpēc pulcēšanās dalībnieki pieņēma atklāto vēstuli Mihailam Gorbačovam un Džordžam Bušam, kurā atkārtoja jau zināmo: «Esam pārliecināti, ka Baltijas neatkarības jautājums pēc savas vēsturiskās būtības nav PSRS iekšējā lieta. Baltijas valstu neatkarības atjaunošanai jānotiek pilnīgā saskaņā ar Helsinku un Vīnes dokumentiem. [...] Mēs aicinām Jūsu tikšanās laikā darīt visu, lai neatliekami atrisinātu Latvijas neatkarības jautājumu atbilstoši triju Baltijas tautu nelokāmai vēlmei un gribai pēc pašnoteikšanās. Pēc neatkarības.» ^[197] Otrs, lai arī mazāk nozīmīgs dokuments, bija memorands PSRS tautas deputātiem. 10. novembrī PSRS Augstākā padome bija pieņēmusi lēmumu, ka Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Azerbaidžānas PSR Augstāko padomju lēmumi par republikas likumu prioritāti ir pretrunā ar PSRS Konstitūciju, tāpēc nevienam nebija ilūziju, ka memorands varētu ietekmēt deputātus un tie pēkšņi saprastu to, kas līdz šim tiem ir licies nepieņemams. Tas drīzāk bija publicistisks žests, kurā vēlreiz uzsvērām: «Lietuva, Latvija un Igaunija ir tikušas iekļautas PSRS sastāvā ar varu un viltu, neņemot vērā to tautu gribu un rupji pārkāpjot starptautisko tiesību normas. Mēs aicinām kategoriski vērsties pret jebkuriem varmācīgiem vai nevarmācīgiem centieniem aizkavēt Latviju un citas Baltijas valstis ceļā uz to patiesu valstisku suverenitāti un neatkarību, atzīt, ka turpmākās politiskās un ekonomiskās attiecības starp Baltijas valstīm un PSRS balstīsies tikai uz pilnīgas brīvprātības, līdztiesības un savstarpējas ieinteresētības pamatiem. Vienīgi Baltijas tautām pašām ir tiesības noteikt, vai turpmāk šīm attiecībām būs federācijas, konfederācijas, asociācijas vai cits raksturs.» ^[198] Kā padodoties 18. novembra pulcēšanās dalībnieku prasībai, PSRS Augstākā padome 27. novembrī ar 137 balsīm «par» – tāpat tikai viena balss bija nodota vairāk par lēmuma pieņemšanai nepieciešamo – pieņēma likumu par Baltijas republiku saimniecisko patstāvību. Tas gan tā arī nesāka īsti darboties, jo vēl tikai pusgads mūs šķīra no 4. maija Neatkarības deklarācijas. Manifestācijas laikā tauta ziedoja 204 000 rubļu, kas kļuva par pamatkapitālu vēlēšanas kampaņas izdevumiem.

1989. gada 3. un 4. novembris

Bez jautājuma par 18. novembra manifestāciju 3. novembra Domes sēdē tika apspriesti arī vairāki Augstākās padomes likumprojekti. To skaitā arī jautājums par LTF attieksmi pret likuma pieņemšanu par Latvijas PSR prezidentu. «Prezidenta drudzis» Latvijā plosījās jau kādu laiku. Latvijas juristu biedrība, izmantojot savas likumdošanas iniciatīvas tiesības, bija iesniegusi LPSR Augstākajai padomei izskatīšanai likumprojektu par Latvijas PSR prezidenta vēlēšanām. Tas bija politisks pasūtījums, kas atbilda Gorbačova PSRS

pārvaldes reformai: Maskavā – lielais prezidents, piecpadsmit savienotajās republikās – piecpadsmit prezidentiņi. Tikai atšķirībā no centra, kur prezidentu bija paredzēts ievēlēt PSRS Tautas deputātu kongresā, Latvijā tas bija visas tautas vēlēts. Tā kā Latvija bija atteikusies no divpalātu parlamentārās sistēmas, tad tieši vēlēts prezidents kļūtu par tādu kā vienas palātas aizstājēju un alternatīvu līdzsvaru LPSR Augstākajai padomei. Lai nebūtu nepieciešami lieli papildu izdevumi, tad prezidenta vēlēšanas bija paredzētas vienlaicīgi ar Augstākās padomes vēlēšanām, un ievēlēšanas gadījumā par deputātu un prezidentu attiecīgā persona noliktu savu deputāta mandātu. Nebija nepieciešama liela iztēle, lai redzētu, kuram augumam likumprojekts ir «piegriezts». Tajā jau bija iestrādātas normas, kas paredzēja, ka prezidents vienlaikus pilda arī LPSR Augstākās padomes un tās Prezidija priekšsēdētāja funkcijas. Manuprāt, dīvainākais likuma pants attiecās uz prezidenta kandidātu izvirzīšanu, kurš paredzēja, ka kandidātus varētu izvirzīt ikviena sabiedriska organizāciju savos republikānisko organizāciju plēnumos. Tātad arī Padomju kara veterānu biedrība, DOSAF un interfronte! Lai kaut kā izvairītos no pārmērīgi liela izvirzīto kandidātu skaita, Juristu biedrība bija ieteikusi reģistrēt tikai tos, kurus izvirzījušas vismaz piecas sabiedriskās organizācijas. Tas bija tik padomiski.

Jūtot šī likumprojekta pretrunīgo raksturu un Tautas frontes un LNNK kuluāru spiedienu, Augstākā padome 6. oktobrī nolēma to nodot tautas apspriešanai.^[199] Gluži tāpat kā jautājums par LPSR pilsonību, likumprojekts izraisīja visasāko polemiku, kurā iezīmējās skaidra šķirtne starp pūristiem un pragmatīkiem. Pūristi pareizi uzskatīja, ka LPSR prezidenta statusa iedibināšana ir netieša LPSR nelikumīgās pastāvēšanas leģitimācija, kamēr pragmatīki skatījās praktiskāk: LPSR prezidentam būs vieglāk runāt ar PSRS prezidentu un «kaut ko vairāk izcīnīt un sasniegt PSRS Augstākajā padomē».^[200] Pavīdēja pat apgalvojumi, ka neesot tik svarīgi, kā saukt pirmo amatpersonu, svarīgi esot, lai Augstākās padomes priekšsēdētāju vai prezidentu ievēlot visa tauta, jo tas viņu darīšot neatkarīgu no parlamenta un Maskavas un tālab prezidentam-priekšsēdētājam ir jādod veto tiesības parlamenta pieņemto likumu apturēšanai. Šī viedokļa popularizētājus nemulsināja tas, ka prezidentālas republikas dibināšana citās valstīs – PSRS ietvaros ir absurds! Pārlasot debates presē, redzams, ka vairums juridiskās domas spīdekļu ir par tāda likuma pieņemšanas nepieciešamību vai vismaz tā noderīgumu. Aizstāvot savu viedokli, juristi žilbināja ar vienkāršam prātam it kā nepiejamām juridiskām finesēm. Tomēr, pēc desmit gadiem vēlreiz pārlūkojot ekspertu argumentus par labu prezidentūras ieviešanai, pārsteidz aklība vai nevēlēšanās redzēt galveno – to, ka Latvijas PSR nav valsts un tādad tai nevar būt prezidents. Ignorējot šo pamatpremisi un sākot būvēt savu argumentācijas celtni tūlīt no nākamā stāva, protams, varēja kā absurdā teātrī spriedelēt, cik lielā mērā

pieāvātais LPSR likumprojekts atbilst Latvijas Republikas Satversmes burtam un garam! Un vai ir ievēroti tiesiskas valsts principi par parlamentārās un izpildvaras dalījumu. It kā LPRS būtu tiesisks veidojums! Es to sauktu par profesionālu aprobežotību, kas izrietēja no padomju tiesiskās apziņas samudžinātības un gatavības piemiegt acis uz nekonsekvencēm. Juristu pozīciju stiprināja arī tas, ka vairums tautas iztēlē par nākamo prezidentu jau redzēja Anatoliju Gorbunovu. Tāpēc liela daļa cilvēku nesaprata LNNK un LTF noraidošo nostāju šajā jautājumā. Skanēja aicinājumi rēķināties ar tautas gribu un sarīkot plebiscītu. Tādējādi lēmums nodot likumprojektu tautas apspriešanai bija labi pārdomāts gājiens, lai ar tautas spiediena palīdzību mēģinātu neitralizēt LNNK un Tautas frontes noraidošo attieksmi.

Tādā atmosfērā pienāca 3. novembra Domes sēde. Šoreiz frontes vadībai un LNNK par šo jautājumu nekādu principiālu domstarpību nebija. LNNK Padome gan 20. oktobrī pirmā pasteidzās publiski paziņot savu noraidošo pozīciju, bet tam drīz sekoja LTF valdes locekļa I. Upmača noraidošais viedoklis rakstā «Latvija – prezidentāla republika?»^[201], ko publicēja nākamajā «Atmodā». Valdes uzdevumā ziņojot par likumprojektu Domei, viņš atkārtoja rakstā minēto argumentāciju. Upmacim iebilda viens no likumprojekta autoriem Tālav Jundzis^[202], kurš apgalvoja, ka kopš jūlija LPSR ir valsts, jo tā ir pieņēmusi suverenitātes deklarāciju. Dīvaina bija vēlēšanās runāt par prezidentūras tiesiskajiem aspektiem, bet apiet šīs institūcijas politisko saturu. Visi domnieki, kas runāja debatēs, iebilda pret likuma pieņemšanu tieši politisku motīvu dēļ. Vienīgais, kas mēģināja to aizstāvēt, bija PSRS tautas deputāts Mavriks Vulfsons, kas ieteica atbalstīt likumu kaut vai tāpēc, ka Gorbačovs esot pret, jo uzskatot, ka tas var novest pie reālas varas dalīšanas. Tomēr Vulfsona un Jundža balsis nogrima Domes vienprātīgajā paziņojumā, ka Latvijas Tautas fronte likumprojektu noraida.^[203] Pēc tik iznīcinoša LTF lēmuma arī Augstākās padomes sesija 10. novembrī likumprojektu noraidīja. Tā prezidenta drudzis, kas bija sācies 1988. gada 7. oktobrī tautas manifestācijā Mežparkā, saucot «Prezidentu! Prezidentu!», bija beidzies. Turpmāk A. Gorbunovs arvien vairāk tika uztverts kā parlamenta priekšsēdētājs, lai gan līdz 5. Saeimas vēlēšanām atbilstoši LPSR Konstitūcijai formāli pildīja arī valsts galvas pienākumus.

1990. gada 15. februāris

Otrs jautājums, kas jau rudenī sāka nodarbināt sabiedrisko domu, bija priekšlikums atjaunot Latvijas Republikas oficiālo simboliku – karogu, ģerboni un himnu. Rosinošs bija Lietuvas piemērs, kur Augstākā padome 1989. gada 25. janvārī bija atjaunojusi savas neatkarīgās valsts atribūtus karogu un himnu, bet skeptiķi tūdaļ iebilda – vai tālab Lietuva kļuvusi neatkarīgāka, ka tās karogs tagad plīvo pie Kremļa? Latvijā atjaunošanas jautājumā

sabiedrības domas dalījās. Pūristi nelokāmi atkārtoja savus dibinātos argumentus, ka atjaunošana ir kārtējais mēģinājums pa aizmugures durvīm leģitimēt nelikumīgo LPSR. Tomēr, kā jau iepriekšējās diskusijas bija parādījušas, cilvēkiem visai maz rūpēja šie teorētiski pareizie spriedumi. Viņu attieksmi veidoja emocionālas dabas apsvērumi. Vieni uzskatīja par zaīmošanu šos svētos simbolus saistīt ar Latvijas PSR vārdu. Citiem likās, ka tas būtu vēl viens solis ceļā uz neatkarību, jo bija apnicis redzēt plīvojam Padomju Latvijas karogu un klausīties «Padomju Latvija mūžos lai dzīvo». Kā sarkanbaltsarkanais karogs, tā «Dievs, svētī Latviju!» mūsu apziņā bija pilnībā tos izstūmuši. Tautas lūgsna un karogs piederēja mums – latviešu tautai, un mēs negribējam ar tiem dalīties, kas būtu neizbēgami līdz ar to oficializāciju. Tad arī interfronte un citi nedraugi ne tikai iegūtu tiesības tos lietot, bet tas būtu viņu pienākums. Šī doma derdzās. Es, tāpat kā daudzi, atrados pretrunīgu jūtu varā. Arī man bija pretīga doma, ka mūsu svētos simbolus apgānīs staļinisma idejiskie pēcteči, kas ir gatavi darīt visu, lai Latviju paturētu PSRS gūstā. Tajā pašā laikā man gribējās karogu un himnu just visapkārt kā mūsu spēka un vienotības simbolus. Es apzinājos, ka neesmu konsekventa, jo gribēju brīvvalsts ilūziju pārcelt uz padomisko īstenību, bet sevi attaisnoju ar to dziļo patriotisko saviļņojumu, kuru katrreiz izjutu, dziedot tautas lūgsnu vai veroties, kā plīvo sarkanbaltsarkanais karogs. Domāju, ka daudzus plosīja līdzīgas pretrunas, tieši tāpēc fronte šajā jautājumā atturējās pieņemt viedokli, jo mēs nespējam par tādu vienoties. Pirmais nopietnais solis varas pārņemšanā bija Tautas frontes pārliecinošā uzvara 10. decembra vietējo padomju vēlēšanās. Jaunievēlētie deputāti vairs nevēlējās pie ciema un pilsētas padomes redzēt plīvojam padomju karogu un oficiālās ceremonijās atdot godu Padomju Latvijas himnai. Tas bija pietiekami dibināts arguments, lai 1990. gada 12. janvārī^[204] Augstākās padomes Prezidijs uzdotu heraldikas komisijai un pārējām instancēm sagatavot jautājumu par ģerboņa, karoga un himnas mainīšanu. Likumu par grozījumiem Latvijas PSR Konstitūcijā, atzīstot par oficiālo valsts simboliku sarkanbaltsarkano karogu, 1921. gadā apstiprināto valsts ģerboni un himnu «Dievs, svētī Latviju!», pieņēma 15. februārī, un tas stājās spēka tā pašā mēneša 27. datumā. Šodien vairāk nekā tad esmu pārliecināta par šī lēmuma pareizību. Toreiz tuvredzīgi šaubījos, vai atjaunotie simboli nekļūs par vēl vienu argumentu par labu «gaišajiem spēkiem» vēlēšanās un cīņā par varas saglabāšanu. Kopā ar parējiem frontes vadītājiem biju ielūgta uz karoga pacelšanas ceremoniju 27. februārī. Ironiski vēros, kā tas uzvijas pie LPSR Augstākās padomes ēkas, domājot par nesaudzīgo vēlēšanu cīņu, kura pilnā sparā ritēja visapkārt un kurā katra puse izmantoja visus tās rīcībā esošos līdzekļus, lai cīnītos par savu uzvaru. Manas bažas bija veltas. Lai arī lēmumu par tautas simbolu oficializēšanu bija pieņēmuši «gaišie spēki», tomēr to radītā patriotiskā jūsma tik ļoti asociējās ar Tautas frontes vārdu, ka kļuva par papildus faktoru mūsu uzvaras veicināšanā.

Tobrīd nebijām arī iedomājušies, ka padomju simboli jāatceļ kaut vai tāpēc, ka citādi jaunievēlētās Augstākās padomes pirmā sesija 4. maijā būs jāatklāj ar «Padomju Latvija mūžos lai dzīvo...»!

1989. gada 10. novembris

Kopš frontes dibināšanas Latvijas sabiedrību satrauca jautājumi, kas bija saistīti ar Latvijas demilitarizāciju un teritoriālo karaspēka formējumu radīšanu Baltijā, kā arī jauniesaucamo liktenis. Par to daudzkārt runāja Radošo savienību apvienotajā plēnumā un LTF dibināšanas kongresā. Tieši tajā laikā, kad vadīju kongresa sēdi, runāja Rīgas suvoroviešu karaskolas audzēknis Jānis Kante. Viņa drošā un patriotiskā runa man īpaši iespiedusies atmiņā. Iespējams, ka viņš pārstāvēja to LTF atbalsta grupu daļu, kas bija radītas dažādās militārās un flotes struktūrās pēc Centrālkomitejas rīkojuma īsi pirms kongresa. Izvirzot viņu par delegātu, gan neviens militārpriekšnieks neiedomājās, ka šis zēns sarunās tik trakas lietas: atbalstīs teritoriālā karaspēka veidošanu, nacionālo kadru atsaukšanu no citām PSRS daļām, kara literatūras tulkošanu latviešu valodā un vēl piedevām nesaudzīgi kritizēs savus pasniedzējus. Kad puisis bija beidzis runāt, zāli pāršalca ovācijas! Jau iztēlojos, kādas represijas Kanti gaida skolā, tāpēc griezos tieši pie Vagra, lai, visiem dzirdot, izspiestu no viņa solījumu zēnu ņemt savā personīgā aizsardzībā un nepieļaut izrēķināšanos. Pēc dažiem mēnešiem viņš bija spiests skolu atstāt. Brīvprātīgi! Es reizēm sev vaicāju, kurp gan dzīve viņu ir aizvedusi. Tāds puisis kā Jānis Kante būtu Latvijas bruņoto spēku rota. Arī vairākkārtīgās baltiešu tautas deputātu sarunas ar Maskavas ģenerāļiem vai aizsardzības ministru Jazovu teritoriālo veidojumu jautājumā atdūrās kā pret sienu. Oktobrī, tiekoties Rīgā ar maršalu Ahromejevu, Īvāns un Godmanis bez panākumiem mēģināja vēlreiz pierādīt, lai Baltijas jauniesaucamajiem atļauj dienēt savās republikās. Tomēr šī aktivitāte deva pozitīvu rezultātu. Rudens iesaukumā Baltijas kara apgabalā dienēt atļāva par 7% vairāk vietējo jauniesaucamo nekā pavasarī. [\[205\]](#)

Baltijas karavīru liktenis bija neapskaužams, jo padomju armijā valdošajai «dedovščinai» jeb ārpusreglamenta attiecībām vēl pievienojās vardarbība tikai tāpēc vien, ka viņi bija no dumpīgās Baltijas. 7. oktobrī «Atmodā» tika publicēts neskaidros apstākļos bojā gājušo un par invalīdiem padarīto karavīru saraksts. Pēdējā pusotra gada laikā mirušo bija divreiz vairāk nekā iepriekšējos desmit gados kopā. Turklāt armijnieki nepūlējās atšķirt latviešus, lietuviešus un igauņus no cittautiešiem. Visi bija «baltijci», tātad – nemiera cēlāji. Vidējā līmeņa virsnieki viņos redzēja potenciālus padomju varas ienaidniekus un neko nedarīja, lai aizkavētu zemākā ranga militārā personāla un pārējo karavīru izrēķināšanos. Cietušo drausmīgie stāsti ar savu cietsirdību satricināja

sabiedrību. Tur bija sadistiska spīdzināšana, grupveida piekaušana līdz nāvei, nošaušana, homoseksuāla grupveida izvarošana. Tā visa priekšā vecāki jutās bezspēcīgi un neaizsargāti, jo padomju armija nepakļāvās civiltiesu sistēmai un likumiem. Pēc katra nāves gadījuma notika iekšējā armijas izmeklēšana, taču vainīgos nekad neatrada. Gandrīz vienmēr vainīgs izrādījās pats bojā gājušais. Ja karavīram bija laimējies palikt dzīvam, tad, lai izvairītos no skandāla, viņu iespundēja armijas psihiatriskajā hospitālī, un tuviniekiem nebija nekādu iespēju noskaidrot, kas īsti noticis. Bez kautrēšanās tika draudēts arī vecākiem, kas aiz bailēm pasliktināt sava dēla jau tā bīstamo situāciju, piekrita klusēt. Neklusēja tikai tie vecāki, kuri bija zaudējuši savus dēlus. Izmisuši, nrsaņmot atbildi, viņi klauvēja pie dažādu padomju instanču durvīm, prasot sodīt vainīgos. Līdz ar preses kontroles grožu pakāpenisku atlaišanu par sapuvušajiem armijas tikumiem sāka plaši runāt, un cilvēki uzzināja, ka savā nelaimē nav vieni. Tā Latvijā sāka veidoties spēcīga sieviešu kustība, kurā apvienojās dažādu tautību mātes. Gan tās, kuru dēli dienestā bija piedzīvojuši vardarbību vai pat zaudējuši dzīvību, kā arī to puīšu mātes, kuras nevēlējās riskēt ar savu dēlu dzīvībām, pieļaujot viņu iesaukšanu armijā. Par Latvijas Sieviešu līgas vadītāju kļuva Anita Stankēviča, kas ar neizsīkstošu entuziasmu kā cāļu māte ap sevi vāca apjukušās un izmisušās sievietes. Manī izraisīja apbrīnu tas, ka, pati būdama ļoti emocionāls cilvēks, viņa tomēr spēja sevī uzņemt tik daudz svešu bēdu. Latvijas Sieviešu līga arī savāca iespaidīgus statistiskos datus par armijā notiekošajām nejaucībām, vardarbību un cilvēku upuriem. Sievietes piespieda sevi uz klausīt LPSR galveno kara komisāru Jāni Dūdu. Dūda kopā ar vairākiem virsniekiem uz tikšanos esot ieradies noskaņots iecietīgi noklausīties sievišķus un tās ātri «nolikt pie vietas». Tomēr tikšanās ieilga, un Dūdām bija vien jāatzīst, ka līgas pārstāves sarunai ir labi sagatavotas. «Pie vietas» tika nolikti armijnieki.

Jau 1989. gada pavasara iesaukuma plānu kara komisāriātiem neizdevās izpildīt, jo jauniesaucamie izvairījās un slēpās. Varēja paredzēt, ka pēc skandalozajiem rakstiem par brutalitātēm armijā ar rudens iesaukumu ies vēl sliktāk. Tam tuvojoties – tas sākās 2. oktobrī, Latvijas Sieviešu līga^[206] sagatavoja un septembra sākumā iesniedza Augstākajai padomei izskatīšanai komisijās likumprojektu par alternatīvo dienestu. Tā kā cerības panākt puīšu dienēšanu Latvijā vai vismaz Baltijā bija zudušas, tāds likums varēja kļūt par glābšanas riņķi, kas atļautu izvairīties no iesaukuma un nepakļaut sevi riskam tikt sodītam par dezertēšanu. Tomēr 6. oktobrī Augstākās padomes sesija jautājumu neizskatīja. Tāpēc 3. novembrī LTF Dome pieņēma aicinājumu Augstākās padomes deputātiem papildināt LPSR Konstitūciju un uz izdarīto labojumu pamata apturēt iesaukumu aktīvajā dienestā.^[207] Frontes un sabiedrības spiediena rezultātā Augstākā padome 10. novembrī nolēma

papildināt LPSR Konstitūcijas 61. pantu ar otro daļu: «Latvijas PSR pilsoņiem, kuriem viņu pacifiskā un reliģiskā pārliecība neļauj dienēt karaspēkā, ir jāpilda alternatīvais (darba) dienests Latvijas PSR likumdošanā noteiktajā kārtībā.» Lēmumā pietrūka frontes priekšlikumā uzsvērtā trešā atteikšanās motīva – «idejiskā pārliecība». Deputāti nebija uzdrošinājušies tik asi formulēt likumu, uzskatot, ka «pacifiska pārliecība» ir pietiekama sprauga, lai tajā varētu paslēpties visi. Fronte protestēja pret tādu principiālu neskaidrību, bet bez panākumiem. Tad pat tika izveidota komisija paša likuma izstrādei, kā arī nolemts iesniegt PSRS Augstākajā padomē likumdošanas iniciatīvas kārtībā priekšlikumu par nepieciešamajām izmaiņām PSRS likumdošanā, lai tajā iestrādātu alternatīvā dienesta jēdzienu. Latvijas priekšlikumu neieklāva gaidāmā PSRS Tautas deputātu kongresa darba kārtībā.

Latvija bija pirmā no padomju republikām, kas uzdrošinājās pieņemt tādu konstitūcijas labojumu. 6. decembrī mums sekoja arī Igaunija. Kaut gan 10. novembra lēmums bija nozīmīgs solis, lai sāktu sasāpējušo jautājumu risināt, tomēr bez likuma, kas praktiski iedarbinātu konstitūcijas izmaiņas, problēma nebija atrisināma. Saskaņā ar PSRS likumdošanu jauniesaucamie bija tikpat neaizsargāti un par atteikšanās dienēt, pamatojoties uz Latvijas PSR Konstitūciju, varēja sodīt tāpat kā agrāk. LPSR kara komisārs pakļāvās PSRS aizsardzības ministram vai, kā to deklarēja Baltijas kara apgabala pārstāvji, – aizsardzība ir PSRS kompetencē, un viņiem Latvijas PSR likums nav saistošs. Frontes juristu apgalvojums, ka vispirms ir jārespektē cilvēka tiesības un tikai tad nāk Aizsardzības ministrijas intereses, militāristus droši vien uzjautrināja. Praktiski tomēr nekādas akcijas pret jauniešiem, kas atteicās dienēt, netika uzsāktas, jo acīmredzot no Maskavas bija pienācis rīkojums pirms LPSR Augstākās padomes vēlēšanām nesaasināt situāciju. Tuvojās 1990. gada pavasara iesaukums, bet likuma izstrāde ievilkās. Fronte sāka masīvu kampaņu, kas mums deva papildus punktus priekšvēlēšanu cīņā pret «gaišajiem spēkiem». Pirms likuma pieņemšanas LTF Dome rekomendēja precizēt Konstitūcijas 61. panta 2. daļas papildinājumu, jo dibināti uzskatīja, ka tas «neietver visu to pārliecību spektru, kuras civilizētai sabiedrībai var liegt dienēt karaspēkā un kuras civilizētai sabiedrībai jārespektē. LTF Dome pilnībā atbalstīja Latvijas PSR Augstākās padomes deputātu grupas pieprasījumu aizstāt Latvijas PSR Konstitūcijas 61. pantā vārdu «pacifistiskā» ar vārdu «idejiskā»^[208], kā arī ieteica vairākus būtiskus labojumus likumprojektā. Likums beidzot tika pieņemts 1. martā, divas nedēļas pirms uzvaras vēlēšanās. PSRS aizsardzības ministrs gan izsludināja pavasara iesaukumu, bet šai pavēlei bija deklaratīvs raksturs, jo LTF Domes valde vērsās pie Latvijas jauniesaucamajiem ar aicinājumu «ignorēt kara komisariātu piesūtītās pavēstes un uzaicinājumus, kā arī

izvairīties no jebkādiem tiešiem kontaktiem ar kara komisariātu un tā darbiniekiem».^[209] Valde arī atgādināja, ka ir pieņemts likums par alternatīvo dienestu, kura procedūra garantē, ka iesaukšana aktīvajā dienestā tiek apturēta līdz iesnieguma izskatīšanai Alternatīvā dienesta lietu komisijā. Sabiedrība tika lūgta atbalstīt tos, kas atteiksies no dienesta PSRS bruņotajos spēkos. Latvijas Sieviešu līgas aktīvistes izveidoja konsultācijas punktus visā Latvijā, kur jauniesaucamie un viņu ģimenes varēja saņemt informāciju. Pavasara iesaukums izgāzās.

1989. gada 12. decembris

Tuvojās PSRS Tautas deputātu 2. kongress, kurā beidzot vajadzēja izskatīt jautājumu par Ribentropa-Molotova pakta slepenajiem papildprotokoliem. Deputātu komisija pakta tiesiskajai izvērtēšanai, kuras sastāvā bez citu PSRS republiku pārstāvjiem no Latvijas strādāja M. Vulfsons, I. Ņezbers un N. Neilands un pa trim deputātiem no Lietuvas un Igaunijas, savu darbu beidza 1989. gada 19. jūlijā un vēlējās savus secinājumus plašai publikai darīt zināmus vēl pirms 23. augusta. Tomēr deputātiem tāda iespēja tika liegta, atrunājoties, ka tikai komisijas priekšsēdētājs Aleksandrs Jakovļevs vai viņa īpaši pilnvarota persona drīkst publiski uzstāties. Oktobrī komisijas locekļi izšķīrās par ārkārtēju soli. Viņi sasauca preses konferenci, kurā pārsteigtos padomju un ārzemju žurnālistus iepazīstināja ar savu ziņojumu. Par kopējo spēku samēru kongresā liecina balsojums par PSRS konstitūcijas 6. panta – par partijas vadošo lomu – saglabāšanu, ko no klātesošajiem 2106 deputātiem to atbalstīja 1675. Klausoties agresīvās debates par likumu par PSRS Konstitucionālās uzraudzības komitejas izveidošanu, kuru baltieši principā nepieņēma, fronte ar bažām prognozēja līdzīgu iznākumu Latvijai tik nozīmīgajā «Velna pakta» slepeno papildprotokolu jautājumā. Lielu triecienu demokrātiskajiem spēkiem deva akadēmiķa Andreja Saharova pēkšņā nāve 14. decembrī. Līdz ar viņa aiziešanu demokrāti zaudēja augstu morālu autoritāti, kas viņus saturēja kopā un palīdzēja pacelties pāri sīkām nesaskaņām. Saharova personība bija arī pretspēks konservatīvajam spārnam. Baltieši bija zaudējuši patiesu draugu.

Baltijas parlamentāriešu grupai, kura faktiski izveidojās maijā Baltijas asamblejas laikā un kura par sevi oficiāli paziņoja 30. septembrī, bija jāveic īsta ofensīva, lai konservatīvo un mazizglītoto kongresu pārliecinātu apstiprināt komisijas slēdzienu. Lai atbalstītu mūsu deputātus, fronte nolēma, ka kongresa laikā tieši Maskavā ir jāizdod informatīvs biļetens. To apņēmas darīt S. Ēlerte. LTF bija gatava praktiski nodrošināt tā izdošanu, ja «Sajūdis» un «Rahvarinne» piedalīsies finansēšanā,^[210] ko kaimiņi labprāt piekrita darīt. Lai gan LTF tā arī nesaņēma šī parāda atmaksu, tomēr jutāmies gandarīti, jo nauda bija izlietota labai lietai. Uz Maskavu, uz pirmo Baltijas deputātu frakcijas sēdi, kas 12. decembrī bija

paredzēta Lietuvas Ministru padomes pārstāvniecības telpās, devās Škapars, Dinevičs un es. Mēs vedām līdzīgu kastu kastēm kritpapīru, citus nepieciešamos materiālus, datoru un printeri, jo papīra krīzes apstākļos Maskavā iegādāties papīru bija bezcerīgi. Fronte sarūpēja arī nepieciešamos materiālus un ierīces, lai mūsu deputātu palīgi būtu darboties spējīgi, jo oficiālais sekretariāts arvien vairāk nonāca aparāta kontrolē. Baltiešu iesniegtie dokumenti tika vilcināti, netika pārrakstīti un izplatīti. Fronte, tāpat kā uz 1. kongresu, sūtīja arī personālu, kas palīdzētu tikt galā ar sīkajiem darbiņiem.

Avīzi «palaist» brauca Sarmīte Ēlerte, līdzīgu ņemdama Kristiānu Rozenvaldu, Askoldu Rodinu, Daci Smildziņu un krievu «Atmodas» korespondentus Sergeju Laļuškinu un Aleksandru Caturovu. Daudz esot palīdzējis arī deputāta Jura Bojāra palīgs Vilnis Krasovskis. «Redakcija» iekārtojās LPSR Ministru padomes pārstāvniecības, tagadējās Latvijas vēstniecības, telpās un mežonīgā tempā sāka ražot avīzi krievu valodā. Tās saturu veidoja pašu deputātu raksti vai arī intervijas ar viņiem. Vēlā vakarā tās tika apstrādātas un pārtulkotas. Naktī plēvi ar datora izdruku ar šķērēm sagriezta un izveidoja maketu un to ar aizvēsturisku rotaprintu pavairoja. No rīta svaigā avīze tika atdota mūsu deputātiem, kas to ienesa Kongresu pilī. Otru daļu paši avīzes taisītāji no rokas rokā izplatīja pie viesnīcas «Rossija», kurā dzīvoja vairums deputātu. Sarmīte atceras, ka reiz, ar savu nelegālās preses paciņu tur tā stāvēt, pie viņas pienāk tādi jauni, spēcīgi tēvaini un krievu valodā laipni piedāvājas palīdzēt. Sarmīte viņiem ar iedevusi tādu lielāku žūksnīti. Tomēr, kad pēc īsa laika palīdzētāji atkal bijuši klāt, tad Sarmītē modušās aizdomas, ka tie ir vietējie interfrontieši, un viņa iecirtusies: «Nedošu!» «Baltijas Vēstnesis» kongresā kļuva par nozīmīgu avotu, kas pauda Baltijas deputātu pozīciju.^[211] Kā stāstīja Sarmīte, tad avīze palīdzēja iedibināt kontaktus ar simpatizējošajiem citu delegāciju deputātiem, kuriem pietrūka drosmes atklāti pievienoties Starpreģionālajai grupai^[212], bet kuri tomēr savos uzskatos bija brīvāki un domājošāki nekā republiku delegācijas, kuru sastāvā viņiem bija jādarbojas. Rakstot grāmatu, vēlējos pāršķirstīt šo leģendāro puspagrīdes tipa izdevumu, bet uzzināju, ka Nacionālajā bibliotēkā ir atrodami tikai tā 3. un 4. numurs. Šķiet, ka to arī nebija vairāk par četriem, jo ceturtais numurs ir iznācis 23. decembrī, bet kongress beidzās nākamajā dienā. Tagad, pēc desmit gadiem, es tā vēlētos, kaut tolaik mēs būtu ieklausījušies tajos žēlajos atgādinājumos, ko laiku pa laikam saņēmām no Nacionālās bibliotēkas, ar lūgumu nodot katra iespieddarba obligāto eksemplāru glabāšanā bibliotēkā. Kaut nu trūkstošie «Vēstneša» eksemplāri vēl būtu saglabājušies frontes arhīvā!

1989. gada 23. decembris

Pienāca 23. decembra pēcpusdiens. Likās, ka eksplozīvais Ribentropa-Molotova pakta papildprotokolu izvērtēšanas komisijas ziņojums ar nolūku atlikts uz kongresa pēdējām

dienām, lai tā apspriešanai nepietiktu laika. Sēdēju pie televizora un nervozi gaidīju, kas notiks kongresā. Sēdi vadīja Anatolijs Lukjanovs. Ar šausmām redzēju, ka Latvijas delegācijas sastāvā trūkst dažu pazīstamu seju. Deputāti bija devušies uz mājām svinēt Ziemassvētkus! Par komisijas secinājumiem ziņoja tās priekšsēdētājs Aleksandrs Jakovļevs. Tad sākās debates, kurās vairums runātāju konservatīvi ietiepās, ka viņi nevar apstiprināt protokolu pastāvēšanu, ja to oriģinālus neviens nav redzējis. Netika taupīti arī spēcīgi izteicieni, apsūdzot baltiešus separātismā. Beidzot Lukjanovs deva vārdu Mavrikam Vulfsonam. Vecais, vīrs nedaudz salīcis, tuvojās tribīnei. Televīzijas kamera, viņu pavadot, vienlaicīgi ar savu visu redzošo aci slīdēja pāri sēdošo sejām. Sakniebtām lūpām sēdēja padomju ģenerāļi un partokrāti. Viņi bija noskaņoti neklausīties, nedzirdēt un nepieļaut. Bija jūtams, cik milzīgs spriegums valda zālē. Arī man dunēja deniņos, apzinoties, ka pienācis kritiskais brīdis – zaudēt vai uzvarēt. Mavrika Vulfsona galva tik tikko sniedzās pāri tribīnes malai. Viņš sakārtoja papīra lapiņas un, caur pieri laiku pa laikam pavērdamies zālē, klusi sāka runāt: «Es, acīmredzot – naivs cilvēks...» Pamazām viņa balss pieņēmas spēkā. Lai iespaidotu cietpaurus, viņš lika lietā visu savu dzīves pieredzi un izsmalcināto prātu. Mavriks neaizmirsā pieminēt neko no tām padomju regālijām, kas varēja pozitīvi iedarboties uz klātesošajiem: notikumu aculiecinieks, partijas biedrs ar piecdesmit gadu stāžu, mazskaitlīgas tautas pārstāvis, sirmgalvis... Kad Vulfsons tika līdz vārdiem: «Pēc šiem nolīgumiem Somija, Igaunija, Latvija, pēc tam arī Lietuva tika iekļautas Padomju Savienības ietekmes sfērā. Bija noteikta Polijas sadale, Besarābijas pievienošana. Tieši šis darījums kļuva par noslēpumu, ar kuru dzima otrais pasaules karš,»^[213] zālē sākās viļņošanās un troksnis. Lukjanovs mēģināja viņu strupī patriekt no tribīnes un paziņoja, ka atvēlētās piecas minūtes pagājušas. Vulfsons pagriezās un lūdza vēl vienu minūti. Varēja redzēt, kā Lukjanovs nikni plāta muti. Troksnis arvien pieauga. Un tad Vulfsons izdarīja kaut ko tādu, kas lika zālei un Gorbačovam apkaunēties. Viņš apklusā un pēc pauzes, jau daļēji pagriezies uz promiešanu, noteica: «Ja ne, tad ne,» un gāja. Pēkšņi viņš izskatījās vecs, sirms un salauzts vīrs. Īsu mirkli deputāti viņā saskatīja paši sevi, to neceremoniālo veidu, kā oficiālā vara ar viņiem manipulēja, liekot runāt vai klusēt, un viņos atmodās cilvēcīgs protests. Aizstāvēt Vulfsonu, viņi aizstāvēja paši sevi. Viņi nevarēja pieļaut, ka tā nodara pāri sirmgalvim. Zālē atskanēja atbalsta saucieni, deputāti sāka celties kājās un satraukti žestikulēja. Tas bija dramatisks brīdis. Gorbačovam neizturēja nervi un viņš, atmezdams ar roku, padevās: «Lai viņš runā tālāk! Vulfsons lēni atgriezās tribīnē, un zāli pāršalca aplausu vētra. Tajā brīdī zināju, ka ir noticis brīnums un viņš ir uzvarējis. Mēs bijām uzvarējuši! Par protokolu pasludināšanu par spēka neesošiem no to parakstišanas brīža nobalsoja vairāk nekā tūkstoš deputātu, tomēr lēmuma

pieņemšanai bija nepieciešamas 1125 balsis. Es sarūgtināti raudāju. Mēs tomēr bijām zaudējuši... Pietrūka tik nedaudz.

1989. gada 24. decembris

Aleksandrs Jakovļevs ierosināja atkārtot balsošanu nākamajā dienā, lai abas puses varētu kongresu iepazīstināt ar citiem to rīcībā esošiem faktiem. Ar cerībām un nemieru gaidīju nākamo rītu. Jau iztēlojos, kāda «smadzeņu skalošana» notiek Maskavā, kā skraida Kremļa aparāta žurkas, cik norūpējušies ir Baltijas deputāti. Pirmais runāja Jakovļevs. Viņš iepazīstināja kongresu ar kādu dokumentu, kas netieši apliecināja protokolu esību un kas bija rakstīts ar to pašu rakstammašīnu, kuras raksturīgais piesitiens redzams arī no Vācijas arhīviem atvestajās protokolu kopijās. Domāju, ka daļa no klātesošajiem deputātiem, kas vēl vakar tik dedzīgi aizstāvēja oficiālo versiju, jutās piesieti. Viņiem gadiem bija stāstīts, un vēl iepriekšējā dienā Gorbačovs pats bija apgalvojis, ka protokolu nav bijis, bet tie tomēr ir bijuši! Savu sašutumu viņi pauda balsojot. Kongress ar 1432 balsīm «par», 264 «atturoties» un 252 «pret» apstiprināja komisijas piedāvāto lēmuma projektu.^[214] Arī Boriss Jeļcins balsoja «par». Neticamais bija noticis. PSRS bija spiesta piekrist, ka «atzīst slepenos protokolus par juridiski nepamatotiem un spēkā neesošiem kopš to parakstīšanas brīža».^[215] Nu Maskava zaudēja iespēju apgalvot, ka Baltijas valstu jautājums ir PSRS iekšējā lieta. Baltijas valstu jautājums bija atguvis tā starptautiski tiesisko raksturu. Pēc šī lēmuma kongress uzskatīja par vēlamu izveidot jaunu komisiju, kuras uzdevums būtu noskaidrot, vai pastāv tieša sakarība starp 1940. gada jūnija notikumiem un pakta papildprotokoliem un vai ir notikusi Baltijas valstu okupācija. Tādā veidā Gorbačovs izvairījās no tūlītējas vēsturiskās patiesības un no tās izrietošo juridisko seku atzīšanas. Tiešo seku noliegšana bija tāda šaura sprauga, pa kuru paglābties un turpināt pasaciņu kultivēšanu. Atkārtoti apgalvojot, ka protokoliem nav nekāda sakara ar 1940. gada «revolucionārajiem notikumiem» Baltijā, un atsaucoties uz 1940. gada vasaras Baltijas valstu parlamentu vēlēšanu rezultātiem, PSRS it kā saglabāja likumīgas tiesības uz Baltijas valstu atrašanos Padomju Savienības sastāvā. Var būt, ka Gorbačovs tiešām ticēja, ka Baltijas tautas, ievēlot savas Augstākās Ppdomes, 1990. gadā apstiprinās savu 1940. gada «izvēli» un jautājums par Ribentropa-Molotova pakta sekām zaudēs savu nozīmi. Jaunizveidotā komisija tā arī nesanāca, un minētā lēmuma tiesisko seku un PSRS okupācijas fakts netika oficiāli konstatēts. Nepagāja ilgs laiks, un Maskavas TV ziņu programma «Laiks» demonstrēja tikko atrastos slepeno protokolu oriģinālus. Tas tā nesaderējās ar Gorbačova apgalvojumiem, ka viņš oriģinālus nekad nav redzējis.

PSRS Tautas deputātu kongresa lēmums pēc Padomju Savienības sabrukšanas nepelnīti ir nogrimis aizmirstībā kā Krievijā, tā Latvijā. 1991. gada decembrī Krievijas

Federācija ar oficiālu vēstuli paziņoja ANO ģenerālsekretāram, ka Krievija turpina PSRS pārstāvību ANO Drošības padomē un citās ANO institūcijās. Līdz ar šo paziņojumu Krievija apstiprināja varas pēctecību un tātad – arī starptautiski tiesisko, materiālo un cita veida atbildību par PSRS rīcības sekām, starptautiskajiem līgumiem un ārējiem parādiem. Tomēr šo deklarāciju Krievija nekad nav konsekventi pildījusi, jo tā atzīst pēctecību tikai tajos jautājumos, kas ir izdevīgi, piemēram, vieta Drošības padomē, bet ignorē saistības, cik vien tas ir iespējams. Līdzko runa ir par tām, tā Krievija paziņo, ka nevar uzņemt atbildību par PSRS rīcību – okupāciju, noziegumiem pret cilvēci, Latvijas bijušo vēstniecību atdošanu, citiem parādiem. Tāda pieeja ir izdevīga Krievijai, jo dod tiesisku pamatojumu pozīcijai, ka 1991. gada augustā ir radusies jauna Latvijas valsts, ar kuru attiecības var veidot bez pagātnes mantojuma un saistībām. Tas dod iespēju izvairīties no atbildības par okupācijas sekām Latvijā un atļauj skaļi klaigāt par krievvalodīgo tiesību pārkāpumiem. Manuprāt, būtu biežāk jāatgādina, ka starp abiem dokumentiem – PSRS Tautas deputātu kongresa 1989. gada 24. decembra lēmumu un 1991. gada decembra Jeļcina vēstuli ANO ģenerālsekretāram – pastāv tiešs starptautiski tiesisks sakars un ka Krievijai savas attiecības šodien ir jāveido ar 1940. gada 17. jūnijā okupēto un anektēto Latvijas Republikas pēcteci, nevis jaunu valsti, kā tai labpatīk to pasniegt.

Toreiz, 1989. gada decembrī, Gorbačovs vēl jutās savas varas zenītā. Gan nedaudz satraucies par nesavaldāmajiem procesiem, kas tricināja PSRS un sava sāncenša, tautā tik mīlētā Borisa Jeļcina, arvien pieaugošo popularitāti, bet drošs par savu nākotni. PSRS Augstākās padomes kuluāros jau sagatavošanā atradās likumprojekts par PSRS prezidenta amata iedibināšanu^[216], un PSKP ģenerālsekretārs–AP priekšsēdētājs jau sevi redzēja kā līdzvērtīgu prezidentu citu pasaules prezidentu vidū. Pat Lietuvas kompartijas kongresa 20. decembra lēmums par atdalīšanos no PSKP šķita labojams. Gorbačovam likās, ka pietiks tikai apmeklēt Viļņu, pamācīt un «lietuviešu biedri» sapratīs savu alošanos. Kā gan viņš varēja iedomāties, ka paies tikai divi gadi un viņš, pirmais PSRS prezidents Mihails Gorbačovs, atstās Kremli uz visiem laikiem. Vēl ģenerālsekretārs baltiešiem pamācoši mēdza skandināt, ka arī piespiedu laulība ir laulība, jo tās laikā radušies bērni, un tāpēc to nedrīkst šķirt, tā likdams saprast, ka nepieļaus Baltijas valstu aiziešanu no PSRS. Kā jau tas dzīvē gadās, tad pasauli satricinošais paziņojums par PSRS likvidāciju mani sasniedza ikdienišķā brīdī. Biju virtuvē un mazgāju traukus, ar vienu ausi klausīdamās televizorā skanošās Maskavas ziņas. Diktors stāstīja par Krievijas Federācijas, Ukrainas un Baltkrievijas vadītāju tikšanos Belovežas gāršā, un te – neticu savām ausīm! – Jeļcins, Kravčuks un Šušķēvičs parakstījuši vienošanos par to, ka «PSRS kā starptautisko tiesību subjekts un ģeopolitiska realitāte beidz savu pastāvēšanu».^[217] Ieskrēju istabā tāpat ar

blōdu rokā un vēl mehāniski turpināju to slaucīt. PSRS beigusi pastāvēt! Nespēju aptvert šī paziņojuma milzīgumu. Bija beigusi pastāvēt ļaunuma impērija, kas gandrīz septiņdesmit piecus gadus pasaulē sēja bailes un šausmas. Kas samala manas ģimenes un tik daudzu citu ģimeņu likteņus Latvijā, Lietuvā, Igaunijā, Krievijā pašā un vēl, un vēl. Tik pamazām šī ziņa iedzīvojās manī. PSRS vairs nepastāv! Vairs nepastāv! Nepastāv! ...Vēlāk man nāca smieklī, ka šis gadsimta notikums bija mani sasniedzis virtuvē ar nomazgātu salātu trauku rokā.

Liktenis man bija lēmis Gorbačovu sastapt Parīzē 1997. gadā. Francijas starptautisko attiecību institūts bija ielūdzis bijušo prezidentu uz priekšlasījumu par Krievijas un Rietumu attiecībām. Glaimodams franču patmīlībai, Gorbačovs kritizēja amerikāņu tieksmi dominēt pār pasauli. Krieviju nedrīkstot nicināt, Eiropu – ignorēt. Tāda politika viņam nepatīkot! Kols un Beikers viņam tēte à tēte esot solījuši nepieļaut NATO paplašināšanos. Tā esot liktenīga kļūda. Runāšanas stils nemaz nebija mainījies! Liekas, ka viņš tā arī nav pamanījis, ka vairs nav PSRS prezidents. Tikpat asi skanēja katra vārda galā uzsvērtais «es», un pat uz visneitrālāko jautājumu viņš atbild pamācoši, ar agresivitātes pieskaņu, tā, it kā viņa pārziņā vēl arvien atrastos melnais koferītis ar kodolkodu. Arvien biežāk un biežāk teiktajā vīdēja mājienu uz Jeļcina nepareizo valdīšanu. Gorbačovs man sāka atgādināt Andreja Upīša veco Osieni, kura savas dzīves nelaiemes tinumu aiz tinuma noritina no kamola, līdz sasniedz to īsto sāpei – savai piesmieta meitu Annu. Tā arī Gorbačovs pamazām ļāva atraisīties sarūgtinājumam par sevis atstumšanu un Jeļcina uzvaru. Viņš gan braši noteica, ka dienas kārtībā Krievijā esot jautājums par režīma maiņu, bet uz kāda klātesošā jautājumu, kas būs tie politiskie spēki, kas režīmu mainīs, nespēja neko konkrētu atbildēt. Runas dzirnas tik maļ un maļ. Tad beidzot arī viņu mīlošie franču politologi saprata, ka viņu priekšā atrodas dziļi sarūgtināts un sakauts cilvēks, kura politiskā sprieduma objektivitāti sagandē greizsirdība. Visa priekšlasījuma laikā Gorbačovs ne ar vārdu nepieminēja nepateicīgās Baltijas valstis. Tā aiziet pasaules godība!

Vēlēšanas

Līdz šim mans atmiņu stāstījums ir ritējis, vairāk vai mazāk ievērojot notikumu hronoloģiju vai sekojot politiskās cīņas loģikai, tomēr visam notiekošajam fonā ritēja kāds slēptāks process, ko pēc frontes atbalstīto kandidātu uzvaras PSRS tautas deputātu vēlēšanās apzinājās kā kompartijas vadība un funkcionāri, tā arī Latvijas Tautas fronte un tās sabiedrotie. Visi tā laika nozīmīgākie frontes lēmumi, vai nu tas būtu 31. maija Aicinājums un LTF jaunā programma, vai arī frontes dažādo grupējumu iekšējā cīņa 2. kongresā un LTF attieksme pret pilsoņu kustību, tieši vai netieši atspoguļoja gatavošanos vietējo padomju un Augstākās padomes vēlēšanām. Priekšvēlēšanu periods bija kaismīgu cīņu un cilvēcisku drāmu pārpilns laiks, kura vienreizējo atmosfēru pa spēkam būtu aprakstīt tikai izcilam vārda dancinātājam. Tik tāds spētu parādīt, kā garlaicīgs un samudžināts padomju likums kļūst par veselās tautas un katra cilvēka dzīves noteicēju gandrīz pusgada garumā un kā no tāda nepilnīga likuma var sākties atgriešanās pie mūsu īstās Latvijas. Lēna, likumaina, tomēr atgriešanās. Vienus šis laiks negaidīti un neparedzēti uzsvieda politiskā olimpa virsotnē. Citi pārgāja zelta teļa kalpībā un nu jau kuro gadu rātni tek, pieķērušies tā astei, gan rūpīgi uzlasīdami dāsni ripojošās zelta naudiņas, gan reizēm notašķoties ar daudz prozaiskāku vielu. Bija arī savi antiņi, kas klupdami krizdami palīdzēja citiem spēkoties ar vēlēšanu likumu un partokrātijas blēdībām, lai tikai mērķis tiktu sasniegts. Vairums pat nepamanīja, kā kļūst par kāpnēm, pakāpieniem vai maziem cinīšiem, kur citiem atsperties un parāpties. Antiņu balva bija uzvaras prieks, bet pēc tās augļiem daudzi turpina apjukuši lūkoties vēl šobaltdien. Tik ļoti gribētu, kaut es prastu aizraujoši stāstīt par šo aizgājušo vēlēšanu laiku, bet zinu, ka mana vārdiskā mazspēja padarīs sausas un nabadzīgas šīs daudzsēriju drāmas ainas, kurās neatmudžināmi savijies dižais, cildenais ar ziepju operas un lēta krimiķa elementiem. Nepacietīgākajiem iesaku pārlēkt pāri tām rindkopām, kurās brienu vēlēšanu likuma un apgabalu sarēžģītajos džungļos, kā arī kavējos daudzajās LTF vēlēšanu centra instrukcijās. To daru tālab, ka par savu pienākumu uzskatu pēc iespējas vairāk atklāt vēlēšanu organizācijas tehniskos aspektus un paša mehānisma darbošanos, jo tikai tā var novērtēt to milzīgo daudzu cilvēku kopdarbu, kuri, rūpīgi apkņibinot katru sīkāko detaļu, radīja izšķirošo frontes uzvaru vēlēšanās.

Jau agrāk minēju, ka sākotnēji fronte uzskatīja, ka Latvijā, tāpat kā Lietuvā, vispirms ir jānotiek augstākā posma vēlēšanām un tikai pēc tam jāķeras pie nākamā līmeņa. Frontei likās, ka varas reformu būs vieglāk īstenot, ja tā virzīsies no augšas uz apakšējām varas struktūrām. Notikumu attīstība parādīja pretējo. Augstākās padomes divpadsmitās sesijas 27. jūlija lēmums par LPSR vietējo padomju vēlēšanu sarīkošanu vispirms tolaik izsauca frontes neapmierinātību, bet gala rezultātā pārvērtās par lielisku instrumentu 18. marta uzvaras kaldināšanā. Esmu pārliecināta, ka tāds nebija lēmuma pieņēmēju nolūks. Gluži otrādi, tā izkārtot vēlēšanu kalendāru, bija iecerēts novērst frontes briesmas, jo jūlijā kompartija vēl jutās pietiekami stipra, lai nodrošinātu savu uzvaru. Partijā gan gruzdēja iekšējas pretrunas, bet vēl nebija sācies sairšanas process. «Gaišie» tādu lēmumu atbalstīja tāpēc, ka cerēja nodrošināt savējo pārsvaru vietējās padomēs latviskajos apgabalos un pēc tam, balstoties uz padomju aparāta darbiniekiem, veidot savu vēlēšanu kampaņu Augstākajai padomei. Reakcionārās kompartijas daļas pārstāvji savukārt paļāvās, ka iegūs vairākumu Rīgā un Latvijas lielākajās pilsētās, kā arī vairākos Latgales rajonos, kas kļūtu par viņu bāzi cīņā par Augstākās padomes krēsliem. Kļūdījās abi. Vēlreiz apgabalu pēc apgabala pārlūkojot LTF kandidātu izredzes, ir acīm redzams, ka daudzviet uzvaru ir izšķīruši sīkumi. Labvēlīgu apstākļu radīšanā lielu lomu spēlēja tā palīdzība, ko LTF vēlēšanu centrs un tā pārstāvji rajonos saņēma no vietējām padomēm, kuru vairākums kopš 10. decembra bija frontes rokās. Neatkarības deklarācijas pieņemšanai bija vajadzīgas divas trešdaļas ievēlēto deputātu «par» jeb 134^[218] balsis. Atlika tik zaudēt piecos apgabalos, un šodien Latvijai būtu pavisam cita vēsture. Tad 1990. gada 4. maijā netiktu pieņemta Neatkarības deklarācija un Latvija pēc PSRS sabrukuma kļūtu par jaunu neatkarīgu valsti nevis apstiprinātu, ka ir 1940. gadā okupētas valsts starptautiski tiesiskā pēctece. Propadomiskā LPSR Augstākā padome 1991. gada decembrī, tāpat kā Ukrainā, Kazahijā vai Uzbekijā, lielā steigā būtu iekļāvusies Neatkarīgo Valstu Savienībā. Tā mēs, vienīgie no trim Baltijas valstīm, būtu palikuši PSRS mantinieces Krievijas Federācijas skavās un atkal kļuvuši par Pētera Lielā izcirsto logu uz Eiropu... Uzrakstīju un kļūva baigi !

Vēlēšanu sagatavošanas procesā bija vairāki nozīmīgi posmi, kas būtiski ietekmēja vēlēšanu iznākumu. Visnozīmīgākais bija – likumdošanas radīšana. Šajā jomā notika lielākā stīvēšanās starp fronti un Augstākās padomes Prezidiju, kurš kuru pārspēs viltībā un izmanībā. Arī Rīgas pilsētas partijas komiteja, kā arī interfronte izveidoja alternatīvas likuma izstrādes grupas un iesniedza savus labojumus un papildinājumus. Šī konservatīvo aktivitāte palīdzēja Augstākās padomes Prezidijam un frontei apzināties, ka «abām pusēm mērķi vieni un tie paši» – nodot varu tautai, tāpēc cīkstiņš notika bez liekiem asumiem.

Fronte gan redzēja, ka tie, kuru rokās atradās likumdošanas vara, mēģināja tā samudžināt ar vēlēšanām saistītos jautājumus, lai nodrošinātu to lielāko ērtību varas saglabāšanā un tajā pašā reizē mazinātu frontes iespaidu. Šos mēģinājumus centāmies novērst ar saviem tradicionālajiem paņēmieniem: politisko spiedienu, masu akcijām un kuluāru sarunām. Tā bija tikpat iestaigāta taka, kā dažu stundu laikā panākt tūkstoš tūkstošu atbalstu kādam LTF aicinājumam vai paziņojumam. Atlika tikai palaist uz rajoniem ziņu, un vēlētāji sāka rakstīt uz Augstākās padomes Prezidiju vai saviem deputātiem, precīzi atkārtojot frontes maģisko formulējumu un reizēm to papildinot ar veiksmīgiem pašsacerētiem komentāriem. Cita spiediena forma bija tikšanās ar deputātiem, kuras gaitā tādas aktivitātes iztrūcinātos nabadziņus nobricināja klausīt vēlētāju norādījumiem. Ietekmīgs spēks dialogā ar varas vīriem bija no frontes ievēlētie PSRS tautas deputāti, kurus Augstākās padomes Prezidijs nevarēja atļauties atklāti ignorēt. Ar likumus rakstošo juristu «zvaigznāju» A. Plotnieku, J. Bojāru un I. Bišeru, ar kuriem tik auglīgi fronte sadarbojās PSRS Konstitūcijas kampaņas laikā, fronteī sāka iezīmēt domstarpības. Grozoties Kremli, viņi bija zaudējuši Latvijas īstenības izjūtu un uzskatīja, ka frontes pozīcija daudzos jautājumos ir pārāk radikāla un bīstama, tāpēc viņu ieteikumi bija tik mēreni un lavierējoši, kas bieži vien sakrita ar oficiālo viedokli. Arī Juristu biedrības nostāja reizēm bija divkosīga. Ja neizdevās nepieciešamo panākt ar «spēku», tad fronte ķērās pie kuluāru spēlēm, mēģinot piespēlēt gluži nevainīgas idejas, kas tādas nemaz nebija. Ja tās netika atšifrētas, tad Prezidijā likās pieņemamas kaut vai tāpēc, ka bija jāizliekas, ka vēlme sadarboties ar fronti ir patiesa, tāpēc nevainīgāko priekšlikumu pieņemšana bija sava veida avanss, kas deva iespēju noraidīt citus – bīstamākus.

1989. gada 24. maijs

1989. gada maijā tautas apspriešanai tika nodoti likumprojekti «Par Latvijas PSR Konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem», «Par Latvijas PSR tautas deputātu vēlēšanām» un «Par Latvijas PSR vietējo padomju vēlēšanām». Lielāko sabiedrības uzmanību piesaistīja jautājums, kā vēlēt Augstāko padomi. Publicētos likumprojektus 10. jūnijā apsprieda arī LTF Dome un neiebilda pret divpakāpju parlamentāro struktūru. Lai labāk saprastu, kāpēc likumprojekti tik ļoti kopēja vissavienības likumus, atgādināšu, ka publicēšanas laikā vēl nebija sācies 1. PSRS Tautas deputātu kongress, un vēl pastāvēja izlūzijas par reformu iespējamību PSRS. Kongresā valdošā neiecietība pret centra «nomalēm» un tā konservatīvais gars palīdzēja saprast, ka Latvijai ir jāiet savs ceļš. Vēl nebija noticis LNNK 2. kongress un pieņemts LTF 31. maija Aicinājums. Psiholoģiskā atkarība no Maskavas vēl bija spēcīga ne tikai varas pārstāvjos un ierēdņos, bet arī tautas vairākumā. Komisija tika izveidota 1988. gada 22. decembrī^[219], un darbs pie likuma

sākās, kad pilnā sparā ritēja PSRS Tautas deputātu kongresa vēlēšanu kampaņa. Likumprojekts, tāpat kā centrā, Latvijā paredzēja divpalātu parlamentāro sistēmu: 337 tautas deputātu kongresu (no kuriem 12 deputātus ievēl no PSRS bruņotajiem spēkiem) un tajā ievēlētu 100 cilvēku lielu Augstāko padomi. Jūnija vidū, tāpat divas nedēļas pēc 31. maija Aicinājuma, «Cīņā» parādījās Zinātnieku savienības neoficiālās darba grupas komentāri un priekšlikumi.^[220] Tajos skan bažas, ka tas politiskais spēks, kas Tautas deputātu kongresā būs vairākumā, var pārņemt varu ar Augstākās padomes palīdzību, tajā ievēlot tikai sava grupējuma deputātus. Nepareizi esot arī tas, ka Augstākajā padomē, kas atšķirībā no kongresa darbosies pastāvīgi, daļa iedzīvotāju nebūs pārstāvēta. Lai to novērstu, ZS darba grupa piedāvāja, saglabājot divpalātu sistēmu, tieši ievēlēt Augstāko padomi. Vienlaicīgi vēlēšanas notiktu 160 teritoriālos un 80 Augstākās padomes vēlēšanu apgabalos. Augstākās padomes vēlēšanu apgabalā būtu jāapvieno divu teritoriālo apgabalu vēlētajū skaits. Rezultātā izveidotos 240 deputātu (160 plus 80) liels kongress, kurš 80 cilvēku lielo Augstāko padomi no 240 deputātu lielā kongresa vēl tieši papildinātu ar 20 deputātiem. Un, ja kongresam kāds no tautas ievēlētajiem Augstākās padomes deputātiem neliktos pieņemams, tad viņi to drīkstētu noraidīt ar divām trešdaļām balsu! Autorus nemaz nemulsināja, ka noraidītais deputāts pārstāvētu 24 000 vēlētajū. Turpat saskaitīšanas un atņemšanas darbībām pa vidu vēl maisījās 8 PSRS bruņotajos spēkos ievēlēti deputāti. Rūpēs par politiskās dzīves stabilitāti tika ierosināts katru gadu pārvēlēt 32 deputātus, tā piecos gados nodrošinot pilnīgu deputātu korpusa rotāciju. Šo pārlietu samudžināto priekšlikumu nebūtu vērts pieminēt, ja tas nepalīdzētu saprast, kāpēc kā oficiālā vara, tā fronte nosliecās par atteikšanos no divpalātu sistēmas. Lielais nezināmais bija, kurš vēlēšanās uzvarēs. Oficiālās varas ešelonos šis projekts palīdzēja saprast, ka nav izslēgtas briesmas, ka kongresa vairākums varētu būt Tautas frontes atbalstītie kandidāti un tad Augstākā padome nonāktu frontes rokās. Savukārt fronte redzēja pretējo scenāriju – mēs esam mazākumā, un Augstākā padome kļūst par PSRS interešu īstenotāju Latvijā.

1989. gada 6. oktobris

Asā polemika, kas ritēja presē, atspoguļojās arī Augstākās padomes divpadsmitajā sesijā 27. jūlijā. Tajā bija paredzēts izskatīt AP komisijas izstrādāto un tautas apspriešanai nodoto likumprojektu par vēlēšanām. Ar koreferātu jautājumā par vēlēšanu likumu uzstājās A. Plotnieks, kurš, atsaucoties uz daudzajiem vēlētajū un sabiedrisko organizāciju, tajā skaitā LTF Domes iesniegumiem, iebilda pret izstrādātā projekta pretrunām un nepilnībām. Likuma pieņemšanu atlika un nolēma izstrādāt tā otru variantu. Līdz ar to vairs nebija iespējams izpildīt frontes prasību «izsludināt Latvijas PSR

Augstākās padomes vēlēšanas 1989. gada rudenī». ^[221] Komisija likumprojekta otro variantu izskatīja AP trīspadsmītā sesija, kas sākās 6. oktobrī. Jaunajā variantā bija paredzēts tiešajās vēlēšanās ievēlēt 160 deputātu lielu Augstāko padomi, no kuriem 6 deputātus ievēlētu no karaspēka daļām. Likuma autori bija atteikušies no divpalātu parlamenta, kas, salīdzinot ar pirmo likuma projektu, bija liela uzdrīkstēšanās. Projekta vājā vieta bija nevienlīdzība starp lauku un pilsētas vēletājiem. Iznāca, ka lauciniekus pārstāv 76 deputāti (no 38 administratīvi teritoriālām vienībām), bet atlikušos 84 mandātus sadala lielākajās Latvijas pilsētās. Lieki teikt, cik tas bija bīstami fronteī, jo mūsu vēletāji pilsētās nebija vairākumā. Fronteī neapmierināja arī tas, ka lauku rajonā būtu tikai divi teritoriālie apgabali, jo ieguvēji būtu «gaišie spēki». Kaut arī LKP CK savā 30. augusta plēnumā bija pieņēmusi rīcības programmu «Pa Padomju Latvijas suverenitātes ceļu» un gaidītā partijas šķelšanās nebija notikusi, ilūzijas par «gaišajiem spēkiem» laukos vēl bija stipras un mēs apzinājāmies, ka frontes kandidātiem būs grūti sacensties ar «sarkanajiem baroniem» un citiem «gaišo spēku» pārstāvjiem. Turklāt jauktā nacionālā iedzīvotāju sastāva rajonos pastāvēja iespēja, ka nelietderīgi var iet zudībā lielas fronteī labvēlīgas vēletāju grupas balsis, ja attiecīgajā apgabala viņi paliek kaut nelielā mazākumā, salīdzinot ar propadomiski noskaņotajiem. Tieslietu ministrija piedāvāja alternatīvo variantu – ievēlēt vienu deputātu no desmit tūkstoš iedzīvotājiem, tādējādi izveidojot 218 deputātu lielu Augstāko padomi. Pievilcīgais šajā projektā bija tas, ka vienādā skaitā tika ievēlēti deputāti no laukiem un pilsētām, paredzot no katras administratīvi teritoriālās vienības vismaz trīs deputātus.

Trešā deputāta parādīšanās rajonā apmierināja arī fronteī, jo ar meistarīgu apgabalu «piegriešanas» palīdzību varēja iedzīvotājus sargrupēt tā, lai mazinātu interfrontes un konservatīvo partijnieku izredzes. Pamatojoties uz lauku iedzīvotāju aptaujas analīzi un statistiskajiem datiem, vēlēšanu centrs izstrādāja priekšlikumus un papildinājumus likumprojektam. Ar Domes valdes ^[222] atbalstu tos publicēja presē un iesniedza arī Augstākās padomes Prezidijā. Fronteī savu pozīciju pamatoja ar rūpēm par vēletāju vienlīdzīgām iespējām būt pārstāvētiem, jo pie 251 deputātu skaita būtu vismazākās vēletāju skaita atšķirības apgabalos. Otrkārt, tāds skaits nodrošinātu Augstākajā padomē zinošu deputātu korpusu un rajona pārstāvniecību vismaz trijās jomās. Trešais apsvēruma bija tāda kā ēsmas pamešana LKP virzienā, jo tad: «Uzvaru vēlēšanās ir iespēja izcīnīt gan LTF pārstāvjiem, gan arī progresīvajiem LKP rajonu komiteju vadītājiem, gan citu politisko grupējumu līderiem.» ^[223] Septembrī šāds taktisks zigzags vēl šķita nepieciešams, lai gan patiesībā fronteī rūpējās tikai un vienīgi par savu kandidātu uzvaras iespējām. 6. oktobrī Augstākā padome pieņēma lēmumu par konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem,

kurā paredzēja teritoriālo vēlēšanu apgabalu izveidi, ievērojot administratīvi teritoriālo dalījumu un nosakot elastīgu pārstāvības normu: viens deputāts no katriem 10 000 vēlētājiem, bet ne mazāk kā trīs deputāti no katra rajona, republikas pakļautības pilsētas, pilsētas rajona. Veidojot vēlēšanu apgabalus, lēmums pieļāva atkāpi ne vairāk kā 25% apmērā no noteiktā vēlētāju skaita.^[224] Šajos «ne mazāk pa trim deputātiem» un «ne vairāk kā 25%» bija ieslēpta LTF nākamā uzvara. Likums arī atteicās no atsevišķu vēlēšanu apgabalu izveidošanas Latvijas teritorijā dislocētajām karaspēka daļām. Līdz ar to karaspēks vēlēšanās piedalījās uz vispārīgiem noteikumiem. Frontei tas nebija pieņemams, jo tādējādi tika izslēgta iespēja anulēt to deputātu mandātus, kas ievēlēti slēgtajos karaspēka apgabalos. Frontei arī neizdevās panākt, ka tiesības vēlēt vai tikt ievēlētiem ir tikai tiem republikas iedzīvotājiem, kas piecus gadus nodzīvojuši republikā. Igaunijas AP tādu cenzu bija noteikusi, bet Maskavas spiediena rezultātā tomēr likumu mainīja. Turpmākajā vēlēšanu procesa izkārtošanā lielas pilnvaras bija dotas Centrālajai vēlēšanu komisijai, tāpēc valde izvirzīja uzdevumu tās sastāvā gan tiešā, gan netiešā veidā iekļaut pēc iespējas vairāk tautfrontiešu. Centrālās vēlēšanu komisijas sastāvs bija «novecojis», jo tā bija izveidota 29. jūlijā. To jūta arī Augstākās padomes Prezidijs, tāpēc iekļāva decembra sesijā jautājumu par komisijas sastāva izmaiņām. Tika nomainīti astoņi tās locekļi.^[225] Lieki teikt, ka aizkulisēs mūsējie bija piestrādājuši pie kandidatūru izvēles.

1989. gada 21. decembris

Apgabalu skaita konkretizēšana bija ilgstošu sarunu rezultāts starp AP Prezidiju, Centrālo vēlēšanu komisiju un fronti. Bija jāatrod veids, kā iekļauties konstitūcijas noteiktajās normās, saglabājot visizdevīgāko balsotāju struktūru katra vēlēšanu apgabala ietvaros. Padomju likumdošana paredzēja apgabalos vienādu vēlētāju skaitu. Fronte uzstāja, ka Latvijas likumā tāda norma nedrīkst tikt saglabāta, jo tā neatbilst teritoriāli demogrāfiskajai struktūrai. Pateicoties AP Prezidija sekretāram Imantam Daudišam, frontes rīcībā bija detalizētas ziņas par iedzīvotāju sastāvu katrā vēlēšanu iecirknī iepriekšējās LPSR Augstākās padomes vēlēšanās. Šie dati un vēlētāju saraksti vēl tika precizēti pēc 10. decembra vietējo padomju vēlēšanām, pēc kurām bija skaidri redzams, kuros iecirkņos pārsvarā ir frontes atbalstītāji un kuros pretinieki un svārstīgie. Lai gan tolaik vēlēšanu centra rīcībā vēl nebija kompjūtera programmas statistisko datu salīdzināšanai, puīši tomēr paspēja izanalizēt vietējo padomju vēlēšanu rezultātus katrā iecirknī. Tā fronte ieguva diezgan pamatotu priekšstatu par izredzēm Augstākās padomes vēlēšanās. Novembrī sarunās ar AP un CVK jau bijām tikuši tiktāl, ka spriedām par 203 teritoriālo vēlēšanu apgabalu izveidošanu.^[226] 21. decembrī CVK apstiprināja 201 vēlēšanu apgabalu un noteica to teritoriālās robežas^[227], kas gandrīz atbilda frontes

pēdējam priekšlikumam. Tas bija laiks, kad sarunās ar varas pārstāvjiem fronte varēja atļauties runāt no spēka pozīcijām, jo kopš diskusijas sākuma par vēlēšanām maija beigās politisko spēku samērs Latvijā bija būtiski mainījies. Kompartija bija uz sabrukšanas sliekšņa, un tuvojās vēsturiskais 27. decembra Augstākās padomes lēmums par konstitūcijas 6. panta par partijas vadošo lomu svītrošanu. Kompartijas «gaišajiem spēkiem» fronte bija vienīgā cerība noturēties pret arvien spēcīgā pieņemošos konservatīvo partijas spārnu. Viņi izmisīgi cīnījās, lai viņiem atļautu iekāpt strauji traucošajā neatkarības vilcienā. Tāpēc frontes pārstāvji aizkulisēs aktīvi piedalījās vēlēšanu apgabalu teritoriālo aprišu iezīmēšanā, un šo priekšlikumu Centrālā vēlēšanu komisija pieņēma ar nebūtiskiem precizējumiem.

1989. gada 6. janvāris

Pēdējais un visnozīmīgākais posms bija «savējo» iekļaušana apgabalu vēlēšanu komisiju sastāvā, jo tieši apgabalu komisijas nodarbojās ar vēlēšanu iecirkņu veidošanu. Fronte pārliecinoši izpildīja uzdevumu, lai no četrpadsmit apgabala vēlēšanu komisijas locekļiem desmit būtu mūsējie. Pēc uzvaras vietējo padomju vēlēšanās to nebija grūti izdarīt. Gandrīz visur mums bija nepieciešamais vairākums, lai neskaidras situācijas gadījumā komisija izšķirtos par frontes kandidātam labvēlīgu lēmumu. Būtiski bija tā «piegriezt» vēlēšanu iecirkņus, lai palielinātos varbūtība iegūt vairāk mandātu. Šis darbs bija jāpabeidz līdz 6. janvārim.

1989. gada 19. maijs

Paralēli likumdošanas procesam ritēja praktiskā gatavošanās vēlēšanām. Tā sākās tūlīt pēc PSRS tautas deputātu vēlēšanu otrās kārtas. Pēc pārsteidzošā zaudējuma, ko bija piedzīvojuši kompartijas konservatīvie, jau 19. maijā sanāca Rīgas pilsētas partijas aktīvs, lai analizētu zaudējuma cēloņus un apstiprinātu organizatorisko pasākumu trīslīmeņu programmu vietējo padomju vēlēšanām. A. Klaučenam & Co bija ataususi patiesība, ka turpmāk «priekšvēlēšanu cīņa notiks daudzpartiju sistēmas apstākļos»^[228], un viņi vārgi mēģināja piemēroties jaunajai situācijai. Par inerci, kāda valdīja partijas aparātā, liecina kaut vai tas, ka otrā vēlēšanu kārtā bija beigusies jau 4. maijā, bet funkcionāri pat uz partijas aktīva sanākumi vēl nebija paguvuši sagatavot Tautas frontes vēlēšanu stratēģijas un taktikas analīzi. Pie sevis brīnos, kāpēc Klaučēns ar izpildkomitejas Rubika palīdzību neizmantoja savas tiesības uz VDK pakalpojumiem. Tur zēni strādāja operatīvi un jau dažas dienas pēc vēlēšanām bija tikuši galā ar frontes panākumu analīzi. Asredzīgākie partijas biedri atļāvās asi kritizēt savu augstāko vadību par nākamās uzvaras iekarošanas priekšlikumu bālasinību un neatbilstību jaunajai situācijai. Aizkustinoša šķiet atsaukšanās uz frontes darbīgumu un paņēmieniem kā uz atdarināšanas vērtu paraugu, bikli ierosinot:

«Liekas, mums savs darbs jānostāda uz paritātes sliekšņiem ar mūsu oponentiem.» Tomēr to būšot grūti izdarīt, ja «stāvoklis galveno preču un pārtikas produktu sfērā paliks šodienas līmenī». [\[229\]](#)

Pēc desmit gadiem jau sāk aizmirsties, kāds tad bija tas «šodienas līmenis» toreiz. Kopš 1975. gada rudens Latvijā regulāri trūka visnepieciešamāko preču un pārtikas produktu. Grūtākajos brīžos dvieļus vai palagus, miltus vai konservus pārdalīja ar arodbiedrības palīdzību. Masveidīgas kandžas tecināšanas dēļ pēc Gorbačova «sausā likuma» ieviešanas 1988. gada janvārī sāka trūkt cukura. Labāk neveicās arī ar tik banālām precēm kā makaroni vai putraimi. Īpaši situācija pasliktinājās nākamā gada pavasarī, un pēc ilgas vilcināšanās, lai kaut kā organizētu pārtikas apgādi, Ministru adome 1989. gada septembrī ieviesa kartīšu sistēmu. Katrs iedzīvotājs saņēma talonus, kas deva tiesības iegādāties noteiktu daudzumu miltu, cukura, putraimu. Tā izdevās apturēt masveidīgo pārtikas paciņu sūtīšanu uz pārējām PSRS daļām, kur stāvoklis bija vēl bēdīgāks. Protams, tādos apstākļos konservatīvo partiju runas par zaudētās tautas uzticības atgūšanu un uzvaru vēlēšanās bija kārtējais blefs, kam paši runātāji diez vai ticēja, bet gadiem ilgā izlikšanās rutīna darīja savu. Vienbalsīgi, tomēr bez entuziasma tika pieņemts kārtējais pasākumu plāns, kura centrā bija sabiedriskās domas izpēte un vēlēšanu sagatavošanas un norises koordinācijas centru izveide. Nolēma atteikties no aģitatoriem un izveidot mobilus politiskos centrus, kuros ritētu darbs ar vēlētājiem. Pēc tradicionālās preses kritikas par to, ka tā neraksta to, ko klausniešiem gribētos, vienojās stingrāk kontrolēt laikrakstu «Rīgas Balss» un partijas komitejas viedokļa popularizēšanai atjaunot pilsētas radiokanālu. Vārdos visi bija par lielākas patstāvības došanu rajonu partijas komitejām, bet ilgos beziniciatīvas un pakļaušanās gadus tik viegli nebija padarīt par nebijušiem. Pat ar milzīgo partijas aparātu viņiem nebija pa spēkam īstenot kaut cik jūtamu vēlēšanu kampaņu. Tās bija aizkulišu intrigas, ar kuru palīdzību viņi turējās pretim nelielajam frontes vēlēšanu centram un koordinatoriem. Man patīk iztēloties to niknuma un bezpalīdzības sajūtu, kas pārņēma partijas konservatīvos ikreiz, kad ziņas par kārtējām frontes aktivitātēm nonāca līdz Klausēna un pārējo ausīm. Lai kā viņi klaigāja uz padotajiem un kādus rīkojumus parakstīja, tāpēc neviens nesāka kustēties atrāk. Cik ļoti LTF darbīgums atšķīrās no kompartijas miegainā formālisma !

1989. gada 8. septembris

Frontes vēlēšanu centrs [\[230\]](#), salīdzinot ar partijas rīcībā esošajiem cilvēku resursiem, bija niecīgs. Mūsu spēks bija centra darbinieku entuziasms, skaidra pienākumu sadale un katra darbinieka patstāvība, tomēr vēlēšanu centrs nekad nebūtu varējis efektīgi darboties, ja tas nebaudītu cilvēku milzīgu atbalstu. Tā bija piramidāla struktūra, kas bija līdzīga

frontes uzbūvei. Virsotnē atradās «lielais» vēlēšanu centrs. Katrā rajonā bija savs centrs – vēlēšanu koordinators un komanda, kas tālāk sadalījās pa vēlēšanu apgabaliem un vēlēšanu iecirkņiem. Katrā posmā bija konkrēts atbildīgais ar konkrētu uzdevumu. Veiksmīgi izveidotā frontes vēlēšanu organizācijas struktūra, kas darbojās ātri, disciplinēti un rezultatīvi, bija izšķirošs nosacījums vēlēšanu panākumu nodrošināšanā. PSRS tautas deputātu vēlēšanu kampaņas laikā rajonos jau bija izvirzījušies vietējie frontes aktīvistu, kuri turpināja darboties arī vietējo padomju un Augstākās padomes vēlēšanu kampaņā. Pavasara vēlēšanas ar sabiedrisko palīgu atbalstu vēl bija vadāmas no viena centra Rīgā, bet abās gaidāmajās tas vairs nebija iespējams. Vietējās padomēs vien bija paredzēts ievēlēt 14 586 deputātus.^[231] Tādam darba apjomam katrā rajonā bija nepieciešams savs centrs ar savu deputātu kandidātu banku un uz aptaujām un faktiem pamatotu izpratni par vēlēšanu noskaņojumu un politiskajām simpātijām. Tik grandiozā darbam bija jārada tīkls, kas aptvertu visus Latvijas un Rīgas rajonus. Lielākās frontes nodaļas jau bija atlicinājušas līdzekļus, lai algotu kādu darbinieku, bet tas tik tikko tika galā ar nodaļas ikdienas darba rutīnu. Turklāt ne visos rajonos bija pietiekams LTF biedru skaits, lai no biedru naudām varētu saknāpināt nepieciešamo naudas summu pat vienai pieticīgai algai. Tāpēc pirmā sasaukuma Domes priekšpēdējā sēdē nolēma finansēt no centrālā budžeta divdesmit astoņas^[232] LTF rajonu nodaļu koordinatore vietās. Lēmumā gan ne ar vārdu nav pieminēts, ka viņu galvenais uzdevums būs vēlēšanu organizēšana rajonā. Šo cilvēku algošanai Dome atvēlēja 56 000 rubļu, bet ne ar kādu atalgojumu nav atlīdzināms tas darbs, ko katrs no viņiem ieguldīja kopīgajā uzvarā. Tāpat kā negulētās naktis un novārtā atstātās ģimenes. Kā lielā vēlēšanu centra darbinieki, tā vietējie atbildīgie notrieca savas personīgās automašīnas, dzenājoties pa rajonu ceļiem. Rīdiniņki brauca uz rajoniem, lai, pa grupiņām sapulcinot koordinatore, pārrunātu darāmo. Bija jāpiedalās arī priekšvēlēšanu sapulcēs. Fronte daļēji atmaksāja benzīna izdevumus, bet nesamaksājamas bija pūles, lai padomju deficīta apstākļos atrastu un iegādātos jaunas auto detaļas salūzušo vai nolietoto vietā vai nomainītu nobrauktās riepas. Pērs Sterniņš man stāstīja, ka kampaņas laikā esot nobraucis 180 000 kilometru, kas Latvijas apstākļos liekas fantastisks skaitlis. Līdzīgus attālumus veica arī pārējie. Tas parāda, ka gandrīz vai katru dienu vēlēšanu centra darbinieki atradās ceļā stundām ilgi. Saspringtākajā kampaņas brīdī, kad visur notika izvirzīšanas sapulces, kurās aktīvi piedalījās arī valdes locekļi, es reiz saskaitīju, ka vienā nedēļā esmu nobraukusi ap trim tūkstošiem kilometru. Parasti mēs izbraucām naktī, lai jau deviņos no rīta būtu Rēzeknē vai Smiltenē, vai kur citur un cauru dienu skrietu no vienas izvirzīšanas sapulces uz citu. Vietējais koordinācijas centrs centās tās tā saplānot tā, lai vienā dienā varētu aptvert pēc iespējas vairāk uzņēmumu un iestāžu un pagūtu izvirzīt mūsējo kandidātu. Sapulču maratons beidzās vakarā, tad atkal sekoja

atpakaļceļš uz Rīgu un dažas stundas miega pirms nākamā brauciena. Tā bija necerēta veiksmē, ja nākamā kampaņas diena bija paredzēta netālu – kādā no blakus rajoniem. Tad varēja palikt pa nakti turpat un ietaupīt miegam vēl dažas stundas. Protams, tik intensīvi nebija jāstrādā visu vēlēšanu kampaņas laiku, taču regulāri gan.

LTF galvenais vēlēšanu centrs atradās Veidenbauma, tagad Baznīcas, ielā 35, puspagrabā. Tieši pretim VDK mājai. Paši irgojāties, ka būt kaimiņos Johansona zēniem ir lielākā privilēģija un drošības garantija. Kā jau vairumam puspagrabu, telpas bija neglītas. Kaut kas vidējs starp namu pārvaldes sētnieku noliktavām un kārtības sargu štābu. Puspagrabā varēja iekļūt tikai caur pagalmu, atverot ar grīdas krāsu nokrāsotas, laika gaitā stipri cietušas ārdurvis, kuras saturēja milzīga, aprūsējusi atspere. Durvis bija tik necilas, ka nezinātājam bija jābūt krietni uzņēmīgam, lai bez vajadzības, vien ziņkārības pēc uzdrošinātos tās virināt. Aiz sliekšņa tūlīt sākās pustumšas kāpnes, kas veda uz īsto vēlēšanu centra ieeju. Vēlēšanu centrā visi kakti bija bāztin piebāzti ar vēlēšanu kampaņai sarūpēto. Jau kopš pavasara fronte iepirka tonnām papīra, lai mēs būtu droši, ka nekādi lēmumi vai fondu un limitu trūkums nekļūs par šķērslī aģitācijas kampaņai. Turpat bija pieslieti auduma baķi un sakrautas no tipogrāfijas atvestās jau iespiestās aģitācijas lapas. Pie koridora sienas bija piesprausti vēlēšanu kampaņas grafiki un apgabalu saraksti, iepriekšējās kampaņas plakāti un gaidāmās izmēģinājuma novilkumi. Humora pēc arī pa kādam pretinieku aģitācijas materiālam, ar kuriem frontes atbalstītāji nenogurstoši apgādāja sekretariātu. Darbam bija atvēlētas trīs nelielas telpas, kuras izskatījās vēl mazākas, jo uz grīdas bija nolikti matračī gulēšanai. Galdi bija nokrauti ar sakopētu darba instrukciju pakām un frontes dokumentiem. Gandrīz nepārtraukti skanēja telefons. Turpat kaktā vienmēr notika saruna ar kāda lauku rajona vēlēšanu koordinātoru vai deputāta uzticības personu. Centra adrese bija zināma ierobežotam cilvēku skaitam: valdes vadībai, rajonu vēlēšanu koordinātoriem un vēlāk arī pašiem deputātu kandidātiem un viņu uzticības personām. Tāda noslēpumainība bija vajadzīga, lai centra darbiniekus pasargātu no nevajadzīgas kņadas un nelūgtiem viesiem. Kampaņai attīstoties, arvien vairāk un vairāk cilvēku uzzināja, kur atrodas frontes vēlēšanu centrs, kas nenāca darbam par labu.

Centra vadītājs Māris Steins vēlēšanu lietās bija iesaistījies gluži nejauši. Kā viņš pats stāstīja, tad bija gadījies tuvumā, kad 1988. gada 16. decembrī Cietvielu fizikas institūtā sapulcējās pašnodibinājusies rīcības grupa, lai spriestu, kā organizēt PSRS tautas deputātu kandidātu izvirzīšanu. Diskusijas dalībniekiem Māra ieteikumi likās tik lietišķi un noderīgi, ka viņam arī uzticēja tos īstenot. Tā Māris kļuva par frontes pirmo vēlēšanu koordinātoru, pats pat neapzinādamies, ka tajā vakarā viņam sākas cita, daudz interesantāka dzīve.

Steins darbam piesaistīja arī pārējos. Pērs Sterniņš un Guntis Beņķis bija Māra studiju biedri. Arvīds Dravnieks par LTF vēlēšanu centra nodibināšanos bija izlasījis avīzē un pieteicās pats.^[233] Tāpat kā Rīds Bruners. Pēc Arvīda aiziešanas darbu ar Rīgu pārņēma Raimonds Garenčiks un Andrejs Ručs. Vēlāk, jau Augstākās padomes vēlēšanu kampaņas laikā, iesaistījās sociologs Māris Osis. Vēlēšanu centra sekretāre, juridiskās fakultātes studente Linda Lejassisaka sāka strādāt pavasarī un, kopš centra rīcībā bija savs dators, pārrakstīja un tulkoja krieviski deputātu kandidātu programmas un citus materiālus un kopā ar datoru speciālistu Vilni Vikmani tās sagatavoja tipogrāfijai. Kampaņas atbildīgākajā posmā tajā tika iesaistīti arī citi. Atceros, ar kādu neticamu ātrumu, nemaz neskatoties uz klaviatūru, tekstus datorā ievadīja Kārlis Streips. Šī nelielā komanda sadarbībā ar rajonu koordinatoriem nodrošināja milzīgās vēlēšanu mašīnas darbošanos. Tā kā arī es biju ļoti konkrēta, man patika būt kopā ar viņiem, jo tur varēja atpūsties no garās, mani nogurdinošās runāšanās, kas pavadīja katru formālu vai neformālu frontes politiku sanākšanu. Arī sešnieka saietus. Centrā visas runas vijās ap jautājumu, kā izdarīt. Kā īstenot to, ko valde vai Dome bija nolēmusi? Kā paredzēt un neitralizēt kārtējo pretinieku gājienu? Mēs runājām atklāti, bez bailēm, ka runātais nonāks nevēlamās ausīs, jo bijām pārliecinājušies, ka varam paļauties cits uz citu. Bija tik viegli būt starp savējiem un atpūsties no tā sprieguma, ko juta frontes mītnē. Centrā valdīja īsts komandas gars un dzīvesprieks. Katreiz, kad šodien satieku kādu no viņiem, senās sirsnības siltums atdzīvojas. Lai arī tagad katrs strādājam citā jomā un mūsu savstarpējās saites vairs nav tik ciešas, tomēr atmiņas par to dziļo uzticību, kas mūs vienoja toreiz, ir paliekošas. Laikam ritot, brālības sajūta pastiprinās.

Vēlēšanas ir katras politiskas organizācijas darbības diskrētākā daļa, jo tā ir cīņa par varu. Arī fronte un tās sabiedrotie vēlēšanu sagatavošanas procesā saglabāja daudz noslēpumainības elementu. Kā jau iepriekš rakstīju, tad kopš pirmsākumiem frontes vadība kā nenovēršamu un neizbēgamu ļaunumu pieņēma to, ka valdes un Domes sēdēs notiekošais tūlīt kļūst zināms Valsts drošības komitejā. Ja savā darbībā fronte būtu iegrimusi pārspīlētā piesardzībā, tad mums draudētu briesmas pašiem sapīties savu mistifikāciju pinekļos, kā arī pārāk daudz radošas enerģijas veltīt konspirācijai. Manuprāt, mēs izvēlējamies konkrētajos apstākļos vienīgo pareizo ceļu – ignorēt un darboties pilnīgas atklātības apstākļos. Atklātības un līdzdalības princips valdes un Domes sēdēs bija pārspīlēts, jo tajās varēja piedalīties un izteikties katrs, kam vien ienāca prātā. Šaurākā lokā apsprieda vien būtiskus stratēģiskus un taktiskus jautājumus, bet tagad ir zināms, ka arī šī elementārā piesardzība nav mūs pasargājusi no VDK visu dzirdošās auss. Saglabāt tādu pašu atklātību kā valdes un Domes sēdēs arī vēlēšanu jautājumos būtu bijis

neprāts. Tad jau tikpat labi varēja tūlīt zvanīt Johansona zēniem un informēt viņus par iecerēto. Tāpēc valde un Dome apstiprināja vēlēšanu kampaņas vadlīnijas, atbalstīja nodaļu izvirzītos kandidātus un kampaņas budžetu, bet, kādā veidā un kādiem līdzekļiem tika sasniegts rezultāts, tas lielā mērā palika frontes vadības sešnieka un vēlēšanu centra darbinieku, kā arī nodaļu vēlēšanu centru ziņā. Bija izstrādātas vairākas shēmas, kas paredzēja vēlēšanu struktūras darbību dažādos režīmos. Tajā skaitā arī apstākļos, kad jebkuri masu informācijas līdzekļi vairs nebūtu pieejami un visa informācija būtu izplatāma pa telefonu vai tieši kontaktējoties ar rajonu aktīvistiem. Tā kā politisko spēku samērs rudenī bija būtiski mainījies, vēlēšanu centram darbs ekstrēmos apstākļos aiztaupījās. Vienīgais drauds, kas biedēja frontes vadību, varēja nākt no armijas puses. Vēlēšanu koordinātorus varēja iesaukt uz rezervistu mācībām, kas būtiski ietekmētu vēlēšanu turpmāko norisi. Tā reizēm armijnieki rīkojās ar nepakļāvīgākajiem žurnālistiem. [\[234\]](#) Cik atceros, tāda nelaime ne rajonu, ne galvenā vēlēšanu centra pušus nepiemeklēja.

Kā jau viss, ap ko vijas noslēpumainība, arī vēlēšanu vadības un centra darbība tika asi kritizēta, mums piedēvējot pārspīlētu varu un ietekmi. Jo īpaši no šīs neslavas cieta Māris Steins, kuram neatkarīgie, šteinisti un radikāļi nepiedeva pavasara kampaņas konfliktus, kas izraisījās Breša-Dobeļa un Repšes-Ķezbera apgabalā. Pirmajā gadījumā Dobelis rīkojās pretēji Domes lēmumam, bet otrajā – Ķezbers gāja pret frontes atbalstīto Repši. Šīs nianšes ar nolūku tika ignorētas, un vaina par notikušo nez kāpēc tika piedēvēta Steinam, kurš ieguva pelēkā kardināla slavu. Nepatika pret Steinu un pārējiem vēlēšanu centra darbiniekiem vēl palielinājās, kad viņi nešaubīgi nostājās pret pilsoņu reģistrācijas kustību, tajās pamatoti saskatot draudus veiksmīgam vēlēšanu iznākumam. Lai arī Māris un pārējie godprātīgi strādāja, lai nodrošinātu visu LTF kandidātu uzvaru neatkarīgi no viņu politiskajām simpātijām, viņam neizdevās atbrīvoties no pelēkā kardināla slavas arī pēc 18. marta vēlēšanām. Man ir aizdomas, ka Māris pats tai ir noticējis, jo viņam jau frontes laikā patika koķetēt ar iedomu, ka viņš rausta pavedienus un izkārtu personāžus vēlēšanu drāmā. Viņā ir kaut kas no tā cilvēku tipa, kas gūst gandarījumu no apziņas, ka būt fona cilvēkam ir paša izvēle, bet atliktu tikai pašam vēlēties, un... Māra neparasti augstās darba spējas un āķīgais praktiķa prāts šo viņa rakstura nevainīgo vājību pilnībā atsver. Mēs diendienā strādājām plecu pie pleca, un es labāk nekā daudzi zinu, cik liels ir Māra personīgais nopelns vēlēšanu panākumos. Viņa smadzenes tiešām strādāja kā skaitļojamā mašīna, pārzinot vēlēšanu procesu vissīkākās detaļās. Mārim godu dara arī tas, ka, vadot darbu, viņš prata atstāt lielu rīcības patstāvību pārējiem centra vēlēšanu koordinātoriem. Mazajā melnajā koferīti, no kura viņš, tāpat kā pārējie vēlēšanu puši, nekad nešķīrās, bija shēmas un tabulas, padarāmo darbu grafiki un termiņi, derīgi telefoni

un adreses – vēlēšanu datu banka. Unikāla! Man gribas cerēt, ka šie tik vērtīgie dokumenti nav iznīcināti un reiz Mārim, Pēram un Guntim būs vēlēšanās un pilsoniskā apziņa tos nodot arhīvā.

Kā nepamatotus es noraidu pārmetumus par vēlēšanu centra patvaļu un viedokļa «uzspiešanu no augšas». Tādi skanēja toreiz un skan atmiņu stāstījumos vēl arvien. Gan galvenokārt no apieto vai zaudētāju puses. Uzvarētāji dod priekšroku uzmanīgai klusēšanai, bieži aizmirstot, cik liels nopelns viņu iekļūšanā to izredzēto skaitā, kas 4. maijā balsoja par Neatkarības deklarāciju, ir vēlēšanu centram. Cik maz varēja kaut ko «uzspiest no augšas», varu apliecināt ar savu neveiksmīgo pieredzi Augstākās Padomes vēlēšanās, par kuru runāšu vēlāk. LTF vēlēšanu vadība un centrs izvirzīja virsuzdevumu iegūt pēc iespējas vairāk mandātu. Izpratne par šī uzdevuma īstenošanu ne vienmēr sakrita ar cilvēku personīgām ambīcijām, un ne visi LTF Domes un nodaļu neatbalstītie kandidāti atteicās no cīņas pēc tam, kad nodaļa bija izvēlējusies citu kandidātu un Dome atbalstījusi šo izvēli. Tas radīja spriegumu un sakāpinātus stāstus par centra patvaļu, kā arī konfliktus tajos gadījumos, kad kāda deputātu kandidāta izpratne par iespējām uzvarēt konkrētajā vēlēšanu apgabalā atšķīrās no attiecīgās LTF nodaļas un vēlēšanu vadītāju analīzes. Tā radās asi konflikti, kuri drebināja nodaļas biedru vienotību un kuru noklusināšana prasīja lielas pūles no frontes vadības puses. Bija jāmēģina atrast tāds izkārtojums, kas novērstu visbūtiskākās briesmas – vairāku frontes kandidātu balotēšanos vienā apgabalā. Ja «viltvārdis» brīvprātīgi nepiekrita atkāpties, tad viņam bija jāsamierinās ar to, ka viņa uzvārds LTF atbalstīto kandidātu sarakstā neparādīsies. Tāds drauds iedarbojās, jo tas nozīmēja, ka pat kandidāta reģistrēšanas gadījumā viņš nesaņems nekādu atbalstu no rajona un galvenā vēlēšanu centra. Būs vien jāsamierinās ar pieticīgajiem Centrālās vēlēšanu komisijas aģitācijas materiāliem un tam atvēlētajiem tūkstoš rubļiem, bet pieeja preseī būs ierobežota, un savu komandu nāksies veidot tikai no savu atbalstītāju grupas. Neskatoties uz šīm drūmajām izredzēm, tomēr bija daži neprāši, kas, savu iedomu apmāti, kampaņu turpināja. Lielākais ļaunums, ko viņi nodarīja, bija izredžu paaugstināšanās kompartijas kandidātiem, jo vēlēšanu balsis sadalījās.

Attiecības starp «lielo» un «mazajiem» vēlēšanu centriem balstījās uz savstarpēju uzticību. Tajās nebija nekā no diktāta. Drīzāk otrādi: ja vietējais vēlēšanu koordinators jeb «eksperts», kā viņus dēvēja savstarpējās sarunās sešnieks un centrs, teica, ka tas vai cits piedāvātais vēlēšanu kandidāts nesaņems nodaļas domes atbalstu vai ka par viņu rajonā nebalsos, tad «lielā» centra puisiem un sešniekam bija ar to jāsamierinās. «Lielais» vēlēšanu centrs veica tādu kā smadzeņu funkciju. «Pārtulkoja» abus vēlēšanu likumus un Centrālās vēlēšanu komisijas lēmumus visiem saprotamā rīcības instrukciju valodā.

Tādējādi rajonu vēlēšanu organizatoriem, frontes sabiedriskajiem pārstāvjiem vēlēšanu iecirkņos un deputātu kandidātu uzticības personām vairs ar to nebija jānodarbojas katram atsevišķi, un viņi precīzi zināja, kādas ir viņu tiesības, pienākumi un uzdevumi, kā arī kādas blēdības ir iespējamās likuma ietvaros. Analizējot vietējo padomju vēlēšanu likumu, atklājās, ka ir divdesmit trīs spraugas, pa kurām iespējama rezultātu ietekmēšana, tāpēc bija svarīgi, lai vēlētāji par to zinātu un iesaistītos šo vājo vietu novērošanā. Vēlēšanu centrs regulāri publicēja presē rakstus, kuros ar vienkāršiem piemēriem palīdzēja saprast vēlēšanu procesu, tā paplašinot nelikumības uzmanošo cilvēku loku. Centrs arī cīkstējās ar Centrālo vēlēšanu komisiju, norādot uz vēlēšanu procesa organizācijas nepilnībām. Piemēram, tik svarīgu procesa daļu kā vēlēšanu iecirkņa darbība nereglamentēja īpaša Centrālās vēlēšanu komisijas instrukcija, un tas radīja jo daudzus pārpratumus. Fronte ierosināja izstrādāt šajā jautājumā likuma pielikumu. Fronte bez panākumiem arī prasīja, lai iecirkņos papildus tiktu zīmogotas vēlēšanu urnas, kas novērstu iespēju viltot rezultātus. Pretējās puses pretdarbības dēļ ne vienmēr izdevās komisiju pārliecināt, tomēr tie daudzie gadījumi, kad frontes viedoklis tika ņemts vērā, darīja vēlēšanu procesu pārskatāmāku un novērsa blēdīšanās iespējas.

1989. gada jūnijs

Ar LTF Zviedrijas atbalsta grupas palīdzību pieciem vēlēšanu centra pārstāvjiem bija izkārtota iespēja zviedru starptautiskajā strādnieku centrā iepazīties ar vēlēšanu kampaņas organizāciju īstas daudzpartiju demokrātijas apstākļos. Neatkarīgie un radikāļi gan uzstāja, ka pa vienai vietai jādod arī viņiem, bet frontes valde tomēr nolēma sūtīt Steina komandu. Piecās semināra darba dienās puīši bija iepazīnušies gan ar principiem, kā darbojas vēlēšanu sistēma daudzpartiju apstākļos, gan arī uzzinājuši, kā partijas ietvaros un nacionālā līmenī notiek deputātu kandidātu izvirzīšana. Būtiskākais guvums, manuprāt, bija izpratne par to, cik liela nozīme panākumos ir labi veidotai un operatīvi darboties spējīgai vēlēšanu organizēšanas piramīdai, kur katra posma rīcībā ir kvalitatīvs tehniskais nodrošinājums. Otrs rosinošs atklājums bija aģitācijas formu un materiālu daudzveidība un to loma vēlētāju informēšanā un aģitācijā. Šajā seminārā LTF vēlēšanu centra darbinieki savas intuitīvās un praktiskās zināšanas papildināja ar cita veida pieredzi, kas kļuva par pamatu, lai aizsāktu Latvijā vēl nepieredzētu un līdzekļos daudzveidīgu aģitācijas kampaņu, kurai kompartijas iesūnojušie birokrāti nespēja stāvēt pretim.^[235] Atceros stāstu, kā A. Klaučēns pēc pirmajām LTF kandidātu portretu atklātnēm, kas tika izplatītas visiem vēlēšanu apgabala vēlētājiem, bija satracināti tās mētājis pa galdu un kliezjis uz saviem propagandistiem, viņiem pārmetot izdomas trūkumu, neizdarību un tūlību. Kārtējo reizi fronte bija atdarināšanas cienīgs paraugs. Lai apgūtu Zviedrijas

pieredzi, vēlēšanu centrs sarīkoja vairākus seminārus rajonu koordinatoriem. Par LTF vēlēšanu centra līmeni bija pārsteigts ASV politisko kampaņu speciālists Ronalds Dautzauers, kurš pēc kāda Amerikas latvieša ierosinājuma septembrī bija ieradies Latvijā, lai sarīkotu semināru. Viņš bija gatavojies sākt no ābece, taču atklāja, ka var runāt kā ar līdzīgiem partneriem. Pārlecot ievada zināšanu posmam, Dautzauers koncentrējās uz kampaņas arhitektūras posmu – kādi ir vēlēšanu kampaņas vadītāja uzdevumi un kādām finesēm jāpievērš uzmanība, lai prastu «pārdot» savu kandidātu un veidotu labvēlīgu sabiedrisko viedokli. Viņš iepazīstināja arī ar aptauju mehānismu, kas palīdz izzināt vēlētāju viedokli, kā arī stāstīja, kā iegūtie dati interpretējami tā, lai izdarītu spiedienu uz pretinieku. Ar piemēriem no ASV vēlēšanu prakses viņš parādīja, ar kādiem elementāriem paņēmieniem deputātu kandidāti organizē savu divcīņu ar pretinieku, ko ieteicams un ko nav ieteicams darīt, lai iegūtu vēlētāju simpātijas.

1989. gada 10. oktobris

Pārlasot dažādu autoru rakstīto par vēlēšanām, atklāju, ka vairums runā tikai par Augstāko padomi. Arī sevi pieķeru tendencē ignorēt vietējo padomju vēlēšanas kā kaut ko mazāk nozīmīgu un otršķirīgu. To politiskā nozīme bija milzīga. Bez uzvaras vietējās vēlēšanās nebūtu uzvaras 18. martā. Man par tām detalizēti rakstīt ir grūtāk, jo par kampaņu pilnībā bija atbildīgi rajonu vēlēšanu centri, sešnieks un valde sekoja tikai kritiskajiem punktiem. Lielais vēlēšanu centrs izstrādāja darbības rekomendācijas, instrukcijas un vēlēšanu kampaņas plānu un grafiku^[236], pēc kura rajonu aktīvs rīkojās. Kandidātu izvirzīšana sākās 10. oktobrī un beidzās 10. novembrī. Kandidātu izvēle pilnībā bija rajona LTF nodaļas domes ziņā, kas apstiprināja kandidātu sarakstu un atkarībā no frontes pozīcijām rajonā kopumā vai tikai konkrētajā vēlēšanu apgabalā nolēma sarakstu publicēt vai arī informāciju par īstenajiem LTF kandidātiem izplatīt no mutes mutē. Katram rajonam bija izstrādāta sava operatīvo sakaru sistēma ar kurjeriem un telefoniem. Rīgas centrā bija zināms galvenais sakarnieks, kam savukārt bija zināms, kam Rīgā jāzvana ārkārtējos gadījumos. Vēlēšanu centru darbības iespējas rajonos bija nevienlīdzīgas, jo atšķīrās frontes pozīcijas. Rajonos, kur vara bija konservatīvā kompartijas spārna pārstāvju rokās, frontes nodaļas bija mazas, un nepietika darba roku, lai nodrošinātu kandidātu izvirzīšanu katrā vēlēšanu apgabalā un pēc tam aktīvi aģitētu par tiem. Desmit dienas pirms izvirzīšanas beigām sapratām, ka jāpalīdz vairākiem Latgales rajoniem, kur tautfrontiešu bija par maz, lai tiktu galā ar milzīgo darbu apjomu – izlīmētu aģitācijas materiālus un izplatītu LTF kandidātu sarakstus iecirkņa vēlētājiem. Ar «Padomju Jaunatnes» starpniecību Dainis Īvāns vērsās pie «turīgo» tautfrontiešu rajoniem ar aicinājumu «kļūt par TF desantniekiem Balvu, Ludzas, Krāslavas, Daugavpils, Preiļu un

Rēzeknes rajonā»^[237], kur palīgā bija nepieciešamas vismaz desmit piecpadsmit cilvēku lielas aģitatoru grupas. Kādi jau atsaucās, bet vairākums bija aizņemti paši savos rajonos, un tā Latgales tautfrontiešiem atlika vien paļauties uz sevi.

1989. gada 10. novembris

10. novembrī sākās aktīvā vēlēšanu kampaņa, kad kandidātam kopā ar savām uzticības personām bija jāpierāda vēlētājiem, ka viņš ir tas labākais. Fronte atturējās no vienotas vēlēšanu platformas radīšanas vietējo padomju vēlēšanām un ieteica kandidātiem vadīties pēc LTF 2. kongresā apstiprinātās programmas. 30. novembrī Domes sēdē apstiprināja «LTF aicinājumu vietējo padomju vēlētājiem», kura tēzes bija rakstītas, izvairoties no diskutējamiem politiskiem jautājumiem, tā, lai aicinājums apmierinātu mēreni noskaņoto vēlētāju vairākumu un neatgrūstu ne «gaišos spēkus», ne radikāļus. Programmas pamatakcents bija īstenas tautvaldības atjaunošana, atņemot varu partijas komitejām un izpildkomiteju aparāta darbiniekiem. Uzsvērtas bija arī katras pašvaldības tiesības brīvi rīkoties ar savu īpašumu un budžetu, pašai nosakot atskaitījumus centrālajā budžetā. Tuvojoties vēlēšanu dienai, sākot ar 28. novembri, arvien kāpjošākā intonācijā un pieaugošā blīvumā centrālajos un rajonu laikrakstos parādījās vēlēšanu centra publikācijas, kas vērsās tieši pie katra vēlētāja: «Vai jūs jau zināt, par ko balsot?», «Kā pareizi novēlēt?», «Kas jādara vēlēšanu dienā?»^[238] u. c. Rajonu koordinatori saņēma sīki izstrādātas pamācības, kā aizpildāmi un noformējami protesti par pārkāpumiem vēlēšanu komisijai, kā piesaistāmi pārkāpumu liecinieki utt. Viņi savukārt apmācīja vietējo aktīvu, jo pilnvarotiem frontes sabiedriskajiem pārstāvjiem bija tiesības būt klāt visos vēlēšanu posmos, kur vien likums to atļāva. Viņi piedalījās rajona vēlēšanu komisijas sēdēs, lai pārlicinātos, ka vēlēšanu sapulču protokoli ir pareizi noformēti, un sekoja kandidātu reģistrēšanas likumībai. Viņi novēroja balsu skaitīšanas komisijas darbu un pārbaudīja tās rezultātu pareizību.

1989. gada 10. decembris

Vēlēšanu dienā īpaši apmācīti frontes pārstāvji, mainoties pāros pa divi, dežurēja vēlēšanu iecirkņos un uzmanīja, lai viss notiktu likumīgi. Viņi ieradās jau pulksten 6 no rīta, lai būtu klāt pie urnu apzīmogošanas. Pirms balsošanas sākuma noskaidroja, cik vēlēšanu iecirknī ir reģistrēto vēlētāju un cik vēlēšanu biļeteni iecirknī palikuši neizsūtīti, lai pēc balsošanas varētu aritmētiski pārbaudīt rezultātu pareizību. Visu balsošanas laiku uzmanīja, lai neviens bez pilnvaras nebalsotu kāda vietā, kā arī to, vai tiek izsniegts pareizais biļetenu skaits un par to ar pildspalvu izdarīta atzīme sarakstā. Gadījumos, ja vēlētājs lūdza ierasties pie viņa mājās, tad frontes pārstāvji piedalījās izbraukumā. Bija jāpievērš arī uzmanība, lai nebalsotu tie, kuri nav iecirknī pierakstīti. Kad pulksten 20.00

balsošana beidzās, sākās pēdējais darba cēliens. Pirms urnu atvēršanas bija jākonstatē, cik vēlētāju ir saņēmuši biļetenus, un tas jāprotokolē. Tad jāskaita neizsniegtie un dzēstie biļeteni un jāsalīdzina ar novēlējušo skaitu. Ja atklājās starpība, tad bija jāpanāk, ka tas tiek ieprotokolēts, un par notikušo nekavējoties jāinformē rajona LTF vēlēšanu centrs. Tikai pēc tam varēja atvērt urnas un ņerties pie balsu skaitīšanas. Skaitīt drīkstēja tikai vēlēšanu komisijas locekļi, kamēr sabiedriskie pārstāvji izdarīja paralēlus pierakstus frontes izstrādātā formulārā. Par katru pārkāpumu bija jāziņo kā komisijas priekšsēdētājam, tā rajona LTF vēlēšanu koordinatoram. Šis sabiedriskā novērotāja pienākumu koncentrēts pārstāsts dod priekšstatu par LTF vēlēšanu centra instrukciju rūpīgumu. Liela daļa instrukciju bija domātas tikai dienesta lietošanai, bet sabiedrības pārstāvjiem domāto nolēma publicēt dienu pirms vēlēšanām, lai ar tādu pilnīgas kontroles ainu psiholoģiski ietekmētu vēlēšanu komisijas un tās atmestu domu blēdīties. Tajos rajonos, kur vara bija kompartijas konservatīvo rokās, frontes pārstāvjiem bija vajadzīga dūša un mugurkauls, lai stātos pretim naidīgi noskaņotajai vēlēšanu komisijai. Ne visur izdevās pārvarēt pretestību un īstenot kontroli. Par katru no šiem gadījumiem gan tika iesniegts protests, bet ne visi protesti tika uzskatīti par pamatotiem. Jāatgādina, ka bez frontes, LNNK, VAK u. c. mūsējo organizācijām arī kompartijai un interfrontei bija tiesības pilnvarot pārstāvjus vēlēšanu iecirkņos. Konservatīvo rajonos, kur LTF jau tā bija mazskaitlīga, frontes sabiedriskajiem pārstāvjiem nācās stāties pretim vienotam vēlēšanu komisijas-interfrontes-kompartijas blokam. Tur bieži vien nelīdzēja atsaukšanās uz vēlēšanu likumiem. Frontes sabiedriskos pārstāvjus nepielaida pie vēlēšanu svarīgākās daļas – balsu skaitīšanas kontroles.

1. decembrī Rīgas partijas komiteja publicēja savu atbalstāmo «komunistu un bezpartijisko bloka» kandidātu sarakstu, kas faktiski bija komunistu un interfrontes apvienotais saraksts ar neiztrūkstošajiem A. Rubika, A. Klaučēna un interfrontes vadītāju A. Belaičuka un T. Ždanokas vārdiem.^[239] Fronte savu Rīgā atbalstāmo deputātu sarakstu darīja zināmu dažas dienas vēlāk ar piezīmi, ka «informāciju par tiem apgabaliem, kuri nav norādīti sarakstā, var saņemt attiecīgā rajona LTF vēlēšanu centrā».^[240] Tas bija nepieciešams taktisku apsvērumu dēļ, lai nojauktu pēdas mūsu pretiniekiem. 10. decembra naktī, kad vēlēšanu centrā sāka pienākt ziņas no visas Latvijas, rezultāti bija pārsteidzoši. Tā bija uzvara! Pat rajonos, kur frontes atbalstīto kandidātu izredzes nelikās spožas, bija iegūts vairākums. Tas bija sasniegts ar lielu darbu, kā Liepājā, kur kampaņa bija tautfrontiešu darba prioritāte, kurai tika pakārtots pārējais darbs, un rezultātā iegūti vairāk par 60% mandātu. Vēl labāk bija strādāts Jelgavā, kur pilsētas padomē bija iekļuvuši 73% frontes atbalstīto deputātu. Zaudēta bija Daugavpils pilsēta (1%) un «neizšķirts» bija

Bauskas rajonā, kur vēl bija labas izredzes svaru kausu nosvērt par labu fronteī pēc atkārtotām vēlēšanām. Atkārtotas vēlēšanas vai pārbalsošana gaidīja arī citus Latvijas rajonus, bet tur rezultāti izveidojušos spēku samēru vairs nevarēja mainīt. Izņēmums bija Rīga, kur pēc nedēļas bija paredzēta atkārtota balsošana 50 apgabalos. Rīgas pilsētas rajonu padomju vēlēšanās vairākums bija iegūts Kirova, Proletāriešu un Ļeņina rajonā. Pēc atkārtotām vēlēšanām arī Maskavas rajona padomē uzvarēja tautfrontieši.

1989. gada 15. decembris

Jautājumam, ko darīt ar uzvaru, kā to «lietot» bija veltītas nākamās Domes un valdes sēdes pēc vietējo padomju vēlēšanu pirmās kārtas. Fronte bija tik ļoti koncentrējusies uzvarai un uzvara bija paņēmusi tik daudz spēka un enerģijas, ka daudzviet frontes nodaļas nebija pietiekami sagatavotas varas pārņemšanai. Arī frontes vadības līmenī par šiem jautājumiem bija runāts maz un garāmejojot. Nu bija jāizšķiras, kādas ir prioritātes vietējā līmenī pirms Augstākās padomes vēlēšanām. Škapars uzskatīja, ka padomes priekšsēdētājam noteikti ir jābūt frontes pārstāvim, bet nevajadzētu steidzināt ar izpildkomitejas pārņemšanu, jo tam fronte nav sagatavota – trūkst speciālistu un pieredzes. Frontes pārstāvju nespēju risināt samilzušās saimnieciskās un sociālās problēmas veiksmīgi izmantotu mūsu pretinieki, lai gūtu sev punktus AP vēlēšanu kampaņā. Tāpēc pietiktu, ja IK priekšsēdētāju kontrolētu frontes iecelts vietnieks. 18. marta vēlēšanu panākumu nodrošināšanā bija svarīgi pārņemt savā ziņā arī rajona avīzi. Ja valde un Dome bija vienisprātis, ka vara ir jāpārņem, tad daudz grūtāk bija pārliecināt pašus jaunievēlētos deputātus un rajonu nodaļu tautfrontiešus. Iezīmējās tendence varu atstāt «profesionāļiem» – izpildkomiteju aparāta darbiniekiem vai partijas komiteju pirmajiem sekretāriem. Tā kā LTF atbalstāmajiem kandidātiem pirms vēlēšanām neizvirzīja skaidrus politiskus kritērijus, uzskatot, ka tā izdosies iegūt plašāku vēlēšanu atbalstu, deputātu sabiedrība bija paraiba: stingrie tautfrontieši un neatkarīgie, sārtie un pašlabuma meklētāji. Daži ar LTF atbalstu ievēlētie nekautrējās pēc vēlēšanām pārvilināties pretinieku pusē gadījumos, kad frontes frakcijai nebija pārliecinoša vairākuma. Pēcvēlēšanu Domes sēdes pacilātajā gaisotnē žultaini izskanēja A. Jirgena vārdi, ka «nav pamata pašapmierinātībai, pirms neesam noskaidrojuši, vai uzvara vēlēšanās nav Pirra uzvara. Jānoskaidro, cik ar TF atbalstu deputātu godā tikušie ir iestāžu un uzņēmumu vadītāji, «sarkanie baroni» un «gaišie partijas sekretāri».^[241] Jirgena teiktajā bija sava daļa patiesības. Lai apklusinātu to «gaišo spēku» balsis, kas ar lielu sajūsmu stāstīja par pirmajām demokrātiskajām vēlēšanām un īstenas tautvaldības nodibināšanos, Dome pieņēma paziņojumu, kurā uzsvēra, ka «vēlēšanas nevar tikt uzskatītas par BRĪVĀM UN DEMOKRĀTISKĀM, jo tās notiek PSRS karaspēka klātbūtnē, tajās piedalās PSRS

karaspēks, ir deputātu kandidātu izvirzīšanas ierobežojumi tā saucamajos «slēgtajos» vēlēšanu apgabalos».^[242]

1989. gada 28. decembris

Padomes gan bija ievēlētas, taču tās nevarēja sākt darboties, jo likums par vietējo pašpārvaldi vēl nebija pieņemts. Augstākās padomes Prezidijs 14. decembrī pieņēma lēmumu, kas noteica, ka jauno vietējo tautas deputātu padomi var sasaukt, ja ievēlētas divas trešdaļas deputātu, bet, kamēr tā nav pilnā sastāvā, deputāti nedrīkst izskatīt organizatoriskos jautājumus.^[243] Tāds lēmums bija negodīgs, jo tā mērķis bija aizkavēt vecā izpildkomiteju aparāta nomaiņu, kā arī saglabāt kontroli pār vietējo presi. Šis Prezidija lēmums atspoguļo to šoku, kas nomenklatūras spicē valdīja pēc negaidītajiem vietējo padomju vēlēšanu rezultātiem. Deputāti gan bija ievēlēti, bet daudzās pārbalsošanas un atkārtotās vēlēšanas pavēra visu nokrāsu nomenklatūrai pēdējo atelpas un spēku sakopošanas iespēju, lai kaut kā bremsētu frontes uzvaras izredzes Augstākās padomes vēlēšanās un nodrošinātos ar varu vismaz vietējā līmenī. Fronte pamatoti uztraucās, ka Augstākās padomes vēlēšanām apgabalu vēlēšanu komisiju sastāvu veidos vēl vecais aparāts. Redzot, ka vēlēšanas ieilgst, LTF Dome aicināja Augstākās padomes decembra sesijā labot likumu par pagastu, pilsētu un apriņķu pašvaldību pirmās sesijas sasaukšanas kārtību, paredzot, ka pirmo sesiju var sasaukt pēc vēlēšanu komisijas priekšsēdētāja vai vienas trešās daļas ievēlēto deputātu pieprasījuma, ja ir ievēlētas ne mazāk kā divas trešdaļas no attiecīgās padomes deputātu kopskaita. Tāpat fronte prasīja, lai pirmā sesija būtu tiesīga lemt arī organizatoriskus jautājumus.^[244] Frontes prasību atbalstīja arī jaunievēlēto deputātu grupas, sniedzot presē paziņojumus, un šī spiediena rezultātā Augstākā padome 28. decembrī Prezidija ierobežojošo lēmumu anulēja un noteica, ka pirmā sesija sasaukama ne vēlāk kā mēneša laikā pēc atkārtotas balsošanas ar noteikumu, ka ir ievēlētas trīs ceturtdaļas no tautas deputātu kopskaita.^[245] Lēmums gan neņēma pilnībā vērā frontes priekšlikumu par sasaukšanas kārtību, tomēr tas bija kompromiss. Tik sīki šo cīkstēšanos ar oficiālo varu pārstāstu, lai parādītu, ar kādiem paņēmieniem notika cīņa par varas saglabāšanu katrā tās posmā.

1989. gada 14. decembris

Cik liela visatļautības apziņa valdīja partijas nomenklatūrā, apliecina tie daudzie gadījumi, kad bez kautrēšanās tika pārkāpti pašu pieņemtie likumi un noteikumi. Spilgtākais «detektīvstāsts» risinājās Rīgas Proletāriešu rajonā. Vairākkārt esmu pieminējusi nepatīkamos brīžus, kurus man un citiem frontes centristiem sagādāja radikāli noskaņotie Vidzemes priekšpilsētas nodaļas pārstāvji. Viņu radikālisms bija pretreakcija uz rajonā valdošo partokrātijas diktātu, jo kā izpildkomiteja, tā partijas komiteja atradās

interfrontei simpatizējošo rokās. Rajonā bija arī vairāki vissavienības pakļautības rūpniecības uzņēmumi, kuru vadītāji bija tipiski padomju nomenklatūras darbinieki, kas Latviju uztvēra kā kārtējo pieturas punktu savā vissavienības karjerā un savos uzņēmumos necieta frontes grupas. Tajos tautfrontiešiem diendienā nācās sastapties ar aktīvu un negodīgu pretdarbību, kurai viņi pretojās ar izcilu aktivitāti un neatlaidību. Pateicoties labi organizētai kampaņai, nodaļa guva pārlicinošu uzvaru Proletāriešu rajonā. Kā paredzot tādu iznākumu, izpildkomiteja bija tīšām atļāvusies nenozīmīgus lietvedības pārkāpumus, neapstiprinot atbilstoši noteikumiem vairākus iecirkņa komisijas locekļu sarakstus. Pēc LTF uzvaras «vērīgā» izpildkomitejas priekšsēdētāja Gaļina Izranova sacēla brēku, ka vēlēšanu rezultāti anulējami, lai gan patiesībā viņa pati bija atbildīga par notikušo, jo uz sarakstiem trūka tieši viņas paraksta. Izranovas nostāju atbalstīja arī Rīgas pilsētas klaucēniski-rubikiskā vēlēšanu komisija, kas tūdaļ rezultātus anulēja. Šādam lēmumam tomēr nepiekrita Proletāriešu rajona vēlēšanu komisija, kas tos atstāja spēkā, tāpat kā gaidāmo atkārtoto vēlēšanu norises datumu. Šo strīdu bija tiesīga izlemt tikai Centrālā vēlēšanu komisija, kuras sēde bija paredzēta 21. decembrī – tātad pēc atkārtotām vēlēšanām. Zinot, ka CVK ir daudz frontei simpatizējošu locekļu, un baidoties no atkārtoto vēlēšanu rezultātiem, dienu pirms tām sapulcējās grupiņa funkcionāru – sazvērnieku: AP Prezidija priekšsēdētāja vietniece T. Savicka, AP juridiskās daļas vadītājs A. Krūmiņš, LPSR Tieslietu ministrijas pārstāvis Josifs Lisagors^[246], CVK priekšsēdētājs G. Blūms, rajona partijas sekretārs A. Beluha, Rīgas izpildkomitejas sekretāre V. Zariņa u. c. un nosprieda, ka atkārtotās vēlēšanas atceļamas. Šo paziņojumu it kā rajona vēlēšanu komisijas vārdā pulksten 14.00 nolasīja pa radio, lai gan pati komisija sanāca tikai pēcpusdien un pēc ilgām diskusijām ar vienas balss pārsvaru beidzot pieņēma lēmumu atlikt atkārtotās vēlēšanas. Tā 17. decembrī vēlētāji atrada slēgtus iecirkņus.

Valde šim gadījumam piešķīra lielu nozīmi, jo nedrīkstēja pieļaut, ka 21. decembrī paredzētajā Centrālās vēlēšanu komisijas sēdē Proletāriešu rajona vēlēšanu rezultāti tiktu anulēti. Tas iedrošinātu mūsu pretiniekus turpmākiem uzbrukumiem un pašu pieņemtā vēlēšanu likuma pārkāpumiem, kā arī nostiprinātu to režīma pretinieku pozīcijas, kuri iestājās pret parlamentāro ceļu neatkarības atjaunošanā un par vēlēšanu boikotu. Frontes juristi sastādīja kvalificētu protestu, ko iesniedza Centrālajā vēlēšanu komisijā. CVK sēdē piedalīties tika pilnvaroti I. Godmanis, J. Škapars, I. Upmacis, E. Melķis, M. Steins un rajona vēlēšanu koordinators A. Ručs – frontes «smagā artilērija». Zinot, cik strādnieki jūtīgi uztver netaisnības, ko pašiem daudzkārt nācies piedzīvot no dažādiem priekšniekiem, nolēmām uzrakstīt paziņojumu krievu valodā, izklāstīt šo kārtējo «priekšnieku sazvērestību» un plaši izplatīt skrejlapas darbavietās. Pēc frontes lūguma

prese sāka masīvu kampaņu pret nelikumīgo rīcību un pieprasīja, lai žurnālistiem atļautu piedalīties CVK sēdē. Tautfrontieši vairākas dienas piketēja pie Augstākās padomes ēkas. Tāda spiediena apstākļos Centrālā vēlēšanu komisija atzina vēlēšanu rezultātus par likumīgiem. Nākamajā dienā pēc CVK sēdes Augstākās padomes Prezidijs nolēma iesniegt AP nākamajai sesijai likumprojektu, kas dotu tiesības AP Prezidijam pagarināt atkārtotās balsošanas termiņus. Likumprojektu apstiprināja 28. decembrī.^[247] Šai frontes uzvarai bija liela psiholoģiska nozīme, Augstākās padomes vēlēšanu kampaņu aizsākot. Tas bija brīdinājums frontes pretiniekiem neķerties pie primitīvām blēdībām un vismaz ārēji ievērot pašu noteiktās likumu normas.

1989. gada 23. decembris

Cits kriminālgabals risinājās Jūrmalā, kur eksperimentālā kārtā notika tiesas pilsētas padomes priekšsēdētāja vēlēšanas. Uz mēra vietu pretendēja četri kandidāti. Divi no viņiem – Jūrmalas LTF nodaļas priekšsēdētājs Jānis Liepiņš un kompartijas atbalstītais ražošanas apvienības «Jūrmala» ģenerāldirektors Pāvels Kukels – turpināja cīnīties par uzvaru. Par Liepiņu bija nodots gandrīz divreiz vairāk balsu – 48,6% nekā par viņa sāncensi, kas biedējoši vēstīja par pārmaiņu nenovēršamību «v našei Jurmaļe». Nomenklatūra sarosījās, un pirms otrās kārtas par Liepiņu dienas gaismā tika izvilkti kompromitējoši materiāli. Viņš, lūk, savulaik esot atlaists no darba pēc Darba likumu kodeksa 254. panta 2. punkta, tātad – par izšķērdēšanu vai piesavināšanos.^[248] Padomju laikā tas bija «smagākais» atlaišanas ieraksts darba grāmatiņā, kuru izmantoja, lai kompromitētu nevēlamus darbiniekus. Nepārbaudot šo apgalvojumu, tūlīt sākās veikli diriģēta kampaņa pret Liepiņu. Nepamanīts palika vēlākais precizējums, ka atlaišana notikusi pēc tā paša panta 1. punkta par disciplinārās atbildības pārkāpšanu. Sašķēlās arī nodaļas tautfrontieši, un presē parādījās atklātas vēstules, kurās vieni vērsās pret Liepiņu, bet citi viņu aizstāvēja. Jautājums tika iesniegts izskatīšanai arī LTF Domē, tomēr tā savu attieksmi nemainīja un turpināja atbalstīt Liepiņu.^[249] 23. decembrī Jāni Liepiņu pārliecinoši ievēlēja par pilsētas tautas deputātu padomes priekšsēdētāju. Atmiņas par šo lietu jūrmalnieku prātos sen jau ir pagaisušas. Šī konflikta vienīgā lieciniece ir kāda kaza, kas dzīvo Bulduros un saucas vārdā Sandra. To, ka kaza nosaukta tieši man par neslavu, uzzināju nejauši, viesojoties pie manas māsiņas, kura dzīvo kaimiņos lopiņa īpašniekam. Savulaik pie manis bija atnācis kāds antiliepiņisks Jūrmalas tautfrontietis. Tūlīt redzēju, ka šis cilvēks nav īsti līdzsvarots, jo runāja uzbudinātā, pārspīlētā manierē. Pacietīgi klausījos, tomēr, kad viņš sāka stāstīt nejaucības par Liepiņa personīgo dzīvi, nikni viņu iztriecu ārā. Tā, pati nezinot, biju ieguvusi sev ienaidnieku. Labi, ka viņa ienaidis nesniedzās tālāk par savas kazas nosaukšanu manā vārdā!

1989. gada 4. un 11. februāris

Aizraujošs ir stāsts par varas pārņemšanu Rīgā. Pēc atkārtotām vēlēšanām 17. decembrī bija reālas izredzes pilsētas padomē iegūt vairākumu, jo fronteī bija 55 mandāti un kompartijas-interfrontes vienotajam sarakstam kopā ar armijas slēgtajiem apgabaliem pienācās 48 vietas. Vairākumam bija nepieciešama 61 balss. Nākamā vēlēšanu kārtā bija paredzēta 4. februārī, un fronte pamatoti raizējās, kā noturēt vēlēšanu uzmanību un personīgās atbildības sajūtu līdz finiša taisnei, tāpēc ka psiholoģiski vairums jau bija pārskauņojušies uz Augstākās padomes vēlēšanām, kurām gatavošanās ritēja pilnā sparā. Manuprāt, otrajā kārtā arī frontes vadība nepievērsa pietiekamu uzmanību vēlēšanu politiskajai motivēšanai, kas deva tik labu rezultātu decembrī. Vēlēšanas bija atstātas vēlēšanu organizatoru ziņā, kamēr valde un Dome pilnībā nodevās LTF vēlēšanu platformas izstrādāšanai gaidāmajām vēlēšanām. Turpretim Rīgas pilsētas partijas komiteja sasparojās un sāka masīvu aģitācijas un demagoģijas kampaņu ar lozungu «Ko pazaudēs tie, kas neatnāks pie vēlēšanu urnām». Viņi spēlēja uz pilsētas nelatvisko iedzīvotāju nedrošības sajūtu, stāstīdami pārspīlētus izdomājumus par deportācijām un citām briesmām, kas viņus sagaida LTF uzvaras gadījumā. Otrs būtisks kampaņas elements bija iepriekšējās padomes sastāva kritika par neizdarību un pieļautajām kļūdām. Atšķirībā no kompartijas fronteī nebija pilsētas nodaļas, jo rajonu nodaļas nebija ieinteresētas apvienoties. Tas atstāja iespaīdu uz darba koordināciju un kvalitāti pilsētas mērogā, jo nodaļas kā pēc politiskās ievirzes, tā iespaīda rajonā atšķirās. Rajonu vēlēšanu centri vienlaicīgi strādāja pie atkārtoto vēlēšanu sagatavošanas kā rajonā, tā pilsētā, jo abas bija paredzētas tajā pašā dienā. Partijas komitejas iebiedēšanas taktika nostrādāja, un 4. februārī kompartijas atbalstītie deputāti papildus ieguva vēl 11 mandātus. Nu trūka nieka divu balsu, lai Rīga paliktu Rubika rokās. Tāds pavērsiens frontes vadību un atbalstītājus iztrūcināja ne pa jokam. Nākamā vēlēšanu kārtā bija paredzēta pēc nedēļas. Radio, televīzijā, presē skanēja frontes vadītāju balsis, vēstot par katastrofas tuvošanos, ja katrs «neatliks malā savas iepriekš plānotās darīšanas un izbraukumus» un 11. februārī neies balsot. «Vēl mums ir iespēja novērst Brīvības ielas un pašas Brīvības kārtējo atņemšanu gan Brīvības piemineklim, gan Latvijai» – tā rakstīja Dainis Ivāns,^[250] mēģinādams atmodināt no bezrūpības. Rīga palika «tās cēlājiem». Tā bija milzīga un nozīmīga uzvara, kas novērsa Klaucēna un Rubika iecerēto plānu Rīgu atdalīt no Latvijas ar pilsētas saimnieciskā pašaprēķina ieviešanas palīdzību. Tādā gadījumā Rīga būtu kļuvusi par konservatīvo bāzi cīņā pret Latvijas neatkarību. Šai uzvarai bija izšķiroša nozīme 18. marta vēlēšanu rezultātu sasniegšanā.

1990. gada 16. februāris

Vēlēšanu rezultāti bija neizšķirti 60 : 60, un abas puses metās trūkstošās izšķirošās balsis medībās. Fronte bija veiklāka un izveidoja frakciju, kurā bija sešdesmit viens deputāts. Sešniekā spriedām par piemērotāko kandidātu padomes priekšsēdētāja amatam. Es un, kā atceros, arī Škapars bijām par Jāni Dineviču, bet Godmanis, daudz negaidot, kad būsim vienojušies, jau bija runājis ar Andri Teikmani, un viņa kandidatūru arī ieteica atbalstīt valde. Sešnieks uz pārrunām aicināja arī potenciālos izpildkomitejas priekšsēdētājus. No kandidātiem atceros divus: Aivaru Prūsi un Andreju Inkuli. Lai varētu tikt klāt izpildkomitejas vadībai, vispirms par padomes priekšsēdētāju bija jāievēl mūsējais. Ar satraukumu un nepacietību gaidījām pirmo sesiju, kas bija paredzēta 16. februārī. Bija paredzams, ka kompartijas frakcija sīvi cīnīsies par katru lēmumu, izmantojot demagoģisku retoriku par demokrātiju un tautas interesēm un likuma par pašvaldībām nepilnības. Tā arī notika. Sākumā sesija iestīga procedūras jautājumos. Kā balsot? Atklāti vai aizklāti. Opozīcija ar interfrontes līderi Belaičuku priekšgalā uzstāja, ka aizklāta balsošana ir tā īstākā demokrātijas izpausme un nav te ko pakļauties partokrātijas diktātam, ar «partokrātiju» apzīmējot fronti. Savukārt frontes atbalstītājiem nebija ko slēpt no vēlētājiem, tāpēc viņi bija par atklātu balsošanu. Tā kā par Rīgas deputātu bija ievēlēts arī procedūru kaujas meistars Mārtiņš Grigulis, tad te nu viņam pavērās īstais cīņas lauks, tomēr pēc ilgām diskusijām un spožiem Mārtiņa uznācieniem mūsējie kauju zaudēja, un balsošana notika aizklāti. Teikmanim pretī balotējās Juris Rītiņš nevis rajona partijas sekretārs Arnolds Klaučēns, kā to varēja sagaidīt. No tā varēja noprast, ka opozīcija par daudz svarīgāku uzskata uzdevumu saglabāt Rubikam izpildkomitejas priekšsēdētāja posteni. Kad atvēra urnas, mūsējos gaidīja nepatīkams pārsteigums – balsis bija sadalījušās 60 : 60. Kāds bija balsojis pretēji norunai. Atkārtoti izvirzīja tos pašus kandidātus. Lai novērstu atkārtotu neveiksmi, mūsējie vienojās, ka pirms iemešanas urnā katrs frakcijas deputāts savu biļetenu parādīs kaimiņam. Tas palīdzēja, un, kad otrreiz atvēra urnas, tad ar 61 balsi par padomes priekšsēdētāju bija ievēlēts Teikmanis.

1990. gada 12. marts

Īstā kauja starp fronti un kompartiju sākās sesijas otrajā darba cēlienā. Padomju hierarhijā padomei nebija nekādas varas. Īstā vara koncentrējās izpildkomitejā, un to noturēt vajadzēja par katru cenu. Rīta scenārijs atkārtojās vēlreiz. Vispirms ilgstoša stīvēšanās ap procedūras jautājumiem, tad izvirza divus kandidātus – frontes atbalstīto Aivaru Prūsi un kompartijas Rubiku. Atkal ilgas debates, un, kad tuvojas balsošana, tad opozīcija atstāj sesiju. Strupceļš. No Rubika nebija iespējams atbrīvoties, jo ar frontes 61 balsi nepietika, lai viņu gāztu no troņa. Pašvaldību likums noteica, ka padomes lēmumi ir spēkā, ja sesijas darbā piedalās divas trešdaļas deputātu. Bezizejas situācija saglabājās līdz 2. martam, kad Augstākā padome pieņēma labojumu likumā un padomes atkārtota lēmuma

pieņemšanai pietika ar kvalificēto vairākumu. Jau likās, ka suns pārkāpts, vēl atlikusi tikai aste – vēlreiz nobalsot par jau divreiz 61 balsi ieguvušo A. Prūsi, kad notika kārtējais pārsteigums. Mūsējās frakcijas deputāts A. Romaņenko no balsošanas atturējās. Viņš taisnojās, ka Prūša kandidatūra viņam neesot pieņemama personisku motīvu dēļ. Viņš esot gatavs balsot par Dineviču. Riņķa dancis sākās no jauna. Kompartijas frakcija tomēr bija sapratusi, ka Rubiku neizdosies ievēlēt, un izvirzīja Sergeju Dīmani, Kārli Līci, Andreju Inkuli, kas, izbijies par ēnu, ko izvirzītāji var mest uz viņu, gan tūlīt savu kandidatūru atsauca. No frontes puses bija tikai viens pretendents – Dinevičš. Meklējot kompromisu un saņemot signālus no pretējās puses, starpbrīdī frontes frakcija vienojās atbalstīt Andreju Inkuli un pārliecināja viņu balotēties. Tā ar 100 balsīm par izpildkomitejas priekšsēdētāju tika ievēlēts Andrejs Inkulis. Pēc mēneša Rīgas padome no savas ēkas kā nelikumīgus iemītniekus izlika A. Klaucēnu & Co. Rubika ēra Rīgā bija beigusies. Bet ne Latvijā.

Paralēli šiem un vēl citiem nepieminētiem «detektīvstāstiem» pilnā sparā ritēja Augstākās padomes vēlēšanu kampaņa. Tai bija savs grafiks, un katrā tā posmā fronteij bija savi uzdevumi.^[251] Īpaši svarīgi bija iespējami vairāk «savējo» dabūt iekšā Centrālajā vēlēšanu komisijā, tad vēlēšanu iecirkņu komisijās, jo no viņu attieksmes bija atkarīgas kandidātu izvirzīšanas iespējas, un jo īpaši – viņu reģistrācija.

1989. gada jūnijs – augusts

Kā jau iepriekš rakstīju, tad īstie sagatavošanas darbi sākās tūlīt pēc PSRS tautas deputātu ievēlēšanas. Grūtākais jautājums bija izvairīties no tādas situācijas atkārtotāšanās, ka fronte un tās sabiedrotie apkaro viens otru, kā tas bija noticis Breša-Dobeļa un Repšes-Ķezbera apgabalos, jo ieguvēji bija mūsu nedraugi. Bija jānovērš stihiskums un pašdarbība deputātu kandidātu izvirzīšanā un jāatrod neapstrīdams mehānisms, kā LTF un tās sabiedrotie vienojas par saraksta personālijām. Pavasara un vasaras periodos un jo īpaši pirms 2. kongresa situācija izskatījās diezgan bezcerīga. Likās, ka vienoties neizdosies. Par to, ka pie tā kāds īpaši piestrādāja, nav šaubu. Vēl maijā, Baltijas asamblejas laikā, CK instruktors O. Skudra man mēģināja pierādīt, ka frontes īstenais sabiedrotais ir LKP progresīvais spārns, bet pretinieki – LNNK. Vasaras periodā daudzkārt tikāmies ar vēlēšanu centra pušiem, meklējot ceļu, kā novērst balsu sadalīšanos starp savējiem un kā vienoties par deputāta kandidātu, kuru visi atbalsta un kura labā visi strādā. Pirmo reizi par iespējamo mehānismu kandidātu «iedēstīšanai» apgabalā Godmanis, Steins un es runājām 3. jūnijā, atgriežoties no Rēzeknes rajona LTF nodaļu konferences. Izvirzīšanas vēlākajā shēmā no šīs sarunas palika Māra priekšlikums kandidāta virzīšanu sākt no lejas uz augšu, balstoties uz rajona nodaļas lēmumu. Nākamā saruna, kas man palikusi atmiņā,

notika kādā skaistā vasaras dienā pie Steina lauku mājās Jaunciemā. Mizanscēnas izkārtojums atgādināja Eduāra Manē gleznu «Brokastis zaļumos». Tikai atšķirībā no gleznā redzamās kailās dāmas man mugurā bija sauļošanās kostīms, bet Pērs Sterniņš, Guntis Beņķis, Godmanis un Māris pats nebija ģērbti uzvalkos, bet peldbiksītēs. Bijām iekārtojušies paēnā zem ābeles. Baudījām aukstas noraudzētas bērzu sulas, ēdām ar dillēm apkaisītus vārītus jaunus kartupeļus un spriedām par vēlēšanu organizāciju. Ar steigu bija jāķeras pie deputātu kandidātu datu bankas radīšanas, citādi vairumā rajonu priekšlikumi aprobežotos ar D. Īvānu, A. Gorbunovu un vēl dažiem populāriem uzvārdiem. Tā kopā ar 7. augusta «Atmodas» numuru katrs lasītājs saņēma anketu, kurā bija jānorāda, viņaprāt, piemērotākie deputātu kandidāti. Kad apkopoja rezultātus, tad katra rajona rīcībā bija to personu saraksts, par kurām labprāt balsotu vēlētāji. Aptaujas rezultāti kļuva par pamatotu argumentu, kad sākās personāliju saskaņošanas «tango» starp dažādajiem frontes grupējumiem, rajoniem un Rīgu. Aptaujas lapas bija sastādītas tā, lai to analīze ļautu uzzināt vairāk par potenciālajiem rajona vēlētājiem un viņu noskaņojumu, tomēr, kad lielais aprakstītā papīra blāķis atgriezās vēlēšanu centrā, tad puīši saprata, ka analīzei nepieciešams profesionālis. Tā darbā tika iesaistīts sociologs Māris Osis. Vēlāk centram pievienojās arī Ruta Munkevica ar savu sociologu grupu, kas palīdzēja prognozēt vēlēšanu iespējamo rezultātu.

1989. gada novembris, decembris

Kandidātu saraksta saskaņošanas sarunas bija neiedomājami komplicēts process, kurā sadūrās vispretrunīgākās intereses un daudzi nezināmie. Tās var salīdzināt ar aisbergu, kura deviņas desmitdaļas atrodas zem ūdens. 13. janvāra Domes sēde, kurā apstiprināja LTF kopīgo sarakstu, bija leduskalna redzamā daļa. Gandrīz viss bija saskaņots jau pirms tās. Reizēm sev uzjautrināti vaicāju, kā justos tik varenie pēdējās LPSR Augstākās padomes deputāti, kas drīz pēc vēlēšanām sāka skatīties uz pārējiem vienkāršiem mirstīgiem ar tādu augstprātību, ja viņi zinātu, kā notika viņu «iedēstišana» apgabalā un cik lielā mērā daļa kandidātu sarakstā nonāca nevis tāpēc, ka bija labākie un spējīgākie, bet gan dažādu subjektīvu apstākļu summēšanās rezultātā. No malas klausoties «savedēju» profesionālo žargonu, varēja rasties iespaids, ka runa nav par dzīviem cilvēkiem, bet gan par priekšmetiem, kurus apmaina vietām, pieskaita vēl 3% un tad izstumj pavisam. Deputātu kandidāti tika pārsviesti, atmesti, apstrādāti ar šausminošu lietišķumu, jo vēlēšanu vadību interesēja tās divas trešdaļas mandātu, kas bija nepieciešamas Neatkarības deklarācijas pieņemšanai, nevis kāda personīgās izjūtas vai ambīcijas.

Lai nonāktu līdz tai relatīvajai saskaņai, kas valdīja 13. janvāra Domes sēdē, kad apstiprināja kandidātu sarakstu, bija jāiziet vairāki sarunu loki. Vispirms bija jālīdzsvaro

dažādo frontes iekšējo grupējumu intereses, ko pēc vētrainā 2. kongresa izdevās izdarīt pārsteidzoši viegli. Vēl oktobrī un novembrī pilsoņu reģistrācijas aktivisti aicināja neatbalstīt kandidātus, kas nav reģistrējušies kā LR pilsoņi vai izteikuši vēlēšanos par tādiem kļūt, kā arī uzstāja, lai LTF deklarē, ka Augstākā padome nav uzlūkojama par valsts varas orgānu.^[252] Līdz ar LTF un LNNK pakāpenisko sadarbības nostiprināšanos vēlēšanu jautājumos «pilsoņu» balsis pieklusa. Pat 17. decembrī notikusī pilsoņu kustības pirmā konference pretēji sagaidāmajam nepieņēma lēmumu boikotēt vēlēšanas, jo arī pilsoņu komiteju aktivistiem gribējās būt ievēlētiem. Lai kaut kā attaisnotos par šādu mezaliansi, E. Cilinskis ar lielu kaismīgumu cietpaurainākajiem «pilsoņiem» pierādīja, ka īstena patriota pienākums ir integrēties okupācijas varas struktūrās. Pats jau būdams izvirzīts, viņš bija kļuvis tik praktisks, ka mudināja savējos pierimties, jo «pašlaik ir svarīgi, lai pilsoņu komiteju aktivisti netraucētu AP vēlēšanās, un otrādi».^[253] Varēja jau pēc LTF 2. kongresa klaigāt, ka tur viss noticis nelikumīgi, bet dažādo aptauju rezultāti, kurās augstāko uzticību baudīja fronte, atstājot tālu aiz sevis LNNK un LSDSP, pārlicinoši atklāja, kāds ir vēletāju vairākuma noskaņojums. Pamācoša bija arī «pilsoņu» iepriekšējās vasaras pieredze, kad, pirmajam entuziasma vilnim noplokot, kustības aktivisti saprata, ka reģistrāciju izdosies īstenot tikai tad, ja to atbalstīs LTF. Pretējā gadījumā nepietiks darītāju. Tas palīdzēja «pilsoņiem» jo skaidrāk novērtēt, ka tikai frontei ir pietiekami daudz cilvēku un finanšu resursu, lai īstenotu vēlēšanu kampaņu visas Latvijas mērogā. Būtiskākais bija atrast kopīgu valodu starp fronti, LNNK un VAK, jo pārējie sabiedrotie bija daudz vājāki. Konfidencialajās konsultācijās ar «sabiedrotajiem» galvenokārt piedalījās Godmanis, Škapars un Dinevičš, tāpēc par to norisi neko daudz nezina. Sākot deputātu kandidātu saskaņošanu ar nodaļām, šī vienošanās bija sasniegta, un, sarakstu apstiprinot Domē, notika tikai dažas atkāpes no norunas.

1989. gada 28. novembris

Cits jautājums, kas priekšvēlēšanu rudenī nodarbināja prātus, bija attieksme pret «gaišajiem spēkiem». Municipālajās vēlēšanās fronte neizvirzīja saviem atbalstāmajiem kandidātiem skaidrus politiskos kritērijus, tāpēc jautājums par piederību kompartijai nebija tik būtisks. Domājot par Augstākās padomes vēlēšanām, no skaidras nostājas fronte vairs nedrīkstēja izvairīties. Lavierēšana stiprinātu pilsoņu komiteju ceļa piekritēju un vēlēšanu boikotētāju pozīcijas. Arī situācija partijā pašā kļuva arvien sarežģītāka. Vasaras beigās jau bija iezīmējusies polarizācija starp reformkomunistiem un neostaļinistiem. Tomēr tikai 28. novembrī grupa reformkomunistu publicēja «Aicinājumu Latvijas komunistiem», kas bija novēlojies mēģinājums apturēt masveidīgo nacionāli noskaņoto partijas biedru izstāšanos. Tomēr organizatoriskā līmenī partijas sadalīšanās tika atlikta

līdz aprīlī paredzētajam kongresam. Aicinājuma tapšanas laikā un pēc tā publicēšanas M. Vulfsons, J. Bojārs J. Rozenvalds un citi mēģināja valdi un Domi pārliecināt, ka reformkomunistu centieni civilizēt kompartiju ir jāatbalsta, jo Maskava par Latvijas neatkarību labprātāk runāšot ar nacionālkomunistiem nekā ar fronti. Tomēr valde to atteicās darīt un prasīja, lai līdz AP deputātu kandidātu izvirzīšanai LKP organizatoriski atdalās no PSKP. Frontesprāt, nepietiekami pamatotu iemeslu dēļ – partijas mantas dalīšana, «Cīņas» kontrole u. c. – reformkomunistu vadība vilcinājās. Tādējādi fronte nebija pieņemama priekšvēlēšanu koalīcijas veidošana ar reformkomunistiem. Tīkmēr ierindas biedru līmenī izstāšanās kļuva masveidīga, tā vēl vairāk saasinot jautājumu, kā attiekties pret tādām politiskās dzīves figūrām kā A. Gorbunovs, I. Daudišs, A. Čepānis, V. E. Bresis, kuri bija tautā tik populāri, bet kuru nostājā bija daudz neskaidrību. Neviens no viņiem vēl nebija atklāti pievienojies reformkomunistiem. Arī virkne rajonu partijas komiteju sekretāru vai izpildkomiteju priekšsēdētāju bija tautā iecienīti. LTF rajonu nodaļas neko negribēja dzirdēt par D. Skultes, J. Vanaga, E. Buķeles vai A. Lemberga noraidīšanu. Lai izvairītos no šīs divdomīgās situācijas, atrada tādu baltiem diegiem šūtu pieeju, ka Dome var neatbalstīt kādu nodaļas kandidātu, bet tas tomēr iekļaujams lielajā sarakstā, ja rajona nodaļas dome tā nolemj.

1989. gada 20. decembris

Cita veida spiediens nāca no šteinistiem un citiem frontes radikālāk noskaņotajiem veidojumiem. 30. novembrī LSDSP vēlēšanu centrs saaicināja kopā dažādu neformālo organizāciju pārstāvjus un piedāvāja izveidot deputātu kandidātu demokrātisko bloku ar nosacījumu, ka katra tam pievienojusies organizācija piekritīs un to rakstiski apstiprinās, ka tā ir pret PSKP biedru iekļaušanu kopējā kandidātu sarakstā. Sapulcējušos, kuru vidū bija arī LTF biedri, nemulsināja jautājums, vai viņiem ir pilnvaras runāt tik lielas organizācijas vārdā. To gan saprata paši jaunizveidotā bloka vadītāji, kas ar populistiskiem raksteļiem un skaļu klaigāšanu mēģināja piespiest valdi pieņemt bezjēdzīgo lēmumu pievienoties blokam. 18. decembrī Godmanis un Škapars tika pilnvaroti sarunām ar bloka pārstāvjiem, tomēr tās beidzās bez panākumiem. Būtībā bloka izveidošana bija kārtējais mēģinājums iedzīt ķīli tik grūti sasniegtajā, bet vēl nestabilajā, frontes un tās sabiedroto vienotībā, kā arī mēģinājums atdzīvināt kopš pavasara un līdz 2. kongresam klejojošo konsultatīvās padomes ideju. Pēc sarunu fiasko P. Butlers nāca klajā ar aicinājumu «katrā LTF grupā, nodaļā un nodaļu apvienībā nekavējoties apspriest jautājumu par atsevišķo LTF struktūrvienību iekļaušanos Demokrātiskā bloka darbā».^[254] Viņš pat nekautrējās vilkt paralēles ar LTF 31. maija Aicinājumu, uzskatot, ka vēlēšanu kampaņas pašā karstumā ir īstais brīdis, lai visa Latvija pievērstos šīs šķeltnieciskās intrigas apspriešanai. Tikai

kungam bija liela steiga, jo LTF bija jāpagūst saārdīt no apakšas līdz 13. janvārim, kad bija paredzēta nākamā Domes sēde, kurā, kā jau bija zināms, tiks apstiprināts frontes kandidātu saraksts. Bloks tendenciozi uzdevās par plašu demokrātisko spēku aliansi un izlikās ignorējam to, ka jau vietējo vēlēšanu sagatavošanas gaitā fronte bija iekļāvusi savā kandidātu sarakstā visdažādāko politisko strāvojumu pārstāvjus. Arī sociāldemokrātus. Līdzīgā atvērtības garā ritēja kandidātu saskaņošana arī Augstākās padomes vēlēšanām. Bloka izveidošanas un aktivitāšu kalendārs man šķiet tik aizdomīgi saistīts ar izšķirīgiem vēlēšanu kampaņas notikumiem, ka vedināt vedina domāt par kāda profesionālāka režisora roku, kas sirdsšķīsto radikāļu netīksmi pret jebkura veida centralizāciju meistarīgi pārvērtā par negribētu kaitniecību. Bloks sevi pieteica desmit dienas pirms vietējo padomju vēlēšanām. Pēc neilga pasivitātes perioda tas atkal aktivizējas LTF vienotā kandidātu saraksta veidošanas pēdējā etapā, kad paralēli ritēja izšķirīgas atkārtotas municipālās vēlēšanas Rīgā. Tad aprīma, līdz dažas dienas pirms AP vēlēšanām «izspieda» savu otro un pēdējo aicinājumu, kurā augstsirdīgi konstatēja, ka «liela daļa LTF vadošo darbinieku ir atzinusi PSKP noziedzīgo darbību Latvijas teritorijā un paziņojusi par savu principiālo attieksmi pret šo organizāciju».^[255] Varbūt bloka centība mazinājās arī tāpēc, ka pa tam lāgam priekšvēlēšanu cīņās bija iesaistījušies jauni «aktieri», kas nesaudzīgi kritizēja fronti un tās sabiedrotos. Kā jau to varēja paredzēt, tad saasinājās pretrunas starp fronti un Lauksaimniecības savienību, bet februāra sākumā sevi pieteica jauns veidojums, kas pretendēja uz «plašu demokrātisku spēku» vienotāja lomu – priekšvēlēšanu savienība «Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku».

Vēl bija jāņem vērā, ka personāliju jautājumā galvaspilsētas un lauku intereses sadūrās, un bija jāatrod līdzsvars starp vietējiem un rīdziniekiem, tāpēc ka katrā rajonā bija savējie, kuri tāpat gribēja būt ievēlēti. No Rīgas puses nedrīkstēja pārlikt loku un pārāk uzspiest centra kandidātus, jo tā atdzīvotos kaut kur zemapziņā gruzdošais aizvainojums, ka rīdzinieki kārtējo reizi grib dzīvot uz laucinieku rēķina. Arī šajā jautājumā frontes vadība un nodaļu vadība atrada kompromisu. Rajonos bija paredzēti trīs vēlēšanu apgabali – divos izvirzīja vietējās nodaļas kandidātus un trešo atstāja centra ieteiktajam. Cits ietekmīgs saraksta saskaņošanas instruments bija rajona koordinators vērtējums par ieteiktā kandidāta piemērotību rajona vēlēšanu gaumei. Ja koordinators teica: «Tas neies!», tad mums, Rīgas gudriniekiem, bija vien jāpiekāpjas un jāmeklē cits variants.

1989. gada 22. decembris

Spilgti man palicis atmiņā tas vakars, kad atklāju, ka esmu palikusi bez droša vēlēšanu apgabala. Tas notika 22. decembrī, manā dzimšanas dienā. Visu pēcpusdienu un līdz

vēlam vakaram frontes sešnieks un vēlēšanu centrs likām vēlēšanu pasjansu – kurā rajonā kuru kandidātu nodaļa ir piekritusi pieņemt. Protams, potenciālo kandidātu bija vairāk nekā «vieglo» vēlēšanu apgabalu, un pasjanss neiznāca. Likām un pārlikām, bet pie apmierinoša rezultāta netikām. Jutos tā nogurusi, ka mirkli atlaidos uz turpat stūri nosviestajiem matračiem. Te dzirdu Pēru Sterniņu vaicājam: «Bet kur tad balotēsies Sandra?» Iestājās klusums, jo Sandrai nebija kur balotēties. Par Sandru bija aizmirsts. Biju izbraukājusi tik daudzas nodaļu sapulces, runājusi un pārliecinājusi, ka N. vai M. ir tas labākais, lai uzvarētu šajā apgabalā, līdz nodaļa piekrita pieņemt kārtējo rīdzinieku. Biju palīdzējusi iekārtoties arī tuvākajiem kolēģiem, un gaidīju, ka tāpat kāds parūpēsies arī par mani. Zem četrām acīm risinot kuluāru sarunas, man bija pietiekami iespēju ērti pašiekārtoties, tomēr turēju zem sava goda atkāpties no norunas, ka neviens ar pašdarbību nenodarbosies. Labi atceros frontes vadības pārsteigumu, kad atklājās, ka divi frontes referenti ir pašiekārtojušies un aizņēmuši labus vēlēšanu apgabalus. Īpaši man bija dusmas tādēļ, ka abi veiklie zēni frontes sekretariātā neizcēlās ar īpašu darba degsmi vai analītiskās domas spožumu. Tajā pašā laikā bija citi, kā Sarmīte Ēlerte, Egils Radziņš vai Anita Dūdiņa, kuri pēc savām spējām bija daudz vairāk piemēroti parlamentārajam darbam. Viens no veiklajiem no Latvijas politikas debesīm nozuda līdz ar Augstākās padomes atlaišanu. Otrs turpina ievēlēties parlamentā, gan starp Saeimām pagūdam nomainīt partijas piederību. Man negribējās rīkoties līdzīgi, tāpēc gaidīju, kad sešnieks un vēlēšanu centrs izspriedīs, kurā apgabalā man vēlams balotēties. Kamēr tā gaidīju, tikmēr visi labākie apgabali jau bija rezervēti.

Tajā vakarā likās, ka rūpīgāk pārskatot iespējas, vēl izdosies kaut ko piemērotu atrast. Tomēr neizdevās. Pērs man piedāvāja doties uz Krāslavu, kur, pārceļoties uz kampaņas laiku dzīvot, būtu cerības uzvarēt. Vēl bija jāpārlicina vietējās nodaļas vadītājs Ilmārs Leitāns, ka nevis viņš, bet es esmu tā drošākā kandidatūra uzvarai. Tuvākajā nedēļas nogalē kopā ar Pēru devāmies uz Krāslavu. Leitāns negribīgi piekrita, tomēr es iekšēji turpināju šaubīties, vai Pēra pārliecība, ka varu uzvarēt, ir pamatota. Kad pēc pāris dienām Leitāns piezvanīja un, neērti juzdamies, atvainojās, ka vēlas pats balotēties, jutos gandrīz vai atvieglota. Nu vairs nebija jābrauc uz Krāslavu un jāmēģina sevi uzspiest svešiem cilvēkiem. Šodien labāk nekā toreiz apzinos, cik ļoti neveiksmei būtu lemts tāds Krāslavas savaldzināšanas mēģinājums. Es biju svešiniece. Turklāt tik tipiska pilsētiece, ka tas vien jau atbaidītu vēlētājus. Pat Leitānam neveicās, jo arī viņš bija ienācējs no citas Latvijas puses un netika uzskatīts par savējo. Negaidīti Visvaldis Lācis atteicās balotēties Madonas rajonā un atbrīvojās drošs, latvisks apgabals. To tūlīt piedāvāja man, taču man šajā «radikāļu» rajonā nebija drosmes iet. Tā tiku pie vēlēšanu apgabalā Purvciemā. Tajā

latvieši bija mazākumā, bet vēlēšanu centrs rēķinājās vēl ar kādiem procentiem cittautiešu, kas varētu balsot par frontes kandidātu. Izredzes paaugstināja arī tas, ka, pēc līdzšinējās statistikas, apgabalā bija zema vēlētāju aktivitāte, kas palielināja latviešu vēlētāju īpatsvaru kopējā nobalsojušo skaitā. Tie bija pamatoti apsvērumi, kas darbojās citos apgabalos, bet ar noteikumu, ka kandidāts nedrīkstēja būt tik pazīstams kā es. Mana personība mobilizēja kā interfrontes atbalstītājus, tā pasīvos migrantus, kas apdzīvoja daudzās Purvciema blokmājas un kopmītnes, un viņi atmodās no ieilgušās vienaldzības un pūlīšiem vien metās uz iecirkņiem balsot. Līdzīgi tas notika arī Ilmāra Bišera gadījumā, kurš atkārtotās vēlēšanās balotējās Teikas rajonā. Arī tur pasīvo aktivitāte paaugstinājās, tāpēc ka Bišers piederēja pie frontes vadītājiem un viņš, tāpat kā es, zaudēja.

1990. gada 13. janvāris

Pienāca 13. janvāra Domes sēde, kuru ar tādu nepacietību gaidīja kā frontes atbalstītāji, tā pretinieki. Sēdes pirmajā daļā tika apspriesta LTF priekšvēlēšanu platforma. Jau tā nogurdināja tradicionālos daudzrunātājus vai mūžīgos opozicionārus. Par platformas redakciju neizdevās vienoties, un to nolēma pārstrādāt uz nākamo Domes sēdi. Nu varēja ķerties pie interesantākā – kandidātu saraksta apstiprināšanas. Lai arī pamatvilcienos saraksts bija gatavs un par katru kandidatūru bijām krustu un šķersu vienojušies, tomēr sasprindzinājums bija liels. Bija jābūt gataviem uz negaidītām un neparedzētām lietām, tāpēc priekšvakarā Godmanis sešniekam cēla priekša grafiski uzzīmētu kandidātu izvirzīšanas shēmu, kuras vārdisko variantu iepriekš jau bija apstiprinājusi politiskā komiteja un valde. Tās mērķis bija iespaidot domniekus un novērst neorganizētību un pēkšņu pašdarbību – viss, kas nebūtu ietilpināms kādā no kastītēm vai uz to dotos pretēji iezīmētajai bultiņai, neatbilstu savstarpēji pieņemtajai procedūrai, un to tūdaļ varētu noraidīt. Es gan par Ivara pārgudro paņemienu vīpsnāju, jo man likās, ka tā efekts būs gluži pretējs. Tas domniekus sakaitinās. Spriedu pēc sevis, jo līdz pat šai dienai iztuos ar netiksmi pret daudzajām ar bultiņām savienotajām kastītēm, kādās ar datora palīdzību mēģina saspiest vai visu zemes un debess dažādību. Man tās šķiet par šauru un mazu, bet bultiņas starp tām – tikai vienkāršota atblāzma no komplicētajām attiecībām, kas pastāv starp nemitīgā savstarpējā iedarbībā esošajiem objektiem. Es kļūdījos. Shēma nostrādāja lieliski. Domes sēde notika televīzijas konferenču zālē. Nodzisa gaisma (jau tas vien disciplinē!), tad uz milzīga ekrāna tika projicēta shēma. Ivara vadīta pildspalva, kas uz ekrāna izskatījās pēc skolmeistara rādāmkoka, tekalēja no vienas kastītes uz otru, apstājās un atgriezās vai pamācoši bakstīja, kamēr Ivars stāstīja un stāstīja, kas notiks šajā kastītē un kā tiks līdz nākamajai, un kādas papildproblēmas katrā posmā var rasties. Tāds zinātniskums uz visiem atstāja lielu iespaidu, un domnieki pēc tradicionāli sagaidāmajiem

M. Griguļa un J. Rukšāna iebildumiem, pēc neilgām debatēm piekrita Godmaņa piedāvātajai kandidātu izvirzīšanas kārtībai.

Žēl, ka man neizdevās šo ar Godmaņa sīko rokrakstu izraibināto shēmu atrast frontes arhīvā. Var būt, ka viņš to nemaz nav nodevis sekretariātā, jo toreiz tas nelikās svarīgi. Bet varbūt shēma atradīsies kādā noklīdušā mapītē pēc tam, kad frontes sekretariāta papīri būs sistematizēti. Tāds dokuments! Mēģināšu apkopot saraksta veidošanas būtiskākos principus.

1. Deputātu kandidātus atbilstoši rajonā esošajam vēlēšanu apgabalu skaitam izvirza rajona nodaļu apvienība, un apstiprināts lēmums tiek iesniegts LTF lielajai Domei. Kandidāts nevar tikt izvirzīts tieši Domē un «ielēkt» sarakstā.
2. LTF Domei nav tiesību mainīt nodaļu apvienības lēmumu, bet tā var apspriest kandidatūru un ar 2/3 balsu noraidīt tās iekļaušanu kopīgajā LTF sarakstā.
3. Ja nodaļai ir vairāk kandidātu nekā apgabalu un tā pati nevar izšķirties, tad Dome atliek lēmumu, līdz nodaļa vienojas, lēmumu apstiprina Domes valde.
4. Ja nodaļai nav kandidātu vai arī ne visos apgabalos ir kandidāti, tad Dome jautājumu atliek un dod tiesības Domes valdei nodaļas lēmumu apstiprināt.
5. Jautājumu par kandidātu uzvārdu un apgabala numuru publicēšanu katra nodaļa izlemj pati, vadoties pēc konkrētās situācijas apgabalā. Domei jāņem vērā nodaļas lēmums.
6. Nodaļām jāizvairās no «viltus» tandēmu veidošanas jeb «īstā» un «neīstā» kandidāta izvirzīšanas, jo tas sarežģī vēlēšanu kampaņu (īstā kandidāta «piesedzējs» kampaņas gaitā var manīt domas un vēlāk atteikties atsaukt savu kandidatūru).
7. PSRS tautas deputāti vēlēšanu pirmajā kārtā nebalotējas, lai pataupītu «lielo zalvi» otrajai kārtai. Ja fronteī būs vairākums Augstākajā padomē, tad tā var lemt par balsstiesību piešķiršanu arī PSRS tautas deputātiem.
8. Izvirzītajam kandidātam ar savu parakstu jāapliecina, ka tas pēc ievēlēšanas darbosies LTF frakcijā.

Domes sēde ilga deviņas stundas. Sākotnēji kandidātu apspriešana bija īsa un konkrēta, bet pamazām domnieki iekaisa un aizmirsā savu apņemšanos nejaukties nodaļu lēmumos. Tam pateicīgu barību deva tie rajoni, un it īpaši rīdzinieki, kuros nodaļas nebija savā starpā vienojušās. Nu ķildas varēja turpināties Domē, un, atkarībā no kuluāros veiktā aģitācijas darba, domnieki ieņēma vienas vai otras ķildnieku puses pozīciju. Godmanis ar dzelzs roku un sev neraksturīgu savaldību atvēsināja iekaisušos prātus un nepieļāva balsot, ja ierosinājums neatbilda sākumā apstiprinātajai shēmai. Gandrīz visur «iesprūda» partijas funkcionāri. Kāpēc fronteī viņi esot jāatbalsta, un tā katrreiz, kad kāda nodaļa

ierosināja kārtējo kandidātu ar nopietnu partijas asti. Apspriešana ritēja pēc kaut kādiem personīgo simpātiju un antipātiju motīviem, nevis principiāli nolemjot neatbalstīt nevienu esošo funkcionāru. Atceros, ka spriežot par I. Daudiša piemērotību, pamatoti uzdevu jautājumu, ar ko LSDSP funkcionārs atšķiras no kompartijas funkcionāra un kāpēc tādu fronte atbalsta. Uz to V. Lācis man atcirta, ka «LSDSP līdz 1934. gadam veicināja Latvijas ekonomisko augšupeju un nenogremdēja to, kā izdarījusi komunistiskā partija»,^[256] bet Grigulis aizrunājās tiktāl, ka LTF statūtos esot minēta cīņa pret PSKP ideoloģisko monopolu, bet ne pret LSDSP! Šī nekonsekvence mani tā kaitināja. Pēc desmit gadiem sen aizmirsies, kurš bijis funkcionārs un kurš bezpartijiskais. Svarīgi, ko katrs dara tagad. Turklāt šo gadu gaitā ir radušās un iznīkušas tik daudzas partijas, un to visu rindās tie paši personāži vien apgrozās. Runājot par LSDSP, tūlīt jāatceras šīs partijas biedru divdomīgie sakari ar Padomju Savienību starpkaru posmā, ko tik pārlicinoši pierāda dienasgaismā celtie arhīvu materiāli. Tā vien gribas vilkt vēsturiskas paralēles. It īpaši tādēļ, ka viens no šīs atjaunotās partijas vadoņiem ir bijušais VDK kadru virsnieks, bet otrs atrodas neskaidrās attiecībās ar to pašu iestādi.

1990. gada janvāris

Kopumā fronte un tās sabiedrotie ievēroja Domē sasniegto vienošanos un neatbalstīja savējo ielēkšanu citam kandidātam atvēlētajā apgabalā. Tomēr dažos gadījumos neizdevās tikt galā ar personīgām ambīcijām, un tā radās apgabali ar paralēliem kandidātiem, kas startēja frontes vārdā un jauca cilvēkiem galvas. Tā Odisejs Kostanda, neklausoties uz LNNK vadības centieniem viņu atturēt, pašdarbīgi iekārtojās pret LTF atbalstīto Vilni Plūmi. Savukārt Jurim Bojāram pietika nekaunības iet pret arhibīskapu Kārli Gailīti. Šis gadījums bija īpaši derdzīgs, jo arhibīskaps, pēc ilgām pārdomām un apspriedes ar konsistoriju, atsaucās frontes lūgumam un piekrita balotēties. Viņš gāja labā, drošā apgabalā, kur nekas nevarēja aizkavēt viņa ievēlēšanu. Kāpēc Bojāram ievajadzējās tieši šo apgabalu? Kampanja bija negodīga, jo arhibīskaps nevarēja un nevēlējās nolaisties līdz Bojāra demaģoģiskajiem paņēmienu. Viņš nebija privāta persona, bet baznīcas simbols, un katrs viņa teiktais vārds un darbs tika samērots šajā dimensijā. Cik daudz nozīmēja tāds arhibīskapa paziņojums: «Es pats personīgi balsoju par demokrātisko spēku – Tautas frontes ieteiktajiem kandidātiem un esmu pārliecināts, ka tā dara varbūt pat visi mācītāji un luterticīgie Latvijā.»^[257] Bojāra runas plūdos nebija mēra sajūtas, viņš žilbināja ar seklām asprātībām un nekorektiem izteikumiem. Neilgi pirms vēlēšanām, uzstājoties televīzijā, kur parādījās nepieteikts un neparedzēts, viņš izteicās necienīgi par arhibīskapu un bez mazākās kautrības plātījās, ka likuma kalps topošajā parlamentā spēs vairāk izdarīt nekā tāds šāds melnsvārcis. Pēc šī izlēciena abi ar Daini nospriedām, ka arhibīskapam

mērķētie dubļi būs krituši uz Bojāru pašu. Tomēr liels bija pārsteigums, ka vēlētāji tā nedomāja. Viņiem asprātis un VDK virsnieks Bojārs likās vairāk uzticības vērts par arhibīskapu, un Bojārs tika ievēlēts. Balsojums šajā apgabalā, manuprāt, visdziļāk atklāja, cik smags ir padomju mantojums mūsu apziņā un cik sagandēti esam. Kad Baltijas ceļa desmitgades konferencē klausījos, kā sapulcējušies inteliģences apvienības pārstāvji aplaudē vai pēc katras Jura Bojāra populistiskās frāzes un jūsmo par viņa seklajiem citātiem par revolūcijas varoņiem un blēžiem, sašutumā izgāju no zāles. Nekas nebija mainījies. Brašulis Bojārs bija tikpat iecienīts kā pirms desmit gadiem. Atšķirība bija vien publikā un vietā. Mēs bijām sanākuši Dailes teātrī, un sajūsminājās intelektuāļi!

Dīvains un ieildzis konflikts izveidojās ar Ziemeļblāzmas LTF nodaļas priekšsēdētāju Aivaru Saliņu. Tas bija savāds tips, kurš daudz klusēja, pieklājīgi klanījās un nekad neskatījās acīs. Viņš strādāja muitā, un satiksmē ar viņu piedzīvotais man atstājis iespaidu, ka viņā bija pārpārēm to īpašību, kas raksturīgas muitniekiem bībeliskajā izpratnē. Konflikts sākās vēl vietējo vēlēšanu laikā, kad nodaļa atteicās sastrādāties ar vēlēšanu centru. Laiku pa laikam Saliņš draudēja atklāt atmaskojošus faktus par vēlēšanu centra darbību, bet tā arī nekad savus draudus neīstenoja, jo nebija jau ko atklāt. Nesadarbošanās sekas bija katastrofālais frontes zaudējums vietējo padomju vēlēšanās Oktobra rajonā. Tādu pašdarbību vairs nevarēja pieļaut Augstākās Ppadomes vēlēšanās, jo tur svarīgs bija katrs mandāts. Saliņš pats gribēja balotēties un tam bija iecerējis vienu no latviskākajiem rajona apgabaliem – Mežaparku. Turpretī vietējā nodaļa par viņu neko nevēlējās dzirdēt un izvirzīja Mežaparkā dzīvojošo universitātes profesori Ilmu Briņķi. Tikpat nesaprotama bija uzstājība, ar kādu Egils Beinarovičs spiedās iekšā apgabalā, kurā nodaļa atbalstīja tāda mēroga personību kā ārsts Vilens Tolpežņikovs. Nodaļa sašķēlās, un šis konflikts paralizēja darbu arī rajona apgabalos. Tāpēc valde nolēma uzaicināt Saliņu un izrunāties. Tā bija riebīga tikšanās. Saliņš klusēja. Viņa aizstāve, enerģiska sieviete labākajos gados, sasārtušiem vaigiem, nebeidzamos runas plūdus nomāca katru valdes argumentu. Saruna gāja pa apli vien un tā arī beidzās bez rezultātiem. Dubultkandidatūras netika noņemtas. Saliņš pat aizgāja tik tālu, ka atļāvās vēlētājiem izplatīt ķengājošus materiālus par savu sāncensi. 44. apgabalā, kur balotējās Māris Mertens, neilgi pirms vēlēšanām viena izvirzīšanas sapulce tika atzīta par spēkā neesošu. Ilgas stīvēšanās rezultātā fronte panāca, ka vēlēšanas apgabalā tiek atliktas. Tās notika kopā 29. aprīlī, un Mertens zaudēja augstam PSKP funkcionāram Stepanam Paljoram. Laimīgā kārtā tomēr fronte nezaudēja visus apgabalus, un pēc atkārtotas balsošanas vismaz ievēlēja Briņķi. Beinaroviča ietiepības dēļ apgabalu ar nepilniem 5% zaudējām interfrontes līderim Anatolijam Aleksejevam! Tolpežņikovam būtu bijis pa spēkam uzvarēt balamuti

Aleksejevu. Tā šīs dublūt kandidātu izvirzīšanas rezultātā no deviņiem apgabaliem fronte ieguva trīs mandātus. Iedzīvotāju sastāva ziņā labāki nebija arī Maskavas vai Ļeņingradas rajoni, tomēr tur tādu sagrāvi nepiedzīvojām. Tā ka atbildība pilnībā jāuzņemas Saliņam un Beinarovičam.

Pēc LTF atbalstāmo kandidātu saraksta apspriešanas «Padomju Jaunatnē» un «Lauku Avīzē» parādījās vairāki iznīcinoši raksti^[258] par pagājušo Domes sēdi. Žurnālistus sanikvoja valdes lēmums ierobežot Domes sēdē piedalošos personu loku. Tas tika darīts, lai izvairītos no neiztrūkstošajiem dežūrskandālistiem, kuri ar savu skaļumu un dīdīšanos vilcināja laiku un jauca gaisu vai visos frontes pasākumos. Sēdē piedalīties varēja tikai ielūgtie. Debatēs vārdu deva tikai domniekiem un revīzijas komisijas locekļiem. Tāds «atklātības un demokrātijas trūkums» sacēla milzīgu sašutumu žurnālistu vidū, kuri tūdaļ fronti pielīdzināja kompartijas nomenklatūrai. Īpaši izcēlās «Lauku Avīze», kas, pārstāvot Lauksaimnieku savienības intereses, sistemātiski uzkurināja netiksmi pret pilsētniekiem – LTF vadošie spēki nevēloties cīkstēties pilsētā un kungi cerot bez grūtībām iebraukt parlamentā uz laucinieku rēķina. Krēslu dališana ne par matu neatšķīroties no tās, kā rīkojās Arvīda Janoviča Pelšes laikā, kad ministriem, CK nodaļu vadītājiem un CK locekļiem iedalīja deputātu apgabalus kā pielikumu amatam. Tas būšot žurnālistu, ārstu un arhitektu parlaments, kurā retais kaut ko zināšot no tautsaimniecības un kur nu vēl no lauksaimniecības. Īpaši žurnālistus bija aizskārusi LTF prasība, lai kandidāts parakstās, ka pēc ievēlēšanas darbosies frontes frakcijā. V. Serdāna un A. Bērtuļa raksti bija tik žultaini, ka tos nekavējoties pārpublicēja «Sovetskaja Latvija»^[259], un krievu lasītāji varēja pārliedzināties, ka fronte patiešām ir odioza organizācija, ja jau to raksta pat latviešu presē. Pārmetumi par frontes diktātu bija nepamatoti, jo, analizējot mūsu kandidātu sarakstu, tūlīt redzams, ka tas atspoguļo visplašāko politisko spektru. Tajā bija gan progresīvie komunisti, gan LTF, VAK, LSDSP, LNNK, LLS, LSS biedri. Oponentus satracināja LTF uzdrošināšanās ignorēt vietējo nomenklatūru: kolhozu priekšsēdētājus, partijas sekretārus un lielo uzņēmumu vadītājus. Necaursitams bija arī decentralizētais saraksta veidošanas princips, kas liedza ar dažādu mahināciju palīdzību tajā ieslidināt «vēlamos» kandidātus no malas. Tolaik runāja, ka Voldemārs Krustiņš jau esot juties kā Rasputins, jo sava rakstāmgalda atvilktnē glabājis vēlamo nākamās valdības sarakstu. Vēlāk, kad LTF publicēja savu atbalstāmo kandidātu sarakstu, arī šajā rīcībā tika saskatīts nedemokrātiskums un LTF vadības diktāts, kas liedzot ierindas biedriem pašiem izvēlēties.

Aktīvā pretdarbība, kas sākās pret fronti, parādīja, ka priekšvēlēšanu cīņa iegājusi jaunā stadijā. Frontes tradicionālajiem pretiniekiem interfrontei un kompartijas konservatīvajiem nu pievienojās arī bijušie sabiedrotie no «gaišo spēku» un nacionālās

nomenklatūras nometnes. Mēs bijām kļuvuši par sāncensiem. Viņi cīnījās par savu vietu ar izmisuma nežēlību, jo bija sapratuši, ka var zaudēt lielu varas pīrāga gabalu. Savā starpā ironizējām, ka tāpat kā frontes pirmajā laikā darbojas lozungs «Mērķi mums tie paši – vara!» Redzot, ka ar LLS diriģētajiem uzbrukumiem frontes nostāju neietekmēt un ka lauku lokālpatriotismu atmodināt neizdodas, janvāra beigās un februāra sākumā presē un kuluāros arvien biežāk sāka skanēt aicinājumi abu organizāciju pārstāvjiem sēsties pie sarunu galda un, lai nesadalītu vēlētāju balsis, izveidot vienotu sarakstu. Tādas neoficiālas konsultācijas vairākkārt notika, taču tās nedeva rezultātu. Fronte atteicās atbalstīt «sarkanos baronus», un «kariņš» turpinājās ar jaunu sparū. Kolhozu priekšsēdētāji nedeva autobusus, lai laucinieki varētu sabraukt uz frontes rīkotajām priekšvēlēšanu sapulcēm, bet pavasara šķīdonī kājām vis neaiziesi. Pēkšņi vairs neatradās brīvas telpas, kur sarīkot sapulces. Ja ļaudis sanāca, tad reizēm atrada slēgtas durvis ar paziņojumu, ka sapulce pārceļta uz citu dienu. Lauku gandrīz vai feodālajā atkarībā no lielsaimniecības vadītāja vietējiem drošminiekiem neklājās viegli. Turklāt viņiem nebija cīņās ar interfronti gūta rūdījuma, jo līdz vēlēšanām pretinieks bija otrā pusē, ne pašu latviskajā ciematā vai kolhozā. Saorganizētas zemnieku vēstules plūda uz avīzēm. Tajās skanēja vaimanas, ka LTF gļēvi atstājusi Rīgu interfrontes un armijas kandidātu rokās un ka tāda rīcība apdraudot neatkarību vairāk nekā «sarkano baronu» ievēlēšana, kas tomēr esot pašu cilvēki. Pretinieku argumentācijā frontes mērķis – neatkarība gan netika apšaubīts, tikai uzsvērts, ka tā vēl tāla un nezināma nākotne, bet desu, to gan katram vajagot tūlīt. To nu tie Rīgas plānā galdiņa urbēji, visādi ziedoņi, kalniņi, beli vai kozakevičas nepratišot sagādāt. Tam vajadzīgi tādi vīri, kas zina, kurā kabinetā ko var izkārtot. Kad «Lauku Avīze» publicēja LLS atbalstāmo deputātu sarakstu pārī ar sāncensi no frontes, tad kolhozu priekšsēdētāji bija kļuvuši par vienkāršiem lauksaimniekiem, kas ar «zelta druvu arāju» īstumu nu stājās pretim frontes uzspiestajiem nelauksaimniekiem un funkcionāriem. [\[260\]](#)

Šī «kariņa» spožākais iznāciens bija Alberta Kaula televīzijas programmā nepieteiktā uzstāšanās tiešā ēterā vēlēšanu priekšvakarā. Viņa runa bija ne tikai agresīvi vērsta pret fronti kopumā, bet īpaši ķengāja Škaparu, Kinnu un mani. Sākot ar daudznozīmīgu – es nerunāšu par faktiem, kas ir manā rīcībā, bet... – Un tad sekoja pilnīgi meli. Kinna neuzturot savus bērnus, Škaparam tika pierakstītas nelietības, kuras tas esot pastrādājis savos partijas biedra jaunības gados, bet es tiku pataisīta par mākslas priekšmetu kontrabandisti. Kinnam tiešām bija bērni, un Škapars bija bijis kompartijas biedrs, un tur arī patiesība beidzās. Manā gadījumā tās nebija pat tik daudz. PSRS laikā pēc dzelzs priekšvara pacelšanas man divas reizes bija dota atļauja izbraukt uz ārzemēm – uz Indiju, pavadot latviešu tekstilmākslas izstādi, un uz Kanādu pie mātesbrāļiem. Abas reizes nekādu pārpratumu uz robežas nebija. Kur Kauls bija rāvis kontrabandas ideju? Negaidīti

iznācieni televīzijā ir Kaula kunga specialitāte. Otrs spožākais paziņojums sekoja pēc 1991. gada asiņainā janvāra notikumiem, kad «lielais saimnieks» šņaukādamies taisnojās latviešu tautai par savu saistību ar Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju.^[261]

1990. gada 5. februāris

Otrs nopietnākais frontes sāncensis sevi pieteica februāra sākumā. Tā bija priekšvēlēšanu savienība «Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku», kuras aicinājumu «Mūsu vienīgās dzimtenes, mūsu tēvzemes iedzīvotāji!» rotāja divdesmit viens «liela cilvēka» paraksts. Starp tiem bija arī frontes atbalstītais deputātu kandidāts A. Gorbunovs.^[262] Kā nejauši iemaldījušies šajā sabiedrībā izskatījās Ģirts Jakovļevs, Ābrams Kleckins un Jānis Stradiņš. Apvienība bija veidota pēc tā paša modeļa, kas jau vairākkārt Atmodas laikā bija izrādījies derīgs. Arī frontes veidošanās sākās ar spilgtu personību aicinājumu apvienoties. Šo pašu paņēmieni vēlāk izmantoja arī «Kluba-21» dibinātāji, 1993. gada beigās nākdami klajā ar līdzīgu apsveikumu tautai, kas būtībā bija paziņojums par elitāras politiskas grupas izveidošanos. Priekšvēlēšanu savienība vēlēšanu cīņā plānoja balstīties uz rajonu partijas komitejām un LLS. Ideoloģiskā sekretāra I. Ņezbera paraksts zem aicinājuma skaidri norāda, kurā iestādē meklējami šīs idejas autori un kāpēc Ņezbers konsekventi izvairījās pieņemt reformkomunistu priekšlikumu kļūt par viņu līderi. Līdzīga priekšvēlēšanu savienība «Vaba Eesti» jau darbojās Igaunijā, un tās uzdevumi un mērķi bija tādi paši kā Latvijā – ar spilgtu personību atbalstu saglabāt varu nomenklatūras rokās un ievēlēt tik mērenu parlamentu, cik vien iespējams. Lietuvā situācija bija atšķirīga, jo nacionālā kompartija 20. decembrī savā kongresā bija pieņēmusi lēmumu par izstāšanos no PSKP un baudīja augstu tautas uzticību. «Sajūdis» bija spiests ar to rēķināties vēlēšanu laikā. Priekšvēlēšanu savienība savā augstprātībā bija palaidusi garām to, ka situācija Latvijā ir kardināli mainījusies un partijas sašķeltības apstākļos savienība nevar rēķināties ar īstu atbalstu arī rajonu komitejās. To darbiniekus Rīgas rīkojumi maz interesēja, jo katru uztrauca paša nākotnes jautājums. Kā labā nosvērsies svaru kauss un ar ko turpmāk būs jāsadzīvo? Tāpēc ierēdņi izvēlējās drošāko taktiku – īsti neatbalstīt nevienu, bet atstāt sev atvērtas durvis kā uz fronti, tā pie «gaišajiem spēkiem». Priekšvēlēšanu savienības aicinājums bija novēlots, jo tobrīd frontes kandidātu saraksts bija ne tikai saskaņots, bet gandrīz apstiprināts. Tajā ielēkt vairs nebija iespējams, bet izvirzīt pašiem savus kandidātus – tam nepietika cilvēku resursu. Fronte daļu atbalstītāju jau bija «nosmēlusi». Otrkārt, lai cik ķildīga reizēm izskatījās mūsu lielā organizācija, tās vadībā bija spilgtas un līdzsvarotas personības, kuras, pateicoties darbībai frontē, bija kļuvušas plaši pazīstamas Latvijā. Mēģinājums cilvēkus apzīlbināt ar divdesmitvieninieka vārdiem vairs nestrādāja, jo frontes vadības komanda neatpalika ne pazīstamības, ne kvalitātes ziņā. Turklāt mūsu

trumpis bija vēlētājus vienmēr valdzinošais oficiālās varas opozīcijas statuss, kamēr liela daļa priekšvēlēšanu savienības pārstāvju piederēja pie valdošās elites.

Šīs sakarības ir viegli saskatāmas pēc desmit gadiem, bet tobrīd aina tik iedrošinoša nelikās. Jutāties pamatoti satraukti. E. Veidemanes vārdiem runājot: «Šis aicinājums ir nomests cimds LTF priekšā, un tas ir viens no bīstamākajiem šobrīd – tam ir ļoti skaisti raksti.»^[263] Raksti bija skaisti. Misēkli tajos bija grūti atklāt. Izcilas personības, krāšņa, prātīga un nacionāliem epitetiem piebārstīta valoda. Latvietības apliecinājumi. Priekšvēlēšanu savienība presē un sapulcēs sevi uzdeva gandrīz vai par Nacionālās glābšanas padomi. Nu gluži kā 1918. gadā, kad Latvijas izcilākie prāti apvienojās un, stāvot pāri partijai nesaskaņām, nodibināja Latvijas Tautas padomi, kas 18. novembrī pasludināja Latvijas valsti. Tā arī savienības pārstāvji sevi stādīja priekšā, kā vienīgos, kam pa spēkam LTF, LNNK, Pilsoņu kongresa un citu politisko organizāciju sašķelto tautu apvienot un izvest cauri briesmām. Savienības pārstāvji izvairījās atbildēt uz reizēm skanošo jautājumu, kāpēc nācijas vienotāji ignorē lielāko sabiedrisko organizāciju – fronti un vai tikai savienība nav veidota kā frontes pretspēks. LTF vadītājiem uz jautājumu, kāpēc viņi nav starp parakstītājiem, bija viegli atbildēt, jo ne Īvānam, ne Godmanim, ne kādam citam nebija piedāvāts šo aicinājumu parakstīt. Savienības cīņas stils bija atturīgāks nekā Lauksaimnieku savienībai, kura nolaidās līdz prastam ķengu līmenim. Divdesmitvieninieka pārstāvji lietoja aizplīvurotāku valodu. Esot rūpīgi jāskatās, lai vēlreiz neatkārtojas tas, kas notika pēc Oktobra revolūcijas, kad jau liberalizēto cara režīmu nomainīja asiņaina proletariāta diktatūra. Arī tagad varot iznākt, ka pēc liberalizētā kompartijas režīma nākot jauna diktatūra. Tika arī atgādinātas vēstures paralēles, ka padomju režīms tādu krahu piedzīvojis tāpēc, ka ignorējis lojālos cara speciālistus, kuri ar savām zināšanām varējuši palīdzēt jaunajai valstij. Tas nu bija caurspīdīgs mājiens liberālkomunistu un nomenklatūras labā. Tomēr jau februāra beigās fronte pārlicinājās, ka priekšvēlēšanu savienībai pietrūkst elpas turpināt vēlēšanu maratonu. Tā vēl no sevis izspieda pāris paziņojumu un tad apklusā uz visiem laikiem.

1990. gada februāris – marta pirmā puse

Apzināti vai neapzināti abiem galvenajiem frontes sāncensiem līdzspēlēja Republikāņu partija, «Helsinki-86» un LNNK galēji labējie, kas aicināja boikotēt Augstākās padomes, ko viņi dēvēja par «okupācijas pašpārvaldes orgānu», vēlēšanas. Arī Pilsoņu komiteja, neskatoties uz tās vadītāju kandidēšanu, savas aktivitātes nepiebremzēja un 14. martā – tikai četras dienas pirms vēlēšanām – paziņoja par savas konferences sasaukšanu 21. martā. Lauksaimnieku savienība un priekšvēlēšanu savienība bija frontes sāncensī, bet mūsu kopīgais pretinieks bija apvienotais kompartijas konservatīvo un interfrontes bloks.

Viņi cerēja uz vēlētāju atbalstu Latgalē, galvenokārt Daugavpilī un Rēzeknē, un, protams, Rīgā, kur pēc vietējo padomju vēlēšanām gan izredzes bija krietni sašķobījušās. To interī uzskatīja par labojamu lietu, vajadzēja tikai spēcīgāk darbināt antifrontiskās un antilatviskās propagandas mašīnu. Aicinājums uz vēlēšanu boikotu bija adresēts galvenokārt latviešu vēlētājiem. Ja tam būtu panākumi, tad galvenie vinnētāji būtu interī, kas bez grūtībām iegūtu mandātus sevis uzcerētajos apgabalos. Bešā nepaliktu arī LLS un priekšvēlēšanu savienība, kas sev paņēmtu laukus. Pilsoņu komitejas aktivitātes bija gards kumosīņš interfrontei un tās partneriem, kuri jau tāpat bija avīzes piekļieguši par gaidāmajām šausmām, ja fronte nāks pie varas: deportācijas, krievu valodas aizliegšana, nabadzība, jo māte barotāja PSRS pārtrauks piegādes. Īpašu uzsvaru interī lika uz Rīgu un Daugavpili, arī Rēzekni, kur nu jau piemirstais, bet līdz PSRS sabrukšanai plaši pazīstamais un reakcionārāko armijas daļu pārstāvošais pulkvedis Viktors Alksnis solīja, ka Latvijas izstāšanās gadījumā no Padomju Savienības tā nevilcināsies rīkoties tāpat, kā ASV to darīja Panamā. Tātad – bruņota intervence! CK otrais sekretārs V. Soboļevs Alksnim piepalīdzēja kūdīt Latgali uz autonomijas izveidošanu un pat pievienošanos KPFSR vai Baltkrievijai. Esot jāorganizējas savu tiesību aizstāvībai un jāiet ielās ar protesta gājieniem, tomēr «masas bija pasīvas un neorganizējās». Cilvēki bija piesardzīgi. Dziesma par autonomiju nebija jauna, tā skanēja jau kopš frontes izveidošanās. Līdzīgu vilka Igaunijas interī Narvā. 1998. gadā franču laikrakstā «Le Monde» ar labpatiku izlasīju rakstu, kurā bija stāstīts par dzīves līmeņa atšķirībām kaimiņpilsētās Narvā un Ivangorodā. Tās iedzīvotāji vācot parakstus, lai pievienotos Igaunijai! Diez vai toreiz tāds pagrieziens varēja ienākt prātā autonomijas sludinātājiem. Domāju, ka arī daugavpiliešus šodien vairs nevarētu iekārdināt Krievijas posta ainas.

Par Latgali partijnieki kļūdījās, jo frontes pusē bija tāds varens sabiedrotais kā katoļu baznīca un vecticībnieku draudzes. Arī ar krievu pareizticīgās baznīcas atbalstu viņi nevarēja pilnībā rēķināties, jo arī tajā bija sācies attīrīšanās process un mācītāju vidū bija gar īdznieki, kam bija nepieņemams padomju režīms un laicīgās varas nemitīgā kontrole pār baznīcu, tāpēc viņi simpatizēja frontei. Pats bīskaps Aleksandrs Kudrjašovs bija no Latgales puses. Protams, viņam bija jāpakļaujas Viskrievijas patriarham Aleksijam, kurš neatļāva atbalstīt padomju valsts grāvējus Baltijā, tomēr no privātām sarunām ar bīskapu zinu, ka viņš labi atcerējās savu vecāku stāstus par neatkarīgo Latviju. Vēl pavasarī, PSRS tautas deputātu vēlēšanu laikā, katoļu baznīcas atbalsts bija diskrēts un piesardzīgs. Tās vadība pēc padomju gados piedzīvotajām represijām un oficiālā ateisma neuzdrošinājās darīt neko, kas varētu apdraudēt tik grūti nosargāto baznīcu. Pēc 1989.gada vasaras notikumiem un vājinoties kompartijas varai, rudenī katoļu baznīca jau atklāti pārgāja

frontes pusē. Savu «Balsojiet par LTF kandidātiem!» tā vairs nečukstēja ticīgajiem ausī, bet sludināja no kanceles. Šajā periodā man bija daudz tikšanos ar viņa eminenci, arhibīskapu Jāni Pujātu, Rīgas katoļu semināra vadītāju bīskapu Vilhelmu Ņukšu, Aglonas bazilikas dekānu Onckuli un citiem garīdzniekiem. Es biju neticīga un gandrīz neko par ticības dziļāko būtību nezināju. Mākslas akadēmija, manuprāt, bija vienīgā padomju augstskola Latvijā, kur studentiem bija tā privilēģija pamatīgi apgūt Bībeles sižetus un ikonogrāfiju. To nepazīstot, mākslas vēsture ir nesaprotama. Šī pieredze manās acīs baznīcu un tās pārstāvjus pacēla lielos augstumos. Šo iespaidu vēl nostiprināja mācītāja Jura Rubeņa personība. Tā gaišā, cēlā aura, kas staroja ap viņu. Viņš ir vienreizējs cilvēks. Viens no tiem, kurš otrā atraisa tās labākās jūtas un kura klātbūtnē gribas pilnveidoties, tuvoties tai pasaulei, kurā mīt Jura paša gars un kuras bezgalīgajās dimensijās viņš tik saprotamā un vienkāršā valodā māc ielikt mūsu ikdienas kaislības un mazās nelaimītes.

Kad frontes uzdevumā sāku savas tikšanās ar dažādu konfesiju garīdzniekiem, tad manu iekšējo noskaņojumu varētu raksturot kā dziļu bijību pret šiem vīriem. Es nebiju sagatavota saprast, ka viņi, tāpat kā es, ir dzīvi cilvēki, ar savu raksturu un sadzīvi. Laikam sagaidīju, ka mūsu sarunas risināsies tādā pašā piepaceltā stilā, kā svētie sižeti attēloti baroka gleznās vai gotisko ciešanu ciklos. Liels bija mans pārsteigums, ka tikšanās bija ļoti lietišķas. Pirmā sastapšanās ar Aglonas bazilikas dekānu vairāk izskatījās pēc viduslaiku cienīgas intrigas. Es viņam piedāvāju frontes kandidātu, viņš man – citu, no «gaišajiem spēkiem». Beidzot vienojāmies, un šo vienošanos apstiprināja man dāvāts Aglonas Dievmātes medaljons. To glabāju vēl tagad. Luterāņu baznīca, īpaši jauno mācītāju izveidotā un vajātā grupa «Atdzimšana un atjaunošanās» fronti atbalstīja atklāti no tās pirmsākumiem, un šis atbalsts kļuva vēl vērienīgāks pēc jaunās sinodes ievēlēšanas 1989. gada aprīlī un jaunā arhibīskapa Kārļa Gailīša stāšanās amatā. No Pasaules luterāņu federācijas 8. asamblejas Latvijas luterāņu baznīcas delegācija atgriezās ar Rezolūciju par Baltijas valstīm.^[264] Sakritības pēc tā tika pieņemta 8. februārī, tātad vēlēšanu kampaņas laikā, un kļuva par vēl vienu argumentu par labu fronteī. Fronti atbalstīja arī apmēram septiņdesmit astoņdesmit tūkstoši^[265] vecticībnieku, kuri Rīgā un Latgalē dzīvoja kopš baznīcas šķelšanās Krievijā 17. gadsimtā. Vecticībnieki nebija padomju varas draugi, jo uzskatīja režīmu par bezdievja valstību. Viņi vēlējās, lai atgriežas tie laiki, kad viņi Latvijā bez šķēršļiem varēja piekopt savu ticību un dzīvesveidu, jo padomijā viņiem klājās daudz grūtāk nekā pareizticīgajai baznīcai, kura greizsirdīgi turpināja Pētera Pirmā laikā uzsāktu cīņu pret šķeltniekiem. Vairākkārt apmeklēju Grebenščikova draudzes lūgšanu namu un tikos ar svēto tēvu Jāni Miroļubovu. Jau pirmoreiz tiekoties, uz mani lielu iespaidu atstāja viņa personība. Viņa ārējais veidols bija tik vienkāršs un sarunu biedru iedrošinošs. Nekā

no reliģiskas neiecietības vai dogmatisma, ko padomju stereotips pierakstīja vecticībniekiem. Jānis Mirolūbovs bija izcilas kultūras un plašu zināšanu cilvēks, kurš baudīja augstu autoritāti ne tikai savā draudzē, bet arī Latvijas krievu inteliģencē. Iegūt tādu sabiedroto fronti bija liela lieta. Klusais vēlējums balsot par frontes sarakstu, kas no Rīgas vecticībniekiem aizceļoja uz Latgales pusi, atņēma mandātu ne vienam vien partijniekam.

1990. gada 6. februāris

Asās ideoloģiskās cīņas apstākļos valde pieņēma detalizētu vēlēšanu sagatavošanas propagandas un kontrpropagandas plānu^[266], kā presē un citos masu informācijas līdzekļos mērķtiecīgi strādāt ar atsevišķām iedzīvotāju grupām: jauniešiem, lauciniekiem, inteliģenci, «pilsoņiem», boikotētājiem, svārstīgajiem, LLS piekritējiem, reformkomunistiem, nelatviešiem utt. Mērķis bija maksimāli neitralizēt pret fronti vērsto kampaņu un noskaņot ar precīzi adresētiem lozungiem vēlētājus par labu mūsu kandidātu sarakstam. Valde apstiprināja arī konkrētus atbildīgos par katra plāna punkta īstenošanu. Pāršķirstot februāra un marta pirmās puses presi un zinot propagandas plāna uzdevumus, tūlīt redzams, kā palielinās publikāciju skaits par vēlēšanu cīņu demokrātijas apstākļos un par to norisi Igaunijā un Lietuvā. Daudz tiek rakstīts par saukļa «Visu varu padomēm» patieso saturu un frontes gatavību kļūt par instrumentu, kas beidzot to īsteno un varu tiešām nodod tautai. Kā pretmets armijas varas draudiem tiek skaidrota nevardarbības filozofiju. Ļoti svarīgi bija cilvēkiem palīdzēt atbrīvoties no mānīgajām ilūzijām par nacionālkomunismu, norādīt uz lauku un pilsētas nomenklatūras savtīgajām interesēm neatkarīgi no viņu nacionālās piederības,. Boikotētājus un «pilsoņus» varēja ietekmēt tikai viņu autoritātes, tāpēc LNNK vadītāji savās intervijās skaidroja, kāpēc nedrīkst boikotēt vēlēšanas. Šī masīvā un labi sagatavotā kampaņa guva panākumus, un par to liels paldies pienākas vēlēšanu centra propagandas grupai, ko vadīja žurnāliste Dace Terzena un viņas vietnieki Vilnis Meliņš, Anta Buša un Vita Pētersone. Viņiem bija daudz palīgu, jo katrā preses izdevumā, radio un televīzijā bija frontes atbalsta grupa un savs atbildīgais par vēlēšanām. Ar viņu palīdzību frontes pasūtītie raksti tika operatīvi publicēti. Propagandas grupa arī koordinēja šo procesu, lai publikācijas vienpusīgi neatkārtotos un nedublētos. Kad martā sākās pēdējais priekšvēlēšanu kampaņas etaps, tad katram frontes kandidātam bija skaidri zināms, kurā avīzē un kad par viņu parādīsies raksts. Lielāko smagumu iznesa «Atmoda» un «Padomju Jaunatne» – no 1990. gada tā turpinājās kā «Latvijas Jaunatne». 2. aprīlī par godu avīzes divpadsmitstokstošajam numuram un pateicībā par lielisko sadarbību un atbalstu, ko saņēmām no frontes veidošanās pirmajām dienām, valde apbalvoja redakciju ar LTF balvu. To bronzā bija darinājis tēlnieks Viktors Šušķēvičs. Balva attēloja

pusloka ailē ietvertu, augstcilnī veidotu tautumeitas figūru, kura atradās it kā zem jumta, ko simbolizēja frontes emblēma jumis. «Latvijas Jaunatne» saņēma balvu ar otro numuru. Pirmo fronte pasniedza aktierim Ēvaldam Valteram. [\[267\]](#)

1989. gada 4. marts

Īpaši grūts bija jautājums, kā neutralizēt to melu un dezinformācijas plūsmu, kas gāzās pār nelatviešiem. Šī darba daļa fronteī vienmēr bija vājākais punkts. Tam ar Nacionālo kultūras biedrību asociācijas aktīvistiem vien bija par maz. Fronte savulaik bija veicinājusi Strādnieku savienības izveidošanos, tomēr tai nepietika cilvēku resursu un organizētības, lai efektīvi darbotos rūpniecības uzņēmumos, kur koncentrējās lielākā, pasīvākā un arī mazāk ziņošā cittautesu vēlētajū daļa. Jūtot, kā pastiprinās dezinformācijas kampaņa Rīgā, Daugavpilī un Rēzeknē, LTF Dome 4. martā pieņēma paziņojumu, kurā mēģināja atkārtoti izskaidrot organizācijas darbības principus un mērķus nacionālās politikas jomā. [\[268\]](#) Vārdi bija pareizie, tikai fronteī nebija pietiekami līdzekļu, lai tie sasniegtu cittautesus un izsistos cauri aizdomīguma bruņām, kuras bija radijusi «Sovetskaja Latvija» un vissavienības prese un televīzija. Pietika ar kāda radikāļa neuzmanīgu izteikumu, ko tūlīt pārtvēra un plaši tiražēja fronteī nedraudzīgie masu informācijas līdzekļi, lai pierimušais cittautesu nemiers uzliesmotu no jauna. Ar fronti sadarbojās «Sovetskaja Molodež», kas tolaik bija viena no progresīvākajām avīzēm visā PSRS un baudīja augstu krieviski lasošo lasītāju uzticību. Avīze regulāri publicēja labvēlīgus rakstus par frontes atbalstāmajiem kandidātiem, skaidroja Latvijas vēstures un valstiskās neatkarības jautājumus, kā arī atmaskoja melus un sadomājumus, kurus izplatijā par fronti un tās idejām. Tomēr avīzes skaidrā balss pazuda naidīgi noskaņoto vissavienības izdevumu plūsmā, kuri paši sacerēja savus izdomājumus vai publicēja savu korespondentu Latvijā rakstīto. Mums simpatizējoši cilvēki strādāja arī radio un televīzijas krievu programmās, tomēr viņu ieguldījums nespēja pārmākt centrālās televīzijas ietekmi, jo tā bija gandrīz vienīgā, ko skatījās nelatvieši. Redzot, ka krievu «Atmodas» pārāk liela tirāžas daļa aizplūst ārpus Latvijas, pāris mēnešus pirms vēlēšanām valde noteica minimumu, kam jāpaliek Latvijā, kā arī nolēma, ka laikraksts pastiprināti izplatāms darba vietās – ja vajadzīgs, arī par velti. Tika pieņemti darbā avīžu puikas un meitenes. To Rīga nebija pieredzējusi kopš neatkarības laikiem. Viņi klaigādami skraidīja pa Rīgas ielām, vicinot kārtējo «Atmodas» numuru. Tā mobilizēties mūsu pretinieki nespēja. Pēc vēlēšanām sakarā ar «Sovetskaja Molodež» četrdesmit piekto pastāvēšanas gadskārtu un pateicībā par veiksmīgu sadarbību un ieguldījumu nacionālās saskaņas veicināšanā fronte nolēma redakcijas kolektīvu apbalvot ar LTF balvu. Tai bija trešais kārtas numurs.

1989. gada 3. februāris

Lai gan deputātu kandidātu izvirzīšana noslēdzās tikai 18. februārī, tomēr par frontes aktīvās vēlēšanu kampaņas sākumu uzskatāma 3. februāra Domes sēde. LTF izmantoja kritiku par atklātības trūkumu, kas izskanēja pēc iepriekšējās sēdes, lai pieprasītu sēdes translāciju tiešajā ēterā televīzijā. Apzinoties šīs sēdes nozīmīgumu, visi debatētāji bija sagatavojušies kā izrādei: disciplinēti, konstruktīvi un saturīgi tika apspriestas priekšvēlēšanu platformas sadaļas. Tās projekts bija nopublicēts dienu pirms tam «Latvijas Jaunatnē». Platformas ievadā bija liktas rindas no Raiņa dzejoļa «Jaunais laiks», kas cēla tiltu uz gadsimta sākumu, kad ar cerībām un grūtībām Latvija sāka savu ceļu uz sevis apzināšanos un savas valsts radīšanu. Nu trešo reizi bijām nonākuši šajās cerību krustcelēs. Pati platforma bija īsa un kompakta – ievads un sadaļa «Mūsu tuvākie uzdevumi», kur izvērstāk bija aplūkots frontes frakcijas paveicamais pēc ievēlēšanas Augstākajā padomē politiskajā jomā, nacionālajā politikā, ārpolitikā, tautsaimniecībā un sociālajā politikā. Pēdējā sadaļa bija visplašākā. Manuprāt, šis dokuments vispār bija saīsināms līdz vienai rindkopai: «Mūsu mērķis – neatkarīga Latvijas valsts, kas turpina un attīsta Latvijas republikas demokrātiskās un parlamentārās tradīcijas. Neatkarīgai Latvijai jāklūst par politiskās līdztiesības un brīvības valsti. Latvijas valstij jāgarantē tās iedzīvotājiem sociāli ekonomiskās, politiskās un personiskās tiesības un brīvība neatkarīgi no viņu nacionālās, reliģiskās un partijas piederības.»^[269] Viss pārējais, par ko debatēs runāja I. Godmanis, M. Vulfsons, J. Škapars, A. Krastiņš, I. Kalniņš un daudzi citi domnieki, bija atkarīgs no tā, vai fronte izdosies īstenot galveno politisko mērķi – atjaunot Latvijas neatkarību.

Man bija jārūnā par LTF politiku kultūras jomā, lai gan priekšvēlēšanu platformā tā vispār nebija aplūkota. Nezin kāpēc biju ļoti uztraucusies, lai gan biju pieradusi runāt publikas priekšā. Kad uzkāpu tribīnē, nepareizi paņēmu elpu un tā arī līdz savas runas beigām netiku vaļā no balss saišu spazmām. Mavriks Vulfsons pēc tam brīnījās, ka viņš gan neesot varējis iedomāties mani uztraukušos. Jā, to laikam daudzi nebija varējuši iedomāties. Arī es pati. Kopš tā laika man nozīmīgos brīžos balsenes spazmu sindroms atkārtojas. Visdramatiskāk to izjutu 1994. gadā, kad Vīnē, ANO pasaules cilvēktiesību konferencē, savas uzstāšanās priekšvakarā saslima ārlietu ministrs Andrejevs un man vajadzēja viņa vārdā runāt no lielās tribīnes. Arī tas man nebija nekas jauns, jo daudzkārt ANO konferencēs to biju darījusi, tomēr jau ar vārdiem «Augsti godātais priekšsēdētāja kungs!» sapratu, ka tūlīt, tūlīt balss pazudīs. Ar milzīgu piepūli piespiedu balss saites kustēties vēl piecpadsmit minūtes, līdz beidzu. Tad balss pazuda, bet tam vairs nebija nozīmes.

Atgriezoties pie manis teiktā par LTF deputātu darāmo kultūras labā, ar sarūgtinājumu jāsecina, ka ne LTF, ne arī nākamo ievēlēto partiju deputāti nav būtiski mainījuši savu attieksmi pret kultūru. 5. Saeimas vēlēšanu laikā piekritu strādāt «Latvijas ceļa» kampaņai. Arī viņu programmā sākotnēji nebija paredzēta sadaļa par kultūru. Ar grūtībām izdevās pierādīt tādas nepieciešamību un mūsu vēlētāju īpašo jūtīgumu pret šo sfēru. Tad V. Birkavs palūdza, vai nevaru to uzrakstīt, ko arī izdarīju. Manis rakstītais gandrīz bez labojumiem iegāja «Latvijas ceļa» vēlēšanu platformā, bet pēc nākšanas pie varas vēlētājiem solītais tika piemirsts. Tieši «Latvijas ceļa» valdība pieņēma nesaprotamo lēmumu likvidēt Kultūras ministriju, jo, lūk, Vācijā ar kultūru nodarbojoties katra federālā zeme pati, bet ārējie kultūras sakari esot Izglītības ministrijas un Ārlietu ministrijas ziņā. Cik Vācijā ir iedzīvotāju un cik Latvijā!? Ja valsts pietiekami nesubsidēs nacionālo kultūru, tad tās vienkārši nebūs. To fiziķiem un matemātiķiem gan vajadzētu zināt, cik atšķirīgi darbojas lielo un mazo skaitļu likumi. Vēlāk gan cita «Latvijas ceļa» valdība Kultūras ministriju atjaunoja. Valdības nāk un iet, bet vēl joprojām to aizkulisēs laiku pa laikam uzvirno doma apvienot milzīgā ministrijā visas jomas, kas saistītas ar cilvēka gara izpaušmi, – izglītību, zinātņi, kultūru.

No šī klejojuma pa Vīni un kultūrpolitikas jautājumiem atgriezīšos pie vēlēšanu kampaņas. Tikko bija reģistrēti visi kandidāti, tā fronte no saviem atbalstāmajiem prasīja parakstīt apņemšanos darboties parlamentā saskaņā LTF priekšvēlēšanu platformas principiem. Tas būtībā bija LTF frakcijas sākums. Šo dokumentu, kurš parādīja, cik plašus demokrātiskus spēkus pārstāv frontes saraksts, «Latvijas Jaunatne» publicēja 3. martā. [\[270\]](#) Saraksta noslēgumā ir piezīme, ka apņemšanos ir parakstījuši arī deputātu kandidāti, kurus nav izvirzījusi LTF, bet kuri atbalsta LTF platformu. Šī piezīme ir labākais apliecinājums, kā pakāpeniski bija nostiprinājušās frontes pozīcijas. Kārtējo pārsteigumu sagādāja A. Gorbunovs. Pēdējā brīdī viņš lūdza atsaukt savu parakstu, bet M. Steins ar Daiņa svētību izlikās, ka vairs nekas nav maināms.

1990. gada februāris-marts

Svarīga kampaņas sastāvdaļa bija deputātu tikšanās ar vēlētājiem. Šīs sanāksmes fronte pārvērta par interesantiem pasākumiem, kuros piedalījās Rīgas teātru aktieri un populāri mūziķi. Laukos vēl pavasara darbi nebija sākušies un vēlētāji varēja atļauties sev tādu izklaidēšanos. Kultūras komisijas referentei Antrai Miķelsonei Vecpilsētas ielā rakstāmgalda nebija, un viņa kampaņas kultūras programmu koordinēja no I. Kalniņa vadītās Mūzikas biedrības sekretariāta. Daļa deputātu kandidātu paši sev sarūpēja izklaides programmas dalībniekus, bet lielais vairums Antrai zvanīja pēdējā brīdī, pat naktī uz mājām un atvainodamies stāstīja, ka tikko saņēmuši ziņu no sava vēlēšanu apgabala, ka ir

atrastas telpas sapulcei un jābrauc jau nākošajā dienā. Tad nu Antra sazinājās ar aktrisi Dinu Kupli, režisoru Arni Ozolu vai Nacionālā teātra direktoru Māri Jaunozolu un sāka piņķerīgo «aģitbrigādes» veidošanu. No mūziķiem atsaucīgākie bija Ainars Mielavs un Austrā Pumpure. Visi Antras uzrunātie ķērās pie savu telefona grāmatiņu pārlūkošanas un zvanīja savējiem. Vienmēr izdevās kādus entuziastus atrast, un neviena frontes priekšvēlēšanu sapulce nepalika tukšā. Visi mākslinieki un mūziķi uzskatīja par goda lietu palīdzēt fronteī un par to neprasiā nekādu atalgojumu. Cik stundu pa grubuļainiem lauku ceļiem nav kratījušies mūsu izcilie aktieri Harijs Liepiņš, Mudīte Šneidere un Vera Gribača! Vairs ne tik jauni cilvēki, bet visdedzīgākie frontes atbalstītāji. Tādā ugunsdzēsības režīmā pagajā priekšvēlēšanu pēdējais mēnesis.

Tomēr deputātu kandidāta tikšanās ar vēlētājiem nebija koncerts vai dzejas vakars. Vispirms tā bija nesaudzīga pretimstāvēšana un sacensība par vēlētāju simpātijām. Tiem, kuri nebija tik spēcīgi publiskā diskusijā, valde sūtīja līdzī kādu no locekļiem. Ar vietējā koordinācijas centra un deputāta uzticības personu palīdzību tika sagatavoti āķīgi jautājumi, kurus piespēlēja savējiem zālē. Tāpat kā mūsu sagatavotie jautātāji tērpīnāja sāncensu kandidātus, tā viņējie – mūsējos. Viens no biežāk skanošajiem bija LLS jautājums, kāpēc rīdzīnieki nebalotējas galvaspilsētā un kā rakstnieks, skolotājs, ārsts vai žurnālists zinās strādāt parlamentā pie likumiem, ja neko nezina par tautsaimniecību un lauksaimniecību. Tā kā mūsu sāncensī mēģināja sevi pasniegt par tiem īstajiem cilvēkiem no tautas ar tām īstajām zināšanām, tad fronte neilgi pirms vēlēšanām izplatīja deputātu kandidātu sarakstu salīdzinošo analīzi. No izvirzītajiem 325 kandidātiem, kurus LTF sadalīja pēc principa «mēs» un «pārējie», neatdalot «gaišos» no PSKP-interfrontes bloka, iegūtie dati bija atmaskojoši. Partijnieki, kas tā plātījās ar savu proletariāta pārstāvniecību, bija izvirzījuši tikai divus strādniekus. Arī LLS negāja labāk, jo zemnieku viņu atbalstīto kandidātu sarakstā tikpat kā nebija. Vieni kolhozu priekšsēdētāji un padomju saimniecību direktori. Fronte atbalstīja tikai divus PSKP vadošos darbiniekus, kamēr mūsu konkurenti varēja lepoties ar trīsdesmit lielkalibra partijniekiem. Lai arī kā fronti kritizēja par sava saraksta publicēšanu, arī mūsu sāncensī un pretīnieki izšķīrās darīt to pašu. Mēs viņus bijām izprovocējuši. LLS savu kandidātu sarakstu publicēja 15. martā^[271], un tajā bija arī daži LTF atbalstītie deputāti. «Jedinstvo» ar savējo «izlasi» iepazīstīnāja 13. martā^[272], bet «Sovetskaja Latvija» publicēja pilnīgu PSKP-interfrontes kandidātu sarakstu.^[273] Priekšvēlēšanu savienībai «Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku» sava saraksta nebija, bet tika publicēts paziņojums^[274], kurā bija izklāstīti principi, kādus deputātu kandidātus savienība atbalsta. Tas nu bija tik vispārīgs «labo nodomu» dokuments, ka to tikpat labi

varēja attiecināt kā uz LLS, tā LTF kandidātiem. Pēc tam neviens nekad neko par šo savienību nav dzirdējis.

1989. gada marta pirmā puse

Marta sākumā vēlēšanu kampaņa iegāja savā pēdējā, izšķirošajā stadijā. Tam fronte veltīja visus savus finansu un cilvēku resursus. Frontes grāmatvedības dokumentos mēģināju apkopot ziņas, cik izmaksāja vēlēšanu kampaņa, bet biju spiesta atteikties no sava nodoma, jo tas prasīja pārāk daudz laika. Lai paliek kāda cita ziņā pārskaitīt šīs rēķinu un kvīšu, čeku un aktu kaudzes. Arhīvam tos vajadzētu saglabāt ilgāk, nekā to nosaka «Valsts tipveida dokumentu glabāšanas termiņu saraksts»^[275], jo tie nav parasti grāmatvedības dokumenti, kas norakstāmi pēc piecu vai desmit gadu glabāšanas. Tā ir vēsture. Šie dokumenti ir frontes biogrāfija, kur pēc algu sarakstiem un līgumiem var pārliedzināties, kas un kad ir strādājis frontē. Kvīšu grāmatiņās atrodami to daudzo ziedotāju vārdi, kuriem pateicoties fronte varēja darboties. Tur var izsekot, kādas citas sabiedriskās organizācijas fronte ir materiāli atbalstījuši, lai tās izveidotos un nostiprinātos. No šiem dokumentiem var uzzināt, cik godīgi mēs esam bijuši. Priekšstatu par vēlēšanu kampaņas izdevumiem var iegūt ar dažu raksturīgu piemēru palīdzību. Kopumā līdz 1990. gada 1. aprīlim sešos mēnešos ir ieņemti 950 tūkstoši rubļu, no kuriem ziedojumi veido 800 tūkstošus.^[276] Cits skaitlis, kas var dot priekšstatu par kampaņas izdevumiem ir tie 204 tūkstoši rubļu, kurus fronte ziņoja 18. novembra manifestācijā un kurus nenodeva bankā, bet ieslēdza seifā, lai būtu skaidra nauda vēlēšanu izdevumiem. No finansu disciplīnas viedokļa tas bija pārkāpums, bet mums bija jānodrošinās, lai ārkārtējā situācijā, ja bankā tiek bloķēts organizācijas konts, kampaņas turpināšanai nauda būtu. Katrreiz, kad vēlēšanu centra pārstāvji ieradās ar kārtējo rēķinu kaudzīti, mūsu grāmatvede Vija Kupcova atslēdza seifu un noskaitīja naudu. Trešais skaitlis, kas stāsta par kampaņas izdevumiem, ir sešos mēnešos līgumdarbiem izdotie 160 tūkstoši rubļu.^[277] Par visu bija jāmaksā. Par materiāliem un papīru reklāmozdevumiem, tipogrāfijām par iespieddarbiem, auto bāzēm par transportu deputātu kandidātu un aģitācijas brigāžu vadāšanai. Avīzēm un žurnāliem bija jāpasūta raksti, jāmaksā par deputātu fotoportretiem. Bija daudz brīvprātīgo, bet, neskatoties uz to, rubļi ripoja.

Rubļi pārvērtās aģitācijas kampaņā, un tā mainīja Rīgas un pārējo Latvijas pilsētu izskatu. Rīgas galvenā pasta ēkas fasādei pāri bija pārstiepts milzīgs audekls ar palielinātu frontes vēlēšanu plakātu. Mazāki plakāti bija vai visos stūros. Tā piestiprināti, lai tos nevarētu noplēst vai sabojāt. Šajā ziņā sevišķi pateicīgi bija veikalu skatlogi, kur tos varēja piestiprināt pie iekšējās rūs un neviens nedraugs tiem netika klāt. Katrā vēlēšanu apgabalā bija izlīmēti attiecīgā kandidāta portreta plakāti, kur bija izklāstīta arī viņa

darbības programma. Papildus vēlētāji pastkastītē saņēma bukletu ar kandidāta īso programmu un vairākām fotogrāfijām, kur pretendents bija redzams darbā, atpūtā un ģimenes lokā. Dažas dienas pirms vēlēšanām pastkastītēs bija iemesta deputāta parakstīta pastkarte, un katrs kandidāts parakstīja tieši tik pastkartītes ar savu portretu, cik apgabalā bija vēlētāju. Tad vēl bija neitrālāka velte – kalendārs ar frontes simboliku un atgādinājumu, ka apgabalā X balotējas frontes kandidāts Y. Šo milzīgo dažādo papīru blāķi drukāja Talsu tipogrāfijā, Rīgā pie Gata Gundara un Cēsīs pie Aivara Zvirbuļa. Šodien mani kaitinātu tāda uzbāzība, bet toreiz tas bija kaut kas jauns un nepieredzēts, turklāt vēlētājiem vēl nebija apnikušas vēlēšanas, un viņi ar interesi lasīja, ko tad tā Kalniete vai Škapars mums te sola. Laikrakstos kā Rīgā, tā rajonos pēc saskaņota grafika parādījās raksti par katru kandidātu. Radio katru dienu atkārtoja LTF reklāmu, kas beidzās ar vārdiem: «Šodien vēlēšanas. Neaizgulies! Izvēlies!» Avīzēs parādījās dažādi pamudinoši aicinājumi, kā, piemēram: «LTF atgādina! Līdz vēlēšanām – 6 dienas. Pasivitāte ir strupceļš. Aktivitāte – ceļš. Ikviens no jums vēl var ietekmēt vēlēšanu rezultātus!»^[278] Kandidāti jau bija izgājuši cauri televīzijas dzirnām un izmantojuši sev atvēlēto oficiālo laiku, kas saskaņā ar vēlēšanu nolikumu bija paredzēts visiem vienāds – ne vairāk par pusotrām vai divām minūtēm. Iedomājos, kā skatītāji garlaikojās, stundām skatoties uz mūsu runājošajām galvām, jo lielākajai daļai pretendentu nebija ne mazākās televīzijas pieredzes, uztraukums mūsu sejas pārvērtā nedabīgās maskās un mēs izskatījāmies muļķīgi. Un ko gan var pateikt pusotrā minūtē? Tāda lozungu skandināšana vien iznāk. Tomēr lielā zalve atskanēja desmit dienas pirms vēlēšanām.

Februāra sākumā Rīgas videocentrā fronte pasūtīja 50 sekundes ilgu reklāmas rullīti. Videocentrs pats apņēmās nodrošināt tā demonstrēšanu un par to noslēdza līgumu ar televīziju. Kad Mārtiņš Brauns un Andris Slapiņš bija tikuši ar savu uzdevumu galā, kādu vakaru pēc valdes sēdes visi kopā devāmies uz videocentru «darbu pieņemt». Reklāmas rullītis bija interesants, bet tam pietrūka sprieguma. Tad Slapiņš ierunājās, ka viņi varot piedāvāt vēl divus variantus, bet bažījoties, vai nebūšot pārspīlēts. Lūdzām, lai parāda. Tikko ekrānā sāka skanēt Mārtiņa Brauna mūzikas pastarās tiesas bazūnēm līdzīgie akordi un tuvplānā parādījās smagie armijas zābaki, kas monotonā un trulā ritmā nepārvarami soļoja virsū skatītājam, tā tūlīt sapratām, ka īstais ir atrasts. Man, un domāju arī pārējiem, pāri mugurai skrēja trīsas – tik spēcīgs bija emocionālais trieciens. 50 sekundēs bija ielikts viss – padomju armija, tanki, Litenes upuri un lopu vagoni. Un kā pretspēks tam lielajam un melnajam stāvēja Dziesmu svētki un Brīvības pieminekļa jaunavīgā Māte Latvija, pacēlusi rokās cerību zvaigznes. Un tauta, viņojoties līdzī sarkanbaltsarkano karogu jūrai Daugavmalā. Videoklipam bija tādi panākumi! Sākot ar 7. martu, to desmit vakarus raidīja

labākajā ētera laikā – pēdējā minūtē pirms «Panorāmas». Pēc pirmās demonstrēšanas Centrālkomitejā sacēlās milzīgs jampadracis. Televīzijas direktoram Jāzepam Barkānam lika pārtraukt reklāmas demonstrēšanu, taču videocentrs bija noslēdzis tik viltīgu līgumu, ka tā laušanas gadījumā televīzijai būtu jāmaksā astronomiska soda nauda. Ar to tad Barkāns atrunājās. Turklāt Centrālkomitejas rīcībā vairs nebija agrāko līdzekļu, kā piespiest pildīt tādu rīkojumu. Kopš 27. decembra konstitūcijas 6. pants par partijas vadošo lomu bija atcelts. Reklāmas rullīti demonstrēja pirms katra seansa arī vairākumā Rīgas kinoteātru.

1990. gada 11. marts

Nedēļu pirms vēlēšanām lielu dāvanu fronteī uzdāvināja Lietuva, kurā vēlēšanas jau bija beigušās un «Sajūdis» bija pārliecinoši uzvarējis, iegūstot 98 mandātus no 141. 10. martā pulksten deviņos vakarā uz pirmo sesiju sanāca jaunievēlētās Lietuvas Augstākās padomes deputāti. Frontes vadība bija saņēmusi ielūgumu uz Viļņu, bet priekšvēlēšanu cīņas karstumā nevarēja atļauties turp doties. Arī es tādu biju saņēmusi, un man tik ļoti gribējās braukt. Tā vietā uzstājos ar muļķīgu priekšvēlēšanu runu Latvijas kultūras forumā un tā palaidu garām vienu no iespaidīgākajiem sava mūža notikumiem. Uz sesiju aizbrauca Dainis Īvāns. Mēs pārējie frontes mītnē dedzīgi sekojām notikumiem, taču savā nepacietībā piedzīvojām vilšanos, jo pēc divām stundām deputāti nolēma darbu pārtraukt. Nākamajā rītā sesija turpinājās. Atkal bijām sanākuši frontes mītnē un tās norisei sekojām gan pēc reportāžām, kuras regulāri skanēja Latvijas radio, gan regulāri zvanot uz «Sajūdis» biroju. Mūsu satraukums kāpa ar katru brīdi, jo mēs zinājām, kam jānotiek Viļņā, un alkaini gaidījām, kā Lietuva visai pasaulei parādīs, ka tā aiziet no padomijas. Likās, ka nekad nebūs gala garlaicīgiem procedūras jautājumiem, amatpersonu vēlēšanām, pretendentu programmām un gluži latviskai prātuļošanai, kas labāk prātīs kārtot lietas ar Maskavu – Kremļa gaitēnos pazīstamais Brazausks vai Gorbačovu ērcinošais Landsberģis. Laiks tā vilkās. Ar dīvainām jūtām uzņēmu Vītauta Landsberģa ievēlēšanu. Saprātu, ka tā ir pareizi, bet sirdī man likās, ka tas nav taisnīgi pret Brazausku, jo viņš pirmais no kompartijas vadītājiem bija nostājies tik negrozāmi savas tautas pusē. Un tauta atbalstīja viņu ar vairāk nekā 100 000 vēstulēm. Tobrīd es domāju tādās sadzīviskās, sentimentālās kategorijas, bet pēc desmit gadiem vēl skaidrāk nekā tobrīd saskatu, cik svarīgi bija, lai, ievēlot Landsberģi, Lietuva pasaulei sūtītu vēsti, ka tajā sākas jauns laiks. Tāpat kā 1999. gadā, ievēlot par Latvijas prezidenti ar kompartijas pagātni nesaistīto Vairu Vīķi-Freibergu, mēs pielikām punktu savām postpadomju simpātijām. Pēc premjerministres Kazimieras Prunskienes un viņas vietnieku ievēlēšanas beidzot vakarā nāca būtiskākais – Akts par neatkarīgas Lietuvas valsts atjaunošanu. To pieņēma pulksten 22 un 44

minūtēs^[279] vienbalsīgi, sešiem deputātiem atturoties. Sajūsmā deputāti esot cēlušies kājās, sveikuši viens otru un tad skandējuši: «Latvija bus laisva, Estija bus laisva!»^[280] Tikpat sajūsmināti bijām mēs Rīgā. Mēs dzērām šampanieti un apskāvām cits citu! Mēs bijām tik laimīgi! Neatkarības zelta gaisma jau lija pār Lietuvu.

Vai tobrīd kāds aizdomājās par tiem dubļiem, kas vēl Baltijai būs jāizbrien? Gorbačovs bija aizskarts. Viņš bija braucis lietuviešus lūgties, pazemojies, bet tie, lūk, sanāk naktī un aiz muguras izdara tādas lietas. Jā, arī tādas runas man nācies dzirdēt no rietumniekiem. Lietuva pirmā piedzīvoja to smagāko. Sākās ekonomiskā blokāde, bet arī pārējiem nedaudz maigākā formā nekas netika aiztaupīts – sprādzieni, provokācijas, draudi, divvaldība. Mūsu revolūcija un neatkarība bija bez vardarbības. Režīma aizstāvju pusē nav neviena baltiešu vainas dēļ cietušā. Visi vardarbības upuri ir mūsējie. Nekad neaizmirsīšu nogurušo sievietes balsi, kas 13. janvāra naktī atkal un atkal pasaulei angliski atkārtāja: «Jūs klausāties pēdējo brīvo Lietuvas radiostaciju!» Bija sācies 1991. gada asiņainais janvāris, kurā Viļņā un Rīgā bija divdesmit viens upuris un trīs simti četrdesmit viens ievainotais. Negēlīgi 1991. gada 31. jūlijā tika noslepkavoti septiņi lietuviešu muitnieki. Šai bilancei vēl pievienojas trīs augusta puča upuri Rīgā. Labi, ka tajā 11. marta vakarā nedomājām par briesmām. Bija svētku brīdis. Netīrais, nežēlīgais aizmirstas, bet prieks – tas vienmēr paliek ar mums. Ar Lietuvas neatkarības aktu sākās padomju impērijas sabrukšana. Šī akta zelta gaismas atblāzma atspīdēja arī līdz mums un padarīja fronti neaizsniedzamu sāncenšiem un «gaišo spēku» prātīguma sludinātājiem. Lietuvā «Sajūdis» jau bija piepildījis to, ko Latvijā ar tautas atbalstu bija gatavi īstenot LTF deputāti. 12. martā Rīgas pils Svētā Gara tornī pacēla Lietuvas karogu, kur tas līdzās Latvijas un 2. aprīlī uzvilktajam Igaunijas karogam plīvoja līdz pilnīgai Baltijas valstu neatkarības starptautiskai atzīšanai 1991. gada augustā.

1990. gada 17. marts

Kampaņas noslēguma pasākums bija 17. marta manifestācija «Daugav's abas malas mūžam nesadalās». Tās uzdevums bija iekarot Rīgu. Šai dienai fronte koncentrēja visu savu aģitācijas potenciālu. Tā, lai visur, kur vien cilvēks ietu, lūkotos, acis atkal un atkal sastaptos ar frontes zīmēm. Avīžu puikas, ap galvu apsējuši lentas ar uzrakstu «Atmoda», skaļi klaigādami pārdeva un dalīja avīzes speciālizlaidumu un vēlēšanu aģitācijas materiālus. Pa pilsētu braukāja desmit frontes krāsās noformēti mikroautobusi «Latvija» ar aģitbrigādēm. Tie apstājās jaunajos mikrorajonos un ar mūziku un priekšnesumiem piesaistīja cilvēku uzmanību, lai tad runātu par būtiskāko: «Balsojiet! Balsojiet! Neaizmirstiet aiziet uz savu vēlēšanu iecirkni!» Lai iekarotu vecāko ļaužu simpātijas, jaunieši, tērpti baltos kreklos ar tumši sarkanu frontes jumi un uzrakstu «Balsojiet par

LTF!», vāca ziedojumus pensiju fondam. Pēc frontes lūguma luterāņu un katoļu baznīcās tika noturēts aizlūgums par Latvijas neatkarību. Biju tikusies ar bīskapu Aleksandru Kudrjašovu, lūgusi arī pareizticīgos dievnamus pievienoties pārējām konfesijām. Vai todien kāda pareizticīgā draudze aizlūdza kopā ar mums, nezinu, bet man gribas ticēt, ka tie daudzie krievi, kuru ģimenes jau paaudzēm dzīvoja Latvijā, savās dvēselēs to darīja.

Lai izvairītos no to kļūdu atkārtošanas, kas 18. novembra manifestācijai laupīja tās emocionālo piepildījumu, šoreiz Škapars pats apņēmās vadīt tās sagatavošanu, bet man, kā parasts, valde uzticēja visus praktiskos darbus. Šai tautas sanāksšanai bija jābūt politiski precīzai, un tai bija jāiejūsmina mūsējie un ar savu vērienu jāpārlicina tie, kuri vēl svārstījās. Tāpēc manifestācijas noslēgumā bija paredzēts gājiens. Pieteikumā Rīgas domei biju minējusi gājiena maršrutu – Valdemāra iela, Basteja bulvāris (pieteikumā gan vēl lietoju padomju ielu nosaukumus). To izlasījis, Škapars aizsvilās. Gājienam esot jābūt grandiozām. Tam vajagot ar galvu būt jau pie pieminekļa, bet ar kājām vēl Daugavmalā. Viņam bija taisnība. Manā priekšlikumā tāda stumdīšanās vien iznāktu. Kamēr vieni liktu ziedus, citi aiz muguras mīnātos uz vietas. Tā nu pagarinājām maršrutu ar lielu cilpu tā, lai viss centrs būtu frontes pārņemts, un pie Brīvības pieminekļa pienācām no Barona ielas un Aspazijas bulvāra puses pēc tam, kad bijām izmetuši loku pa Merķeļa ielu gar Latviešu biedrības namu. Škapars par māksliniecisko vadītāju aicināja Valdi Lūriņu un mūzikas izvēli un darbu ar koriem uzticēja Edgaram Račevskim. Izvēlējās emocionāli spēcīgas, bet visiem izdziedamas dziesmas, kas visus apvienotu un ļautu justies kā šī kopuma daļai. Lai arī pulcēšanās dalībnieki redzētu diriģentu, tika uzcelts speciāls paaugstinājums. Tāpat kā 18. novembrī Ļeņina cilni aizklāja ar nebalināta linu auduma pārvalku. Centrālās tribīnes priekšā izkārtāja pūtēju orķestrus, bet kori ieņēma tribīnes, atstājot nelielu vietu runātājiem. Daugavmalā notiekošo rādīja televīzija un raidīja radio. Pirmo reizi otrajā programmā notika sinhrona reportāža krievu valodā ar visu runu tulkojumu.

Manifestācijas scenārijs un darbojošos «personāžu» lomu sadale ir propagandas mākslas darbs. Tas pilnīgākais. Tāds vienīgais iespējamais, jo nekad vairs nebūs otra tāda PRIEKŠVAKARA pirms TĀS DIENAS. Otrreiz vairs nebūs tādas sapulcējošos cilvēku dvēseles gatavības un prāta atvērtības, lai plakanās aģitācijas shēmas piepildītu ar tik nozīmīgu saturu un mērķa lielumu. Viss, arī daba bija mūsu pusē. Daudzsološa bija šī pavasara diena. Kad, saules spožajos staros miedzot acis, Voldemārs Karpačs savā vīrišķīgi piesmakušajā balsī dziedāja M. rauna un Raiņa «Saule, mūsu māte», tad viņš aizskāra to stīgu, kuru turpināja uzskatot katrs nākamais runātājs vai dziesma. Katrs uzrunāja savējos. Ziedonis Ziediņš – laukus, Roalds Dobrovenskis – cittautiešus, Jevgeņijs Šeļeņins – padomju lozungu apmulsinātos strādniekus, Einars Repše – frontes

sabiedrotos un neuzticības pilnos radikāļus, kapteinis Roberts Spuriņš – jūrniekus, profesors Eduards Liepiņš – zinātniekus, inteligenci, tā piepildot ar cilvēcisku siltumu to simbolisko saikni, kas katram bija manifestācijā uzticēta. Kad kā zvērests bija nodziedāta «Daugav's abas malas mūžam nesadalās», tad runāja mūsu viesis Jūliuss Juzeļūns. Viņš iemiesoja Lietuvas neatkarības brīnumu. To brīnumu, par kuru rīt Latvijas tautai jāizšķiras. Šim lielajam, vēsturiskajam, kopīgajam uzdevumam īstos vārdus atrada Dainis Īvāns, Mavriks Vulfsons un patriarhs Ēvalds Valters. Pēc bīskapa Vilhelma Ņukšas svētības mēs visi apvienojāmies tautas lūgšanā. Ne pirms, ne pēc tam neesmu ar tādu ticību un apņemšanos dziedājusi «Dievs, svētī Latviju! Ak, svētī jel to!» Kad izskanēja pēdējie akordi, man likās, ka TAS nu ir izdarīts. Esam noslēguši derību ar Dievu, un viņš nevar nedzirdēt mūsu dvēseles. Lielā pacilātībā visi tūkstošu tūkstoši devāmies nolikt ziedus pie Brīvības pieminekļa.

Sākās gaidas. Tās nebija bažu un rūpju pilnas, jo viss, ko spējām, bija izdarīts. Vairāk neko mainīt nebija mūsu spēkos. Priekšvēlēšanu dienas vakaru pavadījām tādā kā starpstāvoklī. Īsti nezinājām, kur likties, un nolēmām pamēģināt uz brīdi atgriezties «civilā» dzīvē un paēst vakariņas restorānā «Rīdzene». Tur jutos dīvaini, gandrīz sirreāli. Apkārtējo dikā bezdarbība bija kaut kas aizmirsts un neatbilstošs manam iekšējam spriegumam un dzīves tempam. Kā pauze videolentē, kad atliek tikai nospiest taustiņu un darbība turpinās. Tovakar nerunājām par politiku vai pēcvēlēšanu rītu. Gaisā bija jaušama uzvaras priekšnojauta, kurai ne es, ne pārējie neuzdrošinājāmies ļauties. Dzinām velnu, smējāmies, ēdām, iedzērām pa glāzītei un nedaudz dejojām. Jutām restorāna personāla īpašo gādību par mums un ar pateicību to pieņemām. Šajā gādībā nebija nekā no izdabāšanas vai izpatikšanas. Tā bija patiesa un sirsnīga.

Pārskatot šodien 1990. gada sākuma mēnešus, brīnos, kur cilvēkiem radās spēks izturēt to spriegumu, kas valdīja Latvijā. Tas bija pārbaudījums mums visiem kopā un katram atsevišķi. Līdz šim vēlēšanu sakarā tikpat kā neesmu pieminējusi Daini Īvānu. No sešnieka balotējās Godmanis, Dinevičs, Škapars, Kinna un es. Dainis kopā ar vēl dažiem lielajiem vārdiem – Vulfsonu, Bišeru u. c. bija atstāts rezervē atkārtotām vēlēšanām, kad, kā zinājām pēc līdzšinējās pieredzes, cīņa būs vissīvākā. Dainim nebija savas kampaņas, un viņš bija divdesmit četras stundas brīvs un vēlēšanu rīcībā. Izsēdēdams mums līdzī bezgalīgās apspriedes par vēlēšanu taktikas jautājumiem un tāpat kā mēs braukādams pa vēlēšanu sapulcēm un diskutēdams ar politiskajiem pretiniekiem un sāncensiem, viņš sevī vēl atrada spēku aizraut un iekvēlināt vēlētājus. Tribūns būt spēja tikai Dainis. Cits nebūtu atradis arvien jaunus, emocionāli spēcīgākus vārdus, lai uzrunātu, protestētu, atmaskotu, mudinātu, aicinātu cilvēkus sekot fronte. Pēdējās priekšvēlēšanu nedēļas laikā Dainis

gandrīz katru dienu sniedza presē, radio vai televīzijā jaunu paziņojumu. Pēdējais un visspēcīgākais, izskanēja «Panorāmā» vēlēšanu priekšvakarā pēc lielās tautas pulcēšanās Daugavmalā. Lasīdama un klausīdamās Dainī, es brīnījos, kur viņš ņem resursus šai arvien dziļākai sevis iztukšošanai. Mēs zinājām, ka viņš ir uz spēku izsūkuma robežas. Visi bijām pārpūlējušies, bet katram daba līdzī dod citas pretestības spējas un izturību. Man vienmēr ir licies, ka Dainis ir fiziski trauslāks par mums pārējiem. Cik ļoti viņš bija pārpūlējis, palīdzēja saprast kāda epizode, kad bijām sanākuši uz kārtējo zibens konsultāciju pie Dineviča mājās. Daiņa nav. Zvanām. Jā, viņš tūlīt nāksot. Gaidām stundu. Nav. Zvanām atkal. Klausulē atskan samiegojusies Daiņa balss – viņš bija apsēdies, lai uzvilktu kurpes, un turpat ar visu mēteli aizmidzis!

Spriegumam, kas mani apņēma kā kūniņa, bija vairāki slāņi, un tajos notiekošais atradās nemitīgā mijiedarbībā, kas visu vērtā vēl spriegāku un grūtāku. Šī pinekļa centrā biju es – nogurusi un iztukšota cilvēciska būtne. Man neklājās viegli ar dēlu, kurš bija izslēgts no Murjāņu sporta skolas. Viņš atradās pusaudža vētrainākajā vecumā, kad tik ļoti nepieciešams kāds balsts, kas palīdz tikt galā ar paša nelīdzsvarotību. Šī balsta viņam nebija, un viņš sapinās ar citiem līdzīgiem pa Vecrīgu klejojošiem puisiļiem un meitenēm, kas nodarbojās ar visai apšaubāmām lietām un, iespējams, lietoja arī narkotikas. Kur viņš klīda un pie kā dzīvoja, bieži ne es, ne mani vecāki nezinājām. Reizēm, kad viņam klājās grūti, viņš uzradās pie manis frontē. Kaut ko nočiepa saviem kabatas izdevumiem un, noklausījies manu garlaicīgo sprediķi par to, kā jādzīvo, pazuda, lai turpinātu grimt tālāk. Biju bezizejā, jo apzinājos, ka saviem vecākiem nevaru uzkraut tādu nastu un lūgt Jāni ņemt pie sevis. Turklāt viņš tik un tā darītu to, ko gribētu. Vecāku veselība neizturētu puikas izlēcienu. Pati nespēju pieņemt tobrīd vienīgo pareizo lēmumu – pārtraukt savu darbību frontē un mēģināt atgūt savu dēlu. Pagaidu risinājums nāca negaidīti – Jāņa skolotāja aiz līdzjūtības pret aizlaisto bērnu piedāvāja viņam dzīvot pie sevis laukos. Ar kauna un atvieglājuma izjūtām piekritu. Ir tādas kļūdas, kas nav labojamas. Manis sabojātā dēla dzīve arī pieder pie tiem cilvēciskajiem zaudējumiem, ko fronte atstājusi manā dzīve. Manu nastu neatvieglo tas, ka tobrīd nesapratu notiekošā neatgriezeniskumu. Gluži otrādi.

Bez tam vēl bija darbs frontē – sešnieka apspriedes, valdes sēdes, radio intervijas, vēlēšanu centrs, braucieni uz rajoniem, tikšanās ar cilvēkiem, skaidrošanās ar deputātu kandidātiem utt. Šajā karuselī ne vienmēr biju spējīga pietiekami izsekot, kas notiek pasaulē vai tepat kaimiņos Igaunijā un Lietuvā, jo preses dienesta, kas sagatavotu īsu galveno ziņu apkopojumu vadības vajadzībām, nebija. Arī Ārlietu ministrijas pirmsākumos pagāja vairāki gadi, līdz beidzot katru rītu bija piejamas preses ziņas. Kādu rītu man

piezvanīja «The New York Times» Maskavas korespondents un uzdeva jautājumus par Armēnijas un Azerbaidžānas konfliktu. Es pieļāvu rupju politisku kļūdu un, nezinot, ka PSRS karaspēks Tbilisi slaktiņu atkārtojis Baku, un domājot, ka turpinās Kalnu Karabahas drāma, kurā liela atbildība pienācās Azerbaidžānas pusei, atbildēju: «Mūsu simpātijas nav azerbaidžāņu pusē, jo mēs nevaram aizmirst Sumgaitu. Tas ir musulmaņu karš pret kristiešiem, un mēs esam kristieši».^[281] Baltijas Padome bija uzaicinājusi uz miera sarunām Rīgā bruņotajā konfliktā iesaistītos Armēnijas un Azerbaidžānas pārstāvjus, un mani neapdomīgi vārdi draudēja izjaukt sarunas. Cik visi bija dusmīgi uz mani! No kauna nezināju, kur dēties. Škapars mani pamatīgi sabrāza, lai neverot vaļā muti, ja nezinot, ko runājot. Mūsu sekretāre Tīna vairs ar mani nerunāja. Pat labsirdīgais un visus saprotošais Artis Ērglis novērsa acis, ja ienācu telpā. Kancelejas vadītāja un kolektīva neformālā līdere Ruta Barauska sakostiem zobiem nogrieza: «Tev jāatkāpjas!» Kad jautāju Dainim un Godmanim, vai man tas jādara, viņi bija žēlīgāki. Dainim likās, ka pietiks ar priekšsēdētāja paziņojumu presē, kurā viņš kategoriski norobežosies no maniem izteikumiem un uzsvērs, ka tas ir «Sandras Kalnietes personiskais viedoklis, kas nekādā gadījumā nepārstāv LTF, tās Domes vai valdes viedokli».^[282] Sarunas Rīgā notika, bet es no tām turējos pa gabalu. Kopš šī pārpratuma starp mani un sekretariāta darbiniekiem pēkšņi bija izaugusi siena. Jutos viena. Bez sešnieka un vēlēšanu centra ap mani bija klusums. Lai arī ar laiku situācija uzlabojās, tomēr mani palika nepelnīta aizvainojuma sajūta. Es biju kļūdijsies, bet arī citiem tas bija gadījies, tomēr man likās, ka tad attieksme bija saprotošāka, saudzīgāka. Līdz tam neviens netika nosodīts publiski kā es.

Tam virsū slāņojās mana grūtā vēlēšanu kampaņā Purvciemā. Jau izvirzīšanas sapulces bija skaidri parādījušas, cik apgabals ir bezcerīgs. Mans pretinieks bija kluss un pieklājīgs inženieris no kādas kara rūpnīcas, vārdā Ivans Ivanovs. Pat PSKP dogmas un uzticības apliecinājumi padomju dzīves ideāliem viņa mutē zaudēja ierasto aprobežotību un kategoriskumu. Pirmajā izvirzīšanas sapulcē ļoti sarūgtināju savas kampaņas vadītāju Dzintru Pededzi. Tā nebija plaši izziņota, jo notika kādā krievu skolā un bija domāta Ivanova piekritējiem. Rīkotāji sākumā nepiereģistrēja klātesošo skaitu, bet, redzot, ka zālē ir pietiekami daudz manu atbalstītāju un viņējie ir mazākumā, sāka zvanīt un saukt kopā savējos. Kā viena, tā otra puse pa telefonu sauca SOS saviem atbalstītājiem, un pamazām zālē esošo skaits vismaz trīskāršojās. Man kaisa vaigi, atbildot satracinātajām virsnieku sievietēm uz jautājumiem, kas apliecināja pilnīgu neziņu un dezinformāciju par Latviju un tās cilvēkiem, par fronti un tās centieniem, par valodu likumu un migrācijas ierobežošanu. Šajā cīņā ar zāli jutos savā elementā. Pat izdevās panākt, ka auditorijā pazuda naidīgums un mēs sākām sarunu kā sievietē ar sievietēm. Un te nu es izdarīju kļūdu. Sapulces

noslēgumā, kad Dzintra mēģināja teikt, ka balsojums nav likumīgs, jo sākumā nav konstatēts dalībnieku skaits, es, kaut kāda pionieru stila impulsa vadīta, ar plašu žestu paziņoju, ka atdodu šo sapulci savam sāncensim. Dzintra pēc tam raudāja. Viņas sasauktās Purvciema privātmāju ģimenes bija sašutušas – vakars izniekots par velti. Nevieni nesaprata, kāpēc tā rīkojos. Arī es pati ne. Vēl šodien nevaru izskaidrot šo teatrālo žestu. Var būt, ka man gribējās šīm virsnieku sievām un krievu skolotājām parādīt, cik fronte un es pati varu būt augstsirdīga. Tobrīd biju aizmirsusi katras vēlēšanu kampaņas pamatprincipu, ka jāstrādā ir ar savējiem un svārstīgajiem. Pretinieku pārliecināt neizdosies. Es biju aizvainojusi savus atbalstītājus, nenovērtējot viņu pūles un ieguldījumu šajā pretimstāvēšanā. Citās sapulcēs vairs tādu kļūdu nepieļāvu un strādāju saviem atbalstītājiem par prieku. Arī pēc izvirzīšanas man pietrūka iekšējas pārliecības, ka, ar savām uzticības personām apstaigājot vienu pēc otra daudzdzīvokļu namus un kopmītnes, pārliecināšu, ka tajās mītošajiem un aizdomīguma pārpilnajiem iemītniekiem jābalso tieši par mani, jo esmu vienīgā, kas šo daudzo vakar un aizvakar iebraukušo cilvēku labā varēs izdarīt to, ko citi nav spējuši. Viņi visi bija migranti, bet, redzot, kādos apstākļos viņi dzīvo, jutu cilvēciski līdzīgi. Viņi bija padomju sistēmas upuri, atvilināti no Krievijas vai Baltkrievijas, lai strādātu kādā no lielajiem Rīgas uzņēmumiem, un nu jau kuro gadu gaidīja uz solītajiem brīnumiem. Man vajadzēja viņu balsis, tāpēc neuzdrošinājos prasīt, kāpēc viņi nebrauc atpakaļ un nemēģina dzīvot normālu dzīvi savā zemē, bet nīkuļo šeit. Redzētais mani tā šausmināja, ka nespēju ticēt, ka kaut kur var būt vēl briesmīgāk, bet laikam jau bija, ja Latvija likās absolūtā zeme. Uz tām blokmājām, kur dzīvoja virsnieku ģimenes, gāja manu vecāku draugs un mana uzticības persona Jānis Tālrīts, kurš uzvilka savu aviācijas stūrmaņa formu un pēc ilgajiem dzīves gadiem Ukrainā bez akcenta krieviski stāstīja, cik lieliska persona esmu. Bez Dzintras un viņas mammas Marikas Vītiņas neizsīkstošā entuziasma un enerģijas diez vai būtu to visu izturējusi. Dažas dienas pirms vēlēšanām Radošo savienību kultūras padome martā rīkoja Latvijas kultūras forumu. Tā pirmo sēdi translēja televīzija. Fronte lūdza, lai man atļauj uzstāties tajā «dārgākajā» laika daļā, kas tiks raidīta televīzijā. Iepriekšējā naktī uzrakstīju sakāmo, kura saturu pat neatceros. Tā bija tipiska priekšvēlēšanu kampaņas runa, un visi zālē esošie to saprata. Man likās, ka jūtu, kāds vēsums dveš no klausītājiem. Mēģināju runāt par politisko kultūru kā lielās kultūras neatņemamu, iederīgu daļu. Briesmīgi! Vēl šodien ar kaunu atceros šo uzstāšanos. Ne tāpēc, ka tā būtu bijusi nepareiza, bet gan tādēļ, ka tās saturs bija tik tāls no foruma pamattēmas «Stāvēt par kultūru ir tas pats, kas stāvēt par Latviju».

Jutos atsvešināti, nervozi un apzinājos, ka ar mani vairs nav labi. Laiku pa laikam pakrūtē iezagās tāda kā panikas sajūta, kas monotoni tikšķēja – glābies! glābies! Fronte bija kā narkotika, bez kuras vairs nespēju dzīvot. Kā mana ģimene – brāļi, māšas, draugi, tuvinieki. Biju psiholoģiski atkarīga no šiem cilvēkiem. Kā narkomāns, kas vēlas pārtraukt savu atkarību, bet nespēj, tā arī es nespēju izšķirties un sevī nolemt – ja mani neievēlē, tad es aizeju. Tikos ar Džemmu Skulmi, lai runātu par atgriešanos Mākslinieku savienībā, bet jutu, ka tās pieklusinātajā, smalku izjūtu un elegantu formu pasaulē nosmakšu. Aizgāju uz «Karogu» pie Māras Zālītes un piedāvājos tur kaut ko darīt. Ilgi viņai stāstīju par savām pretrunīgajām izjūtām, un izsmalcināti iejūtīgā Māra saprata, ka manas neirozes pamatā ir pārstrādāšanās un iztukšotība. Ka man jāapbruņojas ar pacietību un ka «Karogs» nav tā vieta, kur man atspirgt. Tikos ar Kultūras fonda direktori Ramonu Umbliju. Jutu, ka tā ir pasaule, no kuras esmu attālinājusies. Tā mētājoties, pienāca vēlēšanas.

1990. gada 18. marts

Vēlēšanu svētdienu pavadīju mājās. Laiku pa laikam zvanīju Dzintrai Pededzei, lai uzzinātu, kā vēlēšanu apgabalā izskatās manas izredzes. Liekoties, ka cittautiešu vēlētāju aktivitāte esot zema. Vairums balsotāju esot latvieši. Pēcpusdien situācija sāka mainīties. Rindām vien nāca blokmāju iemītņieki. Acīmredzot mana pretinieka Ivanova komanda bija sacēlusi trauksmi. Sašļuku, tomēr vēl nezaudēju cerības. Vakarā bija paredzēts doties uz vēlēšanu centru. Biju piepirkusi pilnu somu ar ēdamo, jo zināju, ka būs jāstrādā visu nakti un pušiem nebūs bijis laika padomāt par tik ikdienišķām lietām. Pievakarē man atbrauca pakaļ Māris Steins, un devāmies uz vēlēšanu centru. Tas bija pārvests uz Proletāriešu rajona izpildkomiteju, kur pēc veiksmīgajām municipālajām vēlēšanām Izranovas vietā par priekšsēdētāju bija ievēlēts Andrejs Ručs. No frontes vadības vien sešnieks bija informēts par pārvākšanos, bet neatceros, vai zinājām, uz kurieni. Tāda noslēpumainība bija nepieciešama, lai varētu mierīgi strādāt un tūlīt, vēl naktī, vēlēšanu koordinatori apgabalos, kur būtu atkārtotas vēlēšanas, pateikt jaunā kandidāta vārdu. Pēc agrākās pieredzes zinājām, ka tāda steiga palīdzēs izvairīties no «zaķu» pašdarbīgās iekārtošanās tukšajā apgabalā. Kandidātu saraksts prioritāšu secībā bija apspriests valdē. Par pārvākšanos nezināja ne žurnālisti, ne mūsu sabiedroto pārstāvji, kas velti klauvēja pie Baznīcas ielas durvīm. Vien LNNK vēlēšanu koordinators Inārs Kiršbaums kaut kur bija saklausījis par mūsu atrašanās vietu un grabinādams staigāja gar izpildkomitejas durvīm, bezcerīgi vērdams uz augšā degošajām gaismām. Neviens viņu iekšā neielaida. Bijām iekārtojušies priekšsēdētāja kabinetā un tam pieguļošajās sekretariāta telpās. Tur bija atvests arī dators un printeris, lai tūdaļ varētu analizēt iegūtos rezultātus. Telefonam bija pieslēgts magnetofons, lai katram gadījumam ierakstītu rajona vēlēšanu koordinators ziņojumus. Mūsu jautrā čalošana, sagādāto uzskodu baudīšana, skaļi skanošā mūzika varēja

nezinātājam likties kā saviesīgs vakars, kur sanācis draugu pulciņš uz jautru paciemošanos. Sprēgāt sprēgāja joki un asprātības, anekdotiski stāsti no priekšvēlēšanu cīņas laikiem. Tomēr tas bija tikai šķitums. Mēs GAIDĪJĀM un, lai kaut kā aizdzītu pašu nervozitāti un sasprindzinājumu, ar jautrošanos vilkām laiku. Patiesība katrs no mums bija kā liela auss, kas nepacietīgi klausījās, vai neatskanēs pirmais telefona zvanu, kas vēstītu par vēlēšanu rezultātiem.

1990. gada 19. marta nakts

Neatceros, kurš no lauku rajonu koordinatoriem piezvanīja pirmais, bet atceros, ka tā bija uzvara visos trijos apgabalos. Uztvēru to kā labu zīmi. Pamazām telefons sāka skanēt nepārtraukti un es, tāpat kā pārējie, aizpildīju savu deputātu kandidātu sarakstu. Pierakstīju balsu skaitu, lai tūlīt varētu izrēķināt iegūtās uzvaras vai zaudējuma procentus. Ar zilu pildspalvu apzīmēju apgabalus, kur fronte bija uzvarējusi, ar sarkanu – atkārtotu balsošanu vai pārbalsošanu. Ar zaļu – zaudējumus. Reiz šīs abas lapas, kurās tādā mazā laukumā ir saspīests tik ilga laika darbs un tādas nākotnes cerības, parādīju māksliniekam Ilmāram Blumbergam. Ar bijību viņš tās turēja rokā un tad teica: «Lūk, tavas grāmatas iekšvāks.» Ar šiem vārdiem viņš man palīdzēja atrisināt jautājumu, par kuru jau labu laiku biju domājusi: kā grāmatas noformējumā grafiski atspoguļot jēdzienu «mēs». Te nu tas bija – pats koncentrētākais «mēs» – uzvarētāji, pretinieki, sāncenši, un aiz katra mūsējā vēl tie simti, kas strādāja vēlēšanu kampaņai, un tie tūkstošu tūkstoši, kas balsoja par frontes kandidātiem.

Pirmie rezultātus apkopoja lauku rajoni, un tur viens pēc otra mandāti bija mūsu. Gandrīz neatlika apgabalu, kur iet atkārtotajām vēlēšanām atstātajiem kandidātiem. Vēlēšanās bija piedalījušie aptuveni 80% vēlētāju. Ziņas no Rīgas ienāca pēdējās. Tās nebija tik sliktas, kā varētu gaidīt. Kopumā rezultāts bija 29 : 22 frontes labā, bet 18 apgabalos bija pārbalsošana vai atkārtotas vēlēšanas. Izcils rezultāts bija sasniegts Proletāriešu rajonā – 11 : 5, kas apliecināja, ka frontes sīkstā cīņa pēc municipālajām vēlēšanām par to rezultātu apstiprināšanu ir atbalsojusies arī cittautiešos un tos noskaņojusi labvēlīgi pret fronti. Savam zaudējumam biju sagatavota, tomēr, kad tas apstiprinājās, man bija smagi, bet zaudējuma sarūgtinājums kopējās uzvaras eiforijā ātri aizmirsās. Turklāt vēl man priekšā bija cerības uz atkārtotām vēlēšanām, un šoreiz man tika solīts labs vēlēšanu apgabals. Ja būs! Izņemot dažus Latgales rajonus, gandrīz visur frontei piederēja viss vai vairākums. Patīkamu pārsteigumu sagādāja Jelgava, kur pretēji pesimistiskajai prognozei bija iegūti visi apgabali. Tāpat arī Jūrmalā. Sevi bija pārspējuši liepājnieki (5 : 4) un ludzānieši (2 : 1). Viss bija zaudēts Daugavpilī un Krāslavas rajonā. Arī tur, kur bija paredzētas pārbalsošanas un atkārtotas vēlēšanas, frontei bija izredzes

uzvarēt. Pat tie 11 apgabali, kur bija uzvarējuši mūsu sāncenši no LLS un priekšvēlēšanu savienības, nebija īsti norakstāmi zaudējumos, jo bija cerības, ka, pirms darbu sāks Augstākās padomes sesija, bijušie sāncenši jau būs aizmirsuši cits citam teiktos skarbos vārdus un kļuvuši par sabiedrotajiem. Apgabalos, kur bija uzvarējuši frontes atbalstītie kandidāti un kuros latviešu nebija vairākums, aprēķini parādīja, ka ap 70% cittautiešu bija balsojuši par mūsējiem. Otra būtiska iezīme bija «gaišo spēku» sakāve. Tikai divi rajona partijas komiteju sekretāri Druvis Skulte un Emerita Buķele – abi no frontes saraksta – bija ievēlēti. Pārējie zaudējuši, kas apliecināja, ka laucinieki nemaz tādi «gaišo spēku» atbalstītāji nav un ļoti labi var iztikt bez nacionālas kompartijas. Vēlēšanu rezultāti pārlicinoši apstiprināja, ka visur – laukos un pilsētā – cilvēki ir atbalstījuši neatkarīgas valsts ideju.

Fronte jau iepriekš bija izziņojusi, ka vienos naktī Vecpilsētas ielā būs vadības preses konference par vēlēšanu rezultātiem. Uz to devās Dainis Īvāns, Ivars Godmanis un Jānis Škapars. Mēs pārējie palikām gaidīt ziņas no tiem apgabaliem, kur vēl turpinājās balsu skaitīšana un pārskaitīšana, jo tur iznākums izšķīrās ar dažu balsu starpību. Tāpat turpinājām likt un pārlikt tās nedaudzās atkārtoto vēlēšanu apgabalu pasjansa kārtis, kuras bija frontes rīcībā. Citviet pat ar procenta simtdaļu izšķīrās jautājums par atkārtotām vēlēšanām apgabalos, kur neviens no abiem kandidātiem nebija saņēmis nepieciešamo balsu skaitu un nebija ievēlēts.

Mans stāsts izklausās tik lietišķs, it kā tonakt mūsos nemaz nebūtu bijis prieka. Bija, un kā vēl bija, bet tā bija apzināta lietišķība, kad vēl pēdējo reizi jāapspiež prieks, lai nepiesauktu nelaimi aiz mānīcīgām bailēm, ka tuvo, gandrīz sataustāmo uzvaru var aizbiedēt. Vēl uzvara pilnībā nebija mūsu. Bija jāuzvar līdz galam. Simtprocentīgi. Mums bija jāatrod sevī spēks motivēt arī pārgurušos nodaļu cilvēkus un vēlētājus pēdējam izrāvienam. Kad rezultātus rūpīgi apkopoja, no frontes saraksta bija ievēlēti 116 deputāti. Bija paredzētas 14 pārbalsošanas^[283] un 17 atkārtotas vēlēšanas.^[284] Jau naktī koordinatori tika nosaukti nākamo kandidātu uzvārdi, bet īstās kaislības ap tukšajiem apgabaliem tas nenovērsa. Ja valde un Dome jau iepriekš bija vienisprātis, ka atkārtotu vēlēšanu gadījumā frontes atbalstītais kandidāts otrreiz nestartēs, tad paši kandidāti nebija tik viegli pārlicināmi. Viņiem likās, ka otrreiz viņi zinās, kas jādara, lai iegūtu tās pietrūkušās balsis un būtu ievēlēti.

Ita Kozakeviča nebija ievēlēta. Viņai bija grūta vēlēšanu kampaņa grūtā apgabalā, kur viņas pretinieks bija dolomītu rūpnīcas direktors Galaktions Radionovs. Neskatoties uz armijas vietējā garnizona balsīm, Ita bija viņu apsteigusi, bet neviens no abiem nebija

savācis nepieciešamo vairākumu. Šī viņai bija jau otrā grūtā kampaņa, jo pavasarī viņa atkārtotās vēlēšanās bija cīnījusies Daugavpils lauku apgabalā un pretiniekam zaudējusi ar nelielu pārsvaru. Tāpēc saprotams, ka tonakt viņa jutās vilusies un nogurusi un atteicās atkārtoti balotēties pat labā apgabalā, jo tāds nu bija brīvs turpat Jēkabpilī. Ar tādu apņemšanos Ita nākamajā dienā devās uz Poliju, bet mani ieteica Kozakevičas noraidītajā drošajā Jēkabpils 129. apgabalā. Jēkabpils nodaļu apvienība manu kandidatūru nepieņēma ar sajūsmu, jo tās sastāvs nebija viendabīgs. Tajā bija spēcīgs centristu spārns un tikpat spēcīgi labējie radikāļi, kuru spilgtākais pārstāvis bija vidiņietis un vēlākais «Pilsona» redaktors Jānis Kučinskis. Es viņam īpaši nepatiku un šo nepatiku vairākkārt biju izbaudījusi. Nezinu, kādas sarunas ar LNNK vadību un pārējiem radikāļiem sešnieks risināja man aiz muguras, bet viņiem izdevās vienoties, ka nacionāļi atbalstīs manu kandidatūru Jēkabpilī. Arī Pērs Sterniņš bija daudz strādājis, lai pārliecinātu nodaļas cilvēkus pieņemt mani. Šajās sarunās Pērs pārsteigts atklāja, ka par manu darbu frontes vadībā ir gluži nepareizs priekšstats. Lielākā daļa bija pārliecināta, ka es ne ar ko konkrētu nenodarbojos, bet esmu frontes pelēkais kardināls, kurš tikai kulsta mēli. Tautfrontiešiem pat tas ir bijis jaunums, ka viens no maniem pienākumiem ir frontes lielo masu pasākumu rīkošana. Atstāstot šo epizodi un labu gribēdams, Pērs mani pamācīja, ka esot jāprot sevi reklamēt. Apjuku. Man nelikās būtiski, vai to kāds zina vai ne, cik daudz vai maz daru. Tikai vēlāk sapratu, ka par sevi un savu popularitāti ir jā rūpējas, jo citādi cilvēkiem rodas nepareizs priekšstats un tas vēlāk grūti maināms, bet, būtiskākais – kādā brīdī šī nepareizība var kļūt par traucēkli darbā. Tā bija noticis frontes otrajā gadā. Pēc traumējošajām baumām par manu saistību ar VDK un regulārajiem radikāļu uzbrukumiem biju pamazām atvirzījies fonā. Biju pametusi novārtā savus flangus un biju neaizsargāta. Vēlāk daudzkārt domās esmu atgriezies pie šīs sarunas ar Pēru Sterniņu, un tā man ir palīdzējusi saprast, kāpēc 1990. gada pavasarī paliku ārpus laivas.

1990. gada 26. marts

Kad Jēkabpilī sarunas bija ievadītas, tad kādu pēcpusdienu Dainis, Juris Dobelis, Pērs un es devāmies uz Jēkabpils nodaļu apvienības valdes sēdi. Jutos nelāgi. Kā uz pārdošanu vedams lops. Mani pazemoja tas, ka mani negrib. Šo izjūtu vēl padziļināja apziņa, ka esmu atkarīga no Jura Dobeļa labvēlības, jo kopš iepriekšējā pavasara vēlēšanu kampaņas viņam bija īpaši ciešas saites ar rajona radikāļiem un viņa ieteikumam bija liels svars. Ar savu klātbūtni viņš apliecināja, ka iepriekšējā gada frontes pāridarījums neveiksmīgajā cīņā ar Bresi ir aizmirsts un tagad jāstrādā ar LTF kopā. Tomēr es braucu, jo man gribējās būt ievēlētai. Man gribējās būt kopā ar maniem sešnieka vīriem un turpināt šo lielisko sastrādāšanos. Valde noklausījās Daini, Juri, Pēru, mani un, kad biju atbildējusi uz labvēlīgiem un nelabvēlīgiem jautājumiem, piekrita mani izvirzīt. Nedēļas nogalē atkal

biju ceļā uz Jēkabpili, kur bija paredzētas manis izvirzīšanas sapulces. Džemma Skulme bija kopā ar mani, jo bija piekritusi būt mana uzticības persona. Pirmā sanāksme notika dzelzceļa stacijā. Mītiņš gāja pilnā sparā, kad stacijas dispečers negaidīti mani aicināja pie telefona. No Polijas zvanija Ita. Cauri šņākoņai ar grūtībām saklausīju sacīto. Viņa bija pārdomājusi un pati vēlējās balotēties Jēkabpilī. Tas bija rūgti. Acīs sasprāga asaras, bet tās bija jānorij turpat uz vietas, lai, iznākot no mazā dispečera būrīša, spētu smaidīt un kā vieglu lietu pasniegt Džemmai un pārējiem, ka es atkāpjos un savā vietā iesaku Itu Kozakeviču. Tā sabruka vēl viena iespēja, bet es nekad neesmu turējusi ļaunu prātu uz Itu par viņas vilcināšanos. Ja viņa tūlīt pēcvēlēšanu naktī būtu piekritusi balotēties, mani «pārdotu» citā apgabalā. Pēc nedēļas tāda apgabala vairs nebija.

1990. gada 31. marts

Pēc šīs neveiksmes Pērs Sterniņš tomēr nepadevās. Viņš izpētīja, ka Rēzeknes 99. apgabalā man varētu būt izredzes. Vismaz tur tautfrontieši nebija jāpierunā mani pieņemt, jo vietējā nodaļā mani labi pazina un ieredzēja. Tur bija citas grūtības. Nodaļai jau bija uzcerēti un uzrunāti savi kandidāti, jo tā negribēja zaudēt apgabalu, kurā bija zināms, ka balotēsies kāds Andrejs Rešetņikovs, Daugavpils lokomotīvu depo mašīnists. Nodaļa vilcinājās starp diviem iespējamajiem kandidātiem – LTF Domes locekli, rēzeknieci Vladimiru Kononovu, kas jau PSRS tautas deputātu vēlēšanās bija ļoti veiksmīgi cīnījies un ar godu zaudējis savam pretiniekam, un tādu Latvijas mēroga figūru un Latgales patriotu kā režisoru Jāni Streiču. Tā atkal Dainis, Pērs un es devāmies uz Latgali. Tikšanās notika Rēzeknes lietišķās mākslas vidusskolā. Ar Jāni Streiču jau bija runāts Rīgā, un viņš bija piekritis palikt nomaļus no vēlēšanām, ja kandidāte būšu es. Kononovs ar grūtu sirdi atkāpās. Dainis viņam ļāva saprast, ka fronteī Rīgā, pārņemot valdību, būs vajadzīgs daudz uzticamu speciālistu un tur būs Kononova īstā vietā. Viegli šis solījums tika dots un tikpat viegli aizmirsts. Pēc 4. maija vēl pāris reizes premjerministram Godmanim to atgādināju, bet viņam bija tik daudz citu rūpju. Tā tas aizmirsās, un ir viens no daudzajiem solījumiem, kas palicis nepildīts. Tur redzu arī savu vainu, jo nebiju pietiekami neatlaidīga, lai atgādinātu. Daudz grūtāk gāja ar pirmajā kārtā atbalstītā un neievēlētā Jāņa Karro pārliecināšanu. Viņš teicās ļaut, lai visu izšķir izvirzīšanas sapulces. Tas no mums diviem, kurš savāks vairāk balsu, paliks. Tā vairākus rītus cēlos piecos, un abi Pēra mašīnā drāzām uz Rēzekni. Līdzī brauca Vladlens Dozorcevs, kurš bija mana uzticības persona. Izvirzīšanas sapulces bija grūtas. Daudz grūtākas nekā Rīgā. Turklāt Rēzeknē cilvēki strādāja mazākos uzņēmumos un bija jāapstaigā vairāk sapulču, lai savāktu nepieciešamos 500 izvirzītājus. Publiskā diskusijā Karro bija daudz vājāks par mani, bet tam nebija nozīmes. Lēni un prātīgi kā lauku saimniekopus viņš mīkstajā latgaliešu valodā runāja ar rēzekniešiem. Viņš bija savējais. Tomēr pat ar šo lielo priekšrocību Karro

vairākās vietās man zaudēja, bet visu atguvapēdējā izvīzīšanas sapulcē, kur ļoti aktīvi darbojās viņa atbalstītāji. Tā nu mana vēlēšanu kampaņa bija beigusies. Kā jau to varēja paredzēt, ievēlēja Rešetņikovu. Diez kā pēc šī zaudējuma jutās tā Karro atbalstītāju daļa, kas bija tik pārliecināta, ka atliek tikai tikt galā ar mani un Karro uzvarēs. Atmiņā palicis kāds spilgts zibsnis. Kad vakara tumsā rīkojāmies uz prombraukšanu, Karro ar liekuļotu pieticību – sak, es jau negribēju, bet tautas balss... – no manis atvadījās, tad viņa dedzīgākā atbalstītāja, kāda no tām kareivīgajām pusmūža sievietēm, kas visu zina un nepazīst šaubu, ar nesaudzīgu triumfu man iecirta sejā: «Mēs savu panācām!» Ko? Svešinieces izstumšanu? Arī es nebiju bez vainas savā milzīgajā apsēstībā ielaisties kārtējā avantūra tikai tālab, lai būtu ievēlēta. Šaubos, vai arī man būtu pa spēkam uzvarēt Rešetņikovu. Streičam vai Kononovam gan.

Cik man bija rūgti! Es tik ļoti biju gribējusi balsot par Neatkarības deklarāciju. Es jutos to pelnījusi. Reiz kādus gadus vēlāk par šīm savām izjūtām pastāstīju Džemmai Skulmei. Viņu pārsteidza manas ambīcijas. Un tomēr – kā toreiz, tā šodien jutos pelnījusi balsot par Neatkarības deklarāciju. Turpmākais – tas jau ir cits jautājums. Tobrīd nevarēju iedomāties, ka šis likteņa pavērsiens, ko nekādi negribēju pieņemt, mani paglāba no pazušanas un nogrimšanas sarūgtinātā pašžēlošanā. Es paliku ārpus elitāras dzīves kārdinājumiem. Es saglabāju savu viengabalainību. Es pirmā tiku pamesta un pirmā no sešnieka šķērsoju atsvešinātības un jauna dzīves pamata meklēšanas krīzi. Es arī ātrāk nekā pārējie atspirgu, bet, pirms tas notika, es grimu, grimu. Reiz aprīļa beigās Godmanis mani pārsteidza ar paziņojumu, ka viņi pieci esot apspriedušies un nolēmuši, ka pēc viņu aiziešanas man jāklūst par frontes valdes priekšsēdētāju. Aizvainoti nosmīnēju. Viņi pieci? Būtu vismaz man paprasījuši. Un atteicos. Ne jau tāpēc, ka šis lēmums bija pieņemts, nekonsultējoties ar mani, vai tāpēc, ka priekšlikums būtu pārāk negaidīts. Atteikšanās bija iekšēji dziļi motivēta. Zināju, ka bez viņiem fronte man būs auksta un tukša, un nespēju iztēloties, kā šo tukšumu aizpildīt. Tās bija dziļi personiskas saites, kas mani saistīja ar pieciem sešnieka vīriem un tiem sekretariāta darbiniekiem, kuri nu strādāja Augstākajā padomē. Bez viņiem jutos apjukusi, atstumta un nelaimīga. Kad vēlāk analizēju šīs atkarības cēloņus, tad sapratu, ka līdzās ārējo apstākļu blīvai sakritībai ir vēl kāds daudz slēptāks cēlonis, kas bija noteicis manu uzvedību un rīcību. Tāpat kā vairums sieviešu, es neapzinājos, ka zemapziņā sevi neuzskatu par līdzvērtīgu vīrietim. Gadsimtos izkopts, šis mazvērtības komplekss mūs darīja neaizsargātas un viegli ievainojamas. Pat ar manu aktīvo dabu, aso prātu, gribasspēku un rīkoties spēju es iekšēji biju nepatstāvīga, intuitīvi meklēju atbalstu un iedomājos tādu atradusi «frontes brāļos». Nu, atstāta viena, es pārdzīvoju dziļu pamestības šoku. Dvēseles dziļumos es biju no viņiem sagaidījusi tādu

pašu pieķeršanos man, kādu jutu es pret viņiem. Visgrūtākais bija pieņemt skarbo īstenību, ka tādas utopiskas attiecības nav iespējamās. Esmu to pieņēmusi.

Apzinos, ka piederu pie pārejas perioda sieviešu paaudzes, kurai jārēķinās ar novecojušiem stereotipiem. Bez sarūgtinājuma noklausos tādas banalitātes kā – divas sievietes nekad nevar sastrādāties. Tas nav tiesa. Divas lietišķas sievietes var lieliski sadarboties. Grūtības rodas, ja jāstrādā kopā lietišķai un manipulējošai sievietei – tad dialogs nav iespējams, jo katra runā citā valodā. Vientuļš vīrietis neizraisa sabiedrībā ne līdzjūtību, ne aizdomas. Viņa garastāvokļa maiņu, dzeršanu vai sevis žēlošanu nemēdz vulgāri izskaidrot ar seksuālo nepietiekamību vai klimaksa tuvošanos. Turpretim vientuļa sieviete ir aizdomīga, nepilnīga, un katra dīvainība viņas izturēšanās veidā vai rīcībā tiek reducēta uz ķermeņa zemjostas funkcijām. Nav tādas preses intervijas, kurā man neuzdotu jautājumu, kā tieku galā ar savu vientulību. It kā tā būtu slimība. Es nejūtos vientuļa, jo mana dzīve ir interesanta un piepildīta. Tajā ir daudz siltuma un sirsnības. Īstā vientulība būs pēc tam, kad mani mīļie vecāki aizies mūžībā. No tās vientulības gan es baidos. Man žēl to jauno Latvijas meiteņu, kas apkārtējo ziņkārīgi nosodošās attieksmes dēļ jūtas nepilnvērtīgas tikai tāpēc, ka nav precējušās. It kā saistība ar vīrieti būtu vienīgā sevis vērtības apliecināšanas forma. Sieviete ir daudz grūtāk pārliecināt par savām lietišķajām īpašībām un spējām, bet, ja tas ir izdarīts, tad turpmāk katrs vārds un darbs vairs netiek aizdomīgi caurlūkots. Biju uzjautrināta, kad līdz manām ausīm atklīda vērtējums par pirmo manis rakstīto runu ANO Ģenerālajai asamblejai. Ministrijas gudrinieki bija vienisprātis – nevar būt, ka viņa pati to rakstījusi! Tas bija sava veida kompliments, jo tiku vērtēta pēc vīriešu mērauklas. Runa bija laba, un tāpēc sieviete, un kur nu vēl es, nevarēja būt to rakstījusi. Tas bija 1992. gadā. Kopš tā laika Skandināvijas svaigais vējš ir papurinājis putekļus no saputējušajiem sabiedrības plauktiem. Ar dziļu gandarījumu vēroju, kā veidojas jauna, brīva un kompleksu nenomākta sieviešu paaudze. Viņas mērķtiecīgi veido savu dzīvi un karjeru, iegūst stipendijas labākajās pasaules augstskolās un tās spoži pabeidz. Atgriežoties viņas vairs nav ielokāmas atpakaļ par piecdesmit gadiem atpalikušajā sabiedrības attiecību modelī.

Pēc pārbalsošanas 25. un 31. martā un 1. aprīlī fronte ieguva vēl piecus mandātus. Kopā ar LLS un neatkarīgajiem deputātiem līdz Neatkarības deklarācijai bija atlicis iegūt vienu balsi. Nu varēja uzskatīt, ka uzvara ir tikpat kā mūsu, jo bija jānotiek kādai katastrofai, lai 29. aprīlī Smiltēnē neievēlētu Daini Īvānu. Kopumā pēc atkārtotajām vēlēšanām frakcija papildinājās vēl par četriem deputātiem. Starp tiem bija arī Ita Kozakeviča un Mavriks Vulfsons. Nepaveicās Ilmāram Bišeram, kura Rīgas apgabalā cittautieši atmodās no vienaldzības un aktīvi balsoja pret. Salīdzinot vēlēšanu rezultātus

Igaunijā un Lietuvā ar mūsējiem, tūlīt redzams, ka, neskatoties uz bezcerīgo nacionālo sastāvu, tieši Latvijas Tautas fronte bija guvusi pārliecinošāko uzvaru.

1990. gada marts, aprīlis

Tūlīt pēc 18. marta vēlēšanām fronte sāka gatavoties Augstākās padomes sesijai. Būtiskākais bija jautājums par valstiskās neatkarības atjaunošanu. Kopš 2. kongresa tas bija LTF politiskais mērķis, bet pat vēlēšanu priekšvakarā par šo jautājumu vēl nebija izstrādāts konkrēts juridisks dokuments. Uz vēlēšanām Latvijā no Vācijas bija ieradies jurists un politologs Egils Levits. Viņam «šāda nesagatavotība» likās vieglprātīga, un viņš Daiņa Īvāna uzdevumā uzmeta pamattēzes topošajai deklarācijai. Tūlīt pēc vēlēšanām no deputātiem izveidoja darba grupu valstisko jautājumu risināšanai sešu cilvēku sastāvā Romāna Apsīša vadībā^[285] un tai uzdeva izstrādāt Neatkarības deklarācijas projektu. E. Levits aktīvi iekļāvās tās darbā. 11. marta Akts par neatkarīgas Lietuvas valsts atjaunošanu pasludināja pilnīgu valsts neatkarību no PSRS. Lietuvieši izaicinoši nerēķinājās ar padomju likumdošanu un ne ar vienu no Maskavas varas vīriem neko nesaskaņoja, tieši tāpēc Gorbačova un PSRS vadības reakcija pret šo uzdrošināšanos bija tik asa. Redzot Maskavas sankcijas pret Lietuvu un pasaules nogaidošo nostāju, mūsu deputāti gribēja būt viltīgāki par kaimiņiem un izšķīrās strādāt pie minimālā un maksimālā deklarācijas varianta, jo līdz sesijas sanākšanai jau būtu skaidrs, vai Lietuva ir izturējusi un kā turpmāk risināsies Kremļa un Viļņas dialogs. 30. martā Igaunijas AP pieņēma lēmumu par Igaunijas valstisko statusu, ar kuru padomju vara Igaunijā tika pasludināta par nelikumīgu, kā arī paziņots, ka ir sācijas pārejas periods uz neatkarīgu valsti, kurš beigsies ar neatkarīgas Igaunijas atjaunošanu. Būtībā šis lēmums bija tuvs mūsu minimālajam variantam, kurš paredzēja konstatēt, ka 1940. gadā Latvija bija prettiesiski okupēta un anektēta, tāpēc tā vēl arvien pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, kā arī sākt sarunas ar PSRS par valstiskās neatkarības atjaunošanu. Igauniju lēmumu Maskava uzņēma mierīgāk nekā lietuviešu 11. marta Aktu, un tas stiprināja «minimālistu» pozīcijas LTF frakcijā. Tomēr cilvēki tik nepārprotami gadīja neatkarības atjaunošanu. Viņi bija balsojuši par LTF tieši tāpēc, ka bijām solījuši neatkarību, un «minimālisti» saprata, ka jāatkāpjas. Kopš marta beigām darbs turpinājās tikai pie maksimālā varianta, kurš paredzēja pilnīgu valstiskās neatkarības atjaunošanu.

1990. gada 28. marts

28. martā A. Gorbunovs viesnīcas «Rīga» konferenču zālē pirmoreiz saaicināja kopā jaunievēlētos deputātus un viņus iepazīstināja ar pienākumiem un uzdevumiem. Deputātu pilnvaras vēl nebija apstiprinātas, jo to tiesīga darīt tikai Augstākās padomes sesija, un deputātiem nebija tiesību pieņemt citus lēmumus, kā vien nosaukt sesijas sākuma dienu.

Vienojās par 3. maiju, jo ātrāk tas nebija iespējams atkārtoto vēlēšanu dēļ. Fronte saņēma daudz vēstuļu un LTF nodaļu paziņojumus, kuros cilvēki prasīja sesiju sasaukt pēc iespējas ātrāk un pieņemt neatkarības deklarāciju, lai tādējādi atbalstītu Lietuvu, kas viena cīnījās pret Maskavas ekonomisko blokādi un dzīvoja militārās intervences draudu ēnā. Lai atbalstītu Lietuvu, frontes deputāti ierosināja pieņemt aicinājumu M. Gorbačovam atturēties no spēka lietošanas pret Lietuvu. Deputāti ar telegrammu apliecināja savu solidaritāti ar Lietuvas Augstāko padomi un Ministru padomi. Diskusija par abiem dokumentiem, kas izvērtās ar nākamajiem līdztiesībniekiem, parādīja, kā turpmāk ritēs darbs parlamentā. Rubiks, Alksnis, Aleksējevs u. c. metās procedūras kaujās, lai pierādītu, ka pirms mandātu apstiprināšanas nekādus paziņojumus deputāti nav tiesīgi sniegt. Protams, LTF daļa uzvarēja balsojot un abi dokumenti tika nosūtīti augstajiem adresātiem. Pēc oficiālās sanāksmes notika pirmā LTF deputātu frakcijas sēde. Tika apstiprināts tās nolikums un Godmanis ievēlēts par priekšsēdētāju, bet par viņa vietniekiem – Kinna un Dinevičs. Notika arī pirmā diskusija par pastāvīgo komisiju veidošanu un to personālo satāvu. Sanāksmē vēl ļoti varēja just atšķirību starp deputātiem – frontes domniekiem vai aktīvistiem – un pārējiem. Tie sēdēja kā ūdeni mutē ieņēmuši un noskatījās, kā savu viedokli aizstāvēt pieradušie frontes cilvēki enerģiski apspriež organizatoriskos jautājumus vai dokumentu projektus. Ar katru nākamo frakcijas sēdi klusētāji kļuva arvien drošāki, līdz atšķirība izzuda pavisam.

1990. gada 4. aprīlis.

Frakcijā jautājumā par Neatkarības deklarāciju nebija vienprātības. 4. aprīļa sēdē apspriestais deklarācijas teksts pamatnostādņēs bija līdzīgs Lietuvas Aktam un, lai gan vairākums deputātu to atbalstīja, tomēr bija arī tādi, kas mudināja atgriezties pie minimālā varianta. Vienā no nākamajām frakcijas sēdēm J. Bojārs iebilda pret 1918. gada 18. novembra Latvijas Republikas atjaunošanu, un mēģināja pierādīt, ka tas no starptautisko tiesību viedokļa nav iespējams. (Cik tas labi saskan ar Gorbačova un vēlāk Krievijas Federācijas nemainīgo nostāju, ka pēc PSRS sabrukuma Latvija ir tāda pati jaunizveidojusies valsts kā citas bijušās padomju republikas!). Viņu atbalstīja Plotnieks, kurš tāpat kā Bojārs bija atgriezies no komandējuma ASV un bija nokavējis diskusiju sākumu. Tomēr abiem, pat ar biklo «minimālistu» atbalstu, neizdevās pagriezt atpakaļ nokavēto. 19. aprīlī Īvāns, Bišers, Bressis un Gorbunovs devās uz Kremli iepazīstināt Gorbačovu un Rižkovu ar deklarācijas projektu. Mūsējiem gribējās būt elastīgākiem par lietuviešiem un Kremļa varenos lieki nekaitināt. Iepriekšējā dienā PSRS bija paziņojusi par Lietuvas ekonomisko blokādi, lai gan patiesībā tā sākās pamazām tūlīt pēc 11. marta. Lietuvas notikumu iespaidā tomēr deklarācijas teksts tika mīkstināts un tas paredzēja pārejas periodu, kura laikā tiek pakāpeniski pārņemta vara un kurš beidzas ar Saeimas

vēlēšanām. Aprīļa beigās frakcija vienojās par galīgo deklarācijas tekstu, kuru iesniedza sesijā.

Paralēli darbam pie Neatkarības deklarācijas notika gatavošanās varas praktiskajai pārņemšanai. Atkal fronte atradās līdzīgā situācijā kā pēc vietējo padomju vēlēšanu rezultātiem. Fronte nu bija valdošā partija, un tai pienācās pārņemt augstākos varas posteņus – Augstākās padomes priekšsēdētāju, Ministru padomes priekšsēdētāju – un izveidot savu valdību. Kādu? Politisku vai profesionālu? Kā izdarīt pareizi, lai tās grūtības, kuras gaidīja Latviju pēc deklarācijas pieņemšanas un kuras tik skaidri bija redzamas Lietuvā, nesagrautu trauslo neatkarības celtni? Atšķirībā no Lietuvas frontes valdībai bija jārēķinās ar milzīgu pretspēku no interfrontes un cittautiešu puses, kas arvien pieaugtu ekonomisko apstākļu pasliktināšanās rezultātā. Vilcinoties starp Augstākās padomes vai Ministru padomes pārņemšanu, mēs zaudējam laiku. Tikmēr diskusija par šo jautājumu sākās presē. Eļļu ugunī, tieši tāpat kā pirms frontes 2. kongresa jautājumā par frontes priekšsēdētāju, ielēja Elita Veidemane, kādā televīzijas intervijā paziņodama, ka Augstākās padomes vadībā redzot «tādu īstu vīrieti kā Godmani». Jau pēc vēlēšanām uz avīzēm sāka plūst vēstules, kurās cilvēki, kā pēkšņi attapušies, ka fronteai atdevuši pārāk lielu varu, jo nu tā var par Augstākās padomes priekšsēdētāju «iecelt», ko vien vēlas no savējiem, kategoriski pieprasīja, lai Anatolijs Gorbunovs ieņemtu šo amatu. Pēc Veidemanes paziņojuma sākās stihiska parakstu vākšana, dažādu sabiedrisko organizāciju, radošo savienību, augstskolu u. c. pieņemti paziņojumi. Pats Gorbunovs stāvēja nomaļus no šīm kaislībām un savā ierastajā piesardzībā izvairījās spert soli vienā vai otrā virzienā. Viņam paveicās nebūt^[286] Latvijā LKP ārkārtas kongresa laikā, līdz ar to viņam nebija jāizvēlas palikt vai atstāt kongresu kopā ar nacionāļkomunistiem. Karagājiena pirmajās rindās atkal bija «Lauku Avīze», kura šo populistisko kustību vēl uzkurināja – fronteai esot jārēķinās ar tautas balsi, nevis jānodibina diktatūra. Atkārtojās tas pats scenārijs kā Lietuvā, kur tika saņemts vairāk nekā simt tūkstoši vēstuļu Brazauska atbalstam. Tomēr lietuviešu deputāti izšķīrās par Landsbergi, un nekāda katastrofa nesākās. Pēc īsa brīža viņš bija tikpat populārs kā Brazausks.

Otra kampaņa, gan daudz nenozīmīgāka, bija saistīta ar manu vārdu. Nezinu, kāpēc, bet pēkšņi sāka izplatīties baumas, ka Raimonda Paula vietā kultūras ministre jaunajā valdībā būšot es. To uzzināju, kad kādu vakaru man piezvanīja Džemma Skulme un uzmanīgi izvaicāja, vai dzirdētais atbilst frontes nodomiem. Džemma arī teica, ka kultūras cilvēki esot ļoti sašutuši par tādu uzdrošināšanos. Nomierināju viņu, bet laikam no mutes mutē telefons nedarbojās pietiekami efektīgi, un kaislības turpinājās. Lieta aizgāja tiktāl, ka «Literatūrā un Mākslā» parādījās XX Vispārējo latviešu dziesmu svētku organizētāju

sanāksmes dalībnieku vēstule Raimonda Paula aizstāvībai, kurā bija teikts, ka «ceļā uz republikas suverenitāti un kultūras atdzimšanu mēs neredzam nevienas alternatīvas kandidatūras». ^[287] Mans vārds gan tur nebija minēts – tā vismaz netiku apkaunota visas Latvijas mērogā. Tāpat arī «deleģēti pārstāvji» savu viedokli bija izteikuši personīgi Īvānam, Godmanim un Škaparam. Pamazām mani šīs muļķības sāka kaitināt, un reiz, kad kārtējā frontes radio biļetenā man pavaicāja, vai runas atbilst patiesībai, atcirtu, ka īstenībā man ir piedāvāts mašīnbūves ministres postenis! Iestājās klusums. Diktore nesaprata manu paskarbo humoru. Nekad nav bijusi runa, ka es varētu kļūt par kultūras ministri. Vienā no pēdējām frakcijas sēdēm Andris Grūtups man vaicāja, vai es piekristu, ja viņš deputātu grupas vārdā mani izvirzītu sociālo lietu ministres portfelim. Neko neatbildēju. Starprīdī devos pie Škapara prasīt viņa domas. «Nē, Sandra, tu tam neesi piemērota!» Es bez mazākā iekšējā protesta šo viņa spriedumu pieņēmu. Tas bija pamatots vērtējums, jo arī pati tāpat jutu. Nenormāli bija tikai tas, ka man tobrīd nepietika patstāvības pašai lemt par sevi. Interesanti, ko es būtu darījusi, ja viņš būtu teicis «jā»! Vai tiešām piekristu?

«Lauku Avīze» nevarēja būt vienaldzīga premjerministra jautājumā un, savos kandidātu krājumos parakņājusies, atkal izvilka neatvietojamā Alberta Kaula vārdu. Profesionālu! Profesionālu valdību vajagot! Kas tad bija tie valdības darba profesionāli padomju laikos? Padomju nomenklatūra. Izveidot profesionālu valdību nozīmēja saglabāt pie varas tos pašus cilvēkus – varbūt tik samainot vietām –, kas gadiem ilgi jau Latvijā bija rīkojušies. Šajā jautājumā mūsu vidū nevaldīja vienprātība, jo nebija pārliecības, ka valdība fronteī ir pa spēkam. Pati šajās aizkulišu konsultācijās piedalījos fragmentāri, bet priekšvakarā pirms izšķirošās frakcijas sēdes bijām nosvērušies par labu profesionālai valdībai un Daini kā Augstākās padomes priekšsēdētāju, tā apliecinot savu uzvarējušā politiskā spēka statusu. Dainis Īvāns sešniekam apstiprināja, ka ir gatavs šo amatu ieņemt. Liels bija mūsu šoks, kad nākamajā dienā frakcijas sēdē, nevienu nebrīdinājis, viņš atteicās. Tā Anatolijs Gorbunovs palika vienīgais kandidāts. Frakcijas sēdi pārtrauca. Tas, ko sešniekā teicām Dainim, laikam ir skarbākie vārdi, ko viņš ir dzirdējis no savējiem. Nekas vairs nebija maināms. Mēs bijām strupceļā, un fronte vairs nevarēja izvairīties no atbildības par valdību.

Laikā starp vēlēšanām un Augstākās padomes darbības sākumu jēdzieni «frakcija», «Augstākās padomes deputāti» un «frontes vadība,» bija saplūduši, tāpēc arī turpinu runāt, lietojot formu «mēs – frontes vadība». Dīvainā starpstāvoklī atrados tikai es, jo nebiju deputāte un frakcijas darbā piedalījos aiz inerces, kā valdes priekšsēdētāja vietiece. Pieci no sešnieka bija ievēlēti. Vēl man bija sešnieka locekles tiesības pateikt savējiem tieši acīs,

ko domāju par to vai citu priekšlikumu, piedalīties lemtā. Tomēr jau jutu, ka arvien vairāk un vairāk lietas centrējas ap frakciju, bet lēmumi tiek pieņemti bez manis, piecniekā. To bija grūti skatīties, bet varbūt tāpēc skaidrāk nekā citi atceros dažas detaļas. Turklāt kopš rudens biju atsākusi neregulāri rakstīt dienasgrāmatu. Tajā ir arī dažas piezīmes par diskusijām ap valdības vadītāja jautājumu. Pirmā diskusija, ko darīt ar uzvaru, notika Vaives dzirnavās marta beigās. Tajā piedalījās šaurs loks – sešnieks, P. Laķis, I. Bišers un I. Cālītis. Bišers bija par to, ka fronteī jāpārņem valdība, un ierosināja par valdības vadītāju Godmani. Tā bija pirmā reize, kad šim postenim tika minēts Ivars. Viņš nebija vienīgais kandidāts, arī Dinevičs un Škapars sevi redzēja šajā amatā. Škaparam likās, ka Godmanim ir pārāk maz pieredzes, jo Ivars nekad nebija strādājis vadošā amatā un viņam nebija pieredzes, kā deleģējama atbildība administratīvā struktūrā, kāda ir arī valdība. Škaparam tāda pieredze bija, bet, lai cik dziļu cieņu jutu pret viņu, man tomēr likās, ka premjerministra darbam viņš nederētu. Škapars bija tipisks politiķis, kas par visu domāja vispārīgās kategorijās^[288], taču Ministru padomes priekšsēdētāja darbs ir ļoti konkrēts. Bija vēl kāds apstāklis, kas manu atturību pret viņa kandidatūru pastiprināja. Viņā parādījās pirmās pazīmes, kas vēstīja par vecuma pārvērtībām. Intensīvā darba slodze bija atstājusi savas pēdas. Škapars toreiz bija un arī šodien ir man tuvāks nekā pārējie sešnieka vīri. Vienīgais, kura padomu un vērtējumu par savu rīcību esmu gatava ņemt vērā arī tagad, pēc desmit gadiem. Manās acīs Škapars stāvēja augstāk par pārējiem ne tikai tāpēc, ka viņam piemita dedzīgums un godaprāts, bet arī viņa izcilā prāta un līdzsvarotās rīcības pēc. Tieši tālab man bija grūti samierināties, ka Jānis sāk izturēties pret pārējiem ar tēvišķīgu aizbildniecību. Kā patriarhs, kuram no gadu kalna ir redzams tas pareizākais ceļš. Ar šādu vizinošu attieksmi, manuprāt, nevarēja veiksmīgi vadīt Ministru Padomi. Mūsu sešniekā valdības vadītāja amatam man piemērotākais likās Dinevičs, bet viņam nebija tās auras, lai frakcija viņu atbalstītu. Tobrīd man nelikās traucēklis tas, ka viņš ir sociāldemokrāts, jo partijas bijas vājas un tās neuztvēru kā politisku spēku.^[289] Izvirzīja Godmani. Atceros, ar kādām dalītām jūtām frakcijas sēdē klausījos viņa premjera programmu. Jutu, cik viņš ir uztraucies, nedrošs. Programma bija nelīdzsvarota, jo bija vietas, kuras Ivars bija pārdomājis un pat pārmērīgi detalizējis, bet citām viņš virspusīgi pārskrēja pāri. Nevaru izskaidrot, kādēļ pēc uzstāšanās viņam uzrakstīju indīgu zīmīti, ka viņš mani kā premjers nav pārliecinājis. Sešniekā es biju vienīgā, kas iebilda pret viņa kandidatūru. Es uzskatīju, ka viņš ir absolūts solists, kurš nemāk spēlēt komandā un kura nervu sistēma nav piemērota tik lielai slodzei. Zīmīte Ivaru dziļi aizskāra, un aizvainojumā viņš sešniekam paziņoja, ka atsakās no premjera darba. Saprātu, ka esmu pāršāvusi pār strīpu, un, kad nākamajā dienā sešnieks sapulcējās un Ivars pieprasīja, lai katrs skaidri pasaka, vai uzskata viņu par piemērotu valdības vadītāja postenim, tad arī es teicu: «Jā !»

Gaidot atkārtoto sešinieka apstiprinājumu, Ivars bija tik ļoti uztraucies, ka pēc ilgiem nespējoties gadiem izpīpēja cigareti.

1990. gada 21. aprīlis

Lai gan vēlēšanu rezultāts bija sava veida referendums par Latvijas neatkarību, tomēr, vērojot Maskavas slimīgo reakciju uz notikumiem Lietuvā un pasaules sabiedrības nenoteikto, svārstīgo attieksmi pret lietuviešu pašnoteikšanās tiesībām, fronte vēlējās iegūt papildus tiesiskos argumentus gaidāmajiem Kremļa pārmetumiem, kā arī dialogam ar Rietumiem. Tāpēc 3. aprīlī valde nolēma sasaukt Vislatvijas visu līmeņu tautas deputātu sapulci Daugavas stadionā^[290], lai tajā tiktu dots pilnvarojums jaunievēlētajiem Augstākās padomes deputātiem pieņemt Neatkarības deklarāciju. Ja vispārējās vēlēšanas varētu saukt par horizontālu referendumu, jo saite vēlētājs-deputāts bija tieša, tad tautas deputātu kopsapulce bija vairākpakāpju vertikāla tautas aptauja, kurā savu balsi apvienoja jau tautas pilnvaroti pārstāvji. Būtībā deputātu kopsapulce nepievienoja jaunu tiesisku vērtību tautas jau tā skaidri apliecinātajai gribai. Tā bija dubultnodrošināšanās, kad, citādi pārgrupējot kora dalībniekus, visi turpina dziedāt to pašu dziesmu.

Valdes lēmumu atbalstīja Augstākās padomes Prezidijs, kas uzdeva izpildkomitejām iesaistīties sapulces organizēšanā. Prezidija sekretārs I. Daudišs koordinēja sapulces sagatavošanu no Augstākās padomes puses. Tā bija mana pirmā, bet ne pēdējā sadarbība organizatoriskos jautājumos ar I. Daudišu. Augsti vērtēju viņa lietišķumu un precizitāti. Ar viņu bija viegli sadarboties. Strādājot pie sapulces sagatavošanas, man radās nojausma par to, kā funkcionē administratīvi birokrātiskais aparāts visaugstākajā līmenī. Rīkojumi, atbildīgās personas, rezolūcijas, kamēr mana frontes pasākumu rīkošanas komanda – D. Blagoveščenska, I. Cielava, A. Dudars, A. Dūdiņa, S. Ēlerte, A. Miķelsone, Dz. Pededze, I. Upmacis u. c. sapratās bez administratīvu papīru starpniecības, un viss lieliski izdevās, jo nebija aizkavēšanās starpposmos, kur lika rezolūcijas un pārsūtīja rīkojumus. Katrs piezīmēja viņam uzdoto un katrs tieši man atbildēja par padarīto. Es savukārt sniezu pārskatu valdei. Otrajā gadā fronte vismaz tiktāl bija birokratizējusies, ka valde pieņēma lēmumu par darba grupas izveidošanu kādam masu pasākumam un apstiprināja atbildīgos. Ar sapulces organizāciju saistītie izdevumi vairs fronteī nebija jāmaksā. Tos sedza AP Prezidijs no saviem līdzekļiem. Precīzi, tā lai neviens nevarētu apšaubīt sapulces rezultātu, bija jāorganizē dalībnieku reģistrācija un balsu skaitīšana. Ierodoties katra delegācija reģistrējās. Tā kā delegācijas tika sēdinātas vienkopus pa rajoniem, tad balsis skaitīja katras solu rindas malējais sēdētājs. Rezultātus summēja rajona delegācijas ietvaros, un balsu skaitīšanas protokolu ar vadītāja un sekretāres parakstu delegācijas

kurjers iesniedza rezultātu apkopošanas centrā. Balsošanas protokoli glabājas frontes arhīvā.

Sapulce notika 21. aprīlī, ļoti skaistā pavasara dienā. Saule atkal bija ar mums. Kā plaisas citviet pārpildītajā stadionā izskatījās dažu Latgales un Rīgas rajonu sektori, kuri bija gandrīz tukši. Šis tukšums bija kā kroplība, kad skaistam, veselam ķermenim pietrūkst kāda locekļa. Acis kaunīgi novēršas no šīs nepilnības, taču tāpēc tā nepārstāj būt. Tur, Daugavas stadionā, mums atkal tika atgādināts, kāda slimība grauž Latviju un ka atveseļošanās, pretimstāvēšanas neitralizācija būs bezgala ilgs process. No ievēlētajiem 13 000 deputātiem^[291] piedalījās 8086 deputāti, no kuriem 8003 nobalsoja par aicinājumu Latvijas PSR Augstākajai padomei un Latvijas tautai. «Pret» bija ne tikai tā niecīgā daļa klātesošo, kam bija drosme to parādīt, bet arī vairākums to, kas neierādās. Daļa deputātu, kurus aizkavēja neparedzēti apstākļi, savas balsis aicinājumam pievienoja ar rakstiskiem paziņojumiem pēc sapulces. Aicinājumā nepārprotami teikts: «Mēs, Latvijas PSRS likumīgi ievēlētie deputāti no visiem pagastiem, pilsētām un rajoniem, kopskaitā 8086 cilvēki, esam sanākuši Vislatvijas tautas deputātu kopējā sapulcē, lai jaunievēlētajai republikas Augstākajai padomei paustu savu un savu vēlētāju nelokāmo gribu ar demokrātiskām, nevardarbīgām metodēm darīt visu, lai atgūtu Latvijas valstisko neatkarību. [...] Vislatvijas tautas deputātu kopējā sapulce griežas pie jaunievēlētās Augstākās padomes, lai tā jau pirmajā sesijā neatliekami izskatītu un izlemtu jautājumu par Latvijas neatkarības atjaunošanu.»^[292] Ar šo balsojumu Augstākā padome otrreiz bija saņēmusi tautas mandātu Neatkarības deklarācijas pieņemšanai.

Sapulce bija lietišķa, bez ierastā emocionālā saviļņojuma. Tādai tai arī vajadzēja būt, jo tā ievadīja kvalitatīvi jaunu posmu – frontes parlamentāro darbu. Ar Neatkarības deklarācijas pamattēzēm deputātus iepazīstināja Romāns Apsītis. Spožāko runu teica Imants Ziedonis: «Jāatjauno izlaupītā Latvija. Pie tam jāatjauno laupītāju līdztiesīgā klātbūtnē. Tāda ir šodienas situācija: laupītāji slēpjas aiz tautu draudzības melīgi iestrādāta lozunga un cenšas pēc parlamentāras koleģialitātes. Vajātāji tēlo vajātos. Un vēl sūdzas Eiropas demokrātiskajai domai, ka lielā, bezkaunīgā Baltija grib apspiest mazītiņo Krievijas impēriju. Zilonis, iekāpis ar vienu kāju skudru pūznī, taurē visai pasaulei, ka skudru majoritāte – šis skudru miljons – dzeļ, kož un apspiež zilonisko mazākumu. Un zilonis pieprasa savai ziloņa kājai parlamentārās tiesības. Un mums jāreķinās ar starptautisko tiesību normām, jānomāc savs paš aizsargāšanās instinkts un jāsāk koleģiālas, parlamentāras, savstarpējas cieņas pilnas sarunas ar ziloni. Citādi zilonis piedraud: ja skudras čurās viņam uz kājas, viņš darīs to pašu ar skudrām. Viņš arī tā darīs!». ^[293] Šodien Latvija ir neatkarīga, bet ziloņa nemitīgā jaukšanās Latvijas lietās un

apsūdzības diskriminācijā ir tās pašas. Tāpat kā rietumnieku atgādinājumi par Eiropas standartu ievērošanu attiecībā uz «zilonisko minoritāti». Neskaitāmajās sarunās, kuras šajos gados man ir nācies risināt ar citu valstu diplomātiem par sekām, kādas Latvijā ir atstājusi masīvā rusifikācija, cilvēciskā līmenī esmu sastapusi izpratni, bet, tikko mūsu saruna kļūst oficiāla kā starp divu valstu pārstāvjiem, tā sapratni aizstāj laipns smaids un atgādinājums, ka tās ir senas pagātnes lietas un, ja Latvija grib iekļauties Eiropā, tad tās jāaizmirst. To dzirdot, manī katrreiz uzvirto bezspēcīgs niknums, bet apspiežu savas jūtas, jo apzinos, ka Latvijai nav cita ceļa kā Eiropas ceļš, tāpēc mums jāveic varoņdarbs un savas rūgtās atmiņas jānoslēpj dvēselē tik dziļi, lai tās mums pašiem netraucētu dzīvot. Mēs nedrīkstam kā Raiņa Jāzeps savu būtņi, dzīvi, nākotni saindēt ar domu: «Man, mums — darīts pāri.» Mums jāspēj pacelties pāri pāridarījumam.

1990. gada aprīļa otrā puse

Frakcijas deputāti savu uzmanību galvenokārt veltīja Augstākās padomes sesijas dokumentu un procedūras jautājumu sagatavošanai, kā arī pastāvīgo komisiju un valdības veidošanai. Ne mazāk nozīmīgi bija nodrošināties ar uzticamiem un darboties spējīgiem ierēdņiem. Mūsu deputātu pieredze PSRS Augstākajā padomē bija spilgts piemērs, kā pamazām aparāts ar tā rīcībā esošiem birokrātiskiem paņēmieniem pārņem savā kontrolē likumdošanas procesu un to ietekmē līdz pat klajai sabotāžai. Lai izvairītos no nejaušībām, vēlēšanu centra puīši aprīļa beigās kļuva par Augstākās padomes darbiniekiem. Vajadzības gadījumā deputātu rīcībā bija arī frontes sekretariāts, kura darbinieki saņēma pagaidu caurlaides ar atļauju uzturēties Augstākās padomes ēkā. Tā izveidojās paralēla struktūra, kas nepieciešamības gadījumā varēja bloķēt vecā aparāta trikus. Frontes cilvēku ienākšana šajā aukstajā, padomju varas gados nevienam nevajadzīgajā namā ienesa dzīvību un nemieru, kas kaitināja tur aizstrādājušos nomenklatūras biedrus. Paralēlo struktūru pastāvēšana turpinājās visu maiju, un tikai jūnijā Prezidijs apstiprināja jauno sekretariāta struktūru. Tomēr vadošajos amatos vēl ilgu laiku palika «pārbaudīti» kadri, kuriem fronte «uzspieda» savus vietniekus. Viņu uzdevums bija sastrādāties un nepieļaut klajas ļaunprātības. Aiz muguras «vecie» mūsējos saukāja par komisāriem un politiķiem. Tieši mūsējie naktī no 3. uz 4. maiju sagatavoja un pavairoja nepieciešamo dokumentu paketi Neatkarības deklarācijas pieņemšanai. Tās izdalīšana parlamentāriešiem «vecajam» sekretariātam, kas domājās turam rokās visus kontroles pavedienus, bija liels pārsteigums. Līdz tam brīdim viņi uz mūsu rosīgajiem darbiniekiem bija skatījušies ar pieredzējušu birokrātu iecietīgo augstprātību. Nu Tamārai Savickai, bijušajai Gorbunova vietniecei un vecā aparāta pārraudzītājai, bija jātaisnojas savējo «līdztiesībnieku» priekšā. Kā tas varēja būt, ka viņa nav zinājusi! Frontes entuziasma pilnais un brīvais darba stils valsts augstākajā likumdošanas institūcijā varēja turpināties tikai kādu laiku, bet, sākoties

regulāram parlamentārās rutīnas procesam, bija nepieciešams iedibināt stingru ierēdniecisku kārtību, lai katrā posmā būtu skaidrs, kurš par ko atbild. Likumu pieņemšana nav politisku aicinājumu rakstīšana. Mūsējiem tās bija grūtas birokrātijas mācību stundas, ko viņi apguva. Pamazām arvien vairāk fronteī uzticamu cilvēku sāka strādāt Augstākajā padomē, bet īstais pagrieziena notika pēc 5. Saeimas vēlēšanām.

1990. gada 3. maijs

Pienāca ilgi gaidītais 3. maijs, un uz pirmo sesiju sapulcējās jaunievēlētā Augstākā padome. Tāpat kā Lietuvā un Igaunijā TAS brīdis vēl bija tālu. Vispirms bija jātiek galā ar daudzajiem procedūras likločiem un vadības vēlēšanām. Tajās nekādi pārsteigumi nebija iespējami, lai gan jokdaris Aleksejevs «radi šutki» pats izvirzīja savu kandidatūru priekšsēdētāja amatam un pat saņēma divdesmit balsis, tomēr, kā jau frakcijas sēdē bija nolemts, ievēlēja Anatoliju Gorbunovu, bet par viņa vietniekiem Daini Īvānu un Andreju Krastiņu, par sekretāru – Imantu Daudišu. Vēlēšanas beidzās vēlu vakarā, un ar nelieliem pārtraukumiem šo nogurdinošo, garlaicīgo dienu pavadīju sēžu zālē, kur sēdēju līdzās Tamārai Savickai. Pie sevis brīnījos, ar kādu nepiespiestību viņa izturas pret mani. It kā nebūtu bijis mūsu pretimstāvēšanas vai visos jautājumos, kur vien nācās saskarties. Tā sākās ar PSRS Konstitūcijas labojumu kampaņu un stīvēšanos ap Tautu foruma organizācijas jautājumiem. Viņa neslēpa savas simpātijas partijas konservatīvajiem un interfrontei. Viņas kontā bija frontes novērtais mēģinājums anulēt vēlēšanu rezultātus Proletāriešu rajonā un tādi izteicieni kā deputāts nevarot balsot pretēji tam, ko liek partija. Viņa izrādīja, ka jūtas sirsnīgi un brīvi manā sabiedrībā. Kad Dainis Īvāns, kandidēdams uz priekšsēdētāja pirmā vietniekā posteni, atbildēja uz jautājumiem un sev raksturīgajā publicista stilā atcirta interfrontietim Aleksejevam, es nespēju atturēties no skaļa, sajūsmināta komentāra. Tad gan Tamāra Ivanovna sarāvās un iesāņus uzmeta man īsu, neslēptas nepatikas pilnu mirkli. Man aiz jautrības, ka, par spīti tēlotajai tolerancei, izdevies viņu izprovocēt, kutēja pakrūtē. Viņa tūlīt attapās, jau pēc brīža plāna metāla plēve atkal aizsedza acu izteiksmi, un viņa turpināja draudzīgi dūdot. Acīmredzot Savicka bija precīza, rūpīga ierēdne, jo kā citādi lai izskaidro, ka viņa turpināja darbu Augstākajā padomē kā Gorbunova palīdzē vēl ilgi pēc 4. maija Neatkarības deklarācijas.

1990. gada 4. maijs

Nākamajā rītā posos uz parlamentu kā uz svētkiem. No skapja izņēmu savu dzelteno frontes dibināšanas kongresa kleitu. To vilku mugurā tikai īpašos gadījumos. Apzinājos, ka īpašākas dienas par šo vairs manā mūžā nebūs. Kad sēdes sākumā Ivars Godmanis 131 deputātā vārdā kā pirmo ierosināja izskatīt jautājumu par Latvijas neatkarības atjaunošanu, visi aizturēja elpu. Šķita, tas brīdis ir klāt. Un tad sākās PSKP frakcija ar

Viktoru Alksni priekšgalā ķērās pie obstrukcijas. Vispirms noraidīja šo darba kārtības jautājumu, jo viņi, lūk, neesot ar dokumentiem iepazīstināti un tie esot jāapspriež komisijās. Kad juristi tika galā ar šiem iebildumiem, tad dažnedažādos rakstos tika aptamborēti procedūras sīkumi, un pat tehniskā aprīkojuma nepilnības bija labs iegants balsošanas rezultātu apšaubīšanai. Kad arī šī taktika bija izsmelta, tad sākās priekšlikumi, papildinājumi un labojumi Neatkarības deklarācijas tekstā. Demokrātija ir mazākuma tiesības paust savu viedokli. Šo pamatnormu mazākums bija spoži apguvis. Taisni jābrīnās, ar kādu veiklību totalitārisma auklējumi un ideologi demokrātiskā centrālisma piramīdu pārklāja ar bagātīgi krokotu demokrātijas mēteli. Nu viņi bija tas apspiestais mazākums, kas cīnījās par savām citādi domājošo tiesībām! Par katru mazākuma priekšlikumu bija jābalso, un šo priekšlikumu bija tik daudz! Frontes frakcijas deputāti pacietīgi tēloja balsošanas mašīnas un balsoja par komisijas izveidošanu balsu skaitīšanas iekārtas kontrolei, par deklarācijas redakcijas komisijas sastāvu, par debašu izbeigšanu par debatēm, par atklāto balsošanu par deklarācijas tekstu... Viņiem bija jāiztur, lai ne mazākais pārkāpums nevarētu aizēnot deklarācijas tiesisko spēku. To bija grūti paciest. Šo padomju propagandas samaitāto prātu un netīro roku grābstīšanos ap mūsu neatkarību, gar kuru viņiem nebija nekādas daļas un kuras pasludināšanu gaidīja visa Latvija. Deputāti un mēs, neliela izredzēto grupa, deklarācijas tekstu jau bijām turējuši rokās, lasījuši, piedalījušies tās apspriešanā frakcijā un Domē. Latviju ar deklarācijas pamatnostādnēm bija iepazīstinājis profesors Romāns Apsītis pirmssesijas preses konferencē. Cilvēki zināja, ko gaidīt, un, pieplakuši radio, nespēja saprast, kāpēc kaut kādas sīkumainas ķildas un nejauka nenovēlība kavē piepildīties viņu cerībām. Pienāca pusdienas pārtraukums, un deklarācija vēl nebija pieņemta. Anta Buša, kura vadīja tiešo radiotranslāciju, mani aicināja pie mikroфона, lai izvaicātu par vakarā gaidāmo pulcēšanos Daugavmalā. Teicu: «Nāciet! Nāciet tūlīt pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas! Svinēsim!», lai gan pati pēc rīta cēlienā piedzīvotā par to tik pārliecināta nebiju. Vēlāk pēcpusdienā, kamēr skaitīja balsis un vairs nebija šaubu, ka Neatkarības deklarācija tiks pieņemta, tad Gorbunovs nolasīja LTF paziņojumu par pulcēšanos Daugavmalā un aicināja visus deputātus un viesus turp doties kopā.

Augstākās Padomes nams zuzēja no žurnālistiem, operatoriem un fotogrāfiem, kas bija salidojuši no visām pasaules malām, lai iemūžinātu šo brīdi, kad otrā Baltijas valsts paziņos pasaulei par savu neatkarību. Arī viņi nesaprata, kāpēc tāda vilcināšanās, kāpēc deputāti neķeras pie galvenā, lai viņiem beidzot būtu darbs un drīzāk varētu traukties uz nākamo karsto pasaules punktu. Gaiss biezēja kā pirms pērkona negaisa. Spriegums kāpa arī cilvēkos, kas kopš rīta arvien lielākā skaitā pulcējās ap Augstākās padomes mītni. To

arī «Deklarācija par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos». Šis ir pirmais dokuments, kurā vairs nav jālasa LSPR un kurš tiek pieņemts jau Latvijas Republikas vārdā. Nepacietība svinēt lielo notikumu ir tik liela, ka deputāts Zotovs ierosina visus dokumentus pieņemt kopā, ar vienu balsojumu, tomēr juristu tiesiskās kārtības mīlestība nepieļauj parlamentam kļūt smieklīgam un kopumā pieņemt politiskā tipa paziņojumus un aicinājumus^[295], bet par pievienošanos starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem balso kā pieklājas, atsevišķi. Tobrīd ne es, ne pārējie neapzinājāmies šī lēmuma milzīgo nozīmi Latvijas starptautiskajam prestižam. Ar kādu lepnumu vēlāk Latvijas politiķi un diplomāti varēja atgādināt starptautiskajos forumos, ka pirmais dokuments, ko pieņēma pēc Neatkarības deklarācijas bija pievienošanās 51 ANO cilvēktiesību pamatdokumentam! Tā bija nepārprotama vēsts, ko Latvija sūtīja pasaulei.

Tālāko atceros kā palēnināta kino kadrus, lai gan īstenībā viss notika neiedomājami īsā, koncentrētā brīdī. Atveras durvis, un klupdami krizdami drāžas iekšā žurnālisti. Viņi saspiežas šaurajā spraugā starp ar sarkanām auklām atdalīto zāles deputātu daļu un mums, pārējiem. Es pielecu kājās un izlaužos caur žurnālistiem un nostājos pie barjeras – nevaru pieļaut, ka šie svešinieki man nolaupa paziņojumu «Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika». Klikšķ fotoaparāti. Zib zibspuldzes. Žurnālisti grūstās. Es stāvu kā sastingusi un tveru katru Anatolija Gorbunova vārdu – ar 138 balsīm «par», vienam deputātam atturoties, deklarācija «Par Latvijas republikas neatkarības atjaunošanu» pieņemta. Gorbunovs ir satraukts un mēģina apkārtējo gaviles kaut kā klusināt, atgādinot, ka daļā republikas iedzīvotāju lēmums izsauc lielas bažas, un lūdz «visus, kas atrodas uz ielas, izrādīt vislielāko taktu ikvienam mūsu deputātam».^[296] Nevienš neklausās. Deputāti ceļas kājās. Aplaudē. Cits citu apsveic. Aiz loga gavilē cilvēki. Skan «Dievs, svētī Latviju!». Ar grūtībām tieku līdz Gorbunovam un frontes uzdevumā pasniedzu rozes. Apskauju Daini, noskūpstu Škaparu. Metos no viena pie otra. Raudu, smejos. Valda pilnīga eiforija. Aiz loga cilvēki skandē: «Gorbunovu! Gorbunovu!» Viņš iziet uz balkona un sveicienam paceļ rokas. Gaviles!

Gājiens pāri Doma laukumam bija triumfāls. Cilvēku jūra pašķīrās, un deputātu rinda pa šauru taciņu aizvijās uz Daugavmalu. Lai kurp skatītos, visur bija smaidīgi, laimīgi cilvēki. Gorbunovs velti bija uztraucies, ka pūlis varētu atmaksāt «līdztiesībniekiem» par viņu nebalsošanu. Lielajā priekā nevienam gar viņiem nebija daļas. Viņi klusi un nemanīti izslīdēja no augstā nama un veikli manījās projām. Gāju līdzās Gorbunovam un jutu, cik viņš ir noguris un iztukšots. Divu dienu nervu sasprindzinājums un sevis kontrole bija atstājusi pēdas. Viņš arī nespēja ļauties eiforijai par pasludināto Neatkarības deklarāciju,

jo, manuprāt, pārāk skaidri apzinājās nule pieņemtā lēmuma sekas. To smagumu, kas jau rīt uzgulsies Latvijai. Cilvēki stiepās pretim, pieskārās, apsveica. Nebija ne miesassargu, ne milicijas. Gorbunovam rokas gura no milzīgā puķu klēpja. Visiem rokās tika spiesti ziedi. Ivars un Dainis staroja. Vulfsonu nesa uz rokām. Tribīnē jau gaidīja kordiriģents Edgars Račevskis. Nebija ne scenārija, ne apstiprināta runātāju vai dziesmu saraksta. Viss bija atstāts improvizācijai. Turpat ar Račevski sarunājām, kas būs nākamā dziesma, un to pateicu mikrofonā. Tāpat stihiski notika runātāju izvēle. Pirmais runāja Gorbunovs. Tad Dainis, Andrejs Krastiņš, Godmanis, Vulfsons – visus vairs neatceros. Tāpat kā neatceros teiktos vārdus. Tos uztvēra Daugavmalas asais vējš, un tie ātri pārlidoja un pagaisa strauji skrejošajos padebešos. Klausījos un skatījos cilvēku gaišajās sejās un smeldzīgi apzinājos, ka šī ir mana pēdējā manifestācija. Ka šajā lielajā svētku dienā manā dzīvē beidzas vienreizējs, neatkārtojams laiks. Gluži tāpat kā naktī pēc frontes dibināšanas kongresa, atkal nezināju, kas mani gaida, ko darīšu un kā turpmāk dzīvot.

Izskanēja «Dievs, svētī Latviju!». Cilvēki izklīda. Lēnām no tirgus puses uz Neatkarības svētku Daugavmalu rāpoja rēcoši armijas bruņutransportieri un tanki. Sākās Sarkanās armijas 9. maija Uzvaras svētku parādes mēģinājums. Vai var būt vēl simboliskāka sakritība par šo?

Mēs devāmies cauri Vecrīgai uz Brīvības pieminekli un tur nolikām ziedus. Mēs bijām kopā: Dainis Īvāns, Ivars Godmanis, Jānis Škapars, Jānis Dinevičs, Jānis Kinna un Sandra Kalniete. Tobrīd vēl nezināju, ka dzīve jau mūs ir izšķīrusi un turpmāk sešnieka vairs nebūs. Būs piecnieks. Kāds zēns man uzdāvināja dzeltenu rozi.

Nākamreiz sešnieks satikās 1996. gada 11. septembrī. Ivars Godmanis vairs nebija premjerministrs. Dainis Īvāns pats bija atteicies no Augstākās padomes priekšsēdētāja pirmā vietnieka amata un, tāpat kā visi trīs Jāņi, vairs nebija Saeimas deputāts. Tikšanās notika Jāņa Dineviča dzīvoklī. Viņš bija palicis pēdējais denacionalizētās mājas īrnieks, un tās saimnieks cīkstējās par viņa izlikšanu. Īsta posta aina. No tikšanās pirmajiem brīžiem sarunām cauri vijās viens motīvs: «Mums bija vara. Kāpēc mēs to atdevām?» Tās bija sarūgtinātu un atstumtu cilvēku runas. Katram bija sava sāpe. Lai kaut kā pārcirstu šo sēro gremdēšanos pagātnes ainās un piedotu virzību mūsu saietam, Škapars ierosināja, lai katrs pastāsta par veiksmīgāko un neveiksmīgāko, kas piedzīvots aizgājušajos gados. Klausījos, kā vīri cits pēc cita stāsta par sevis veiktajiem lielajiem darbiem: sertifikātu ieviešanu, partiju radīšanu, aizkulišu intrigu mudžināšanu, laušanos cauri privatizācijas džungļiem – un uzdevu sev jautājumu, kas ir bijis veiksmīgākais manas dzīves aizgājušajos gados. Atmiņas mani pārmāca joņiem, līdz es atkal biju atgriezusies tālajā 4. maija vakarā.

Pēc Neatkarības deklarācijas pieņemšanas dienas nāca un gāja. Es katru dienu biju Augstākajā padomē, lai gan man tur nebija, ko darīt. Jutu, kā attālinos no sešnieka. Viņus vienoja jaunais, kopīgais. Es vairs viņiem nebiju vajadzīga. Man vēl arvien nebija darba. Es biju par lepnu, lai par sevi atgādinātu. Viņi – par aizņemtu, lai mani atcerētos. Arī frontē bija iestājusies tāda kā pauze. Atplūdi pēc mērķa sasniegšanas. Visa uzmanība koncentrējās ap notikumiem Augstākajā padomē. Tāpat kā pārējie par deputātiem ievēlētā valdes locekļi, biju apņēmusies tuvākajā Domes sēdē aiziet no frontes vadības. 19. maijā manu atkāpšanos pieņēma. Par valdes priekšsēdētāju ievēlēja Romualdu Ražuku. Nu es biju brīva. Pirmdien devos uz Vecpilsētas ielu un iztīriju sava rakstāmgalda atvilktnes. Komercedirektors Artūrs Dudars iedeva automašīnu, lai savas nedaudzās mantas varētu aizvest mājās. Īsti pat nebija, no kā atvadīties. Nekad nebūtu varējusi iedomāties, ka tāda būs mana aiziešana no šī nama un cilvēkiem.

Jānis Jurkāns man piedāvāja kopā ar viņu uzsākt darbu Ārlietu ministrijā. Bez entuziasma pieņēmu šo priekšlikumu, jo neko nezināju par ārpolitiku un diplomātiju. Vārdi «diplomātiskais protokols» man saistījās ar aprakstītiem papīriem. 1991. gada asiņainajā janvārī Jurkānu pilnvaroja doties uz ārzemēm pārstāvēt Latvijas likumīgo valdību tās krišanas gadījumā. Es viņa prombūtnē pildīju ārlietu ministra pienākumus. Īsu brīdi atkal jutos pilnvērtīgi, jo ekstrēmas situācijas mani spārno. Tomēr fonā manī turpināja attīstīties neuroze. Es vēl arvien nebiju gatava sev atbildēt uz eksistenciāliem jautājumiem par savas turpmākās dzīves saturu. Savās iedomās ministriju turpināju uztvert kā mazītiņu fronti nevis administratīvi birokrātisku iestādi. Šai esamā un vēlamā

neatbilstībai vajadzēja beigties slikti, un 1991. gada rudenī Jurkāns mani iesauca kabinetā un teica: «Sandra, raksti atlūgumu!» Pārsteidzu ministru un pati sevi, atbildot: «Nē! Tev mani būs jāatlaiž.» Tiku norīkota mājās gaidīt, kad izlems «manu jautājumu», jo atlaist «revolūcijas veterāni» nevienam nebija drosmes.

Sēdēju mājās pie loga un ar krāsainiem dzīpariem izšuvu mēteli. Un domāju, domāju, domāju. Būtu bijis tik viegli sevi apmierināt ar secinājumu, ka visu manu nelaimju cēlonis ir «ļāunie citi», un pati neesmu atbildīga ne par ko. Ja es būtu izvēlējusies šo vieglāko ceļu, tad šodien būtu novecojoša, sarūgtināta sieviete, kas ar saldām sāpēm skatās pagātnē un kam nākotne liekas pelēka un mokoša. Arvien skaidrāk un skaidrāk saskatīju, ka biju dzīvojusī utopijā, gaidot no apkārtējiem neiespējamo. Es labprātīgi un ar sajūsmu biju viņiem, sešnieka vīriem, kalpojusi, jo uzskatīju viņus par pārākiem un gudrākiem par sevi. Es gaidīju, ka kāds no tiem cēlajiem un stiprajiem manā vietā izlems, kurā apgabalā balotēties, kur man strādāt pēc 4. maija utt., nevis aktīvi pati veidoju savu dzīvi un darbu. Kad pašanalīzē beidzot biju nonākusi līdz šim pagrieziena punktam, tad zināju, ka esmu gatava savu dzīvi uzbūvēt no jauna. Esmu to izdarījusi.

To un daudz ko citu sevī pārdomāju sešnieka atkalredzēšanās saietā, gaidot, kad «frontes brāļi» būs izrunājušies. Nekas nebija mainījies. Tāpat kā agrāk viņi bija monopolizējuši laiku. Viņos klausoties, ar atvieglojumu domāju, cik ļoti man ir paveicies, ka pēc lielajiem pārbaudījumiem, kam tā vai citādi visi esam bijuši pakļauti, esmu iznākusi ārā stiprāka un viengabalaināka nekā agrāk. Viss bija pagājis. Pamestības un vientulības izmisums, atstumtības sajūta, nodevības sāpes, atsvešinātība – tas viss nebija pat pieminēšanas vērts. Es atkal dzīvi redzēju tās vienreizējā daudzveidībā. Manī nebija rūgtuma. Es nerakņājos pagātnē, un man bija tik daudz nākotnes ieceru. Beidzot Škapars atgādināja, ka Sandra vēl neesot pastāstījusi par sevi. Ko lai saku? Teicamais bija tik īss: «Par savu lielāko sasniegumu uzskatu to, ka esmu sevi uzcēlusi no nulles. Un pati.» Jutu, ka man nodevīgi ietrīs balss. Tik daudz pārdzīvota bija šajā vienā teikumā.

1999. gada 27. novembrī Parīzē

ATTĒLI

Grāmatas ilustrēšanai es ar nolūku centos izvēlēties attēlus, kurus fotografējuši paši notikumu dalībnieki. Šie foto ir gandrīz neapzināta mūsu tautas dzīvā atmiņa, kas glabājas daudzu ģimeņu arhīvos. Tāpēc es vēršos pie jaunākās paaudzes ar aicinājumu ielūkoties ģimenes foto un video krājumos, izvaicāt vecākus un vecvecākus par tajos redzamajiem notikumiem un attēlus digitalizēt. Tā no aizmirstības tiks paglābti personīgie stāsti par mūsu tautas trešo atmodu.

Vissirsnīgākie pateicības vārdi Žanim Bezmeram, manam vīram Ansim Reinhardam, Latvijas Okupācijas muzejam, Latvijas Nacionālajam vēstures muzejam, kas atļāva man izmantot fotogrāfijas no saviem krājumiem.

ENCOUNTER AT THE TOP   RENCONTRE AU SOMMET   ВСТРЕЧА ВЕРХА

21-22 NOV 1985

Reagan

Gorbachev

GENEVA-GENEVE-ЖЕНЕВА

Plakāts – ASV prezidenta Ronalda Reigana un PSKP ģenerāļsekretāra Mihaila Gorbačova pirmā tikšanās 1985. gada 21. un 22. novembrī Ženēvā. Reigans pat nenojauta, ka tikšanās notiek Latvijas*de iure* teritorijā, *Villa Rosa*.

Eva Biteniece un Rolands Silaraups noliek ziedus pie Brīvības pieminekļa 1987. gada 14. jūnijā.
Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors nezināms.

Pie Brīvības pieminekļa tie, kas nenobijās pieminēt 1941. gada 14. jūnijā izsūtītos. 1987. gada 14. jūnijs.
Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors nezināms.

Savu apzinātu iesaistīšanos Atmodā sāku skaitīt ar 1988. gada 1. un 2. jūniju, kad notika Radošo savienību plēnums. Kopā ar Ēriku Hānbergu vadu Rezolūcijas pieņemšanu.

Autors Gunārs Janaitis.

Mākslas akadēmijas un citu mākslas augstskolu mācību programmas jāapstiprina republikā, ņemot vērā nacionālās tradīcijas un reģionālās īpatnības. *Plānā nodrošināt iespējas studēt krievu*

Maksimāli individuāli

Latvijas republikas skolās nodrošināt, lai bērni valodas, literatūras, mākslas un sporta jomās saņemtu pareizo izpratni par Latvijas kultūras un vēstures īpatnībām un nodrošinātu programmas un mācību grāmatas. Nodrošināt republikas augstskolu akadēmiju, mācību un zinātniskās darbības organizēšanu.

ra nodalās.

Jebkuras ražošanas apjomu izmaiņas republikā obligāti saskaņot ar republikas reālajām iespējām vidējā un augstākā līmeņa speciālistu sagatavošanā. *Latvijas augstskolās specializācija jānodrošina galvenokārt republikas vajadzībām.*

Domājot par zvejniecību kā vēsturiski tradicionālu latviešu tautas amatu, izvirzīt prasību pēc zvejnieku jūrskolas dibināšanas ar mācībām latviešu valodā, lai nodrošinātu zvejnieku kolhozus ar vietējiem kadriem.

Izdot sen sagatavoto jurniecības terminoloģijas vārdnīcu latviešu valodā. Viskrievijas jūrskolu dibinātājam Krišjānim Valdemāram Ainažos uzcelt pieminekli. Atdot Rīgas jūrskolai *Latvijas* Krišjāņa Valdemāra *ideālu* vārdu. *Krievijas kultūras tva uzdevi.*

Atļaut savienoto republiku augstskolu un ZA zinātniskajām padomēm piešķirt zinātniskos nosaukumus. *bez šādas apstiprināšanas šādos nosaukumos šādas ir padomē.*

Krasi palielināt finansēšanu un attīstīt sabiedrisko un humanitāro zinātņu attīstību, kas nepieciešamas republikas garīgajam potenciālam un nacionālās pašapziņas eelšanai (ekonomiskās zinātnes, filozofija, etnogrāfija, kultūras vēsture, mākslas zinātnes utt.).

nodrošināt finansēšanu Latvijas kultūras centriem.
Zinātniskā ateisma kurša vietā augstskolās ieviest kultūras vēsturi, akcentējot kultūras attīstības jautājumus Latvijā.

Radošo savienību plēnuma Rezolūcijas oriģināla lappuse ar labojumiem un papildinājumiem, kurus pieņēma plēnumš. Tos projektā ielaboju es un nākamajā dienā nodevu publicēšanai. 1988. gada 1. un 2. jūnijs.

Folkloras festivāla «Baltica '88» svētku gājiena priekšgalā Dainis Stalts nes Latvijas karogu. Koncerts Doma laukumā. 1989. gada 10.–19. jūlijs.

Autors Ansis Reinhards.

Ilmārs Bišers un Jānis Peters Radošo savienību kultūras padomes paplašinātajā sēdē, kurā tiek izveidota LTF dibināšanas kongresa rīcības komiteja un nolemts 8. un 9. oktobrī sasaukt dibināšanas kongresu. 1989. gada 30. augusts.

Autors nezināms.

Daiņa Īvāna un mana sejas ir sasprindzinātas, jo TV tiešraidē gribam pateikt, ka tauta vēlas, lai par LKP CK pirmo sekretāru ieceļ Anatoliju Gorbunovu, nevis Maskavas iecerēto Borisu Pugo. 1989. gada 3. oktobris. Fotografēts no TV ekrāna.

Tautas manifestācija «Par tiesisku valsti» 1988. gada 7. oktobrī Mežaparkā.

Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

Tautas manifestācija «Par tiesisku valsti» 1988. gada 7. oktobrī Mežaparkā.

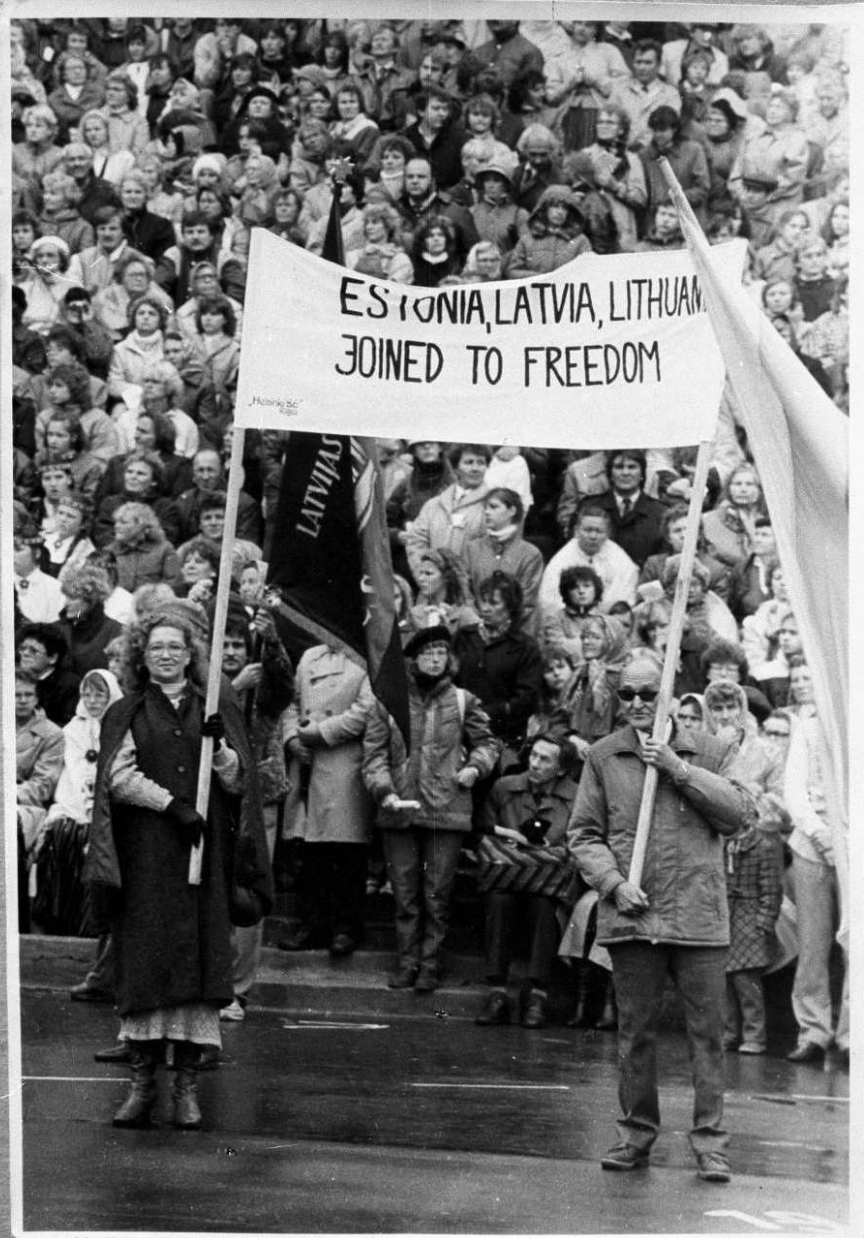
Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

Dziesmu svētku virsdiriģents Haralds Mednis diriģē tautas manifestācijas «Par tiesisku valsti» kopkori Mežaparkā.
1988. gada 7. oktobris.

Autors Žanis Bezmers.

Igaunija, Latvija, Lietuva vienotas brīvībai! Tautas manifestācija «Par tiesisku valsti» 1988. gada 7. oktobrī Mežaparkā.
Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors nezināms.

LATVIJAS TAUTAS FRONTE

TAUTAS MANIFESTĀCIJA

«PAR TIESISKU VALSTI LATVIJĀ»

Piektdien, 1988. gada 7. oktobrī 15.00

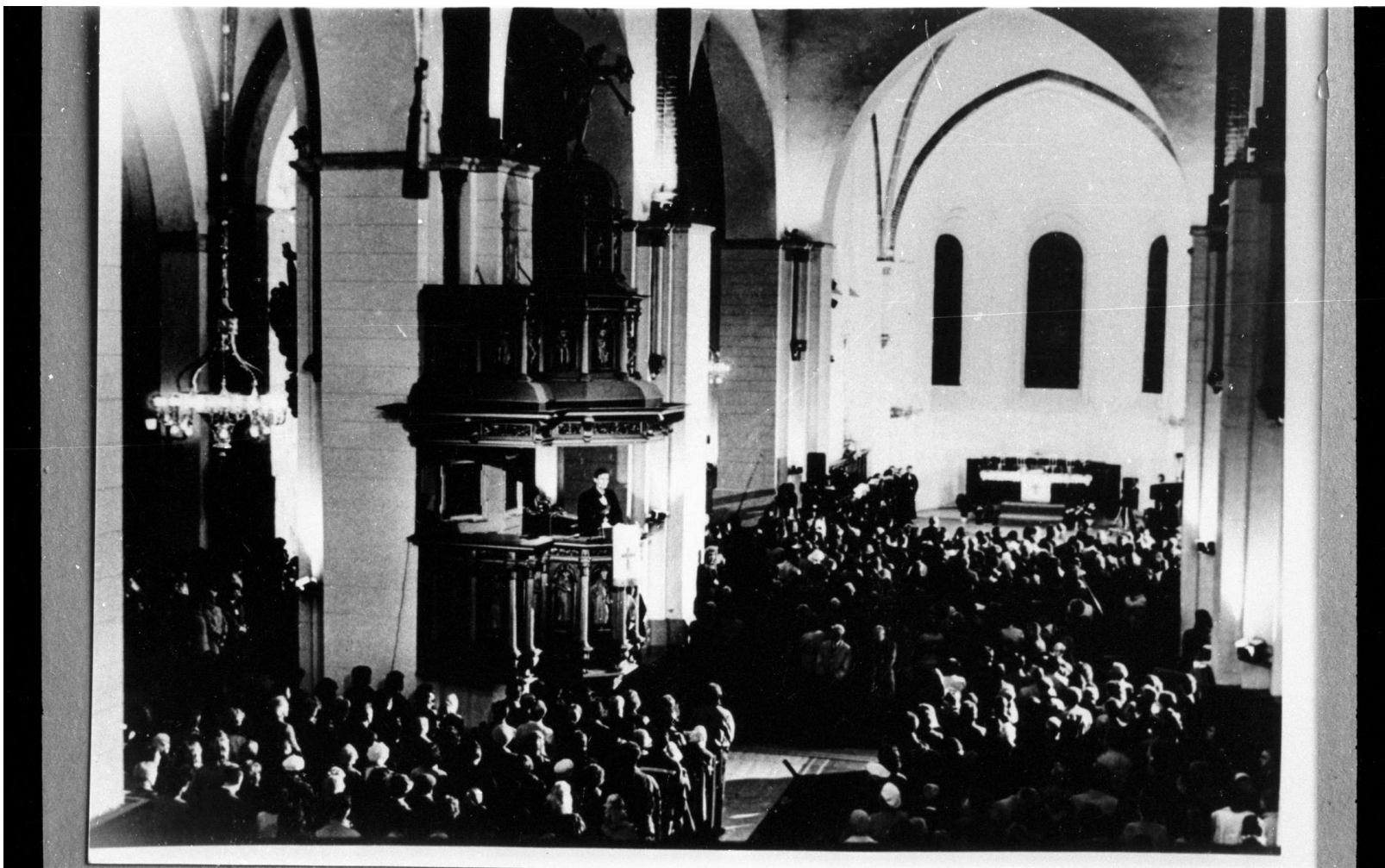
Dziesmu teksti līdzdziedāšanai

Dziesmu teksti līdzdziedāšanai tautas manifestācijā «Par tiesisku valsti». Piektdien, 1988. gada 7. oktobrī 15:00.

Lāčplēša gars tautas manifestācijā sapulcējušos aicina «Nost ar okupāciju!». 1988. gada 7. oktobris.
Autors nezināms.

Aizlūgums Doma baznīcā pirms LTF dibināšanas kongresa 1988. gada 9. oktobrī.
Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors nezināms.

Žaņa Bezmera foto

Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress. 1988. gada 8. un 9. oktobris. Atklāšana.
Autors Žanis Bezmers.

Žana Bezmera foto

Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress. 1988. gada 8. un 9. oktobris. Delegātu reģistrācija.
Autors Žanis Bezmers.

Žana Bezmera foto

Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress. 1988. gada 8. un 9. oktobris. Delegāti.
Autors Žanis Bezmers.

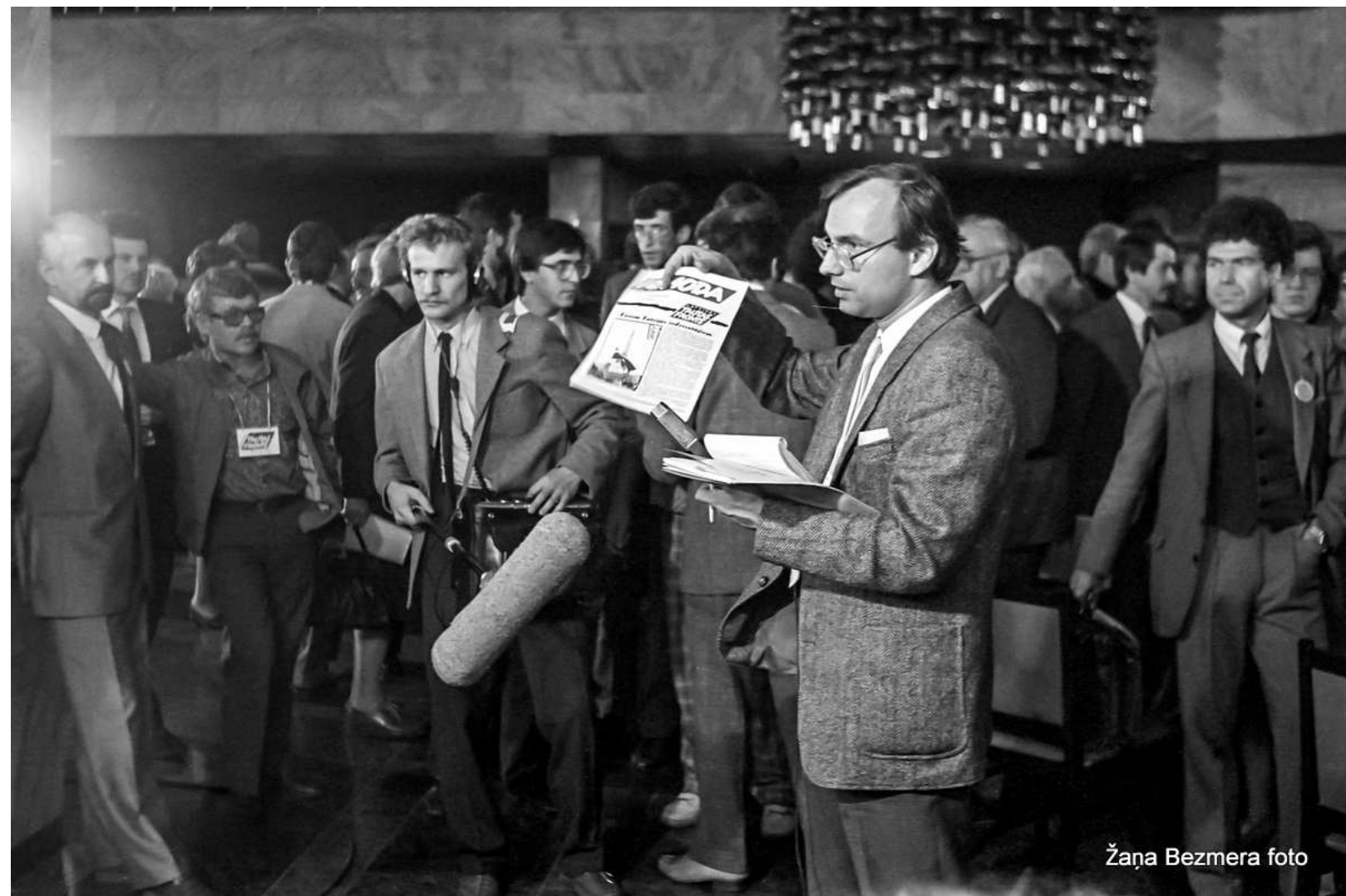
Vadu LTF dibināšanas kongresa plenārsēdi. 1988. gada 8. oktobris.
Autors nezināms.

Žaņa Bezmera foto

Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress. 1988. gada 8. un 9. oktobris. Debates.
Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

Edvīns Inkēns ar informatīvā biļetena Atmoda pirmo numuru.
Autors Žanis Bezmers.

LATVIJAS TAUTAS FRONTE

Handwritten signatures and notes at the top left, including 'E. K. K.', 'K. K.', and 'Latvian People's Front'.

Handwritten signatures and notes on the right side, including 'K. K.', 'K. K.', and 'K. K.'.

Handwritten signatures and notes at the bottom left, including 'K. K.', 'K. K.', and 'K. K.'.

1. REZOLŪCIJA PAR LATVIJAS TAUTAS FRONTE NODIBINĀŠANU

Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress atzīst, ka Latvijas Tautas fronte ir radusies kā tautas politiskās un patriotiskās iniciatīvas un atmodas kustība. Šobrīd Tautas frontes idejas atbalsta grupas ar vairāk nekā 110 000 dalībniekiem. Atbalsta grupas ir izveidojušās visos republikas rajonos un daudzās pilsētās. LTF uzskata, ka Tautas frontes pašorganizēšanās process noslēdzies. Sakarā ar to kongress pasludina par nodibinātu Latvijas Tautas fronti kā Latvijas masu sabiedriski politisku organizāciju.

Handwritten notes on the left side of the first resolution, including 'K. K.', 'K. K.', and 'K. K.'.

Handwritten signature 'J. K.' below the first resolution.

2. REZOLŪCIJA PAR LATVIJAS TAUTAS FRONTI UN MASU INFORMĀCIJAS LĪDZEKĻIEM

LTFT atzīst, kā demokrātisma un sociālistiskā plurālisma apstākļos katrai masu organizācijai ir tiesības brīvi paust savus uzskatus ar masu informācijas līdzekļu palīdzību.

Ņemot vērā LTF būtisko lomu politiskajā dzīvē un pārveides spēku konsolidācijā, LTF uzskata par nepieciešamu izveidot masu sabiedriski politisku laikrakstu kā Tautas frontes orgānu.

Latvijas Tautas fronte aicina visas republikas laikrakstu, žurnālu, radio un televīzijas redakcijas atspoguļot Tautas frontes idejas un darbību.

Latvijas Tautas fronte ierosina visām Latvijas izdevniecībām izdot darbus, kuri ataino mūsdienu tautas atmodas procesa problemātiku.

Handwritten notes on the left side of the second resolution, including 'K. K.', 'K. K.', and 'K. K.'.

Handwritten signatures and notes at the bottom of the second resolution, including 'K. K.', 'K. K.', and 'K. K.'.

Handwritten notes on the right side of the second resolution, including 'K. K.', 'K. K.', and 'K. K.'.

Rezolūcija par Latvijas Tautas frontes nodibināšanu. Dārgai atmiņai mēs cits citam to parakstijām. Mēs – tūkstoši cilvēku, daļiņa no visas Latvijas, – bijām tik laimīgi! 1989. gada 9. oktobris.

Latvijas TAUTAS FRONTE

programma
statūti

Latvijas Tautas frontes kongresā pieņemtā programma un statūti, ko LTF izdeva milzu tirāžā un izplatīja visā Latvijā.

Latvijas Tautas frontes priekšsēdētājs Dainis Īvāns pirmajā LTF Domes sēdē, kurā ievēlē 13 cilvēku valdi. Par Domes atbildīgo sekretāri ievēlē Sandru Kalnieti, par valdes priekšsēdētāju – Jāni Škaparu. 1988. gada 22. oktobris.

Autors Žanis Bezmers.

Džemma Skulme, LTF Domes locekle, Latvijas Mākslinieku savienības priekšsēdētāja.
Autors Žanis Bezmers.

Jānis Peters, LTF kongresa rīcības komitejas priekšsēdētājs, LTF Domes loceklis, Latvijas Rakstnieku savienības priekšsēdētājs.

Autors Žanis Bezmers.

Triju Baltijas valstu tautas kustību vadību pirmā tikšanās. 1989. gada 8. novembris, Rīga.
Autors Gunārs Janaitis.

Ēvalds Valters un Alberts Bels tūlīt Rīgas pils Svētā gara tornī uzvilks sarkanbaltsarkano karogu. Pirmoreiz kopš padomju okupācijas Latvijā atklāti tiek svinēta Lāčplēša diena. 1988. gada 11. novembris.
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums. Autors Juris Krieviņš.

Tautas sapulcēšanās pie Brīvības pieminekļa par godu Latvijas Republikas 70. gadadienai. Pirmoreiz kopš okupācijas svinam atklāti! Nacionālajā teātrī notiek svinīga sēde, ko translē televīzija.
Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors nezināms.

Žana Bezmera foto

Pikets pie Latvijas PSR Augstākās Padomes, prasot deputātiem pieņemt LTF izstrādāto un iesniegto «Deklarāciju par Latvijas PSR suverenitāti». 1988. gada 22. novembris.

Autors Žanis Bezmers.

Žana Bezmera foto

Padomju milicija piketētājus «sargā». 1988. gada 22. novembris.
Autors Žanis Bezmers.

Uzrunājot Amerikas latviešu apvienības ārkārtas kongresu. Līdz pat pusdienlaikam delegāti iztaujāja Edvīnu Inkēnu un mani par LTF un notikumiem Latvijā. 1988. gada 10.–12. decembris, Vašingtona.
Autors nezināms.

Žaņa Bezmera foto

Kas tā bija par sajūtu – braukt pa tumšu ceļu un kā gaišu zvaigzni tālumā ieraudzīt izgaismotu sarkanbaltsarkano karogu! Dažu mēnešu laikā tas pārņēma Latviju. Karoga uzvilksana Madonā. 1989. gada 11. janvāris.

Autors Žanis Bezmers.

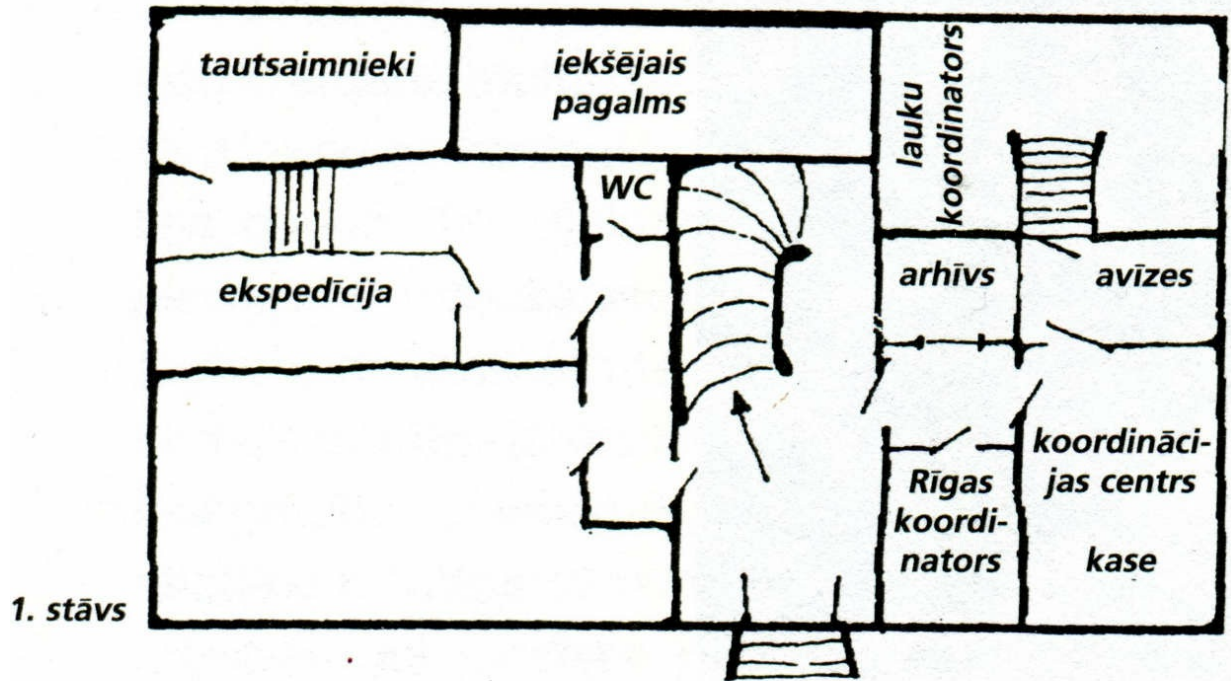
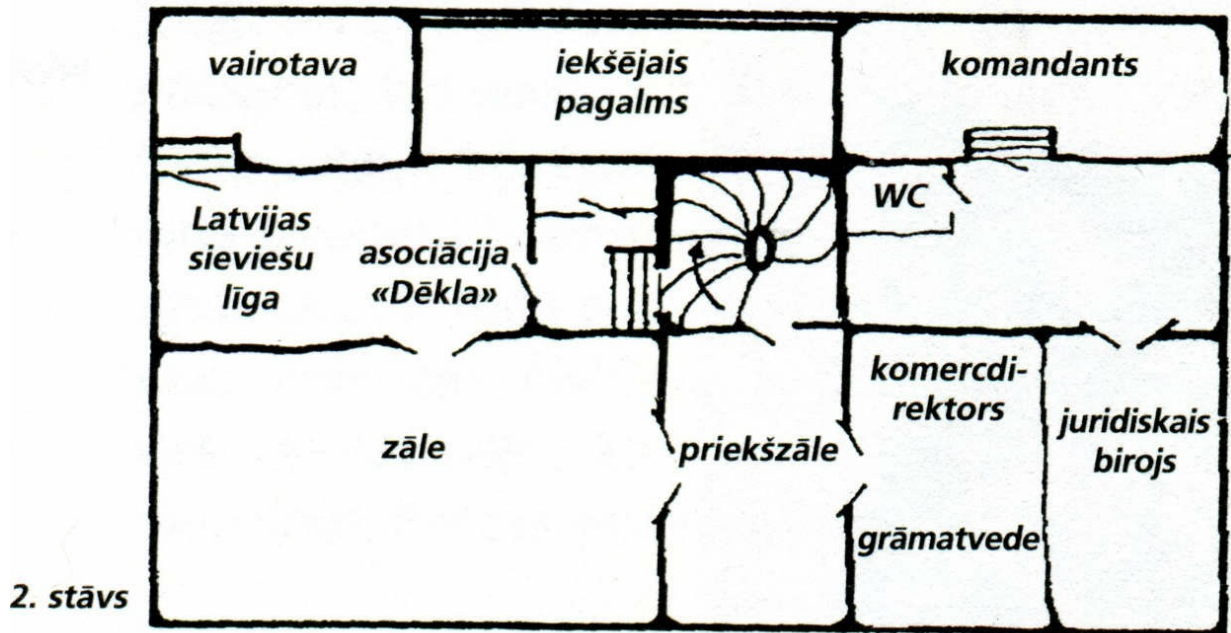
Šādus uzskatāmās aģitācijas «meistarstiķus» varēja redzēt daudzviet Latvijā, līdz Latvijas PSR Augstākā padome 1990. gada 15. februārī sarkanbaltsarkano karogu atzina par oficiālo valsts simbolu.

Autors nezināms.

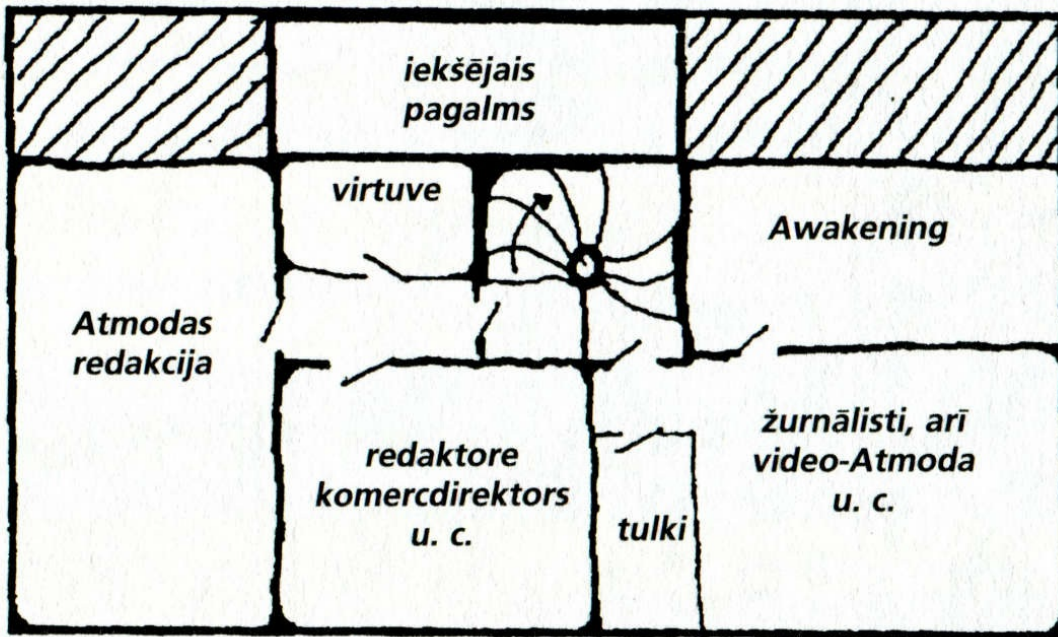

Latvijas Tautas frontes mītne atradās Vecpilsētas ielā 13/15. LPSR Ministru padome organizācijas īpašumā to atdeva 1989. gada janvārī. Tagad tur iekārtots moderns interaktīvs muzejs.
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums. Autors Roberts Kaniņš.

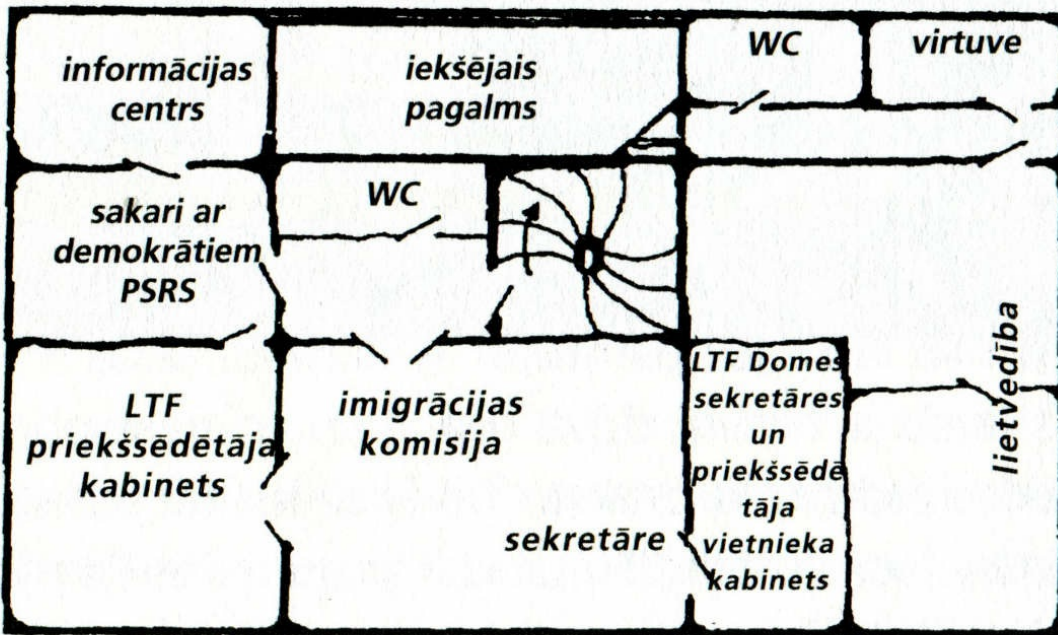

LTF mītnes plāns. 1. un 2. stāvs.

4. stāvs

3. stāvs

LTF mītnes plāns. 3. un 4. stāvs.

21. LTF manifestācija «Novērsīsim draudus demokratizācijas procesam!». Tolaik LKP un LTF bija savstarpēji atkarīgas. Partijai piederēja vara (Ļeņina profils!), fronte – ietekme. Manifestācijas mērķis bija nepieļaut reformkomunistu izstumšanu no varas. 1989. gada 12. marts.
Autors nezināms.

An equally important pillar of *perestroika* is the encouragement of private agriculture. Gorbachev has long promoted “contract” farming, in which small groups or families enter into an agreement to handle a certain portion of a collective farm’s crops, land or livestock.

The seams binding the world’s last empire have begun to tear. Members of Latvia’s Popular Front who marched to commemorate Stalin’s victims are part of the secessionist winds blowing through the Baltic States.

ceremony, executives of a consortium of six U.S. firms—including Chevron, Eastman Kodak and Johnson & Johnson—signed an agreement for as many as 25 joint ventures involving about \$10 billion over the next 20 years. Although the agreement specified ways that profits

1989. gada 25. marta sēru gājiens bija tik iespaidīgs, ka 1989. gada 10. aprīlī to aprakstīja žurnāls TIME.

Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors Ģirts Ozoliņš.

1989. gada 25. marta sēru gājiens. Klusuma brīdis pie Valsts drošības komitejas ēkas.
Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors nezināms.

1989. gada 25. marta sēru gājiens.
Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors nezināms.

LTF kolonna 1. maija svētku gājienā. LTF piedalījās, lai parādītu mūsu spēku. Tā bija atbildes reakcija interfrontei par viņu neizdevušos streiku 28. aprīlī.

Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors nezināms.

Baltijas Asamblejas zīme. Baltijas Asambleja bija Baltijas valstu tautas kustību sanāksme, kas notika Tallinā 1989. gada 13. un 14. maijā. LTF, Rahvarinne un Sajūdis katru pārstāvēja 300 delegātu. Asambleja nodibināja Baltijas Padomi.

Autors Žanis Bezmers.

Žana Bezmera foto

Reģistrējas Latvijas Tautas frontes delegāti. Baltijas Asambleja, 1989. gada 13. maijs.
Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

Sandra Kalniete vada plenārsēdi kopā ar Marju Lauristīnu (Rahvarinne) un Romualdu Ozolu (Sajūdis). Baltijas Asambleja, 1989. gada 13. maijs.

Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

Dokumentu apspriešana. Priekšplānā Dina Kuple. Baltijas Asambleja, 1989. gada 14. maijs.
Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

Dainis Īvāns uzrunā Baltijas vienotības mītiņa dalībniekus Tallinas Rātslaukumā. 1989. gada 13. maijs.
Autors Žanis Bezmers.

Žana Bezmera foto

LTF delegācija Baltijas vienotības mītiņā Tallinas Rātslaukumā. 1989. gada 13. maijs.
Autors Žanis Bezmers.

Baltijas vienotības mītiņš Tallinas Rātslaukumā. 1989. gada 13. maijs.
Autors Žanis Bezmers.

LTF un PBLA vadību tikšanās latviešu tautas augstskolā « Abrene » Francijā. 1989. gada 12.–19. maijs. Dalībnieki.
Autors Ansis Reinhards.

Biedrības «Abrene» priekšsēdētāja vietnieks Ansis Reinhards vada diskusiju par minoritāšu tiesībām. 1989. gada 12.–19. maijs.

Autors nezināms.

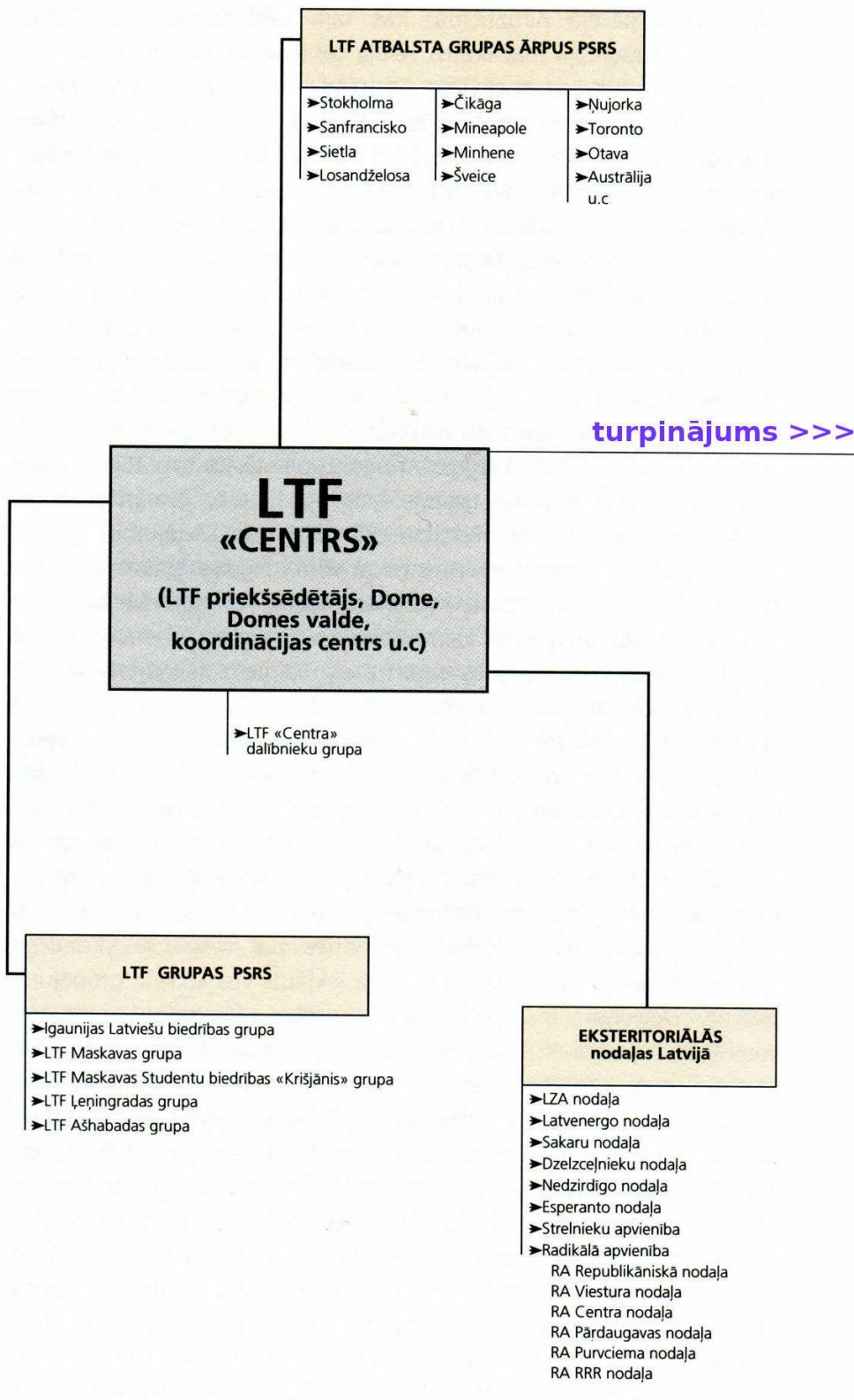
Diskusijas turpinās arī pils parkā. 1989. gada 12.–19. maijs.
Autors Ansis Reinhards.

Žaņa Bezmera foto

Pēc katras LTF valdes sēdes nākamajā dienā notika informatīva sanāksme, uz kuru sabrauca attiecīgā reģiona nodaļu pārstāvji. Vidzemes reģiona LTF nodaļu sanāksme Valmierā. 1989. gada 24. maijs.
Autors Žanis Bezmers.

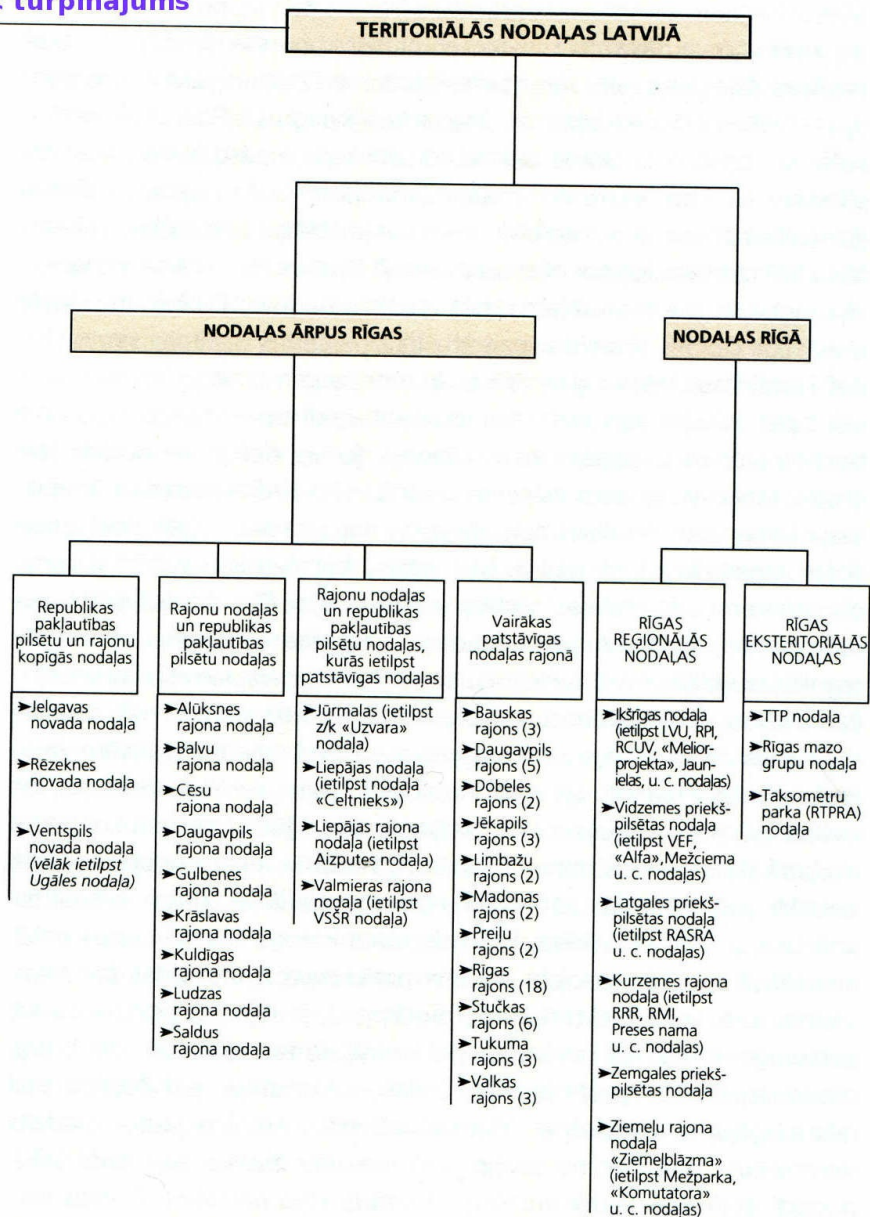

**LATVIJAS TAUTAS
FRONTES UZBŪVE**

Latvijas Tautas frontes uzbūve. LTF «centrs», kas vadija organizācijas darbu.

<<< turpinājums

Latvijas Tautas frontes uzbūve. LTF teritoriālās nodaļas Latvijā.

LTF Dome 1989. gada 10. jūnija sēdē ar lielu balsu vairākumu atbalstīja 1989. gada 31. maija LTF valdes vēsturisko Aicinājumu sākt apspriest jautājumu par Latvijas pilnīgu politisko un ekonomisko neatkarību. Pēc tam visu vasaru LTF nodaļās notika kaismīgas diskusijas par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas iespējamajiem ceļiem: a) LPSR Augstākās padomes vēlēšanas; b) Latvijas pilsoņu komiteju izveidošana; c) starptautiskas tiesiskās atzišanas ceļš.

Autors Žanis Bezmers.

Pirmoreiz 1941. gada 14. jūniju atzīmē kā Staļiniskā terora upuru dienu. Ziedu nolikšana pie Brīvības pieminekļa.
1989. gada 14. jūnijs.

Autors nezināms.

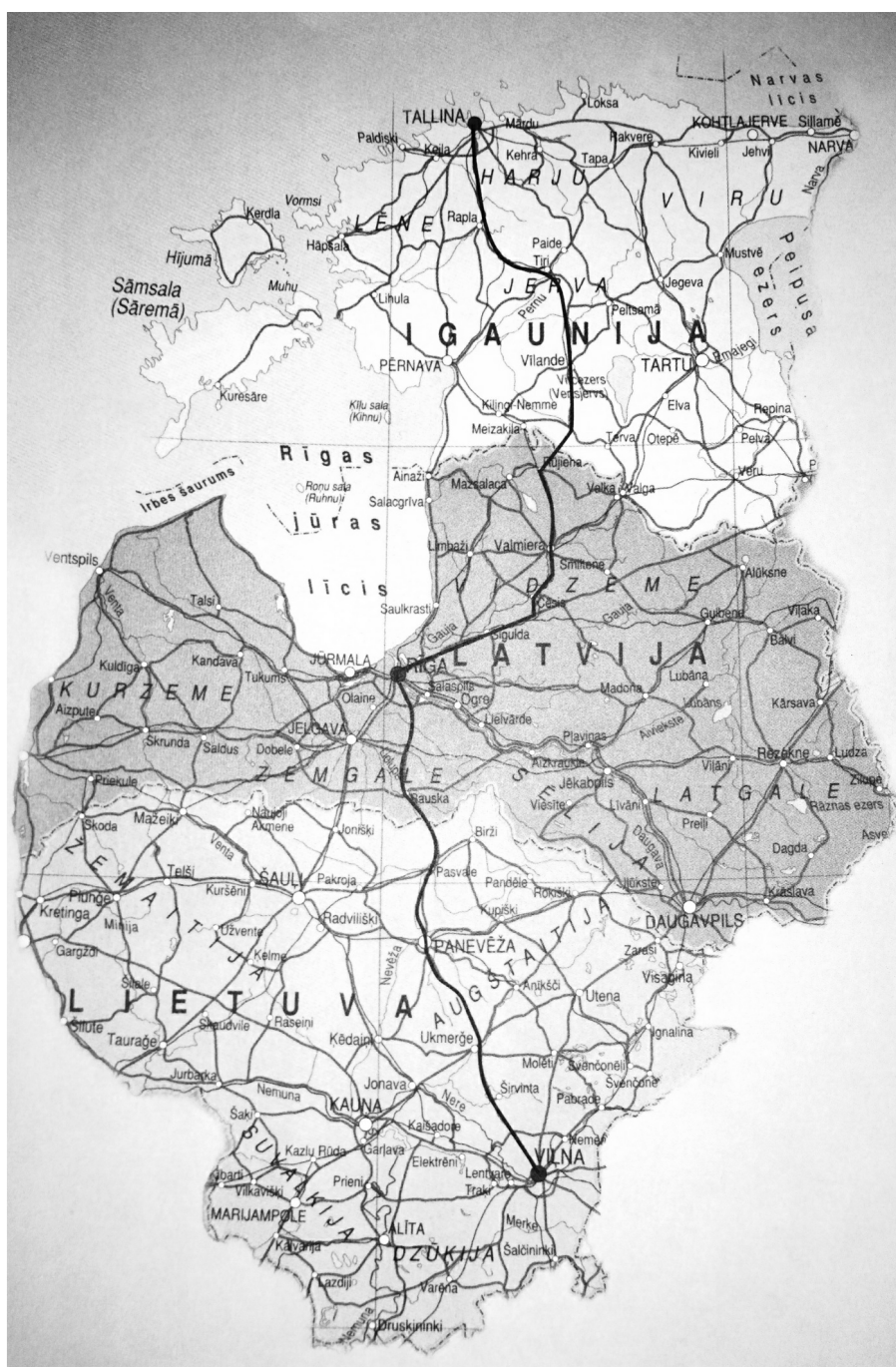
Piemiņas brīdis Torņakalna stacijā. Kopā ar Intu Cālīti un Daini Īvānu. 1989. gada 14. jūnijs.
Autors nezināms.

Ziedi 1941. gada 14. jūnijā izsūtīto piemiņai. 1989. gada 14. jūnijs.
Autors Ansis Reinhards.

Baltijas ceļš bija cilvēku sadošanās rokās 660 kilometru garumā, lai pievērstu pasaules uzmanību tam, ka saskaņā ar pirms 50 gadiem noslēgto vienošanos starp nacistisko Vāciju un boļševiku Padomju Savienību Baltijas valstis vēl arvien ir okupētas. Baltijas ceļa maršruts. 1989. gada 23. augusts.

Baltijas ceļā sadēvās rokās pusotra miljona cilvēku.
Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors Ģirts Ozoliņš.

Brīdī, kad visa Baltija sadevās rokās, mēs abi ar Jāni Škaparu bijām piespiesti kādai kravas mašīnai, kurā mauroja un spārdījās govīs. Tas šo cildeno brīdī padarīja piezēmētāku.
Autors nezināms.

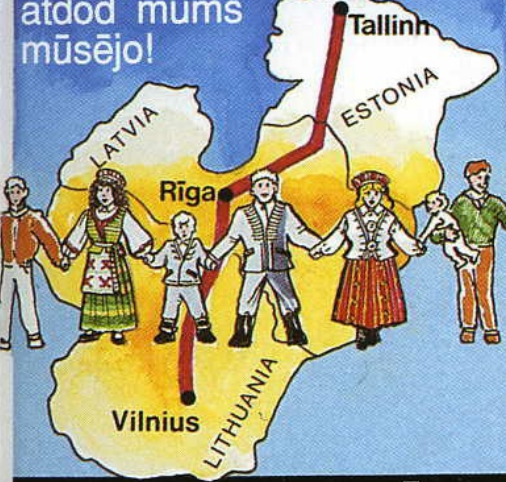
Baltijas ceļā sadevās rokās pusotra miljona cilvēku.
Latvijas Okupācijas muzeja krājums. Autors Ģirts Ozoliņš.

Runājot par Baltijas valstu aneksiju, Gorbačovs mēdza to salīdzināt ar piespiedu laulību, kura jā saglabā bērnu dēļ. Šo «piespiedu laulību» starp Hitleru un Staļinu asprātīgi izsmej Daugavas Vanagi 1989. gadā izdotā pastmarka.

Nekāro svešu zemi,
savu sētu pamezdam.
Tevi gaida tavējā,
atdod mums
mūsējo!

2 MILJONU PRASĪBA
23.8.89

Issued by Daugavas Vanagi 1990.

2 МИЛЛИОНА человек
создали живую цепь
единения 23.08.89,

**НЕЗАВИСИМОСТЬ
ПРИБАЛТИКИ.**

Issued by Daugavas Vanagi 1990.

2 million people joined
hands in a human chain
on 23.8.89...

...to demand
INDEPENDENCE for
the **BALTIC STATES**
Issued by Daugavas Vanagi 1990.

Daugavas Vanagu 1990. gadā izdotā pastmarka par godu Baltijas ceļa gada jubilejai.

LTF 2. Kongress. 1989. gada 7. un 8. oktobris. Atklāšana.
Autors Žanis Bezmers.

Ļeņinam bija «jānoskatās», kā reģistrējas tās organizācijas biedri, kam bija lemts sagraut padomju varu Latvijā. 1989. gada 7. oktobris.

Autors Ansis Reinhards.

Pirmajā rindā no kreisās PBLA pārstāvis Jānis Ritenis, LTF atbalsta grupas Zviedrijā vadītājs Atis Lejiņš un LTF Valdes loceklis Juris Rubenis. 1989. gada 7. oktobris.
Autors Ansis Reinhards.

LTF 2. kongresā piedalījās arī Nacionālo kultūras biedrību asociācijas pārstāvji. Priekšplānā apvienības priekšsēdētājs tatārs Refats Čubarovs (ar bārdu). Pēc PSRS sabrukuma viņš atgriezās Krimā. 2014. gada martā pēc Krimas aneksijas Krievijas autoritātes tatāru Medžlisa priekšsēdētāju R. Čubarovu izraidīja no Krimas teritorijas. 1989. gada 8. oktobris.
Autors Ansis Reinhards.

Žaņa Bezmera foto

LTF 2. kongresa viesi bija demokrātisko kustību vadītāji no citām padomju republikām. Viņus īpaši godināja ar ziediem. 1989. gada 8. oktobris.

Autors Žanis Bezmers.

Kongresa sagatavošanas darbu karuselī griežoties, tomēr uzrakstīju runu par LTF organizatoriskajiem jautājumiem. Tajā es pirmo reizi paudu nepieciešamību veidot demokrātiski centrisku politisku partiju. 1989. gada 7. oktobris.
Autors Ansis Reinhards.

Žaņa Bezmera foto

Jānis Škapars un Ints Upmacis vada LTF statūtu apspriešanu. Šī apspriešana gandrīz sašķēla organizāciju. 1989. gada 8. oktobris.

Autors Žanis Bezmers.

Žana Bezmera foto

Radikāļi cīnījās par ietekmi Domē. Viņi negribēja pieļaut, ka nodaļas ievēl vairāk nekā 1/3 domnieku, 2/3 ievēlot kongresā. Vairākums nobalsoja par principu, ka pusi ievēlē nodaļas, pusi – kongress. Radikāļi kongresu atstāja. Iestājās krīze, kuru pārvarēt palīdzēja Jura Rubeņa emocionālā uzruna. 1989. gada 8. oktobris.

Autors Žanis Bezmers.

Kad sēdes vadītājs uzdeva jautājumu: «Vai kandidāts Dainis Īvāns piekrīt balotēties par LTF priekšsēdētāju?», laiks apstājās. Mēs, viņa tuvākie biedri, zinājām, ka Dainis ir nolēmis atteikties. Veselu mūžību Dainis cēlās, kā palēninātā kino kustējās viņa lūpas, līdz atskanēja: «Jā!» 1989. gada 8. oktobris.

Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

Tikpat kaismīgas diskusijas kā kongresa zālē risinājās arī laukumā pie Politiskās izglītības nama. Īsts tautas forums.
1989. gada 7. un 8. oktobris.

Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

Man īss atpūtas brīdis kongresa sekretariātā. 1989. gada 8. oktobris.
Autors Žanis Bezmers.

Balsu skaitīšanas komisija strādāja visu nakti. Vēlēšanu rezultātus gaidot, zālē darbojās brīvais mikrofons. Tikmēr daļa delegātu mēģināja nosnausties. 1989. gada 9. oktobris.

Autors Žanis Bezmers.

**LATVIJAS
TAUTAS FRONTES
2. KONGRESS**

PROGRAMMA
STATŪTI
REZOLŪCIJAS

Latvijas Tautas frontes 2. kongress. Programma. Statūti. Rezolūcijas. 1989. gads.

1989. gada 18. novembra manifestācija «Par neatkarīgu Latviju!» bija vēl nepieredzēta pulcēšanās. Tajā piedalījās ap pusmiljona cilvēku.
Autors Ansis Reinhards.

Cilvēki pulcējās arī uz Akmens un Vanšu tiltiem. 1989. gada 18. novembris.
Autors Ansis Reinhards.

Uz manifestāciju! 1989. gada 18. novembris.
Autors Ansis Reinhards.

Karogi virs Rīgas pils Svētā gara torņa. 1989. gada 18. novembris.
Autors Ansis Reinhards.

Daugavas krastmala plīvoja sarkanbaltsarkanos karogos vēl aiz Akmens un Vanšu tiltiem. 1989. gada 18. novembris.
Autors Ansis Reinharde.

Kopā ar Ivaru Godmani, Elitu Veidemani, Jāni Škaparu 1989. gada 18. novembra manifestācijā.
Autors nezināms.

Pēc 18. novembra manifestācijas cilvēki gāja nolikt ziedus pie Brīvības pieminekļa. 1989. gada 18. novembris. Autors Ansis Reinhards.

18. NOVEMBRIS

**LATVIJAS REPUBLIKAS
PROKLAMĒŠANAS
DIENA**

LTF apsveikuma kartīte Latvijas Republikas proklamēšanas dienā. Tā tika iespiesta milzu tirāžā, un LTF nodaļas to izdalīja visā Latvijā.

Žaņa Bezmera foto

Interfronte pie Politiskās izglītības nama bija sapulcinājusi militārpersonas, kas turēja brīdinošus un pat draudīgus uzrakstus. 1990. gada 15. februāris.

Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

Interfronte pie Politiskās izglītības nama bija sapulcinājusi militārpersonas, kas turēja brīdinošus un pat draudīgus uzrakstus. 1990. gada 15. februāris.

Autors Žanis Bezmers.

Žana Bezmera foto

LTF atbalstītāji izcēlās ar lielu izdomu un asprātību. 1990. gada 15. februāris.
Autors Žanis Bezmers.

Žaņa Bezmera foto

LTF atbalstītāji izcēlās ar lielu izdomu un asprātību. 1990. gada 15. februāris.
Autors Žanis Bezmers.

1990. gada 15. februārī LPSR Augstākā padome pieņēma likumu, kas par Latvijas oficiālo simbolu noteica sarkanbaltsarkano karogu. Karoga nomaiņas ceremonija pie Ministru kabineta ēkas. 1990. gada 27. februāris.
Autors Ansis Reinhards.

Sarkanbaltsarkanais karogs paceļas virs Ministru kabineta ēkas. Tai pašā dienā to paceļ arī virs Augstākās padomes ēkas.
1990. gada 27. februāris.

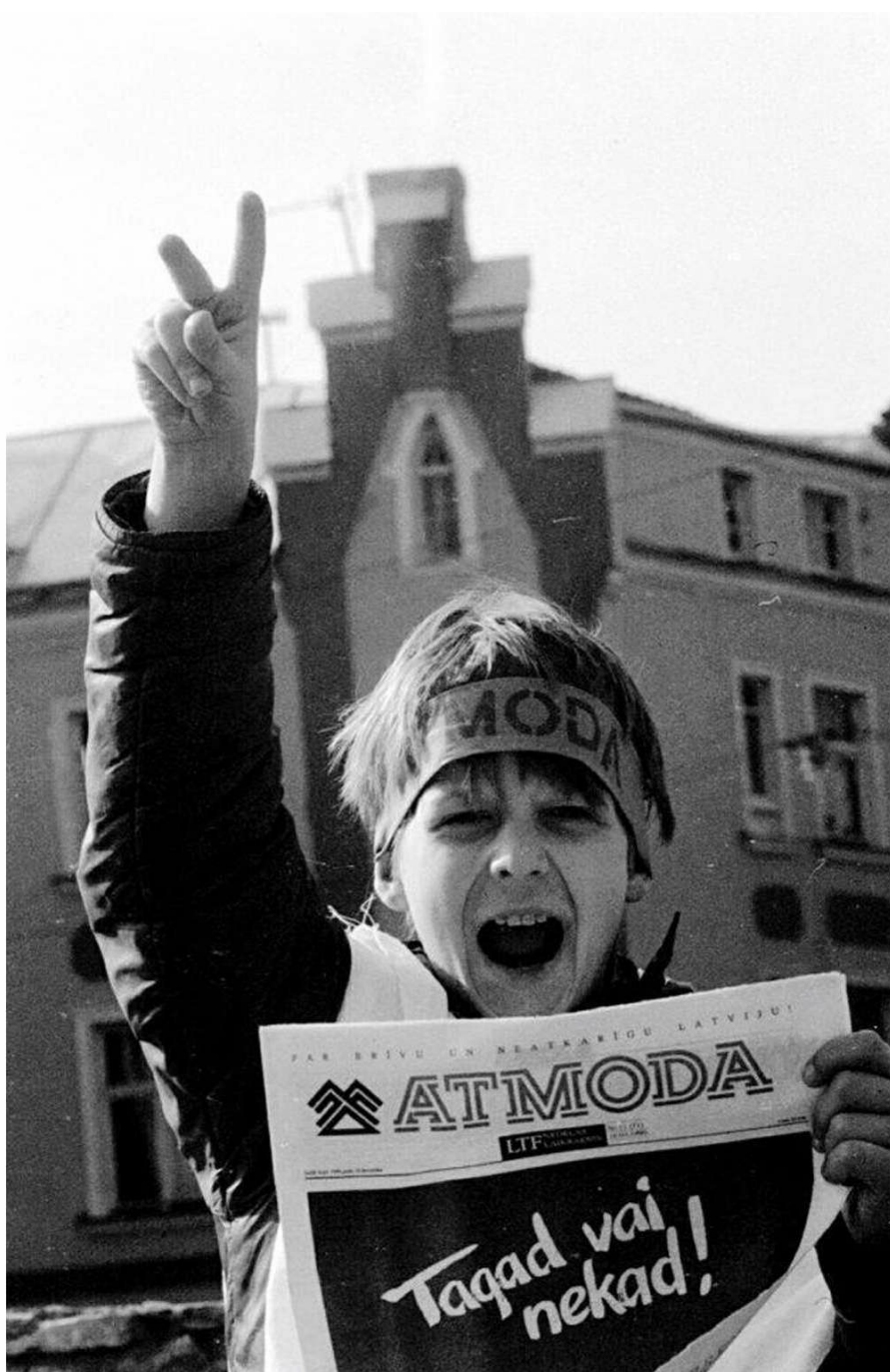
Autors Ansis Reinhards.

Solidarizējoties ar Lietuvu un Igauniju, Rīgas pils Svētā gara tornī paceļ Lietuvas (12.03.90.) un Igaunijas (02.04.90.) karogus.

Autors Ansis Reinhards.

LPSR Augstākās padomes vēlēšanās LTF piedalījās ar savu sarakstu. Mūsu galvenajiem pretiniekiem Latvijas kompartijas konservatīvajiem un interfrontei nu pievienojās arī bijušie sabiedrotie no kompartijas «gaišajiem spēkiem» un nacionālās nomenklatūras. Cīņa bija asa un nežēlīga, jo neatkarības atjaunošanai LTF sarakstam bija jāiegūst 2/3 jeb 134 mandāti. 1990. gada 11. marts.

Autors Ints Kalniņš.

LTF VELEŠANU CENTRA RICĪBĀ ESOŠĀS ZIŅAS PAR DEPUTĀTA KANDIDĀTIEM UZ LPSR AP

Centra rajons	Proletāriešu rajons	Jelgavas pilsēta
4 Panteļevs Andrejs Kamans Miervaldis Katiņkova Andrejs	30 Apsītis Romāns Salenieks Aleksandrs	79 Preinbergs Guntars Semencovs Juris
8 Mariša Kūta Eglis Vilnis	28 Krūmiņš Jānis Millers Visvars	80 Ināra Ozola Tomašūns Andris
9 Kiršteins Aleksandrs	29 Jānovs Jānis Lazdiņš Edvīns Semionovs Savēlijs Sēpovs Oļegs Sīsaunis Aivars	81 Grizenkovs Mahails Movelis Igors
10 Krūmiņš Girts Zilins Dmitrijs	30 Aleksejs Zotovs	82 Bērtis Dānis Geidāns Imants Grundulis Ansis Vitolņis Raiis
11 Kuzņecova Tatjana Ozols Indulis	31 Hodakovskis Vladimirs	83 Bērziņš Indulis Doroļevs Genādijs
12 Batarevskis Oļegs Udaciņš Aleksejs	32 Jegorjonovs Sergejs Kostins Vladimirs	Jūrmala Alksnis Leonids
13 Čalins Imis Martinsons Uldis	33 Jekabsons Vija Maharevs Eduards	84 Cebotarenoka Velta Averšins Sergejs
14 Eniņš Ilmārs Garaļevs Igors	34 Romānovs Genādijs Ozoliņš Maris	85 Dozorcevs Vladlens Kukelis Pāvels
101 Bulaļevs Aleksandrs Krastris Ivars	35 Danošs Jānis Gerasimovs Vjačeslavs	86 Sīlars Ivars Jegorovs A.
11 Krūmiņš Vilis Stefanovičs Viktors	36 Činkuss Imants Aboliņš Eduards	Liepājas pilsēta Avercenko Leonids Eimiņš Vladimirs
12 Genādijs Burovs Sniņmova Vladimirs	37 Čerņomovs Leonids Maļcevs Aleksandrs	87 Bērzs Arnolds Mimohods Aleksejs
13 Čalins Juris Iško Oļegs	38 Ivanovs Ivans Kalmete Sandra	88 Lagzdins Jānis Muciņš Linards Vlasovs Vladimirs
14 Dzintars Jānis Zakiņš Vilnis	39 Vilnis Turjāns Buka Stanniļslavs	89 Janzemis Guntars Manuļņikovs Oļegs
15 Dubra Moisejevs Kreslins Andris Zuks Alberts	40 Kirjakovs Nikolajs Zatoloka Tatjana	90 Bikova Kaisa Eniņš Teodors
16 Galecs Aleksandrs Gulbis Jānis Ilņicovs Nikolajs	41 Manskijs Sergejs Sapavalovs Pāvels Volkovs Valērijs	91 Ansons Jūlijs Lacis Raimonds
17 Duda Jānis Pliska Vladislavs	42 Andrejs Boriss Mihalovs Vladimirs Vitkovskis Romāns	92 Pereņova Broniss Kurakins Leonids Terehovs Nikolajs Verbickis Vladimirs
18 Markovs Mihails Rikards Rolands Zvaigzņite Augusts	43 Blumbergs Ojars Lazmanis Gundars Ragozins Vasiļijs	93 Rebeņins Igors
19 Berdikovs Mihails Strupnieks Juris	44 Mertens Māris Paljora Stefans	94 Rēzeknes pilsēta Bartasovičs Anatolijs Siliņeviča Irēna
20 Abiķis Dzintars	45 Prokofjevs Ivans	95 Bekasovs Martiāns Paškevičs Zigmunds
21 Cernišovs Viktors Zajetiņevs Sergejs	46 Brinke Ilma Belpakovs Aleksandrs Norberts Henrihs Purmalis Juris Saiņis Aivars	96 Karro Jānis Upenieks Pēteris
22 Kohļmeča Ivans Morozli Grigorijis Polockis Ilans	47 Parļevskis Jānis Seleniņš Jevgeņijs Solonovs Anatolijs	97 Venstpils pilsēta Lembergs Aivars
23 Briskins Jakovs Mihalovs A.	48 Aleksejs Anatolijs Beinarovičs Egils Tolpežņikovs Vilens	98 Mačians Alfrēds Pozņakova Vera
24 Bracs Vladislavs Rubins Alfrēds	49 Eklits Edgars Vabiševičs Aleksandrs	99 Kristovskis Girts Ceicans Jānis
5 Maskavas rajons Kehnis Ojars Repsa Rolands	50 Buiļovs Nikolajs Feldbergs Eriks Zatarovskis Jūrijs Saliņš Bronislavs	100 Sokolovska Ingūna
		101 Jagupecs Jevgeņijs

Kad rezultātus rūpīgi apkopoja, no frontes saraksta bija ievēlēti 116 deputāti. Bija paredzētas 14 pārbalsošanas un 17 atkārtotas vēlēšanas. Manas atzīmes vēlēšanu apgabalu sarakstos, kuras izdarīju 1990. gada naktī no 18. uz 19. martu.

LTF VĒLĒŠANU CENTRA RĪCĪBĀ ESOŠĀS ZIŅAS PAR DEPUTĀTA KANDIDĀTIEM UZ LPSR AP

104	Aluksnes rajons Aluksnes	Jekabpils rajons Jekabpils	4	Madonas rajons Madonas	Saldus rajons Saldus		
105	Viktors Kālnberzs Kreslins Andis	Iša Kozakeviča Rādonovs Galaktions	101	Eduards Berklavs Randa Janis	107	Imanis Daudiss Saldus	
109	Apinis Andris Svars Edvins	Andris Feliss Kuksans Janis	102	Balodis Pēteris Gavars Janis	108	Martīns Berziņš Ezeres	
106	Ivars Čaune Mālienas	Silvija Simfa Janis Murnieks	103	Cesvaines Ergļu	109	Arvids Ulme Brigmanis Augusts	
107	Baivu rajons Baivu	Ludris Skosta Viesītes	104	Varakļānu Ignats Kemzans	Stuckas rajons Stuckas	110	Imants Ziedonis Bergmanis Aleksandrs
108	Andris Ligoņis Varnas Vitautas	Vilnis Bresis	Ogres rajons Jaunogres	111	Kostanda Odisejs Vilnis Plume	111	Kokneses Kokneses
109	Kazimirs Šjakota Ivars Klembergs	Jeļgavas rajons Jeļgavas	112	Visvaldis Mucenīks Sapozņikovs Nikolajs	112	Jaunielgavas Kaimons Krūmiņš	
110	Zaikovskis Aivars Juris Čibulis	Aivars Berkis Serans Pēteris	113	Ogres Karlis Liepiņš	113	4	Iaisu rajons Rojas
111	Mesčanovs Dzintars Kulšs Vitālis	Andris Plotnieks Ozolnieku	114	Parogres Skaidrite Albertīna	114	Anna Seile Zumbergs Aldonis	
112	Bauskas rajons Bauskas	Aina Labanovska Arnis Marīns	115	Lielvarde Vilcans Antonis	115	Valdemarpīlis Cuprunis Ivans	
113	Georgs Andrejevs Razna Janis	Vigants Janis	116	Madlienas Boracevs Nikolajs	116	Akmeņlauks Arnis Sabīles	
114	Kraslavas rajons Kraslavas	Kraslavas rajons Kraslavas	117	Preiļu rajons Preiļu	117	Einars Repše Girgensons Valdis	
115	Dainis Vanags Arija Gaile	Kokoriss Viktors Graveru	118	Valentīna Zeile Solovjovs Viktors	118	Peteris Simons Kalniņa Ingrida	
116	Valdis Birkāvs Kauliņš Artūrs	Ilmārs Leitans Koroševskis Pēteris	119	Livānu Normunds Beļskis	119	Tukuma rajons Tukuma	
117	Emerita Bukele Feldmanis Alvis	Konstantīns Makna Kirjušins Jurijs	120	Peļeču Andris Puzo	120	Juris Ceļmiņš Viaksa Andris	
118	Cesu rajons Cesu	Kuldīgas rajons Aisungas	121	Rezeknes rajons Vilānu	121	Vilnis Seleckis Valdmane Rasma	
119	Kide Edvins Pargaujas	Aleksandrs Lange Demiters Georgs	122	Dricenu Kazimirs Spogis	122	Arvats Datavs Lazda	
120	Iučas Janis Endele Janis	Ivars Godmanis Skrundas	123	Antons Seikstis Skudra Imants	123	Amolīgs Ivars Kandavas	
121	Druvis Skultīte Ligatnes	Brigita Zeltkalne Vicups Gunars	124	Vidiņš Juris Galerijs Kaunatas	124	Agris Jaunkļaviņš Pīnka Vilnis	
122	Janis Kinna Balins Janis	Golakoza Aleksandrs	125	Kuldīgas rajons Kuldīgas	125	Valkas rajons Valkas	
123	Daugavpils rajons Vecpils	Valdis Bīkis Vilnis Leons	126	Adazu Anis Udns	126	Cepanis Alfrēds Albergs Karlis	
124	Andris Sauņits Krolis Viktors	Terentijs Vladimirs Durbes	127	Babites Kundziņš Pavels	127	Smiltēnes Zusmanis Juris	
125	Kozovs Vladislavs Kučans Lārons	Egils Jurševičs Kadiķis Arnis	128	Kekavas Arturs Kodoliņš	128	Are Janis Strenču	
126	Kučans Lārons Stefans Razna	Aleksandrovs Vladimirs Grobīpas	129	Marpils Janis Biezais	129	Andrejs Krastiņš Gailītis Edgars	
127	Dobeles rajons Auces	Juris Aizezers Nicas	130	Marupes Andris Grūtups	130	Vaimieras rajons Vaimieras	
128	Ludvigs Pēteris Dobeles	Imanis Kalniņš Vilsons Janis	131	Olaines Anatolijs Gorbunovs	131	Valmieras Janis Dinēvičs	
129	Raitis Cernais Mednis Goba	Limbazu rajons Ledurgas	132	Salaspils Antons Buls	132	Zemļickis Janis Ruijenas	
130	Kusanovs Jurijs Krimunu	Janis Lucāns Limbazu	133	Salaspils Kokorevičs Valentīns	133	Ivars Briedis Māzsalācas	
131	Arvids Kriekis Začarinskis Jevgeņijs	Janis Skapars Aspers Edvins	134	Salaspils Janis Kļaviņš	134	Ziedīns Ziedonis Kocēnu	
132	Gulbenes rajons Gulbenes	Indulis Emsis Ugānis Aleksandrs	135	Salaspils Kogans Mihails	135	Edmunds Krastiņš Freimanis Gunars	
133	Peteris Lāķis Stepanovs Nikolajs	Ludzas rajons Ludzas	136	Abels Leonids Linarts Loenards	136	Ventspils rajons Ziru	
134	Gabranovs Pēteris Lizuma	Aleksejs Grigorjevs Leonards Stāss	137	Saulkrastu Janis Vaivads	137	Janis Blazevičs Targales	
135	Sarmis Mednis Indzeris Aivars	Marija Karkla Bōjēslavs Laganovskis	138	Siguldas Juris Dobeļis	138	Vosels Oļegs Ugāles	
		Filips Sroņanovs Jurjovs Vladimirs	139	Kopazu Karlis Gailītis	139	Striķis Valdemars	
		Lukasonaks Jevgeņijs	140	Pavlovskis Alesandrs			

Manas atzīmes vēlēšanu apgabalu sarakstos, kuras izdarīju 1990. gada naktī no 18. uz 19. martu.

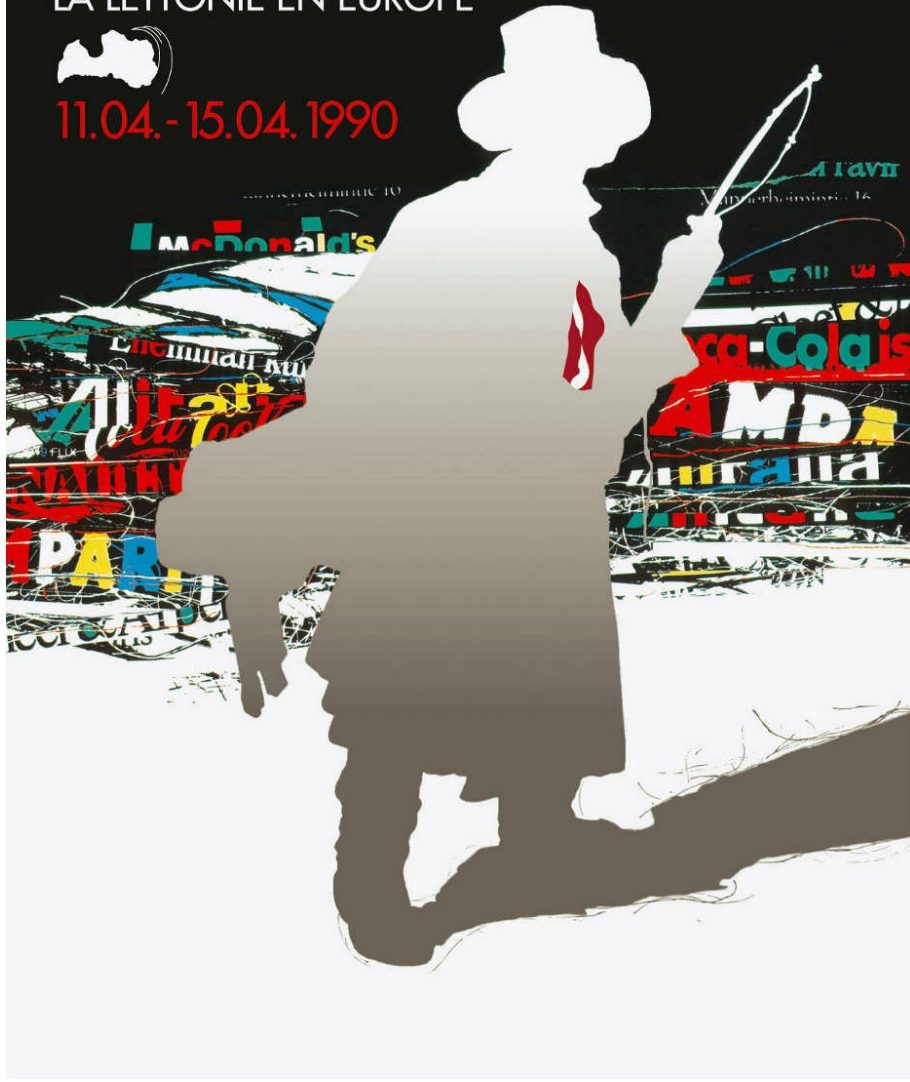

Forum Lugano

LA LETTONIA IN EUROPA
LATVIJA EIROPĀ
LA LETTONIE EN EUROPE

11.04.-15.04.1990

Forum Lugano plakāts. Autors Gunārs Lūsis. Forumu rīkoja trimdas latviešu organizācijas sadarbībā ar Latvijas Tautas fronti, LPSR Augstāko padomi un Lugano pašvaldību Šveicē. Sākotnēji bija iecerēts starptautisks seminārs par pārbūvi Padomju Savienībā un tās nozīmi Eiropā. Taču pēc Lietuvas, Igaunijas un Latvijas vēlēšanām darba kārtībā galvenais kļuva Baltijas jautājums. 1990. gada 19.–13. aprīlis, Lugano.

Anatolijs Gorbunovs, Džemma Skulme, Egils Levits. 1990. gada 19.–13. aprīlis, Forum Lugano.
Autors Ansis Reinhard.

Māris Skuja, Māra Zālīte, Vaira Viķe-Freiberga, Imants Freibergs. 1990. gada 19.–13. aprīlis, Forum Lugano.
Autors Ansis Reinhard.

Ģirts Zēgners, Ansis Reinhards, Vaira Viķe-Freiberga, Saulcerīte Viese. 1990. gada 19.–13. aprīlis, Forum Lugano.
Autors Ansis Reinhards.

Vēlēšanās esam uzvarējuši. Abi ar Jāni Škaparu starojam priekā. 1990. gada pavasaris.
Autors nezināms.

Žaņa Bezmera foto

Latvijas deputātu sapulce, kurā piedalās 8086 visu līmeņu deputāti, kas pieņem aicinājumu Latvijas Augstākajai padomei atjaunot Latvijas valstisko neatkarību. 1990. gada 21. aprīlis.

Autors Žanis Bezmers.

1990. gada 4. maijā LPSR Augstākā padome ar 138 balsīm «par», vienam deputātam atturoties, pieņem deklarāciju «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu».

Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums. Autors Boriss Koļesņikovs.

Pēc Neatkarības atjaunošanas deklarācijas cilvēkus aicināja uz Daugavmalu. Nebija ne scenārija, ne apstiprināta runātāju vai dziesmu saraksta. Turpat tribīnē ar diriģentu sarunājām, kas runās un ko dziedāsim, un to tūlīt pieteicu mikrofonā. 1990. gada 4. maijs.
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums. Autors Boriss Koļesņikovs.

Klausījos runās un dziesmās, skatījos cilvēku gaišajās sejās un smeldzīgi apzinājos, ka manā dzīvē beidzas vienreizējs, neatkārtojams laiks. 1990. gada 4. maijs.

Autors nezināms.

1990. gada vidū Rīgai uzdāvināja gabalu no Berlīnes mūra. Jaunais Rīgas mērs Andris Teikmanis (LTF) to novietoja laukumā pie Brīvības pieminekļa. Tas bija kā simbolisks solījums, ka arī mūsu nebrīves siena drīz sabruks.
Autors Ansis Reinhard.

УКАЗ

ПРЕЗИДЕНТА РОССИЙСКОЙ СОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

О признании государственной независимости Латвийской Республики

1. В связи с решением Верховного Совета Латвийской Республики об объявлении государственной независимости признать государственную независимость Латвийской Республики.
2. Министерству иностранных дел РСФСР провести соответствующие переговоры и подписать соглашение об установлении дипломатических отношений между РСФСР и Латвийской Республикой.
3. Призвать Президента СССР признать государственную независимость Латвийской Республики и провести переговоры для урегулирования межгосударственных отношений между СССР и Латвийской Республикой.
4. Призвать международное сообщество признать государственную независимость Латвийской Республики.

Президент РСФСР

Б.Ельцин

Москва, Кремль
"24" августа 1991 года

№ 84

1. Sakarā ar Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmumu par politiskās neatkarības pasludināšanu atzīt Latvijas Republikas valstisko neatkarību.
2. KPFSR Ārlietu ministrijai sākt attiecīgas sarunas un parakstīt vienošanos par diplomātisko attiecību nodibināšanu starp KPFSR un Latvijas Republiku.
3. Aicināt PSRS prezidentu atzīt Latvijas Republikas valstisko neatkarību un risināt sarunas par starpvalstu attiecību noregulēšanu starp PSRS un Latvijas Republiku.
4. Aicināt starptautisko sabiedrību atzīt Latvijas Republikas valstisko neatkarību.

DOKUMENTI

Latvijas Tautas frontes dokumenti. 1988. g. 8. oktobris – 1990. g. 4. maijs

Sastādījusi G.Zalcmane.

Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress. 1988. g. 8., 9. oktobris

Rezolūcijas //Padomju Jaunatne. – 1988. g. 19. oktobrī.

Rezolūcija par Latvijas Tautas frontes nodibināšanu.

Rezolūcija par Latvijas Tautas fronti un masu informācijas līdzekļiem.

Rezolūcija par PSKP atjaunotnes kursa atbalstīšanu.

Rezolūcija par ekonomisko suverenitāti un lauksaimniecības attīstību.

Rezolūcija par Latvijas dabas vides aizsardzību.

Rezolūcija par sociālo taisnīgumu.

Rezolūcija par pilsoņu tiesību ierobežojošo dekrētu atcelšanu.

Rezolūcija par migrācijas izbeigšanu.

Rezolūcija par 1959. gadu.

Rezolūcija par destalinizāciju.

Rezolūcija par Rīgas laiku Latvijā.

Rezolūcija par nacionālajām attiecībām.

Rezolūcija par tautas pārstāvju atbildību.

Rezolūcija par reliģiskās dzīves demokratizāciju Latvijā.

Rezolūcija par augstskolu autonomiju.

Rezolūcija par atklātību Latvijas PSR Augstākās Padomes darbā.

Latvijas Tautas frontes pirmā sasaukuma Dome

Aicinājums LPSR AP Prezidijam [operatīvi izveidot kompetentas darba grupas projekta izstrādei likumam «Par LPSR suverenitāti» un «Par LPSR pilsonību»]. LTF Dome. 22. 10. 89.

Latvijas Tautas frontes paziņojums pret mēģinājumiem destabilizēt politisko situāciju republikā. LTF Dome // Padomju Jaunatne. – 1988. g. 26. oktobris.

Lēmums par likumprojektiem «Par PSRS Konstitūcijas (Pamatlikuma) grozījumiem un papildinājumiem» un «Par PSRS tautas deputātu vēlēšanām». LTF Dome. 04. 11. 88. // Padomju Jaunatne. – 1988. g. 10. novembrī.

Lēmums par politisko situāciju republikā. LTF Dome. 19. 11. 88.

Lēmums par politiskās sistēmas reformas gaitu. LTF Dome. 18. 12. 88. // Atmoda. – 1988. g. 23. janvārī.

Paziņojums par attieksmi pret Savienības līgumu. LTF Dome. 18. 12. 88. // Atmoda. – 1989. g. 23. janvārī.

Paziņojums par attieksmi pret PSRS bruņotajiem spēkiem. LTF Dome. 18. 12. 88. // Atmoda. – 1988. g. 23. janvārī.

Atklāta atbilde PSRS Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālās frontes Rrepublikāniskajai padomei sakarā ar tās Atklāto vēstuli LTF Domei. LTF priekšsēdētājs Dainis Īvāns // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 18. janvārī.

Lēmums [sakarā ar priekšvēlēšanu kampaņu]. LTF Dome // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 10. martā.

Paziņojums [sakarā ar grozījumiem un papildinājumiem LPSR Konstitūcijā un vēlēšanu likumprojekta izstrādi]. LTF Dome. 5. 03. 89.

Aicinājums Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidijam [sarīkot LPSR AP vēlēšanas ne vēlāk kā 1989. gada novembrī]. LTF Dome. 11. 04. 89.

Paziņojums. Bez mums. [Atbilde interfrontes aicinājumam uz mītiņu 21. aprīlī.] LTF Domes atbildīgā sekretāre S. Kalniete. 19. 04. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 20. aprīlī.

Rezolūcija [sakarā ar aicinājumu uz streikiem 28. aprīlī]. LTF Dome. 22. 04. 89 // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 25. aprīlī.

Rezolūcija par Latvijas Tautas frontes politiskajiem uzdevumiem pašreizējā situācijā. LTF Dome. 22. 04. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 6. maijā.

Paziņojums [par grozījumiem LPSR Konstitūcijā un vēlēšanu likumprojekta izstrādāšanu]. LTF Dome // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 4. maijā.

14. jūnijs – tautas sēru diena. Pieminēsim! Neaizmirsīsim! LTF Dome. 31. 05. 89.

Latvijas Tautas frontes Domes lēmums par Latvijas Tautas frontes valdes 31. maija aicinājumu. LTF Dome. 10. 06. 89. // Atmoda. – 1989. g. 10. jūnijā; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 15. jūnijā.

Aicinājums [Juristu biedrībai par darba grupas izveidošanu Latvijas Konstitūcijas projekta izstrādāšanai]. LTF Dome. 10. 06. 89. // Atmoda. – 1989. g. 19. jūnijā; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 14. jūnijā.

Rezolūcija par vēlēšanām. [Aicinājums izsludināt Latvijas PSR AP vēlēšanas 1989. gada rudenī.] LTF Dome. 10. 06. 89 // Atmoda. – 1989. g. 19. jūnijā; Padomju jaunatne. – 1989. g. 14. jūnijā.

Rezolūcija par papildinājumiem likumprojektos «Par Latvijas PSR Konstitūcijas (pamatlikuma) grozījumiem un papildinājumiem» un «Par Latvijas PSR Tautas deputātu vēlēšanām». LTF Dome. 10. 06. 89. // Atmoda. – 1989. g. 19. jūnijā; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 15. jūnijā.

Rezolūcija par pilsoņu komitejām. LTF Dome. 15. 07. 89.

Paziņojums sakarā ar gatavošanos paplašinātajam LKP CK plēnumam. LTF Dome. 15. 07. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 20. jūlijā.

Lēmums par attieksmi pret pilsoņu reģistrāciju. LTF Dome. 5. 08. 89. // Atmoda. – 1989. g. 14. augustā.

Lēmums par attieksmi pret likumu «Par Latvijas PSR pilsonību». LTF Dome. 5. 08. 89. // Atmoda. – 1989. g. 14. augustā.

Latvijas Tautas frontes pirmā sasaukuma Domes valde

Paziņojums [sakarā ar Oktobra revolūcijas 71. gadadienu]. LTF Domes valde. 01. 11. 88 // Padomju Jaunatne. – 1988. g. 3. novembrī.

Aicinājums [Tautu foruma sakarā]. LTF // Padomju Jaunatne. – 1988. g. 5. novembrī.

Paziņojums sakarā ar LPSR AP 22. novembra sesiju. LTF Domes valde. 23. 11. 89.

Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācijas dibināšanas konferencei [apsveikums]. LTF Domes valde. 03. 12. 88.

Visiem Latvijas iedzīvotājiem [par manifestāciju Lietuvā, Igaunijā, Armēnijā, Gruzijā un Latvijā – Rīgā, Komjaunatnes krastmalā, 26.novembrī]. // Padomju Jaunatne. – 1988. g. 26. novembrī.

Vēstule par LPSR Ministru Padomes lēmuma «Par migrācijas ierobežošanu» projekta pieņemšanu. LTF Domes valde. 15. 12. 88.

Pēc Latvijas Tautu foruma. LTF Domes valde. 19. 12. 88.

Paziņojums sakarā ar Latvijas PSR prokurora protestu par Latvijas PSR Tieslietu ministrijas starpresoru komisijas lēmumu, ar kuru reģistrēti Latvijas Tautas frontes statūti. LTF Domes valde. 30. 12. 88. // Atmoda. – 1989. g. 23. janvārī.

Vēstule Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijam [par nepieciešamību publiskot ar LPSR AP 1988. g. 22.nov. lēmumu izveidotās komisijas personālsastāvu PSRS Konstitūcijas un vēlēšanu likumprojekta izstrādāšanai]. LTF Domes valde. 3. 01. 89.

Paziņojums par Latvijas PSR Darbaļaužu internacionālās frontes dibināšanas kongresu. LTF Domes Valde.10. 01. 89. // Atmoda. – 1989. g. 16. janvārī; Padomju Jaunatne. – 1988. g. 17. janvārī.

Paziņojums sakarā ar LKP CK 1989.gada janvāra plēnuma lēmumiem. LTF Domes valde. 17. 01. 89.

Paziņojums [priekšvēlēšanu sapulču jautājumā]. LTF Domes valde. 31. 01. 89. // Padomju Jaunatne. – 1988. g. 2. februārī.

Aicinājums PSRS AP priekšsēdētājam, PSRS ģenerālprokuroram [sakarā ar Karabahas komitejas locekļu arestu]. Igaunijas TF Valde, Latvijas TF Domes valde, Lietuvas pārbūves kustības «Sajūdis» Seima padome. 31. 01. 89. // Atmoda. – 1988. g. 6. februārī.

Vēstule [sakarā ar valodas likuma izstrādi LPSR AP]. LTF Domes valde. 02. 02. 89.

Atklāta vēstule Rīgas pilsētas galvenajam arhitektam Gunāram Asarim, GAPP LTF grupai, Projektēšanas institūta «Pilsētprojekts» LTF atbalsta grupai, Latvijas Arhitektu savienībai [par arhitektūras problemātiku Latvijā]. LTF Domes valde. 03. 02. 89.

Aicinājums Latvijas vēlētājiem [26. martā PSRS tautas deputātu vēlēšanas]. LTF Domes valde. 18. 02. 89.

Paziņojums. Par V. Tereškovas ielas 25. namu. LTF Domes valde. 18. 02. 89.

Paziņojums [nosodījums interfrontes rīkotajām demonstrācijām un mītiņiem 1989.g. 23. un 25. februārī]. LTF Domes valde. 28. 02. 89. // Atmoda. – 1988. g. 6. martā; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 7. martā.

Atklāta vēstule Rīgas pilsētas Tautas Deputātu padomes izpildkomitejai un Rīgas pilsētas komitejai [par satiksmes aizliegumu gar Brīvības pieminekli]. LTF Domes valde. 28. 02. 89.

Aicinājums uz manifestāciju Komjaunatnes krastmalā 12. martā [novērsīsim draudus demokratizācijas procesam]. LTF Domes valde. 02. 03. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 10. martā.

Rezolūcija [valodas un pilsonības likuma sakarā]. LTF Domes valde. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 10. martā.

Latvijas Tautas frontes aicinājums vēlētājiem. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 10. martā.

LKP Centrālajai Komitejai. Sakarā ar kritisko vērtējumu, kas LKP CK dokumentos sniegts par Latvijas Nacionālās neatkarības kustību. LTF Domes valde. 7. 03. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 10. martā.

Paziņojums sakarā ar milicijas uzbrukumiem piketiēm. LTF Domes valde. 7. 03.89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 10. martā.

Paziņojums [aicinājums sēru gājienam 25. martā staļinisma un hitlerisma upuru piemiņai]. LTF Domes valde. 14. 03. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 16. martā.

PSRS aizsardzības ministram b. Jazovam, Baltijas kara apgabala virspavēlniekam b. Kuzminam; LPSR kara komisāram b. Dūdam. Aicinājums [atjaunot iepriekšējā LPSR Konstitūcijā atzītās republikas tiesības uz teritoriālā karaspēka veidošanu]. LTF Domes valde. 21. 03. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 24. martā.

Paziņojums [LTF nostāja kampaņā pret Latvijas Nacionālās neatkarības kustību]. LTF Domes valde. 21. 03. 89.

Latvijas Komunistiskās partijas CK, Latvijas PSR AP Prezidijam, Latvijas PSR MP [LTF atbalsts LPSR Valsts kultūras komitejas, Teātra darbinieku savienības un Rakstnieku savienības protestam pret 1989. g. 6. martā notikušā piketa apspiešanu]. LTF Domes valde. 21. 03. 89. // Atmoda. – 1989. g. 27. martā; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 24. martā.

Paziņojums [sakarā ar LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 31. 03. 89. lēmumu, kurš ir pretrunā ar LPSR Augstākās padomes lēmumu par LNNK]. LTF Domes valde. 04. 04. 89. //

Padomju Jaunatne. – 1989. g. 6. aprīlī.

Paziņojums [sakarā ar Iekšlietu ministrijas kolēģijas 1989. g. 28. februāra lēmuma 7. punktu, kurā teikts, ka iekšlietu orgānos strādājošie nevar sastāvēt sabiedriskajās organizācijās]. LTF Domes valde. 04. 04. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 8. aprīlī.

Aicinājums Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildkomitejai, Latvijas PSR Ministru Padomei [pret kara slimnīcas celtniecību Kleistu meža teritorijā]. LTF Domes valde. 5. 04. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 7. aprīlī.

PSRS AP, PSRS ģenerālprokuroram, Gruzijas PSR AP [LTF atbalsts Gruzijas tautām Tbilisi 9. aprīļa slaktiņa upuru piemiņai]. LTF Domes valde, VAK, LNNK. 11. 04. 89. // Atmoda. – 1989. g. 17. aprīlī; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 13. aprīlī.

Lēmums. Sakarā ar priekšvēlēšanu kampaņas gaitu un uzdevumiem. LTF Domes valdes vārdā valdes priekšsēdētājs P. Laķis. 11. 04. 89. // Atmoda. – 1989. g. 17. aprīlī.

Aicinājums Latvijas darbaļaudīm [neatsaukties provokatīviem uzsaukumiem un nepiedalīties streikos]. LTF Domes valde. 25. 04. 89.

PSRS AP Prezidija priekšsēdētājam M. S. Gorbačovam [par notikumiem Tbilisi]. LTF Domes valde. 25. 04. 89.

Aicinājums [piedalīties 1. maija demonstrācijā]. LTF Domes valde. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 29. aprīlī.

Latvijas skolēni, studenti, tēvi un mātes, māsas un brāļi! [Aicinājums piedalīties mītiņā ar devīzi «Gara spēks pret karaspēku!». Sakarā ar 1989. g. pavasara iesaukumu karadienestā.] LTF Domes valde. 11. 05. 89.

Aicinājums [PSRS tautas deputātu pavadīšanas mītiņš 21. maijā]. LTF Domes valde. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 20. maijā.

Aicinājums tiesību aizsargājošos orgānos strādājošiem Latvijas Tautas frontes biedriem [sakarā ar Iekšlietu ministrijas kolēģijas 1989. g. 28. februāra lēmuma 7. punktu]. LTF Domes valde. 19. 05. 89.

Atklāta vēstule Latvijas PSR AP Prezidija priekšsēdētājam A. Gorbunovam, Latvijas PSR MP priekšsēdētājam V. E. Bresim [atzīt 18. novembri par svētku dienu]. LTF Domes valde. 23. 05. 89.

Lēmums par jautājumu «Latvijas Ārstu biedrības un Latvijas veselības aizsardzības sistēmas reorganizācija». LTF Domes valde. 23. 05. 89.

Paziņojums [LTF apsveic Lietuvas PSR AP Deklarāciju par valstisko suverenitāti un Lietuvas PSR likumu «Par izmaiņām Lietuvas PSR Konstitūcijā»]. LTF Domes valde. 23. 05. 89. // Atmoda. – 1989. g. 29. maijā.

Aicinājums Latvijas PSR AP priekšsēdētājam A. Gorbunovam [LPSR AP deputātiem pieņemt deklarāciju par Latvijas suverenitāti]. LTF Domes valde. 26. 05. 89.

Visiem Latvijas Tautas frontes biedriem. LTF Domes valde. 31. 05. 89.

Paziņojums par dažiem PSRS Tautas deputātu kongresa darbības aspektiem. LTF Domes valde. 13. 06. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 21. jūnijā.

Latvieši Latvijā! Latvieši visā pasaulē! LTF. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 22. jūnijā.

Paziņojums «Neatkarīgas Latvijas ekonomiskā modeļa pamati». LTF Domes valde. 27. 06. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 5. jūlijā.

Aicinājums visiem Latvijas Tautas frontes biedriem [ceļā uz pilnīgu Latvijas suverenitāti LPSR AP 27. jūlija sesijā nepieciešams pieņemt Latvijai svarīgus likumdošanas aktus]. LTF Domes valde. 27. 06. 89. // Atmoda. – 1989. g. 3. jūlijā; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 1. jūlijā.

Paziņojums [LTF Domes valde izsludina konkursu darbam «Neatkarīgās Latvijas eksistence ekstremālos apstākļos»]. LTF Domes valde. 27. 06. 89. // Atmoda. – 1989. g. 10. jūlijā; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 5. jūlijā.

Atklāta vēstule Latvijas PSR AP Prezidijam [par Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja A. Rubika neatbilstību savam amatam]. LTF Domes valde. 11. 07. 89. // Atmoda. – 1989. g. 17. jūlijā.

Latvijas Tautas frontes ideoloģiskā platforma dažādu tautību Latvijas iedzīvotāju konsolidācijai, balstoties uz neatkarīgas, demokrātiskas Latvijas valsts veidošanas ideju. 11. 07. 89. // Atmoda. – 1989. g. 17. jūlijā.

Paziņojums par pilsoņu komitejām un gaidāmajām vēlēšanām. LTF Domes valde. 18. 07. 89.

Paziņojums [LTF Domes valde nosoda Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija 13. 07. 89. lēmumu «Par darbību pilsoņu komiteju veidošanā»]. LTF Domes valde. 25. 07. 89.

Latvijas Tautas frontes biedri un atbalstītāji [aicinājums uz mītiņu «Par Latvijas suverenitāti» 26. jūlijā Doma laukumā]. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 25. jūlijā.

«Baltijas ceļš». Par brīvību un neatkarību. LTF Domes valde. 11. 08. 89. // Atmoda. – 1989. g. 21. augustā; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 18. augustā.

Latvijas tautai! [Par PSKP CK 26. augusta paziņojumu «Par stāvokli Baltijas republikās».]
LTF Domes valde. 27. 08. 89.

Latvijas Tautas frontes 2. kongress. 1989. g. 7., 8. oktobris

Rezolūcijas // Atmoda. – 1989. g. 23. oktobrī.

Rezolūcija Nr. 1. Par 1940. gada politisko notikumu novērtējumu.

Rezolūcija Nr. 2. Par PSKP monopola likvidēšanu.

Rezolūcija Nr. 3. Par staļinisma noziegumiem pret Latvijas tautu.

Rezolūcija Nr. 4. Par attieksmi pret kolektivizāciju.

Rezolūcija Nr. 5. LPSR Augstākajai padomei.

Rezolūcijas Nr. 6. Par attieksmi pret LPSR AP 1989. gada 6. oktobra sesiju.

Rezolūcija Nr. 7. Par Latvijas iedzīvotāju tiesisko statusu.

Rezolūcija Nr. 8. Par svētku dienām 18. novembri un 24. jūniju.

Rezolūcija Nr. 9. Par Latvijas kultūrvēsturiskās vides un dabas ainavas aizsardzību.

Rezolūcija Nr. 10. Par Rīgas ielu, laukumu un pilsētas rajonu nosaukumiem.

Rezolūcija Nr. 11. Par Baltijas demilitarizāciju.

Rezolūcija Nr. 12. Par atbalstu Baltkrievijas Tautas fronteī.

Latvijas Tautas frontes otrā sasaukuma Dome

Aicināju ms Latvijas PSR AP Prezidijam un Baltijas kara apgabala pavēlniekam [par LPSR iedzīvotāju iesaukšanu padomju armijā vienīgi Baltijas kara apgabala robežās]. LTF Dome. 22.10. 89.

Paziņojums par mēģinājumiem destabilizēt politisko situāciju republikā. LTF Dome. 22. 10. 89.

Paziņojums [par likumprojektiem «Par grozījumiem un papildinājumiem LPSR Konstitūcijā» un «Par republikas prezidentu»]. LTF Dome. 3. 11. 89.

Lēmums par LTF galveno darba virzienu un vadītāju apstiprināšanu. LTF otrā sasaukuma Dome. 3. 11. 89.

Lēmums par Vislatvijas tautas manifestāciju «Par neatkarīgu Latviju» [18. novembrī Daugavmalā]. LTF Dome. 3. 11. 89.

Aicinājums [visiem Latvijas iedzīvotājiem ignorēt organizēto kampaņu 1989. g. 7. un 8. novembrī, nepiedaloties ar to saistītos pasākumos]. LTF Dome. 3. 11. 89.

Aicinājums [1989. g. 10. novembra LPSR AP sesijā papildināt LPSR Konstitūcijas 61. pantu ar tekstu par alternatīvā darba dienestu un apturēt PSRS aizsardzības ministra pavēli Nr. 341 un LPSR kara komisāra pavēli Nr. 49 «Par pilsoņu kārtējo iesaukumu aktīvajā karadienestā»]. LTF Dome. 3. 11. 89. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 7. novembrī.

Aicinājums vietējo padomju vēlētājiem. LTF Dome. 30. 11. 89. // Atmoda. – 1989. g. 4. decembrī; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 2. decembrī.

Latvijas Tautas frontes Domes viedoklis par tautas pašvaldības sistēmas izveidošanu. LTF Dome. 30. 11. 89. // Atmoda. – 1989. g. 4. decembrī; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 2. decembrī.

Paziņojums sakarā ar «Aicinājumu Latvijas komunistiem». LTF Dome. 30. 11. 89. // Atmoda. – 1989. g. 4. decembrī; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 5. decembrī.

Lēmums [iesniegt Latvijas PSR AP Prezidijam likumprojektu «Par grozījumiem likumā «Par zemnieku saimniecībām Latvijas PSR»», lūgt to izskatīt AP 11. sasaukuma 14. sesijā]. LTF priekšsēdētāja vietnieks Ivars Godmanis. 30. 11. 89. // Atmoda. – 1989. g. 4. decembrī.

Lēmums [iesniegt Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidijam likumprojektu «Par LPSR Konstitūcijas (Pamatlikuma) grozījumiem un papildinājumiem» , lūgt to izskatīt AP 11. sasaukuma 14. sesijā]. LTF Dome. 30. 11. 89.

Aicinājums [apsveikums ar vietējo tautas deputātu vēlēšanu rezultātiem Jūrmalā un aicinājums atkārtotās vēlēšanās balsot par pilsētas mēra kandidātu Jāni Liepiņu]. LTF Dome. 15. decembris // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 21. decembrī.

Aicinājums vēlētājiem [balsot par LTF atbalstītajiem vietējo padomju deputātu kandidātiem]. LTF Dome. 15. 12. 89.

Paziņojums [Latvijas PSR AP deputātiem 15. februāra sesijā pieņemt LPSR likumu «Par alternatīvā darba dienestu»; jautājums par LPSR Konstitūcijas 61. panta grozīšanu]. LTF Dome. 03. 02. 90.

Aicinājums Latvijas PSR AP [pieņemt politisku deklarāciju par 1940. gada jūnija-augusta notikumiem Latvijā]. LTF Dome. 03. 02. 90.

Paziņojums [LTF kategoriski nosoda antisemitisma izpausmes PSRS]. LTF Dome. 03. 02. 90.

Paziņojums. Vēlreiz par Baltijas ceļu! [LPSR AP pieņemt lēmumu delegācijas izveidei sarunām ar PSRS par Latvijas valstiskā statusa noteikšanu. Latvijas iedzīvotājiem ar vēstulēm un parakstiem izteikt atbalstu valsts neatkarības atjaunošanai]. LTF Dome. 20. 02. 90.

Lēmums [LPSR AP prasība atcelt 22. februāra Daugavpils pilsētas nelikumīgo lēmumu sarīkot 18. martā referendumu Daugavpilī par suverēnas Latvijas nākotnes statusu]. LTF priekšsēdētājs Dainis Īvāns. 24. 02. 90.

Lēmums [LPSR AP pieņemt lēmumu par neatliekamām sarunām ar PSRS valdību Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas jautājumā. Par delegācijas vadītāju pilnvarot I. Bišeru]. LTF Dome. 24. 02. 90.

Paziņojums [sakarā ar partijas Rīgas komitejas un interfrontes atklāto apmelojumu kampaņu pret LTF]. LTF Dome. 31. 03. 90.

Aicinājums sakarā ar pavasara iesaukumu PSRS bruņotajos spēkos. LTF Dome. 31. 03. 90. // Atmoda. – 1989. g. 3. aprīlī.

Aicinājums jaunievēlētajiem Augstākās padomes un vietējo padomju deputātiem. LTF Dome. 31. 03. 90.

Latvijas Tautas frontes otrā sasaukuma Domes valde

Atklāta vēstule Latvijas PSR AP Prezidijam [aicinājums ar lēmumu apturēt rudens iesaukumu obligātajā karadienestā un 10. novembra sēdē pieņemt Latvijas Sieviešu līgas piedāvāto likumprojektu par alternatīvo dienestu]. LTF Domes valde. 17. 10. 89. // Atmoda. – 1989. g. 23. oktobrī; Padomju Jaunatne. – 1989. g. 21. oktobrī.

Paziņojums [11. novembris – Lāčplēša diena]. LTF Domes valde. LNNK Padomes valde. // Padomju Jaunatne. – 1989. g. 7. novembrī.

Paziņojums [par LTF attieksmi pret PSRS likumprojektu «Par īpašumu Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā»]. LTF Domes valde. 5. 12. 89.

Lēmums par pilsoņu pieņemšanu. LTF Domes valde. 09. 01. 90. // Atmoda. – 1989. g. 23. janvārī.

Paziņojums [sakarā ar Latvijas Republikas simboliem – valsts karogu un ģerboni]. LTF Domes valde. 09. 01. 90.

Lēmums. LTF pārstāvju izvirzīšana darbam vēlēšanu sagatavošanā un norisē. LTF Domes valde. 16. 01. 90.

Aicinājums [atjaunot «Draudzīgā aicinājuma» tradīciju]. LTF Domes valde, LIB valde. 23. 01. 90.

Cienījamie Latvijas iedzīvotāji! Latvijas Tautas frontes vēlēšanu platforma Augstākās padomes vēlēšanām. 03. 02. 90.

Paziņojums [sakarā ar priekšvēlēšanu savienības «Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku» aicinājumu]. LTF Domes valde. 06. 02. 90.

Lēmums [par LPSR AP lēmuma projektu «Par agrāro reformu Latvijas PSR»]. LTF Domes valde. 20. 02. 90.

Paziņojums [sakarā ar interfrontes rīkoto gājienu un mītiņu Padomju Armijas dienā lūgums atturēties no pretakcijām]. LTF Domes valde. 20. 02. 90.

Aicinājums Latvijas PSR Augstākajai padomei un Latvijas tautai [Vislatvijas tautas deputātu kopējā sapulce atbalsta lēmuma projektu «Par Latvijas neatkarības atjaunošanu» un ierosina AP pirmajā sesijā izlemt šo jautājumu]. LTF Domes valde. 17. 04. 90.

Latvijas Tautas frontes preses izdevumi. 1988. g. oktobris – 1990. g. maijs

Sastādījusi G.Zalcmane.

Atmoda: Latvijas Tautas Frontes informatīvais biļetens. – Iznāca kopš 1988. g. 7. oktobra. Sākotnēji apakštituls – Informācijas lapa. Redaktors Ingus Gailums.*- No 1. nr.1989. g. 6. janvārī reizi nedēļā. Redaktore Elita Veidemane; 11., 21., 22./23. nr. redaktors Jānis Krūmiņš. Redakcijas kolēģija: Viktors Avotiņš, Juris Dobelis, Arnis Kalniņš, Marina Kosteņeckā, Aleksandrs Kudrjašovs, Ilmārs Latkovskis, Jānis Lucāns, Jānis Peters, Juris Rubenis, Jānis Rukšāns, Jānis Škapars, Valdis Šteins. – 2-16 lpp.

Tirāža 80 000 – 100 000 eks.

* *Ingus Gailums tika apstiprināts par avīzes redaktoru LTF 1.kongresā, bet novembra sākumā atteicās no šī darba. LTF Domes valde par redaktori aicināja Elitu Veidemani, kas sāka LTF sekretariātā strādāt 15. 11. 88. Līdz LTF 2. kongresam E. Veidemane skaitījās redaktora vietniece, bet faktiski vadīja «Atmodu».*

Roks par Neatkarību: «Atmodas» speciālizlaidums. – 1. nr. 1990. g. 30. aprīlī. 2. nr.

1990. g. 2. maijā. Redaktors Rems Razums. – 8-16 lpp.

Tirāža 10 000 eks.

Saimnieks: LTF izdevniecības «Atmoda» biļetens. Iznāca kopš 1990. g. marta reizi mēnesī. Redaktors Baldūrs Apinis. Redaktora vietnieks J. Paiders. Atbildīgā sekretāre I. Zalcmane. Redakcijas kolēģija: A. Kalniņš, J. Āboltiņš, E. Zelgalvis, I. Feiferis, E. Ameriks, O. Kehris, I. Cinkuss, V. Zeile, J. Biezais, J. Kinna, I. Ieviņš. – 16 lpp.

Svētdienas Rīts: Informatīvā biļetena «Atmoda» kristīgi demokrātisks pielikums. 1. laidniens – 1989. g. 26. martā, 5. laidniens – 1989. g. 25. jūnijā. Iznāca 2 reizes mēnesī. Redakcija: Aida Prēdele, Juris Rubenis, Ilmārs Latkovskis, J. Rožukalns. 8 lpp. Vēlāk Latvijas ev. lut. baznīcas kristīgi demokrātisks laikraksts.

Tirāža: 30 000–50 000 eks.

18. Novembris: LTF Radikālās apvienības izdevums. Iznāca kopš 1989. g. 13. oktobra. Redaktors Jānis Bērziņš. 8 lpp.

Augšzeme: LTF Jēkabpils rajona nodaļas informatīvais biļetens. Ar.6. nr. 1990. g. 27. februārī LTF Jēkabpils novada nodaļu apvienības informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1990. g. 6. janvāra 2 reizes mēnesī. Atbildīgā par izdevumu Māra Grīnberga. 4 lpp. Agrāk – Augšzemes Atmoda.

Tirāža: 3000 eks.

Augšzemes Atmoda: LTF Jēkabpils rajona nodaļas informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1989. g. 18. novembra 2 reizes mēnesī. Atbildīgā par izdevumu Māra Grīnberga. 4 lpp. Vēlāk – Augšzeme.

Tirāža: 3000–5000 eks.

Balvu Atmoda: LTF Balvu rajona nodaļas un LLS rajona biedrības informatīvais biļetens.- Iznāca kopš 1989.g. 5.augusta 2 reizes mēnesī.- Atbildīgais par izdevumu Voldemārs Šlakota. No 1989.g. 1.septembra redaktors Kazimirs Šlakota.- 4 – 6 lpp.

Tirāža: 3000 eks.

Cēsu Atmoda: LTF Cēsu rajona nodaļas informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1989. g. 22. jūnija reizi nedēļā. Atbildīgais par izdevumu Andris Kavacis. Redakcijas kolēģija: Uldis Viķelis, Aivars Sproģis, Ivars Prauliņš, Gunārs Viķelis, Valda Antonoviča, Juris Mašlakovs. 4 lpp.

Tirāža: 5000 eks.

Cieceres Atmoda: [LTF Saldus rajona nodaļas izdevums]. Iznāca kopš 1989. g. maija reizi mēnesī. Atbildīgais par izdevumu Jānis Bērziņš. Redakcijā strādāja: Valdemārs Ancītis, Valdis Anaparts, Anita Malberga, Agita Bušmane, Ilga Brēdiķe, Vitālijs Meikšāns. 4 lpp. Tirāža: 3000 eks.

Doma: Latvijas Zinātņu Akadēmijas TF nodaļas biļetens. Iznāca kopš 1990. g. 18. februāra. Redakcija: Aldis Lauzis, Irēna Pundure, Jānis Trakšs. 4 lpp.

Gaita: Talsu rajona LTF nodaļu biļetens. Iznāca kopš 1989. g. 17. novembra neregulāri.- Redaktors Elmārs Virkavs. Redakcijas kolēģija: Jānis Ābele, Aivars Koklītis, Pēteris Simsons, Nora Driķe, Juris Jirgens, Zigurds Kalmanis, Anna Seile, Ivans Cuprums, Eugēnijs Ruškāns. 8 lpp.

Tirāža: 5000 eks.

Gulbene Mostas: LTF Gulbenes nodaļas informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1990. g. 2. janvāra neregulāri. Redakcijas kolēģija: L. Lupiķe, M. Matisone, H. Breikšs, A. Kušķis, J. Zeibārts. 4 lpp.

Tirāža: 3000 eks.

Jaunākās Vēstis: LTF Siguldas nodaļas biļetens. 1990.g.

Jelgavnieks: LTF Jelgavas novada izdevums. Vēlāk LNNK Jelgavnieks. Atbildīgais par izdevumu A. Žukovskis. 15 lpp.

Tirāža: 11 000 eks.

Kreisais Krasts: Pārdaugavas Atmodas kustību izdevums. Iznāca kopš 1989. g. decembra. Daļa teksta krievu val. 16 lpp.

Kuldīgas Vēstis: LTF Kuldīgas nodaļas izdevums. Iznāca kopš 1989. g. 25.novembra. Atbildīgais par izdevumu Juris Andersons. 4 lpp.

Tirāža: 4500 eks.

Latviešu Strēlnieks: Latviešu strēlnieku apvienības un Strēlnieku muzeja izdevums. Iznāca kopš 1990. g. februāra reizi mēnesī. Atbildīgais par izdevumu A. Briedis. 8 lpp.

Tirāža: 20000 eks.

Latviešu Strēlnieku Apvienības Biļetens: veltījums Latvijas Tautas frontes 2. kongresam. 1989. g. 7. oktobrī. Atbildīgais par izdevumu Gaitis Grūtups. 4 lpp.

Latvijas Laikrakstu Arhīvs. Politika. Aktualitātes. Notikumi: LTF vēlēšanu koordinācijas centra izdevums. Iznāca kopš 1989. g. 17.jūlija.

L[atvijas] T[autas] F[rontes] Informācijas Centra Vēstis. Iznāca kopš 1990. g. 12. janvāra reizi nedēļā. Redakcijas kolēģija: Diāna Žigure, Kaspars Apse, Juris Kalnrācenis, Kristaps Ērglis, Artūrs Carturjans, Ruta Barauska, Romualds Ražuks. 4-6 lpp.

Tirāža: 3000 eks.

Latvijas Tautas Frontes Informācijas Centra Ziņu Lapa. 1990. g.

L[atvijas] T[autas] F[rontes] Studentu apvienības Masu Informācijas Līdzeklis. Specizlaidums. 1989. g. 10. novembrī. Izdevumu veidoja Iveta Buiķe. 4 lpp.

Latvijas Tautas Frontes Vēstnesis: [Neperiodisks rakstu krājums.] 1989. g.

Latvijas Tautas Fronte. Ogres rajona Ikšķīles un Tinūžu nodaļa. Darbības pārskats. Iznāca kopš 1989. g. 1. ceturkšņa. Redakcijas kolēģija: Ilmārs Bernāns, Ausma Grīle, Viktorija Vataite, Māra Tolmane, Valdis Jansons, Jānis Hartmanis. 30 lpp.

Latvijas Ziņas: [LTF koordinācijas centra izplatīts izdevums] Ogrē. 1989., 1990. g. Redakcija: A. Kuzņecovs, R. Rancāns. Teksts krievu val.- 2 lpp.

Liepājas Vārds: LTF Liepājas pilsētas un rajona nodaļu biļetens. Ar 12. nr. 1990. g. LTF laikraksts Liepājā un aprīņķī. Iznāca kopš 1989. g. 4.aprīļa. Redaktors Rihards Rubīns. Ar 10. nr. 1989. g. redaktors Aigars Štāls. 4 lpp.
Tirāža: 5000–9000 eks.

LU Info: [Latvijas Universitātes TF biļetens.] 1990. g.

Madonas Atmoda: LTF Madonas rajona nodaļas informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1989. g. 6. maija 2 reizes mēnesī. Redaktors Jānis Simsons. Ar 5. nr. 1989. g. 23. jūnijā redaktors M. Grīnblats. Ar 9. nr. 1989. g. 5. oktobrī redaktore Baiba Miglone. Redakcijas kolēģija: V. Lācis, I. Ozoliņa, J. Zvirgzdiņš, I. Andersone, A. Apfelbaums, D. Simsone, I. Šļivka. 4 lpp.
Tirāža: 5000 eks.

Maskavas Forštates Ziņas. Apakštitulā: Maskavas priekšpilsētas ziņas: [LTF Maskavas rajona nodaļu apvienības "Latgales priekšpilsēta" izdevums]. 1989.1990. g. 2 lpp.
Tirāža: 5000 eks.

Mazsalacas Vēstis: LTF un LNNK Mazsalacas pilsētas grupu izdevums. 2. nr. 1989. g. 9. decembrī. Iznāca neregulāri. Atbildīgais par izdevumu Jānis Naglis. 11. nr. 1990. g. 30. septembrī redaktors Jānis Bērziņš. Redakcijas kolēģija: Baiba Baškere, Viktorija Puriņa, Atis Sloka. 4 lpp.
Tirāža: 999–1500 eks.

Metsepole: LTF Limbažu novada nodaļas informatīvais izdevums. Iznāca kopš 1989. g. 30. decembra 2 reizes mēnesī. Redaktore Ieva Leimane. Redakcijas kolēģija: Ingus Kalns, Laila Paegle, Valters Piebalgs, Jānis Ulmis. 4 lpp.
Tirāža: 3000–3500 eks.

Mōras Zeme: LTF Latgales koordinācijas centra, Latvijas Mākslinieku savienības Latgales organizācijas, Latgaliešu un Poļu kultūras biedrību informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1989. g. 25. septembra 2 reizes mēnesī. Redaktors A. Seiksts. 8-12 lpp.
Tirāža: 2000–150 00 eks.

Ogres Atmoda: LTF Ogres rajona koordinācijas centra biļetens. Ar 11. nr. 1989.g. 5. novembri nosaukums **Ogres Straume**. Ar 16. nr. 1989. g. 31. decembrī **Ogres Atmoda**. —Iznāca kopš 1989. g.17. jūnija 2 reizes mēnesī. Atbildīgais par izdevumu Juris Kokins. 3. nr. 1990. g. atbildīgā par izdevumu Līga Treznovska. 4 lpp.
Tirāža: 7000–8000 eks.

Pētergailis: LTF Kirova rajona nodaļas informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1989. g. 14. septembra. Ar 3. nr. 1989. g. 4.decembrī apakštituls – LTF Iekšrīgas nodaļas informatīvais biļetens. Ar 4. nr. 1990. g. 23. janvārī apakštituls – LTF Iekšrīgas apvienības informatīvais biļetens. Redaktore Ingūna Cepīte. 4 lpp.
Tirāža: 10 000 eks.

Preiļu Novads: LTF Preiļu rajona nodaļas izdevums. Iznāca kopš 1989. g. decembra.

Salaspils Vēstnesis: Informatīvais LTF Salaspils pagasta biļetens. Iznāca kopš 1990. g. janvāra. Redkolēģija: I. Šteinbergs, A. Bernāns, A. Neiburga, G. Zālītis, U. Dreiblats. 4 lpp.

Tālava: LTF Valmieras rajona nodaļas informatīvais biļetens. Ar 1. nr. 1990. g. janvārī apakštituls – LTF Vidzemes novada izdevums. Iznāca kopš 1989. g. 2. augusta 2 reizes mēnesī ar pārtraukumiem. Redaktore Inese Vinklere. Redakcijas kolēģija: Dace Bērziņa, Jānis Jasāns, Edmunds Krastiņš, Viesturs Lucāns, Artūrs Narbutis, Atis Sloka, Gunta Matisone, Guntis Bukalders, Ēriks Vēbers, Māris Zariņš. 4 lpp.

Tirāža: 5100–13 000 eks.

Vairogs: Bauskas rajona kultūras apvienības un LTF Bauskas rajona nodaļas kultūras komitejas izdevums. 1. nr. 1990. g. Atbildīgais redaktors L. Kalniers.-12 lpp.

Tirāža: 1000 eks.

Vanema: Tukuma rajona demokrātisko kustību informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1990. g. 7. februāra. Atbildīgais par izdevumu, vēlāk redaktors Andris Miežītis. 4 lpp. Agrāk – **Vanemas Atmoda**.

Tirāža: 7000 eks.

Vanemas Atmoda: LTF Tukuma rajona nodaļas informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1989. g. aprīļa. Atbildīgais par izdevumu Andris Miežītis. Redakcijas kolēģija: M. Anmane, A. Miežīte, P. Lazda, S. Upesleja. 4 lpp. Vēlāk – **Vanema**.

Tirāža: 3000–7000 eks.

Vecpilsētas Ziņas: [LTF koordinācijas centra izdevums jauniešiem].- Iznāca kopš 1989.g. 6.aprīļa reizi nedēļā Rīgā.- Izdevumu sagatavoja: Dita Lūse, Kristians Rozenvalds, Zane Bērziņa, Jānis Brazovskis, Airis Rikveilis, Armands Bāliņš.- 4 lpp.

Ventas Atmoda: LTF Ventspils novada nodaļas informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1988. g. 5. decembra. Redaktore Laimdota Sēle. Ar 6. nr. 1989. g. novembrī redaktore Irēna Vembre. Redkolēģija: Leonards Čamanis, Benedikts Matejūns, Māris Pamše, Olga Sproģe, Milda Kalniņa, Ainārs Ozoliņš. 4 lpp.

Tirāža: 3000 – 4000 eks.

Vidzemes Priekšpilsētas Skrejlapa: LTF Vidzemes priekšpilsētas nodaļas izdevums. Iznāca kopš 1989. g. oktobra reizi mēnesī. Redaktors A. Jakovičs. 1989. g. 3. nr. par izdevumu atbild E. Alksnis. Redakcijā strādā: I. Mīlgrāve, J. Dubinskis. 16 lpp.

Viestura Cilts: [LTF Dobeles nodaļas izdevums]. Iznāca kopš 1989. g. septembra reizi mēnesī. Atbildīgais par izdevumu A. Zalinkēvičs. 8 lpp.

Vecdaugava: Rīgas pilsētas zvejnieku kolhoza «9.maijs» valdes, partijas komitejas, arodkomitejas, komjaunatnes komitejas un LTF laikraksts. LTF kā līdzizdevējs ar 12. nr. 1989. g. 9. februārī. Iznāca kopš 1988. g. 5. maija 2 reizes mēnesī. Redaktore I. Baumanē. Ar 16. nr. 1989. g. 20. aprīlī redaktore A. Dmitrijeva. 4 lpp.

Tirāža: 2000 eks.

Ziemeļblāzma: Laikraksta **Vecdaugava** un Bezalkohola biedrības «Ziemeļblāzma» speciālizdevums. 1989. g. 5. februārī. Izdevumu veidoja: Anita Evarsone, Ints Heidemanis, Ivars Bērziņš, Aija Freimane. 4 lpp.

Tirāža: 3000 eks.

Ziemeļlatvija: LTF Valkas, Smiltenes un Strenču nodaļu informatīvais biļetens. Iznāca kopš 1989. g. 4. oktobra 2 reizes mēnesī. Redaktors Vents Krauklis. 4-8 lpp.

Tirāža: 3200– 700 eks.

Атмода: Информационный бюллетень Народного Фронта Латвии «Пробуждение». [LTF informatīvais biļetens krievu val]. Iznāca kopš 1988. g. 7. oktobra. 1. nr. 1989. g. 6. janvāra. No 1989. g. 28. maija turpinās kā Балтийское Время. No 1989. g. 5. oktobra Атмода. Līdz 19. nr. 1989. g. 12. maijā redakciju skatīt Атмода – izdevums latviešu valodā. Ar 20. nr. 1989. g. 19. maijā redaktors Aleksejs Grigorjevs [faktiski strādā redakcijā no 1989. g. janvāra]. Redakcija: Tatjana Adrianova, Aleksandrs Kazakovs, Sergejs Ļaļuškins, Jekaterina Borščova, Vladimirs Lindermans, Nikolajs Kabanovs. 4–8 lpp.

Tirāža: 65 000–80 000

Балтийский Вестник: Издание Балтийской парламентской группы 2 съезда Народных депутатов СССР в Москве. [PSRS tautas deputātu 2. kongresa Baltijas parlamenta grupas izdevums]. Iznāca no 1989. g. 12. decembra līdz 24. decembrim.

Redaktori: Sarmīte Ēlerte, Sergejs Ļaļuškins.

Oficiālajā presē npublicētais iniciatīvas grupas aicinājums apvienoties Tautas frontē

Aicinājums

Demokratizācijas un atklātuma norises aizvien plašāk parāda tautas neapmierinātību ar staļinisma radītajiem un līdz pat šai dienai pastāvošajiem politiskās, ekonomiskās un kultūras dzīves vadības principiem. Aizvien asāks top tautas protests pret republikā esošo ekoloģisko un nacionālo attiecību stāvokli. Pienācis laiks, kad katram darbībā jāapliecina sava pilsoniskā pozīcija, radošās aktivitātes stihiskās izpausmes ievirzot vienotā un kvalitatīvi jaunā guļņē. Šo praces novērtējumos voerojama tālāka sabiedrisko spēku polarizācija. To uzskatāmi parāda paplašinātā Rakstnieku savienības valdes plēnumā un LKP CK jūnija plēnumā pieņemto dokumentu saturs.

Mēs, dažādu sabiedrisko organizāciju pārstāvji, aicinām Latvijas pilsoņus apvienoties TAUTAS FRONTĒ. Tautas frontes galvenie darbības virzieni:

1. Latvijas suverenitātes un valstiskuma attīstīšana un īstenošana saskaņā ar Rakstnieku savienības plēnumā pa stajām tēzēm.
2. PSRS Konstitūcijā un ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā pasludināto tiesību un brīvību īstenošana.
3. Sabiedrības morāli ētiskā atjaunotne uz vispārcilvēcisko vērtību pamata.
4. Individīda un visas tautas veselīgai attīstībai nepieciešamā vides aizsardzība.

Mēs uzskatām, ka līdzšinējā republikas valdības un partijas vadības politika visos šajos virzienos ir radījusi krīzes situāciju. Ar vecajām, nedemokrātiskajām vadības metodēm situācija nav glābjama. Nepieciešama visas tautas radoša aktivitāte, ideju konkurence sociālistiskā plurālisma ietvaros. tautas radošā aktivitāte jāsavieno ar kompetentu situācijas apzināšanos un alternatīvu risinājumu izstrādāšanu. 6tāpēc Tautas fronte paredz:

- 1) pieaicināt dažādu nozaru lietpratējus, izveidot specializētas komisijas, kuras nodarbotos ar dažādu Latvijas problēmu pētīšanu un alternatīvu priekšlikumu izstrādāšanu;
- 2) kontrolēt administratīvo orgānu darbības atbilstību tautas interesēm un likumdošanai, aktīvi vērsties pret jebkuriem pārkāpumiem.

Līdzdalība šajā kustībā neierobežo piederību un rīcības brīvību citās organizācijās un grupās.

Lai kopīgi izstrādātu Tautas frontes struktūras un mērķprogrammas projektu, iniciatīvas grupa aicina dažādu nozaru speciālistus, sabiedriskās organizācijas un ikvienu Latvijas pilsoni izteikt savus priekšlikumus un aktīvi piedalīties Tautas frontes izveidošanā un darbībā.

Iniciatīvas grupa uzņemas izstrādāt Tautas frontes struktūras un mērķprogrammas projektus, veikt nepieciešamos priekšdarbus Tautas frontes dibināšanas kongresa sasaukšanai.

Viktors Avotiņš, dzejnieks, PSKP biedrs

Vladimirs Bogdanovs, strādnieks, Sociāli aktīvo ļaužu kluba biedrs

Dzintra Krievāne, žurnāliste, PSKP biedre

Ilmārs Latkovskis, žurnālists

Aleksandrs Maļcevs, filozofs, PSKP biedrs

Modris Plāte, luterāņu mācītājs

Juris Rubenis, Luterāņu mācītājs

Jānis Rukšāns, žurnālists, PSKP biedrs

Artūrs Snips, rakstnieks

Valdis Turins, skolotājs, Vides aizsardzības kluba biedrs

Juris Vidiņš, ārsts, grupas «Helsinki-86» loceklis

Ivars Žukovskis, strādnieks, žurnāla «Auseklis» redaktors

Dainis Īvāns, žurnālists, PSKP biedrs

Latvijas KP CK biroja 1988. gada 5. jūlija sēdē izskatītais dokuments «Par patriotisku kustību partijas pārbūves līnijas atbalstam».*

Dienesta lietošanai

[..]

Kā tika atzīmēts XIX partijas konferencē, tad valstī pēc būtības veidojas vistautas patriotiska kustība partijas pārbūves līnijas atbalstam.

Tā sevī ietver spēkus, kas iestājas par sabiedrības atveseļošanu – komunistus, komjauniešus, bezpartijiskos, ticīgos, sievietes, veterānus, jaunatni, galveno sabiedrisko organizāciju pāstāvjus, un tā atspoguļo mūsdienu sabiedriski politiskās dzīves dziļākos procesus.

[...]

Padomju cilvēku sociālās aktivitātes paaugstināšanās pārbūves, demokratizācijas, atklātuma periodā, jaunu sabiedrisko organizāciju, tajā skaitā pašdarbības organizāciju un veidojumu parādīšanās, izvirza dienaskārtībā jautājumu par nepieciešamību apvienot visus sabiedriskos spēkus, darba kolektīvus patriotiskā kustībā pārbūves atbalstam republikā. Demokrātiskas vistautas kustības veidojas Igaunijā un Lietuvā tautas frontes formā.

[...]

Š. g. 27. jūlijā pēc virknes darba kolektīvu un Latvijas PSR Jaunatnes organizāciju komitejas iniciatīvas notika zinātnieku, žurnālistu, sabiedrisko un reliģisko organizāciju un veidojumu pārstāvju tikšanās, kurā gāja runa par republikas sabiedrisko spēku lomas paaugstināšanu pārbūves procesā. Tika atbalstīts priekšlikums par republikas sabiedrisko spēku apvienošanu konkrētā organizatoriskā formā.

Šo iniciatīvu atbalstīja Latvijas Augstākās padomes Prezidijā, 1988. gada 1. jūlijā tiekoties ar gatavojamās konferences darba grupas pārstāvjiem : akadēmiķi J. Stradiņu, pastāvīgi darbojošās Rīgas darba kolektīvu pārstāvju padomes priekšsēdētāju I. Gerčikovu, Latvijas PSR Jaunatnes organizāciju komitejas priekšsēdētāju M. Baidekalnu un avīzes «Padomju Jaunatne» redaktoru A. Cīruli. Tikšanās piedalījās Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija sekretāre V. Klibiķe.

Sabiedrības iniciatīva, kas vērsta uz masu radošo pūliņu un enerģijas mobilizēšanu, pārbūves uzdevumu risināšanu, ir pelnījusi atbalstu, visrūpīgāko iepazīšanos no partijas un padomju orgānu puses. Visu sabiedrības spēku apvienošana patriotiskā republikas darbaļaužu kustībā atļautu saskaņot darba kolektīvu padomju, daudzo sabiedrisko, brīvprātīgo, pašdarbības organizāciju un veidojumu (mikrorajonu mājas, ielas komitejas, skolu vecāku padomes utt.) pūles, lai īstenotu XXVII PSKP kongresa lēmumus, XIX partijas konferences uzdevumus pārbūves uzlabošanā.

[...]

Kustība tiek veidota Latvijas PSR Konstitūcijas noteiktās pastāvošās politiskās sistēmas ietvaros.

Šī kustība, nevis politiska organizācija, varētu tikt veidota, tajā iekļaujot jau esošās organizācijas – komjaunatni, arodbiedrības, darba kolektīvu padomes, radošās savienības, brīvprātīgās biedrības, kooperatīvus, dažādus pašdarbības veidojumus, reliģiskās organizācijas. Šo organizāciju un apvienību dalībnieki – komunisti varētu nodrošināt vadošo lomu kustībā.

Šo organizāciju pārstāvji rajonos un pilsētās veidotu pastāvīgi darbojošās pārstāvju sanāksmes, kas, ņemot vērā sabiedrisko domu, izstrādātu priekšlikumus un rekomendācijas par dažādu pilsētu un lauku sociālo problēmu risinājumu, un kurus ņemtu vērā vietējās tautas deputātu padomes.

No pilsētu, rajonu pastāvīgi darbojošamies sanāksmēm veidojama analogiska pastāvīgi darbojošās republikas līmeņa sanāksme. Latvijas PSR Augstākā padome ņemtu vērā šajās sanāksmēs izstrādātās rekomendācijas par apspriestajiem jautājumiem. Patriotiskajai kustībai ir sava organizatoriskā struktūra, kas darbojas uz sabiedriskiem pamatiem, bez jebkādam pirmorganizācijām. Kustības mērķus, kustības programmu varētu izstrādāt dibināšanas konferencēs.

Konference būtu rīkojama, uz to izvirzot vienādu skaitu delegātus no katras sabiedriskās organizācijas. Organizatoriskā ziņā kustībai būtu savi vadošie orgāni: republikas koordinācijas centrs, tā rajonu un pilsētas nodaļas. Pie šiem orgāniem atbilstoši kustības risināmajām problēmām var darboties komisijas.

Turpmāk konstitucionāli atzītājai kustībai varētu būt šādas tiesības:

- likumdošanas iniciatīva;
  - piedalīties valsts tautsaimniecības, sociālo, kultūras programmu izstrādē;
  - izvirzīt savus kandidātus vietējos un augstākajos republikas varas orgānos ar pārstāvniecības tiesībām likumdošanas un izpildorgānos, kā arī šo orgānu pieņemto lēmumu pildīšanā kontrolē;
  - nodarboties ar sabiedriskās domas izpēti par iedzīvotāju vajadzībām un vērsties valsts, padomju, partijas orgānos ar priekšlikumiem par šo vajadzību īstenošanu;
  - tiesības rīkot vispārpolitiskus pasākumus, kas neiziet ārpus sociālisma ietvara, sociālistiskās sadzīves normām, organizēt masu sabiedriskos darbus, kas saistīti ar ekoloģiskā stāvokļa uzlabošanu, pilsētas, ciematu un ciemu labiekārtošanu, kultūras piemeniķļu celšanu, labdarības pasākumu rīkošanu.
- Šo tiesību loks palašinās atkarībā no uzkrātās darba pieredzes.

Par tūlītējiem organizatoriskiem un propogandas pasākumiem, lai veidotu patriotisku kustību partijas pārbūves līnijas atbalstam

Liekas iespējams tuvākajā laikā republikas avīzēs, televīzijā nodot atklātībā kā variantu organizatorisko struktūru un kustības uzdevumus. Darba kolektīvos, sabiedriskās organizācijās apspriest iespējamo kustības platformu, tās organizatorisko formu. Vienlaicīgi ievietot avīzēs materiālus, kas atklāj tautas frontu darbības pieredzi dažās sociālisma valstīs, kā arī kritiski izvērtētu tautas frontes veidošanas pieredzi Igaunijā, Lietuvā, Moldāvijā un dažos KPFSR apgabalos.

Apspriešanas gaitā, apkopojot republikas avīzēs ienākošās pilsoņu atsauksmes un domas, izveidotā darba grupa varētu ķerties pie konferences sagatavošanas, kurā tiktu izstrādātas rekomendācijas par patriotiskās kustības partijas pārbūves līnijas atbalstam programmu, organizatoriskajām formām.

Konferences sastāvu varētu veidot ieinteresētās sabiedriskās organizācijas, neformālās apvienības, darba kolektīvi, reliģiskās organizācijas. Konferencē, ņemot vērā pirms tās izvērtušos diskusiju, būtu jānoklausās zinātnieku, radošo savienību, partijas, padomju organizāciju un apvienību pārstāvju referāti.

Uzskatām par iespējamu noturēt konferenci šī gada septembrī un pēc tam līdz 1988. gada beigām sagatavot un noturēt patriotiskās kustības partijas pārbūves līnijas atbalstam vadošo orgānu dibināšanas konferences republikas rajonos un pilsētās.

Uzskatām par mērķtiecīgu jautājumu par tādas kustības izveidošanu republikā apspriest Latvijas kompartijas CK biroja sēdē.

Lūdzam izskatīt.

LKP CK orgdarba daļas vadītājs

G. Loskutovs

LKP CK propogandas un aģitācijas daļas vadītājs

V. Brokāns

1988. gada 6. jūlijs.

---

* Fragmenti no LKP CK Orgdarba un Propagandas un aģitācijas daļas bija dokuments, kas tika izskatīts LKP CK biroja sēdē 05. 07. 88. Dokumenta rekomendējošo raksturu atspoguļo vēlējuma un varbūtības izteiksme, kādā dokuments rakstīts. S. Kalnietes tulkojums no krievu valodas.

Dažādu sabiedrisko grupu un tautību pārstāvju 1988. gada 19. jūlija aicinājums apvienoties Tautas frontē

Aicinājums

Pārbūves un demokratizācijas procesi, kas sākušies mūsu valstī, ir aktivizējuši visus republikas iedzīvotājus neatkarīgi no viņu tautības un sociālā stāvokļa. Aizvien asāks kļūst tautas protests pret republikā esošo saspōlēto ekoloģisko, ekonomisko, politisko un nacionālo attiecību stāvokli. Birokrātija pārdzīvo uzticības krīzi. Pienācis laiks, kad katram darbībā jāapliecina sava pilsoniskā pozīcija, radošās aktivitātes stihiskās izpausmes ievirzot vienotā un kvalitatīvi jaunā gultnē. So procesu novērtējumos vērojama tālāka sabiedrisko spēku polarizācija, ko atklāja arī PSKP XIX konference. Demokratizācijas un atklātuma norises arvien plašāk apliecina tautas neapmierinātību ar staļinisma radītajiem un reāli vēl šodien eksistējošajiem vadības principiem.

Mēs, dažādu sabiedrisko grupu un tautību pārstāvji, aicinām Latvijas pilsoņus apvienoties TAUTAS FRONTĒ. Tautas fronte ir demokrātiska kustība, kuras centieni, mūsaprāt, varētu būt:

- pārbūves un demokratizācijas procesu neatgriezeniskuma nodrošināšana;
- Latvijas saimnieciskās patstāvības, suverenitātes un valstiskuma īstenošana;
- sabiedrības morāli ētiskā atjaunotne uz vispārcilvēcisko vērtību pamata;
- indivīda un visas tautas veselīgai attīstībai nepieciešamās vides aizsardzība;
- atgriezeniskās saites veidošana starp sabiedrību un tautas deputātu padomēm.

Mēs uzskatām, ka līdzšinējā republikas valdības un partijas vadības politika visos šajos virzienos ir radījusi kritisku stāvokli. Ar vecajām, nedemokrātiskajām vadības metodēm situācija nav glābjama. Nepieciešama visas tautas radošā aktivitāte, ideju konkurence sociālistiskā plurālisma ietvaros. Tautas radošā aktivitāte jāapvieno ar kompetentu situācijas apzināšanos un alternatīvu risinājumu izstrādāšanu. Tautas frontes uzdevumos varētu būt, piemēram :

- dažādu nozaru speciālistu pieaicināšana, izveidojot specializētas komisijas, kuras nodarbotos ar dažādu Latvijas problēmu pētīšanu un atbilstošu priekšlikumu izstrādāšanu;
- referendumu un tautas aptauju organizēšana jautājumos, kas skar republikas vai atsevišķu tās reģionu iedzīvotāju kardinālas intereses;
- alternatīvu kandidātu izvirzīšana vēlēšanās, radot patiesu kandidātu sacensību, sekmējot tādu deputātu ievēlšanu, kas pelna tautas uzticību;
- kontrolēt administratīvo orgānu darbības atbilstību tautas interesēm un likumdošanai, aktīvi vērsties pret jebkādiem pārkāpumiem.

Uzskatām, ka līdzdalība šajā kustībā neierobežotu piederību un rīcības brīvību citās organizācijās un grupās.

Lai kopīgi izstrādātu Tautas frontes struktūras un platformas projektu, pagaidu iniciatīvas grupa aicina dažādu nozaru speciālistus, sabiedriskās organizācijas un ikvienu Latvijas pilsoni izteikt savus priekšlikumus un aktīvi piedalīties Tautas frontes izveidošanā un darbībā.

Pagaidu iniciatīvas grupa uzņemas pķopot priekšlikumus, izstrādāt Tautas frontes struktūras un platformas projektus, veuikt nepieciešamos priekšdarbus Tautas frontes dibināšanas kongresa sasaukšanai.

Pēteris Blūms, arhitekts

Vladimirs Bogdanovs, strādnieks

Jānis Freimanis, profesors

Juris Dimiteris, mākslinieks

Arnolds Klotiņš, muzikologs

Dina Kuplė, aktrise

Marina Kosteņecka, rakstniece

Jānis Rukšāns, žurnālists

Radošo savienību kultūras padomes un LTF dibināšanas kongresa rīcības komitejas

1988. gada 2. oktobra atklātā vēstule LKP CK plēnumam un PSKP CK ģenerālsekretāram M. Gorbačovam

Visai tautai ir svarīgi, kas kļūs par nākamo Latvijas KP CK sekretāru. Pārāk rūgts ir A. Pelšes un A. Vosa darbības laiks un tā augļi. Vēl arvien klaji konservatīva, stagnatīva šķiet vairāku LKP CK locekļu pozīcija un rīcība. Tas rada bažas, ka republikas partijas organizācijas vadība var tikt uzticēta cilvēkam, kurš nav pietiekami principiāls pārbūves un demokrātizācijas kursa īstenotājs, kuram nav autoritātes ne partijas organizācijā, ne sabiedrībā. Šajā atbildīgajā brīdī nepieciešams, lai par republikas partijas organizācijas vadītāju un iespējamo LPSR Augstākās padomes preikšsēdētāju kļūtu cilvēks, kas bauda ne tikai LKP CK, bet arī visplašāko tautas masu uzticību, kas spētu mobilizēt un apvienot visu republikas sabiedrību pārbūves īstenošanai.

Šādu cilvēku izraudzīšanai jānotiek PSKP 19. konferences garā, atklāti un demokrātiski apspriežot iespējamās kandidatūras, viņu koncepcijas un programmas par republikas attīstību. Viens no šādiem forumiem varētu būt Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress.

Latvijas Radošo savienību Kultūras padome un Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongresa orgkomiteja par atbilstošām kandidatūrām uzskata Anatoliju Gorbunovu un Alfrēdu Čepāni. Šobrīd viņi vispilnīgāk un pārliecinošāk ir izklāstījuši savu programmu republikas atjaunotnes jautājumos, ir kopā ar tautu, uzklausījis tautas domas un pauž tās intereses.

Katrs nedemokrātisks risinājums tik svarīgā jautājumā kā republikas vadības izvēle, būtu dziļā pretrunā ar PSKP 19. konferences garu.

Džemma Skulme
Vilis Krūmiņš
Pēteris Pētersons
Alberts Bels
Rolands Kalniņš
Modris Ģelzis
Gunārs Asaris
Ivars Seleckis
Jāzeps Pigoznis
Ģirts Jakovļevs
Pēteris Plakidis
Eduards Berklavs
Agris Redovičs
Edgars Melķis
Jānis Ancītis
Jānis Dripe
Viktors Avotiņš
Vilnis Kazāks
Ilmārs Bišers
Herberts Dubins

Sandra Kalniete
Edvīns Inkēns
Arnolds Klotiņš
Ramona Umblija
Andrejs Cīrulis
Juris Rubenis
Jānis Škapars

Uz krieviski tulkotā vēstules teksta vēl parakstījušies

Jānis Rukšāns
Aivars Berķis
Valentīns Maculēvičs

LTF arhīvs

Latvijas tautas frontes dibināšanas kongresa 1. rezolūcija par Latvijas Tautas frontes nodibināšanu. 1988. gada 9. oktobris

Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress atzīst, ka Latvijas Tautas fronte ir radusies kā tautas politiskās iniciatīvas un atmodas kustība. Šobrīd Tautas frontes idejas atbalsta grupas ar vairāk nekā 110 000 dalībniekiem. Atbalsta grupas ir izveidojušās visos republikas rajonos un daudzās pilsētās. LTF uzskata, ka Tautas frontes pašorganizēšanās process noslēdzies. Sakarā ar to kongress pasludina par nodibinātu Latvijas Tautas fronti kā Latvijas sabiedriski politisku organizāciju.

Latvijas Tautas frontes Domes valdes 1988. gada 31. maija Aicinājums

Visiem LTF biedriem!

Latvijas Tautas fronte kopš savas dibināšanas par galveno mērķi ir izvirzījusi Latvijas patiesās suverenitātes, tās ekonomiskās, politiskās un tiesiskās patstāvības nodrošināšanu. Pastāv uzskats, ka ir divi ceļi, kā iegūt un īstenot šo suverenitāti – PSRS sastāvā vai ārpus PSRS valstiskuma.

Līdz šim Latvijas Tautas fronte savā darbībā, balstoties uz dibināšanas kongreā pieņemtajām Programmas nostādnēm, pamatojās uz pirmo alternatīvu – federācijas principu. Tomēr pēdējo mēnešu notikumi liecina, ka visas Baltijas un Latvijas centieni sasniegt šo mērķi sastop arvien pieaugošāku centra un vietējās reakcijas spēku politisko, ekonomisko un ideoloģisko pretdarbību līdz pat atklātas vardarbības pielietošanai, kā to liecina 9. aprīļa traģiskie notikumi Tbilisi. Arī PSRS Tautas deputātu kongresa gaita liecina, ka tajā izveidojies konservatīvais vairākums iestājas pret savienoto republiku centieniem pēc pilnīgas valstiskās suverenitātes.

Līdz ar to Latvijas Tautas frontes Domes valde izvirza apspriešanai visās Latvijas Tautas frontes grupās un nodaļās mūsu tautai vitāli svarīgu jautājumu: par Latvijas Tautas frontes iestāšanos cīņā par Latvijas pilnīgu politisko un ekonomisko neatkarību.

Mēs redzam nākotnes Latviju kā demokrātisku valsti, kurā visiem pilsoņiem neatkarīgi no to nacionālās un sociālās piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības ir nodrošinātas vienādas tiesības. Latvijai ir jābūt humānisma valstij, kurā valda likums, ekonomiskā augšupeja un plašas garīgās kultūras attīstības iespējas jebkurai etniskai grupai. Attiecības ar citām valstīm, to skaitā arī ar savienotajām republikām, jāveido uz savstarpēji izdevīgu, līdztiesīgu līgumu pamata.

Latvijas Tautas frontes Domes valde uzskata, ka izšķirošā loma neatkarības iegūšanā būs pašai Latvijas tautai. LTF Domes valde redz šī mērķa sasniegšanas ceļu gan parlamentārā cīņā, izmantojot un pārveidojot atbilstoši tautas gribai un laika prasībām esošo Latvijas PSR valsts varas struktūru, gan tautas gribas tiešās izpausmēs. LTF mērķis panākt Latvijas neatkarību, nodrošināt tādas juridiskas garantijas, kuras ļautu tautai pašai izvēlēties politiskās varas formu un mehānismu. Jāapzinās, ka šī mērķa sasniegšanai būs jānoiet grūts ceļš, kas prasīs no visiem Latvijas patriotiem neatkarīgi no viņu nacionālās un sociālās piederības politisko atbildību un nelokāmu pārliecību.

Mūsu neatliekamais uzdevums ir panākt, lai Latvijas PSR Augstākās padomes 16. jūnija sesijā pieņem deklarāciju par Latvijas valstisko suverenitāti un labojumus LPSR Konstitūcijā par Latvijas PSR īpašuma tiesībām un PSRS likumu ratifikāciju, lai Latvijas PSR Ausgrākā padome nekavējoties pieņemtu likumu par par Latvijas ekonomisko patstāvību.

Uzskatot labvēlīgus vēlēšanu rezultātus par galveno priekšnoteikumu ceļā uz brīvu politisko attīstību un Latvijas neatkarību, panākt visu progresīvo spēku koalīciju tajās.

LTF Domes valde ar izpratni uztver pilsoņu komiteju veidošanās ideju, saskatot tajā galējo, totalitārisma darbības seku uzspiesto līdzekli latviešu un citu Latvijas pamatiedzīvotāju tiesību aizsardzībai. Taču to darbība izvēršama tādā gadījumā, ja Latvijas valstiskās neatkarības un nācijas pašnoteikšanās tiesības nevarēs tikt nodrošinātas parlamentārā ceļā.

1989. gada 31. maijā

LTF Domes valde

Latvijas Tautas frontes Domes 1988. gada 10. jūnija lēmums «Par LTF Domes valdes 31. maija Aicinājumu»

Latvijas Tautas frontes Dome 10. jūnija sēdē Rīgas pili ar absolūtu balsu vairākumu izteica atbalstu Latvijas Tautas frontes Domes valdes 31. maija Aicinājumam visiem LTF biedriem apspriest visās Latvijas Tautas frontes grupās un nodaļās jautājumu par LTF iesaistīšanos cīņā par Latvijas politisko un ekonomisko neatkarību. Latvijas Tautas frontes Dome nolēma ieteikt izvērtēt LTF grupās un nodaļās trīs iespējamus ceļus uz Latvijas valstisko neatkarību:

- a) LPSR Augstākās padomes vēlēšanas,
- b) Latvijas pilsoņu komiteju izveidošana,
- c) starptautiski tiesiskais atzīšanas ceļš.

Latvijas Tautas frontes Dome uzskata, ka Latvijas valstiskā neatkarība atbilst latviešu un Latvijā dzīvojošo nacionālo grupu politiskām, ekonomiskām un kultūras interesēm, un aicina Latvijas Tautas frontes grupas un nodaļas izvērst plašu izskaidrošanas darbu cittautiešu vidū.

Pieņemts LTF Domes sēdē

1989. g. 10. jūnijā

PSKP CK 1989. gada 26. augusta paziņojums «Par stāvokli Baltijas padomju republikās»

22. augstā Viļņā tika publicēts Vācijas un Padomju Savienības līgumu un to seku izvērtēšanai izveidotās Lietuvas PSR Augstākās padomes komisijas atzinums. Šie līgumi tiek pasludināti par nelikumīgiem un spēkā neesošiem, un vienlaicīgi par nelikumīgiem un tādiem, kam nav juridiska spēka, nosaukti Lietuvas Tautas seima 1940. gada 21. jūlija deklarācija par Lietuvas iestāšanos PSRS sastāvā un PSRS 1940. gada 3. augusta Likums par Lietuvas Padomju Sociālistiskās Republikas uzņemšanu PSRS sastāvā.

Tas izdarīts laikā, kad vēl nav beigusi darbu attiecīgā PSRS Tautas deputātu kongresa izveidotā komisija, kas, starp citu, tika radīta tikai pēc Baltijas republiku deputātu iniciatīvas, un šo republiku pārstāvji tajā piedalās. Tas izdarīts, ignorējot to, ka pēdējais vārds pieder PSRS Tautas deputātu kongresam, kam komisija ziņos savus secinājumus.

Lietuvas PSR Augstākās padomes komisijas paziņojums nav atsevišķs gadījums. Tas ir tieši saistīts ar separātisko līniju, ko pēdējos mēnešos arvien neatlaidīgāk un agresīvāk realizē zināmi spēki Lietuvā, Latvijā un Igaunijā. Par tās apoteozi kļuva masu akcija, kuru 23. augustā sarīkoja Tautas frontes un organizācijas, kas tām pieslejas, un kuras politiskā jēga bija noskaņot Baltijas republiku tautas uz atdalīšanos no Padomju Savienības.

PSKP Centrālā Komiteja uzskata par savu pienākumu šajā sakarā paziņot sekojošo.

Situācija, kas izveidojusies Baltijas padomju republikās, izraisa arvien lielākas bažas. Tas, kā tur pavēršas notikumi, skar visas padomju tautas, visas mūsu sociālistiskās tēvzemes intereses.

Pārbūve kļuvusi par labvēlīgu augsni straujai tautu nacionālās pašapziņas attīstībai un devusi tām pārliecību, ka tās spēj patstāvīgi risināt savas politiskās, sociāli ekonomiskās un kultūras dzīves problēmas. Katras tautas nacionālā atdzimšana lielajā daudz nacionālajā padomju tautu saimē, izmantojot pārbūves radītās jaunās iespējas, brīvi un līdzsvaroti sadarboties ar citām mūsu zemes tautām, atbilst Komunistiskās partijas un Padomju valsts politikai un ir viens no visas mūsu sabiedrības atjaunināšanas pamatiem. Tieši uz to ir vērsti pēdējā laikā veiktie ļoti svarīgie principiālie pasākumi padomju republiku suverenitātes nostiprināšanai un papildīšanai ar jaunu, reālu saturu.

Baltijas republikas aktīvi iesaistījās šajos dziļo pārkārtojumu procesos. Sakustējās darba kolektīvi, aktivizējās visu sabiedrības slāņu intelektuālie spēki.

Taču zināmā posmā demokrātijas un atklātuma apstākļus šeit izmantoja nacionālistiskie, ekstrēmistiskie grupējumi un pakāpeniski sāka ieviest notikumu attīstībā neveselīgus elementus. Piesavinājušies īsto nacionālo interešu paudēju lomu, tie pakāpeniski sāka rīkoties tā, lai Baltijas republikas atdalītos no pārējās valsts, lai tiktu sarauti organiskie sakari ar citām tautām, kuri izveidojušies jau sen. Tie arvien atklātāk sāka darboties no ekstrēmistiskām, separātiskām pozīcijām. Ļoti drīz atklājās to nodomu antisociālistiskais, pretpadomju raksturs. Dažviet radušās organizācijas, kas atgādina buržuāziskā posma un fašistiskās okupācijas laiku politiskos formējumus. Faktiski sākusies paralēlu varas orgānu izveidošana. Tiek praktizēta iebiedēšana, tieša maldināšana un dezinformācija un reizēm vienkārši morāls terors, cenšanās diskreditēt visus, kas domā citādi, katru, kas paliek uzticīgs internacionālismam un Padomju Savienības nedalāmības idejām. Daļa masu informācijas līdzekļu kļuvuši par nacionālistiskas atmosfēras izplatīšanas avotiem.

Izmantojot starptautisko sakaru brīvību, nacionālistiskie darbinieki nodibinājuši kontaktus ar ārvalstu organizācijām un centriem, būtībā iesaistot tos savu republiku iekšējās lietās, viņi padarījuši tos par saviem konsultantiem un padomdevējiem, it kā šie cilvēki no Rietumiem labāk sapratsu, kas patiesībā vajadzīgs Baltijas tautām, it kā viņi vadītos nevis pēc saviem slepenajiem un atklātajiem nodomiem attiecībā uz mūsu zemi, bet patiešām rūpētos par padomju cilvēku labklājību.

Notikuši pat tieša vandālisma akti, tikuši nopulgoti valsts simboli, svētumi, kas neaizskarami katram kārtīgam cilvēkam, – pilsoņu karā un Lielajā Tevijas karā kritušo pieminekļi.

Padomju cilvēki visās mūsu zemes malās ar izbrīnu un sarūgtinājumu ieraudzījuši un izlasījuši tādas lietas, kas nekādi neatbilst viņu priekšstatiem par latviešu, lietuviešu un igauņu nacionālajām tradīcijām un, varētu likties, dziļi aizvaino

Šo tautu nacionālo raksturu, jo tās pazīstamas ar savu godīgumu, apdomību un cieņu pret civilizētajām cilvēku attiecību normām.

Destruktīvo pretpadomju un būtībā antinacionālo spēku darbības un nacionālisma atmosfērā arī republiku valsts varas līmenī pieņemti antikonstitucionāli akti, kas ir pretrunā ar mūsu valsts federatīvajiem principiem un paredz šo republiku cittautu iedzīvotāju daļas diskrimināciju.

1989. gada 23. augustā notikumu organizētāji pacentās sakāpināt noskaņojumu līdz īstai nacionālistiskai histērijai. Lozungi, kas tika uztiesti tūkstošiem cilvēku, pauž naidu pret padomju iekārtu, pret krieviem, pret PSKP, pret Padomju Armiju.

Notikumus Baltijā pārdzīvo visā mūsu zemē, visdažādāko tautību cilvēki. Centrālā komiteja saņem arvien vairāk vēstuļu, paziņojumu un citas informācijas par to, ka notiekošo smagi pārdzīvo arī paši lietuvieši, igauņi un latvieši, vienkāršie cilvēki, kas nav inficēti ar nacionālisma vīrusu. Pat tie, kas piedalās masu akcijās, vai nu nesaprot, vai arī neatbalsta pretpadomju kustības organizētāju nodomus un visādi cenšas uzsvērt savu draudzīgo un sirsnīgo attieksmi pret citu tautu pārstāvjiem, ar norobežošanos uzņem un nosoda to cilvēku ekstrēmistiskos izlēcienu un huligānisko rīcību, kuri rosās ap nacionālistiskajiem līderiem. Vismaz aicinājumi saraut sakarus ar citām milzīgās un varenās valsts tautām nenāk no vienkāršo cilvēku vidus.

Tas lieku reizi apstiprina, ka separātisma kustība nebūt neatspoguļo savu tautu intereses, to īsto nacionāli patriotisko pažapziņu.

Nacionālistisko spēku darbība jau radījusi ļoti nopietnus zaudējumus republiku ekonomikā, starpnacionālu un sociāli spriedzi. Šur tur radušies reāli īsta pilsoņu konflikta draudi, radušās briesmas, ka var izcelties masveidīgas ielu sadursmes ar smagām sekām.

Šī lieta ir aizgājusi tālu. Baltijas tautu liktenim draud nopietnas briesmas. Cilvēkiem jāzina, uz kādu bezdibeni viņus grūž nacionālistiskie līderi. Ja viņiem izdotos sasniegt savus mērķus, tā sekas tautām varētu būt katastrofālas. Pati to dzīvotspēja varētu nokļūt zem jautājuma zīmes.

Mums tas jāpasaka atklāti, apzinoties atbildību pret pašām Baltijas tautām, pret visām Padomju Savienības tautām.

PSKP Centrālā komiteja jau kopš paša sākuma parādījusi, ka tā dziļi izprot pārbūves procesu specifiku Baltijas republikās. Tā laikā saskatīja nepieciešamību atjaunināt vadību un ieplūdināt tajā svaigus spēkus, ievērot tautas vajadzības un rūpes, ātrāk risināt neatliekamās sociāli ekonomiskās attīstības problēmas. Un šķita, ka republiku vadība atrada kopīgu valodu ar sabiedrību, ar iedzīvotājiem, pareizi novērtēja pārbūves iespējas un ceļus, ievērojot nacionālos apstākļus.

Taču jāteic, ka šo republiku vadītāji nav pratuši darīt visu, lai noturētu procesu normālā pārbūves noteikto pārmaiņu gultnē. Viņiem nav izdevies apturēt negatīvās tendences, lauzt situāciju, nosargāt principiālās pozīcijas un pārliecināt cilvēkus par opozīcijas spēku plānu un prakses kaitīgumu. Pareizā līnija, kas konsolidē sabiedrību uz internacionālisma pamatiem, uz pārbūves Vissavienības un vispārcilvēcisko vērtību pamata, reizē maksimāli ievērojot nacionālās īpatnības un vajadzības, sadūrusies ar šķēršļiem, kas vēl nav pārvarēti.

Tāpat nevar neatzīt, ka daļa partijas komiteju un darbinieku atkāpušies grūtību priekšā un nolaiduši rokas, bet daži pat sākuši atbalstīt nacionālistisko noskaņojumu, vājinājuši pretošanos separātiskajiem plāniem.

Pašreizējais stāvoklis prasa to dziļi apzināties, reāli un nopietni novērtēt un veikt enerģiskus neatliekamus pasākumus, lai attīrītu pārbūves procesu Baltijas republikās no ekstrēmisma, no destruktīvām kaitīgām tendencēm.

PSKP Centrālā Komiteja neatlaidīgi aicina Lietuvas, Latvijas un Igaunijas tautas, visus, kam ir dārga dzimtā zeme, miers un nacionālā saskaņa, saprast un sajūst, cik dziļa un reāla ir draudošā nelaime, parādīt atbildību un gudrību šajā visas mūsu zemes vēstures pagrieziena punktā.

Centrālā Komiteja aicina strādnieku šķiru, zemniecību, tos, kas rada dzīves materiālo pamatu un kas vienmēr pirmie un vairāk par visiem cieš no sociāliem un nacionāliem satricinājumiem, kopīgi meklēt un atrast izeju no stāvokļa, neļauties nacionālistiskai histērijai, apturēt histēriskos elementu.

Mums visiem ir daudz kopīgu grūtību. Mūsu zeme un tās ekonomika ir sarežģītā stāvoklī. Neticiet tiem, kas mēģina pierādīt, ka vajag tikai «padzīt migrantus», nostādīt nelīdztiesīgā stāvoklī krievus, ukraiņus, baltkrievus, poļus, ebrejus un citus, kas dzīvo un strādā kopā ar jums, «atdalīties no PSRS», un lietuviešu, latviešu un igauņu dzīve kļūs pārticīga un komfortabla. Tā ir klaja nepatiesība! Tā ir krāpšana.

Katru republiku, katru reģionu tūkstošiem saimniecisku, sabiedrisku, kultūras, zinātniski tehnisku un vienkārši cilvēcisku saišu vieno ar citām republikām un reģioniem, ar visu mūsu zemi. Kas notiks, ja ar vienu vēzienu tiks pārcirstas šīs saites? Ir pilnīgi skaidrs – nevienam nebūs labāk.

Tagad Baltijas republikām, kas pirmās mūsu zemē ieguvušas iespēju organizēt tiešām patstāvīgu saimniekošanu, pāriet uz pašnodrošināšanos un saimniecisko aprēķinu, paveras visplašākie apvēršņi iniciatīvai, novatorismam, ekonomikas attīstībai un dzīves uzlabošanai. Tiek likvidēti pagātnes uzslāņojumi un izkropļojumi, kas neļāva republiku valsts orgāniem un iedzīvotājiem justies un rīkoties kā saimniekiem savā mājā.

PSKP Centrālā Komiteja cer, ka Latvijas, Igaunijas un Lietuvas strādnieku šķira, darbaļaudis, kam ir slavenas revolucionāras internacionālistiskas tradīcijas cīņā par savu un visas mūsu lielās zemes tautu laimi, arī šoreiz teiks savu ietekmīgo vārdu, aizstāvēs jauno revolūciju, nosargās pārbūvi.

PSKP Centrālā Komiteja aicina visu brālīgo Baltijas tautu inteligenci būt šajās grūtajās dienās savas īstās garīgās sūtības, savas atbildības augstumos tautu un visas mūsu zemes priekšā. Inteligence ir labas gribas, saprāta, vienotības, cilvēku saskaņas, nevis naida un konfrontācijas, savstarpēju pazemojumu un apvainojumu nesēja. Svešu bēdu nav – atcerēsimies to!

PSKP Centrālā Komiteja ar īpašām bažām un cerībām griežas pie jums, dārgās sievietes, mātes un māsas: vai pasaulē ir kādas rūpes, kas var aizēnot rūpes par bērniem? Par to, lai ar viņiem nenotiktu kāda nelaime, lai viņi vienmēr justu mātes glāstus, visas sabiedrības iejūtību un humānu attieksmi. Jūsu žēlsirdībai, jūsu patiesajai labestībai un veselajam saprātam jāpalīdz atjaunot sabiedrībā savstarpēju uzticēšanos un saprašanos. Jūs spējat labvēlīgi ietekmēt jaunatni.

Mēs aicinām tautas deputātus parādīt valstisku atbildību un politisku briedumu, izmantot autoritāti, lai pārvarētu krīzi. Mēs vēršamies pie daudznacionālo Baltijas padomju republiku tautām, ir pienācis laiks kopīgo interešu vārdā apturēt notikumu bīstamo gaitu, apdomāties, pāriet no konfrontācijas uz dialogu, uz grūto, taču nepieciešamo risinājumu un kompromisu meklējumiem.

PSKP Centrālā Komiteja aicina visus Lietuvas, Latvijas un Igaunijas komunistus – gan partijas veterānus, gan arī tos, kas nesen saistījuši savu likteni ar Ļeņina partiju: jums jārāda labvēlības un cilvēciskās saskarsmes paraugs, jāpārlicina cilvēki par saskaņas un konsolidācijas nepieciešamību.

PSKP pēc sava rakstura ir vienojošs spēks, kas savā politikā spēj ievērot, integrēt veselīgās nacionālās intereses mūsu zemes kopīgajā internacionālajā progresā. Ne velti destruktīvie spēki visiem līdzekļiem cenšas vājināt partiju, jo tas nozīmētu PSRS tautu saliedētības iziršanu un atraisītu rokas tiem, kas vadās pēc saviem egoistiskajiem mērķiem, kuri ir tālu no tautu patiesajām interesēm.

Dzīve mūs pārlicina, ka vienīgais ceļš, kas ejams, lai atrisinātu negatīvās problēmas, kuras sakrājušās starpnacionālo attiecību sfērā, un atbrīvotos no pagātnes kļūdām, ir tādas nacionālās politikas izstrādāšana, kas atbilstu pārbūves un jaunās domāšanas prasībām un garam. PSKP izvirzījusi visas tautas apspriešanai šādas politikas pamatus, publicēdama savu platformu šajā jautājumā. Drīz plēnums apkopos šīs apspriešanas rezultātus un iesniegs savus priekšlikumus izskatīšanai mūsu zemes augstākajā valsts varas orgānā – PSRS Tautas deputātu kongresā.

Uz mums, komunistiem, šobrīd gulstas ārkārtīga atbildība par mūsu daudznacionālās tēvzemes likteni, par padomju cilvēku likteņiem. Pašlaik vairāk nekā jebkad ikvienam no mums ir jāparāda drosme konkrētos darbos, partijisks biedriskums un spēku vienotība, kopīgi palielinot ieguldījumu pārbūvē, jo ārpus tās un bez tās nav iespējams atrisināt ne nacionālās, ne starpnacionālās problēmas.

Pienācis brīdis, kad katram komunistam jāpieņem principiāla partijiska nostāja un jārikojas tā, lai viņa gods un sirdsapziņa būtu tīra savas tautas priekšā tagad un nākamajās paaudzēs.

Tāds šobrīd ir mūsu kopīgais pienākums. Saglabāsim vienotu padomju tautu saimi, Padomju Savienības Komunistiskās partijas rindu vienotību!

PSRS Tautas deputātu kongresa 1989. gada 24. decembra lēmums «Par PSRS un Vācijas 1939. gada neuzbrukšanas līguma politisko un tiesisko novērtējumu»

1. PSRS Tautas deputātu kongress pieņem zināšanai PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta neuzbrukšanas līguma politiskas un tiesiskas novērtēšanas komisijas secinājumus.

2. PSRS Tautas deputātukongress piekrīt komisijas uzskatam, ka neuzbrukšanas līgums ar Vāciju tika noslēgts kritiskā starptautiskajā situācijā, kad Eiropā palielinājās fašisma agresijas un un Āzijā – japāņu militārisma agresijas briesmas, un viens no tā mērķiem bija nozvirzīt no PSRS tuvā kara draudus. Galaiznākumā šis mērķis netika sasniegts, bet kļūdas, kas izrietēja no Vācijas saistībām ar PSRS, padarīja vēl smagākas nacistu nodevīgās agresijas sekas. Tajā laikā Padomju Savienībai bija jāizdara grūta izvēle.

Līgumā noteiktās saistības stājās spēkā tūlīt pēc tā parakstīšanas, kaut gan pats līgums bija jāapstiprina PSRS Augstākajai Padomei. Lēmumu par tā ratificēšanu Maskavā pieņēma 1939. gada 31. augustā, bet apmaiņa ar ratifikācijas rakstiem notika 24. septembrī.

3. Kongress uzskata, ka šī līguma saturs nebija pretrunā ar starptautisko tiesību normām un valstu līgumu praksi, kas pieņemtas tāda veida noregulējumiem. Taču tiklab līguma noslēgšanas laikā, kā arī ratifikācijas procesā tika slēpts tas fakts, ka vienlaikus ar līgumu tika parakstīts slepens papildprotokols, ar kuru līgumslēdzējas puses sadalīja interešu sfēras no Baltijas jūras līdz Melnajai jūrai, no Somijas līdz Besarābijai.

Protokola oriģināli nav atrasti ne Padomju Savienības, ne ārvalstu arhīvos. Taču kopiju, karšu un citu dokumentu grafoloģiskā, fototehniskā un leksiskā ekspertīze un vēlāko notikumu atbilstība protokola saturam apstiprina tā parakstīšanas un pastāvēšanas laiku.

4. PSRS Tautas deputātu kongress ar šo apstiprina, ka 1939. gada 23. augusta neuzbrukšanas līgums, kā arī tā paša gada 28. septembrī noslēgtais PSRS un Vācijas līgums par draudzību un robežām, tāpat kā citas PSRS un Vācijas vienošanās – saskaņā ar starptautisko tiesību normām – zaudēja spēku tai brīdī, kad Vācija uzbruka Padomju Savienībai, tas ir, 1941. gada 22. jūnijā.

5. Kongress konstatē, ka 1939. gada 23. augusta protokols un citi slepenie protokoli, kas tika parakstīti ar Vāciju laika posmā no 1939. līdz 1941. gadam, tiklab to sastādīšanas metodes, kā arī satura ziņā bija atkāpšanās no ļeņinskajiem PSRS ārpolitikas principiem. Tajos fiksēta PSRS un Vācijas «interesu sfēru» nošķiršana un citas darbības no juridiskā viedokļa bija pretrunā ar vairāku trešo valstu suverenitāti un neatkarību.

Kongress atzīmē, ka tajā laika posmā PSRS attiecības ar Latviju, Lietuvu un Igauniju regulēja līgumu sistēma. Saskaņā ar 1920. gada miera līgumiem un 1926.–1933. gadā noslēgtajiem neuzbrukšanas līgumiem to dalībnieces apņēmas visos apstākļos abpusēji respektēt viena otras suverenitāti un teritoriālo integritāti un neaizskaramību. Līdzīgas saistības Padomju Savienībai bija ar Poliju un Somiju.

6. Kongress konstatē, ka ar slepenajiem protokoliem saistītas sarunas ar Vāciju Staļins un Molotovs veda slepus no padomju tautas, VK(b)P Centrālās Komitejas un visas partijas, no PSRS Augstākās Padomes un valdības un šie protokoli tika izņemti no ratifikācijas procedūrām. Tādējādi lēmums par to parakstīšanu gan būtībā, gan pēc formas bija vienpersoniskas varas akts un nekādā ziņā neatspoguļoja padomju tautas gribu, tāpēc tā nav atbildīga par šo slepeno darījumu.

7. PSRS Tautas deputātu kongress nosoda faktu, ka ar Vāciju tika parakstīts 1939. gada 23. augusta «slepenais protokols» un citas slepenas vienošanās. Kongress atzīst slepenos protokolus par juridiski nepamatotiem un spēkā neesošiem kopš to parakstīšanas brīža.

Protokoli nerādīja jaunu tiesisko bāzi Padomju Savienības savstarpējām attiecībām ar trešajām valstīm, taču Staļins un viņa domubiedri tos izmantoja, lai uzstādītu ultimātus citām valstīm un izdarītu uz tām spēka spiedienu, tādējādi pārkāpjot tiesiskās saistības ar tām.

8. PSRS Tautas deputātu kongress uzskata, ka sarežģītās un pretrunīgās pagātnes apzināšana iekļaujas pārbūves procesā, kam jānodrošina katrai Padomju Savienības tautai iespēja brīvi un līdztiesīgi attīstīties vienotas un savstarpēji atkarīgas pasaules un pieaugošas savstarpējas saprašanās apstākļos.

PSRS Augstākās Padomes priekšsēdētājs M. Gorbačovs

Maskavā, Kremli,
1989. gada 24. decembrī
Nr. 979-1

LTF vēlēšanu centra informatīvais paziņojums: Augstākās padomes vēlēšanu sagatavošanas un sarīkošanas galvenie pasākumi

1. Vēlēšanu noteikšana.

18. 12. 89. Skat. AP Prezidija dekrētu.

Tas ir atsakites sākums visiem ar vēlēšanu sagatavošanu un sarīkošanu saistītajiem pasākumiem.

2. Līdz **2. janvārim (ne vēlāk). (15. pants.)**

Centrālā vēlēšanu komisija (CVK) publicē vēlēšanu apgabalu sarakstu ar robežām un vēlētāju skaitu tajos.

CVK apgabalus izveido pēc rajonu un pilsētu TDP priekšlikumiem. Ja jums ir konkrēti ieteikumi, aktīvi iesaistieties šajā darbā, kurš jau ir sācies.

3. Līdz **7. janvārim (ne vēlāk). (17. pants.)**

Rajonu, republikas pakļautības pilsētu un pilsētas rajonu TDP izveido vēlēšanu iecirkņus.

4. Līdz **12. janvārim (ne vēlāk). (21. pants.)**

LPSR AP Prezidijs izveido Apgabala vēlēšanu komisijas (AVK) 11 līdz 17 cilvēku sastāvā.

Ziņas par potenciālajiem AVK locekļiem (ne mazāk kā 10) jānogādā LTF VC līdz 18. decembrim, izmantojot klātpielikto formu Nr. 1.

Lūgums nenokavēt noteikto termiņu, jo tikai tad mēs varēsim sagatavoties AVK izveidošanai.

Pārstāvjus AVK izvirza :

- darba kolektīvi vai to padomes;
- kopsaimniecību kopsapulces (pilnavroto sapulces) vai valdes;

!!! Norma «vai» ir izslēdzīga. Tas nozīmē, ja notikusi izvirzīšana no darba kolektīva padomes, tad darba kolektīvam šāda iespēja tiks liegta.

- mācību iestāžu audzēkņu un studentu kolektīvi;
- sabiedrisko organizāciju rajonu, republikas pakļautības pilsētu (izņemot Rīgu), pilsētas rajonu orgāni;
- vēlētāju sapulces dzīvesvietās;

Tajās jāpiedalās pilsētās – ne mazāk par 100 vēlētājiem, ciematos un ciemos – ne mazāk par 50 vēlētājiem.

- karavīru sapulces karaspēka daļās.

Lūgums sekot, lai šīs sapulces būtu notikušas likumīgi.

5. Līdz **18. janvārim (ne vēlāk). (23. pants.)**

Rajonu, republikas pakļautības pilsētu un pilsētas rajonu TDP izveido iecirkņu vēlēšanu komisijas (IVK) 5 līdz 19 cilvēku sastāvā.

Ziņas par IVK sastāvu jānogādā LTF VC līdz 22. janvārim. Izmantojiet klātpielikto formu Nr. 2. Adreses un telefonus norādīt tikai TF biedriem un atbalstītājiem, kā arī komisijas priekšsēdētājam un sekretāram.

Pārstāvjus IVK izvirza:

- darba kolektīvi **vai to padomes;**
- **kopsaimniecību kopsapulces (pilnvaroto sapulces)** vai valdes;
- mācību iestāžu audzēkņu un studentu kolektīvi;
- sabiedrisko organizāciju rajona, republikas pakļautības pilsētu (izņemot Rīgu), pilsētas rajonu orgāni;
- vēlētāju sapulces dzīvesvietās;

Jāpiedalās ne mazāk par 50 vēlētājiem.

- karavīru sapulces karaspēka daļās.

6. **18. janvāris – 18. februāris**

Deputātu kandidātu izvirzīšana. **(30. pants.)**

Informatīvo paziņojumu par deputātu kandidātu izvirzīšanu Jūs saņemsiet 11.–13. decembrī.

7. **29. janvāris – 22. februāris.**

Deputātu kandidātu reģistrēšana AVK (**33. pants.**)

8. **18. marts** – Augstākās padomes vēlēšanas.

Darba organizācija no 27. novembra

Sakarā ar to, ka sācijas AP vēlēšanu sagatavošanas posms, lūdzam pārorientēt darbu šajā virzienā. Vietējo padomju vēlēšanās būtu jāstrādā tikai šādos virzienos.

1. Aģitācijas materiālu sadalīšana starp deputātu kandidātiem.
2. Konflikta risināšana ar masu informācijas līdzekļu starpniecību un vēlēšanu komisijās.
3. Pārstāvju sagatavošana darbam iecirkņos vēlēšanu dienā (ne mazāk kā 3 cilvēki vēlēšanu iecirknī).
4. Sadarbība ar socioloģisko pētījumu centru.
5. AP vēlēšanu sagatavošanā un aģitācijas periodā lieti noderēs pašreizējie vēlēšanu saraksti. Ar tiem iepazīties un Jums nodot nepieciešamo informāciju var TF pārstāvis iecirkņa vēlēšanu komisijā.

Saskaņā ar LTF atbalstāmo deputātu kandidātu apzināšanas plānu AP vēlēšanām lūdzam Jūs aizpildīt formu Nr. 3 un nodot to LTF VC 30. novembrī Domes sēdes laikā.

Lūdzam ierakstīt tikai tos kandidātus, kurus izvirzīsiet no sava rajona. Kandidatūras uz brīvajām vietām no centra vēlams apspriest, bet formā neiekļaut.

Lūdzam līdz 13. janvārim atrast katram deputāta kandidātam vienu palīgu, kas būtu atbildīgs par viņa kampaņas organizēšanu.

LTF VC

LPSR Likums «Par Latvijas PSR Tautas deputātu vēlēšanām» publicēts laikrakstā «Cīņa» 1989. gada 23. novembrī

LTF atbalstīto kandidātu saraksts 18. marta LPSR Augstākās padomes tautas deputātu vēlēšanās

Sastādījusi S.Kalniete

Vēsture atceras tikai uzvarētājus. Tos, kurus ievēlēja Latvijas PSR Augstākajā padomē un kuriem bija tas gods 1990. gada 4. maijā balsot par Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu.

Es vēlos atdot godu tiem daudzajiem tautfrontiešiem, kas izgāja vēlēšanu cīņu, bet netika ievēlēti. Bieži vien šī cīņa bija grūtāka nekā citviet, jo tāda nu bija Latvijas sašķeltās sabiedrības īstenība. Balotēties Kuldīgā nebūt nebija tas pats, kas Daugavpilī.

1. Apgabala numurs.

2. Deputātu kandidāta vārds un uzvārds. Ar * atzīmēti tie deputātu kandidāti, kuru uzvārds taktisku apsvērumu dēļ netika publicēts LTF atbalstīto kandidātu sarakstā.

3. Ar parakstu apliecināta LTF deputātu kandidāta apņemšanās savā parlamentārajā darbībā atbalstīt LTF priekšvēlēšanu platformu. [Apņemšanos parakstīja arī deputāti, kuri nebija izvirzīti ar LTF atbalstu, ko šis saraksts neatspoguļo.]

4. Vai deputātu kandidāts ir ievēlēts 18. martā LPSR Augstākajā padomē.

5. Pārbalsošanas rezultāti.

1.	2.	3.	4.	5.
1. apg.	Andrejs Panteļejevs	Jā	Ievēlēts	
2. apg.	Ruta Marjaša	Jā	Ievēlēta	
3. apg.	Vilnis Eglājs	Jā	Ievēlēts	
4. apg.	Aleksandrs Kiršteins	Jā	Ievēlēts	
5. apg.	Ģirts Krūmiņš	Jā	Ievēlēts	
6. apg.	Indulis Ozols	Jā	Ievēlēts	
7. apg.	Oļegs Batarevskis	Jā	Ievēlēts	
8. apg.	Ints Cālītis	Jā	Ievēlēts	
9. apg.	Ilmārs Enītis	Jā		
10. apg.	Ivars Krastiņš	Jā	Ievēlēts	
11. apg.	Vilis Krūmiņš			
12. apg.	Genādijs Burovs *			
13. apg.	Oļegs Tiško *			
14. apg.	Vilnis Zaķis			
15. apg.	Andris Krēsliņš	Jā		
16. apg.	Jānis Gulbis	Jā	Ievēlēts	

17. apg.	Vladislavs Pliska			
18. apg.	Rolands Rikards	Jā	Ievēlēts	
19. apg.	Juris Strīpnieks			
20. apg.	Dzintars Ābiķis	Jā	Ievēlēts	
21. apg.	Viktors Čerņišovs	Jā		
22. apg.	Ilans Polocks	Jā		
23. apg.	Jakovs Briskins			
24. apg.	Vladislavs Bračs	Jā		
25. apg.	Ojārs Kehris	Jā	Ievēlēts	
26. apg.	Rolands Repša	Jā	Ievēlēts	
27. apg.	Romāns Apsītis	Jā	Ievēlēts	
28. apg.	Jānis Krūmiņš	Jā	Ievēlēts	
29. apg.	Jānis Janovs	Jā		
30. apg.	Aleksejs Zotovs		Ievēlēts	
31. apg.	Ņina Nožinska			
32. apg.	Sergejs Jegorjonoks*			
33. apg.	Vija Jākobsone	Jā		
34. apg.	Māris Ozoliņš	Jā		
35. apg.	Jānis Danoss	Jā		
36. apg.	Imants Cinkuss	Jā		
37. apg.	Aleksandrs Maļcevs			
38. apg.	Sandra Kalniete	Jā		
39. apg.	Vilnis Turjāns			
40. apg.	Nikolajs Kirjakovs*			
41. apg.	Valērijs Volkovs	Jā		
42. apg.	Romans Vitkovskis			
43. apg.	Ojārs Blumbergs	Jā		Ievēlēts
44. apg.	Māris Mertens*	Jā		
45. apg.				
46. apg.	Ilma Briņķe	Jā		Ievēlēta
47. apg.	Jevgeņijs Šeļeņins	Jā		
48. apg.	Vilens Tolpežņikovs			

49. apg.	Aleksandrs Vabiščiņevičs			
50. apg.	Ēriks Feldbergs*			
51. apg.	Bronislavs Salītis	Jā	Ievēlēts	
52. apg.	Juris Karlsons	Jā	Ievēlēts	
53. apg.	Andris Teikmanis	Jā	Ievēlēts	
54. apg.	Mārcis Cīrulis	Jā	Ievēlēts	
55. apg.	Artūrs Punovskis	Jā	Ievēlēts	
56. apg.	Ivars Ēlerts	Jā	Ievēlēts	
57. apg.	Einārs Cilinskis	Jā	Ievēlēts	
58. apg.	Vilnis Baltiņš	Jā		
59. apg.	Sergejs Blaževičs	Jā		
60. apg.	Mārtiņš Grigulis	Jā		
61. apg.	Jānis Freimanis	Jā	Ievēlēts	
62. apg.	Vladimirs Jaronis			
63. apg.	Mihails Stepičevs	Jā	Ievēlēts	
64. apg.	Boriss Gusevs			
65. apg.	Grigorijs Krupņikovs			
66. apg.	Aivars Endziņš	Jā	Ievēlēts	
67. apg.	Māris Budovskis	Jā	Ievēlēts	
68. apg.	Jānis Baškers*			
69. apg.	Atis Kramiņš	Jā	Ievēlēts	
70. apg.	Oļegs Roždestvenskis *			
71. apg.	Bruno Jansons*			
72. apg.	Ģertrūde Kudiņa*			
73. apg.				
74. apg.	Jānis Jahimovičs	Jā		
75. apg.		Jā		
76. apg.	Alfrēds Smuļko			
77. apg.	Antons Marcinkēvičs*			
78. apg.				
79. apg.	Gunārs Preinbergs	Jā	Ievēlēts	
80. apg.	Andris Tomašūns	Jā	Ievēlēts	

81. apg.	Igors Movels	Jā	Ievēlēts	
82. apg.	Imants Geidāns	Jā	Ievēlēts	
83. apg.	Indulis Bērziņš	Jā	Ievēlēts	
84. apg.	Leonīds Alksnis	Jā	Ievēlēts	
85. apg.	Velta Čebotarenoka	Jā	Ievēlēta	
86. apg.	Vadlens Dozorcevs	Jā	Ievēlēts	
87. apg.	Ivars Silārs	Jā	Ievēlēts	
88. apg.	Vladimirs Einiņš	Jā	Ievēlēts	
89. apg.	Arnolds Bērzs	Jā	Ievēlēts	
90. apg.	Jānis Lagzdiņš	Jā	Ievēlēts	
91. apg.	Linards Muciņš	Jā	Ievēlēts	
92. apg.	Gunārs Jaunzems			
93. apg.	Teodors Eniņš		Ievēlēts	
94. apg.				
95. apg.				
96. apg.				
97. apg.	Irēna Siliņēviča	Jā		
98. apg.	Zigmunds Paškēvičs	Jā		
99. apg.	Jānis Karro	Jā		
100. apg.	Aivars Lembergs		Ievēlēts	
101. apg.	Alfrēds Mačtams	Jā	Ievēlēts	
102. apg.	Ģirts Kristovskis	Jā	Ievēlēts	
103. apg.	Ingūna Sokolovska	Jā		
104. apg.	Viktors Kalnbērzs	Jā	Ievēlēts	
105. apg.	Andris Apinītis		Ievēlēts	
106. apg.	Ivars Caune	Jā	Ievēlēts	
107. apg.	Andris Līgotnis	Jā	Ievēlēts	
108. apg.	Kazimirs Šļakota	Jā		Ievēlēts
109. apg.	Juris Cibulis	Jā	Ievēlēts	
110. apg.	Georgs Andrejevs	Jā	Ievēlēts	
111. apg.	Dainis Vanags	Jā	Ievēlēts	
112. apg.	Valdis Birkavs	Jā	Ievēlēts	

113. apg.	Emerita Buķele	Jā	Ievēlēta
114. apg.		Jā	
115. apg.	Jānis Endeļe	Jā	Ievēlēts
116. apg.	Druvis Skulte	Jā	Ievēlēts
117. apg.	Jānis Kinna	Jā	Ievēlēts
118. apg.	Andris Saulītis		
119. apg.			
120. apg.	Stefans Rāzna	Jā	Ievēlēts
121. apg.	Ludvigs Teteris	Jā	Ievēlēts
122. apg.	Raits Černaļs	Jā	Ievēlēts
123. apg.	Arvīds Kriekis	Jā	
124. apg.	Pēteris Laķis	Jā	Ievēlēts
125. apg.	Pēteris Gabranovs	Jā	Ievēlēts
126. apg.	Sarmis Mednis	Jā	Ievēlēts
127. apg.	Ita Kozakeviča	Jā	
128. apg.	Andris Felss	Jā	Ievēlēts
129. apg.	Silvija Šimfa	Jā	
130. apg.			
131. apg.			
132. apg.	Aivars Berķis	Jā	
133. apg.			
134. apg.	Aina Labanovska	Jā	
135. apg.			
136. apg.	Ilmārs Leitāns*	Jā	
137. apg.	Konstantīns Makņā	Jā	
138. apg.	Aleksandrs Lange	Jā	Ievēlēts
139. apg.	Ivars Godmanis	Jā	Ievēlēts
140. apg.	Brigita Zeltkalne	Jā	Ievēlēta
141. apg.	Valdis Biķis	Jā	Ievēlēts
142. apg.	Egils Jurševics	Jā	Ievēlēts
143. apg.	Juris Aizezers	Jā	Ievēlēts
144. apg.	Imants Kalniņš	Jā	Ievēlēts

145. apg.	Jānis Lucāns	Jā	Ievēlēts
146. apg.	Jānis Škapars	Jā	Ievēlēts
147. apg.	Indulis Emsis	Jā	Ievēlēts
148. apg.	Aleksejs Grigorjevs	Jā	Ievēlēts
149. apg.	Marija Kārkla	Jā	Ievēlēta
150. apg.			
151. apg.	Eduards Berklavs	Jā	Ievēlēts
152. apg.	Jānis Gavars		Ievēlēts
153. apg.	Valdis Šteins	Jā	Ievēlēts
154. apg.	Ignats Ķemzāns, Pēteris Krūgaļaužs		Ievēlēts
155. apg.	Visvaldis Mucenieks	Jā	Ievēlēts
156. apg.	Kārlis Liepiņš	Jā	Ievēlēts
157. apg.	Skaidrīte Albertiņa	Jā	Ievēlēta
158. apg.	Tālav Jundzis	Jā	Ievēlēts
159. apg.	Guntis Grūbe	Jā	Ievēlēts
160. apg.	Valentīna Zeile	Jā	Ievēlēta
161. apg.	Normunds Beļskis		Ievēlēts
162. apg.	Andris Puzo	Jā	Ievēlēts
163. apg.			
164. apg.	Antons Seiksts	Jā	Ievēlēts
165. apg.			
166. apg.	Ārijs Ūdris		Ievēlēts
167. apg.	Artūrs Kodoliņš	Jā	Ievēlēts
168. apg.	Jānis Biezais	Jā	Ievēlēts
169. apg.	Andris Grūtups	Jā	Ievēlēts
170. apg.	Anatolijs Gorbunovs	Jā	Ievēlēts
171. apg.	Antons Buls*		
172. apg.	Jānis Kļaviņš	Jā	
173. apg.	Jānis Vaivads	Jā	Ievēlēts
174. apg.	Juris Dobelis	Jā	Ievēlēts
175. apg.	Kārlis Gailītis	Jā	

176. apg.	Alberts Bels	Jā	Ievēlēts	
177. apg.	Imants Daudišs	Jā	Ievēlēts	
178. apg.	Mārtiņš Bērziņš	Jā	Ievēlēts	
179. apg.	Arvīds Ulme		Ievēlēts	
180. apg.	Imants Ziedonis		Ievēlēts	
181. apg.	Vilnis Plūme	Jā		
182. apg.	Raimonds Krūmiņš	Jā	Ievēlēts	
183. apg.	Anna Seile	Jā	Ievēlēta	
184. apg.	Ivans Cupruns	Jā	Ievēlēts	
185. apg.	Einars Repše	Jā	Ievēlēts	
186. apg.	Pēteris Simsons	Jā	Ievēlēts	
187. apg.	Juris Celmiņš	Jā	Ievēlēts	
188. apg.	Vilis Seleckis	Jā	Ievēlēts	
189. apg.	Aivars Dātavs	Jā		
190. apg.	Agris Jaunkļaviņš	Jā	Ievēlēts	
191. apg.	Alfrēds Čepānis, Kārlis Albergs	Jā	Ievēlēts	
192. apg.	Juris Zušmanis	Jā		
193. apg.	Andrejs Krastiņš	Jā	Ievēlēts	
194. apg.	Andris Bērziņš	Jā	Ievēlēts	
195. apg.	Jānis Dinevičs	Jā	Ievēlēts	
196. apg.	Ivars Briedis	Jā	Ievēlēts	
197. apg.	Ziedonis Ziediņš	Jā	Ievēlēts	
198. apg.	Edmunds Krastiņš	Jā	Ievēlēts	
199. apg.				
200. apg.				
201. apg.	Valdemārs Striķis	Jā	Ievēlēts	

LTF atbalstīto kandidātu saraksts LPSR Augstākās padomes tautas deputātu atkārtotajās vēlēšanās 1990. gada 29. aprīlī

--	--	--

9. apg.	Leopolds Ozoliņš	
14. apg.	Genādijs Burovs	
17. apg.	Vladislavs Pliska	
19. apg.	Juris Strīpnieks	
32. apg.	Sergejs Jegorjonoks	
39. apg.	Vilnis Turjāns	
44. apg.	Māris Mertens	
60. apg.	Ilmārs Bišers	
65. apg.	Viktors Avotiņš	
73. apg.	Pēteris Lavručenoks	
99. apg.	Jānis Karro	
127. apg.	Andrejs Cīrulis	
129. apg.	Ita Kozakeviča	Ievēlēta
132. apg.	Mavriks Vulfsons	Ievēlēts
171. apg.	Antons Buls	Ievēlēts
192. apg.	Dainis Īvāns	Ievēlēts

LATVIJAS VISU LĪMEŅU PADOMJU DEPUTĀTU SAPULCE ВСЕЛАТВИЙСКОЕ СОБРАНИЕ НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ СОВЕТОВ ВСЕХ УРОВНЕЙ ALL LATVIA MEETING OF PEOPLES DEPUTIES

Rīga, 1990.gada 21.aprīlis
Daugavas stadions

Aicinājums

Latvijas PSR Augstākajai padomei un Latvijas tautai

Mēs, Latvijas PSR likumīgi ievēlētie deputāti no visiem pagastiem, pilsētām un rajoniem, kopskaitā 8086 cilvēki, esam sanākuši Vislatvijas tautas deputātu kopējā sapulcē, lai jaunievēlētajai republikas Augstākajai padomei paustu savu un savu vēlētāju nelokāmo gribu demokrātiskām, metodēm darīt visu, lai atgūtu Latvijas valstisko neatkarību.

Latvijas republika kā patstāvīga, brīva un neatkarīga demokrātiska valsts tika proklamēta 1918. gada 18. novembrī. 1920. gadā to atzina Padomju Krievija, noslēdzot ar Latviju miera līgumu, kurā oficiāli tika deklarēts, ka tā uz mūžīgiem laikiem atsakās no pretenzijām pret Latviju un tās teritoriju. 1921. gadā Latviju atzina vairums pasaules valstu un tā kļuva par pilntiesīgu Tautu Savienības locekli.

1940. gadā Padomju Savienība, rupji pārkāpjot starptautisko tiesību normas un abu valstu līgumsaistības, panāca Latvijas valdības atkāpšanos, okupēja Latvijas teritoriju un izveidoja sev paklausīgu valsts varu un pārvaldes aparātu, kuru izmantoja kā instrumentu Latvijas iekļaušanai PSRS sastāvā. Tās valstiskā patstāvība tika varmācīgi atņemta. Sākās masveida terors un atklāts genocīds pret Latvijas tautu. Piecdesmit apspiestības gados tā cieta milzīgus zaudējumus arī ekonomikas, ekoloģijas un kultūras jomā. Latviešu tautas turpmākajai pastāvēšanai radās nopietnas briesmas.

Taču apspiestība nespēja izdzēst no Latvijas tautas alkas pēc brīvības un neatkarības. Pēdējā pusgadsimta vēsturiskā pieredze mūs pārliecina, ka tikai brīva un neatkarīga valsts var garantēt latviešu tautas pastāvēšanu un attīstību, visu Latvijas iedzīvotāju drošību un labklājību.

Tāpēc Vislatvijas tautas deputātu sapulces dalībnieki griežas pie jaunievēlētās Augstākās padomes, lai tā jau pirmajā sesijā neatliekami izskatītu un izlemtu jautājumu par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu.

Mēs, Vislatvijas tautas deputātu sanāksmes dalībnieki, griežamies arī pie jums, Latvijas iedzīvotāji! Aicinām jūs neatkarīgi no jūsu sociālās, nacionālās un reliģiskās piederības, no dzimuma, vecuma un nodarbošanās aktīvi iesaistīties Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošanas darbā. Brīvās Latvijas ietvaros visi kopīgi uz demokrātiskiem, līdztiesīgiem pamatiem veidosim sev, saviem bērniem un mazbērniem sociāli taisnīgu sabiedrību, cilvēku cienīgu dzīvi!

REZOLŪCIJA

Par atbalstu Lietuvai un Igaunijai

Gandrīz 50 gadus Lietuvas, Latvijas un Igaunijas tautas smakušas nebrīvē zem pasaulē pēdējās impērijas – PSRS dzelzs papēža, nekad nezaudējot cerību atgūt brīvību, kuru tām noziedzīgi laupīja 1940. gada vasarā.

Baltijas tautām ir viens ceļš uz brīvību – Baltijas ceļš un tās turpinās iet pa to, neskatoties uz PSRS centrālās varas un tās vietējo ieliekteņu draudiem un provokācijām.

Tagad, kad Lietuvas un Igaunijas tautas jau spērušas pirmos soļus ceļā uz brīvību, PSRS centrālā vara atklāti nodemonstrējusi savu negatīvo attieksmi pret tautu vēlmi realizēt savas pašnoteikšanās tiesības.

Mēs, Latvijas tautas deputāti, solidarizējamies un atbalstām Lietuvas un Igaunijas tautas, kas nelokāmi nostājušās uz valstiskās neatkarības atjaunošanas ceļu.

Рига, 21 апреля 1990 г.

Стадион «Даугава»

ОБРАЩЕНИЕ

К Верховному Совету Латвийской ССР и народу Латвии

Мы, 8086 человек – избранные законным путем депутаты Латвийской ССР из всех волостей, сел, городов и районов, собрались на Вселатвийское общее собрание народных депутатов, чтобы от своего имени и от имени своих избирателей заявить новоизбранному Верховному Совету республики о нашем твердом намерении сделать все возможное, чтобы демократическими ненасильственными методами добиться восстановления государственной независимости Латвии.

В качестве свободного независимого демократического государства Латвийская Республика была провозглашена 18 ноября 1918 г. В 1920 г. независимость Латвийской Республики признала Советская Россия, заключила с Латвией мирный договор, в котором официально заявлено об отказе от любых претензий на Латвию и ее территорию. В 1921 г. существование Латвии как независимого государства признало большинство стран мира, она стала полноправным членом Лиги Наций.

В 1940 г. Советский Союз, грубо попирав международные правовые нормы и взаимные договорные обязательства, добился отставки правительства Латвии, оккупировал ее территорию и создал послушный аппарат государственной власти и управления, который был использован как инструмент для включения Латвии в состав СССР. Латвия была насильно лишена своей государственной самостоятельности. Началась политика массового террора, неприкрытого геноцида по отношению к народу Латвии. В полувековой период гнета ему нанесен также огромный ущерб в области экономики и культуры. Возникла реальная угроза дальнейшему существованию латышского народа.

Однако гнет не смог погасить стремление народа Латвии к свободе и независимости. История последних 50 лет лишь убедила нас о том, что только свободное и независимое государство может стать гарантом существования и развития латышского народа, безопасности и благосостояния всех жителей Латвии.

Поэтому Вселатвийское общее собрание народных депутатов обращается к новоизбранному Верховному Совету с призывом рассмотреть и решить в ходе первой сессии вопрос о государственной независимости Латвии.

Мы, участники Вселатвийского собрания депутатов, обращаемся также и к Вам, жители Латвии. Призываем всех Вас, независимо от социальной и национальной принадлежности, вероисповедания, пола, возраста и профессии, активно включиться в дело восстановления государственной независимости Латвийской Республики. В свободной Латвии общими усилиям на основе демократии и равноправия будем создавать для себя, своих детей и внуков общество социальной справедливости, добьемся достойной человека жизни.

РЕЗОЛЮЦИЯ

в поддержку Литвы и Эстонии

Почти 50 лет народы Литвы, Латвии и Эстонии находятся под гнетом последней империи нашей планеты – СССР, однако они никогда не теряли надежды вновь обрести свободу, которая преступным путем была им отнята летом 1940 г.

У Балтийских народов только один путь к свободе – Балтийский путь, и они будут следовать по этому пути, невзирая на угрозы и провокации со стороны центральных властей СССР и их ставленников на местах.

Сегодня, когда народы Литвы и Эстонии уже сделали первые решительные шаги к свободе, центральные власти СССР открыто продемонстрировали свое негативное отношение к стремлениям народов осуществить право на

самоопределение.

Мы, народные депутаты Латвии, выражаем солидарность народам Литвы и Эстонии, твердо ставшим на путь восстановления государственной независимости.

Riga, April 21, 1990

Daugava stadium

APPEAL

To the Supreme Soviet of the Latvian SSR and to the People of Latvia

We, the lawfully elected deputies from every district, region and city of the Latvian SSR, altogether 8086 people, have come together for the All-Latvia Meeting of Peoples' Deputies to announce to the newly-elected Supreme Soviet the unbending resolve of ourselves and our voters to do everything to regain, through democratic, non-violent means, the independent statehood of Latvia.

The Republic of Latvia was proclaimed a free and independent democratic state on November 18, 1918. In 1920 it was recognized by Soviet Russia, which signed a peace treaty with Latvia in which it officially declared that it renounces any claims on Latvia or its territory. In 1921 Latvia was recognized by the majority of the world's nations and became a member of the League of Nations.

In 1940, the Soviet Union, flagrantly breaking the norms of international law and its obligations under the treaties binding the two nations, forced the Latvian government to resign, occupied the territory of Latvia and formed a new administrative and legislative apparatus. This apparatus was obedient to the USSR and was used as an instrument to achieve the incorporation of Latvia into the USSR. Latvia's independent statehood was forcibly taken from it. Mass terror and open genocide began against the Latvian nation. During fifty years of oppression it also suffered enormous economic, ecological and cultural losses. The continued existence of the Latvian nation was put in serious danger.

However, this oppression could not erase the desire of the Latvian nation for freedom and independence. The historical experience of the last 50 years convinces us that only a free and independent nation can guarantee the continued existence and development of the Latvian nation as well as the safety and welfare of all the inhabitants of Latvia.

Therefore the All-Latvia Meeting of Peoples' Deputies turns to the newly-elected Supreme Soviet and asks that it discuss and decide on the question of the renewal of the independent statehood of Latvia without delay in its first session.

We, the participants in the All-Latvia Meeting of Peoples' Deputies, also turn to you, the inhabitants of Latvia! We invite you, regardless of your social status, nationality, religion, sex, age or profession to become actively engaged in the work of renewing the independent statehood of the Republic of Latvia. Let us all work for an independent Latvia where, on a democratic and equal basis, we can build a socially just society and a humane life for ourselves, our children and our grandchildren.

RESOLUTION

on support for Lithuania and Estonia

For 50 years the nations of Lithuania, Latvia and Estonia have suffered under the iron heel of the last empire in the world – the USSR, but they have never lost the hope of regaining the freedom which was criminally stolen from them in the summer of 1940.

The Baltic nations have one road to freedom – the Baltic road, and they will continue to follow it regardless of the threats and provocations of the center or its local representatives.

Now, when the nations of Lithuania and Estonia have taken the first decisive steps towards freedom, the center has openly demonstrated its negative response to the aspirations of nations to realize their right to self-determination.

We, the People's Deputies of Latvia, express our solidarity with and support for the nations of Lithuania and Estonia, which have firmly started down the road to the renewal of their independent statehood.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes DEKLARĀCIJA «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu»

1918. gada 18. novembrī proklamētā neatkarīgā Latvijas valsts 1920. gadā tika starptautiski atzīta un 1921. gadā kļuva par līdztiesīgu Tautu Savienības locekli. Latviešu nācija savu pašnoteikšanos tiesiski īstenoja 1920. gada aprīlī, kad vispārējās, vienlīdzīgās, tiesās un proporcionālās vēlēšanās tautas uzticības mandāts tika dots Satversmes sapulcei. 1922. gada 15. februārī tā pieņēma valsts pamatlikumu – Latvijas Republikas Satversmi, kas de jure ir spēkā līdz šim brīdim.

1940. gada 16. jūnijā Latvijas Republikas valdībai iesniegtā toreizējās staļiniskās PSRS valdības ultimatīvā nota ar prasību mainīt valdību un 1940. gada 17. jūnija PSRS militārā agresija kvalificējama kā starptautisks noziegums. Tā rezultāts bija Latvijas okupācija un Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšana. Latvijas valdība tika izveidota pēc PSRS valdības pārstāvju diktāta. No starptautisko tiesību viedokļa šī valdība nebija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas izpildorgāns, jo tā pārstāvēja nevis Latvijas Republikas, bet gan PSRS intereses.

1940. gada 14. un 15. jūlijā okupētajā Latvijā politiska terora apstākļos, pēc prettiesiski pieņemta antikonstitucionāla vēlēšanu likuma notika Saeimas vēlēšanas. No 17 iesniegtajiem kandidātu sarakstiem vēlēšanās tika atļauts tikai «Darba tautas bloka» kandidātu saraksts. «Darba tautas bloka» pirmsvēlēšanu platformā nebija izvirzīta prasība par padomju varas pasludināšanu Latvijā un Latvijas Republikas iestāšanos Padomju Savienībā. Turklāt vēlēšanu rezultāti tika viltoti. Tautas apmānīšanas rezultātā prettiesiski izveidotā Saeima nepauda Latvijas tautas suverēno gribu. Tai nebija konstitucionālu tiesību izlemt jautājumu par valsts iekārtas grozīšanu un Latvijas valsts suverenitātes likvidēšanu. Šos jautājumus bija tiesīga izlemt vienīgi tauta, taču brīva tautas nobalsošana nenotika.

Līdz ar to Latvijas Republikas iekļaušana Padomju Savienībā no starptautisko tiesību viedokļa nav spēkā, un Latvijas Republika joprojām de jure pastāv kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzīst vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Ņemot vērā Latvijas PSR Augstākās Padomes 1989. gada 28. jūlija «Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti», 1990. gada 15. februāra «Deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību» un 1990. gada 21. aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces Aicinājumu, ievērojot Latvijas iedzīvotāju gribu, kas nepārprotami izpausta, ievēlot vairākumā tos deputātus, kuri savā priekšvēlēšanu programmā izteikuši apņēmību atjaunot Latvijas Republikas valstisko neatkarību,

nostājoties uz brīvas, demokrātiskas un neatkarīgas Latvijas Republikas de facto atjaunošanas ceļa,

Latvijas PSR Augstākā Padome nolēmj:

1. Atzīt starptautisko tiesību pamatprincipu prioritāti pār valsts tiesību normām. Uzskatīt par prettiesisku PSRS un Vācijas 1939. gada 23. augusta vienošanos un no tās izrietošo 1940. gada 17. jūnija Latvijas Republikas suverēnās valsts varas likvidēšanu PSRS militārās agresijas rezultātā.
2. Pasludināt par spēkā neesošu kopš pieņemšanas brīža Latvijas Saeimas 1940. gada 21. jūnijā pieņemto deklarāciju «Par Latvijas iestāšanos Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā».
3. Atjaunot Satversmes sapulces 1922. gada 15. februārī pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes darbību visā Latvijas teritorijā.

Latvijas valsts oficiālais nosaukums ir LATVIJAS REPUBLIKA, saīsināti – LATVIJA.

4. Līdz Satversmes redakcijas pieņemšanai apturēt Latvijas Republikas Satversmi, izņemot tos pantus, kuri nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko pamatu un kuri saskaņā ar Satversmes 77. pantu ir grozāmi tikai ar tautas nobalsošanu, proti:

1. pants – Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika;
2. pants – Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai;

3. pants – Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzems un Zemgale;
6. pants – Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās. Satversmes 6. pants piemērojams, atjaunojoties tām neatkarīgās Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes struktūrām, kuras garantē brīvu vēlēšanu norisi.
5. Noteikt Latvijas Republikas valsts varas de facto atjaunošanai pārejas periodu, kurš beidzas ar Latvijas Republikas Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā augstāko valsts varu Latvijā realizē Latvijas Republikas Augstākā Padome.
6. Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šīs Deklarācijas pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1., 2., 3., un 6. pantu.
- Strīdus gadījumos jautājumus par likumdošanas aktu piemērošanu izšķir Latvijas Republikas Konstitucionālā tiesa. Pārejas periodā jaunus likumdošanas aktus pieņem vai esošos aktus groza tikai Latvijas Republikas Augstākā Padome.
7. Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilstu Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.
8. Garantēt Latvijas Republikas un citu valstu pilsoņiem, kas pastāvīgi dzīvo Latvijas teritorijā, sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības, kā arī politiskās brīvības, kuras atbilst vispāratzītām starptautiskām cilvēktiesību normām. Tas pilnā mērā attiecināms uz tiem PSRS pilsoņiem, kuri izteiks vēlēšanos dzīvot Latvijā, nepieņemot tās pilsonību.
9. Latvijas Republikas attiecības ar PSRS veidot saskaņā ar joprojām spēkā esošo 1920. gada 11. augusta miera līgumu starp Latviju un Krieviju, kurā uz mūžīgiem laikiem ir atzīta Latvijas valsts neatkarība. Sarunām ar PSRS izveidot Valdības komisiju.

Deklarācija stākas spēkā ar pieņemšanas brīdi.

Latvijas PSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs A. Gorbunovs
Latvijas PSR Augstākās Padomes sekretārs I. Daudišs

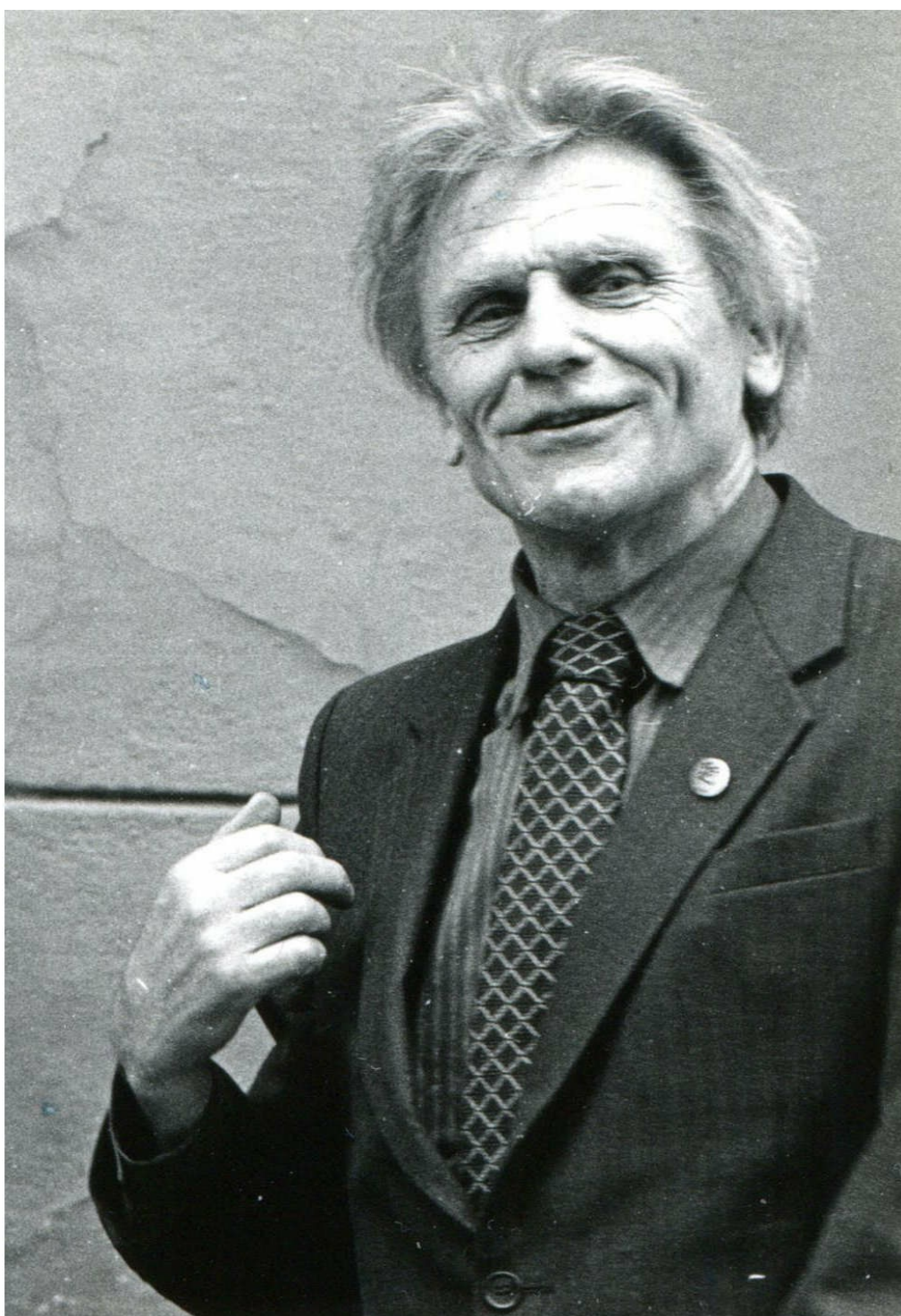
Rīgā, 1990. gada 4. maijā

CILVĒKI

Latvijas Tautas frontē bija vairāk nekā 200 tūkstoš biedru. Tā bija milzu organizācija, kuras vēlētie vadītāji bija spilgtas, intelektuāli spožas un rīcībspējīgas personības, kas strādāja kā vienota, cieši saliedēta komanda. Mūsu komandā nebija hierarhijas, katrs atdeva sevi visu, lai sasniegtu mērķi un atjaunotu Latvijas neatkarību. Es vienmēr lepošos, ka man bija iespēja strādāt kopā ar tik izciliem cilvēkiem.

Dainis Īvāns.
Autors Žanis Bezmers.

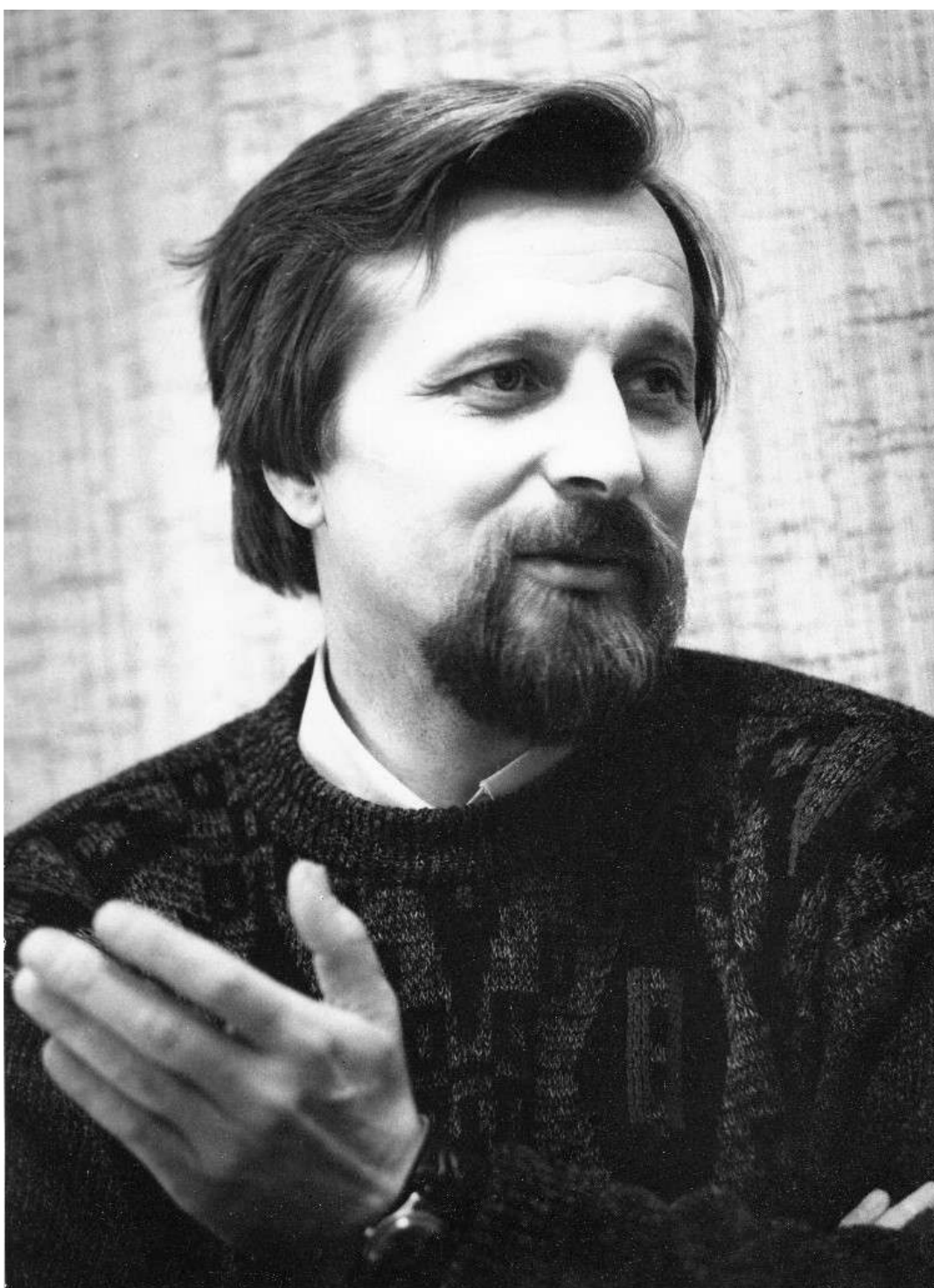

Jānis Škapars.
Autors Gunārs Janaitis.

Ivars Godmanis.
Autors Žanis Bezmers.

Jānis Dinevičs.
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums. Autors Elmārs Ošs.

Jānis Kinna.
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums. Autors nezināms.

Eduards Berklavs.
Autors nezināms.

Ints Cālītis.
Autors Žanis Bezmers.

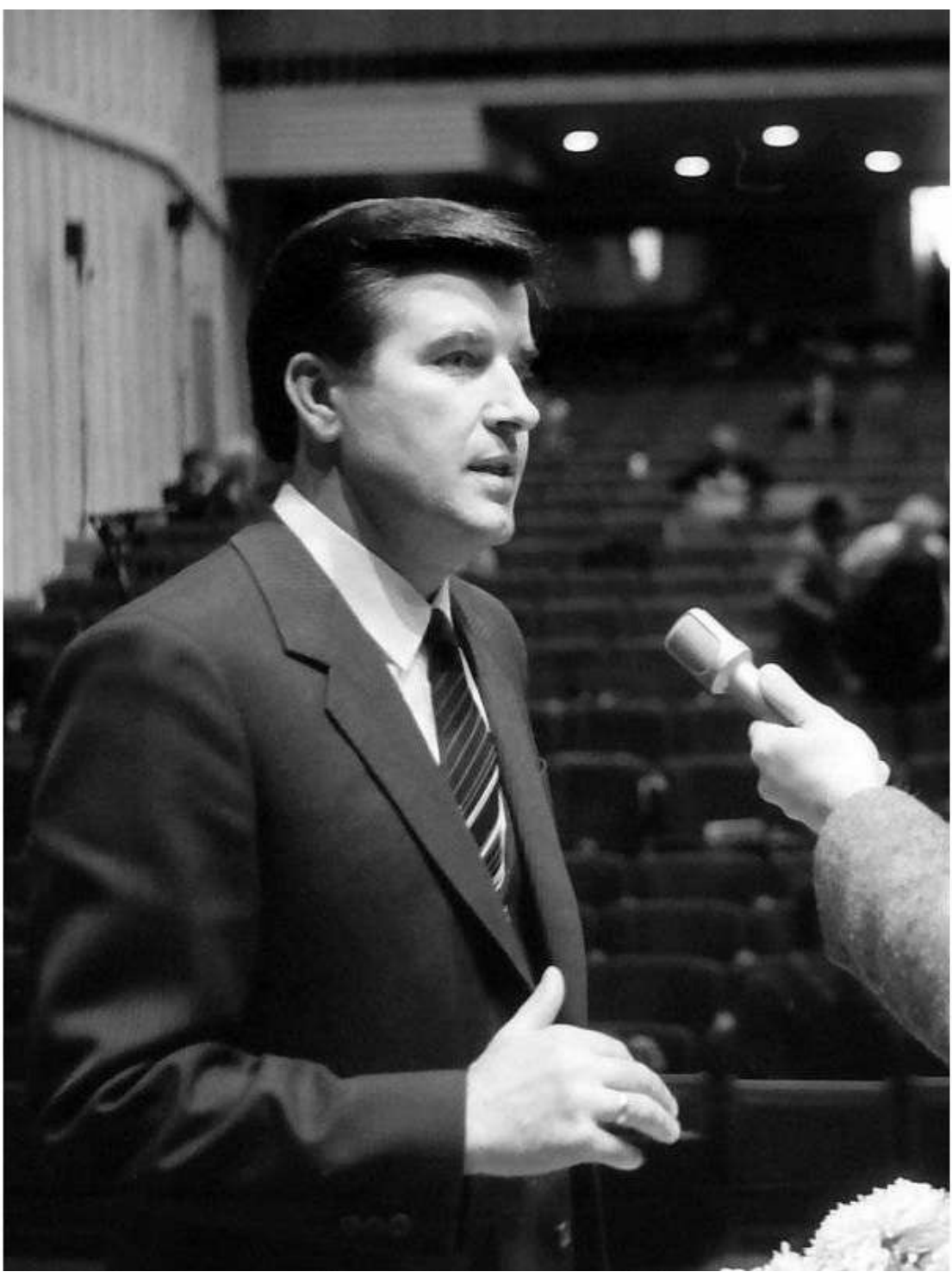

Sarmīte Ēlerte.
Autors nezināms.

Jānis Freimanis.
Autors Žanis Bezmers.

Anatolijs Gorbunovs.
Autors Žanis Bezmers.

Imants Kalniņš.
Autors Žanis Bezmers.

Andrejs Krastiņš.
Autors nezināms.

Marina Kostņecka.
Autors Žanis Bezmers.

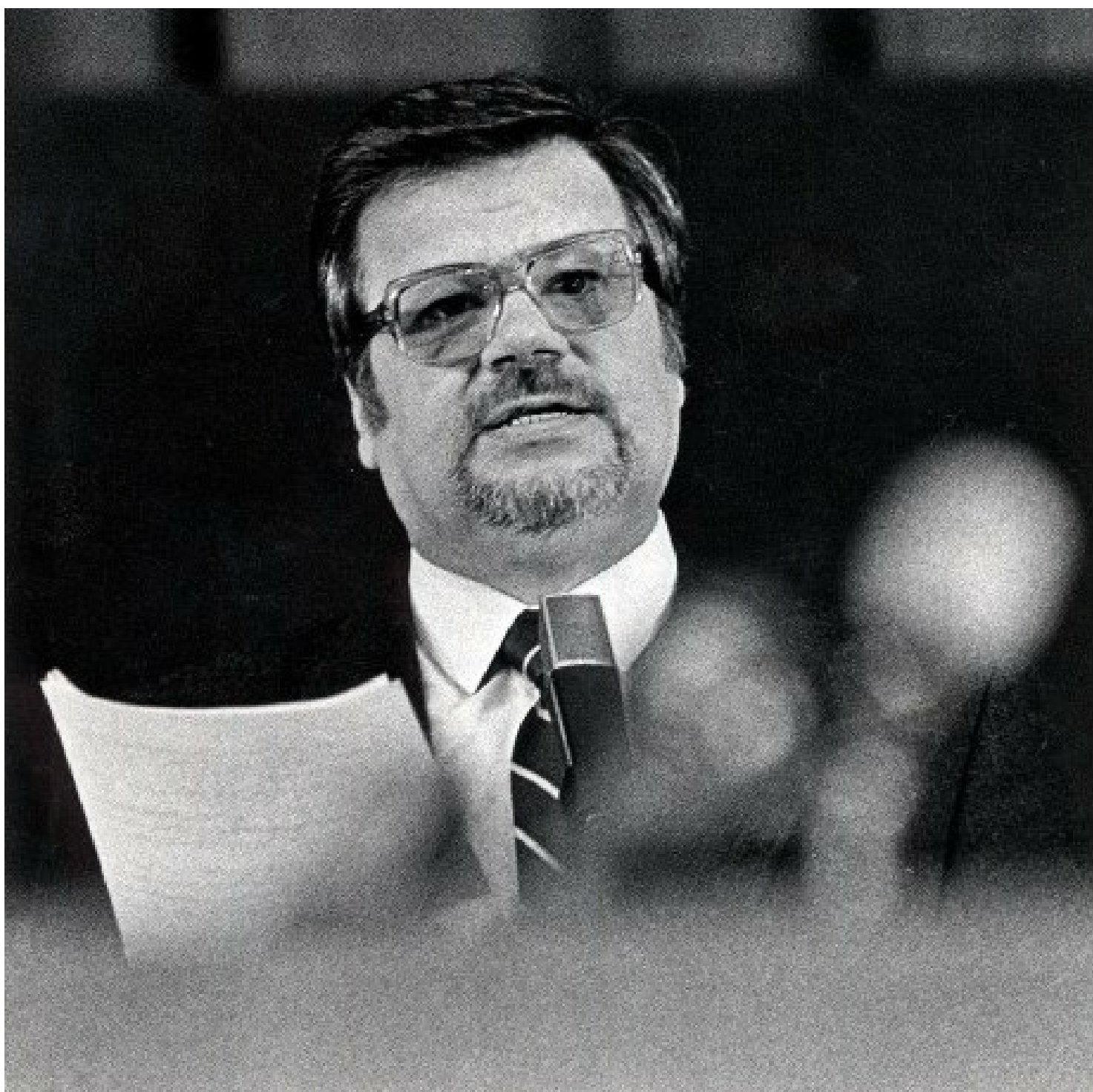
Ita Kozakeviča.
Autors nezināms.

Pēteris Laķis.
Autors nezināms.

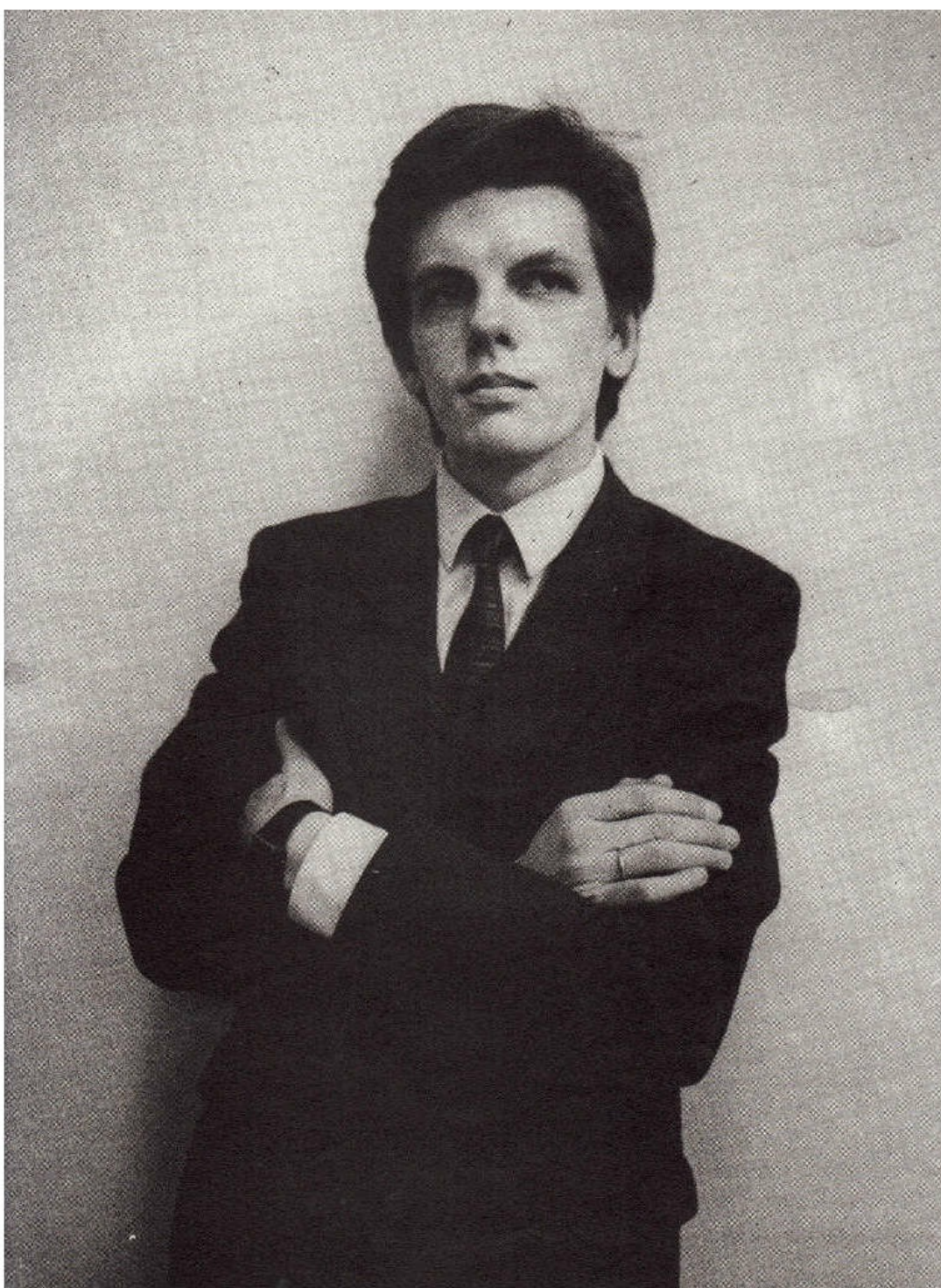

Dzintra Pededze.
Autors Žanis Bezmers.

Jānis Peters.
Autors Uldis Briedis.

Einars Repše.
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums. Autors nezināms.

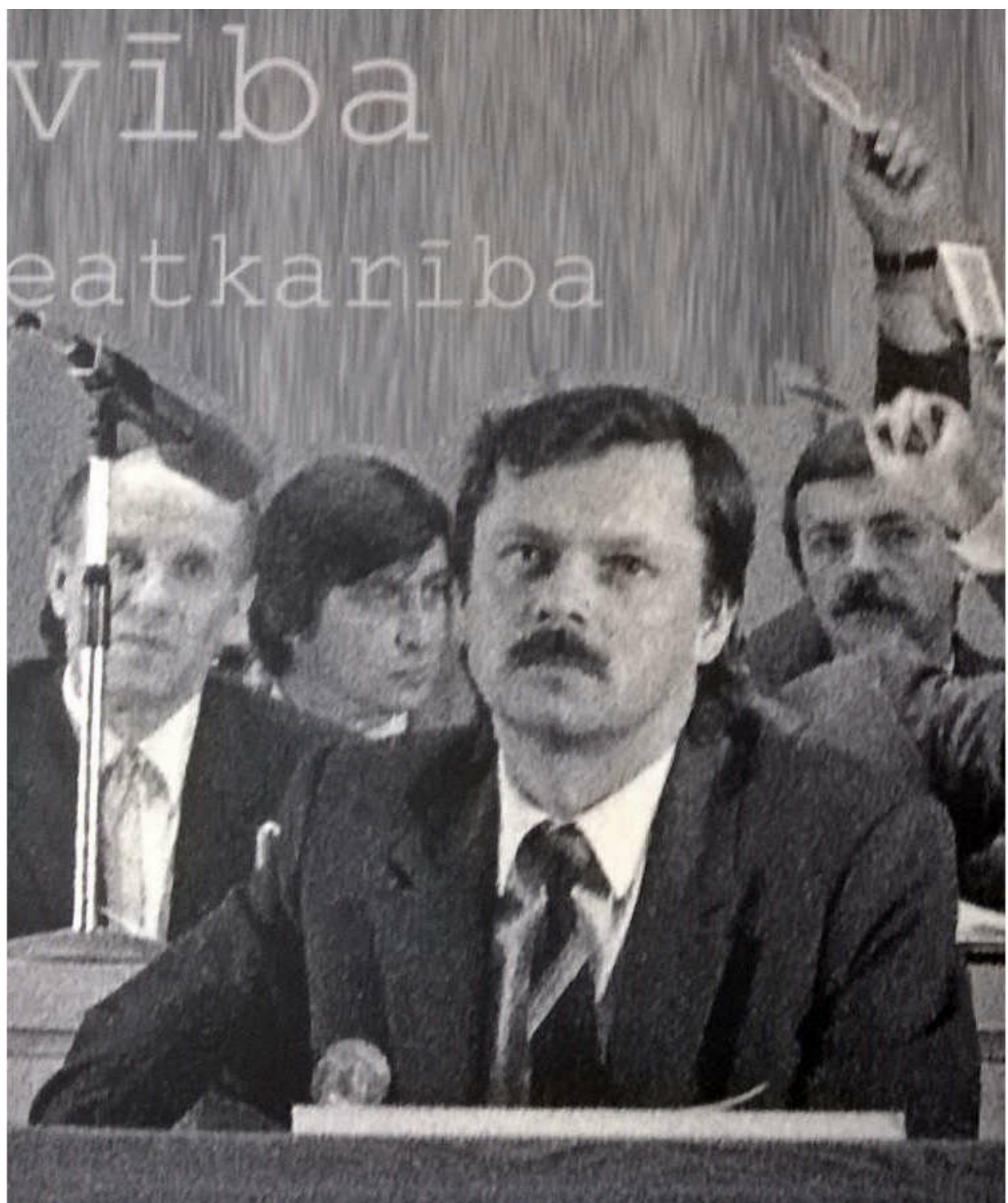

Juris Rubenis.
Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājums. Autors Juris Krieviņš.

Džemma Skulme.
Autors nezināms.

Ints Upmacis.
Autors nezināms.

Elita Veidemane.
Autors Žanis Bezmers.

Mavriks Vulfsons.
Autors Žanis Bezmers.

LTF dibināšanas kongresa rīcības komiteja

1988.gada 30.augusts

Mihails Ārons	Rīgas ebreju draudzes priekšsēdētājs
Eduards Berklavs	LNNK pārstāvis, sabiedriski politisks darbinieks
Ilmārs Bišers	Latvijas Valsts universitātes profesors
Vladimirs Bogdānovs	Sociāli aktīvo cilvēku kluba pārstāvis
Juris Bojārs	Latvijas Valsts universitātes profesors
Briārs Briedis	Baltiešu-slāvu biedrības pārstāvis
Andrejs Cīrulis	«Padomju Jaunatnes» galvenais redaktors
Jānis Dripe	Arhitektu savienības priekšsēdētājs
Herberts Dubins	mākslas zinātnieks
Imants Geidāns	Jelgavas LTF atbalsta grupas pārstāvis
Jānis Gulbis	Neformālās tautas frontes pārstāvis
Dainis Īvāns	žurnālists
Sandra Kalniete	Mākslinieku savienības atbildīgā sekretāre
Arnolds Klotiņš	muzikologs
Vilis Krūmiņš	LPSR Dabas muzeja direktors
Jānis Lucāns	Limbažu rajona LTF atbalsta grupas pārstāvis
Almers Ludviks	Rīgas Āgenskalna baptistu draudzes mācītājs
Irina Ļitvinova	«Sovetskaja Molodež» nodaļas vadītāja
Aleksandrs Maļcevs	Rīgas Politehniskā institūta pasniedzējs
Edgars Meļķis	Latvijas Valsts universitātes profesors
Nīdels Mendels	Rīgas ebreju reliģiskās draudzes rabīns
Jānis Peters	Rakstnieku savienības priekšsēdētājs
Juris Rubenis	mācītājs
Jānis Rukšāns	žurnālists
Dailis Sniedze	VEF LTF atbalsta grupas pārstāvis
Vladimirs Stešenko	žurnālists, Baltiešu-slāvu biedrības pārstāvis
Jānis Škapars	literatūrzinātnieks
Valdis Šteins	ģeogrāfs
Dans Titavs	LNNK pārstāvis
Valdis Turins	Neformālās tautas frontes pārstāvis
Ramona Umblīja	Kultūras fonda priekšsēdētāja vietniece
Juris Vidiņš	«Helsinki-86» pārstāvis
Jānis Vītiņš	Saldus LTF atbalsta grupas pārstāvis
Juris Ziemelis	«Helsinki-86» pārstāvis

S. Kalnietes personīgais arhīvs

LTF dibināšanas kongresa rīcības komitejas ieteiktie kandidāti Domes sastāvam

1988.gada 9.oktobris

1. Bišers Ilmārs
2. Bojārs Juris
3. Cīrulis Andrejs
4. Freimanis Jānis
5. Grinovskis Ervids
6. Gulbis Jānis
7. Inkēns Edvīns
8. Īvāns Dainis
9. Jegorjonoks Sergejs
10. Kalniete Sandra
11. Klotiņš Arnolds
12. Kosteņecka Marina
13. Krūmiņš Vilis
14. Kuple Dina
15. Laķis Pēteris
16. Lazovskis Ilmārs
17. Lucāns Jānis
18. Kudrjašovs Aleksandrs
19. Meļķiņis Edgars
20. Peters Jānis
21. Rubenis Juris
22. Rukšāns Jānis
23. Skulme Džemma
24. Sniedze Dailis
25. Stešenko Vladimirs
26. Škapars Jānis
27. Šteins Valdis
28. Teikmanis Andris
29. Umblija Ramona
30. Vidiņš Juris

31. Vītols Ilmārs

32. Kauls Alberts

33. Ļitvinova Irina

S. Kalnietes personīgais arhīvs

Latvijas Tautas frontes pirmā sasaukuma Dome*

1. Juris Aizezers
2. Juris Andersons
3. Nikolajs Avens
4. Viktors Avotiņš
5. Ulvis Ābiķis
6. Rihards Āboliņš
7. Andris Baldunčiks
8. Mārtiņš Bariss
9. Vānis Beļickis
10. Eduards Berklavs
11. Žanis Bezmers
12. Ilmārs Bišers
13. Jānis Blūms
14. Juris Bojārs
15. Elza Bokuma
16. Ints Cālītis
17. Andris Ceļmalnieks
18. Andrejs Cīrulis
19. Velta Čebotarenoka
20. Henriks Danusevičs
21. Alvis Didrihsons
22. Jānis Dinevičs
23. Juris Dobelis
24. Roalds Dobrovenskis
25. Vladlesn Dozorcevs
26. Jānis Freimanis
27. Lidija Glazkova
28. Aigars Godiņš
29. Ansis Graudiņš
30. Jānis Graudonis
31. Ervids Grinovskis

32. Arvis Grods
33. Andris Grūtups
34. Jānis Gulbis
35. Dainis Īvāns
36. Edvīns Inkēns
37. Omārs Jansons
38. Segejs Jegorjonoks
39. Sandra Kalniete
40. Ojārs Kannenieks
41. Alberts Kauls
42. Rihards Kārklis
43. Arnolds Klotiņš
44. Jānis Kļaviņš
45. Imants Koliņš
46. Vladimirs Kononovs
47. Marina Kostenecka
48. Jānis Krampis
49. Edmunds Krastiņš
50. Ilgars Krauze
51. Vilis Krūmiņš
52. Dina Kuple
53. Valdis Ķiploks
54. Aina Labanovska
55. Pēteris Laķis
56. Romualds Laurinovičs
57. Ilmārs Lazovskis
58. Visvaldis Lācis
59. Kārlis Liepiņš
60. Jānis Lucāns
61. Māris Lukaižis
62. Ivars Mačuļskis
63. Edgars Melķisis
64. Edgars Mukāns
65. Elmārs Nātra
66. Andris Ozols
67. Egons Ozols

68. Vents Pāns
69. Jānis Peters
70. Gunārs Preinbergs
71. Artūrs Priedītis
72. Austris Puplovskis
73. Antons Rancāns
74. Stefans Rāzna
75. Pēteris Romanovskis
76. Juris Rubenis
77. Jānis Rukšāns
78. Vilis Seleckis
79. Ilgvars Semanis
80. Uldis Siliņš
81. Lita Skrajāne
82. Džemma Skulme
83. Dailis Sniedze
84. Dainis Stalts
85. Vladimirs Stešenko
86. Jānis Škapars
87. Edvīns Šnipkis
88. Valdis Šteins
89. Juris Šulcs
90. Andris Teikmanis
91. Vilnis Turjāns
92. Ramona Umblija
93. Nikolajs Varakuta
94. Juris Vidiņš
95. Guntis Vilcāns
96. Ilmārs Vītols
97. Mavriks Vulfsons
98. Valdis Zatlērs
99. Irīna Zebarte
100. Jānis Žugovs

* Piezīme: vārdu un uzvārdu rakstība atbilst to rakstībai Domes sarakstos, izņemot Augstākās padomes deputātus, kuru uzvārdi rakstīti atbilstoši publikācijai izdevumā «LPSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs».

LTF pirmā sasaukuma Domes valde

1988./1989.gads

LTF priekšsēdētājs Dainis Īvāns, ievēlēts LTF 1. kongresā 1988. gada 9. oktobrī.

LTF Domes atbildīgā sekretāre Sandra Kalniete, ievēlēta LTF Domes sēdē 1988. gada 22. oktobrī.

LTF Domes valde ievēlēta pirmajā LTF Domes sēdē 1988. gada 22. oktobrī.

Eduards Berklavs

Ilmārs Bišers

Ints Cālītis* **29.08.89.

Andrejs Cīrulis*

Vadlens Dozorcevs

Jānis Freimanis **27.06.89.

Sandra Kalniete

Arnolds Klotiņš **22.11.88.

Marina Kosteņeckā

Pēteris Laķis* **28.03.89.

Jānis Peters

Jānis Lucāns

Austris Puplovskis

Juris Rubenis

Jānis Rukšāns*

Jānis Škapars **22.10.88.

Valdis Šteins* **21.12.88.

Mavriks Vulfsons

* Atzīmēti valdes locekļi, kas ievēlēti 4. Domes sēdē 1988. gada 18. decembrī.

** Atzīmēti valdes locekļi, kas rotācijas kārtībā pildījuši priekšsēdētāja pienākumus. Norādīts ievēlēšanas datums.

Valdes sēdes notika reizi nedēļā otrdienās. Bez tam bija vēl ārkārtas valdes sēdes īpašos gadījumos.

LTF revīzijas komisija

1988. g. 9. oktobris–1989. g. 8. oktobris

1. Jānis Alpe-Lūks
2. Egils Blūms
3. Egons Bušs
4. Jānis Dripe
4. Antons Grebežs
6. Ēvalds Ikaunieks
7. Jānis Kalnačs
8. Mudīte Kalniņa
9. Māris Jansons
10. Agris jaunkļaviņš
11. Imants Kulinskis
12. Gunārs Lapsiņš
13. Armands Melnalksnis
14. Osvalds Salmanis
15. Pēteris Simsons
16. Aigars Štāls
17. Elmārs Vēbers

LTF komiteju priekšsēdētāji

1988./1989.gads

Politiskā komiteja	Juris Rozenvalds**
Tautsaimniecības komiteja	Arnis Kalniņš
Vides komiteja	Pēteris Cimdiņš
Tiesību komiteja	Edgars Meļķis
Sociālā taisnīguma komiteja	Andris Teikmanis
Ražošanas demokratizācijas komiteja	Sergejs Jegorjonoks
Lauku dzīves komiteja	Rihards Āboliņš
Tautas kultūras un izglītības komiteja	Vilis Seleckis
Zinātnes un izglītības komiteja	Ilmārs Vītols
Vēstures un destalinizācijas komiteja	Jānis Graudonis*** Mārtiņš Virsis
Ētikas un apziņas brīvības komiteja	Andris Rubenis
Ārējo sakaru komiteja	Edvīns Inkēns
Demogrāfiskā komiteja	Elmārs Vēbers
Kultūras komiteja	Dina Kuple Dainis Stalts
Veselīga dzīves veida komiteja	Valdis Zatlers
Preses centrs	Jānis Rukšāns* Velta Čebotarenoka
Sociālās prognozēšanas centrs	Pēteris Laķis
Lektoru grupa	Vitauts Brūvelis Jānis Dinevičs
Koordinācijas komiteja	Vilis Krūmiņš

* Pagaidu priekšsēdētājs.

** 1989. gada 5. augusta Domes sēdē par politiskās komitejas priekšsēdētāju tiek apstiprināts Ivars Godmanis.

*** 17.01.89. par priekšsēdētāju ievēlē Mārtiņu Virsi.

Latvijas Tautas frontes otrā sasaukuma Dome

1. Lidija Glazkova	Ievēlēta no Alūksnes rajona
2. Ramons Ratseps	Ievēlēts no Alūksnes rajona
3. Vilis Bukšs	Ievēlēts no Balvu rajona
4. Juris Cibulis	Ievēlēts no Balvu rajona
5. Ainārs Bašķis	Ievēlēts no Bauskas rajona
6. Stepanš Drozdovs	Ievēlēts no Bauskas rajona
7. Egons Bušs	Ievēlēts no Cēsu rajona
8. Māris Lukaižis	Ievēlēts no Cēsu rajona
9. Ēriks Didrihsons	Ievēlēts no Daugavpils
10. Jānis Kokins	Ievēlēts no Daugavpils
11. Stefans Rāzna	Ievēlēts no Daugavpils rajona
12. Jānis Strods	Ievēlēts no Daugavpils rajona
13. Haralds Cābelis	Ievēlēts no Dobeles rajona
14. Uldis Dzērvītis	Ievēlēts no Dobeles rajona
15. Pēteris Smoļskis	Ievēlēts no Gulbenes rajona
16. Juris Zeibarts	Ievēlēts no Gulbenes rajona
17. Anita Ūdre**	Ievēlēts no Jēkabpils rajona
18. Jānis Lācis**	Ievēlēts no Jēkabpils rajona
19. Vladimirs Ždanoks	Ievēlēts no Jēkabpils rajona
20. Igors Movels	Ievēlēts no Jelgavas novada*
21. Sloižs Strods	Ievēlēts no Jelgavas novada*
22. Jānis Vīgants	Ievēlēts no Jelgavas novada*
23. Imants Geidāns	Ievēlēts no Jelgavas novada*
24. Velta Čebotarenoka	Ievēlēta no Jūrmalas
25. Jānis Liepiņš	Ievēlēts no Jūrmalas
26. Egils Muskars	Ievēlēts no Krāslavas rajona
27. Valdis Pauliņš	Ievēlēts no Krāslavas rajona
28. Viktors Bērziņš	Ievēlēts no Kuldīgas rajona
29. Inārs Cinis	Ievēlēts no Kuldīgas rajona

30. Arnolds Bērzs	Ievēlēts no Liepājas
31. Jānis Lagzdiņš	Ievēlēts no Liepājas
32. Indulis Ozoliņš	Ievēlēts no Liepājas rajona
33. Juris Aizezers	Ievēlēts no Liepājas rajona
34. Andris Gulbis	Ievēlēts no Limbažu rajona
35. Valters Piebalgs	Ievēlēts no Limbažu rajona
36. Marija Kārkla	Ievēlēta no Ludzas rajona
37. Jānis Rancāns	Ievēlēts no Ludzas rajona
38. Māris Grīnblats	Ievēlēts no Madonas rajona
39. Visvaldis Lācis	Ievēlēts no Madonas rajona
40. Kārlis Liepiņš	Ievēlēts no Ogres rajona
41. Līga Treznovska	Ievēlēta no Ogres rajona
42. Jāzeps Brencis	Ievēlēts no Preiļu rajona
43. Edgars Mukāns	Ievēlēts no Preiļu rajona
44. Vladimirs Kononovs	Ievēlēts no Rēzeknes novada*
45. Nikolajs Mazurenko	Ievēlēts no Rēzeknes novada*
46. Osvalds Salmanis	Ievēlēts no Rēzeknes novada*
47. Antons Seiksts	Ievēlēts no Rēzeknes novada*
48. Uldis Augstkalns	Ievēlēts no Rīgas pils. Kirova rajona (Centra rajona)
49. Andris Reiters	Ievēlēts no Rīgas pils. Kirova rajona (Centra rajona)
50. Indulis Ozols	Ievēlēts no Rīgas pils. Ļeņina rajona (Zemgales priekšpilsētas)
51. Mārtiņš Osis	Ievēlēts no Rīgas pils. Ļeņina rajona (Zemgales priekšpilsētas)
52. Odisejs Kostanda	Ievēlēts no Rīgas pils. Ļeņingradas rajona (Kurzemes priekšp.)
53. Aivars Millers	Ievēlēts no Rīgas pils. Ļeņingradas rajona (Kurzemes priekšp.)
54. Vilnis Meliņš	Ievēlēts no Rīgas pils. Maskavas rajona (Latgales priekšpilsētas)
55. Arvīds Dravnieks	Ievēlēts no Rīgas pils. Maskavas rajona (Latgales priekšpilsētas)
56. Māris Mūrnieks	Ievēlēts no Rīgas pils. Oktobra rajona (Ziemeļu rajona)
57. Aivars Saliņš	Ievēlēts no Rīgas pils. Oktobra rajona (Ziemeļu rajona)
58. Ivars Ēlerts	Ievēlēts no Rīgas pils. Proletāriešu rajona (Vidzemes priekšp.)
59. Artūrs Punovskis	Ievēlēts no Rīgas pils. Proletāriešu rajona (Vidzemes priekšp.)
60. Andris Grūtups	Ievēlēts no Rīgas rajona
61. Jānis Ruško	Ievēlēts no Rīgas rajona
62. Jānis Bērsiņš	Ievēlēts no Saldus rajona

63. Romualds Laurinovičs	Ievēlēts no Saldus rajona
64. Jānis Kampars	Ievēlēts no Stučkas (Aizkraukles) rajona
65. Ansis Martinsons	Ievēlēts no Stučkas (Aizkraukles) rajona
66. Anna Seile	Ievēlēta no Talsu rajona
67. Pēteris Simsons	Ievēlēts no Talsu rajona
68. Agris Jaunkļaviņš	Ievēlēts no Tukuma rajona
69. Vilis Seleckis	Ievēlēts no Tukuma rajona
70. Velga Graumane	Ievēlēta no Valkas rajona
71. Elmārs Nātra	Ievēlēts no Valkas rajona
72. Edmunds Krastiņš	Ievēlēts no Valmieras rajona
73. Ēriks Vēbers	Ievēlēts no Valmieras rajona
74. Oskars Junkars	Ievēlēts no Ventspils novada*
75. Ģirts Kristovskis	Ievēlēts no Ventspils novada*
76. Kārlis Laucenieks	Ievēlēts no Ventspils novada*
77. Māris Pamše	Ievēlēts no Ventspils novada*
78. Romāns Apsītis	Ievēlēts kongresā
79. Viktors Avotiņš	Ievēlēts kongresā
80. Vilnis Baltiņš	Ievēlēts kongresā
81. Eduards Berklavs	Ievēlēts kongresā
82. Žanis Bezmers	Ievēlēts kongresā
83. Ilmārs Bišers	Ievēlēts kongresā
84. Ojārs Blumbergs	Ievēlēts kongresā
85. Juris Bojārs	Ievēlēts kongresā
86. Māris Budovskis	Ievēlēts kongresā
87. Ints Cālītis	Ievēlēts kongresā
88. Einārs Cilinskis	Ievēlēts kongresā
89. Andrejs Cīrulis	Ievēlēts kongresā
90. Dainis Dandēns	Ievēlēts kongresā
91. Jānis Dinevičs	Ievēlēts kongresā
92. Juris Dobelis	Ievēlēts kongresā
93. Vladlens Dozorcevs	Ievēlēts kongresā
94. Jānis Dripe	Ievēlēts kongresā
95. Jānis Freimanis	Ievēlēts kongresā

96. Ervids Grinovskis	Ievēlēts kongresā
97. Edvīns Inkēns	Ievēlēts kongresā
98. Aigars Jirgens	Ievēlēts kongresā
99. Sandra Kalniete	Ievēlēta kongresā
100. Imants Kalniņš	Ievēlēts kongresā
101. Ojārs Kehris	Ievēlēts kongresā
102. Jānis Kinna	Ievēlēts kongresā
103. Arnolds Klotiņš	Ievēlēts kongresā
104. Andrejs Krastiņš	Ievēlēts kongresā
105. Jānis Krūmiņš	Ievēlēts kongresā
106. Vilis Krūmiņš	Ievēlēts kongresā
107. Marina Kosteņecka	Ievēlēta kongresā
108. Ita Kozakeviča	Ievēlēta kongresā
109. Pēteris Laķis	Ievēlēts kongresā
110. Valdis Liepiņš	Ievēlēts kongresā
111. Jānis Lucāns	Ievēlēts kongresā
112. Edgars Meļķisis	Ievēlēts kongresā
113. Andrejs Panteļejevs	Ievēlēts kongresā
114. Romāns Pussars	Ievēlēts kongresā
115. Juris Putriņš	Ievēlēts kongresā
116. Egils Radziņš	Ievēlēts kongresā
117. Romualds Ražuks	Ievēlēts kongresā
118. Einars Repše	Ievēlēts kongresā
119. Jānis Rukšāns	Ievēlēts kongresā
120. Džemma Skulme	Ievēlēta kongresā
121. Dainis Stalts	Ievēlēts kongresā
122. Vladimirs Stešenko	Ievēlēts kongresā
123. Jānis Škapars	Ievēlēts kongresā
124. Valdis Šteins	Ievēlēts kongresā
125. Voldemārs Šubrovskis	Ievēlēts kongresā
126. Juris Šulcs	Ievēlēts kongresā
127. Andris Teikmanis	Ievēlēts kongresā
128. Ramona Umblija	Ievēlēta kongresā

129. Ints Upmacis	Ievēlēts kongresā
130. Elita Veidemane	Ievēlēta kongresā
131. Mārtiņš Virsis	Ievēlēts kongresā
132. Mavriks Vulfsons	Ievēlēts kongresā
133. Elmārs Zelgalvis	Ievēlēts kongresā
134. Brigita Zeltkalne	Ievēlēta kongresā
135. Osvalds Zvejsalnieks	Ievēlēts kongresā

** Tika atsaukta no Domes sastāva

** Ievēlēts atsauktās A. Ūdres vietā

* Jelgavas novada nodaļa, Rēzeknes novada nodaļa un Ventspils novada nodaļa apvienoja attiecīgās republikas nozīmes pilsētas un to aptverošā rajona tautfrontiešus.

LTF otrā sasaukuma Domes valde

1989./1990. gads

LTF priekšsēdētājs Dainis Īvāns, ievēlēts LTF 2.kongresā 1989. gada 8. oktobrī.

LTF priekšsēdētāja vietnieks Ivars Godmanis, ievēlēts LTF 2. kongresā 1989. gada 8. oktobrī.

LTF Domes valde ievēlēta otrā sasaukuma 1. Domes sēdē 1989. gada 14. oktobrī.

Ints Cālītis

Andrejs Cīrulis

Dainis Dandēns

Jānis Dinevičs valdes priekšsēdētāja vietnieks

Vladlens Dozorcevs

Jānis Freimanis

Edvīns Inkēns

Sandra Kalniete valdes priekšsēdētāja vietniece

Imants Kalniņš

Ita Kozakeviča

Jānis Kinna valdes priekšsēdētāja vietnieks

Jānis Lagzdiņš

Pēteris Laķis

Stefans Rāzna

Einārs Repše

Jānis Škapars valdes priekšsēdētājs

Ints Upmacis

Andris Grūtups

Romualds Ražuks

Mavriks Vulfsons

Andrejs Krastiņš

LTF otrā sasaukuma desmitajā Domes sēdē 19.05.90. sakarā ar ievēlēšanu Latvijas Republikas Augstākajā Padomē no valdes locekļa pienākumu pildīšanas atbrīvoja J. Škaparu, J. Dineviču, J. Freimani, A. Grūtupu, I. Kalniņu, I. Kozakeviču, A. Krastiņu, P. Laķi, E. Repši, S. Rāznu.

Uz personīga iesnieguma pamata atbrīvoja S.Kalnieti.

LTF revīzijas komisija

1988. g. 8. oktobris–1990. g. oktobris

1. Ināra Bedānova
2. Viesturs Bariniņš
3. Juris Celmiņš
4. Jānis Danoss
5. Silvija Demme
6. Antons Grebežs
7. Artūrs Kodoliņš
8. Mārtiņš Grigulis
9. Jānis Kalnačs
10. Mudīte Kalniņa
11. Karmena Magnus
12. Ruta Marjaša
13. Elmārs Vēbers
14. Guntis Vilcāns
15. Ilmārs Vītols

LTF komiteju priekšsēdētāji

1989./1990.gads

Politiskā komiteja	Ivars Godmanis
Starptacionālo attiecību komiteja	Ita Kozakeviča
Demilitarizācijas komiteja	Einars Repše
Tautsaimniecības komiteja	Inesis Feiferis
Rūpniecības komiteja	Aivars Millers
Lauku dzīves komiteja	Jānis Kinna
Zinātnes un izglītības komiteja	Pēteris Laķis
Ārlietu komiteja	Jānis Freimanis*
Kultūras komiteja	Imants Kalniņš
Sociālās politikas komiteja	Vadlens Dozorcevs
Komiteja sakariem ar demokrātiskām PSRS kustībām un organizācijām	Ints Cālītis
Ekoloģijas komiteja	
Lektoru grupa	Vitauts Brūvelis
Informācijas centrs	Sarmīte Ēlerte
Juridiskais birojs	Ints Upmacis

*1989. gada 30. novembra Domes sēdē par ārlietu komitejas priekšsēdētāju apstiprina J. Freimani. J. Jurkāns darbojas kā līdzpriekšsēdētājs.

** Ekoloģijas komiteja darbojās bez priekšsēdētāja un tās praktisko darbu vadīja referents J. Bruņenieks.

Latvijas Tautas frontes nodaļu apvienību un nodaļu aktīvs

Sastādījušas Dz. Pededze un D. Blagoveščenska

LTF struktūra

(1988. gada rudens–1990. gada pavasaris)

Jēdziens «tautfrontietis» juridiski un praktiski tika lietots divās nozīmēs. Plašākā nozīmē ar to saprotamas abas LTF statūtos minētās kategorijas – LTF dalībnieki un LTF atbalstītāji. Šaurākā nozīmē – tikai LTF dalībnieki. Saskaņā ar Statūtiem par LTF dalībnieku persona varēja kļūt, «ja tā atzīst LTF programmu, apņemas ievērot Statūtos un ar savu darbību veicina

LTF mērķu sasniegšanu». Dalībnieku uzskaitē balstījās uz minimālajiem Statūtos noteiktajiem dalībnieka pienākumiem, kas paredzēja, ka «dalībnieks aizpilda tipveida dalībnieku uzskaites lapu un reizi ceturksnī maksā dalībnieka naudu ne mazāk par 1 rubli». Šeit jāpiezīmē, ka LTF statūtos konsekventi lietojusi jēdzienu «LTF dalībnieks» un izvairījusies no jēdziena «biedrs», kas tolaik asociējās ar PSKP un tās ideāliem. Tomēr gan sarunvalodā, gan vietumis presē tika plaši lietots jēdziens «LTF biedrs» attiecībā uz LTF dalībniekiem.

Saskaņā ar Statūtiem par LTF atbalstītājiem uzskatāmas «personas, kas atzīst LTF mērķus un uzdevumus, bet dažādu iemeslu dēļ nevar kļūt par LTF dalībniekiem». Statūti paredzēja, ka atbalstītāji var sadarboties ar LTF struktūrvienībām, kā arī veidot savas atbalsta grupas», taču neparedzēja pienākumu atbalstītājam jebkādā veidā reģistrēties, pieteikties vai veikt kādas citas darbības, kas padarītu iespējamu šo personu uzskaiti.

Tādējādi precīzi pateikt, cik bija tautfrontiešu (plašā nozīmē), nav iespējams. Tomēr par LTF atbalstītājiem varētu uzskatīt visus, kas ar saviem parakstiem atbalstīja LTF Domes izteikto negatīvo attieksmi pret PSRS Konstitūcijas labojumiem 1988. gada rudenī, kā arī visus vēlētājus, kas balsoja par LTF atbalstītājiem PSRS tautas deputātu, pašvaldību deputātu un Augstākās padomes deputātu kandidātiem (tātad vairāk nekā miljons cilvēku).

Daudz maz precīzi iespējams noteikt LTF dalībnieku skaitu. Laikā no dibināšanas kongresa līdz 1989. gada pavasarim tas svārstījies no 120 000 līdz 230 000 personu.

LTF koordinācijas centrs attiecībā uz dalībnieku uzskaiti centās izvairīties no pārlietu stingrām prasībām. Centralizēti nekad nav ticis uzskaitīts katrs dalībnieks individuāli. Pirms LTF dibināšanas kongresa tika iesniegti atbalsta grupu saraksti ar dalībniekiem, taču aptveroši saraksti tika izveidoti vienīgi par grupām un to vadītājiem, kā arī delegātiem.

Pēc 1. (dibināšanas) kongresa līdz ar nodaļu veidošanos dalībnieku uzskaitē decentralizējās. «Jaunu grupu formēšanas un jaunu dalībnieku uzņemšanas un reģistrācijas kārtība» noteica, ka «jaunizveidotās grupas reģistrējas, bet pirms LTF dibināšanas kongresa izveidotās pārreģistrējas LTF valdē», «vietās, kur izveidotas LTF nodaļas, LTF valde nodod jaunizveidoto grupu reģistrācijas tiesības nodaļām».

Dalībniekus uzskaitīja grupās un nodaļās. Grupas – nodaļās un koordinācijas centrā. Tādējādi neeksistēja un neeksistēja vienots, centralizēts LTF dalībnieku saraksts. Nodaļas ziņas par dalībniekiem apkopēja atšķirīgi. Dažviet datorā tika ievadītas visas uzskaites lapā sniegtās ziņas par katru dalībnieku, dažviet kopīgus sarakstus veidoja tikai pa grupām. Tā kā ne visu nodaļu dokumentācija ir saglabājusies, ne vienmēr ir iespējams dokumentāli apliecināt, ka persona ir bijusi LTF dalībnieks, un noteikti nav iespējams apliecināt, ka kāda persona nav bijusi LTF dalībnieks. Ziņas par LTF dalībnieku daudzumu visai neprecīzas bija pirmajā pusgadā pēc dibināšanas kongresa, jo atbalsta grupām un to dalībniekiem vajadzēja pārreģistrēties par LTF grupām un dalībniekiem.

Dati pirms LTF 2. kongresa ir visprecīzākie dati par dalībnieku skaitu, kādi bijuši LTF pastāvēšanas pirmajā otrsotajā gadā. Koordinācijas centrs ziņoja*, ka 1989. gada 27. septembrī LTF bija 207 139 dalībnieki, tātad pirmajā gadā tautfrontiešu kopskaits pieauga 1,7 reizes. Turklāt 54,6% no teritoriālo nodaļu dalībniekiem bija ārpus Rīgas un Rīgas rajona (1.

kongresā Rīga un Rīgas rajons veidoja 70% no tautfrontiešu kopskaita). Diemžēl dalībnieku skaits bija ļoti neliels Latgalē (9934 jeb 4,8% LTF kopskaita).

LTF nodaļas statusa iegūšanai LTF Statūti noteica visai minimālus kritērijus, proti, «grupas, kur dalībnieki strādā vienā darba vietā, dzīvo vienā apvidū vai kurām ir kādas citas kopīgas saites, apvienojas nodaļās, un tajās ir jābūt ne mazāk par 200 dalībniekiem». Nodaļu veidošanās procesā LTF valde maksimāli respektēja brīvprātības principu, tāpēc LTF struktūra bija ārkārtīgi daudzveidīga un neviendabīga. Nodaļu veidošanās un attīstība bija ilgstošs process. Katra nodaļa nenoliedzami ir unikāla LTF vēstures daļiņa. Un katras nodaļas vēsture varētu būt atsevišķa interesanta pētījuma objekts.

Visas LTF nodaļas Latvijā nosacīti tika iedalītas «teritoriālās» un «eksteritoriālās» nodaļās (sk. shēmu). Teritoriālās bija rajonu, pilsētu, pilsētas rajonu, novadu, atsevišķu uzņēmumu vai iestāžu nodaļas. Par eksteritoriālām tika uzskatītas nodaļas, kurās tautfrontieši apvienojās pēc interešu, profesiju u. c. pāri teritoriālam dalījumam esošu interešu kopības. Teritoriālās nodaļas ārpus Rīgas veidojās bez LTF valdes iniciatīvas. Pēc nodaļu daudzuma un struktūras ārpus Rīgas varētu izdalīt šādus tipus:

pirmkārt, viena kopīga nodaļa republikas pilsētā un to aptverošajā rajonā (Jelgavas novada nodaļa, Rēzeknes nodaļa, Ventspils novada nodaļa);

otrkārt, nodaļas, kas aptvēra tikai grupas visā rajona vai republikas pilsētas teritorijā (Alūksnes nod., Cēsu rajona nod., Saldus rajona nod. u. c.);

treškārt, attiecīgo teritoriju aptveroša nodaļa ar nodaļu tās sastāvā (Valmieras rajona nodaļa ar VSSR nodaļu tās sastāvā, Jūrmalas nodaļa ar ZK «Uzvara» nodaļu tās sastāvā u. c.);

ceturtkārt, vairākas patstāvīgas nodaļas attiecīgajā teritorijā (Valkas, Strenču un Smiltenes nodaļa Valkas rajonā, Dobeles un Auces nodaļa Dobeles rajonā, 11 nodaļas Talsu rajonā u.c.);

piektkārt, Rīga un Rīgas rajons, kur veidojās daudzas patstāvīgas nodaļas un vēl daudzas atsevišķas grupas.

Rīgas rajona LTF struktūras īpatnības nenoliedzami galvenokārt noteica ģeogrāfija, jo šis rajons kā «baranka» ar caurumu centrā, turklāt vēl Daugava pa vidu, dabiski, tiecās meklēt saites ar Rīgu, nevis kādu citu centru. Kopumā šeit izveidojās 18 nodaļas, un nodaļu apvienības organizēšana prasīja daudz pūļu.

Arī citos rajonos daudzu nodaļu rašanās bieži tika izskaidrota ar ģeogrāfiskiem un vēsturiskiem apstākļiem. LTF valdes loceklis ģeogrāfs V. Šteins aizstāvēja šādu struktūru, atgādinot, ka LPSR rajoni veidoti mākslīgi, nereti ignorējot teritorijas piederību vairākiem novadiem vai apvienojot vienā rajonā vairākus vienlīdz nozīmīgus vēsturiskos centrus. Šī teorija lieliski pamato 6 nodaļas bijušajā Stučkas rajonā vai 3 nodaļas Valkas rajonā. Tomēr Talsu rajona 11 nodaļu fenomenu bez subjektīvu faktoru palīdzības izskaidrot nav iespējams.

Rīgā LTF struktūras veidošanās process nedaudz atšķīrās. Nodaļas veidojās lielajos uzņēmumos un iestādēs (LVU, RPI, VEF, RRR, «Alfa» u. c., kur dalībnieku skaits pārsniedza 200, taču tālāka organizatoriskās struktūras attīstība «no apakšas» nesekoja. LTF koordinācijas centrs bija spiests veikt organizatoriskus pasākumus «no augšas», radot priekšnoteikumus Rīgas rajonu LTF nodaļu dibināšanai. Praktiski tas izpaudās tādējādi, ka uz sapulci tika aicināti attiecīgā rajona grupu pārstāvji. Sapulci vadīja kāds no LTF valdes locekļiem. Tika ievēlēta orgkomiteja, kas sagatavoja attiecīgās nodaļas dibināšanas konferenci. Rezultātā izveidojās šādas Rīgas pilsētas rajonu nodaļas:

Kirova rajonā (Centra rajons) – Iekšrīgas nodaļa;

Proletāriešu rajonā (Vidzemes priekšpilsēta)– Vidzemes priekšpilsētas nodaļa;

Maskavas rajonā (Latgales priekšpilsēta) – Latgales priekšpilsētas nodaļa;

Oktobra rajonā (Ziemeļu rajons) – nodaļa «Ziemeļblāzma»;

Ļeņingradas rajonā (Kurzemes rajons) – Ļeņingradas rajona nodaļa;

Ļeņina rajonā (Zemgales priekšpilsēta) – nodaļa «Arkādija».

Kā īpaša teritoriāla struktūra atzīmējama Latgales nodaļu apvienība jeb Latgales koordinācijas centrs, kas tika izveidots 1989. gada vasaras sākumā Rēzeknē. Tā mērķis bija apvienot nelielos LTF dalībnieku spēkus Latgales Atmodai, sekmēt Latgales novada kultūras atdzimšanu un izstrādāt LTF stratēģijas un taktikas īpatnības šajā reģionā. Latgales nodaļu apvienības izveidošana radīja priekšnoteikumus informatīvā biļetena «Mōras zeme» izdošanai. Latgales koordinācuhas

centrs aptvēra Rēzeknes, Daugavpils, Balvu rajona, Ludzas rajona, Krāslavas rajona, Preiļu, Līvānu, Bebernes, Ilūkstes, Līksnas, Subates un Višķu nodaļas.

Regulāras novadu LTF tikšanās tika organizētas arī Vidzemē un Kurzemē, taču oficiālas nodaļu apvienības dibināt šajos novados nebija nepieciešamības. Latgales, Vidzemes un Kurzemes novadu LTF saieti bija būtisks posms ne vien attiecīgo novadu, bet arī visas LTF stratēģijas un taktikas izstrādāšanā. Spilgti piemēri tam atrodami arī šīs grāmatas lappusēs.

Nodaļas un nodaļu apvienības bija ļoti dažādas gan pēc lieluma, gan pēc organizatoriskās uzbūves. Mazākajās nodaļās dalībnieku skaits tik tikko pārsniedza statūtos paredzēto 200 tautfrontiešu minimumu, lielākajā – Rīgas pilsētas Kirova rajona jeb Iekšrīgas nodaļā – bija vairāk nekā 22 000 dalībnieku.

Nodaļu iekšējās struktūras veidojās ļoti atšķirīgas. Statūti noteica vienīgi to, ka nodaļas augstākais lēmējorgāns ir nodaļas konference. Konference pieņēma nodaļu statūtus, pēc sava ieskata nosakot nodaļas lēmēj institūciju un izpildinstitūciju veidošanas mehānismu un pilnvaru apjomu (dome un valde, tikai dome vai tikai valde utt.). Nodaļas pārstāvju funkcijas daudzās nodaļās veica viens konferencē vēlēts priekšsēdētājs vai trīs līdzpriekšsēdētāji, taču bija arī nodaļas, kuras pārstāvēja pastāvīgi vai «rotējoši» valdes priekšsēdētāji.

Dati pārskatā par nodaļu aktīvu apkopoti galvenokārt pēc ziņām, kas saglabājušās tā laika piezīmēs, tāpēc nepretendē uz izsmeļošu visu to personu uzskaitījumu, kas darbojās attiecīgajā teritorijā. Dokumenti, uz kuru pamata saraksts veidots, tolaik kalpoja sakaru nodrošināšanai starp koordinācijas centru un nodaļām. Ne vienmēr personas, kuras veica šīs funkcijas nodaļā, piemēram, viens no vairākiem līdzpriekšsēdētājiem vai valdes locekļiem, būtu adekvāti izceļams attiecīgās nodaļas darbībā kopumā. Diemžēl visi datu apkopojumi, kas tolaik tika veikti, notika steigā un vienīgi ar praktisku mērķi – nodrošināt pēc iespējas racionālāku informācijas nodošanu. Tādējādi vispusīga un precīza datu arhivēšana par nodaļu tautfrontiešiem centrā izpalika.

Turpmākajā sarakstā dati apkopoti par laika posmu līdz Ausgtākās padomes vēlēšanām. Šai laikā ne vien pārvēlēts nodaļu aktīvs (dažviet pat vairākkārt), bet dažkārt mainījusies arī nodaļas institūciju struktūra. Tāpēc līdztekus norādīti vairāki pārstāvji un vairāku sasaukumu valžu locekļi. Atsevišķos gadījumos kā «pārstāvji» var būt atzīmētas arī personas, kuru amatu nodaļā sauca citādi (priekšsēdētājs, valdes priekšsēdētājs u. c.), jo koordinācijas centra sarakstos kā pārstāvi mēdza atzīmēt ikvienu personu, kas tiesīga uzstāties nodaļas vārdā.

Tādējādi šie dati par nodaļu aktīvu varētu būt tikai pamats turpmākiem pētījumiem.

Nodaļu struktūra pārsvarā atbilst situācijai pirms LTF 2. kongresa.

Dz. Pededze

* Aptverošākā publikācija par tautfrontiešu daudzumu un sastāvu: Dzintra Pededze. Cik bagāti esam?// Atmoda. 1989. g. 7. oktobrī

LTF nodaļas ārpus Rīgas

Sastādījusi Dzintra Pededze

Alūksnes rajons

Alūksnes rajona nodaļa

Pārstāve Lidija Glazkova. Valdē: Ilgvars Semanis, Ramons Ratseps, Bruno Lizums, Jānis Ceļmillers, Dzintra Račevska, Armands Musts, Valda Freimane, Imants Melnūdris u. c.

Balvu rajons

Balvu rajona nodaļa

Pārstāvji: Imants Koliņš, Juris Cibulis, Kazimirs Šļakota. Koordinatore Baiba Voika.

Bauskas rajons

Bauskas rajona nodaļu apvienība

Valdes priekšsēdētājs Dainis Vanags.

Bauskas rajona nodaļa. Nod. līdzpriekšsēdētāji: Dainis Vanags, Ainārs Bašķis, Ilgars Krauze.

Iecavas nodaļa. Pārstāvis Uldis Godainis. Valdes locekļi: Stepans Drozdovs, Mudīte Kalniņa u. c.

AF «Uzvara» nodaļa. Pārstāvis Gatis Rūtiņš.

Cēsu rajons

Cēsu rajona nodaļa

Pārstāvji: Māris Lukaižis (†), Guntis Liepiņš.

Valdē: Normunds Broks, Egons Bušs, Indulis Cīrulis, Jānis Endeles, Andris Kavacis (†), Jānis Kinna, Jānis Līpaciņš, A.

Lielpēteris, Māris Lukaižis (†), Ēriks Ozoliņš, Ivars Prauliņš, Druvis Skulte, Valdis Šatrovskis-Atāls, Imants Timermanis.

Izpildgrupas vadītājs Ivars Prauliņš.

Daugavpils un Daugavpils rajons

Sākotnēji darbojās viena nodaļa Daugavpilī un rajonā, kuras valdē bija Ēriks Didrihsons, Ivars Obolinskis, Ivans Galuzo,

Jānis Žugovs, Bruno Jansons, Andris Buks, Jānis Strods, Andris Aglonietis, Albertīne Butāne, Alberts Krankalns, Aivars

Staris, Artūrs Priedītis, Alfrēds Polis, Stefans Rāzna.

1989. gada laikā izveidojās šāda struktūra:

Daugavpils nodaļa

Pārstāvis Ēriks Didrihsons.

Daugavpils rajona nodaļu apvienība

Nodaļu apvienības valdes priekšsēdētājs Jānis Meikšāns. Koordinators Guntis Lukjanskis.

Bebrenes nodaļa. Pārstāvis Andrejs Saušs. Valdē: Stefans Rāzna, Alfrēds Polis u. c.

Ilūkstes nodaļa. Pārstāvis Jānis Meikšāns.

Līksnas nodaļa. Pārstāvis Jānis Samušs.

Subates nodaļa. Pārstāvis Jānis Barons. Pārst. vietnieks Ēvalds Cimoška.

Višķu nodaļa. Pārstāvis Jānis Strods.

Dobeles rajons

Dobeles rajona nodaļu apvienība

Dobeles nodaļa. Pārstāvis Uldis Dzērvītis. Valdē: Arvīds Kriekšis, Elza Bokuma, Mintauts Bokums u. c.

Auces nodaļa. Pārstāvis Haralds Cābelis (†).

Gulbenes rajons

Gulbenes rajona nodaļa

Pārstāvji: Pēteris Smoļskis, Juris Zeibarts. Domes valdē arī: Hermanis Breikšs (†), Saulcerīte Indričeva, Valdis Liepiņš u.

c.

Jēkabpils rajons

Jēkabpils rajona nodaļu apvienība

Jākpils rajona nodaļa. Pārstāvji: Andris Grīnbergs, Leonards Augusts.

Jēkabpils MRS nodaļa. Pārstāvji: Tekla Dūce, Gunārs Avotiņš. Pārst. vietniece Anita Ūdre.

Viesītes nodaļa. Pārstāvis Andris Baldunčiks.

Krustpils nodaļa. Pārstāvis J. Laivinieks.

Jelgava un Jelgavas rajons

Valdes priekšsēdētājs Imants Geidāns. Valdē: Andris Tomašūns, Jānis Auziņš, Mārcis Jankevics, Jānis Bunkšs, Aloizs

Strods u. c.

LLA nodaļa. Pārstāvis Gunārs Peinbergs.

Jūrmala

Jūrmalas nodaļa

Valdes priekšsēdētājs Jānis Liepiņš. Valdē: Aigars Tampe, Līga Libarte, Valdis Bērziņš, Māra Miķelsone, Juris Svaža, Ainars Ciriķis, Irēna Ziņķe, Indra Kalvāne, Guntars Rumpēters, Juris Vasiļevskis u. c.

ZK «Uzvara» nodaļa. Valdes līdzpriekšsēdētāji: Valda Devjatņikova, Guntars Rumpēteris, Elmārs Veilands.

Krāslavas rajons

Krāslavas rajona nodaļa

Pārstāvis Ilmārs Leitāns. Valdē: Biruta Leitāne, Ludmila Šavikina, Staņislavs Grejevs u. c.

Kuldīgas rajons

Kuldīgas rajona nodaļa

Pārstāvji: Juris Andersons, Viktors Bērziņš.

Koordinatori Inta Burnēvica. Valdē: Uldis Ante, Edgars Arājs, Nikolajs Auziņš, Guntis Eglītis, Aina Garda, Juris Jankovskis, Anita Kovaļenko, Dace Kuršinska, Oļģerts Silavs, Uldis Vanags, Aldis Zalgauckis u. c.

Liepāja

Liepājas nodaļa

Valdes priekšsēdētāji: Teodors Eniņš, Rihards Rubīns, Jānis Kuplais. Valdē arī: Silvija Dreimane, Astrīda Stūre, Aivars Vindavs, Jānis Lagzdiņš, Edgars Lāms, Aldis Fromanis, Antons Anspaks, Ināra Kāne, Eduards Jasinskis, Arnolds Bērzs, Normunds Kārklis. Koordinācijas centra vad. Sandra Šeniņa.

Nodaļa «Celtnieks». Pārstāvji: Rita Kupše, Pauls Gailītis.

Liepājas rajons

Liepājas rajona nodaļa

Līdzpriekšsēdētāji : Indulis Ozoliņš, Aigars Štāls, Juris Aizezers.

Aizputes nodaļa

Pārstāvis Jānis Gavers.

Limbažu rajons

Limbažu rajona nodaļa

Līdzpriekšsēdētāji: Ingus Kalns, Valters Piebalgs, Imants Šteinbergs, Jāzeps Višķers.

Valdē: Ilgvars Āboltiņš, Juris Balodis, Edgars Grīns, Ričards Kalva, Aldis Lācis, Ieva Leimane, Jānis Rode, Edvīns Rumba, Jānis Saktiņš, Māra Skride, Jānis Ulmis, Jānis Veinbergs, Melita Vibe, Juris Žūriņš.

Salacas novada nodaļa

Līdzpriekšsēdētāji: Jānis Ronis, Jānis Užāns, Laimonis Martinsons, Andris Gulbis.

Ludzas rajons

Ludzas rajona nodaļa

Pārstāvji: Vitolds Massals, Velta Matisāne, Juris Dombrovskis, Vilnis Gaveika.

Koordinācijas centra vadītājs Rihards Kārklis.

Madonas rajons

Madonas rajona nodaļa

Pārstāvji: Žanis Bezmers, Māris Grīnblats, Normunds Broks.

Koordinatori Velta Matisāne.

Ērgļu nodaļa

Pārstāvis Juris Šaudiņš.

Ogres rajons

Ogres rajona nodaļa

Pārstāvis Ēriks Zaķis, pārst. vietnieks Juris Kokins.

Ikšķiles un Tīnūžu nodaļa. Pārstāvis Pēteris Romanovskis. Valdē Ilze Cielava u. c.

OVTRA nodaļa. Pārstāvis Kārlis Liepiņš. Pārst. vietnieki Imants Laubenbahs, K. Kripēna.

Jumpravas nodaļa. Līdzpriekšsēdētāji: Reinis Saulītis, Guntis Nesaule, Viesturs Lasmanis.

Lielvārdes nodaļa. Pārstāvis Guntis Grīgors.

Ķeguma nodaļa. Pārstāvis Visvaldis Kurmis.

Preiļu rajons

Preiļu rajona nodaļu apvienība

Preiļu nodaļa. Līdzpriekšsēdētāji: Arkādijs Višņevskis, Ilgvars Muzikants, Andris Puzo.

Līvānu nodaļa. Pārstāvji: Uldis Siliņš, Arnolds Jeļisejevs.

Rīgas rajons

Rīgas rajona nodaļu apvienība

Siguldas nodaļa. Pārstāvis Voldemārs Šubrovskis.

Ķekavas nodaļa. Pārstāvis Andris Auziņš.

Salaspils nodaļa. Pārstāvis Arveds Hermanovičs.

Olaines nodaļa. Pārstāvis Viesturs Baroniņš.

AF «Mārupe» (iesākumā «Padomju Latvija») nodaļa. Pārstāvis Mārtiņš Bojārs.

Salas pagasta nodaļa. Pārstāvis Dainis Celms.

Podnieku nodaļa. Pārstāvis Edvīns Līcītis.

Baldones nodaļa. Pārstāvji: Sandra Goldberga, Andris Ceļmalnieks, Ojārs Andersons.

Carnikavas nodaļa. Pārstāvji: Aldis Eglājs, Ēriks Bažbauers.

Mālpils nodaļa. Pārstāvis Gunārs Deksnis.

Republikāniskās apvienotās tuberkulozes slimnīcas un Sanatorijas meža skolas nodaļa. Pārstāvis Pēteris Klīdzējs.

Rīgas CBR nodaļa. Pārstāvis Dainis Ozoliņš.

Ropažu nodaļa. Pārstāvis Andris Jaunzems.

Saulkrastu nodaļa. Pārstāvji: Ilze Pētersone, Aivars Skopiņš.

Stopiņu ciema nodaļa. Pārstāvis Pēteris Zviedris.

ZPS «Krimulda» nodaļa. Pārstāvis Visvaldis Pilvers.

ZRA «Silava» nodaļa. Pārstāvis Imants Krastiņš.

Rēzekne un Rēzeknes rajons

Rēzeknes nodaļa

Līdzpriekšsēdētāji : Vladimirs Kononovs, Osvalds Zvejsalnieks, Nikolajs Mazurenko, Antons Seiksts, Osvalds Salmans.

Saldus rajons

Saldus rajona nodaļa

Pārstāvis Jānis Bērziņš. Valdē: Igors Kreišmanis, Romualds Laurinovičs, Imants Raļļa u. c.

Stučkas (Aizkraukles) rajons

Stučkas rajona nodaļu apvienība

Aizkraukles (sākumā Stučkas pilsētas) nodaļa. Pārstāvji: Guntis Libeks, Arvīds Ozols. Valdē: Aleksandrs Bergmanis, Pēteris Briedis, Jānis Duberis, Jānis Krampis, Rūdolfs Zesers u. c.

Skrīveru nodaļa. Pārstāvis Ansis Martinsons.

Pļaviņu nodaļa. Pārstāvis Māris Siliņš.

Jaunjelgavas nodaļa. Koordinācijas centra vad. Inta Kļaviņa.

Neretas nodaļa. Pārstāvis Jānis Baļinskis. Koordinācijas centra vad. Lija Laizāne.

Kokneses nodaļa. Pārstāvis Pēteris Stuburs.

Talsu rajons

Talsu rajona nodaļu apvienība

Koordinatori Marta Matule.

Talsu nodaļa. Pārstāvji: Mārtiņš Valters, Pēteris Simsons.

Dundagas nodaļa. Pārstāvji: Uģis Kaugurs, Anna Seile.

Kolkas nodaļa. Pārstāvis Jānis Varlavāns.

Mērsraga nodaļa. Pārstāvis Guntars Galviņš.

Rojas nodaļa. Pārstāvis Zigurds Zajančovskis.

Sabiles novada nodaļa. Līdzpriekšsēdētāji: Andris Ozols, Andris Dzērve, Ruta Akmeņlauka.

Stendes nodaļa. Pārstāvis Gunārs Krišjānis.

Stendes SIS nodaļa. Pārstāvis Kārlis Apsītis-Ozoliņš.

Valdemārpils nodaļa. Pārstāvis Harijs Vītols. Valdē Ivans Cuprunis u. c.

Virbu nodaļa. Pārstāvis Jānis Ābele.

Tukuma rajons

Tukuma rajona nodaļa

Pārstāvis Agris Jaunkļaviņš.

Engures nodaļa. Pārstāve Vija Freimane.

Lapmežciema nodaļa. Pārstāvji: Egons Reķis, Voldemārs Čeže.

Valkas rajons

Valkas rajona nodaļu apvienība

Smiltenes nodaļa. Līdzpriekšsēdētāji: Juris Zušmanis, Elmārs Nātra.

Strenču nodaļa. Pārstāve Velga Graumane.

Valkas nodaļa. Pārstāvis Vents Krauklis.

Valmieras rajons

Valmieras rajona nodaļa

Līdzpriekšsēdētāji: Artūrs Narbutis, Ēriks Vēbers (†), Dzintars Vītols, Ivars Briedis, Harijs Vītols. Valdē: Jānis Alps, Andris Bērziņš, Guntis Cēsnieks, Januss Johansons, Andrejs Kārklis, Edmunds Krastiņš, Antra Lāce, Jānis Naglis, Grieta Ore, Dzintars Rācenis, Jānis Vasks, Ādolfs Varlavāns, Kārlis Viksna u. c.

VŠSR nodaļa. Pārstāvis Guntis Strazdiņš.

Ventspils un Ventspils rajons

Ventspils novada nodaļa

Pārstāvji: Alvis Didrihsons, Ģirts Kristovskis.

Ugāles nodaļa. Valdes priekšsēdētājs A. Vāvere.

LTF nodaļas Rīgā

Kirova rajons (Centra rajons)

Kirova rajona (vēlāk – Iekšrīgas) nodaļu apvienība

Nodaļas dibināšanas konferences orgkomitejā: Arvīds Kalme, Edvīns Vecumnieks, Aivars Garda, Ingūna Cepīte, Larisa Avotiņa, Jānis Druva, Oļģerts Krauklis, Liesma Brahmane, Vilhelms Delves, Aivars Berķis, Andris Jansons, Andrejs Lepse, Māris Krūmiņš, Ulvis Ābiķis, Aija Jozēna, Ādolfs Beļickis, Ojārs Kannenieks u. c.

Koordinācijas centrs sākotnēji 52. pasta nodaļā (Janīna Čivčiša), vēlāk Ģertrūdes ielā 19/21-1.

Pēc nodaļas izveidošanas līdzpriekšsēdētāji: Jānis Bazēvičs, Marika Vitiņa, Bruno Zīle. Valdē arī Oskars Bauers, Ā. Arbidāns, Aivars Garda u. c. Vēlāk nod. pārst. Andris Reiters, pārst. vietnieki Alberts Prikulis, Andris Brambergs.

Iekšrīgas nodaļu apvienībā ietilpa: LVU nod., vairākas RPI nod., (Vilnis Eglājs*, Rolands Rikards, Juris Bērziņš), «Komunālprojekta» nod. (Edvīns Vecumnieks, Jānis Klētnieks), «Meliorprojekta» nod. (Vilhelms Delves), RCUV nod. (Aivars Garda), nod. «Jauniela» (Jānis Blažēvics), TV un radio komitejas nod. (Aivars Berķis), 5. PTV nod. (Mediņš), Centrālās grāmatu bāzes nod. (Lapiņš), Filharmonijas nod. (Vītolīņš), Tipogrāfijas «Cīņa» nod. (Druva), Mākslas fonda nod. (Kaulis), Rīgas ūdens un kanalizācijas pārvaldes nod. (Cepurītis), kombināta «Sarma» nod. u. c.

Proletāriešu rajons (Vidzemes priekšpilsēta)

Vidzemes priekšpilsētas nodaļa

Koordinācijas centrs sākotnēji Rīgas 49. vidusskolā, vēlāk Brīvības ielā 206 (koordinators Dz. Rasnačs).

Nodaļas dibināšanas konferences orgkomitejā Māris Budovskis, Artūrs Punovskis, Manfreds Neperts, Arnis Kundziņš u. c.

Valdē: Māris Budovskis, Andrejs Krastiņš, Karmena Magnusa, Ivars Ēlerts, Artūrs Punovskis, Edgars Elksnis, Aivars Līnis, Andrejs Ručs u. c.

Vidzemes priekšpilsētas nodaļā ietilpa: VEF nodaļa (Dainis Dandēns), Rīgas vagonu rūpnīcas nodaļa (Vents Pāns), Rūpnīcas «Alfa» nodaļa, 7. slimnīcas nodaļa, 1. slimnīcas nodaļa, Aptieku darbinieku nod., nod. «Jugla» (Dzintars Zibiņš), Mežciema nod. u. c.

Maskavas rajons (Latgales priekšpilsēta)

Latgales priekšpilsētas nodaļa

Koordinācijas centrs Vides aizsardzības nod. Ludzas ielā 66 (koordinatore Lija Radionova).

Pārstāvis Andris Baumanis.

Ietilpa RASRA nod. u. c.

Oktobra rajons (Ziemeļu rajons)

Nodaļa «Ziemeļblāzma»

Nodaļas dibināšanas konferences orgkomitejā: Māris Mūrnieks, Ilgvars Roģis, Alfrēds Geidāns, Andris Liepiņš, Andris Šverins, Māra Rozenblate, Aivars Saliņš, Ivars Staģītis, Aija Bērziņa, Viesturs Vītolīņš, Jānis Rozītis, Jūlijs Bebrīšs, Uldis Gundars, Maija Lasmane u. c.

Nod. pārstāvis Aivars Saliņš. Pārst. vietnieki: Aldans Milzarājs, Dzintra Gaile.

Koordinācijas centrs Pārtikas tehnikumā Hanzas ielā 22 (Dzintra Gaile, Ilze Vaišļa) un Alunāna ielā 7.

Ietilpa «Komutatora» nod., Mežaparka nod. (Ilgvars Pūkainis), «Auda» nod. (Jānis Graudiņš) u. c.

Ļeņingradas rajons (Kurzemes rajons)

Ļeņingradas rajona nodaļa

Koordinācijas centrs E. Dārziņa mūzikas vidusskolā (Leimane).

Nod. pārstāvis Aivars Millers. Pārst. vietnieks Andris Šķesteris.

Ietilpa RRR nod., RMI nod., 1. pedagoģiskās skolas nod., Bolderājas nod., KN «Rītausma» nod., Medicīnas darbinieku nod., Nedzirdīgo bērnu mācību un ražošanas kombināta nod., nod. «Preses nams» u. c.

Ļeņina rajons (Zemgales priekšpilsēta)

Nodaļa «Arkādija»

Sākotnēji koordinācijas centrs (vadītājs Juris Dauvarts) kooperatīvā «Viesmīlis» L. Laicena ielā 58, vēlāk P. Stradiņa slimnīcā.

Nod. pārstāvis Indulis Ozols. Pārst. vietniece Aija Rozenfelde.

Rīgas eksteritoriālās nodaļas

Rīgas mazo grupu nod. (Zvaunis), TTP nod., RTPRA** (Manfreds Neperts).

Eksteritoriālās nodaļas Latvijā

LNKBA (Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācija). Priekšsēdētāja Ita Kozakeviča.

ZA (Zinātņu akadēmijas) nodaļa. Pārstāvis Jānis Trakšs.

Sakaru darbinieku nodaļa. Pārstāvis Māris Cēsnieks.

Latviešu strēlnieku apvienība. Pārstāvji Vilis Krūmiņš, Jānis Bašķers.

Latvenergo nodaļa. Pārstāvis Arnis Auziņš.

Dzelzceļnieku nodaļa. Pārstāvis Linards Kaptāns.

Esperanto nodaļa. Pārstāvis Tālis Bērcis.

Nedzirdīgo apvienība. Pārstāvis Varis Strazdiņš.

Studentu apvienība. Valdē: Iveta Buiķe, Jānis Blūms, Juris Krastiņš, Alvils Viksna.

Radikālā apvienība.

RA Republikāniskā nod. Pārstāvis Māris Pļavnieks.

RA Pārdaugavas nod. Pārstāvis Jānis Straume.

RA Purvciema nod. Pārstāve Vizma Dzelme.

RA RRR nodaļa. Pārstāvis Viesturs Rozentāls.

RA Viestura nodaļa. Pārstāvis Edvīns Ābulis.

RA Rīgas centra nodaļa. Pārstāvis Zigurds Kalnroze.

* Iekavās norādītas personas, kas koordinācijas centra sarakstos ierakstītas kā pārstāvji.

** Sarakstos atrodamas dažādas ziņas par to, vai RTPRA («Taksometru parks») nodaļa ietilpa Vidzemes priekšpilsētas nodaļā vai bija eksteritoriāla Rīgas nodaļa.

Latvijas Tautas frontes sekretariāta un informatīvā biļetena «Atmoda» darbinieki līdz 1990. gada 4. maijam

Sastādījušas G. Zalcmāne un S. Kalniete

Atjaunot frontes sekretariāta, koordinācijas centra, vēlēšanu centra un laikraksta «Atmoda» darbinieku sarakstu ir grūts uzdevums. Vispirms jau tāpēc, ka daudzi frontē sāka strādāt krietnu laiku, pirms atrodams pirmais ieraksts valdes protokolā vai grāmatvedības dokumentos, jo daudzās darbavietās vadība piekrita turpināt maksāt algu saviem darbiniekiem, kas bija iesaistījušies frontes darbā. Bija arī gadījumi, kad cilvēki strādāja ar svešu darba grāmatiņu. Frontes veidošanās posmā bija daudz brīvprātīgo, kas strādāja pa velti un tikai vēlāk tika pieņemti darbā kā štata vai līgumdarbinieki. Tāpēc G. Zalcmānes un mans mēģinājums apkopot frontes darbinieku sarakstu ir vērtējams kritiski. Tomēr tas ir sākums, lai nākamie pētnieki šo darbu varētu turpināt.

Protokols – LTF Domes valdes sēdes protokols.

* LTF darbinieki, kas stājušies darbā pārveduma kārtībā.

** Izraksti no «Attaisnojoši dokumenti, ieraksti, grāmatvedības atskaites». 1988. g. decembris–1990. g. aprīlis.

*** Šie cilvēki LTF sākuši strādāt pirms oficiālās apstiprināšanas frontes štatu sarakstā vai darba līguma noslēgšanas.

Vārds, uzvārds	Ieņemamais amats	Pieņemšanas datums
Dainis Īvāns	LTF priekšsēdētājs	LTF 1. kongress, 09.10.88.; 10.11.88.*; LTF 2. kongress, 08.10.89.
Sandra Kalniete***	LTF Domes atbildīgā sekretāre; LTF Domes valdes priekšsēdētāja vietniece	Domes sēdes protokols Nr.1 22.10.88.; protokols Nr.1 14.10.89.
Jānis Škapars***	LTF Domes valdes priekšsēdētājs	Domes sēdes protokols Nr.1 22.10.88.; protokols Nr.1 14.10.89.
Dzintra Pededze***	Koordinācijas centra vadītāja	01.11.88.*
Egils Radziņš	juridiskajā biroja referents	10.11.88.*
Ruta Barauska***	kancelejas vadītāja	protokols Nr.7 23.11.88.
Vija Bunka	sekretāre–lietvede	protokols Nr.7 23.11.88.
Artis Ērglis***	lietvedis	protokols Nr.7 23.11.88.
Dzintra Kusiņa***	mašīnrakstītāja	protokols Nr.7 23.11.88.
Sarmīte Ēlerte	informācijas centra vadītāja	28.11.88.* protokols Nr.6 15.11.89.
Vija Kupcova	galvenā grāmatvede	29.11.88.*
Artūrs Dudars	LTF komercdirektors	6.01.89.* protokols Nr.6 15.11.89.
Ints Cālītis	vēstures dokumentācijas centra vadītājs	protokols Nr.14 10.01.89.
Juris Putriņš***	referents	protokols Nr.14 10.01.89.

Gints Luščinskis	šoferis–ekspeditors	potokols Nr.14 10.01.89.
Imants Kulinskis	LTF akciju centra referents	potokols Nr.14 10.01.89.
Timiāna Munkevica	LTF valdes sekretāre	15.01.89.**
Aivars Jaunbelzējs	politiski represēto komitejas tehniskais sekretārs; vēstures dokumentācijas centra priekšsēdētājs	protokols Nr.15 17.01.89; protokols Nr.3 31.10.89.
Dagnija Dambrovska-Dubrovska	mašīnrakstītāja	31.01.89.**
Ģirts Balodis	šoferis	03.02.89.*
Anita Grauduma	ārējo sakaru komitejas referente	06.02.89.*
Jolanta Strode	informācijas centra referente	05.03.89.*
Arvīds Dravnieks	vēlēšanu centra juriskonsults	21.03.89.*
Jānis Jurkāns	ārējo sakaru komitejas referents	protokols Nr.28 28.03.89.
Vitauts Brūvelis	lekciju centra referents	23.03.89.**
Anita Dūdiņa	demogrāfijas komitejas referente	29.03.89.* ; 28.02.89.**
Visvaldis Ritums	komandants	01.04.89.**
Sandra Freimane	sociālā taisnīguma komitejas referente	valdes prot. Nr.30 01.04.89.
Jānis Danoss	tautsaimniecības komitejas referents	01.04.89.**
Ints Upmacis	juridiskā biroja vadītājs	protokols Nr.30 11.04.89.
Sandra Papiņa	ārlietu komitejas referente	12.04.89.*
Dagmāra Knauta	kasiere	08.04.89.**
Valdis Strods	lietvedis	17.05.89.**
Ilze Ošiņa	kultūras komitejas referente	protokols Nr.35 19.05.89.
Aivars Pocis	šoferis–ekspeditors	protokols Nr.35 19.05.89.
Ženija Kļaviņa	lietvede–mašīnrakstītāja	03.06.89.**
Māris Pļavnieks	migrācijas jautājumu referents	protokols Nr.38 13.06.89.
Selvis Selga	referents dzīvokļu taisnīgas sadales jautājumos	protokols Nr.38 13.06.89.
Sarmīte Eglāja	sagādniece	21.07.89.**
Francis Justs	Latviešu strēlnieku apvienības Domes valdes priekšsēdētāja 1. vietnieks	25.07.89.* ; protokols Nr.44 25.07.89.
Rīta Grundule	Latviešu strēlnieku apvienības lietvede	protokols Nr.44 25.07.89.
Jānis Kinna	lauku dzīves komitejas vecākais referents, valdes priekšsēdētāja vietnieks	protokols Nr.44 25.07.89.; protokols Nr.1 14.10.89.

Dzintars Ābiķis	izglītības komitejas referents	31.07.89*; protokols Nr.33 05.05.89.
Ilmārs Rimšēvics	ārējo sakaru komitejas referents	02.08.89.**
Varis Liepiņš	koordinācijas centra šoferis	07.08.89.*
Andris Veispals	šoferis	09.08.89.*
Eva Alberte	vēstures dokumentācijas centra mašīnrakstītāja	21.08.89.**
Ilga Plūksne	sagādniece	01.09.89.**
Kristiāns Šics	poligrāfijas strādnieks	01.09.89.**
Anna Lopatova	apkopēja	18.09.89.**
Andis Jenavs	juridiskā biroja referents	protokols Nr.51 12.09.89.
Vineta Rudzīte	referente	protokols Nr.52 19.09.89.
Aija Dziedātāja	referente	25.09.89.**
Inese Katkovska	migrācijas jautājumu referente	protokols Nr.52 19.09.89.
Māris Steins***	LTF vēlēšanu koordinācijas centra vadītājs	16.01.89.** ; protokols Nr.52 19.09.89.
Rids Bruners***	vēlēšanu centra darbinieks	protokols Nr.52 19.09.89.
Pērs Sterniņš***	vēlēšanu centra darbinieks	protokols Nr.52 19.09.89.
Guntis Beņķis***	vēlēšanu centra darbinieks	protokols Nr.52 19.09.89.
Jānis Vahers	ārzemju informācijas apkopošana	01.10.89.**
Anda Kalnāre	Latvijas laikrakstu arhīva veidošana	01.10.89.**
Ojārs Blumbergs	tautsaimniecības komitejas referents	01.10.89.**
Anda Anspoka	informācijas centra sekretāre	05.10.89.**
Jānis Dinevičs***	LTF Domes valdes priekšsēdētāja vietnieks	Domes sēdes protokols Nr.1 14.10.89.
Diāna Hirša	ārlietu komitejas lietvede	protokols Nr.1 17.10.89.
Janīna Aneraude	Latvijas Sieviešu līgas lietvede	31.10.89.**
Kaspars Apse	latviešu preses informācijas apskatnieks	01.11.89.**
Ivars Godmanis	LTF priekšsēdētāja vietnieks	LTF 2. kongress 08.10.89.
Anita Stankēviča	demilitarizācijas komitejas referente	Domes 2.sēde 03.11.89.
Antra Miķelsone	kultūras komitejas referente	protokols Nr.4 14.11.89.
Jānis Dzintars	tautsaimniecības komitejas referents	protokols Nr.4 14.11.89.
Vilma Upmace	vēstures dokumentācijas centra atbildīgā sekretāre	protokols Nr.4 14.11.89.

Dace Terzena	masu informācijas līdzekļu informācijas plānošanas centrs	protokols Nr.4 14.11.89.
Jānis Bruņenieks	ekoloģiskās komitejas referents	protokols Nr.5 21.11.89.
Zigurds Drafens	finansists–ekonomists	protokols Nr.4 14.11.89.
Pēteris Romanovskis	lauku dzīves komitejas vecākais referents	14.11.89.**; protokols Nr.4 14.11.89.
Juris Lorencs	komitejas sakariem ar demokrātiskām kustībām referents	05.12.89.**
Ilze Cielava	LTF priekšsēdētāja vietnieka palīdzība	08.12.89.*; protokols Nr.7 05.12.89.
Rolands Repša	politiskās komitejas referents	protokols Nr.8 12.12.89.
Aleksandrs Majeviskis	dienas dežurants	12.12.89.**
Emīlija Marjutina	Latviešu strēlnieku apvienības lietvede	02.01.90.**
Uldis Liepa	sakarnieks	02.01.90.**
Kitija Blažēvica	Brīvības pieminekļa apkopšana	02.01.90.**
Kaspars Klints	naktssargs	02.01.90.**
Edmunds Būmanis	Latvijas politiski represēto apvienības referents	04.01.90.*
Armands Melnalksnis***	starpnacionālo attiecību komitejas lietvedis	09.01.90.**; protokols Nr.11 09.01.90.
Anda Rakovska	vēlēšanu centra informatore	05.02.90.**
Andris Veisbergs	LTF rezolūciju un lēmumu tulks	15.02.90.**
Vidvuds Ozoliņš	Studentu apvienības referents	19.02.90.**
Ineta Gasjavičus	informācijas centra preses aģentūras korespondente	19.02.90.**
Egons Liepiņš	juridiskā biroja referents	19.02.90.**
Egons Šmits	LR dzīvokļu sadales koncepcijas izstrāde	01.03.90.**
Pauls Raudseps	informācijas centra referents	01.03.90.**
Ervīns Bišers	LTF priekšsēdētāja palīgs	01.03.90.**
Solvita Smilga	demilitarizācijas komitejas lietvede	01.04.90.**
Viktors Zaķis	informācijas centra darbinieks	11.04.90.*

Koordinācijas centra un vēlēšanu darbinieki.

Vārds, uzvārds	Ieņemamais amats	Pieņemšanas datums

Irēna Zicāne	Rīgas pilsētas LTF nodaļu un grupu koordinatore	protokols Nr.15 17.01.89.
Andra Mūrniece	VKC tehniskā darbiniece	26.03.89.**
Vilnis Vikmanis***	VKC programmētājs	30.05.89.**
Linda Lejassisaka***	VKC sekretāre	01.07.89.**
Aleksandrs Ratnieks	VKC Latgales reģiona koordinators	12.07.89.**
Anda Steina	VKC apkopēja	01.08.89.**
Džilda Poļaka***	dežurante	30.08.89.**
Lilija Ločmele***	dežurante	31.08.89.**
Juris Bērziņš***	dežurants	31.08.89.**
Drosma Blagoveščenska***	Rīgas pilsētas LTF nodaļu un grupu koordinatore	31.08.89.**
Brigita Lūkina***	dežurante	31.08.89.**
Sandra Freimane	lietvede	15.08.89.**
Vladimirs Ždanoks	Jēkabpils raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Ivars Ignatāns	Ogres raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Jānis Krampis	Stučkas raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Andris Reiters	Rīgas centra raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Gunvaldis Tarvids	Madonas raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Ina Kligule	Rīgas Ļeņina raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Ivars Lagzdiņš	Liepājas pils. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Ervīns Grandavs	rajona LTF nodaļas darbinieks	01.09.89.**
Elmārs Irbe	Alūksnes raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Vilis Bukšs	Balvu raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Jānis Ērglis	Bauskas raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Jānis Lipacis	Cēsu raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Gunārs Tasis	Daugavpils pils. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Guntis Lukjanskis	Daugavpils raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Juris Zeibarts	Gulbenes raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.*
Harijs Jordans	Jelgavas pils. un raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Valters Piebalgs	Limbažu raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Jāzeps Švalbe	Preiļu raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**

Bonifācijs Vancāns	Rēzeknes raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Alnis Freibergs	Rīgas raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Jānis Vīgants	Valmieras raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Velga Graumane	Valkas raj. vēlēšanu koordinatore	01.09.89.**
Juris Vilks	Dobeles raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Jānis Vahers	Preses centra darbinieks	01.09.89.**
Anita Kovaļenko	Kuldīgas raj. vēlēšanu koordinatore	01.09.89.**
Arkādijs Zēbergs	Liepājas raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Pēteris Simsons	Talsu raj. vēlēšanu koordinators	01.09.89.**
Mārīte Anmane	Tukuma raj. vēlēšanu koordinatore	01.09.89.**
Andrejs Ručs	Rīgas Proletāriešu raj. vēlēšanu koordinators	01.05.89.**
Raimonds Garenčiks	Rīgas Maskavas raj. vēlēšanu koordinators	05.09.89.**
Jānis Lipacis	Cēsu raj. vēlēšanu koordinators	01.10.89.**
Dace Sproģe	rajona LTF nodaļas darbiniece	01.10.89.**
Aigars Lismanis	Rīgas Ļeņingradas raj. vēlēšanu koordinators	01.10.89.**
Dzintra Ozola	lietvede	02.10.89.**
Viesturs Koziols	Rīgas pilsētas LTF nodaļu un grupu koordinators	ProtokolsNr.5 06.10.89.
Egils Muskars	Krāslavas raj. vēlēšanu koordinators	01.10.89.**
Jānis Barkāns	Ludzas raj. vēlēšanu koordinators	01.11.89.**
Velta Ratniece	apkopēja	01.11.89.**
Māris Osis	VKC darbinieks	01.11.89.**
Dace Bormane	rajona LTF nodaļas darbiniece	01.11.89.**
Valdis Smiltnieks	rajona LTF nodaļas darbinieks	01.11.89.**
Aija Dziedātāja	rajona LTF nodaļas darbiniece	25.11.89.**
Imants Berezovskis	rajona LTF nodaļas darbinieks	01.01.90.**
Dace Bērziņa	rajona LTF nodaļas darbiniece	01.01.90.**
Laura Gorodņicija	sekretāre	01.01.90.**
Ints Miķelsons	Rīgas Proletāriešu raj. LTF nod. darbinieks	01.01.90.**
Ivars Prauliņš	Cēsu LTF nodaļas darbinieks	01.01.90.**
Viesturs Kalniņš	Rīgas Oktobra raj. LTF nodaļas darbinieks	01.01.90.**
Ruta Lase	mašīnrakstītāja	02.02.90.**

Kazimirs Lazdāns	Bauskas raj. LTF nodaļas darbinieks	01.03.90.**
Jānis Zalāns	Rīgas Centra raj. LTF nod. darbinieks	01.03.90.**
Ilgvars Ruzaiķis	Jēkabpils raj. vēlēšanu koordinators	01.03.90.**
Skaidrīte Plaude	dežurante Proletāriešu raj. LTF nodaļā	01.03.90.**
Lija Veismane	dežurante	02.04.90.**

Latvijas Tautas frontes informatīvā biļetena «Atmoda» darbinieki

Vārds, uzvārds	Ieņemamais amats	Pieņemšanas datums
Elita Veidemane	galvenās redaktora vietas izpildītāja; galvenā redaktore	23.11.88.**; LTF 2.kongress 08.10.89.
Rihards Berugs	norvēģu val. tulks	01.01.89.**
Ināra Zēberga		02.01.89.**
Māris Meisters	atbildīgais sekretārs	02.01.89.**
Margarita Meijere	korektore	02.01.89.**
Venera Poriņa	mašīnrakstītāja	05.01.89.*
Arvils Ašeradens	komercedirektors	05.01.89.*
Aigars Jirgens	atbildīgais sekretārs	05.01.89.*
Ints Kalniņš	fotokorespondents	05.01.89.*
Aleksejs Grigorjevs	galvenā redaktora vietnieks; galvenais redaktors	09.01.89.** LTF 2.kongress 8.10.89.
Una Meistere	korespondente	10.01.89.**
Tamāra Ringa	tulks	15.01.89.**
Ilmārs Latkovskis		16.01.89.**
Velta Stulpāne	grāmatvede	19.01.89.**
Agija Krasta	sekretāre	31.01.89.**
Gaida Cimmermane	korektore	01.02.89.**
Jānis Krūmiņš	galvenās redaktora vietnieks	01.02.89.**
Ģirts Balodis	šoferis	09.02.89.**
Ludmila Zadornova	korektore	10.02.89.**
Zaiga Klintāja	ekspeditore	15.02.89.**

Atis Prauliņš	mākslinieks	24.02.89.**
Askolds Rodins	tulks	01.03.89.**
Jānis Rožukalns	« Atmodas » piel. « Svētdienas Rīts » tehniskais redaktors	24.03.89.**
Māris Lapsa	mašīnrakstītājs «Svētdienas Rīts»	24.03.89.**
Veronika Valtere	grāmatvede	24.04.89.**
Ilze Lavrinoviča	korespondente	01.06.89.**
Dace Bērziņa	mašīnrakstītāja	03.07.89.**
Dace Balode	sociālo problēmu nodaļas vadītāja	10.07.89.**
Valdis Bērziņš	informācijas nodaļas vadītājs	10.07.89.**
Marika Bērziņa	tulks	15.07.89.**
Andis Amats	administrators	27.07.89.**
Anita Inte	literārā redaktore	01.08.89.**
Inta Mora	operatore	01.08.89.**
Māris Mellēns	sabiedriskās domas izpētes nod. vad.	17.08.89.**
Ainārs Vladimirovs	korespondents	31.08.89.**
Gundars Rozentāls	strādnieks	01.09.89.**
Olģerts Zieds	atbildīgā sekretāra vietnieks	18.09.89.**
Baldūrs Apinis	tautsaimniecības nodaļas vadītājs	27.10.89.**
Anda Siliņa	operatore	01.11.89.**
Agris Brasliņš	atbildīgais sekretārs	15.11.89.**
Selga Amata	korespodente	04.12.89.**
Maruta Riktere	kasiere	18.12.89.**
Harijs Ņeņģis	programmētājs	19.12.89.**
Viesturs Koziols	komercedirektors	02.01.90.**
Aija Kalniņa	datoru operatore	08.01.90.**
Ilze Zalcmane	“Saimnieks” atbildīgā sekretāre	10.01.90.**
Daiga Lakotko	literārā labotāja	10.01.90.**
Ilgmars Naglis	apkopējs	17.01.90.**
Tatjana Čaladze	informatīvā biļetena «Saimnieks» korespondente	11.02.90.**
Dace Bormane	galvenā māksliniece	18.02.90.**
Jolanta Strode	korespondente	24.02.90.**
Kārlis Baņķieris	šoferis	06.03.89.**

Ervīns Grandavs	informācijas nodaļas korespondents	01.04.90.**
Uldis Tīrons	LTF grāmatu apgāda «Meta» ” galv. red.	27.03.90.*
Džina Coroi	tehniskā sekretāre	09.04.90.**
Ingus Josts	redaktors	09.04.90.**
Ilmārs Dzintars	ekonomists	13.04.90.**

LTF vēlēšanu koordinatori Latvijas PSR vietējo un LPSR Augstākās padomes vēlēšanām

Sastādījusi S.Kalniete

Rīga

Centra rajons	Andris Reiters
Ļeņina rajons	Ina Kligule
Ļeņingradas rajons	Aigars Lismanis
Maskavas rajons	Raimonds Garenčiks
Oktobra rajons	Aivars Saliņš
Proletāriešu rajons	Andrejs Ručs
Daugavpils	Gunārs Tāsis
Jelgava	Harijs Jordans
Jūrmala	Velta Čebotarenoka
Liepāja	Ivars Lagzdiņš Aigars Štāls
Alūksnes rajons	Elmārs Irbe
Balvu rajons	Vilis Bukšs
Bauskas rajons	Jānis Ērglis
Cēsu rajons	Jānis Līpacis
Daugavpils rajons	Guntis Lukjanskis
Dobeles rajons	Juris Vilks
Gulbenes rajons	Hermanis Breikšs Juris Zeibarts
Jēkabpils rajons	Vladimirs Ždanoks Ilgvars Ruzaiķis
Jelgavas rajons	Harijs Jordans
Krāslavas rajons	Staņislavs Grejers Egils Muskars
Kuldīgas rajons	Anita Kovaļenko
Liepājas rajons	Arkādijs Zēbergs

Limbažu rajons	Valters Piebalgs
Ludzas rajons	Jānis Barkāns
Madonas rajons	Gunvaldis Tarvids
Ogres rajons	Ivars Ignatāns
Preiļu rajons	Jāzeps Švalbe
Rēzeknes rajons	Bonifācijs Vancāns
Rīgas rajons	Alnis Freibergs
Saldus rajons	Jānis Bērziņš
Stučkas rajons	Jānis Krampis
Talsu rajons	Pēteris Simsons
Tukuma rajons	Mārīte Anmane
Valkas rajons	Velga Graumane
Valmieras rajons	Jānis Vīgants
Ventspils rajons	Juris Krilovs

Vēlēšanu koordinātoru saraksts sastādīts pēc M. Steina, P. Sterņiņa un G. Beņķa personīgo arhīvu materiāliem.

Latvijas Republikas Augstākās padomes LTF frakcijas deputāti

1. Juris Auzers
2. Skaidrīte Albertiņa
3. Leonīds Alksnis
4. Georgs Andrejevs
5. Andris Apinītis
6. Romāns Apsītis
7. Dzintars Ābiķis
8. Oļegs Batarevskis
9. Eduards Berklavs
10. Alberts Bels
11. Normunds Beļskis
12. Andris Bērziņš
13. Indulis Bērziņš
14. Mārtiņš Bērziņš
15. Arnolds Bērzs
16. Jānis Biezais
17. Valdis Biķis
18. Valdis Birkavs
19. Ojārs Blumbergs
20. Juris Bojārs
21. Vilnis Edvīns Bresis
22. Ivars Briedis
23. Ilma Briņķe (vēlāk Čepāne)
24. Māris Budovskis
25. Emerita Buķele
26. Antons Buls
27. Ivars Caune
28. Ints Cālītis
29. Juris Celmiņš
30. Juris Cibulis
31. Einārs Cilinskis
32. Inārs Cinis
33. Mārcis Cīrulis
34. Ivans Ciprums
35. Velta Čebotarenoka
36. Alfrēds Čepānis
37. Raitis Černaļs
38. Imants Daudišs
39. Jānis Dinevičs
40. Juris Dobelis
41. Vladlens Dozorcevs
42. Vilnis Eglītis (†)

43. Vladimirs Einiņš
44. Indulis Emsis
45. Jānis Endeļe
46. Aivars Endziņš
47. Teodors Eņiņš
48. Ivars Ēļerts
49. Andris Felss
50. Jānis Freimanis
51. Pēyeris Gabrānovs
52. Jānis Gavars
53. Imants Geidāns
54. Ilmārs Geige
55. Ivars Godmanis
56. Anatolijs Gorbunovs
57. Aleksejs Grigorjevs
58. Guntis Grūbe
59. Andris Grūtups
60. Jānis Gulbis
61. Dainis Īvāns
62. Agris Jaunkļaviņš
63. Tāļavs Jundzis
64. Egils Einars Jurševics
65. Viktors Kalnbērzs
66. Imants Kalņiņš
67. Juris Karlsons
68. Marija Kārķla
69. Ojārs Kehris
70. Edvīns Kide
71. Jānis Kinna
72. Aleksandrs Kiršsteins
73. Artūrs Kodoliņš
74. Ita Kozakeviča (†)
75. Atis Kramiņš (†)
76. Andrejs Krastiņš
77. Edmunds Krastiņš
78. Ivars Krastiņš
79. Ģirts Valdis Kristovskis
80. Pēteris Lrūgaļaužs
81. Ģirts Krūmiņš
82. Jānis Krūmiņš
83. Raimonds Krūmiņš
84. Jānis Lagzdiņš
85. Pēteris Laķis
86. Aleksandrs Lange
87. Pēteris Lazda
88. Aivars Lembergs
89. Kārlis Liepiņš
90. Andris Līgotnis (†)

91. Jānis Lucāns
92. Alfrēds Mačtams
93. Ruta Marjaša
94. Sarmis Mednis
95. Igors Movels
96. Visvaldis Muceniēks
97. Linars Muciņš
98. Indulis Ozols
99. Andrejs Panteļējevs
100. Gunārs Preinbergs
101. Artūrs Punovskis
102. Pēteris Simsons
103. Ludis Skosta
104. Druvis Skulte
105. Mihails Stepičevs
106. Voldemārs Striķis
107. Jānis Škapars
108. Kazimirs Šļakota
109. Kazimirs Špoģis
110. Valdis Šteins
111. Andris Teikmanis
112. Ludvigs Teteris
113. Andris Tomašūns
114. Arvīds Ilme
115. Ārijs Ūdris
116. Jānis Vaivads
117. Dainis Vanags
118. Mavriks Vulfsons
119. Jevgēņijs Zaščerinskis
120. Valentīna Zeile
121. Brigita Zeltkalne
122. Ziedonis Ziediņš

LTF frakcijai vēlāk pievienojās :

- 1) Indulis Strazdiņš, kas tika ievēlēts mirušās deputātes Itas Kozakevičas vietā. I. Strazdiņa pilnvaras apstiprinātas 12. 02. 1991.
- 2) Aivars Berķis, kas tika ievēlēts mandātu nolikušā Imanta Ziedoņa vietā. A. Berķa pilnvaras apstiprinātas 22. 08. 1991.

Augstākās padomes deputāti, kas nebija iestājušies LTF frakcijā, bet 1990. gada 4. maijā balsoja par deklarāciju «Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu»

1. Mārtiņš Arnītis
2. Gunārs Klindžāns
3. Odisejs Kostanda
4. Pēteris Koroševskis
5. Andris Plotnieks

Notikumu hronika

Sastādījusi S. Kalniete

Nosacīti var runāt par notikumu hronikas divām asīm. Vertikāle ir varas ass, uz kuras virknējas visi nozīmīgākie notikumi, kas parāda, kā attīstījās cīņa par varu starp PSKP spēkiem un Latvijas Tautas fronti un tās sabiedrotajiem. Horizontālā ass atspoguļo sabiedrības demokratizēšanos un civiļas sabiedrības veidošanos, kuras pamats ir nevalstisko organizāciju, profesionālo asociāciju, nacionālo kultūras biedrību u. c. veidošanās un cilvēka individuālās atbildības atmošanās.

1985. gads

- 11. marts PSKP CK ārkārtējais plēnums ievēlē par partijas ģenerāļsekretāru Mihailu Gorbačovu.
- 18. oktobris LKP CK biroja spiediena rezultātā atceļ «Literatūras un Mākslas» galveno redaktoru Jāni Šķaparu.

1986. gads

- 10. jūlijs Liepājā nodibināta Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupa «Helsinki-86».
- 24. februāris – Mihails Gorbačovs XXVII Padomju Savienības komunistiskās partijas kongresā ierosina “Glasnostj” politiku.
- 6. marts
- 26. aprīlis Černobiļas AES katastrofa Ukrainā.
- 17. oktobris «Literatūra un Māksla» publicē D. Īvāna un A. Snipa rakstu «Par Daugavas likteni domājot». Sabiedrībā sākas plaša Daugavas aizstāvēšanas kampaņa.
- 11. novembris Praktiski visu politisko ieslodzīto amnestija Polijā.

1987. gads

- 27. janvāris Mihails Gorbačovs PSKP CK plēnumā ierosina «Perestroiku».
- 28. februāris Nodibināts Vides aizsardzības klubs.
- 8.–14. jūnijs Pāvests Jānis Pāvils II apmeklē Poliju.
- 12. jūnijs ASV prezidents Ronalds Reigans apmeklē Berlīni un publiskā runā aicina Mihailu Gorbačovu nojaukt Berlīnes mūri.
- 14. jūnijs «Helsinki-86» aicina pieminēt 1940. gada 14. jūnija deportāciju upurus un nolikt ziedus pie Brīvības pieminekļa.
- 23. augusts Ribentropa-Molotova pakta noslēgšanai veltīts protesta mītiņš pie Brīvības pieminekļa. Milicija aiztur un piekauj sapulcējušos.
- Oktobris «Helsinki-86» sāk izdot žurnālu «Auseklis».
- Oktobris Vides aizsardzības klubs sāk izdot žurnālu «Staburags».

18. novembris Brīvības pieminekli aplenc milicija, lai novērstu masu demonstrācijas.

7.–10. decembris ASV un PSRS samītā Vašingtonā tiek panākta vienošanās par vidējas darbības rādiusa raķešu izvešanu no Eiropas.

1988. gads

30. janvāris «Helsinki-86» iesniedz LKP CK memorandu, kurā izklāsta grupas darbības programmu un politisko mērķi – latviešu tautas pašnoteikšanās tiesību īstenošanu.

31. janvāris Latvijas televīzijā sākas jauns radijums «Labvakar», kas pirmoreiz tiešajā ēterā runā par aizliegtiem tematiem.

Februāris Sākas PSRS karaspēka izvešana no Afganistānas.

13. marts Avīzē «Sovetskaja Rossija» publicēts Ņ. Andrejevas raksts «Nevaru atkāpties no principiem», kurā atklāti nosodīts Gorbačova pārbūves kurss. Tas ir pirmais atklātais mēģinājums apturēt pārbuvi.

25. marts LKP CK atļauj pieminēt deportāciju upurus. Latvijas radošo savienību pārstāvji noliek ziedus Brāļu kapos. Tomēr milicija neļauj ziedus nolikt pie Brīvības pieminekļa.

Aprīlis – maijs „Solidarność” organizē vairākus streikus visā Polijā

13. aprīlis E. Savisārs aicina veidot Igaunijas Tautas fronti.

19. aprīlis Miris Gunārs Astra.

27. aprīlis Arkādijas parkā notiek VAK rīkots mītiņš pret metro būvi Rīgā. Piedalās ap 10 000 cilvēku.

1. un 2. jūnijs Latvijas Radošo savienību plēnums. M. Vulfsons paziņo, ka Latvija 1940. gadā ir okupēta. Tiek pieņemta rezolūcija – pirmais dokuments, kurā tādā atklātības pakāpē ir runāts par postu Latvijā. V. Avotiņš ierosina dibināt Tautas fronti.

3. jūnijs Organizējas Lietuvas pārbūves kustība «Sajūdis».

14. jūnijs VAK rīkots mītiņš un masu demonstrācija deportāciju upuru piemiņai. Stihiska ziedu likšana pie Brīvības pieminekļa un Brāļu kapos. Staļinisma upuru pieminēklim ziedoti 44 517 rubļi.

18. jūnijs LKP CK plēnums asi kritizē demokratizācijas procesa izpausmes Latvijā un pieņem nosodošu lēmumu «Par politisko situāciju republikā».

22. jūnijs Žurnālistu protesta sanāksme preses namā. V. Avotiņš nolasa iniciatīvas grupas aicinājumu dibināt Tautas fronti.

27. jūnijs Pēc Rīgas darba kolektīvu un LPSR jaunatnes komiteju iniciatīvas notiek republikas sabiedrības pārstāvju tikšanās, lai sāktu veidot pārbūves atbalstītāju sabiedrisku kustību.

28. jūnijs–1. jūlijs Maskavā notiek PSKP 19. konference.

29. jūnijs Tiek ierosināta krimināllieta pret Modri Lujānu par «apzināti nepatiesu izdomājumu izplatīšanu par partijas un valsts vadītājiem».

1. jūlijs LPSR AP Prezidijā notiek sabiedrības pārstāvju tikšanās par topošās pārbūves atbalstītāju kustības konferences sagatavošanu.

5. jūlijs LKP CK biroja lēmums «Par patriotisko kustību partijas līnijas atbalstam pārbūvei». Biedriem Gorbunovam un Šustovam tiek uzdots sākt veidot šo kustību.

8. jūlijs	LKP Partijas institūta un ZA Vēstures institūta organizēta publiska diskusija par 1940. gada notikumiem Latvijā.
10. jūlijs	LNNK dibināšanas sapulce Arkādijas parkā.
10.–17. jūlijs	Folkloras festivāls Baltica'88. Svētku gājiena priekšgalā D. Stalts nes Latvijas karogu.
11. jūlijs	Tiešajā ēterā raidījumā «Televīzijas diskusiju klubs» notiek pirmā saruna par Tautas frontes dibināšanu.
16. jūlijs	VAK rīkota manifestācija Mežaparkā nacionālā karoga rehabilitācijai.
19. jūlijs	Avīzē «Padomju Jaunatne» publicēts iniciatīvas grupas aicinājums dibināt Tautas fronti.
28. jūlijs	LKP CK biroja lēmums «Par dažiem sapulču, mītiņu, ielu gājienu un demonstrāciju rīkošanas tiesiskās regulēšanas papildpasākumiem», kas ierobežo sapulču brīvību un aizliedz nepieteiktus piketus.
29. jūlijs	Pirmā LTF organizēšanas aktīvistu sanāksme Mākslinieku savienībā. Faktiski sāk darboties LTF koordinācijas centrs.
8. augusts	Avīze «Padomju Jaunatne» publicē pirmo LTF koordinācijas centra paziņojumu.
8.–11. augusts	PSKP CK ideoloģiskā sekretāra A. Jakovļeva vizīte Latvijā, kuras gaitā tiek pausts Maskavas pretspars konservatīvajām tendencēm LKP CK.
21. augusts	Pret valdību vērstas masu demonstrācijas Prāgā, Čehoslovākijā, atzīmējot PSRS armijas iebrukuma 20. gadadienu
23. augusts	Liels protesta mītiņš pie Brīvības pieminekļa. Z. Liepiņa un M. Zālītes rokoperas «Lāčplēsis» pirmizrāde.
30. augusts	Radošo savienību kultūras padomes paplašināta sēde, kurā tiek izveidota LTF dibināšanas kongresa rīcības komiteja un nolemts 8. un 9. oktobrī sasaukt dibināšanas kongresu.
31. augusts	Polijā notiek pirmās oficiālās „apaļā galda” sarunas starp valdošo Komunistisko partiju un arodapvienību Solidarność
3. septembris	Vides aizsardzības klubs aicina pulcēties uz ekoloģisku manifestāciju Baltijas jūras krastā.
8. septembris	Avīze «Padomju Jaunatne» publicē LTF programmas un statūtu projektu. LNNK Padome pieņem pamatnostādnes jautājumā par Latvijas Republikas statusu.
20. septembris	LTF dibināšanas kongresa rīcības komiteja beidz atbalsta grupu reģistrāciju pārstāvībai kongresā.
21. septembris	LTF dibināšanas kongresa rīcības komiteja nosaka delegātu pārstāvības normas LTF dibināšanas kongresā.
25. septembris	Ukrainu kultūras biedrības «Dnipro» dibināšanas sanāksme.
29. septembris	LPSR AP Prezidijs pieņem dekrētu, ar kuru atļauts lietot sarkanbaltsarkano karogu un tradicionālos kultūrvēsturiskos simbolus.
30. septembris	Igaunijas Tautas frontes dibināšanas kongress. Beidzas M. Lujāna tiesas prāva. Tas ir pirmais politiskais process LPSR, kurā apsūdzētais tiek attaisnots.
2. oktobris	Radošo savienību kultūras padomes un LTF dibināšanas kongresa rīcības komitejas kopīga vēstule LKP CK plēnumam un M. Gorbačovam, kurā A. Gorbunovs un A. Čepānis tiek ieteikti LKP CK pirmā sekretāra

amatam.

4. oktobris Plēnums par LKP CK pirmo sekretāru ievēlē Jāni Vagri.
6. oktobris LPSR AP ievēlē Anatoliju Gorbunovu par LPSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāju. Vilni Edvīnu Bresi apstiprina par LPSR Ministru padomes priekšsēdētāju.
LPSR AP pieņem lēmumu par valsts valodas statusa piešķiršanu latviešu valodai.
7. oktobris Tautas manifestācija «Par tiesisku valsti» Mežaparkā.
Iznāk LTF informācijas biļetena «Atmoda» pirmais numurs latviešu un krievu valodā.
8. un 9. oktobris Latvijas Tautas frontes dibināšanas kongress. Delegāti pārstāv 100 000 tautfrontiešu. Kongresā par LTF priekšsēdētāju ievēlē Daini Īvānu.
9. oktobris Pēc 29 gadu pārtraukuma Doma baznīcā notiek aizlūgums, kas veltīts LTF kongresam.
10. oktobris LKP un LTF vadītāju kopīga preses konference.
17. oktobris LTF pirmoreiz sapulcina Latvijas mazākumtautību pārstāvjus sarunai par Latvijas Tautu foruma sasaukšanu.
18. oktobris Avīze «Padomju Jaunatne» publicē nacionālo kultūras biedrību iniciatoru aicinājumu «Visām Latvijas tautām».
22. oktobris Pirmā LTF Domes sēde. Ievēlē 13 cilvēku valdi, nodibina 18 komitejas, apstiprina lektoru grupu. Par Domes atbildīgo sekretāri ievēl Sandru Kalnieti, par valdes priekšsēdētāju – Jāni Škaparu.
Lietuvas pārbūves kustības «Sajūdis» dibināšanas kongress.
Publicēts PSRS likuma projekts «Par PSRS Konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem» un «Par PSRS tautas deputātu vēlēšanām».
30. oktobris Latvijas Ebreju kultūras biedrības dibināšanas sanāksme.
Otrā LTF Domes sēde. Nolemj, ka likumprojekti «Par PSRS Konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem» un «Par PSRS tautas deputātu vēlēšanām» ir nepieņemami. Sākas parakstu vākšana Domes lēmuma atbalstam.
4. novembris Latvijas Poļu kultūras biedrība atjauno savu darbību.
7. novembris LTF ar atsevišķu kolonnu piedalās Oktobra revolūcijas svētku demonstrācijā.
Latvijas Tautas frontes, Igaunijas Tautas frontes un Lietuvas pārbūves kustības «Sajūdis» vadītāju pirmā tikšanās. Trīs republikās sākas parakstu vākšana pret PSRS Konstitūcijas grozījumiem. Nolemj veidot kopīgas komisijas ekonomikā, ekoloģijā un politikā.
8. novembris Tiek nosūtīta vēstule M. Gorbačovam ar lūgumu tikties ar Baltijas tautas kustību vadītājiem, lai iepazītos ar viņu viedokli par likumprojektiem «Par PSRS Konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem» un «Par PSRS tautas deputātu vēlēšanām».
11. novembris Ē. Valters un A. Bels paceļ nacionālo karogu Rīgas pils Svētā Gara tornī. Lāčplēša dienas pirmās svinības.
Latvijas Igaņu biedrība atjauno savu darbību.
- 11.–13. novembris PSKP CK sekretāra Vadima Medvedeva vizīte Latvijā, kurā tiek izteikts atbalsts Interfrontes veidošanai.
16. novembris Igaunijas PSR Augstākā padome pieņem «Deklarāciju par Igaunijas PSR suverenitāti».

17. novembris LTF pārstāvji iesniedz PSRS Augstākajā padomē 647 555 parakstus par labojumiem PSRS likuma projektā «Par PSRS Konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem» un «Par PSRS tautas deputātu vēlēšanām».
18. novembris Pirmoreiz kopš 1939. gada atklāti tiek svinēta Latvijas valsts proklamēšanas diena. Pie Brīvības pieminekļa notiek mītiņš.
19. novembris Trešā LTF Domes sēde. Pieņem lēmumu par politisko situāciju republikā, kurā konstatē demokratizācijas procesa ierobežojumus un aicina LPSR AP sesijā pieņemt deklarāciju par LPSR suverenitāti.
20. novembris Latvijas Moldāvu un rumāņu kultūras biedrības dibināšanas sapulce.
Latviešu un vācu kultūras biedrības dibināšanas sanāksme.
22. novembris Par LTF Domes valdes priekšsēdētāju ievēlē Arnoldu Klotiņu.
LPSR Augstākā padome neizskata LTF Domes izstrādāto deklarāciju par Latvijas PSR suverenitāti.
26. novembris PSRS Augstākā padome pasludina Deklarāciju par Igaunijas PSR suverenitāti par antikonstitucionālu.
LTF organizētā manifestācija «Par tiesisku valsti un demokratizāciju» Daugavmalā. Tajā pašā dienā līdzīgas manifestācijas notiek Igaunijā, Lietuvā, Gruzijā un Armēnijā.
Lībiešu kultūras savienības atjaunošanas sanāksme.
Azerbaidžāņu biedrības «Draudzība» dibināšanas sapulce.
27. novembris Baltkrievu kultūras biedrības «Svitanak» dibināšanas sanāksme.
Tatāru biedrības «Ideļ» dibināšanas sapulce.
Latvijas Lietuviešu kultūras biedrība atjauno savu darbību.
Krimas tatāru kultūrizglītojošās biedrības «Vatan» dibināšanas sapulce.
3. decembris LTF organizētā Latvijas mazākumtautību pārstāvju sanāksmē tiek nodibināta Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācija.
6. decembris Mihails Gorbačovs paziņo par padomju karaspēka izvešanu no Austrumeiropas.
7. decembris Spēcīga zemestrīce Armēnijā. LTF sāk ziedojumu vākšanu cietušajiem.
- 10.–
11. decembris Latvijas Tautu forums. Pirmais mēģinājums atklāti runāt par nacionālām attiecībām Latvijā. Forums izsaka atbalstu latviešu tautas atjaunotnes centieniem.
8. decembris Tiek parakstīts Līgums par vidējās darbības kodolieročiem (INF), kas nosaka raķešu izvešanu no Eiropas.
- 10.–
11. decembris ALA ārkārtas kongress Vašingtonā, kurā pirmoreiz piedalās pārstāvji no Latvijas E. Inkēns un S. Kalniete.
16. decembris Iznāk otrais LTF informācijas biļetena «Atmoda» numurs.
18. decembris Ceturtā LTF Domes sēde uzdod LTF tiesību komitejai izstrādāt Savienības līguma projektu.
21. decembris Par LTF Domes valdes priekšsēdētāju ievēlē Valdi Šteinu.
LPSR Tieslietu ministrija reģistrē LTF statūtus.

7. un 8. janvāris LPSR Darbaļaužu internacionālās frontes kongress.
8. janvāris Latgaliešu kultūras biedrību savienības 1. kongress.
14. janvāris Atjaunota Rīgas Latviešu biedrība.
PSRS Augstākās padomes Prezidija dekrēts par 30.–50.gados represēto personu rehabilitāciju.
16. janvāris Prāgā Čehoslovākijā norisinās liela demonstrācija, lai atzīmētu Jana Palaha pašnāvības 20. gadadienu. Demonstrācijas laikā tiek arestēts Vāclavs Havels un 13 citi politiskie disidenti.
17. janvāris Sāk darbu LTF vēstures dokumentācijas centrs.
Avīzē «Padomju Jaunatne» publicēta D. Īvāna atklātā vēstule interfrontei, kurā noraidītas LTF un interfrontes sadarbības iespējas.
18. janvāris Igaunijā par oficiālo valsts valodu tiek noteikta igauņu valoda, un neatkarīgās Igaunijas trīskrāsu karogs tiek atjaunots kā oficiālais karogs.
30. janvāris Igaunijas Tautas frontes, Latvijas Tautas frontes un Lietuvas «Sajūdis» vadītāju tikšanās, kurā pieņem aicinājumu M. Gorbačovam pārbaudīt Karabahas komitejas locekļu arestēšanas likumību.
LKP CK saņem PSKP CK vēstuli par pasākumiem, kas veicami, lai dotu pretsparu antisociālistisku elementu mēģinājumiem radīt PSKP opozicionāras politiskas struktūras. Seko centieni apturēt demokratizācijas procesu Latvijā.
2. februāris LPSR Ministru padome LTF piešķir lietošanā ēku Vecpilsētas ielā 13/15.
6. februāris–5.aprīlis Polijā notiek „apaļā galda” sarunas starp valdību un opozīcijas līderiem.
7. februāris LTF uzņem Eiropas Padomes parlamentāriešu delegāciju.
14. februāris LPSR Ministru padomes lēmums «Par pasākumiem iedzīvotāju skaita nepamatota mehāniskā pieauguma pārtraukšanai un migrācijas procesu regulēšanai LPSR».
18. februāris Piektā LTF Domes sēde, kurā pieņem PSRS tautas deputātu vēlēšanu platformu.
- 18.–19. februāris Latvijas Nacionālās neatkarības kustības dibināšanas kongress Ogrē.
23. februāris Rīgā interfrontes protesta demonstrācija un mītiņš pret migrācijas pārtraukšanu.
25. februāris Interfrontes mītiņā pie Uzvaras pieminekļa pieņem rezolūciju pret valsts valodas statusa piešķiršanu latviešu valodai.
- 25.–26. februāris Vides aizsardzības kluba pirmais kongress.
1. marts LKP CK biroja lēmums par LNNK dibināšanas kongresu.
- 1.–12.marts LTF vadības pirmā ārzemju vizīte Zviedrijā.
4. marts Nodibināta Latvijas Krievu kultūras biedrība.
6. marts LKP CK mītnē notiek J. Vagra tikšanās ar LTF pārstāvjiem J. Škaparu un S. Kalnieti. Tiek apspriesta politiskās situācijas saasināšanās.
Milicija piekauj un aiztur aktieru piketu pie LKP CK ēkas.

10. marts LTF Domes valdes vēstule PSKP ģenerālsekretāram M. Gorbačovam ar lūgumu pieņemt Latvijas inteliģences pārstāvjus J. Abizovu, R. Paulu un J. Peteru. Tikšanās notiek marta beigās ar CK sekretāru V. Medvedevu.
12. marts LTF manifestācija «Novērsīsim draudus demokratizācijas procesam!». Piedalās apmēram 250 000 cilvēku, kas pieņem vēstuli M. Gorbačovam un dokumentu, kas apliecina atbalstu republikas vadībai.
15. marts Ap 100 000 cilvēku piedalās pret valdību vērstā demonstrācijā Budapeštā Ungārijā.
25. marts Sēru gājiens no Daugavmalas līdz Brāļu kapiem, pieminot deportāciju upurus.
18. marts un 26. marts PSRS tautas deputātu vēlēšanas. LTF atbalstītie kandidāti iegūst 80% mandātu. Par deputātiem kļuvuši seši LTF valdes locekļi, LTF priekšsēdētājs un pieci Domes locekļi vai komiteju vadītāji.
26. marts Lietuvā «Sajūdis» iegūst 36 no 42 deputātu vietām. Igaunijas Tautas frontes deputātu kandidāti – 27 no 36 vietām.
28. marts Par LTF Domes valdes priekšsēdētāju ievēlē Pēteri Laķi.
29. marts Tiekas LKP un LTF vadība. Kompartiju pārstāv J. Vagris, V. Soboļevs un G. Loskutovs, LTF – P.Laķis, S. Kalniete un M. Vulfsons. Tikšanās apliecina, ka LKP CK ir jārēķinās ar LTF politisko ietekmi. Sākas divvaldība.
- 30.–31.marts Radošo savienību 2. plēnums «Vīnes konference. Cilvēku un tautu tiesības Latvijā».
- 3.–27. aprīlis LTF delegācija uzturas ASV un piedalās konferencē Ganonokvē Kanādā.
- 8.–9.aprīlis Padomju karaspēks, izklidinot iedzīvotāju mierīgu demonstrāciju Tbilisi, nogalina 16 cilvēkus.
9. aprīlis Latvijas Čigānu nacionālās biedrības konference Talsos.
10. aprīlis Rīgas ielās tanku manevri.
15. aprīlis Latvijas Lauksamnieku savienības dibināšanas kongress.
17. aprīlis Polijā norisinās tiesiska arodapvienības Solidarność biedru (pār)reģistrācija.
21. aprīlis Ļeņina dzimšanas dienu atceroties, interfrontes mītiņš pieņem ultimatīvu aicinājumu uz vispārējo streiku 28. aprīlī.
22. aprīlis Krievijas Latviešu biedrības dibināšanas konference.
- Sestā LTF Domes sēdē pieņem lēmumu izstrādāt republikas saimnieciskās patstāvības modeli.
29. aprīlis Septītā LTF Domes sēdē apspriež Nāciju tiesību deklarācijas projektu un gatavošanos Baltijas Asamblejai.
1. maijs LTF ar atsevišķu kolonnu piedalās 1.Maija svētku demonstrācijā.
5. maijs LPSR AP pieņem «LPSR valodu likumu», kas latviešu valodai piešķir valsts valodas statusu.
13. un 14. maijs Tallinā notiek Igaunijas Tautas frontes, Latvijas Tautas frontes un Lietuvas pārbūves kustības «Sajūdis» rīkotā Baltijas asambleja, kurā tiek institucionalizēta tautas kustību sadarbība, nodibināta Baltijas Padome un pieņemta virkne dokumentu par Baltijas valstu statusu.
14. maijs PSRS tautas deputātu atkārtotās vēlēšanas.
- 14.–18. maijs Latviešu tautas augstskolā Abrenē (Francijā) tiekas PBLA un LTF pilnvarotie pārstāvji.
18. maijs LTF, LNNK un VAK rīkots sēru mītiņš Tbilisi 9. aprīļa upuru piemiņai pie Brīvības pieminekļa.
- Lietuvas PSR Augstākā padome pieņem «Deklarāciju par Lietuvas PSR suverenitāti».

21. maijs LTF rīkots mītiņš, pavadot jaunievēlētos deputātus uz PSRS tautas deputātu pirmo kongresu Maskavā.
23. maijs LTF Domes valdes rīkojums politiskajai komitejai līdz nākamajai valdes sēdei izstrādāt Latvijas neatkarības programmatiskās tēzes.
24. maijs LPSR AP tautas apspriešanai nodod likuma projektu «Par Latvijas tautas deputātu vēlēšanām».
25. maijs Sākas PSRS Tautas deputātu pirmais kongress.
28. un 29. maijs LNNK otrais kongress.
31. maijs LTF Domes valde pieņem aicinājumu apspriest visās LTF grupās un nodaļās jautājumu par LTF iesaistīšanos cīņā par Latvijas pilnīgu politisko un ekonomisko neatkarību.
1. jūnijs PSRS Tautas deputātu pirmais kongress pieņem lēmumu izveidot komisiju PSRS un Vācijas 1939. gada neuzbrukšanas līguma politisko un tiesisko seku novērtēšanai.
4. jūnijs Polijā norisinās daļēji brīvas parlamenta vēlēšanas.
8. jūnijs LPSR AP Prezidija dekrēts «Par 40. un 50. gados no Latvijas PSR teritorijas izsūtīto pilsoņu rehabilitāciju».
10. jūnijs Astotā LTF Domes sēdē pieņem lēmumu atbalstīt LTF Domes valdes 31. maija Aicinājumu un aicinājumu LPSR AP pieņemt deklarāciju par Latvijas PSR suverenitāti.
14. jūnijs Pirmoreiz 1941. gada deportāciju diena tiek atzīmēta kā Staļiniskā terora upuru diena. Manifestācija «Par Latvijas destalinizāciju» Doma laukumā. Torņakalna stacijā atklāj piemiņas plāksni deportētajiem.
17. jūnijs LKP CK biroja lēmums sakarā ar LTF Domes valdes 31. maija Aicinājumu.
18. jūnijs Ugunsgrēks VEF. Izdeg 13 000 kvadrātmetru.
21. jūnijs Pirmoreiz svinīgi tiek atzīmēta Cēsu kauju 70. gadskārta.
22. jūnijs LPSR AP Prezidija lēmums atzīst, ka LNNK nav pretkonstitucionāla organizācija.
23. jūnijs LTF aicinājums latviešiem visā pasaulē stundu pirms pusnakts aizdegt ugunsurus un vienoties domās par Latviju.
27. jūnijs LPSR AP tautas apspriešanai nodod likuma projektu «Par Latvijas PSR pilsonību».
27. jūnijs LTF Domes valde izsludina konkursu «Neatkarīgās Latvijas eksistence ekstremālos ekonomiskos apstākļos».
27. jūnijs Par LTF Domes valdes priekšsēdētāju ievēlē Jāni Freimani.
13. jūlijs LPSR AP Prezidija lēmums «Par darbību pilsoņu komiteju veidošanā» atzīst pilsoņu reģistrāciju par nelikumīgu un norāda, ka tai nav tiesisku seku.
15. jūlijs Baltijas Padomes sēde Pērnāvā – vienošanās par tālākās sadarbības formām.
15. jūlijs Devītā LTF Domes sēdē pieņem paziņojumu, kurā teikts, ka LKP atrašanās PSKP sastāvā ir pretrunā ar Latvijas suverenitātes ideju un aicina atcelt konstitūcijas 6. pantu par partijas vadošo lomu.
26. jūlijs LTF rīkots mītiņš «Par Latvijas suverenitāti» Doma laukumā.
27. jūlijs LPSR Augstākā padome pieņem likumu «Par Latvijas PSR pāreju uz ekonomisko patstāvību».
- LPSR Augstākā padome pieņem «Deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti».
- LPSR Augstākā padome izveido komisiju 1939.–40. gada notikumu novērtēšanai.
28. jūlijs

LPSR Augstākā padome pieņem likumu «Par sapulcēm, mītiņiem, ielu gājieniem un demonstrācijām», kas garantē lielāku brīvību. Piketus turpmāk var rīkot bez varas iestāžu atļaujas.

29. jūlijs LPSR Augstākā padome pieņem likumu «Par Latvijas PSR vietējo padomju tautas deputātu vēlēšanām».
5. augusts Desmitā LTF Domes sēde uzskata par nepieņemamu LPSR AP likumprojektu «Par LPSR pilsonību», kā arī pieņem lēmumu par republikas pilsoņu reģistrāciju, to atstājot katra individuālajai izvēlei.
10. un 11. augusts LTF rīkota konference «1939. gada augusts un Baltijas valstis».
12. augusts Baltijas Padomes sēdē Cēsīs tiek apspriesta Baltijas tautas kustību stratēģija un taktika vēlēšanās.
16. augusts ASV prezidenta Dž. Buša vēstījums Baltijas tautām, kurā izteikts atbalsts to brīvības centieniem un nosodīti Ribentropa–Molotova pakta slepenie papildprotokoli.
19. augusts Norisinās Friendship Picnic – miera demonstrācija uz Austrijas un Ungārijas robežas netālu no Šopronas pilsētas Ungārijā.
- 21.–23. augusts LNNK rīkota konference «Tautu pašnoteikšanās tiesības un tautu līdztiesība».
23. augusts 660 kilometru gara cilvēku ķēde no Igaunijas robežas caur Latviju līdz Lietuvas robežai – Baltijas ceļš.
24. augusts Solidarność konsultants Tadeušs Mazoveckis kļūst par Polijas Ministru padomes priekšsēdētāju.
26. augusts Draudīgs PSKP CK politbiroja paziņojums par stāvokli Baltijas padomju republikās.
27. augusts LTF mītnē sanāk ārkārtēja LTF Domes valdes sēde, kas, piedaloties PSRS TD un LPSR AP deputātiem, pieņem aicinājumu Latvijas tautai un telegrammu M. Gorbačovam, kurā protestē pret PSKP CK 26. augusta paziņojumu.
29. augusts Par LTF Domes valdes priekšsēdētāju ievēlē Intu Cālīti.
30. augusts LTF iesniedz LKP CK 198 698 parakstus, kas vērsti pret PSKP CK 26. augusta paziņojumu.
- LKP CK plēnums pieņem jaunu partijas darbības programmu «Pa Padomju Latvijas suverenitātes ceļu».
31. augusts Baltijas Padomes ārkārtas sēde Rīgā pieņem aicinājumu Padomju Savienības tautām un vēstuli ANO ģenerālsekretāram Peresam de Kueljaram, prasot iekļaut Baltijas jautājumu ANO darba kārtībā.
1. septembris Rīgā darbu sāk pirmā ebreju skola Padomju Savienībā.
2. un 3. septembris PBLA, LTF un LNNK vadības tikšanās Rietumberlīnē.
5. septembris Avīze «Cīņa» publicē LKP rīcības programmu «Pa Latvijas suverenitātes ceļu». Vārds «padomju» virsrakstā pazudis.
8. septembris Vienpadsmitā LTF Domes sēdē apspriež LTF jaunās programmas un statūtu projektus.
8. un 9. septembris Baltijas Padomes sēde Paņevēžā pieņem lēmumu par Baltijas republiku valdību ekonomisko sadarbību un Baltijas tirgus izveidi, kā arī deklarāciju par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valstisko nedalāmību.
- 8.–10. septembris Tiek dibināta «Ukrainas Tautas kustība par Perestroiku ».
9. un 10. septembris Latvijas Strādnieku savienības dibināšanas kongress.

11. septembris Avīze «Atmoda» publicē LTF jaunās programmas un statūtu projektu.
21. septembris Latvijas Sieviešu līgas rīkots mītiņš Doma laukumā pret armijas resoru patvaļu.
29. septembris Latvijas Sieviešu līgas dibināšanas konference.
30. septembris Krimuldā tiek izveidota PSRS tautas deputātu Baltijas reģionālā grupa.
3. oktobris Maskavas izpildkomiteja reģistrē Maskavas Latviešu kultūras biedrību.
6. oktobris LPSR AP tautas apspriešanai nodod likumprojektu «Par prezidenta vēlēšanām».
6. oktobris Divpadsmitā LTF Domes sēde apspriež kongresa organizatoriskos un procedūras jautājumus.
7. un 8. oktobris LTF 2. kongress. Tiek pieņemta jauna programma un statūti, kas par organizācijas mērķi pasludina pilnīgu Latvijas neatkarības atjaunošanu. Kongresa darbā piedalās PBLA un citu trimdas latviešu organizāciju pārstāvji. Par LTF priekšsēdētāju atkārtoti ievēlē D. Īvānu, par LTF priekšsēdētāja vietnieku I. Godmani.
9. oktobris M. Gorbačova uzdevumā maršals S. Ahromejevs LTF mītnē tiek ar D. Īvānu un I. Godmani.
10. oktobris Sākas kandidātu izvērzišana vietējo padomju tautas deputātu vēlēšanām.
12. oktobris A. Rubika atklātā vēstule PSKP CK politbirojam, kurā asi kritizēta situācija Latvijā un LKP nespēja to kontrolēt.
14. oktobris Baltijas Padomes sēdē Pērnāvā tiek apspriesta politiskā situācija Baltijas republikās.
- LTF otrā sasaukuma pirmā Domes sēdē ievēlē valdi 21 cilvēka sastāvā. Par valdes priekšsēdētāju ievēlē J. Škaparu un par priekšsēdētāja vietniekiem J. Dineviču, S. Kalnieti, J. Kinu.
3. un 4. novembris LTF otrā sasaukuma otrajā Domes sēdē noraida likumprojektu «Par LPSR prezidenta vēlēšanām», aicina LPSR AP pieņemt likumu par alternatīvo dienestu, izveido LTF komitejas un apstiprina to vadītājus.
5. novembris Pēc triju republiku sieviešu kustību ierosinājuma Latvijā, Lietuvā un Igaunijā vienlaicīgi notiek aizlūgums par Baltijas atbrīvošanu no militārisma.
9. novembris Krīt Berlīnes mūris.
- LPSR Augstākā padome izdara grozījumus konstitūcijā un pirmo reizi PSRS ievieš alternatīvo dienestu.
10. novembris LPSR Augstākā padome par svētku dienām atzīmē 24. jūniju – Jāņu dienu, 24. decembri – Ziemassvētkus, 18. novembri – Latvijas Republikas proklamēšanas dienu, 11. novembri – Lāčplēša dienu.
- PSRS AP pieņem lēmumu, ka Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Azerbaidžānas Augstāko padomju lēmumi par suverenitāti ir antikonstitucionāli un tādēļ spēkā neesoši.
- Živkovs? Todors Žikovs ir spiests atkāpties no Bulgārijas Komunistiskās partijas ģenerālsekretāra amata.
11. novembris LTF un LNNK rīkotas Lāčplēša dienas svinības pie Brīvības pieminekļa, Brāļu kapos un Daugavmalā.
- LPSR Augstākā padome pieņem likumu «Par LPSR tautas deputātu vēlēšanām».
- LPSR AP izmeklēšanas komisija par 1939. un 1940. gada notikumiem sniedz ziņojumu, kurā konstatē, ka Ribentropa–Molotova pakta rezultātā Latvija tika okupēta un anektēta. Līdz ar to Latvijas Saeimas 1940. gada 21. jūlija deklarācija par Latvijas iestāšanos PSRS nav spēkā kopš tās pieņemšanas brīža.
12. novembris Igaunijas Augstākajā padomē notiek balsojums par 1940. gada lēmuma iestāties PSRS atcelšanu.

18. novembris LTF rīkota tautas manifestācija «Par neatkarīgu Latviju» Daugavmalā sapulcina vairāk nekā pusmiljonu cilvēku. Tiek pieņemta vēstule M.Gorbačovam un Dž. Bušam.
- Latvijas sūtniecības vadītājs Vašingtonā A. Dinbergs saņem apsveikumu valsts svētkos no ASV valsts sekretāra Dž. Beikera.
24. novembris Aleksandrs Dubčeks atgriežas Prāgā un uzstājas Vāclava laukumā. [Vāclavske nāmestí, pašā Prāgas Vecpilsētas centrā?]
27. novembris PSRS Augstākā padome pieņem likumu par Baltijas republiku ekonomisko patstāvību.
28. novembris Grupa reformkomunistu publicē «Aicinājumu Latvijas komunistiem», kurā iestājas par LKP neatkarību no PSKP un atbalsta partijas atteikšanos no varas monopola.
30. novembris LTF otrā sasaukuma trešā Domes sēdē pieņem LTF aicinājumu vietējo padomju deputātu vēlēšanās.
2. decembris Litenē nošauto virsnieku pārapbedīšana.
2. un 3. decembris Jūrmalā notiek LSDSP 20. (atjaunošanas) kongress.
- M. Gorbačovs un Dž. Bušs tiekas Maltā. Formāli beidzas «aukstais karš».
6. decembris Lietuvas PSR Augstākā padome atceļ Komunistiskās partijas konstitucionālās tiesības uz varas monopolu, izveidojot pirmo daudzpartiju sistēmu PSRS teritorijā.
10. decembris Vietējo padomju vēlēšanas, kurās LTF iegūst vairākumu gandrīz visā Latvijā.
- 12. decembris** Sākas PSRS tautas deputātu otrais kongress. LTF informācijas centrs izdod Maskavā Baltijas deputātu frakcijas informatīvo biļetenu «Baltijas Vēstnesis».
14. decembris Miris akadēmiķis Andrejs Saharovs.
- LTF otrā sasaukuma ceturtajā Domes sēdē apspriež jautājumu par varas pārņemšanu pēc uzvaras vietējo padomju vēlēšanās, kā arī pieņem paziņojumu, kurā uzsvērts, ka vēlēšanas nevar tikt uzskatītas par brīvām un demokrātiskām.
15. decembris
- 15.–17. decembris Timišoarā Rumānijā izceļas masu nemieri, protestējot pret ungāru izcelsmes mācītāja Laslo Tokeša arestu. Armija atklāj uguni uz protestētājiem.
17. decembris LR pilsoņu kustības pārstāvju konference, kurā izveidota LR Pilsoņu komiteja.
20. decembris Lietuvas kompartijas 20. kongress atbalsta Lietuvas valstisko neatkarību un paziņo par partijas atdalīšanos no PSKP.
- PSRS tautas deputātu kongresa lēmums «Par PSRS un Vācijas 1939. gada neuzbrukšanas līguma politisko un tiesisko novērtējumu» atzīst pakta slepenos protokolus par juridiski nepamatotiem un spēkā neesošiem no to parakstīšanas brīža.
24. decembris
25. decembris Nikolajam Čaušesku Rumānijā tiek izpildīts nāvessods.
25. un 26. decembris PSKP CK plēnums apspriež Lietuvas komunistiskās partijas 20. kongresa lēmumus. M. Gorbačovs nolemj plēnuma darbu pārtraukt un apmeklēt Lietuvu.
- LPSR Augstākā padome ar 220 pret 50 balsīm nolemj svītrot LPSR Konstitūcijas 6. pantu par
28. decembris komunistiskās partijas vadošo lomu.
- Aleksandrs Dubčeks tiek ievēlēts par Čehoslovākijas Federālās Asamblejas priekšsēdētāju.
29. decembris Vāclavs Havels tiek ievēlēts par Čehoslovākijas prezidentu.

- 1990.gads
1. janvāris Polijā tiek ieviests "Balceroviča plāna" pirmais posms, kas paredz radikālas ekonomiskās reformas.
11. janvāris M. Gorbačova vizīte Lietuvā. «Sajūdis» rīkotā manifestācijā «Brīvību Lietuvai!» pulcējas 300 000 cilvēku. Pie Brīvības pieminekļa LTF rīkots mītiņš «Vienoti Baltijā!», kurā tiek apliecināta solidaritāte ar Lietuvu. LPSR AP pieņem labojumus PSRS Konstitūcijā par pilsoņu tiesībām dibināt partijas un apvienoties sabiedriskās organizācijās.
13. janvāris LTF otrā sasaukuma piektajā Domes sēdē apspriež LTF vēlēšanu platformu un apstiprina LTF vienoto kandidātu sarakstu tautas deputātu vēlēšanām.
14. janvāris Baltijas Padomes sēdē Pērnāvā tiek apspriesti uzdevumi, kas risināmi 1990. gadā, lai atjaunotu Baltijas valstu neatkarību.
15. janvāris Ap 2000 protestētāju iebrūk slepenpolicijas Stasi birojā Austrumberlīnē, kamēr notiek masveida protesta akcija, kurā piedalās aptuveni 100 000 dalībnieku.
18. janvāris Sākas tautas deputātu kandidātu izvirzīšana LPSR AP vēlēšanām.
- 1.–3. februāris Rīgā ar Baltijas Padomes starpniecību notiek Armēnijas TF un Azerbaidžānas Nacionālās kustības miera sarunas.
2. februāris Tallinā notiek Igaunijas visu līmeņu deputātu pilnsapulce, kas pieņem deklarāciju Igaunijas valstiskās neatkarības jautājumā, kurā tiek atbalstīta Igaunija neatkarības atjaunošana. Avīze «Latvijas Jaunatne» publicē paziņojumu LKP biedriem, kurā D. Īvāns, J. Celmiņš, A. Znatnajs, V. Pētersone, P. Laķis, A. Pauris, O. Jansons, V. Seleckis aicina partiju pašlikvidēties.
3. februāris LTF otrā sasaukuma sestā Domes sēdē, kurā pieņem LTF vēlēšanu platformu Latvijas PSR tautas deputātu vēlēšanām.
5. februāris Izveidojas priekšvēlēšanu savienība «Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku», kura apvieno 21 LPSR valdošās elites un inteliģences pārstāvi.
7. februāris PSKP CK plēnums nosoda Lietuvas Komunistiskās partijas 20. kongresa lēmumu par organizatorisku atdalīšanos no PSKP.
15. februāris LPSR Augstākā padome pieņem deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību, kurā 1940. gada Saeimas lēmums par iestāšanos PSRS sastāvā atzīts par nelikumīgu kopš pieņemšanas brīža. LPSR Augstākā padome ar likumu par oficiāliem valsts simboliem atzīst sarkanbaltsarkano karogu, 1921. gadā apstiprināto valsts ģerboni un himnu «Dievs, svētī Latviju!».
17. februāris Par Rīgas Tautas deputātu padomes priekšsēdētāju ievēlē tautfrontieti Andri Teikmani.
21. februāris Beidzas tautas deputātu kandidātu izvirzīšana LPSR AP vēlēšanām.
22. februāris Igaunijas Augstākā padome apstiprina deklarāciju par tūlītēju sarunu uzsākšanu ar PSRS Augstāko padomi par neatkarības atjaunošanu.
24. februāris. LTF otrā sasaukuma septītajā Domes sēdē apspriež LTF uzdevumus vēlēšanu kampaņas laikā un ievēlēto LTF deputātu darbību Augstākajā padomē. Notiek Latvijas Neatkarīgās komunistiskās partijas piekritēju konference. «Sajūdis» iegūst vairākumu Lietuvas PSR Augstākās padomes vēlēšanās.
27. februāris Virs LPSR Augstākās padomes un LPSR Ministru padomes ēkām tiek pacelts sarkanbaltsarkanais karogs

1. marts LPSR Augstākā padome pieņem likumu «Par alternatīvo (darba) dienestu».
4. marts LTF otrā sasaukuma astotajā Domes sēdē apspriež galvenos darba virzienus pirmsvēlēšanu un pēcvēlēšanu posmā.
11. marts Lietuvas PSR AP pieņem Aktu par neatkarīgās Lietuvas valsts atjaunošanu.
12. marts Par Rīgas pilsētas izpilddomniejas priekšsēdētāju ievēlē Andreju Inkuli. Rīgā beidzas A. Rubika ēra. Solidarizējoties ar Lietuvu, Rīgas pils Svētā Gara tornī paceļ Lietuvas karogu.
17. marts LTF priekšvēlēšanu manifestācija un demonstrācija «Daugav's abas malas mūžam nesadalās».
- Latvijas PSR tautas deputātu vēlēšanās LTF iegūst vairākumu mandātu.
18. marts Konservatīvo alianse Kristīgi demokrātiskās savienības vadībā uzvar pirmajās brīvajās vēlēšanās Austrumvācijā.
24. marts Baltijas Padomes sēde Viļņā, kurā trīs tautas kustības pieņem paziņojumu par stāvokli Baltijas valstīs un aicina PSRS uzsākt sarunas ar Lietuvu.
25. marts Politiski represēto apvienības rīkots piemiņas brīdis deportāciju upuriem Brāļu kapos.
28. marts Notiek lielākais interfrontes mītiņš pret Latvijas neatkarību.
29. marts Latvijas Sieviešu līgas un VAK rīkots mītiņš pret PSRS spiediena politiku pret Lietuvu.
30. marts Igaunijas PSR AP pieņem lēmumu par Igaunijas valstisko statusu, kurā pasludina padomju varu Igaunijā par nelikumīgu, un ziņo par to, ka sākas pārejas periods uz neatkarīgu valsti.
31. marts LTF otrā sasaukuma devītajā Domes sēdē pieņem paziņojumu pasaules tautu valdībām ar aicinājumu mudināt PSRS pārtraukt ekonomisko spiedienu un sākt sarunas ar Lietuvas valdību.
2. aprīlis Solidarizējoties ar Igauniju, Rīgas pils Svētā Gara tornī paceļ Igaunijas karogu.
- 4.–18. aprīlis Londonā tiekas PBLA, LTF un LNNK pilnvarotie pārstāvji.
7. aprīlis 261 delegāts A. Čepāņa vadībā atstāj LKP 25. kongresu. PSKP piekritēji ievēlē A. Rubiku par LKP CK pirmo sekretāru.
- 8.–23. aprīlis** Notiek Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa vēlēšanas.
- 14. aprīlis** Tiek izveidota Latvijas Neatkarīgā komunistiskā partija.
- 18. aprīlis** PSRS pieņem lēmumu sākt ekonomisko blokādi pret Lietuvu.
- 19. aprīlis** A. Gorbunovs, V. E. Bresis, D. Īvāns un I. Bišers Maskavā tiekas ar M. Gorbačovu un informē viņu par deklarācijas par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu paredzamo pieņemšanu.
- 21. aprīlis** Vislatvijas tautas deputātu sapulce, kurā piedalās 8086 visu līmeņu deputāti, pieņem aicinājumu Latvijas Augstākajai padomei atjaunot Latvijas valstisko neatkarību.
- 29. aprīlis** Latvijas PSR tautas deputātu atkārtotas vēlēšanas.
- 30. aprīlis** Notiek Latvijas Republikas Pilsoņu kongresa pirmā sesija.
- 3. maijs** Darbu sāk jaunievēlētā Latvijas PSR Augstākās padomes pirmā sesija. Par AP Prezidija priekšsēdētāju ievēlē Anatoliju Gorbunovu, par AP priekšsēdētāja pirmo vietnieku – Daini Īvānu.
- Latvijas PSR Augstākā padome pieņem «Deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu».
- 4. maijs**

Latvijas Republikas Augstākā padome pieņem «Deklarāciju par pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos».

- 8. maijs** Tiek atjaunotas 1938. gada Igaunijas Konstitūcijas pirmās piecas nodaļas. Oficiālais neatkarīgās Igaunijas nosaukums tagad ir Igaunijas Republika.
- 18. maijs** Vācijas Demokrātiskā republika un Vācijas Federatīvā republika paraksta līgumu par monetāro, ekonomisko un sociālo savienību. Helmut Kols to nodēvē "par brīvas un apvienotas Vācijas dzimšanu".
- 29. maijs** Boriss Jeļcins tiek ievēlēts par Krievijas Federācijas Augstākās padomes priekšsēdētāju.
- 8.–9. jūnijs** Čehoslovākijā notiek brīvas parlamenta vēlēšanas
- 12. jūnijs** Krievijas PFSR Augstākā padome pieņem Krievijas suverenitātes deklarāciju.
- 12. augusts** Vācijas Demokrātiskā republika paziņo par vēlmi apvienoties ar Vācijas Federatīvo republiku.
- 12. septembris** Vācijas Demokrātiskā republika, Vācijas Federatīvā republika, Amerikas Savienotās valstis, Lielbritānija, Krievija un Francija paraksta "Divi plus četri" līgumu. Šis līgums nosaka, ka četras okupācijas varas atsakās no savām tiesībām un Vācija pilnībā iegūst suverenitāti.
- 3. oktobris** Vācijas atkalapvienošanās.
- 10. decembris** Lehs Valensa tiek ievēlēts par Polijas prezidentu.

Bibliogrāfija

Āboltiņš J. Biju biedrs, tagad kungs: [Bij. ekonomikas ministra piez.]. – Rīga, 1992.- 227 lpp. (Jakubāna un Hānberga bibliotēka).

Apīne I. Disidentisms Latvijā // Latvijas Vēsture.- 1993.- Nr.2.

Bišers I. Astonas dienas augustā: Lappuses no neuzrakstītas dienasgrāmatas // Neatkarīgā Cīņa.- 1992.- 29. septembrī–14. novembrī.

Bleiere D. Latvija 1985.–1996.gadā: Notikumu hronika. – Rīga: N.I.M.S., Demokrātijas un attīstības centrs. – Rīga, 1996.- 136 lpp.

Atmiņas nākotnei. LTF Liepājas nodaļai – 10 / Sakārtojis O. Gūtmanis u. c., [LTF Liepājas atbalsta grupa]. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1998.- 184 lpp.

Īvāns D. Gadījuma karakalps. – Rīga: Vieda, 1995.- 380 lpp.

Latvijas Tautas fronte. Gads pirmais. – Rīga, 1989.- 273 lpp.

Latvijas tautas fronte. 1988–1991. – Rīga: apgāds Jāņa sēta, 1998.- 340 lpp.

Latvijas valsts atjaunošana. 1986.–1993./ LU žurnāla «Latvijas Vēsture» fonds; LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs. – Rīga, 1998.- 528 lpp.

Leja J. TV rēgs. – Rīga: Latvijas televīzija, 1996.- 463 lpp.

Neatkarības atgūšana. Atmodas laiks dokumentos. – Rīga: Latvijas Valsts arhīvs, 1996.- 70 lpp.

Ričiks V. Helsinkiešu ierindā. – [B.v.]: [B.i.], 1997.- 166 lpp.

Stradiņš J. Trešā atmoda: Raksti un runas 1988.–1990. g. Latvijā un par Latviju. – Rīga: Zinātne, 1992.- 402 lpp.

Škapars J. Latvijas ceļi un neceļi: Rakstu krājums. – Rīga: Vērmanparks, 1996.- 231 lpp.

Utena I. Cilvēks Godmanis. Rīga: apgāds Jāņa Sēta, 1997.- 208 lpp.

Vulfsons M. Kārtis uz galda! – Rīga: Liesma, 1997.- 208 lpp.

Champonnois S., Labriole F. de. La Lettonie. – Paris : Editions Karthala, 1999.- 352 p.

Dreifelds J. Latvia in Transition. – London: Cambridge University Press, 1996.- 214 p.

Hiden J., Salmon P. The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century. – London; New York: Longman, 1994.- 227 p.

Lettonie – Russie. Traites et documents de base in extenso / reunis par Ansis Reinhard. – Riga: Collection «Fontes» Bibliotheque Nationale de Lettonie, 1998.- 316 p.

Levits E. Latvija padomju varā // Latvijas Vēsture. – 1991.- 1. nr.; 1992.- 1., 4. nr.

Lieven A. The Baltic Revolution. Estonia, Latvia, Lithuania and the Path to Independence – New Haven; London: Yale University Press, 1993.- 454 p.

Misiunas R.J., Taagepera R. The Baltic States: Years of Dependence. 1940–1990. – Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1993.- 400 p.

Sprudzis A. The Baltic Path to Independence: An International Reader of Selected articles. –Buffalo; New York: William S. & Co., Inc., 1994.- 392 p.

Trapans J. A. Toward Independence: The Baltic Popular Movements. – Boulder; San Francisco & Oxford. – 1991.- 166 p.

Laikraksti

Padomju Jaunatne. 1988., 1989. gada komplekti.

Latvijas Jaunatne. 1990. g. janvāris–maijs.

Cīņa. 1988., 1989. gada komplekti, 1990. g. janvāris–maijs.

Lauku Avīze. 1988., 1989. gada komplekti, 1990. g. janvāris–maijs.

Literatūra un Māksla. 1988., 1989. gada komplekti. 1990. g. janvāris–maijs.

Atmoda. 1988.g. 7.oktobris–1990. g. maijs.

Lietotie saīsinājumi

ALA – Amerikas Latviešu apvienība
ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija
AP – Augstākā padome
ASV – Amerikas Savienotās Valstis
CK – Centrālā Komiteja
CVK – Centrālā vēlēšanu komisija
HES – hidroelektrostacija
KPFSR – Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika
LKP – Latvijas Komunistiskā partija
LLS – Latvijas Lauksaimnieku savienība
LNAK – Latvijas Nacionālā apvienība Kanādā
LNNK – Latvijas Nacionālās neatkarības kustība
LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
LSDSP – Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija
LSS – Latvijas Strādnieku savienība
LTF – Latvijas Tautas fronte
NVS – Neatkarīgo Valstu Savienība
PBLA – Pasaules Brīvo latviešu apvienība
PSKP – Padomju Savienības Komunistiskā partija
PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība
TV – televīzija
VAK – Vides aizsardzības klubs
VEF – Valsts ekektrotehniskā rūpnīca

Personu rādītājs

Sastādījusi G. Zalcmane

Abaševs Leonīds
Abizovs Jurijs
Ahromejevs Sergejs
Akurātere Ieva
Aleksejevs Anatolijs
Aleksijs, patriarhs
Alksnis Viktors
Andrejeva Ņina
Andrejevs Georgs
Apsītis Romāns
Arjakas Kilo
Aršavska Tatjana
Asaris Gunārs
Astra Gunārs
Ašeradens Arvils
Auškāps Kārlis
Avotiņš Viktors

Ālers Augusts

Baidekalns Māris
Balode Dace
Barauska Ruta
Barkāns Andris
Barkāns Jāzeps
Bašķis Ainars
Bauers Oskars
Baumanis Aivars
Beikers Džeimss
Beinarovičs Egils
Beķeris Harijs
Belaičuks Anatolijs
Bels Alberts
Beluha Andrejs
Bensone Sandra
Beņķis Guntis
Bergmanis Andris
Berjozovs Vladimirs
Berklavs Eduards
Bērtulis Aivars

Bērziņš Guntis
Bērziņš Uldis
Bērzs Arnolds
Bilts Karls
Birkavs Valdis
Birzniece Inese
Birzulis Jānis
Bišers Ilmārs
Blagoveščenska Drosma
Blumbergs Ilmārs
Blumbergs Ojārs
Blūms Egils
Blūms Gunārs
Bogdanovi
Bogdānovs Vladimirs
Bojārs Juris
Brauns Mārtiņš
Brazausks Alģirds
Breģe Ilona
Bresis Vilnis Edvīns
Brežņevs Leonīds
Briede Marija
Briļš Antons
Briņķe Ilma
Brokāns Vladislavs
Bruners Rīds
Budovskis Māris
Bugajs Viktors
Bukaškins Sergejs
Bukšs Vilis
Buķele Emerita
Buša Anta
Bušs Džordžs
Butlers Pauls

Cālītis Ints
Caturōvs Aleksandrs
Cepure Juris
Cielava Ilze
Cilinskis Einārs
Cimdiņš Pēteris
Cīrulis Andrrejs

Čaklais Māris
Čakstiņš Jānis
Čaupova Ruta
Čavčadze Ilja
Čepānis Alfreds

Červonopiskis S.
Čiževskis Ivans
Čornovils Vjačeslavs

Dambrauska Dagnija
Dandēns Dainis
Danoss Jānis
Daudišs Imants
Dautzauers Ronalds
Dens Sjaopins
Didrihsons Vilnis
Dimiters Juris
Dinbergs Anatols
Dinevičs Jānis
Dīmanis Sergejs
Dobelis Juris
Dobrovenskis Roalds
Dolgopolovs Sergejs
Domburs Jānis
Dozorcevs Vladlens
Dračs Ivans
Aravnieks Arvīds
Dreifelde Marta
Dreifelds Juris
Drīzulis Aleksandrs
Dubins Herberts
Dudars Artūrs
Dundurs Kazimirs
Dūda Jānis
Dūdiņa Anita
Dzenītis Jānis
Dzintars Jānis
Dzirlanks O.

Ebela Ingūna
Eglājs Vilnis
Elferts Pēteris
Ēlerte Sarmīte
Ēlerts Ivars
Ērglis Artis

Feldmanis Inesis
Fomins Rodrigo
Freimanis Ints
Freimanis Jānis

Gaigals Jānis
Gailītis Kārlis
Gailums Ingus

Gerencīks Raimonds
Geiba Jānis
Gerčikovs Ilja
Glancs Jurijs
Godmanis Ivars
Gončarenko Nikolajs
Gorbačovs Mihails
Gorbunova Lidija
Gorbunovs Anatolijs
Gorbunovs Edgars
Grasis Austris
Grava Uldis
Gribača Vera
Grigorjevs Aleksejs
Grigulis Mārtiņš
Grinovskis Ervids
Grišins Viktors
Grīnblats Māris
Grosvalds Oļģerts
Grūtups Andris
Gulbis Jānis
Gundars Gatis
Gurecka-Lejassisaka Linda
Gustsons Jānis
Ģermanis Uldis

Havels Vāclavs
Hānbergs Ēriks
Heimrāts Rūdolf
Heinrihsone Helēna
Hints Mati

Ignats Jānis
Ikaunieks Ēvalds
Inkēns Edvīnes
Inkulis Andrejs
Ivanovs Ivans
Izranova Gaļina

Īvāne Elvira
Īvāns Dainis

Jakovļevs Aleksandrs
Jakovļevs Ģirts
Jakušenoks Trofims
Janelsiņa Helga
Jansone Ilga
Jaunuzols Māris
Jazovs Dmitrijs

Jegorjonoks Sergejs
Jeļcins Boriss
Jirgens Aigars
Johansons Edmunds
Jumītis Arnis
Jundzis Tālavš
Jurciņa Veronika
Jurkāns Jānis
Juzeļūns Jūliuss

Kalniņš Arnis
Kalniņš Bruno
Kalniņš Imants
Kalniņš Ojārs
Kante Jānis
Karpačš Voldemārs
Karro Jānis
Kaufmanis Andrejs
Kauls Alberts
Kinna Jānis
Kirhenšteins Augusts
Kirke Gunārs
Kiršbaums Inārs
Kiršteins Aleksandrs
Klaucēns Arnolds
Kleckins Ābrams
Kleinberga Rasma
Klibiķe Valentīna
Klintāja Zaiga
Klotiņš Arnolds
Kononovs Vasilijš
Kononovs Vladimirs
Konstats Zigurds
Kostanda Odisejs
Kosteņeckā Marina
Kozakeviča Ita
Koziols Viesturs
Krapāne Līga
Krasovskis Vilnis
Krastiņa Sandra
Krastiņš Andrejs
Kravcuks Leonīds
Krievāne Dzintra
Krupņikovs Georgijs
Krustiņš Voldemārs
Krūmiņš Aivars
Krūmiņš Jānis
Krūmiņš Vilis

Kučinskis Jānis
Kudrjašovs Aleksandrs
Kukaine Rita
Kukels Pāvels
Kulinskis Imants
Kupcova Vija
Kuple Dina
Kusiņa Dzintra
Kuzmins Fjodors

Ķesteris Andris
Ķezbers Ivars
Ķirsons Māris

Lagzdiņš Jānis
Laķis Pēteris
Landsberģis Vītauts
Latkovskis Ilmārs
Lauristina Marju
Lācis Visvaldis
Leitāns Ilmārs
Leja Jānis
Lejassisaka (sk. Gurecka-
Lejassisaka Linda)
Lembergs Aivars
Levits Egils
Liberts Bruno
Liepa Alberts
Liepiņš Eduards
Liepiņš Harijs
Liepiņš Jānis
Liepiņš Jānis, prāvests
Liepiņš Valdis
Liepiņš Zigmars
Lisagors Josifs
Līcis Kārlis
Loskutovs Genādijs
Lucāns Jānis
Ludvigs Māris
Lujāns Modris
Lukjanovs Anatolijs
Lūkina Brigita
Lūriņš Valdis
Lūse Irēne

Ļaļuškins Sergejs
Ļigačovs Jegors
Ļitvinova Irina

Maļcevs Aleksandrs
Mangusa Karmena
Marjaša Ruta
Markots Aivars
Mašonkins Ilja
Medvedevs Vadims
Meierovics Gunārs
Meistere Una
Meliņš Vilnis
Melluma Aija
Melnalksnis Armands
Meļķis Edgars
Meri Lenarts
Mertens Māris
Meškūns Emīls
Metloks Džeks
Mielavs Ainars
Miezīte Solveiga
Miķelsone Antra
Miroļubovs Jānis
Molotovs Vjačeslavs
Mote Dace
Muižniece Rūta
Munkevica Ruta

Nepers Lerijs
Neilands Nikolajs
Niedre Ojārs
Nīdels Mendelis
Norietis Uldis
Noviks Alfons

Ņevickis Nikolajs
Ņukša Vilhelms

Oherins Jānis
Onckuls Pēteris
Osis Māris
Ozols Arnis
Ozols Indulis
Ozols Romualds

Paiders Juris
Paljora Stepans
Palka Ieva
Panteļējevs Andrejs
Pauls Raimonds
Pauļuks Jānis
Pavlovs Valentīns

Pavlovski (brāļi Oļģerts, Valdis)

Pāvuls Andris Pauls

Pededze Dzintra

Pelše Arvīds

Peters Jānis

Pētersone Baiba

Pētersone Vita

Pētersons Pēteris

Plāte Modris

Plotnieks Andris

Plūme Vilnis

Počas Eižens

Podnieks Juris

Poļaka Džilda

Pozņaks Zenons

Prauliņš Ivars

Prunskiene Kazimira

Prūsis Aivars

Pugo Boriss

Pujāts Jānis

Pumpure Austra

Punovskis Artūrs

Putriņš Juris

Račevskis Edgars

Radionovs Galaktions

Radziņa Klāra

Radziņš Egils

Raja Solveiga

Rapiņa Esfira

Rāzna Stefans

Ražuks Romualds

Redisons Ivars

Reinhards Ansis

Repše Einars

Rešetņikovs Andrejs

Rezņiks Boriss

Rimaševskis Vladimirs

Ritenis Jānis

Rižkovs Nikolajs

Rītels Arnolds

Rītiņš Juris

Rodins Askolds

Rohatins Felikss

Romaņenko Anatolijs

Rozenbergs Egils

Rozenvalds Juris

Rozenvalds Kristiāns

Rubenis Jurijs
Rubenis Juris
Rubenis Ojārs
Rubiks Alfrēds
Ručs Andrejs
Rukšāns Jānis
Rumcis Andrejs
Rutkēviča Brigita

Sadovičs Pēteris
Saharovs Andrejs
Saliņš Aivars
Saudargs Aļģirds
Savicka Tamāra
Savisārs Edgars
Seleckis Vilis
Serdāns Viesturs
Silaroze Atis
Siliņš Guntis
Siliņš Guntis (LNAK priekšsēdētājs)
Sitnovs Igors
Skudra Ojārs
Skudra Viktors
Skulme Džemma
Skulte Druvis
Slapiņš Andris
Smelters Georgs
Smildziņa Dace
Sniedze Dailis
Snips Artūrs
Soboļevs Vitālijs
Solžeņicins Aleksandrs
Songaila Ringauds Bronislovs
Spāre Vladis
Spilners Ilgvars
Spuriņš Roberts
Stalts Dainis
Staļins Josifs
Stankēviča Anita
Steins Māris
Stelmahovskis Andžejs
Sterniņš Pērs
Stradiņš Jānis
Stranga Aivars
Streičs Jānis
Streipa Līga
Streips Kārlis
Stučka Pēteris

Sudmane Biruta
Suvorova Svetlana
Svīre Māra

Šeļeņins Jevgeņijs
Ševardnadze Eduards
Šēnbergs Laimonis
Šipkēvics Jānis
Širiņš Juris
Škapars Jānis
Šneidere Mudīte
Šteins Valdis
Šustovs
Šušķēvičs Staņislavs
Šušķēvičs Viktors

Tarmaks Marts
Tālrīts Jānis
Teikmanis Andris
Terzena Dace
Titavi (brāļi Dans, Valts)
Titavs Dans
Tolpežņikovs Vilens
Toma Velta
Toome Indreks
Trapāne Māra
Treimane Māra
Trubiņš Jānis
Turins Valdis

Ulmanis Gumntis
Umblija Ramona
Upmacis Ints
Urbšis Jozs
Utņo Leili

Ūdre Silvija

Vagris Jānis
Vahers Jānis
Valters Ēvalds
Valujevs Guntis
Vanags Jānis
Vārsbergs Vilis
Vasarietis Jānis
Vasariņš Pēteris
Veidemena Elita
Veljass vaino
Vidiņš Juris

Vikmanis Vilnis
Vilims Bronislavs
Vilks Viesturs
Virsis Mārtiņš
Vitkovskis Romāns
Viķe-Freiberga Vaira
Viņņa Marika
Vitols Ilmārs
Vladimirovs Ainārs
Voitkūns Eduards
Voss Augusts
Vulfons Mavriks

Zariņa Regīna
Zariņa Vanda
Zariņš Kārlis
Zālīte Māra
Zeidenbergs Ģirts
Zeltkalne Brigita
Zicāne Irēna
Ziediņš Ziedonis
Ziedonis Imants
Zirnis Egīls
Zīgerists Joahims
Zīle Ļubova
Zotovs Aleksejs
Zukulis Staņislavs
Zvirbulis Aivars

Žalis Vitauts
Žarkovs Vladimirs
Ždanoka Tatjana
Žukovs Ivars
Žverello Inese

Piezīmes

[1]

Glancs J. No upes, kas saucas «fakts» // Sovetskaja Latvija.- 1988.- 27. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[2]

Niedre O. Tautas fronte un kompartija // Lauku Avīze.- 1998.- 10. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[3]

LVA PA, 101. f., 61. apr., 7. l., 7. lapa.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[4]

Sk. grāmatas sadaļā «Dokumenti» «Oficiālajā presē nepublicētais iniciatīvas grupas aicinājums apvienoties Tautas frontē».- Auseklis.- 1988.- Nr. 6.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[5]

V. Šteins, uzstājoties LNNK 2. kongresā, nosauc citus iniciatīvas grupas uzvārdus. Tā ir kļūda, jo viņš runā par 17 cilvēku – V. Avotiņš, J. Baltvilks, U. Bērziņš, S. Ēlerte, G. Godiņš, R. Kalniņš, R. Kalpiņa, A. Kiršteins, D. Krievāne, A. Linkēvičs, A. Maļcevs, I. Paklone, J. Rukšāns, A. Snips, V. Šteins, V. Turins, E. Zirnis – parakstīto Radošo savienību plēnuma alternatīvās rezolūcijas projektu. Sk. Latvijas tautai – Latvijas valsti! V. Šteina runa LNNK II kongresā // Atmoda.- 1989.- 12. jūnijā

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[6]

Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana. 1986.–1993.- Rīga, 1998.- 126.-129. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[7]

LVPA, 101. f., 61. apr., 56. l., 18.-19. lapa.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[8]

Turpat, 16.-21. lapa. Sk. grāmatas sadaļā «Dokumenti» fragmentus no LKP CK 1988. g. 6. jūlija dokumenta «Par patriotisku kustību partijas pārbūves līnijas atbalstam».

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[9]

LVA PA, 101. f., 61. apr., 45. l., 1. lapa.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[10]

Šeit un turpmāk ir citētas frontes arhīvā esošās vēstules, kuru autorus neuzdrošinos minēt bez viņu piekrišanas.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[11]

Sk. grāmatas sadaļā «Cilvēki» pievienoto LTF dibināšanas kongresa rīcības komitejas sastāvu.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[12]

Latvijas Tautas frontes programma un statūti // Padomju Jaunatne.- 1988.- 8. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[13]

Tautas frontes kongresam gatavojoties // Padomju Jaunatne.- 1988.- 22. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[14]

Izejošie dokumenti. 1988. gads. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[15]

Aivars A. Neformāli apvienojas // Padomju Jaunatne.- 1988.- 20. septembrī. Neformālā tautas fronte nodibinājās 10. 09. 88. Tās vadītāji J. Ziemeļis, I. Cālītis, J. Čakstiņš, V. Lācis, S. Jegorjonoks. Kopumā dibināšanas brīdī bija 1552 cilvēki.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[16]

LVA PA, 101. f., 61. apr., 56. l., 16.-21. lapa. Sk. grāmatas sadaļā «Dokumenti» fragmentus no LKP CK 1988. gada 6. jūlija dokumenta «Par patriotisku kustību partijas pārbūves līnijas atbalstam».

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[17]

Par pārstāvības normām LTF dibināšanas kongresā // Padomju Jaunatne.- 1998.- 27. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[18]

Sk. grāmatas sadaļā «Dokumenti» pievienoto «Radošo savienību kultūras padomes un LTF dibināšanas kongresa rīcības komitejas 1988. gada 2. oktobra vēstule LKP CK plēnumam un PSKP CK ģenrālsekretāram M. Gorbačovam».

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[19]

LTF grāmatvedības dokumenti. 1988. g. 4. ceturksnis. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[20]

Lešinska I. Izspļauts līderis // Rīgas Laiks.- 1998.- Nr. 11.- 18. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[21]

Sk. grāmatas sadaļā «Cilvēki» pievienoto Rīcības komitejas piedāvāto kandidātu sarakstu Domei.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[22]

LPSR Ministru padomes lēmums «Par pasākumiem iedzīvotāju skaita nepamatota mehāniskā pieauguma pārtraukšanai un migrācijas regulēšanai», pieņemts 14. 02. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[23]

Vēstule LPSR prokuratūrai Nr. 03-55 23. 01. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[24]

Aicinājumu parakstīja ukrainiete N. Skudra, poliete I. Kozakeviča, moldāvieta M. Briede-Makoveja, lībieši D. Stalts un H. Stalte, armēnis B. Stepanjans, krieviete M. Kosteņecka, čigāns I. Janevičs u. c.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[25]

Latvijas PSR Tautu foruma materiāli. 1988. g. 10. un 11. decembrī.- Rīga: Avots, 1989.- 91. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[26]

Ebela I. Latvijas Tautas frontes sakari ar Gruziju // Latvijas Tautas fronte. 1988-1998.- Rīga: Jāņa Sēta, 1998.- 316. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[27]

Manifestācijas rīcības komisija: D. Īvāns, V. Šteins, S. Ēlerte, E. Veidemane, E. Radziņš, M. Vulfsons. LTF Domes valdes sēdes protokols 15. 11. 88. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[28]

LTF komisijā par PSRS Konstitūcijas grozījumiem un papildinājumiem un par PSRS tautas deputātu vēlēšanām apstiprināja I. Bišeru, J. Bojāru, A. Plotnieku, R. Apsīti, A. Endziņu, A. Torgānu. LTF Domes valdes protokols 15. 11. 88. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[29]

Tulkojums no krievu valodas. Vēstules paraugs, adresēts PSRS Augstākajai padomei. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[30]

Citviet minētais skaits 900 000 ir pārspīlēts, jo LTF pavadvēstule Nr. 02-14. 16. 11. 88. , kas rakstīta PSRS AP, runā par 647 555 parakstiem. Savukārt no četrām LTF vēstulēm (Nr. 02-11 15. 11. 88. – 277 693 p.; Nr. 02-15 17. 11. 88. – 264 563 p.; Nr. 02-9 21. 11. 88. – 147 449; Nr. 02-21 22. 11. 88. – 6461 p.) noprotams, ka LPSR AP iesniegti 686 166 paraksti. Tiem pieskaitot AP tieši iesniegtos parakstus, par pamatotu var uzskatīt apgalvojumu, ka savākts ap 770 000 parakstu. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[31]

Likumprojektu apspriešana beidzās 25. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[32]

Vēstule M. S. Gorbačovam. 7/1/23 LTF 14. 11. 88.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[33]

LTF 3. Domes sēdes stenogramma. 19. 11. 88.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[34]

LTF vēstule Nr. 02-20 21. 11. 88. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[35]

E. Veidmane ir pieņemta darbā LTF sekretariātā 15. 11. 88. No 23. 11. 88. viņa strādā par «Atmodas» galveno redaktori. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[36]

LTF 4. Domes sēdes stenogramma. 18. 12. 88.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[37]

LTF revīzijas komisijas sēdes protokols Nr. 3. 18. 12. 88.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[38]

LTF revīzijas komisijas sēdes protokols Nr. 4. 14. 01. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[39]

ALA ārkārtas kongresā piedalījās 118 delegātu, bet pavisam bija pulcējušies 150 latviešu. Bez vispārējām debatēm delegāti strādāja nacionālpolitikas, stratēģijas un tirdzniecības iespēju darba grupās.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[40]

ALA ārkārtējais kongress ar Latvijas Tautas frontes pārstāvjiem // Laiks.- 1988.- 17. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[41]

No «Amerikas balss» raidījuma // Cīņa.- 1988.- 15. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[42]

Krauliņš A. Labvakar, TV skatītāji un radioklausītāji // Literatūra un Māksla.- 1989.- 7. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[43]

Mums raksta // Atmoda.- 1988.- 23. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[44]

Berklavs E. Zināt un neaizmirst.- R.: Preses nams, 1998.- 337. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[45]

Ministru padome fronteī piešķir auto 23. 01. 89. un nodod lietošanā ēku Vecpilsētas ielā 13/15 06. 02. 89. LTF sarakste. 1989. g. I cet. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[46]

1991. g., kad K. Bilts apmeklēja Latviju, viņa vadītā Moderātu partija bija opozīcijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[47]

LTF revīzijas komisijas ziņojums LTF 2. kongresā. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[48]

Sk. grāmatas sadaļā «Cilvēki» LTF koordinācijas centra vadītājas Dz. Pededzes un Rīgas koordinatores D. Blagoveščenskas apkopoto sarakstu «LTF nodaļu apvienību un nodaļu aktīvs».

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[49]

Finanšu pārskats. LTF Domes valdes sēdes protokols. 17. 01. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[50]

Finanšu pārskats. LTF Domes valdes sēdes protokols. 22. 04. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[51]

Īvāns D. Atklāta atbilde Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Darbaļaužu internacionālās frontes republikāniskajai padomei sakarā ar tās Atklāto vēstuli LTF Domei // Padomju Jaunatne.- 1989.- 18. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[52]

Pirms apstiprināšanas par Ministru padomes priekšsēdētāju Indreks Toome bija IKP ideoloģiskais sekretārs. Pēc Vaino Veljasa ievēlēšanas par CK pirmo sekretāru viņu šim postenim ieteica Igaunijas Tautas frontes vadība. 1990. gada AP vēlēšanu laikā, kad iezīmējās cīņa par varu starp fronti un nacionāļkomunistiem, I. Toome bija viens no priekšvēlēšanu savienības «Vaba Eesti» vadītājiem.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[53]

Līdz LTF 2. kongresam bija šādi Domes valdes priekšsēdētāji: J. Škapars 22. 10. 88., A. Klotiņš 22. 11. 88., V. Šteins 21. 12. 88., P. Laķis 28. 03. 89., J. Freimanis 27. 06. 89., I. Cālītis 29. 08. 89. Norādīti ievēlēšanas datumi.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[54]

No Kanādas atgriezās 1989. gada 20. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[55]

LTF vēlēšanu komisijas sastāvs: A. Cīrulis, J. Dobelis, V. Krūmiņš, U. Pētersons, V. Serdāns, M. Steins, I. Vītols, M. Vulfsons, I. Zicāne. LTF Domes valdes sēdes protokols 20. 12. 88. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[56]

Saruna ar Imantu kalniņu // Latvijas Tautas fronte.- Rīga: Jāņa Sēta, 1988.- 214. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[57]

Internacionālās frontes dalībnieku un piekritēju, Rīgas Ļeņingradas rajona iedzīvotāju 1989. gada 25. februāra mītiņa rezolūcija «Par attieksmi pret Latvijas PSR likuma par valodām projektu» // Padomju Jaunatne.- 1989.- 3. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[58]

J. Škapara un S. Kalnietes tikšanās ar LKP CK pirmo sekretāru J. Vagri. 06. 03. 89. Sarunas protokols. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[59]

PSKP CK slepeno dokumentu uzskaites žurnāls. LVA PA, 101. f., 63. apr., 134. l., 59. lapa.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[60]

LKP CK Pasākumu plāns PSKP CK lēmumu izpildei, kuri veicami, lai organizētu pretdarbību antisociālistisko elementu centieniem veidot PSKP opozicionāras struktūras. Slepeni. 02. 02. 89. LVA PA, 101. f., 63. apr., 8. l., 17.-20. lapa.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[61]

D. Īvāns un V. Šteins bija Zviedrijā no 1. līdz 12. martam.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[62]

LTF Domes valdes sēdes protokols. 07. 03. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[63]

12. marta manifestācijas rīcības komiteja: E. Radziņš, S. Ēlerte, Dz. Pededze, I. Zicāne, A. Puplovskis, A. Klotiņš, V. Seleckis, D. Stalts, J. Danoss. Atbildīgais: J. Rozenvalds.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[64]

12. marta manifestācijā runāja J. Peters, R. Pauls, V. Korotičs – žurnāla «Ogoņok» galvenais redaktors, V. Černišovs, V. Novakšanovs, J. Rubenis, T. Aršavska – Latvijas Krievu biedrības pārstāve. LTF Domes valdes sēdes protokols. 10. 03. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[65]

Vēstule M. Gorbačovam // Padomju Jaunatne.- 1989.- 14. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[66]

LPSR Augstākās padomes Prezidijam, LPSR Ministru padomei, LKP Centrālajai Komitejai // Padomju Jaunatne.- 1989.- 14. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[67]

LTF Domes rezolūcija sakarā ar aicinājumiem uz streikiem 28. aprīlī. 22. 04. 89.// Padomju Jaunatne.- 1989.- 25. aprīlī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[68]

Courtois S., Werth N., Pann J. L., Pacwkowski A., Bartosek K., Margolin L. L. Le Livre noir du communisme: Crimes, terreur et repression.- Paris : Robert Laffont, 1997.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[69]

Leja J. TV rēgs.- R.: Latvijas televīzija, 1996.- 374. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[70]

TDP vēlēšanu otrā kārtā bija notikta 14. maijā. Atkārtotā balsošana bija paredzēta 2. aprīlī 313. Rēzeknes apgabalā, bet visos pārējos apgabalos 9. aprīlī

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[71]

Apsveikuma teksts no Baltijas Asamblejas materiāliem. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[72]

Mati Hint. Balti tee. Baltijas ceļš. Piebaltijo kelias.- Tallinn: Valgus, 1989.- 10. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[73]

Baltijas Asamblejā pamatziņojumus lasīja D. Īvāns, A. Kalniņš, M. Virsis, V. Avotiņš, J. Peters, E. Vēbers, I. Cālītis (?). Debatēs piedalījās E. Inkēns, V. Lācis, E. Repše, J. Liepiņš (?). S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[74]

Dreifelds J. Latvia in Transition.- London: Cambridge University Press, 1996.- 214 p.;

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

Hidden J., Salmon P. The Baltic Nations and Europe: Estonia, Latvia and Lithuania in the Twentieth Century.- London; New York: Longman, 1994.- 277 p.;

Clemens Walter C. Jr. *Baltic Independence and Russian Empire.*- New York: St. Martin's Press, 1991.- 346 p.;

Misiunas R. J., Taagepera R. *The Baltic States: Years of Dependence. 1940–1990.*- Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1993.- 400 p.;

Sprudz A. *The Baltic Path to Independence: An International Reader of Selected articles.*- Buffalo; New York: William S. & Co., Inc., 1994.- 392 p.;

Trapans J. A. *Toward Independence: The Baltic Popular Movements.*- Boulder; San Francisco & Oxford, 1991.- 166 p.

[75]

Jūlija sākumā LKP CK darija zināmu, ka 19. jūlijā LTF valdes sēdi apmeklēs J. Vagris, V. Soboļevs, I. Ņezbers, V. E. Bressis. Šis fakts pieminēts arī LTF Domes sēdes protokolā Nr. 9 15. 07. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[76]

Ričiks V. *Helsinkiešu ierindā.* [Latvija, bez izdevēja], 1997.- 69. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[77]

«Abrenes» seminārā trimdu pārstāvēja: Guntis Bērziņš (LNPL), Tāļivaldis Bērziņš (PBLA), Zaiga Blumberga-Vasariņa (ZLCP), Arturs Cipulis, Imants Freimanis (PBLA), Jānis Frišvalds (DV), Jānis Gobiņš, Ojārs Kalniņš (PBLA), Valdis Kārklis, Andra Kīns, Imants Kīns, Uldis Klauss (ALA), Tija Krūmiņa, Rolands Lapuķe, Armands Lauļa, Linards Lukss, Yvonne Luven, Gunārs Meierovics, Solveiga Miezīte (PBLA), Jānis Munchks (LAKEC), Valdis Pavlovskis, Jānis Peniķis, Baiba Pinne, Jānis Ritenis, Līga Ruperte, Guntis Siliņš (PBLA), Jānis Trapans (RFE), Pēteris Vasariņš (ZLCP), Edvards Voitkuns (PBLA), Austris Grasis un Ansis Reinhards no «Abrenes».

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

LTF delegācijā bija Jānis Freimanis, Juris Golde, Arnolds Klotiņš, Pēteris Laķis, Jānis Mellēns, Juris Rozenvalds, Valdis Šteins, Valentīna Zeile. Vēl no Latvijas piedalījās: Eduards Berklavs (LNNK), Juris Vidiņš («Helsinki-86»), kā arī dzejnieki Uldis Bērziņš un Knuts Skujenieks.

Dati no A. Reinharda personīgā arhīva.

[78]

Vasariņš P. Latvija un trimdas vadību galotņu konference «Abrenē». Iekšējs memorands.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[79]

LTF Domes valdes sēdes protokols. 16. 05. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[80]

Freimanis J., Rozenvalds J., Klotiņš A. 31. maija Aicinājums // Latvijas Tautas fronte.- R.: Jāņa Sēta, 1998.- 90. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[81]

Kad uzzināju, ka Saeima 1999. gada 29. aprīlī ir pieņēmusi likumu «Par Latvijas Republikas Augstākās padomes deputātu tiesisko stāvokli un pensijām», kas nosaka, ka tie deputāti, kuri balsoja par 4. maija deklarāciju, turpmāk iegūst īpašas privilēģijas, t. sk. viņu pensija ir paredzēta 80 % apmērā no deputātu algas, tūlīt iedomājos par tiem daudzajiem cilvēkiem, kas sekmēja viņu ievēlēšanu. Tad – par tiem, kuri balsoja par 31. maija Aicinājumu. Par tiem simt domniekiem, kas 10. jūnijā šo valdes dokumentu apstiprināja. Par tiem tūkstošiem, kas bija uz barikādēm 1991. gada janvērī. Šo nopelnu sarakstu varētu turpināt bezgalīgi, tāpēc es esmu pret privilēģijām vispār, jo, tikko tādas tiek piešķirtas, tā ar katru nākamo lēmumu kritēriji kļūst arvien izplūdušāki. Vienīgie, kas pelnījuši atvieglojumus, ir režīma represētie.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[82]

D. Īvāns bija saņēmis J. Freimaņa vēstuli. Arī LKP CK ideoloģiskais sekretārs I. Ņezbers, kurš regulāri saņēma VDK operatīvo informāciju, zināja, ka Aicinājums top. M. Vulfsons stāstīja, ka vēl 31. 05. vakarā I. Ņezbers viņam pateicis, ka Aicinājums ir pieņemts.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[83]

LTF Domes sēdes stenogramma. 29. 04. 89. 19. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[84]

LTF emblēmas konkursa žūrijas komisijas protokols. 12. 12. 88. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[85]

Latvijas valsts atjaunošana. 1986 – 1993.- Rīga, 1998.- 175 lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[86]

Sk. interviju ar VDK virsniekiem: Drošības komiteja ir kā pavesta jaunkundze // Diena.- 1998. g. 17. jūlijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[87]

E. Cilinska uzstāšanās. LTF Domes sēdes stenogramma. 05. 08. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[88]

Statističeskij ežegodnik Estonii 1990.- Tallinn, 1991.- 35. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[89]

LTF, LNNK un PBLA pārstāvju sanāksme Rietumberlīnē: Ciešākas saites // Brīvā Latvija.- 1989. g. 11. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[90]

PBLA par pilsoņu reģistrāciju trimdā // Brīvā Latvija.- 1989. g. 13. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[91]

LTF programma // Latvijas Tautas fronte. Gads pirmais.- R., 1989.- 209. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[92]

Par attieksmi pret likumu «Par Latvijas PSR pilsonību». LTF Domes lēmums. 05. 08. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[93]

Redisons I. Vai priekšroka intuīcijai? // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 24. augustā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[94]

Bojārs J. Goda un cieņas lieta: Likumprojekta «Par Latvijas PSR pilsonību» komentārs // Cīņa.- 1989. g. 26. jūlijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[95]

Bojārs J. Brīvību rīt ne vēlāk kā uz brokastu laiku! // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 2. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[96]

Kalniņa M. Godājamie LTF biedri! // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 16. augustā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[97]

M. Grīnblata raksts «Latvijas trīs ceļi: konservācija, reformācija vai restaurācija», manuprāt, ir pilnīgākā un aptverošākā publikācija 1989. gada vasarā par sabiedrības degpunktā esošajiem jautājumiem. Sk. Grīnblats M. Latvijas... // Atmoda.- 1989. g. 4., 11. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[98]

Latvieši Latvijā! Latvieši pasaulē! LTF [aicinājums] // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 22. jūnijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[99]

Citēta AP Prezidija priekšsēdētāja vietniece T. Savicka. LTF Domes sēdes stenogramma. 19. 11. 88.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[100]

Vēl konferencē uzstājās vēsturnieki I. Kļava, A. Puga, B. Daukšts, I. Gore, I. Bitulis, A. Bambals. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[101]

Rezumējošas atziņas. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[102]

Konferencē piedalījās 335 pārstāvji no Latvijas, 26 no Lietuvas un Igaunijas, 69 no PSRS, 10 no Austrumeiropas un 58 no Rietumvalstīm. Tajā skaitā ASV senators R. Kastens, Bundestāga un Eiroparlamenta deputāts V. Bēms, Polijas senators Z. Romaševskis, politologi H. Hēns (Huyn) un K. Jēgers no VFR, profesors D. Rīgans no Notingemas universitātes Lielbritānijā, profesori V. Hāfs un R. Tāgepers no ASV, tautieši – J. Vīksniņš no Džordžtaunas universitātes un E. Levits no VFR. Sk. LNNK starptautiskā konference Rīgā // Brīvā Latvija.- 1989. g. 25. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[103]

Šis un turpmākie rindkopas citāti no «PSKP CK paziņojums par stāvokli Baltijas padomju republikās» // Izvestija.- 1989. g. 28. augustā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[104]

Centrālkomitejā tika iesniegti 198 698 paraksti. LTF pavadvēstulees Nr. 02-740 un Nr. 02-741 30. 08. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[105]

Nado boļše doverjat drug drugu // Izvestija.- 1989. g. 27. augustā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[106]

Trimdas baltiešu organizācija The Baltic Appeal to the United Nations. Tā dibināta 1966. gada februārī, lai informētu ANO par Baltijas valstu stāvokli un vajadzībām.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[107]

1989. g. LKP bija 40 % latviešu un 60 % cittautiešu – galvenokārt krievi un krieviski runājošie. Arī latviešu vidū ne visi bija nacionālkomunistu idejām atvērti.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[108]

Andrejeva Ņ. Neatkāpties no principiem // Sovetskaja Rossija.- 1988. g. 13. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[109]

Misiunas R. J., Taagepera R. The Baltic states. Years of Dependence. 1940 – 1990.- Berkeley; Los Angeles: Univ. of California Press, 1993.- 315. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[110]

LVA PA, 101. f., 61. apr., 56. l., 16.-21. lapa. Sk. grāmatas sadaļā «Dokumenti» fragmentus no LKP CK 1988. gada 6. jūlija dokumeta «Par patriotisku kustību partijas pārbūves līnijas atbalstam».

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[111]

Pārbūves spēku vienībai. Preses konference // Cīņa.- 1988. g. 11. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[112]

LKP CK biroja lēmums. 13. 10. 88.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[113]

LTF paziņojums «Par mēģinājumiem destabilizēt politisko situāciju republikā» LTF Dome. 22. 10. 88.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[114]

Atklāta vēstule Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas visu tautību iedzīvotājiem // Literatūra un Māksla.- 1989. g. 29. aprīlī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[115]

Tikšanās LKP CK // Atmoda.- 1989. g. 3. aprīlī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[116]

29. 03. 89. Tikās LTF un LKP vadība. No LKP CK puses piedalījās J. Vagris, V. Soboļevs un G. Loskutovs. LTF pārstāvēja P. Laķis, S. Kalniete, M. Vulfsons. LTF Domes valdes sēdes protokols. 04. 04. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[117]

Freimanis J. Atklāta vēstule LKP CK birojam // Atmoda.- 1989. g. 27. martā. Rakstugan bija paredzēts publicēt 20. 03., bet cenzūra neatļāva to darīt pirms PSRS TDvēlēšanām.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[118]

Pēc kā tiecas LKP CK? // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 10. augustā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[119]

Atmoda.- 1989. g. 4. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[120]

Taps piedots, ja neprati izdarīt, bet nekad, ja negribēji // Vaduguns.- 1989. g. 26. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[121]

Vagris J. Atklāta vēstule Dainim Īvānam // Padomju jaunatne.- 1989. g. 26. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[122]

LTF 2. kongresa mandātu komisijas ziņojums. LTF 2. kongresa stenogrammas. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[123]

Aicinājums Latvijas komunistiem // Cīņa.- 1989. g. 28. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[124]

Paziņojums sakarā ar «Aicinājumu Latvijas komunistiem». LTF Dome. 30. 11. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[125]

Šablovskis A. Ko vēlas uzzināt Gorbačovs // Latvijas Jaunatne.- 1990. 10. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[126]

Latvijas kompartijā bija ap 40 % latviešu, no kuriem ne visi bija nacionālkomunisma ideju atbalstītāji.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[127]

Lietuvas kompartijā 70 % bija lietuviešu. Sk. Latvijas valsts atjaunošana. 1986 – 1993.- Rīga, 1998.- 199. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[128]

Paziņojums LKP biedriem // Padomju Jaunatne.- 1990. g. 1. februārī. To parakstījuši D. Īvāns, J. Celmiņš, A. Znatnajs, V. Pētersone, P. Laķis, A. Pauris, O. Jansons, V. Seleckis.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[129]

Ārkārtējo kongresu var sasaukt, ja to pieprasa ne mazāk kā $\frac{1}{3}$ Domes locekļu vai ne mazāk kā $\frac{1}{3}$ LTF nodaļu. LTF statūti, 24. punkts.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[130]

«Radikālais spārns» ir nosacīts apzīmējums, ko lietoju, jo tā sastāvs dažādos LTF darbības posmos mainījās. Ar šo terminu, runājot par 2. kongresu, apzīmēju V. Šteina vadīto LSDSP, daļu LNNK, pilsoņu komiteju aktīvistus, LTF Radikālo apvienību, daļu VAK, kā arī dažādu radikālāk noskaņoto LTF nodaļu: Madonas rajona, Zinātņu akadēmijas, Vidzemes priekšpilsētas u. c. pārstāvjus.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[131]

LTF Domes sēdes stenogramma. 15. 07. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[132]

Turpat.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[133]

LTF Dome 15. 07. 89. apstiprina šādu rīcības komitejas sastāvu: vadītāja S. Kalniete, locekļi A. Ašeradens, R. Barauska, A. Dudars, S. Ēlerte, J. Jurkāns. Vēlāk rīcības komiteja savā darbā iesaistīja A. Ērgli, V. Koziolu, Dz. Kusiņu, Dz. Pededzi.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[134]

2. kongresa LTF programmas un statūtu redakcijas komisijas vadītājs J. Škapars, komisijas locekļi: V. Avotiņš, J. Dinevičs, V. Dozorcevs, J. Freimanis, T. Jundzis, I. Godmanis, M. Grigulis, M. Grīnblats, O. Kehris, A. Klotiņš, V. Lācis, P. Laķis, J. Rozenvalds, V. Šteins, I. Upmacis.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[135]

Šis dalījums ir nosacīts. Eksteritoriālās nodaļas bija izveidojušās, apvienojoties pēc profesionālā, interešu u. c. pāri konkrētai teritoriālai kopībai stāvošiem principiem. LTF par tādām tika uzskatītas Latvijas Nacionālo kultūras biedrību asociācija (LNKBA), Radikālā apvienība (6 nodaļas), Latviešu strēlnieku apvienība, Studentu apvienība, Nedzirdīgo apvienība, Dzelzceļnieku nodaļa, Esperanto nodaļa, Latvenergo nodaļa, Sakaru darbinieku nodaļa, Zinātņu akadēmijas nodaļa.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[136]

Lasot I. Bišera – Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka Godmaņa valdībā – atmiņas, ievēroju, ka arī viņa vērtējums līdzinās manējam: «It kā stingri ieņemtās pozīcijās viņš spēj noturēties tikai zināmu laiku, bet pēc tam uz viņu izdarītā spiediena dēļ vai citu emocionālu uzplūdu iespaidā nereti atkāpjas no saviem iepriekšējiem lēmumiem un paziņojumiem.» Sk. Bišers I. Astoņas dienas augustā: Lappuses no neuzrakstītas dienasgrāmatas. 4. turpin. // Neatkarīgā Cīņa.- 1992. g. 3. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[137]

Tēzes ziņojumam LTF 2. kongresā // Škapars J. Latvijas ceļi un neceļi.- Rīga: Vērmanparks, 1996.- 34.-44. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[138]

LTF Domes sēdes protokols. 08. 09. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[139]

Pa Padomju Latvijas suverenitātes ceļu // Cīņa.- 1989. g. 5. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[140]

Bišers I. Kurp ej, Tautas fronte! // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 12. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[141]

Vēlos precizēt, ka tajā laikā par politisko spektru runāja «apgrieztā» terminoloģijā: kompartijas konservatīvo spārnu uzskatīja par politiskās ass galēji labējo punktu, bet LNNK un radikāļus novietoja pa kreisi no politiskā centra. Šāda Rietumu tradīcijai pretēja klasifikācija sarunās ar ārvalstu pārstāvjiem radīja kuriozus pārpratumus.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[142]

Alternatīvas deviņdesmitajiem gadiem // Cīņa.- 1989. g. 29. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[143]

Avotiņš V. Palagi, mutautiņi // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 23. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[144]

Neiesaistoties spēlē un nemeklējot maskas // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 12. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[145]

Intervija ar Pēteri Elfertu // Brīvā Latvija.- 1989. g. 2. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[146]

Pededze Dz. Cik bagāti esam? // Atmoda.- 1989. g. 7. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[147]

Latvijas valsts atjaunošana. 1986. – 1993.- Rīgā, 1998.- 193. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[148]

Freimanis K. Kā sagaidīsim kongresu? // Atmoda.- 1989. g. 2. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[149]

Partijas organizācija un partijas prese // Atmoda.- 1989. g. 7. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[150]

Īvāns D. Tik ar prātu uzvarēsīm tumsu. LTF pirms 2. kongresa. Panākumi, problēmas un perspektīva. Intervē V. Seleckis // Skolotāju Avīze.- 1989. g. 20. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[151]

Jirgens A. LTF Programma un politika // Padomju jaunatne.- 1989. g. 29. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[152]

Nejauši izvēlētu 790 tautfrontiešu aptaujā 89 % atbalsta D. Īvāna darbību. Sk. Mellēns M. Aptaujas rezultāti // Atmoda.- 1989. g. 24. jūlijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[153]

Spāre V. Iedams gar kraujas malu... // Atmoda.- 1989. g. 16. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[154]

Rīgas Vilņi.- 1989. g. 9.-15. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[155]

D. Īvāna ziņojums LTF 2. kongresā. LTF 2. kongresa stenogramma. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[156]

Škapars J. Tēzes ziņojumam LTF 2. kongresā // Škapars J. Latvijas ceļi un neceļi.- R.: Vērmanparks, 1996.- 35. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[157]

Turpat.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[158]

Turpat, 36. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[159]

Turpat, 39. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[160]

I. Godmaņa uzstāšanās LTF 2. kongresā. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[161]

E. Inkēna uzstāšanās LTF 2. kongresā. LTF 2. kongresa stenogramma. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[162]

Turpat.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[163]

1989. gada 2. un 3. septembrī Rietumberlīnē notika sanāksme, kurā no LTF piedalījās D. Īvāns, E. Inkēns, J. Lucāns, I. Feiferis, no LNNK – V. Lācis, no PBLA – G. Meierovics, A. Abakuks, A. Cipulis, V. Pavlovskis, kā arī PBLA Informācijas biroja vadītājs J. Ritenis un no Vācijas LCK A. Kadeģis. Sēdes dalībnieki nosūtīja telegrammu ASV prezidentam Bušam un pieņēma deklarāciju Eiropas Parlamentam Strasbūrā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[164]

Turpat.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[165]

S. Kalnietes uzstāšanās LTF 2. kongresā. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[166]

J. Rukšāna runa LTF 2. kongresā. LTF 2. kongresa stenogramma. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[167]

V. Šteina runa LTF 2. kongresā. LTF 2. kongresa stenogramma. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[168]

G. Meierovica uzstāšanās LTF 2. kongresā. LTF 2. kongresa stenogramma. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[169]

PBLA pārstāvji LTF otrajā kongresā. Jāņa Riteņa ziņojums un LTF darbības izvērtējums // Brīvā Latvija.- 1989. g. 23. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[170]

Turpat.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[171]

LATINFORM informācija // Atmoda.- 1989. g. 16. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[172]

«Sajūdis» Padome 16. 02. 89. pieņem rezolūciju, kurā runā par valsts suverenitātes atjaunošanu, bet izvairās no vārda «neatkarība». «Rahvarinne» pirmoreiz atklāti runā par neatkarību Taitas frontes platformā vietējo padomju vēlēšanām, kas pieņemta 17, 10. 89. Abu organizāciju otrie kongresi tad vēl nav notikuši.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[173]

LTF 2. kongresa stenogramma. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[174]

Jautājums nebija par LTF un LNNK daļām Domē 1 : 1, bet gan ievēlēšanu līdzīgās daļās kongresā un nodaļās. Ļ. Ziles rakstītajā par Tautas fronti ir daudz kļūdu un neprecizitāšu, taču neuzskatu par savu pienākumu uz tām katreiz norādīt. Sk. Zīle Ļ. Sabiedrības spēku polarizācija // Latvijas valsts atjaunošana. 1986 – 1993. Rīga, 1998.- 180. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[175]

Old Criminals Against Humanity on Trial // The Baltic Times.- 1989.- 4.-10. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[176]

Aleksejs Grigorjevs vadīja krievu «Atmodu» kopš 1989. gada janvāra.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[177]

Pēc LTF 2. kongresa preses konferencē no LNNK piedalījās J. Dobelis un I. Kalniņš, no LSDSP – J. Dinevičs, «centristi». – P. Laķis, V. Dozorcevs, J. Škapars, S. Kalniete, no LNKBA – I. Kozakeviča.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[178]

Vīksniņš R. LTF jautājumu krustugunīs // Rīgas Balss.- 1989. g. 11. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[179]

Freimanis J. Kā sagaidīsim kongresu? // Atmoda.- 1989. g. 2. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[180]

Par neatkarību – tādu nostāju ieņem LTF otrais kongress // Brīvā Latvija.- 1989. g. 16. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[181]

Turpat.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[182]

LTF programma. 2.9. punkts.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[183]

Manuprāt, sarunā piedalījās arī Anita Stankēviča, kas pārstāvēja Latvijas Sieviešu līgu, organizāciju, kura rūpējās par Baltijas jauniešu likteni armijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[184]

Pēc 1991. gada augusta puča S. Ahromejevs izdarīja pašnāvību. Aizdomīgs šķiet apstākļi, ka profesionāls karavīrs pašnāvībai nav izvēlējis lodi, bet pakāries. Sk. Komsomoļskaja Pravda.- 1991. g. 28. augustā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[185]

LTF Domes sēdes stenogramma. 14. 10. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[186]

Turpat.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[187]

Savas kandidatūras atsauca M. Grīnblats, A. Klotiņš, I. Bišers, V. Avotiņš. Netika ievēlēti A. Bašķis, O. Blumbergs, E. Cilinskis, J. Dobelis, I. Geidāns, J. Krampis, V. Lācis, J. Putriņš, A. Saliņš, V. Šteins, A. Ūdre, E. Veidemane.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[188]

Pie sliekšņa // Komunists.- 1989. g. 11. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[189]

LTF Domes sēdes stenogramma. 03. 11. 89. 51. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[190]

LTF Domes sēdes stenogramma. 03. 11. 89. 61. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[191]

LTF Domes sēdes stenogramma. 03. 11. 89. 63. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[192]

LTF Domes sēdes stenogramma. 03. 11. 89. 67. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[193]

18. novembra manifestācijas darba grupas sastāvs: I. Cālītis, A. Cīrulis, J. Dinevičs, S. Ēlerte, I. Godmanis, I. Kalniņš, V. Koziols, Dz. Pededze, I. Upmacis. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[194]

Bels A. Aicinājums tautai // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 15. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[195]

Apvalku šuva Mākslas fonda darbnīcā, un par to fronte samaksāja 450 rbļ. LTF grāmatvedības dokumenti. 1989. gada 4. ceturksnis. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[196]

Manifestācijā runāja A. Bels, M. Birze, J. K. Čakste, V. Tolpežņikovs, I. Kozakeviča, V. Čepaitis («Sajūdis», M. Tarmaks («Rahvarinne», M. Zālīte, V. Šļakota, V. Skudra, M. Menešašvili (Gruzijas TF), J. Pujāts, I. Godmanis, memorandu PSRS tautas deputātiem lasīja I. Bišers, vēstuli PSRS AP priekšsēdētājam M. Gorbačovam lasīja S. Kalniete, K. Skalbes vārdus lasīja E. Pāvuls. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[197]

Latvijas tautas atklātā vēstule Mihailam Gorbačovam un Džordžam Bušam // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 22. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[198]

Memorands PSRS tautas deputātiem // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 22. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[199]

Latvijas PSR likums «Par Republikas prezidenta vēlēšanām» // Cīņa.- 1989. g. 18. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[200]

Jundzis T. Prezidentam – Latvijas tautas mandātu // Padomju jaunatne.- 1989. g. 3. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[201]

Upmacis I. Latvija – prezidentāla republika? // Atmoda.- 1989. g. 30. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[202]

Likumprojektu «Par Republikas prezidenta vēlēšanām» bija izstrādājuši juristi Tālavš Jundzis, Ignats Ķemzāns un Aivars Endziņš.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[203]

LTF otrā sasaukuma Domes paziņojums par likumprojektiem «Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR Konstitūcijā» un «Par Republikas prezidenta vēlēšanām». 03. 11. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[204]

Latvijas PSR Augstākās padomes lēmums «Par Latvijas PSRS valsts ģerboni, karogu un himnu» // Cīņa.- 1990. g. 14. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[205]

Pastalnieks A. Kas ir LPSR Augstākās padomes kompetencē? // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 1. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[206]

Latvijas Sieviešu līgas dibināšanas konference sanāca 29. 09. 89., bet līdz tam kopš augusta frontes mītnē aktīvi darbojās iniciatīvas grupa.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[207]

LTF otrā sasaukuma Domes aicinājums. 03. 11. 89. // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 10. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[208]

LTF Domes paziņojums par alternatīvo dienestu // Latvijas Jaunatne.- 1990. g. 13. februārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[209]

LTF Domes valdes aicinājums sakarā ar pavasara iesaukumu Padomju Savienības bruņotajos spēkos // Atmoda.- 1990. g. 3. aprīlī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[210]

«Baltijas Vēstneša» izdošana izmaksāja 1568 rbļ. LTF grāmatvedības dokumenti. 1990. g. janvāris. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[211]

Domājams, ka iznāca četri «Baltijas Vēstneša» numuri. Nacionālajā bibliotēkā glabājas 3., 4. nr.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[212]

Starpreģionālā grupa izveidojās pēc akadēmiķa A. Saharova iniciatīvas 1989. gada augustā. Tās sastāvā bija ap 36- deputātu. Grupai bija pieci līdzpriekšsēdētāji: A. Saharovs, B. Jeļcins, J. Afanasjevs, G. Popovs, V. Palma.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[213]

Vulfsons M. Kārtis uz galda!- R.: Liesma, 1997.- 198. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[214]

Reinhardts A. Lettonie – Russie. Traités et Documents de base.- R., 1998.- 199. p.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[215]

PSRS Tautas Deputātu Kongresa un PSRS Augstākās Padomes Ziņotājs.- 1989., Nr. 29, 834. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[216]

Likumu «Par PSRS prezidenta amata nodibināšanu un attiecīgiem grozījumiem un papildinājumiem PSRS Konstitūcijā» PSRS AP pieņem 14. 03. 90. PSRS TD 3. kongresā 15. 03. 90. Gorbačovu ievēlē par PSRS prezidentu.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[217]

Minskā un Almatā pieņemtie dokumenti // Diplomaticheskij Vestnik.- 1992., Nr. 1., 5. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[218]

Par 4. maija Neatkarības deklarāciju balsoja 138 deputāti, tajā skaitā arī septiņi ārpus frakcijām esošie.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[219]

Latvijas PSR Augstākās padomes lēmums Nr. 663 «Par komisijas izveidošanu Latvijas PSR Konstitūcijas jaunās redakcijas un vēlēšanu likuma projektu izstrādāšanai» // LPSR AP un Valdības Ziņotājs.- 1988., Nr. 48., 1547. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[220]

Podnieks K. Augstākā padome jāvēlē visiem // Cīņa.- 1989. g. 17. jūnijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[221]

LTF Domes 10. 06. 89. rezolūcija par vēlēšanām // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 14. jūnijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[222]

LTF Domes valdes lēmums. 26. 09. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[223]

LTF vēlēšanu centrs ierosina // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 27. septembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[224]

LPSR AP lēmums Nr. 612 par likumprojektu «Par Latvijas PSR Konstitūcijas (Pamatlikum) grozījumiem un papildinājumiem». LPSR AP un Valdības Ziņotājs.- 1989., Nr. 42., 1259. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[225]

Latvijas PSR AP lēmums «Par izmaiņām LPSR Centrālās vēlēšanu komisijas sastāvā» // Cīņa.- 1990. g. 6. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[226]

LTF Domes sēdes stenogramma. 03. 11. 89.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[227]

Latvijas PSR Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums Nr. 47 «Par vēlēšanu apgabaliem Latvijas PSR tautas deputātu vēlēšanām» // Cīņa.- 1989. g. 31. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[228]

Vīksniņš R. Kā uzvarēt rudens vēlēšanās? // Rīgas Balss.- 1989. g. 24. maijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[229]

Turpat.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[230]

Vēlēšanu centru četru cilvēku sastāvā – Māris Steins, Rīds Bruners, Pērs Sterniņš, Guntis Beņķis – apstiprināja 19. 09. 89. LTF Domes valdes sēdes protokols. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[231]

Centrālās vēlēšanu komisijas ziņojums par Latvijas PSR vietējo padomju tautas deputātu vēlēšanu rezultātiem // Cīņa.- 1989. g. 15. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[232]

LTF Domes sēdes stenogramma. 08. 09. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[233]

A. Dravnieks vietējo padomju un AP vēlēšanu kampaņas laikā darbojās kā Maskavas rajona koordinators. R. Bruners aizgāja no darba vēlēšanu centrā neilgi pirms AP vēlēšanu kampaņas sākuma.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[234]

1989. gada novembrī Baltijas kara apgabalā iesauca armijā 20 žurnālistus, to skaitā G. Keiseli, R. Lubinski, A. Vaivaru un M. Bērsonu no Latvijas. Sk. Atmoda.- 1989. g. 27. novembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[235]

31. 10. 89. LTF Domes valde apstiprināja šādus vēlēšanu aģitācijas materiālus:
Plakāti 5 x 10 m 26 gab.
Plakāti 40 x 30 cm 8000 AP un 512 000 vietējām padomēm
Pastkartes 300 000
Ielūgumi uz vēlēšanām 500 000
LTF uzlīmes plakātiem 300 000
Dažādas uzlīmes ar LTF simboliku 60 000
Kampaņas metāla nozīmes 15 000
Cepurītes aktīvistiem 7 000
Vēl papildus Rīgā izvietoti 20 aģitācijas standus.
LTF Domes valdes sēdes protokols 31. 10. 89. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[236]

Sk. grāmatas sadaļā «Dokumenti» pievienoto LTF vēlēšanu centra informatīvo paziņojumu par vietējo padomju vēlēšanu sagatavošas un sarīkošanas galvenajiem pasākumiem.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[237]

Īvāns D. Priekšvēlēšanu laiki Latvijā // Padomju jaunatne.- 1989. g. 31. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[238]

Vai jūs zināt, par ko balsot?; Kā pareizi novēlēt // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 6. decembrī;
Padomi vēlētājiem // Padomju Jaunatne- 1989. g. 8. decembrī.
Kas jādara vēlēšanu dienā // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 9. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[239]

Partijas Rīgas pilsētas komitejas informācija // Rīgas Balss.- 1989. g. 1., 4. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[240]

Rīgas pilsētas padomes un Rīgas rajonu padomju tautas deputātu kandidāti, kurus atbalsta LTF // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 6. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[241]

LTF Domes sēdes stenogramma. 15. 12. 89. 7. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[242]

LTF Gomes aicinājums vēlētājiem. 15. 12. 89. // Padomju Jaunatne.- 1989.- 16. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[243]

Latvijas PSR AP Prezidija lēmums «Par Latvijas PSR vietējo tautas deputātu padomju pirmo sesiju sarīkošanu» 14. 12. 89. // Cīņa.- 1989. g. 16. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[244]

LTF Domes aicinājums Latvijas PSR Augstākajai padomei. 15. 12. 89. // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 22. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[245]

Latvijas PSR Augstākās padomes lēmums Nr. 26 «Par Latvijas PSR vietējo tautas deputātu pirmo sesiju sasaukšanu» 28. 12. 89. // Cīņa.- 1989. g. 30. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[246]

Mani vienmēr ir pārsteidzis fakts, ka T. Savicka, A. Krūmiņš, J. Lisagors turpināja strādāt arī jaunievēlētās Augstākās padomes sekretariātā un LTF frakcijas deputāti viņus uzskatīja par neaizvietojamiem ierēdņiem.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[247]

Latvijas PSR likums par Latvijas PSR likumu «Par Latvijas PSR vietējo padomju tautas deputātu vēlēšanām» un «Par Latvijas PSR tautas deputātu vēlēšanām» papildināšanu // Cīņa.- 1989. g. 30. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[248]

DLK 254. p. 2. p. teikts, ka darba līgumu var izbeigt, «ja darbinieks, kura tiešā rīcībā ir naudas vai preču vērtības, rīkojies prettiesiski un tādāļ zaudējis administrācijas uzticību». LPSR Darba likumu kodekss.- R.: Avots, 1989.- 166. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[249]

LTF Domes aicinājums. 15. 12. 89. LTF Domes sēdes stenogramma.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[250]

Īvāns D. Cienījamie Rīgas vēlētāji, demokrātijas atbalstītāji! // Padomju Jaunatne.- 1990. g. 10. februārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[251]

Vēlēšanu kampaņas grafiks

18. 12. 89. Vēlēšanu datuma noteikšana

22. 12. 89. Centrālās vēlēšanu komisijas izveide

06. 01. 90. Vēlēšanu iecirkņu noteikšana

11. 01. 90. Vēlēšanu iecirkņu vēlēšanu komisiju izveide

18. 01. 90.-18. 02. 90. Tautas deputātu kandidātu izvirzīšana

28. 01. 89.-22. 02. 90. Tautas deputātu kandidātu reģistrācija

līdz 17. 03. 90. plkst. 24.00 Aģitācija

18. 03. 90. plkst. 7.00-20.00 Vēlēšanas

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[252]

Grīnblats M. Tātad neatkarību. Bet kādu? // Atmoda.- 1989. g. 23. oktobrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[253]

Cilinskis E. Par sēdēšanu uz diviem krēsliem un ceļiem uz Latvijas neatkarību // Atmoda.- 1990. g. 6. februārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[254]

Butlers P. Vai spēsim būt vienoti Latvijai? // Padomju Jaunatne.- 1989. g. 20. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[255]

Demokrātiskā bloka aicinājums // Latvijas Jaunatne.- 1990. g. 14. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[256]

LTF Domes sēdes stenogramma. 13. 01. 90. 21. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[257]

K. Gailīša atklātā vēstule «Lauku Avīzes» redaktoram V. Krustiņam // Lauku Avīze.- 1990. g. 12. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[258]

Laksovs J. Iz kungu dzīves // Latvijas Jaunatne.- 1990. g. 17. janvārī.
Serdāns V. Vai Gorbunova kungs ir apzvērējis?... // Lauku Avīze.- 1990. g. 19. janvārī
Bērtulis A. Nāciet atpakaļ, kungi! // Lauku Avīze.- 1990. g. 26. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[259]

«Sovetskaja Latvija» rakstu «Vai Gorbunova kungs ir apzvērējis?» pārpublicēja 22. 02. 90. un «Nāciet atpakaļ, kungi!» — 31. 01. 90.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[260]

Kandidē parlamentam // Lauku Avīze.- 1990. g. 2. februārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[261]

Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju (sākotnēji – PSRS un Latvijas PSR Konstitūcijas un pilsoņu tiesību aizsardzības komiteju) LKP CK izveidoja 15. 05. 90. Tās uzdevums bija pārņemt varu Latvijā. 06. 12. 90. tās pārstāvji, kuru vidū bija arī A. Kauls, griezās pie M. Gorbačova ar lūgumu ieviest prezidenta pārvaldi Latvijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[262]

Priekšvēlēšanu savienības «Par Latvijas valsti, par brīvu cilvēku» 05. 02. 90. aicinājumu parakstīja J. Āboliņš – ekonomikas ministrs, A. Bļinovs – «Sovetskaja Molodež» redaktors, I. Bražis – VEF ģenerāldirektors, V. E. Bressis – MP priekšsēdētājs, A. Dandzbergs – kolhoza priekšsēdētājs, A. Gorbunovs – AP Prezidija priekšsēdētājs, Ģ. Jakovļevs – Teātra darbinieku savienības priekšsēdētājs, J. Janeks – kolhoza priekšsēdētājs, A. Kauls – LLS priekšsēdētājs, A. Kleckins – LU docents, V. Krustiņš – «Lauku Avīzes» redaktors, I. Ņezbers – LKP CK sekretārs, V. Mārtinsons – Rūpniecības uzņēmumu asociācijas priekšsēdētājs, R. Pauls – kultūras ministrs, J. Peters – RS priekšsēdētājs, A. Plotnieks – LU profesors, V. Skudra – tieslietu ministrs, J. Stradiņš – akadēmiķis, A. Šapiro – Jaunatnes teātra galvenais režisors, V. Šļakota – Balvu raj., TDP IK priekšsēdētājs, J. Zaķis – LU rektors.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[263]

Veidmane E. Valdes sēdē // Atmoda.- 1990. g. 13. februārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[264]

Rezolūcija par Baltijas valstīm. Pieņemta Pasaules luterāņu federācijas 8. asamblejā Kuritībā, Brazīlijā, 1990. gada 8. februārī. Rezolūcijā teikts: «Asambleja aicina visus labas gribas cilvēkus atbalstīt Igaunijas, Latvijas un Lietuvas tautu nevardarbīgo cīņu un tiekšanos pēc brīvības un pašnoteikšanās.» Tajā laikā tas bija spēcīgākais tarptautiskais dokuments, kas atklāti atbalstīja neatkarību. Sk. Atmoda.- 1990. g. 27. februārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[265]

Visā PSRS, kā vērtēja tolaik, bija ap diviem miljoniem vecticībnieku. Sk. Bogustovs S. Par Rīgas Grebenščikova draudzi // Rīgas Balss.- 1989. g. 10. jūlijā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[266]

LTF Domes valdes sēde. 06. 02. 90. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[267]

LTF balvu apstiprināja 20. 02. 90. LTF Domes valdes sēdē. Tā tika pasūtīta trijos eksemplāros. LTF Domes valdes sēdes protokols. 20. 02. 90. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[268]

Latvijas Tautas frontes Domes paziņojums. 04. 03. 90. // Atmoda.- 1990. g. 13. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[269]

LTF vēlēšanu platforma Augstākās padomes vēlēšanām // Atmoda.- 1990. g. 13. februārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[270]

Cienījamie Latvijas vēlētāji! // Latvijas Jaunatne.- 1990. g. 3. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[271]

LLS aicina 18. martā balsot par mūsu zemei uzticamiem AP deputātu kandidātiem // Zeme.- 1990. g. 15.-28. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[272]

Naši kandidati // Jedinstvo.- 1990. g. 13. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[273]

Izberjem deputatami dostoinih! // Sovetskaja Latvija.- 1990. g. 15. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[274]

Paziņojums Latvijas tautai // Cīņa.- 1990. g. 16. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[275]

Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcijas rīkojums Nr. 4 «Par valsts institūciju tipveida dokumentu glabāšanas termiņu saraksta ieviešanu» // Latvijas Vēstnesis.- 1997. g. 6. februārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[276]
Finanšu pārskats. LTF Domes valdes sēdes protokols. 17. 04. 90.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[277]
Turpat.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[278]
LTF atgādina // Latvijas Jaunatne.- 1990. g. 13. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[279]
Informacionnoje soobščeniye // Sovetskaja Litva.- 1990. g. 13. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[280]
Latvija būs brīva, Igaunija būs brīva!

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[281]
Keller B. Soviet minorities undeterred by strife // NY Times.- 1990. g. 25. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[282]

Latvijas Tautas frontes priekšsēdētāja paziņojums. 26. 01. 90. // Atmoda.- 1990. g. 30. janvārī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[283]

Podnieks A. Atkārtotā balsošana // Cīņa.- 1990. g. 29. martā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[284]

LPSR tautas deputātu kandidāti // Cīņa.- 1990. g. 21. aprīlī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[285]

Darba grupā valstisko jautājumu risināšanai bija juristi Romāns Apsītis (vadītājs), Aivars Endziņš, Tālav Jundzis, Andrejs Krastiņš, kā arī deputāti Rolands Rikards un Vilnis Eglājs. Darbā piedalījās arī PSRS tautas deputāts Ilmārs Bišers. Darbojās arī konsultantu gruoa, kurā ietilpa Aleksandrs Kiršteins, Jānis Dinevičs, Andris Līgotnis, Egils Levits, Ints Upmacis, Egils Radziņš, Gunārs Kusiņš, Edgars Melķisis, Aivars Fogels, Valdis Cielava, Vija Jākobsone, Andris Plotnieks. Sk. Levits E. Deklarācija par neatkarības atjaunošanu // Latvijas valsts atjaunošana. 1986 – 1993.- Rīga, 1998.- 221. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[286]

A. Gorbunovs no 9. līdz 14. aprīlim bija Šveicē, kur piedalījās Forum Lugano darbā.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[287]

LPSR Augstākās padomes jaunievēlētajiem deputātiem // Literatūra un Māksla.- 1990. g. 7. aprīlī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[288]

Angļu valodā ir apzīmējums, kas ļoti precīzi raksturo šī tipa domātājus, sabiedriski politiskos darbiniekus vai zinātniekus – generalizer – t. i., persona, kura neiedziļinās detaļās, bet analizē kopīgo, vispārīgo, kas vieno atsevišķo, tā radot apkopujošu priekšstatu par parādību. Latviski vārda «vispārinātājs» saturs, manuprāt, nav tik dziļš.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[289]

Aprīlī LSDSP piedzīvoja pirmo šķelšanos. Pēc nesaskaņām ar V. Šteinu no partijas atdalījās Rīgas organizācijas 104 biedri un nosauca sevi par Latvijas Sociāldemokrātisko partiju. Par tās priekšsēdētāju ievēlēja J. Dineviču.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[290]

LTF Domes valdes sēdes protokols 03. 04. 90. LTF arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[291]

Pavisam bija jāievēlē 14 586 visu līmeņu vietējo padomju deputāti. 21. aprīlī vēl visur nebija beigušās atkārtotās vēlēšanas // Cīņa.- 1989. g. 15. decembrī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[292]

Aicinājums Latvijas PSR Augstākajai padomei un Latvijas tautai. 21. 04. 90. S. Kalnietes personīgais arhīvs.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[293]

Ziedonis I. Vienas paaudzes laikā mēs atdzīvosimies. Runa Vislatvijas tautas deputātu sapulcē 21. 04. 90. // Literatūra un Māksla.- 1990. g. 28. aprīlī.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[294]

Neatkarības deklarācijas pieņemšanai bija nepieciešamas $\frac{2}{3}$ no ievēlēto deputātu balsīm jeb 134 balsis. 4. maijā vēl četrus apgabalos nebija apstiprināti deputātu mandāti. Tāpēc deklarācijas pieņemšanai formāli bija nepieciešamas 132 balsis. AP 4. maija sēdes stenogramma. 86. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[295]

4. maijā vēl tika pieņemti šādi dokumenti: «Aicinājums Latvijas tautām», «Aicinājums tiesībaizsardzības iestāžu darbiniekiem», «Vēstījums PSRS tautām un demokrātiskajām kustībām», vēstule Mihailam Gorbačovam, «Aicinājums pasaules valstu valdībām», vēstules Igaunijas Augstākās padomes priekšsēdētājam Arnoldam Rītelam un Lietuvas Augstākās padomes priekšsēdētājam Vītautam Landsbergim.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

[296]

AP 4. maija sēdes stenogramma. 89. lpp.

[\[→ Atgriezties uz piezīmes vietu tekstā \]](#)

